

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΗ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

Νεοελληνικά Παγνύσματα

Δικειού

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ 1979

19239

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΗΣΤΟΜΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΜΤ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ - ΜΑ. ΜΗΝΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Με απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὰ διδακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυκείου τυπώνονται ἀπὸ τὸν Ὀργανισμό Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων καὶ μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1979

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβερνήσεως τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Έκδοσης Διδακτικών Βιβλίων και μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1979

Τ. ΚΑΛΑΜΑΤΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, Ε.Ι. ΦΩΤΙΑΔΟΥ - Β.Α. ΜΗΝΙΑΤΗ

ΑΝΑΤΙΣΣΟΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

Β. ΛΥΚΕΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΕΛΟΤΕΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1978

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΩΣ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Εἰ τις εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος, ἀπολαυέτω τῆς καλῆς ταύτης καὶ λαμπρᾶς πανηγύρεως. Εἰ τις δοῦλος εὐγνώμων, εἰσελθέτω χαίρων εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου αὐτοῦ. Εἰ τις ἔκαμε νηστεύων, ἀπολαυέτω νῦν τὸ δηνάριον. Εἰ τις ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας εἰργάσατο, δεχέσθω σήμερον τὸ δίκαιον ὄφλημα. Εἰ τις μετὰ τὴν τρίτην ἦλθεν, εὐχαρίστωσ ἐορτασάτω. Εἰ τις μετὰ τὴν ἕκτην ἔφθασε, μηδὲν ἀμφιβαλλέτω· καὶ γὰρ οὐδὲν ζημιούται. Εἰ τις ὑστέρησεν εἰς τὴν ἑνάτην, προσελθέτω, μηδὲν ἐνδοιάζων. Εἰ τις εἰς μόνην ἔφθασε τὴν ἑνδεκάτην, μὴ φοβηθῇ τὴν βραδύτητα· φιλότιμος γὰρ ὢν ὁ Δεσπότης, δέχεται τὸν ἔσχατον καθάπερ καὶ τὸν πρῶτον· ἀναπαύει τὸν τῆς ἑδνεκάτης, ὡς τὸν ἐργασάμενον ἀπὸ τῆς πρώτης· καὶ τὸν ὕστερον ἐλεεῖ, καὶ τὸν πρῶτον θεραπεύει· κἀκείνῳ δίδωσι καὶ τούτῳ χαρίζεται· καὶ τὰ ἔργα δέχεται, καὶ τὴν γνώμην ἀσπάζεται· καὶ τὴν πρᾶξιν τιμᾷ, καὶ τὴν πρόθεσιν ἐπαινεῖ. Οὐκοῦν εἰσέλθετε πάντες εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου ἡμῶν· καὶ πρῶτοι καὶ δεύτεροι τὸν μισθὸν ἀπολαύετε· Πλούσιοι καὶ πένητες μετ' ἀλλήλων χορεύσατε. Ἐγκρατεῖς καὶ ράθυμοι τὴν ἡμέραν τιμήσατε. Νηστεύσαντες καὶ μὴ νηστεύσαντες εὐφράνθητε σήμερον. Ἡ τράπεζα γέμει, τρυφήσατε πάντες. Ὁ μόσχος πολὺς, μηδεὶς ἐξέλθῃ πεινῶν. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ συμποσίου τῆς πίστεως. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος. Μηδεὶς θρηνεῖτω πένιαν· ἐφάνη γὰρ ἡ καινὴ βασιλεία. Μηδεὶς ὀδυρέσθω πταίσματα, συγγνώμη γὰρ ἐκ τοῦ τάφου ἀνέτειλε. Μηδεὶς φοβείσθω θάνατον· ἡλευθέρωσε γὰρ ἡμᾶς ὁ τοῦ Σωτῆρος θάνατος. Ἐσβεσεν αὐτόν, ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενος. Ἐσκύλευσε τὸν Ἀδην, ὁ κατελθὼν εἰς τὸν Ἀδην. Ἐπὶ κράνεν αὐτόν, γευσάμενον τῆς σαρκὸς Αὐτοῦ· καὶ τοῦτο προλαβὼν Ἡσαΐας ἐβόησεν. «Ὁ Ἀδης, φησὶν, ἐπικράνθη συναντήσας Σοὶ κάτω». Ἐπικράνθη, καὶ γὰρ κατηργήθη. Ἐπικράνθη, καὶ γὰρ ἐνεπαίχθη. Ἐπικράνθη, καὶ γὰρ ἐνεκρώθη. Ἐπικράνθη, καὶ γὰρ καθηρέθη. Ἐπικράνθη, καὶ γὰρ ἐδεσμεύθη. Ἐλαβε σῶμα, καὶ Θεῷ περιέτυχεν. Ἐλαβε γῆν, καὶ συνήνητησεν οὐρανῶ. Ἐλαβεν ὅπερ ἔβλεπε, καὶ πέπτωκεν ὅθεν οὐκ ἔβλεπε. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; Ποῦ σου, Ἀδῃ, τὸ νεῖκος; Ἀνέστη Χριστός, καὶ σὺ καταβέβλησαι· Ἀνέστη

Χριστός, καὶ πεπτώκασι δαίμονες. Ἀνέστη Χριστός, καὶ χαίρουσιν ἄγγελοι. Ἀνέστη Χριστός, καὶ ζωὴ πολιτεύεται. Ἀνέστη Χριστός, καὶ νεκρὸς οὐδεὶς ἐπὶ μνήματος. Χριστὸς γὰρ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο.

Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος

2. ΑΠΟ ΤΗ "BYZANTINΗ ΙΣΤΟΡΙΑ" ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

α) Οἱ πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση διαπραγματεύσεις

«Τὴν δὲ πόλιν σοὶ δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστίν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ . . .»

Ἀπαρτίσας* οὖν τὰ πάντα, ὡς αὐτῷ ἐδόκει καλῶς, ἔπεμψεν (ὁ Μωάμεθ) ἔνδον λέγων τῷ βασιλεῖ:

« Γίνωσκε τὰ τοῦ πολέμου ἤδη ἀπηρτίσθαι, καὶ καιρὸς ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νῦν πρᾶξαι τὸ ἐνθυμηθέν* πρὸ πολλοῦ παρ' ἡμῖν νῦν, τὴν δὲ ἐκβασίν τοῦ σκοποῦ τῷ Θεῷ ἀφίεμεν. Τί λέγεις ; Βούλει καταλείπειν τὴν πόλιν καὶ ἀπελθεῖν ἔνθα καὶ βούλει μετὰ τῶν σῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλιπὼν τὸν δῆμον ἀζήμιον εἶναι καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἀντιστῆναι καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις, σὺ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ, ὁ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων διασπαρῶσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ ; ».

Ὁ Βασιλεὺς δὲ ἀπεκρίνατο σὺν τῇ συγκλήτῃ:

« Εἰ μὲν βούλει, καθὼς οἱ πατέρες σου ἔζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆναι καὶ σὺ, τῷ Θεῷ χάρις. Ἐκεῖνοι γὰρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. Καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἅπαντες ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. Ἐχε δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδίκως κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια, καὶ ἀπόκοφον καὶ τοὺς φόρους τόσους, ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναί σοι, καὶ ἀπελθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γὰρ οἶδας, εἰ θαρρῶν κερδᾶναι εὐρεθῆς κερδανθεῖς*; Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοὶ δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστίν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ κοινῇ γὰρ γνώμη πάντες αὐτο-

προαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».

Ταῦτα ἀκούσας ὁ τῦραννος, καὶ ἀπογνοὺς* τὴν εἰρηνικὴν τῆς πόλεως παραδοσίαν, ὥρσε διαλαλίας* γενέσθαι ἐν πάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ ἐδήλωσε τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου, ὁμόσας ὡς οὐκέτι ἄλλο χρῆζει κέρδος πλὴν τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως, « τὸν δὲ ἄλλον ἅπαντα θησαυρὸν καὶ αἰχμαλωσίαν ἔστρωσαν ὑμῶν κέρδη ». Τότε οἱ πάντες εὐφήμησαν*.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἔκδ. Βόννης, 1834 κεφ. 39)

β) Ὁ θρῆνος

Στὸ παρακάτω ἀπόσπασμα τῆς «Βυζαντινῆς Ἱστορίας» τοῦ ὁ Δούκας ξεσπάει σὲ θρῆνο, στὸν ὁποῖο ἐκφράζει τὸν πόνο καὶ τὴν ὀδύνη τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς, γιὰ τὴ μεγάλη συμφορὰ καὶ ἀπαριθμεῖ τίς καταστροφές πού ἐγίναν στὴ Βασιλίδᾳ τῶν πόλεων.

Ὡ πόλις, πόλις, πόλεων πασῶν κεφαλὴ! Ὡ πόλις, πόλις, κέντρον τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου μερῶν! Ὡ πόλις, πόλις, χριστιανῶν καύχημα καὶ βαρβάρων ἀφανισμός! Ὡ πόλις, πόλις, ἄλλη παράδεισος φυτευθεῖσα πρὸς δυσμὰς, ἔχουσα ἔνδον φυτὰ παντοῖα βρίθοντα καρποὺς πνευματικούς! Ποῦ σοῦ τὸ κάλλος παρέδυσε; Ποῦ σοῦ ἡ τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος εὐεργετικὴ ρῶσις* ψυχῆς τε καὶ σώματος; Ποῦ τὰ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου μου σώματα, ἔχοντα ἐν μέσῳ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, τὴν λόγχην, τὸν σπόγγον, τὸν κάλαμον, ἅτινα ἀσπαζόμενοι ἐφантаζόμεθα τὸν ἐν τῷ Σταυρῷ ὑψωθέντα ὁρᾶν; Ποῦ τὰ τῶν ὁσίων λειψανα, ποῦ τὰ τῶν μαρτύρων; Ποῦ τὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων πτώματα; Αἱ ἀγνυαί, τὰ περίαιλα, αἱ τρίοδοι, οἱ ἀγροί, οἱ τῶν ἀμπέλων περιφραγμοί, τὰ πάντα πλήρη καὶ μεστὰ λειψάνων ἁγίων, σωμάτων εὐγενῶν, σωμάτων ἁγνῶν, ἀσκητῶν, ἀσκητριῶν. Ὡ τῆς ζημίας! Ἐθεντο, Κύριε, τὰ θνησιμαῖα* τῶν δούλων σου βρώματα* τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς κύκλῳ τῆς νέας Σιών, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων.

Ὡ ναέ! ὦ ἐπίγειε οὐρανέ, ὦ οὐράνιον θυσιαστήριον, ὦ θεῖα καὶ ἱερὰ τεμένη*, ὦ κάλλος ἐκκλησιῶν, ὦ βίβλοι ἱερὰ καὶ Θεοῦ λόγια, ὦ νόμοι παλαιοὶ τε καὶ νέοι, ὦ πλάκες γραφεῖσαι Θεοῦ δακτύλῳ, ὦ εὐαγγέλια λαληθέντα Θεοῦ στόματι, ὦ θεολογίαι σαρκοφόρων ἀγγέλων, ὦ διδασκαλίαι πνευματοφόρων ἀνθρώπων, ὦ παιδαγωγαί

ἡμιθέων ἡρώων, ὦ πολιτεία, ὦ δῆμος, ὦ στρατός, ὑπὲρ μέτρον* τὸ πρίν, νῦν δὲ ἀφανισθεὶς ὡς ποντιζομένη ναῦς ἐν τῷ πλεῖν. Ὡς οἰκίαι καὶ παντοδαπὰ παλάτια καὶ ἱερὰ τείχη, σήμερον συγκαλῶ πάντα καὶ ὡς ἔμψυχα συνθρηνῶ, τὸν Ἱερεμίαν* ἔχων ἑξαρχον* τῆς ἐλεεινῆς τραγωδίας. . .

Οὗτοι οἱ θρῆνοι καὶ οἱ κοπετοί, οὓς ἐκόψατο ἐν τῇ ἀλώσει τῆς παλαιᾶς Ἱερουσαλήμ, οἶμαι δὲ καὶ περὶ νέας, καλῶς τὸ πνεῦμα τῷ προφῆτῃ ὑπέδειξε. Ποία τοίνυν γλῶσσα ἐξισχύσει τοῦ εἰπεῖν καὶ λαλῆσαι τὴν γενομένην ἐν τῇ πόλει συμφορὰν καὶ τὴν δεινὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πικρὰν μετοικίαν. . . Φρίξον ἦλιν, καὶ σύ, -γῆ, στέναξον εἰς τὴν παντελῇ ἐγκατάλειψιν τῶν γενομένων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ παρὰ τοῦ δικαιοτάτου Θεοῦ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Οὐκ ἐσμέν ἄξιοι ἀτενίσαι τὸ ὄμμα εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ μόνον κάτω νενευκότες καὶ εἰς γῆν τὰ πρόσωπα θέντες κράζομεν: « Δίκαιος εἶ, Κύριε, καὶ δικαία ἡ κρίσις Σου. . . ».

Μεθ' ἡμέρας οὖν τρεῖς τῆς ἀλώσεως ἀπέλυσεν (ὁ τύραννος) τὰ πλοῖα, πορεύεσθαι ἕκαστον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν, φέροντα φόρτον, ὥστε βυθίζεσθαι. Ὁ δὲ φόρτος τί ; Ἱματισμὸς πολυτελής, σκευὴ ἀργυρᾶ, χρυσᾶ, χαλκᾶ, καττιτερένια*, βιβλία ὑπὲρ ἀριθμόν, αἰχμαλῶτοι καὶ ἱερεῖς καὶ λαῖκοι καὶ μονάζουσες καὶ μοναχοί. Τὰ πάντα πλήρη φόρτου, αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φουσάτου* πλήρεις αἰχμαλωσίας καὶ τῶν ἄνωθεν ἀριθμηθέντων παντοίων εἰδῶν.

Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων ἓνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικόν, καὶ ἕτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἔλκοντα κύνας ἐνδεδημένους*. . . Ἄλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς ἱεροὺς δίσκους ἔμπροσθεν σὺν διαφόροις ὁπώραις ἐσθίνοντες, καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν κρατήρων. Τὰς δὲ βίβλους ἀπάσας ὑπὲρ ἀριθμόν ὑπερβαινούσας, ταῖς ἀμάξαις φορτηγῆσαντες ἀπανταχοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει διέσπειραν.

Δι' ἐνὸς νομίσματος δέκα βιβλίοι ἐπιπράσκοντο, ἀριστοτελικοί, πλατωνικοί, θεολογικοὶ καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βιβλίου, Εὐαγγέλια μετὰ κόσμου* παντοίου ὑπὲρ μέτρον, ἀνασπῶντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, ἄλλα ἐπώλουν, ἄλλα ἔρριπτον. Τὰς εἰκόνας πυρὶ παρέδιδον· σὺν τῇ ἀναφθείσῃ φλογὶ κρέθη ἑψῶντες ἥσθιον.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἔκδ. Βόννης, 1834)

3. ΧΡΟΝΙΚΟ

‘Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος μιλά στους συμπολεμιστές του.

‘Ακούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης κραυγῆς, ὥσῃ ἦχον μέγαν θαλάσσης, ἐλογιζόμεθα τί ἄρα ἐστί· μετ’ ὀλίγον δὲ ἐμάθομεν βεβαίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὅτι ἐπὶ τὴν αὖριον ὁ ἀμιρᾶς* ἠτοίμασε χερσαῖόν τε καὶ ὑδραῖον πόλεμον σφοδρῶς, ὅσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. ‘Ημεῖς δὲ θεωροῦντες τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἀσεβῶν, λέγω ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὄντως καθ’ ἕκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι καὶ πλεῖον ἦσαν ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα.

Καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ μοναχοί, γυναῖκες τε καὶ παιδιὰ, μετὰ δακρύων διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ « Κύριε ἐλέησον » μετὰ δακρύων ἔκραζον καὶ τὸν Θεὸν ἱκέτευον, ἵνα μὴ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν παραδῶσῃ ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ’ ἴλεως γενήσῃται ἡμῖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἀλλήλους ἀνεθαρρύνοντο, ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τῇ ὥρᾳ τῆς συμπλοκῆς. ‘Ομοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὁδυνηρᾷ ἐσπέρα τῆς δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει, ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους* καὶ ἐτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα ἔφη :

« Ὑμεῖς μὲν εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δῆμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναϊότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἶδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ὥς ὄφισ τὸν ἰὸν* ἐκχύσῃ καὶ ὥς λέων ἀνήμερος καταπῇ ἡμᾶς.

» Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὥς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην

καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων.

» Καλῶς οὖν οἶδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσερά τινα ὀφείλεται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν· πρῶτον μὲν ὑπὲρ πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ* κυρίου καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων.

» Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσται ἔσμεν ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ὡς βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιωθῆναι.

» Ἐὰν διὰ τὰ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἦν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἡμῖν ἐδωρήσατο, κινδυνεύομεν. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ τὴν ψυχὴν ζημιωθῇ, τί τὸ ὄφελος; Δεύτερον πατρίδα περίφημον τοιοῦτως ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῇ νῦν δὲ ταπεινωμένην καὶ ὠνειδισμένην καὶ ἐξουθενωμένην ἀπωλέσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἄρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλτάτων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὑστερούμεθα ».

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 156)

Γεώργιος Φραντζῆς

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

(Ἀπό τόν Ὅγδοο Λόγο)

Στὸ Χάρο ὁμπρὸς ἡ ἀνδρεῖα τίποτις δὲν ἀξίζει,
τοὺς ἀνδρειωμένους τίποτις ὁ Χάρος δὲν τοὺς χρήζει*.
Τινὰς* δὲν τὸν ἐκέρδισεν τὸν ψεύτικον τὸν κόσμον·
βασιλεῖς οὐδὲ ἄρχοντες ἔζησαν χωρὶς πόνον.
Ὁ Χάροντας τοὺς βασιλεῖς στὸ νοῦν του δὲν τοὺς βάνει,
μὰ ἔρχεται μὲ δύναμιν καὶ τὴν ψυχὴν τοὺς βγάνει,
ἔρχεται μ' ἀγριότητα, σὰν χόρτα μᾶς θερίζει
καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τὸ κορμὶ ἀλύπητα χωρίζει,
οὐδὲ ποσῶς δὲ μᾶς φελᾷ δόξα οὐδὲ ἀνδρεῖα,
μὰ τὴν ψυχὴν χωρίζει μας ἐκ τοῦ κορμιοῦ μὲ βία.
Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Χάροντας καὶ τοὺς γονεῖς τ' ἀκρίτη
ἐπῆρεν, κι εἰς τὸ ὕστερον αὐτόνον μὲ δριμύτη.
Ἄν εἶν' λοιπὸν καὶ θέλετεν, γρικήσετε καὶ τοῦτον
τοῦ ὕστερου βιβλίου μου τρόπον τὸν τηλικοῦτον.
Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Διγενὴς στὸν ποταμὸν Εὐφράτη
παλάτι εὐμορφό 'κτισεν καὶ τὸν τόπον ἐκράτει
καὶ περιβόλι εὐμορφο μὲ δένδρα στολισμένο
ἔκαμεν στὸ παλάτι του εὐμορφα 'ρδινιασμένο*,
καὶ ἐκκλησίαν ἔκτισεν τ' ἁγίου Θεοδώρου
τοῦ Στρατηλάτου καὶ λαμπροῦ, Χριστοῦ τροπαιοφόρου,
καὶ ἀναθήματα πολλὰ καὶ σκεύη ἔφησέν του,
φελόνια* καὶ ἱερὰ πολλ' ἀφιέρωσέν του.
Ὡσὰν τὸν ἐτελείωσεν, στὴν Ρωμανία πηγαίνει,
γιατ' ὁ πατέρας τοῦ 'μαθεν Ἀμιράς* ἀποθαίνει.
Ἀποθαμένον βρίσκει τον, κλαίει, πολλὰ θρηνᾷ τον,
μὲ παρρησίαν περίσση τὸν πατέρα τιμᾷ τον.
Ἐκάλεσεν ἀρχιερεῖς καὶ ἱερομονάχους,
διάκονους καὶ ἱερεῖς, ψάλτας καὶ καλονάρχους.

Τὸ λείψανον ἀψάλασιν μὲ πλείστην παρρησίαν·
 ἀμέτρητον ἔμοίρασε τότε κηροδοσίαν*.
 τοῦ Στρατηλάτου τὸν ναὸν τὸ λείψανον ἐπῆγαν·
 καὶ ὅταν τὸ ἐθάψασιν, οἱ ἱερεῖς ἐφύγαν.
 Εἰς ὀλιγούττικον καιρὸν θάπτει καὶ τὴν μητέρα
 καὶ θρῆνον πολὺν ἔκαμεν ἐκείνην τὴν ἡμέρα
 καὶ ἔμεινέε μοναχὸς εἰς πάντα κληρονόμος
 καθὼς εἶν' ἡ συνήθεια καὶ τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος.
 Μετὰ τὸν θάνατον λοιπὸν πατὴρ καὶ τῆς μητρὸς του
 ἀνδραγαθίης ἤκαμεν ἄμετρες μοναχὸς του,
 ὥστε νὰ 'θεν ἀκούσωσιν, ὁ Διγενὴς ἐφάνη,
 ὅλοι τοὺς νὰ τρομάζωσι καὶ φόβος νὰ τοὺς πιάνη.
 Οἱ ἀπελάττει καὶ αὐτὸς ὁ Φιλοπάπατός του,
 ὅλοι τὸν ἐτρομάζουσιν καὶ φεῦγαν ἀπ' ὀμπρὸς του.
 Ἀλλὰ κι αὐτὸς σὰν ἄνθρωπος ἔμελλε ν' ἀποθάνῃ,
 γιὰ τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ νὰ τότε πάρ' ἐφάνῃ.
 Ἀρρώστησεν λοιπὸν αὐτὸς ὁ Διγενὴς ἀνδρεῖος,
 γιὰτὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζῇ πάντ' αἰδίως.
 Τέσσαρες κράζει ἰατροὺς, γιὰ νὰ τὸν στοχαστοῦσι,
 ἂν φοβάται γιὰ θάνατον, εὐθύς νὰ τοῦ τὸ ποῦσι.
 Οἱ ἰατροὶ μὲ βότανα καὶ μὲ ἰατρικ' ἄλλα
 ἐνάντια στὴν ἀρρωστιά ἐπήγαιναν μεγάλη.
 Ἀλλὰ τοῦ Χάρου τὲς πληγὰς βότανα δὲν ἀξίζουν,
 γιὰ τοῦτο καὶ οἱ ἰατροὶ αὐτὸν ἀποφασίζουν.
 Ὡσὰν ἐποφασίστηκεν, πικρὰ ἀναστενάζει
 καὶ τὴν γυνὴ του Εὐδοκίᾳ πλησίον του τὴν κράζει.
 Λέγει τῆς: « Γλυκυτάτη μου, ἡ ζωὴ ἔσωσέ μου
 καὶ τὸ πικρὸ ποτῆριο θανατοκόντεπέ* μου.
 Ὡ χέρια μου καὶ ποῦ 'στενε, Χάρου ν' ἀντισταῖν
 καὶ σεῖς ποδάρια δυνατὰ νὰ τὸν καταπατῇτεν ;
 Μὰ δὲν δυνοῦστεν, ὅτ' αὐτὸς εἶναι πλιὸ ἀνδρειωμένος
 κι εἰς τοὺς ἀνδρείους ἔρχεται πολλὰ ἀγριωμένος ».

Ταῦτ' ἔλεγε ὁ Διγενὴς, ἡ δὲ γυνὴ του πάλι
 κλαίγει ἀπαρηγόρητα μὲ θλίψη τῆς μεγάλης.
 Ὁ Διγενὴς μὲ προσευχὴ ἔδωσε τὴν ψυχὴν του
 εἰς χεῖρας τοῦ Κυρίου του, σῶμα δὲ στὴν ἡγῆν* του.

Ἡ δὲ γυνή, ὥς εἶδενε αὐτὸν νεκρωμένον,
ἐπάνω εἰς τὴν κλίνην του χωρὶς πνεῦμ' ἀπλωμένον,
πέφτει ἀπάνου στὸ νεκρὸν σῶμα — ὦ μέγα θαῦμα —
ξεψύχησένε καὶ αὐτὴ, τὴν ὥρα ἐν τῷ ἅμα
καὶ ὅλοι ἐθαυμάσασιν καὶ ὅλοι ἐτρομάξαν,
τὸ πράγμα ὅπου ἔγινεν ὅλοι τὸ ἐθαυμάσαν.

Ἐσυναχθῆκασιν λοιπὸν δοῦλοι τε καὶ δουλίσκες,
βάγιες καὶ ἔκλαιγαν αὐτοὺς ὁμοῦ μετ' αὐτῶν παιδίσκες.

Ἐπειτα ἐσυνάξασιν ὅλην τὴν γερουσίαν
τῶν ἱερέων κι ἔθαψαν αὐτοὺς μετὰ παρρησίαν,
καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρὸς μέσα ἐκεῖ τοὺς βάζουν
καὶ μετὰ τὸν λίθον τὸν σκληρόν, οὐαί, τοὺς ἐσπαράζουν.
Τὸ δὲ ταχὺ ἐτρέξασιν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι
εἰς τὸν τάφον τοῦ Διγενῆ μετὰ δάκρυα φλογισμένοι
καὶ κλαίγοντας ἐλέγασιν μετὰ πικραμένα λόγια
τὰ θλιβερὰ καὶ λυπηρὰ ἐτοῦτα μοιριολόγια:

«ὦ πέτρες, νῦν ραγίσετεν, δένδρα ξεριζωθῆτεν
καὶ σεῖς, βουνά, θρηνήσετεν καὶ κάμποι λυπηθῆτεν,
τί ὅλοι τὸν στερευτήκαμεν τ' ὄξια παλικάρια
ἐκείνον ὅπου ἔφριτταν ἄνθρωποι καὶ λιοντάρια.

ὦ Θάνατε ἀχόρταγε, πῶς δὲν τὸν ἐλυπήθης,
αὐτὸν τὸν ἄνδρα τὸν καλὸ πῶς δὲν τὸν ἐφοβήθης ; »

Ταῦτα ἐκεῖνοι εἶπασιν, ἔπειτα ἐδιαβῆκαν,
ἐκεῖνο ὅπου ἔπρεπεν μετὰ τιμὴ τὸ ἐποῖκαν.*

Ἀφῆκεν λοιπὸν ὄνομα σ' ὅλην τὴν οἰκουμένην
ὁ Διγενῆς νὰ τὸν ᾠνοῦν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι.

(Collection des Romans Grecs, Paris. 1880, σελ. 232 ἐξ.)

2. ΑΠΟ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ

Με αὐτὴ τὴ συμβατικὴ ὀνομασία εἶναι γνωστὴ ἡ ἐκτεταμένη ἑμμετρὴ χρονογραφία, πού ἀφηγεῖται τὴ γένεση καὶ ἀνάπτυξη τῶν τιμαριωτικῶν κρατιδίων, τὰ ὁποῖα ἰδρύθηκαν στὴν Πελοπόννησο ἀπὸ Ἰάλλους εὐγενεῖς μετὰ τὴ Δ' Σταυροφορία (1204). Τὸ χρονικὸ διαίρεται σὲ δύο κύρια μέρη. Τὸ πρῶτο πραγματεύεται σὲ γενικὴς γραμμὲς τὴν ἱστορίαν τῆς Α' Σταυροφορίας καί, ἀφήνοντας κατὰ μέρος ἓνα χρονικὸ διάστημα ἑκατὸ ἐτῶν, ἔρχεται σὲ τὴν κατάκτηση τῆς

Κων)πόλεως από τούς Φράγκους (1204), καθώς και στά γεγονότα πού έπακολούθησαν άμέσως μετά. Τό πολύ έκτενέστερο δεύτερο μέρος, δηλαδή ή κυρίως χρονογραφία, άφηγείται τήν Ιστορία τής Πελοποννήσου από τό 1205, όποτε κατακτήθηκε από τό Γουλιέλμο του Σαμπλίττ και τό Γοδεφρέδο Βιλλαρδουίνο, άνεψιό του χρονογράφου, ως τό 1292. Έπεισοδιακώς μνημονεύονται και μεταγενέστερα γεγονότα, τά τελευταία από τά όποια άνήκουν στήν γ' δεκαετηρίδα του ιδ' αιώνα. Συγγραφέας του έργου είναι ένας «γασμούλος» (δηλαδή πρόσωπο πού προήλθε από έλληνοφραγκικό γάμο) ή Φράγκος έξελληνισμένος, πού ήταν σύγχρονος των Ιστορουμένων και γνώριζε καλά τήν Πελοπόννησο από κάθε άποψη: τοπογραφική, κοινωνική, εκκλησιαστική κτλ. Τό έργο έχει πολύ μεγάλη ιστορική σημασία, αλλά δέν παρουσιάζει καμιά λογοτεχνική άρετή.

Ἐπεὶ ἂν εἶσαι γνωστικός κι ἐξεύρεις τὰ σέ γράφω, και ἔγροικος* εἰς τὴν γραφὴν, τὰ λέγω νὰ ἀπεικάζης*, πρέπει νὰ ἐκατάλαβες τὸν πρόλογον ὅπου εἶπα εἰς τοῦ βιβλίου μου τὴν ἀρχὴν τὸ πῶς τὸ ἐκαταλέξα, ὅτι δι' ἀρχὴν θεμέλιον εἶπα τὸ τῆς Συρίας, ὡσαύτως τῆς Ἀνατολῆς, ἔπειτα τῆς Πολέου, τὸ πῶς τοὺς τόπους ἐκείνους ἐκέρδισαν οἱ Φράγκοι, ὅπως νὰ ἔλθω και φέρω σε και νὰ σέ καταλέξω τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκέρδισαν ὁμοίως και τὸν Μορέαν.

Κι ἂν ἔχης ὄρεξιν νὰ ἀκούης πράξεις καλῶν στρατιῶτων, νὰ μάθης και παιδεύεσαι, ἃ λάχῃ νὰ προκόψῃς. Εἰ μὲν ἐξεύρεις γράμματα, πιάσε ν' ἀναγινώσκῃς, εἴτε εἶσαι πάλι ἀγράμματος, κάθου σιμά μου, ἀφκράζου* κι ἐλπίζω, ἂν εἶσαι φρόνιμος, ὅτι νὰ διαφορῇσῃς*, ἐπεὶ πολλοὶ ἀπὸ ἀφήγησες ἐκείνων τῶν παλαιῶν, ὅπου ἤλθασιν μετὰ ἐκείνων, ἐπρόκοψαν μεγάλως.

Ἐν τούτῳ ἄρξομαι ἀπ' ἐδῶ κι ἀφκράζου τὰ σέ λέγω.

Ὁ κόντος* ὁ παράξενος ἐκεῖνος τῆς Τσαμπάνιας*, ὅπου σέ εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐτούτου τοῦ βιβλίου, ὅπου ἄρχισεν τὸ πέρασμα και τὸ πασάτζο ἐκεῖνο μετὰ τοὺς ἄλλους ἑτερους εὐγενικοὺς ἀνθρώπους

ν' ἀπέλθῃ ἐκεῖσε εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφον, ἐκλέξαν τον διὰ κεφαλὴν καὶ μέγαν καπετάνον εἰς τὰ φουσάτα* ὅπου εἶχασιν ἐτότε οἱ πελλεργίνοι*, καὶ ἔπεσεν κι ἀπέθανεν, καθὼς σὲ τὸ ἀφηγήθην. Εἶχεν κι ἄλλους δύο ἀδελφούς δευτέρους ἀπὸ αὐτον. Κι ὥσαν ἀκοῦσαν κι ἔμαθαν τὸ πὼς οἱ Φράγκοι ἐκείνοι, ὅπου ὑπαγαίναν στὴν Συρίαν μὲ θέλημα τοῦ Πάπα, ἀφῆκαν τὸ ταξίδιν* τους κι ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πόλιν κι ἐκέρδισαν τὴ Ρωμανίαν κι ἐγένισαν ἀφέντες, βουλὴν ἀπήρασιν ὁμοῦ ἐκεῖνοι οἱ δύο αὐταδέλφοι, νὰ μείνῃ ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐκεῖ εἰς τὸ ἰγονικόν* τους, κι ὁ ἄλλος νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ρωμανίαν διὰ νὰ κερδίσῃ τόπον.

Λοιπὸν ὡς τὸ ἔχει ἐριζικὸν ἡ χάρις τῶν ἀνθρώπων, κι οὐδὲν ὁμοιάζουν οἱ ἀδελφοὶ εἰς πρόσοψιν καὶ χάριν, ἦτον ὁ ὑστερνότερος ἀπὸ τοὺς δύο αὐταδέλφους ὁκάτι ἐπιδεξιώτερος καὶ φρονιμώτερός τους. Κι ἰσιάστηκαν οἱ δύο ἀδελφοί, ὁ πρῶτος ν' ἐνεμείνῃ ἐκεῖσε εἰς τὸ κοντάτο* του ἐκεῖνο τῆς Τσαμπάνιας, κι ὁ δεύτερος ἀπὸ τοὺς δύο — μισὶρ Γουλιάμος ἄκω*, εἶχεν καὶ ἐπὶ κλην* ὁ λόγου του*, τὸν λέγαν ντὲ Σαλοῦθε — νὰ εὕρῃ φουσάτα ὅσα ἡμπορεῖ νὰ ἐπάρῃ μετὰ ἐκείνον, κι ἐκεῖνος νὰ ἔλθῃ εἰς Ρωμανίαν τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει* κάστρε καὶ χώρας τίποτε νὰ τὰ ἔχῃ ἰγονικά του. Ὁ κόντος γὰρ τοῦ ἐξέδωκεν ὅσον λογάριν* εἶχε, καὶ εἶπεν του: «Ἀδελφούτσικε, ἀφῶν* ἐγὼ ἐνεμένω ἀφέντης εἰς τὰ κάστρη μας κι εἰς τὸ ἰγονικόν μας, ἔπαρε τὸ λογάριν μας καὶ τὰ κοινὰ μας ὅλα κι ἅμε μὲ τὴν εὐχίτσα μου, ὁμοίως καὶ τοῦ πατρός μας, κι ἐλπίζω εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅτι νὰ εὐτυχήσῃς».

Ἐν τούτῳ ἐπεριεσώρεψεν κι ἐρόγεψεν* φουσάτα εἰς τὸν Μπουργούνιαν* ἔστειλεν, ἦλθαν πολλοὶ μετ' αὐτον· οἱ μὲν τὴν ρόγαν* ἔπαιρναν κι ἀρχόντησαν μετ' αὐτον, ἄλλοι τινές, ὅπου ἦσασι κι ἐκεῖνοι φλαμουριάροι*, ὅπου ἦσαν πλούσιοι ἄνθρωποι, ἦλθασι μετ' ἐκείνον, ὁ κατὰ εἰς διὰ λόγου του τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει.

Στὴν Βενετίαν ἀπόστειλεν τὰ πλευτικά νὰ ὀρμώσουν,
 κι εὐθέως τὰ οἰκονόμησαν ὅσα ἤθελαν κι ἐχρῆζαν.
 Τὸν Μάρτιον μῆναν ἤλθασιν κι ἀπέρασαν ἀπέκει,
 κι εἰς τὸν Μορέαν ἐφτάσασιν εἰς τοῦ Μαΐου τὴν πρώτην·
 ἐκεῖσε ἀποσκάλωσαν στὴν Ἀχαΐαν τὸ λέγουν,
 ὅπου ἓνι ἐδῶθε τῆς Πατροῦ κὰν δεκαπέντε μίλια·
 εὐθέως καστέλιν* ἔχτισαν ὅλον μὲ τὰ πλιθάρια.
 Ἐτότε γὰρ ὅπου λαλῶ κι εἰς τὸν καιρὸν ἐκείνον
 ὁ τόπος ὅλος τοῦ Μορέως, ὅσος καὶ περιέχει,
 τὸ λέγουν Πελοπόννησον, οὕτως τὸν ὀνομάζουν,
 οὐδὲν εἶχεν καταπαντοῦ*, μόνον δώδεκα κάστρον.

Λοιπὸν ἀφότου ἐπέζεψαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν,
 ἐξέβησαν τὰ ἄλογα ἀπέσω ἐκ τὰ καράβια,
 κὰν δύο ἡμέρες ἐνέμειναν ἕως οὐ νὰ τὰ ἀναπάψουν.
 Κι ἐνταῦθα ἐκαβαλίκεψαν, ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πάτραν·
 τὸ κάστρον ἐτριγύρισαν, ὡσαύτως καὶ τὴν χώραν,
 τὰ τριπουτσέτα* ἐστήσασιν γύρῳ καταπαντόθεν,
 τοὺς τζαγρατόρους* ἔβαλαν, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν·
 κι ἀπὸ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ θαρσέου* πολέμου,
 ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐσέβησαν στὴν χώραν τὴν ἀπ' ἔξω.

Κι ἀφῶν τὴν χώραν πῆρασιν, ἐκείνοι γὰρ τοῦ κάστρου
 καὶ εὐθέως ἐσυμβιβάστηκαν, τὸ κάστρον παρεδῶκαν
 μετὰ συνθήκας κι ἀφορμὴν νὰ ἔχουσι τὰ ἐδικὰ τους,
 ὁ κατὰ εἰς τὸ ὅσπῃτι του ὁμοίως καὶ τὸ ἐδικόν του.
 Κι ἀφῶν τὴν Πάτραν πῆρασι, τὲς φύλαξες ἔβαλαν,
 τὸ κάστρον ἐσωτάρχισαν*, εἴθ' οὕτως καὶ τὴν χώραν
 ἀπὸ λαὸν καὶ ἄρματα, ὥς ἐπρεπεν κι ἀρμόζει·
 κι ἀπαύτου ὀπίσω ἐστράφησαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν.
 Βουλὴν ἀπῆραν μ' ἐκείνους τοὺς τοπικοὺς Ρωμαίους,
 ὅπου τοὺς τόπους ἔξευραν, τοῦ καθενὸς τὴν πρᾶξιν,
 κι εἶπαν κι ἀσυμβουλέψαν τοὺς τὸ πῶς ἓνι ἡ Ἀνδραβίδα,
 ἡ χώρα ἡ λαμπρότερη στὸν κάμπον τοῦ Μορέως·
 ὡς χώρα γὰρ ἀπολυτὴ κείμεται εἰς τὸν κάμπον,
 οὔτε πύργους, οὔτε τειχεᾶ ἔχει κανόλως ᾗ αὐτῇ.
 Ἐν τούτῳ ὀρμήσασιν ἐκεῖ, ὀλόρθα ὑπαγαίνουν,
 ἐξάπλωσαν τὰ φλάμπουρα τοῦ καθενὸς φουσάτου*.

κι ἀφότου ἐπλησίασαν ἐκεῖ στήν Ἀνδραβίδα,
 κι ἐμάθασιν οἱ Ἀνδραβισαῖοι ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
 ἐξέβησαν μέ τοὺς σταυροὺς ὁμοίως μέ τὰς εἰκόνας
 οἱ ἄρχοντες καί τὸ κοινὸ τῆς χώρας Ἀνδραβίδου,
 καὶ ἦλθαν κι ἐπροσκύνησαν τὸν Καμπανέση* ἐκεῖνον.
 Κι ἐκεῖνος, ὡς παμφρόνιμος, καλὰ τοὺς ἀποδέχτη,
 ὥμοσεν κι ὑπισκίθη τοὺς νὰ μὴ τοὺς ἀδικήσῃ,
 οὔτε ζημίᾱ νὰ λάβουσιν ἀπὸ τὰ ἰγονικά τοὺς,
 τιμὴν, δωρεὰς νὰ ἔχουσιν κι εὐεργεσίας μεγάλας.
 Ὅλοι τοῦ ὑπωμόσασιν* δοῦλοι του ν' ἀποθάνουν.

Κι ὅσον ἀπεκατέστησεν τὴν χώραν Ἀνδραβίδας,
 βουλὴν ἐπῆρεν μετ' αὐτοὺς τὸ ποῦ νὰ φουσατέψῃ*.
 Ἐν τούτῳ ἐδόθη ἡ βουλὴ στήν Κόρινθον νὰ ἀπέλθουν,
 διὰ τὸ ἓν κάστρον φοβερόν, τὸ κάλλιον τῆς Ρωμανίας,
 καὶ ἓν τὸ κεφάλαιον, ὅπερ γὰρ ἀφεντεύει
 ὅλην τὴν Πελοπόννησον, ὅσον κρατεῖ ὁ Μορέας.
 Ἐπεὶ, ἂν προστάξῃ ὁ Θεὸς καὶ προσκυνήσῃ ἡ Κόρινθος,
 ὅλα τὰ κάστρη τὰ ἕτερα τοῦ τόπου τοῦ Μορέως
 ἄνευ σπαθίου καὶ πολέμου θέλουσιν προσκυνήσει.

Κι ἀφότου ἐδόθη ἡ βουλὴ ἐκείνη ὅπου σὲ λέγω,
 ὀρθωσεν κι ἄφηκε λαὸν ἐκεῖ στήν Ἀνδραβίδα
 καὶ ἄλλον εἰς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ τρίτον εἰς τὴν Πάτραν,
 καὶ ὄρισεν τὰ πλευντικά* νὰ ὑπάγουν τῆς θαλάσσου,
 κι ἐκεῖνος μέ τὸν ἕτερον λαὸν γὰρ τοῦ φουσάτου
 εἰς τὴν Βοστίτισαν ἔδραμεν κι ἐδιάβη εἰς τὴν Κόρινθον.
 Κι ἀφότου ἀπεσώσασιν ἐκεῖσε εἰς τὴν χώραν
 τὸν γύρον τέντας ἔστησαν, ἐπιάσαν τὲς κατοῦνες.

Τὸ κάστρον γὰρ τῆς Κόρινθος κεῖται ἐπάνω εἰς ὄρος·
 βουνὸν ὑπάρχει θεόχτιστον καὶ ποῖος νὰ τὸ ἐγκωμιάσῃ;
 ἡ χώρα γὰρ εὐρίσκετον κάτωθεν εἰς τὸν κάμπον,
 μέ πύργους γὰρ καὶ μέ τειχεᾶ καλὰ περικλεισμένη.
 Λοιπὸν εὐρίσκετον ἐκεῖ τότε ὅπου σὲ γράφω
 ὁ κάποιος μέγας ἄνθρωπος καὶ φοβερὸς στρατιώτης,
 κι εἶχεν τὴν Κόρινθο, ἀλλὰ δὴ τὸ Ἄργος καὶ Ἀνάπλι·
 ὡς κεφαλὴ καὶ φυσικὸς ἀφέντης τὰ ὑποκράτει
 ἐκ μέρους γὰρ τοῦ βασιλέως ἐκείνου τῶν Ρωμαίων,

Σγουρόν τὸν ὀνομάζασιν, οὕτως εἶχεν τὸ ἐπὶ κλην·
 κι ὡς ἐπληροφορήθηκεν ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
 ἀπὸ τὴν χώρα ἐξήβαλεν γυναῖκες καὶ παιδιά,
 ὡσαύτως καὶ τὸν λῖον* λαὸν ὅπου ἄρματα ἐβαστοῦσαν,
 κι ἀπάνω τοὺς ἀνέβασεν στὸ κάστρον τῆς Κορίνθου·
 κι ἐκεῖνος γὰρ ἐνέμεινε ἐκεῖσε εἰς τὴν χώραν
 μὲ ὅσοι ἐβαστοῦσαν ἄρματα γιὰ νὰ τὴν διαφεντέψῃ*.

Ἀφότου γὰρ ἀπέσωσεν ἐκεῖσε ὁ Καμπανέσης,
 ὡσὰν σὲ τὸ ἀφηγήσομαι, στῆς Κόρινθος τὴν χώραν,
 κι ἔβαλεν τὰ φουσάτα του καὶ περιεγύρισέ την.
 Ἀφῆκεν κι ἀναπαύτηκαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν·
 ἐπὶ τῆς αὐρίου γὰρ τὸ πρωί, ὡσὰν ἐξημερῶσεν,
 ἐδῶκαν τὰ σαλπίγγια τους, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν.
 Τὰ τριπουτσέτα ἐσύρνασιν γύρωθεν εἰς τοὺς πύργους,
 κι οἱ τζάγρες* οὐκ ἀφήνασιν ἄνθρωπον νὰ προσκύψῃ
 ἐξω ἐκ τὰ δόντια τοῦ τειχίου νὰ ἰδοῦν τὸ ποῖος τοξεύει.
 Τὲς σκάλες ὅπου εἶχασιν ἐστήσαν εἰς τοὺς τοίχους,
 κι εὐθέως ἀπέσω ἐσέβησαν, ἐπιάσασιν τὴν χώραν.
 Ὅσοι ἐπαρεδόθησαν ἐλεημοσύνην ἠῦραν·
 οἱ δὲ πού εἰς πόλεμο ἔστηκαν ἀπὸ σπαθίου ἀποθάναν.
 Ὁ Σγουρὸς γὰρ ὡς φρόνιμος καὶ βέβηλος* ὅπου ἦτον,
 ἔφυγεν καὶ ἀνέβηκεν ἐκεῖ ἀπάνω εἰς τὸ κάστρον.

(The Chronicle of Morea edited in two parallel texts from the MSS,
 of Copenhagen and Paris, by JOHN SCHMITT, London, 1904.

Ἀπὸ τὸν κώδικα τῆς Κοπεγχάγης, στίχ. 1340 - 1485)

BITZENTZOU KORINAIOTI

3. ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Ἡ ὑπόθεση τοῦ «Ἐρωτόκριτου» εἶναι φανταστικὴ καὶ ζετυλίζεται
 στὴν ἀρχαία Ἀθήνα. Ὁ Ρήγας τῶν Βλάχων ἐκστατεύει κατὰ τοῦ
 Ἡράκλη, βασιλιᾶ τῆς Ἀθῆνας. Στὸ κρίσιμο σημεῖο τῆς μάχης
 φτάνει ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ ἀναγκάζει τοὺς Βλάχους νὰ ὑποχωρήσουν,
 ἔπειτα ἀπὸ μονομαχία μὲ τὸν Ἀριστο, ἀνιψιὸ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Βλα-
 χίας.

MONOMACHIA ERWOTOKRITOU KAI ARISTOU

Ὅλα τὰ διαλαλήσανε, κι ἀπόκει γονατίζου
 κι οἱ δυὸ Ρηγάδες κλαίοντας ν' ἀμνόγουσιν* ἀρχίζου.

Ρ Η Γ Α Δ Ε Σ

Μά τ' Ἄστρον, μά τὸν Οὐρανό, μ' Ἀνατολή καὶ Δύση,
καὶ μά τῆς Γῆς, ποὺ τὰ κορμιὰ θέ νὰ μᾶς καταλύσῃ,
καὶ μά τὸν Ἥλιο τὸ λαμπρό, τὸ Φῶς καὶ τῇ Σελήνῃ,
ποτέ νὰ μὴ δολώσωμεν* ἐτοῦτο ὅπ' ἐγίνῃ,
κι ἐκεῖνο ὅπ' ἐγράψαμε πάντα νὰ τὸ κράτοῦμε
βέβαιο κι ἀκατάλυτο, ὅ,τι καιρὸν κι ἃ ζοῦμε·
καὶ πάλι ἂν ἀποθάνωμε, πάντα ἢ κληρονομία μας
νὰ κάνῃ ὅ,τί 'ναὶ στὸ χαρτί καὶ λέν τὰ γράμματά μας.

Π Ο Ι Η Τ Η Σ

Ὡσὰν ἀμνόξασι κι οἱ δυό, φιλευτικά μιλοῦσι,
πιάνουνται κι ἀγκαλιάζονται καὶ κλαίοντας φιλοῦσι,
καὶ δίδουσι τὸ φοβερὸ θέλημα τοῦ πολέμου,
τὸ 'να φουσάτο* χλώμιανε, στ' ἄλλο δειλιοῦν καὶ τρέμου.
Στέκου οἱ Ρηγάδες καὶ θωροῦ, βαρά ν' πολλὰ ἢ καρδιά ντως
βλέποντας πῶς σὲ δυό κορμιὰ κρέμετ' ἢ βασιλεία ντως.
Ἄριστος εἶχε δυνατὸ ἄλογο καὶ μεγάλο.
κι εἰς τὰ φουσάτα καὶ τὰ δυό σὰν κεῖνο δὲν εἶν' ἄλλο,
τοῦ μπάρμπα ντου 'τον τ' ἄλογο, πάντα τὸ καρβαλεύγει,
δὲν εἶχε χρειὰ νὰ τὸ κεντᾷ καὶ νὰ τὸ δασκαλεύγῃ.
Δὲν ἦτον ἄλλο σὰν αὐτὸ σ' ὅλη τὴν Οἰκουμένη·
ὥσὰ θεριὸ στὸν πόλεμο κι ὥσὰ λιοντάρι μπαίνει.
Δὲν ἦθελ' ὁ Ρωτόκριτος ν' ἀλλάξῃ τ' ἄλογόν του,
μὰ διάλεξε στὸν πόλεμο νὰ πάρῃ τὸ δικόν του.
Φοροῦσιν ἄρματα διπλά, σκουτάρια* σιδερένια,
καὶ τὸ σημάδι τῇ μαλιᾷ* ἐστέκαν κι ἀνιμένα.
Ἦγεμε ὁ κάμπος τ' ἄλογα, τς ἄντρες καὶ τὰ κοντάρια,
θωροῦ, 'ποκαμαρώνουσι τοῦτα τὰ δυό λιοντάρια.
Σήμερο πολεμοῦσινε, σήμερο καλεστήκα,
δυό παλικάρια, ποὺ στὴ γῆς ταίριν τως δὲν ἀφῆκα·
κι ὥς ἀγροικῆσαν κι ἠπαιξεν ἢ σάλπιγγα ἢ πρώτη,
ἐσείστη κι ἐλυγίστηκεν ἢ ὁμορφὴ ντως νιότη·
στὰ μιὰ μερὰ 'στεκεν ὁ γεῖς, στὴν ἄλλῃ ἄλλος τοῦ κάμπου,

χιλιμιντρίζουν τὰ φαριά, καὶ τ' ἄρματά ντως λάμπου.
 Χτυποῦν τὰ πόδια ντως στῇ γῆς, τῇ σκόνῃ ἀνασηκώνουν,
 τὸ τρέξιμον ἀναζητοῦν, ἀφρίζουν καὶ δριμώνου*.
 Ἡ γλώσσα μὲς στὸ στόμα ντως παίζει τὸ χαλινάρι,
 τό 'να καὶ τ' ἄλλο ἀγρίευσαν ὅταν κάνει τὸ λιοντάρι·
 τ' ἀρθούνια ντως καπνίζουσι, συχινὰ τ' αὐτιά σαλεύγου,
 καὶ νὰ κινήσου βιάζονται, νὰ τρέξουσι γυρεύγου.
 Ἡ σάλπιγγα δευτέρωσε τοῇ μάχῃς τὸ σημάδι,
 κι ἐφάνιστή σου ὁ θάνατος τήνε φυῶ στὸν Ἄδη,
 κι ἦτονε Χάρος ἢ λαλιά, ἢ ἀντιλαλιά ὅλον αἷμα,
 ποὺ ἀναδακρυῶσα οἱ Βασιλιοὶ καὶ τὰ φουσάτα τρέμα.
 Σ' ἓναν καιρὸ τὰ δύο θεριὰ μὲ μάνιτα κινήσα,
 ποὺ φοβηθήκασιν πολλὰ στὸν κάμπο ὅσοι κι ἂν ἦσα.
 Ἡ σκόνῃ πάει στὰ νέφαλα ψηλά, κι ἡ γῆς ἐσείστη,
 κι ἐφώνιαζ' ὅλος ὁ λαός, κι ἤκλαψε κι ἐθρηνίστη·
 καὶ τῷ Ρηγάδων ἡ καρδιά ὡσὰ γυαλὶν ἐρράγη,
 δὲν ξεύροντας εἰς τὴ μαλιά* τὸ πρᾶμα πῶς νὰ πάγη.
 Θωροῦσι· δυὸ χρυσοῦς αἰτούς, πρεπιὰ* στὴν Οἰκουμένη,
 κατέχουν κι ἓνας ἀπ' αὐτοὺς σήμερον ἀποθάνει,
 καὶ πασανεῖς παρακαλεῖ συχινὰ τὸ ριζικόν του,
 νὰ τοῦ βοηθήσου οἱ οὐρανοὶ ὀγιά τὸν ἐδικόν του.
 Σὰν ὄντε μεσοπέλαγα δυὸ ἀνέμοι σηκωθοῦσι
 ἀξάφνου, καὶ μὲ τὴ βροντὴ φυσώντας πολεμοῦσι,
 μάχονται μὲ τὴ θάλασσα, μανίζουν καὶ φουσκώνουν,
 τοὶ πιχαλίδες τοῦ γιαλοῦ στὰ νέφαλα σηκώνουν,
 ἓνας φυῶ ἀπ' Ἀνατολή, κι ἄλλος ἀπὸ τὴ Δύση
 πάσκει ὁ βορρᾶς καὶ μάχεται τὸ νότο νὰ νικήσῃ,
 ὁ κάμπος ἔτσι βρόντησε καὶ στὰ βουνὰ γρικέθη,
 ὄντες τοὶ πρῶτες κονταρὲς ἐδῶκαν εἰς τὰ στήθη.
 Ἐσπᾶσαν τὰ κοντάρια ντως κι εἰς ἑκατὸ γενῆκα,
 καὶ τὰ κομμάτια 'ς τς οὐρανοὺς ἐφτάξαν κι ἐκαῆκα,
 κι ὄντεν ἐβγάλαν τὰ σπαθιά, στὴ χέρα ὄντε τὰ σφίξα,
 τὰ ξάζουν*, τὰ μποροῦσινε καὶ τὰ κατέχου δεῖξα.
 Ὡσὰν τὴν πέτρα τς ἀστραπῆς, ποὺ ὀμπρὸς στὰ νέφη ἀξάφτει*
 κι ἀπόκεις ἔρχεται στὴ γῆς, πύργους, χαράκια βλάφτει,
 καὶ μὲ βροντὴ τὰ νέφαλα καὶ μὲ φωτιά κινήσῃ,

κάμη τὰ δέντρη κάρβουνα, τὰ μάρμαρα τρυπήση,
 ἔτσι κι ἐκεῖνα τὰ σπαθιά βράζουν, κεντοῦν ἱερίσση,
 βροντοῦν κι ἀστράφτουν καὶ τρυποῦν κι ἀστραπελέκιν ἦσα.
 Ἄπονα πολεμούσινε κι ἀλύπητα βαρίσκου,
 πηδοῦν, μουγκρίζουν τ' ἄλογα, κι ἀναπαημὸ δὲ βρίσκου.
 Ψηλὰ σηκώνει τὸ σπαθί, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει
 ὁ Ρώκριτος, καὶ μὲ πολλὴν ἀντρεὶὰ τὸ χαμηλώνει.
 Ἄριστος ποῦ τὰ γλήγορος κι εἰς τ' ἄρματα τεχνίτης,
 σὰν εἶδε κι ἐκατέβαινε πρὸς τὴ μερὰ τοῦ μύτης,
 ἦβαλε τὸ σκουντάριν* του ὀγιά νὰ τὴ βλεπίσι*,
 μὰ ἡ κοπανιά ἔτσ' ἀλάβωτο δὲ θε νὰ τὸν ἀφήσι,
 καὶ τὸ σκουτάριν ἤκοψε, κι ὥς τὰ μισὰ τ' ἀνοίγει,
 καὶ κάνει κι εἰς τὴν μύτην του λαβωματιὰν ἐλίγη*,
 κι ἐφάνη σου ἤστραψ' οὐρανός, κι ἡ γῆς στὰ βάθη ἀνοίκτη,
 ὄντε μὲ τόσην ἀντρεὶὰ καὶ μάνιτα τὴ ρίκει,
 καὶ γλήγορος σ' ἕναν καιρὸ τὴν ἄλλη δευτερώνει·
 μὰ σὰν τὸν εἶδε ὁ Ἄριστος τὴ χέρα πὼς σηκώνει,
 μὲ γρηγορότη τὸ σπαθί ἀμπώθει* ὅσον ἐμπόρει,
 καὶ βρίσκει τον πολλὰ ἀνοικτὸ στὸν τόπον ὅπου θῶρει,
 καὶ τ' ἄρματά ντου πέρασαν εἰς τοῦ βυζοῦ τὸ πλάι,
 κι ἐβούθησεν ἡ μοίρα ντοῦ καὶ ξώφαρσα* τοῦ πάει·
 λιγάκι τὸν ἐπλήγωσε μὰ πόνο δὲν ἐγρίκα,
 καὶ πληγωμένοι βρίσκουνταν κι οἱ δυὸ καὶ ματωθῆκα.
 Ἐτρέμασιν οἱ Βασιλιοί, ἐτρέμαν τὰ φουσάτα,
 κι ὥρες τοῦ ἐνοῦς κι ὥρες τ' ἄλλου πᾶν τὰ κακὰ μαντάτα.
 Στέκουν μὲ πόνο καὶ θωροῦν ὅλοι μικροὶ μεγάλοι,
 καὶ κάθα* εἰς στὸν ἀγαπᾶ νίκος ἐπαρακάλει.
 Τ' ἄλογα πᾶν ἐδῶ κι ἐκεῖ, πηδοῦν καὶ σταματίζου,
 καθὼς τῶς ἀρμηνεύασιν ἐκεῖνοι ποῦ τὰ ῥίζου,
 κι ὥρες δείχνει ὁ Ρωτόκριτος τὸ πὼς νικᾷ τὸν ἄλλο,
 κι ὥρες τὸν Ἄριστον κρατοῦ στ' ἄρματα πλιὰ μεγάλο.
 Κι ὥσάν τς ἀνέμους ποῦ ῥς τοῦ γῆς τὸ βάθος εἶν' χωσμένοι,
 καὶ πάσκου νὰ βγουν ἀπὸ κεῖ φουσώντας θυμωμένοι,
 κι ἡ γῆς κρατεῖ τοι σφαλιστούς, νὰ βγοῦ ὅξω δὲν τς ἀφήνει,
 καὶ πλιὰ μανίζουν, πλιὰ φουσοῦ καὶ πλιὰ δριμώνου* κείνοι,
 καὶ γιὰ νὰ βγοῦν ἐκ τὰ βαθιὰ τὴ δύναμη ντως βάνου,

κι εἰς τό 'βγα ντως πολλές φορές σεισμὸ μεγάλο κάνου,
 ἔτσι κι αὐτοῖνοι πολεμοῦ σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη.
 καὶ νὰ νικήσου πάσκουσι μὲ μάνιτα μεγάλη.
 Κάνουν τῇ γῇ σιγοτρομᾷ τὰ νέφη καὶ βροντοῦσι,
 κι εἶναι μεγάλη ταραχὴ ἐκεῖ πού πολεμοῦσι.
 Καὶ κάθε ὥρα ὁ πόλεμος ἀγριεύγει, δυναμώνει,
 καὶ τῷ Ρηγάδων ἡ καρδιὰ κλαίει κι ἀναδακρυώνει.
 Πλιά ἄργος φαίνεται' ὁ Ρώκριτος εἰς τὰ καμώματά του,
 δείχνει Ἄριστος πλιά γλήγορος καὶ τ' ἄλογο βουηθᾷ του·
 κιανεῖς δὲν ξέρει ἀπὸ τσι δυὸ τὸν κάλλιο νὰ διαλέγη,
 τ' ἄλογο τοῦ Ρωτόκριτου τὸν παραζιγανεύγει*,
 καλὰ* καὶ νὰ το* δυνατό καὶ γλήγορο καὶ κεῖνο,
 σ' ἔλα δὲν ἦτονε σωστό, ὥσάν τ' Ἄριστου κεῖνο,
 μὰ πάλι τοῦ Ρωτόκριτου ἡ ἀντρεία τῆς χήρης,
 ἀπόσωνε σ' ὅ,τι ἤλειπε τοῦ ἀλόγου ὁ καβαλάρης.
 Ἀρχίσαν κι αἱματώνουντα σ' ἓνα κι εἰς ἄλλον τόπο,
 μ' αὐτοῖνοι πόνου δὲ γρικοῦ, οὐδὲ φόβου οὐδὲ κόπου.
 Ἕνας τὸν ἄλλον τως 'παινᾷ, ἐκεῖ πού πολεμοῦσι,
 τίς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τσι δυὸ δὲν ξεύρουσι νὰ ποῦσι.
 Μέσα ντου λέει ὁ Ἄριστος, ἡ μοίρα νὰ βουηθήσῃ,
 καὶ ζωντανὸ ἀπὸ τ' ὀχθροῦ τὰ χέρια νὰ μ' ἀφήσῃ.
 Ἐδέτσι κι ὁ Ρωτόκριτος ἐτοῦτο παρακάλει,
 γιατί 'ς μαλιαν* εὐρίσκετο παρὰ ποτὲ μεγάλη,
 καὶ μ' ὅλο πού 'σαν ἄφοβοι, καὶ φόβου δὲν κατέχου,
 ποιὸς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ μεγάλην ἔγνωιαν ἔχου.
 Κεῖνοι πού στέκουν καὶ θωροῦ τὴν ἀναπνιὰ κρατίζου,
 τὸ στόμα εἶναι σωπαστό, τὰ μάτια δὲ σφαλίζου.
 Δὲ στρέφονται νὰ δοῦν ἄλλου, τούτῃ ἡ οὐλειὰ ἡ μεγάλη
 δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ θωροῦ σὲ μιὰ μερὰ οὐδ' εἰς ἄλλη,
 μόνον ἐκεῖ πού πολεμοῦν οἱ δράκοντες αὐτοῖνοι·
 στὸν κόσμον ἄλλος πόλεμος σάν τοῦτο δὲν ἐγίνη.
 Ἄριστος, πού 'χε πεθυμιὰ τέλος νὰ δῇ στὴ μάχη,
 κι εἰς ἔτοιο κίντυνο βαρὺ δὲν τό 'λπιζε νὰ λάχῃ,
 ἤριξε τὸ σκουτάριν του, καὶ μ' ἓνα κι ἄλλο χέρι,
 σφίγγει, σηκώνει τὸ σπαθί, τὸ κοφερὸ μαχαίρι,
 καὶ κατεβάζει κοπανιὰ, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει,

ὅς δύο μέσα κόψειν ἤθελε τὸ σιδερόν ἀμόνι.
 Σύρνεται ὀπίσω ὁ Ρώκριτος καὶ βάνει ὀμπρὸς νὰ δώσῃ
 εἰς τὸ σκουτάρι* ἡ κοπανιά, νὰ μὴ τόνε λαβώσῃ·
 σὰ νὰ ἔχεν εἴσται κέρινο, τέτοιαις λογῆς διαβαίνει,
 στὸν κάμπο πέφτει τὸ μισό, τ' ἄλλο μισό πομένει,
 καὶ κατεβαίνει στὸ λαιμό τ' ἀλόγου, ὅς δυὸ τὸ κόβγει,
 μπλιὸ δὲν ἐγύρευε ἄχερα μηδὲ ταγῆ* νὰ τρώγῃ.
 Ὁ Ρώκριτος ὥσάν αἰτὸς ἀπὸ τῆ σέλα βγαίνει,
 πεζέφνει, καὶ τὸν Ἀριστον ἤστεκε κι ἀνιμένει.
 Ἐκεῖνος πάλι, νὰ θωρῇ πεζὸν ἔτοιον ὀχθρόν του,
 γιὰ τὰ πρεπὰ* τῆς ἀντρεῖας πεζέφν' ἐκ τ' ἀλογόν του.
 Ἐμάνισε παρὰ ποτὲ κι ὥς λιόντας ἀγριεύγει,
 καὶ λέει τοῦ Ρωτόκριτου:

ΑΡΙΣΤΟΣ

Ἡ μέρα μᾶς μισεύγει,
 καὶ γιὰ ντροπὴ μου τὸ κρατῶ, νὰ σοῦ τὸ μολοήσω,
 τόση ὥρα νὰ σὲ πολεμῶ, καὶ νὰ μὴ σὲ νικήσω·
 περμάζωξε τὴν ἀντρεῖά, βάλε τὴ δύναμή σου,
 λέω σου δὰ παρὰ ποτὲ βαρίσκω, καὶ βλεπίσου*.

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Μὴ βιασθῆς, λέει ὁ Ρώκριτος, κι ἡ μέρα πρὶ βραδιάσῃ
 ἕνας μας θεὸ νὰ σκοτωθῇ, κι ὁ Ρήγας του νὰ χάσῃ,
 κι ἀκόμη ὁ ἥλιος εἶν' ψηλά, καὶ πρίχου* χαμηλώσῃ,
 γῇ αὐτὸ γῇ τοῦτο τὸ σπαθὶ τὸ τέλος θέλει δώσῃ.

«Ἐρωτόκριτος» (ἀπὸ τό Δ) (ἐκδ. ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗ)

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Σύμφωνα μέ τό 'Ακριτικό ἔπος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτης, ἀφοῦ ὑπέταξε
 ὅλες τίς ἀκροπόλεις καὶ κατέλαβε πάρα πολλές πόλεις καὶ χῶρες
 ἀνταρτῶν, ἔχτισε κοντά στὸν ποταμὸ Εὐφράτη ἕνα θαυμαστό σέ

ὁμορφιά παλάτι, ὅπου καί διέμενε. Ἀρρώστησε ὅμως πάρα πολύ βαριά καί καθὼς αἰσθανόταν τὸ θάνατο νά πλησιάζει, κάλεσε κοντά του τὴ γυναῖκα του, πού πέθανε ἀπὸ τὴ λύπη της, ἐνῶ αὐτὸς ψυχοραγοῦσε. Στὰ δημοτικὰ τραγούδια ὁ Διγενὴς πεθαίνει, ἀφοῦ νικήθηκε στὴν πάλη μὲ τὸ Χάρο· ἀλλὰ οἱ διάφορες παραλλαγές τοῦ πάρα πολύ γενικοῦ αὐτοῦ σχήματος παρουσιάζουν πολλοὺς τύπους τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωα, ὁρισμένα ἴχνη τῶν ὁποίων διακρίνονται καί στίς διασκευές τοῦ ἔπους. Σύμφωνα μὲ τίς πληρέστερες παραλλαγές, ἀφοῦ νικήθηκε στὴν πάλη ἀπὸ τὸ Χάρο, ὁ Διγενὴς βρίσκεται κατὰκοίτος στὸ κρεβάτι του περιμένοντας τὸ θάνατο. Τὸν περιστοιχίζουν τὰ παλικάρια του στὰ ὁποῖα ἀφηγεῖται τίς ἀνδραγαθίες του. Ἐπειτα προσκαλεῖ τὴ γυναῖκα του καί γιὰ νά μὴν τὴν πάρει ἄλλος μετὰ τὸ θάνατό του, τὴν πνίγει στὴν ἀγκαλιά του. Σύμφωνα μὲ ἄλλες παραλλαγές, ὁ Χάρος παραμονεύει παντοῦ τὸ Διγενή ἢ ὁ Διγενὴς χτίζει κάστρο γιὰ νά μὴν τὸν βρεῖ ὁ Χάρος, ἀλλὰ οὔτε καί μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸν ἀποφεύγει. Ὑπάρχει τέλος ἡ παραλλαγή, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Διγενὴς μαθαίνει ἀπὸ ἕνα φίλο του ὅτι φανερώθηκε κάποιος ἄγνωστος ἥρωας, ὁ Χάρος. Ὁ Διγενὴς, μολοντί ἐτοιμοθάνατος, τὸν καλεῖ σὲ ἀγώνα καί νικεῖται.

Στὴν παρακάτω Κρητικὴ παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Διγενὴς εἶναι πάρα πολύ φανερὴ ἡ ἐπίδραση τῶν Κρητικῶν παραδόσεων. Ὁ γεναῖος Διγενὴς πῆρε στὴν Κρήτη τίς διαστάσεις ἑνὸς Τιτάνα, πού δὲ διατηρεῖ τίποτα σχεδὸν τὸ ἀνθρώπινο. Καί σ' αὐτὸ τὸ τραγούδι, ὅπως καί εἰς τίς παραδόσεις, ὁ Διγενὴς διασκελίζει ὄρη, πετὰ πελώριες πέτρες, ξι κολλᾷ βράχους, νικᾷ στὸ τρέξιμο ἐλάφια καί αἰγάγρους. Ὁ Χάρος δὲν τολμᾷ νά παλαίψει μαζί του, ἀλλὰ τὸν πληγώνει μὲ ἐνέδρα.

N. Γ. Πολίτης (διασκευή)

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τότε τρομάσσει.
Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καί σειέτ' ὁ ἅπάνω κόσμος
κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καί τρίζουν τὰ θεμέλια,
κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θά τότε σκεπτάσει,
πῶς θά σκεπτάσει τὸν αἰτό τοῇ γῆς τὸν ἀντρεϊωμένο.
Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλαιο δὲν τὸν ἐχώρει,
τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφές ἐπήδα,
χαράκι* ἀμαδολόγανε* καί ριζιμιᾷ* ξεκούνειε.
Στὸ βίτσιμά* ἔπιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
στὸ γλάκιο* καί στὸ πήδημα τὰ λάφια καί τ' ἀγρίμια.
Ζηλεύει ὁ Χάρος, μὲ χωσιᾷ* μακρὰ τότε βιγλίζει*,
κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καί τὴν ψυχὴ του πῆρε.

Στὸ ἐπόμενο τραγούδι, ὁ Διγενὴς πεθαίνει, ἀφοῦ νικήθηκε

στην πάλη από τό Χάρο. Ὁ φθονερός ἀντίπαλός του περιγράφεται σύμφωνα μέ τό πρότυπο τοῦ ψυχοπομποῦ, δηλ. τοῦ ἀρχάγγελου Μιχαήλ στίς ἀγιογραφίες τῶν ἐκκλησιῶν.

Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενής καί Τρίτη θά πεθάνει.

Πιάνει, καλεῖ τούς φίλους του κι ὅλους τούς ἀντρειωμένους νά ῥθει ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλής, νά ῥθει κι ὁ γιός τοῦ Δράκου νά ῥθει κι ὁ Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος. Κι ἐπῆγαν καί τόν ἠῦρανε στόν κάμπο ξαπλωμένο.

Βογκάει, τρέμουν τά βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.

— Σάν τί νά σ' ἠῦρε Διγενή, καί θέλεις νά πεθάνεις;

— Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,

συχάσετε, καθίσετε κι ἐγώ σᾶς ἀφηγιέμαι.

Τῆς Ἀραβίνας τά βουνά, τῆς Σύρας* τά λαγκάδια, πού κεῖ συνδυό δέν περπατοῦν, συντρεῖς δέν κουβεντιάζουν, παρά πενήντα κι ἑκατό, καί πάλε φόβον ἔχουν, κι ἐγώ μονάχος πέρασα πεζός κι ἀρματωμένος, μέ τετραπίθαμο σπαθί, μέ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.

Βουνά καί κάμπους ἔδεια, βουνά καί καταράχια, νυχτιές χωρίς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρίς φεγγάρι.

Καί τόσα χρόνια πού ἔζησα δῶ στόν ἀπάνου κόσμο κανένα δέ φοβήθηκα ἀπό τούς ἀντρειωμένους.

Τώρα εἶδα ἕναν ξυπόλυτο καί λαμπροφορεμένο, πόχει τοῦ ρήσου* τά πλουμιά,* τῆς ἀστραπῆς τά μάτια· μέ κρᾶζει νά παλέψομε σέ μαρμαρένια ἀλώνια κι ὅποιος νικήσει ἀπό τούς δύο νά παίρνει τήν ψυχή του.

Καί πῆγαν καί παλέψανε στά μαρμαρένια ἀλώνια· κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενής, τό αἶμα αὐλάκι κάνει, κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τό αἶμα τράφο κάνει.

2. ΔΙΓΕΝΗΣ

(Κυπριακή παραλλαγή)

Ὁ Διγενής ψυχομαχεῖ μέσ μολυβένιον πύρκον*, μέσ ἄσημένιον πάπλωμα, μέσ προύντζενον κρεβάτιν.

Ἀππέξω τριυρίζουσιν τρακόσιοι τρεῖς νομάτοι,

- θέλουν νά μποῦσιν νά τόδ δοῦν κ'αί πάλε κροφοοῦνται*.
 Ἐναν κοντό κοντούτσικον κ'αί χαμηλοβρακάτον
 βάλλει τήδ δύναμιν Θεοῦ, μπαίνει καί χαιρετᾷ τον.
- Καί γειά σου, γειά σου Διενή, σάν ἔν' ἡ ἀφεγκιά* σου,
 ἔτσι σάν ἔν' ἡ ρίζα σου κ'αί τά γεννητικά* σου.¹
- Ἀππέξω τριυρίζουσιν τρακόσοι τρεῖς νομάτοι,
 θέλουν νά μποῦσιν νά σέ δοῦν κ'αί πάλε κροφοοῦνται*.
- Κ'αί ὅς ἡμποῦσιν ἔσσω μου, τίποτες μέφ* φοοῦνται.
 Κ'αί στήννει τάβλες ἄρκυρές*, ψουμιά σιμιαλλένα*,
 ὦτσα* τά προτσοκούταλα* ἦτουν καί χρουσσωμένα*.
- Τρῶτε κ'αί πίννετ', ἄρκοντες, κ'αί ἐγίω νά σᾶς ξηοῦμαι.
 Κάτω στούς πέντε ποταμούς, κάτω στούς πέντε δρόμους,
 κάουρας* ἐβασίλεψεν κ'αί τρώει τούς ἀνθρώπους.
 Φτερνιστηρκάν* τᾶππάρου* μου, πάνω'ς βουνόν ἡβκαίννω
 κ'αί κάμνω* ἔτσα τόν κάουρον κεί κάτω στό λιβαῖν*
 κρατοῦν οἱ δακκαννοῦρες* του ἐννιά σκάλες λιβαῖν,
 κ'αί πάνω στήρ ραχούλλαν του σκύλλος* λαόν κ'αί τρέχει.
- Καί γειά σου, γειά σου, κάουρε, σάν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σάν ἔν' ἡ ρίζα σου κ'αί τά γεννητικά σου.
 Σηκώννει τό κοντάριν του τό περευλοημένον*,
 ἡ Παναγία κ'αί ὁ Χριστός πάνω ζωγραφισμένος.
 Μιάν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε καί ἐκόπην τό κοντάριν,
 κ'αί μέ τᾶ πέντε πιάννει τον, κ'αί μέ τᾶ δκυό κρατεῖ τον,
 κ'αί μέ τέσ δακκαννοῦρες του παίρνει του τό κοντάριν.
- Χάμνα* με, χάμνα, κάουρε, κ'αί νά ξαναπιαστοῦμεν.
- Ἐχάμνησεν ὁ κάουρας κ'αί βκάλλει τό σπαθίν του,
 κ'αί μέ τᾶ πέντε πιάννει τον κ'αί μέ τᾶ δκυό κρατεῖ τον,
 κ'αί μιάσ σπαθικιάν τοῦ ἔδωσε κ'αί ἐκόπην τό σπαθίν του.
 κ'αί μέ τέσ δακκαννοῦρες του παίρνει τού το κ'εῖνον.
- Χάμνα με, χάμνα, κάουρε κ'αί νά ξαναπιαστοῦμεν.
- Ἐσ* σε χαμνῶ, ᾧ Διενή, γιά νά ξαναπιαστοῦμεν.
- Ἀννοιξεν τέσ ἀγκάλες του κ'αί τόθ Θεόδ δοξάζει.
- Δοξάζω σε, καλέ Θεέ, πού 'σαι στά ψηλωμένα,

1. Οἱ δύο στίχοι εἶναι χαιρετισμός ὁμηρικῆς φιλοφροσύνης καί ἀναφέρεται
 στούς προγόνους τοῦ ἥρωα. Κατά λέξη δέν ἐξηγεῖται οὔτε ἀπ' τούς ντόπιους.

ἀπού γινώσκεις τά κρυφά κ'αί τά φανερωμένα.

τήδ δύναμιν πού μῶδωσες, κάουρος μου τήν παίρνει.

Ἡρτεβ βουλή 'πού τόθ Θεόν, 'πού τοὺς 'Αῖς* Ἀντζέλους :

— Τάνα* εἰς τήν κοζούλλασ* σου, κ' ἔχει ἀρκυρόφ φηκάριν,

κ'αί μέσ' 'ς ἀρκυροφήκαρον ἔχει ἀρκυρόμ μαχαίριν,

κ'αί σέννιαρε* τόν κάουρον πού κάτω στό ὀρφάλιν*,

τότες νά πεῖς τόν κάουρον χαμαί μαλλιά κουάριν*.

Σκοπαῖ εἰς τήν κοζούλλαν του, βρίσκει ἀρκυρόφ φηκάριν,

κ'αί μέσ' 'ς ἀρκυροφήκαρον βρίσκει ἀρκυρόν μαχαίριν,

κ'αί σέννιαρε* τόν κάουρον πού κάτω στό ἀρφάλιν,

κ'αί ἔππαισεν ὁ κάουρος χαμαί μαλλιά κουάριν.

Τότες λαλεῖ ὁ κάουρος : «Δέν ἔν' ἡ δύναμή σου,

Διενή, ὅπου μ' ἐνίκησε,.....

εἶναι τό θέλημαθ Θεοῦ ἐσοῦ κ' ἐνίκησές με,

κ'αί τώρα πού μ' ἐνίκησες, ἐν νά σοῦ παραντζεῖλω

πιάσε τές δακκαννοῦρες μου κ'αί κάμες τες μιάτς τσάππαν*,

κ'αί δῶσ' τοῦ τοίχου νά ραεῖ, τοῦ τοίχου νά χαλάσει,

τοῦ πύρκου μολυβόχτιστου νά γεῖρει νά πουζυάσει*,

καί πιάσε τήν καυκάλλαμ' μου κ'αί κάμε την μιάν τάρκα*,

οὔτε σκιπέττος* μπαίνειν της, οὔτε κακή πουμπάρτα*.

Φτερνιστηρκάμ τάππάρου μου, πάνω 'ς βουνόν ἡβκαίννω,

κ'αί βλέπω τόν Σαρακηνόν κεῖ κάτω στό λιβαῖν

σάν τό παμπούλλιν* κάθεται, σάν τό βουνόν κοιμᾶται,

κ'αί μέσα στά ρουχούνια* του φοράες* χιχινίζουν,

κ'αί μέσα εἰς ταῦκία* του περτίκια* κακαρίζουν,

πάνω εἰς τήρ ραχούλλαν του ζευκάρκα διολρίζουν*,

πάνω στήν κεφαλούλλα του νερόμυλοι γυρίζουν,

πάνω στά χεροπάλαμα σκύλλοι λαοῦς* κ'αί τρέχουν.

— Γειά σου, γειά σου, Σαρακηνέ, σάν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,

ἔτσι σάν ἔν' ἡ ρίζα σου κ'αί τά γεννητικά σου.

Μιάν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε 'πό κάτω στήμ μασκάλη,

τσακίζει δέκα κόκκαλα κ'αί ἑκατόν κεντίτες*,

ἐξέβηκεν ἡτ τοππουζιά πάνω σέ πέντε μίλια.

Ἐξηφαντώνναν ἄρκοντες κ'ἐππέσαν τά ποτήρκα :

— Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλάζιρ ρίβκει.

Ἕνας ἀπό τήμ μέσην τους σηκώστην κ'αί λαλεῖ τους :

- Ούτε στράφτει, ούτε βροντᾶ, ούτε χαλάζιρ ρίβκει,
 ἔμ ματσουκιά* τοῦ Διενῆ, Σαρακηνός τήν τρώει.
 Ξαναδιπλάζει του ἄλλημ μίαν, τελειώνει τον κ'αί κείνον.

«Κυπριακά Χρονικά» τ. 1, 1923, σ. 145 ἐξ.

3. Τ' ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Ο ΓΙΟΣ

Τὸ θέμα τῆς αἰχμαλωσίας καί τοῦ τραυματισμοῦ ἢ τοῦ φόνου
 μέ ἐνέδρα Ἀκρίτα ἀπό τοὺς ἐχθροὺς του, δηλαδή τοὺς Σαρακηνοὺς
 ἢ τοὺς Ἀπελάτες, εἶναι συνηθισμένο στὰ Ἀκριτικά τραγούδια.
 Ἰδιαίτερη διατύπωση τοῦ θέματος αὐτοῦ παρουσιάζουν τὰ τραγού-
 δια πού ἀναφέρονται στὸν τραυματισμὸ τοῦ γιου τοῦ Ἀνδρόνικου,
 τοῦ Γιάννου.

Κάτου στὴν ἄσπρη πέτρα καί στό κρυό νερό,
 ἐκεῖ κείτεται ὁ Γιάννος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός,
 κομμένος καί σφαγμένος κι ἀνεγνώριστος.
 Τό αἷμα τοῦ σά βρύση χύνονταν στή γῆς,
 καὶ γιατρεμό δέν εἶχεν ἡ βαθιά πληγή.

Τοῦρκοι τὸν παραστέκουν καί Ρωμιοὶ τὸν κλαῖν,
 κι ἀπάρθυνα κοράσια τὸν μοιρολογοῦν :

- Γιάννο μ', δέν εἶχες μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
 δέν εἶχες καὶ γυναίκα, γιὰ νά σ' ἐκλαιγαν;
- Θαρρῶ πὼς εἶχα μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
 κι ἡ δόλια μου ἡ γυναίκα νά την πόρχεται,
 μέ δυὸ μαῦρα λιθάρια στηθοδέρνοντας.
- Γιάννο μου, δέν σοῦ τό εἶπα, δέ σ' ἀρμήνευα,
 μέ χίλιους μὴν τά βάνεις καὶ μὴν πολεμᾷς;
- Σώπα, καλέ γυναίκα, καὶ ντροπιάζεις με.
 Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀντρειωμένος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός,
 πού τρέμει ὁ κόσμος ὅλος κι ὅλα τὰ χωριά,
 καὶ τρέμουν τρεῖς πασάδες πού πολέμαγα.
 Δέν ἦσαν μήτε πέντε, μήτε δεκαοχτώ,
 ἑπτὰ χιλιάδες ἦσαν κι ἐγὼ ἄμοναχός·
 κι ἀπ' τὶς ἑπτὰ χιλιάδες ἕνας γλίτωσε.

πού 'χε λαγοῦ πιλάλα, Δράκου δύναμη,
καί τῆς ἀγριολαφίνας τὰ πηδήματα.
Στά νέφια νέφια πάει, στά νέφια περπατεῖ,
στόν οὐρανό πετοῦσε, στ' ἄστρη ἐχάνονταν.
Μιά σαϊτιά μου παίζει μέσα στήν καρδιά,
τή δύναμή μου κόβει κι ὅλη τήν ἀντρεία.

4. ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ (1453)

- 1 Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει κι ἡ Ἁγία Σοφία, τό μέγα μοναστήρι,
μέ τετρακόσια σήμαντρα κι ἐξήντα δυό καμπάνες.
Κάθε καμπάνα καί παπάς, κάθε παπάς καί διάκος.
- 5 Ψάλλει ζερβά ὁ βασιλιάς, δεξιά ὁ πατριάρχης,
κι ἀπ' τήν πολλή τήν ψαλμουδιά ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
Νά μποῦνε στό Χερουβικό καί νά 'βγει ὁ βασιλέας.
Φωνή τούς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ καί ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα :
« Πάψετε τό Χερουβικό κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
- 10 παπάδες πάρτε τὰ ἱερά, καί σεῖς κεριά σβηστεῖτε,
γιατί εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νά τουρκέψει.
Μόν' στεῖλτε λόγο στή Φραγκιά, νά 'ρθοῦνε τρία καράβια.
τό 'να νά πάρει τό Σταυρό καί τ' ἄλλο τό Βαγγέλιο,
τό τρίτο τό καλύτερο, τήν Ἁγία Τράπεζά μας,
- 15 μὴ μᾶς τήν πάρουν τὰ σκυλιά καί μᾶς τή μαγαρίσουν! »
'Ἡ Δέσποινα ταραχτήκε καί δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
« Σώπασε, κυρά Δέσποινα, καί μὴν πολυδακρύξεις,
πάλι μέ χρόνους, μέ καιροὺς πάλι δικά σας εἶναι ».

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗ, « Ἐκλογαί ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ »

5. Η ΚΕΡΑ - ΒΔΟΚΙΑ

Γιά ιδές καστέλι ἔμορφο καί κρυό νερό δέν ἔχει.
 Κι ἂν ἔχει καί κρύο νερό, δράκος τό περιορίζει.
 Διψοῦν τά λάφια γιά νερό καί τά πουλιά γιά δρόσο·
 διψοῦν καί οἱ εὐγενικές γιά μιὰ καθάρια βρύση.
 Τά μιὰ Λαμπρή, μιάν Κεριακή, μιάν 'πίσημη ἡμέρα
 στολίζουντ' οἱ εὐγενικές στό Δράκοντα καί πᾶνε.
 'Πό μακριά τόν χαιρετοῦν κι ἀπό κοντά τόν λένε :

- Δράκε, γιά 'μόλα τό νερό νά πιοῦν τά διψασμένα.
 Θέλεις λογάρι ἔπαρε, θέλεις μαργαριτάρι,
 θέλεις ἀπ' τίς εὐγενικές καμιὰ εὐγενοπούλα;
- Οὔτε λογάρι θέλω γώ, οὔτε μαργαριτάρι,
 οὔτε ἀπ' τίς εὐγενικές καμιὰ εὐγενοπούλα,
 μόν' θέλω τήν κερα-Βδοκιά τήν ἀηδονολαλούσα,
 ὅπου τήν ἔχουν τά πουλιά σκοπό καί κελαηδοῦνε.

Παίρνουν τό δρόμο τό δρομί καί στή Βδοκιά καί πᾶνε.

- Σύρε, σύρε, κερα-Βδοκιά, κι ὁ δράκοντας σέ θέλει.
- Σάν τί μέ θέλει ὁ δράκοντας καί στέρν' καί μέ φωνάζει;
 Καί σά μέ θέλει γιά καλό, νά βάλω τά χρυσά μου,
 καί σά μέ θέλει γιά κακό, νά βάλω τά μαυρά μου.
- Καί τά χρυσά σου ἔπαρε, καί τά μαυρά σου βάλε.

Παίρνει τό δρόμο τό δρομί, στόν δράκοντα καί πάγει·
 'Πό μακριά τόν χαιρετᾷ κι ἀπό κοντά τόν λέγει :

- Σάν τί μέ θέλεις, Δράκοντα, καί στέρν'ς καί μέ φωνάζεις;
- Πές μου, πές μου, κερα-Βδοκιά, 'πού ποῦ'ν' τά γονικά σου;
- Γώ εἶμαι τῆς ἀστραπῆς παιδί καί τῆς βροντῆς ἀγγόνι·
 ὅπ' ἔστραφα καί ἔκαφα σαρανταπέντε δράκους
 κι ἀκόμα ἕνας 'πόμεινε, κι αὐτόν θά τότε κάψω.
 Τώρ' ἀστράφτω καί καίγω σε, βροντῶ καί τσουρουφλῶ σε.
- Σύρε, σύρε, κερα-Βδοκιά, πάνε στά γονικά σου,
 κι ἐγώ ἀμολάρω τό νερό, νά πιοῦν τά διψασμένα.

Θρακικά Γ', σ. 268 (Σωζόπολη)

ΙΙΙ. ΘΕΑΤΡΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΟΡΤΑΤΣΗ

1. ΕΡΩΦΙΛΗ

Τραγωδία σέ πέντε πράξεις

Ἑπόθεσις τῆς τραγωδίας. καλουμένης Ἑρωφίλης (γραμμένη ἀπὸ τὸν ποιητὴ).

Ἀφ'ὅτις ἐσκοτώθη εἰς τὸν πόλεμον Θρασύμαχος ὁ βασιλεὺς τῆς Τζέρτζας, ἔτυχεν εἰς τὰ χέρια Φιλογόνου τοῦ βασιλέως τῆς Μέμφιδος, ἕχουν τῆς Αἰγύπτου, κάποιον ἀνήλικον παιδί τ' ὄνομα Πανάρετος, ὅπου μονογενὲς καὶ ὀρφανὸν ἔμεινε μετὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ πατρὸς του. Καὶ μ' ὅλον ὅπου δὲν τὸν ἐγνώριζεν ὁ Φιλόγονος διὰ παιδί τοῦ Θρασύμαχου, ὅμως ἐπρόσταξε νὰ συναναστρέφεται ὁμάδι μετὰ τὴν κορασίδα Ἑρωφίλην τὴν θυγατέρα του, μονογενῆς καὶ αὐτή.

Οὗτος ὁ Πανάρετος μετὰ τὴν αὐξήσιν τῆς ἡλικίας ἤρξε κατὰ πολὺ εἰς φρόνησιν, εἰς βασιλικά ἤθη καὶ εἰς ἀνδρείαν, ὥστε ὅπου ταῦτα βλέποντας πρὸς τὸν νέον ὁ Φιλόγονος βασιλεὺς ὄχι μόνον τὸν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγὸν τὸν ἐγκατέστησεν εἰς ὅλα τὰ φουδάτα*. Ὁ ἕως ὅμως τῆς Ἑρωφίλης ἔσυρε τὸν Πανάρετον νὰ τὴν ἀγαπήσῃ τόσο διὰ τὰ περισσὰ τῆς κάλλη, ὥστε κρυφίως ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς νὰ ἐνεργήσῃ τὰ τοῦ γάμου. Τοῦτο ἐγένη αἰτία μεγάλου κακοῦ, ἐπειδὴ κάνοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Πανάρετον, ὄχι μόνον τὴν κεφαλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ χέρια του βάνοντας εἰς ἓνα βατσέλι* τὰ ἔδωκε τῆς θυγατρὸς του διὰ κανίσκι*, τὸ ὅποιον θεωροῦσα μετὰ μεγάλον τρόμον ἡ Ἑρωφίλη καὶ κρουνηδὸν καταφιλοῦσα ἐλιποψύχησεν ἀπὸ τὸν καημὸν τῆς καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐσφάγη μετὰ τὸ ἴδιόν τῆς χέρι. Τοῦτο τὸ ἐλεεινὸν θέαμα ἐπροξένησεν εἰς ὅλον τὸ παλάτι ἀπαρχμύθητον τὴν θλίψιν καὶ ἀκράτητα τὰ δάκρυα· ὅθεν γυρίζοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδῇ τὸ ἀποβησόμενον, ὁ χορὸς τῶν κορασίδων πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀδικοσκοτωμένων τὸν ἤρπασεν ἀπὸ τὰ ποδάρια καὶ ῥίχνοντάς τον εἰς τὴν γῆν τὸν ἐθανάτωσαν καταπατώντας. Ἔτσι ἔμεινεν ἔρημον τὸ βασίλειόν του ἐν τῷ ἅμα ἀνεπίστω. Μετὰ ταῦτα φαίνεται ὡς σκιά ἡ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως καὶ δίδει σημάδι εὐχαριστήσεως διὰ ταύτην τὴν δικαιοτάτην ἐκδίκησιν.

Πράξις Γ' — Σκηνὴ Δ'

ΣΚΙΑ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλεῦς μιλεῖ

Ἀπὸ τὸν Ἄδην τὸ σκληρὸ καὶ τὸ σκοτεινιασμένο,
μετὰ θέλημα τοῦ Πλούτωνα τοῦτῃ τὴν ὥρα βγαίνω

στο φῶς τῇ μέρας τὸ λαμπρό, καὶ τοῦ καθάριου κόσμου
τὰ κάλλη ἀκόμη δὲν μπορεῖ καλὰ νὰ δῇ τὸ φῶς μου,
γιατί τ' ἀμμάτια, πού 'σανε στὸ σκότος μαθημένα,
στὴ λάμψη τώρα στέκουσι τοῦ ἡλίου θαμπωμένα·
μὰ τοῦτ' ἀνέν* καὶ δὲν μποροῦ νὰ δοῦσι τὴν ἡμέρα,
τῇ γῆς τὴ μυρωδιὰ γρικῶ καὶ τὸν γλυκὺν ἀέρα.

ὦ κόσμε καλορίζικε, τότε χαριτωμένε,
τῷ ζωντανῷ παράδεισος, δίκια ἀναζητημένε
ἀπ' ὅσους κι ἂ σ' ἐχάσαμε κι ὀγιάντα* δὲν μποροῦμε
κι εἰς πᾶσα χρόνο μιὰ φορά πάλι νὰ σὲ θωροῦμε!
Μ' ἀνέν καὶ δὲν κομπώνομαι*, τὰ μάτια μου ἀρχινοῦσι
τοῦ ἡλίου τοῦ λαμπρότατου τὴ λάψη νὰ θωροῦσι·
βουνὰ καὶ κάμπους συντηρῶ, καθάρια βλέπω τώρα
τὴ Μέμφη τὴν ἐξακουστὴ καὶ μπορεμένη χώρα. . .
σκαμνὶ τοῦ δόλιου μου κυροῦ, κληρονομία δική μου,
καὶ μόνη αἰτία τοῦ σκοτωμοῦ πού 'λαβε τὸ κορμί μου!
Ὡ τοῦτο τὸ σπίτι τὸ ψηλό, 'ς τοῦτο τὸ τιμημένο
παλάτιν ἐγεννήθηκα, 'ς τοῦτό 'μαι ἀναθρεμμένο
μικρὸ παιδί σ' ἀνάπαφες κι εἰς ἐτιμὲς μεγάλες
κι εἰς πλήσιες καλορίζικιες πάντα περίσσιες ἄλλες.
Ὡ τούτῃ τὴν γῆν ἐπάτησα 'ς τοῦτες ἐμπαινοβγῆκα
τσί πόρτες, 'ς τοῦτα τὰ θρονιὰ τ' αὐτιά μ' ἀφουκρασθῆκα
πολλῶ λογιῶ παινέματα, σὰν εἶν' συνηθισμένοι
νὰ 'ν' ἐκ τὸν κόσμον οἱ βασιλιοὶ πάντα τως τιμημένοι. . .

ὦ ψευτικότες θωριές, κι ἀσύστατὴ μου μοίρα,
'ς τοῦτον τὸν τόπον ἀκομὴ τὸ θάνατό μου ἐπῆρα
κι ἐγὼ καὶ τὰ παιδάκια μου, κι ὅχι ποτὲ ἀπ' ὀχτρό μου,
μ' ἀπὸν τὸν ἀπονώτατο τὸν ἴδιον ἀδερφό μου,
τοῦτον πού στέκει ἀνέγνοιαστα καὶ βασιλεύγει τώρα
τούτῃ τὴν ἀξαζόμενη καὶ μπορεμένη χώρα.

.....

ὦ τῶν ἀνθρώπων λογισμοὶ καὶ θάρρη κομπωμένα*,
καὶ γιάντα* ξόμπλι* σήμερον δὲ παίρνειτ' ἀπὸ μένα;
Νὰ μεγαλώσω ἐλόγιασα καὶ νὰ πληθύνω πλοῦτος,
μὰ λίγος ἦτονε γιὰ μὲ ὅλος ὁ κόσμος τοῦτος!

Μὰ κείν' ἀπού δέν ἔφτανε ὅλη τοῦ κόσμου ἡ χτίσις
 ξάφνου σέ λίγ' ὁ θάνατος τόπό 'θελε σφαλίσει!
 Γιατί ἀδερφός μ' ἀνέγνωρος σέ τοῦτο μιάν ἡμέρα
 τὸ σπίτι μ' ἐθανάτωσε μὲ τὴ δική του χέρα,
 δίχως καμιᾶς λογῆς αἰτία, μόνο γιὰ νὰ μοῦ πάρη
 τὴ βασιλεία πού μὸδωκε μόνο τοῦ Ζεῦ ἡ χάρη·
 καὶ δυὸ μικράκια μου παιδιὰ πολλὰ μ' ἀγαπημένα
 στὸν Ἄδη τότες τὸ ζιμιὸ* ἔπεψε μετὰ μένα·
 καὶ κείν' ἀπ' ἔχω πλιότερο καὶ πλιὰ παρὰ μαχαίρι
 μὸδωκε πόνου στὴν καρδιά, παντοτινὸ του ταίρι
 ἔκαμε τὴ γυναῖκα μου· ὦ θεέ, καὶ πῶς ἐμπόρειες
 τόσες μεγάλες ἀπονιὲς κάτω στὴ γῆ κι ἐθώρειες! . .
 Καὶ μετὰ κείνην ἔκαμε μιὰ θυγατέρα μόνο
 γιὰ νὰ γρικήση σήμερο πρίκα* πολλὴ καὶ πόνου,
 καθὼς ὀρίζου οἱ οὐρανοὶ καὶ θέλ' ἡ δικαιοσύνη
 τοῦ Ζεῦ, ὅπ' ἀνεγδίκιωτα κρίματα δέν ἀφήνει,
 μ' ἀνὲν κι ἀργῇ καμιὰ φορὰ τὴν παιδομῇ* νὰ δώση,
 γιὰ νὰ 'χη ὁ φταίστης τίβοτας καιρὸς νὰ μεταγνώση,
 πάλι θυμάται κι ἔρχεται μὲ δύναμη μεγάλῃ
 τὴν ὥρα πού λιγότερα τὴν καρτεροῦσιν ἄλλοι·
 γιὰ τοῦτο τοῦ Φιλόγονου τὴν ἀτυχιά τὴν τόση
 μὲ θάνατο πρικότατο σήμερο θὰ τελειώση!

.....

Τοῦτ' ἀποφάσισεν ὁ Ζεὺς σ' αὐτοὺς νὰ κάμη ὁμάδι,
 καὶ τοῦτο ἐγρικήθηκε σ' ὅλους ζιμιὸ* στὸν Ἄδη,
 καὶ τόση μὸδωκε χαρὰ κι ἔτσι πολλ' ἄρεσέ μου,
 πού τ' Ἄδ' ἡ παιδομῇ γιαμιὰ μόλειψε φαίνεται μου.
 Κι ὁ Πλούτωνας πῶς χαίρομαι δίκια γνωρίζοντάς το,
 'ς τοῦτον τὸν κόσμο ν' ἀνεβῶ μ' ὄρισε ἀπού τὸν κάτω,
 γιὰ νὰ μπορούσι σήμερο τ' ἀμμάτια του νὰ δοῦσι
 τὸ σκοτωμὸν του τὸν πρικό, πλιότερα νὰ χαροῦσι.
 Ἔν του* ἐδῶ πού πρόβαλε. . . νὰ τόνε δῶ φοβούμαι,
 καὶ τὴν πληγὴ πού μόκαμε στὸ στῆθός μου νητροῦμαι*
 μὴ ξαναοίξη νὰ γενῇ κι ἐδὰ σὰν τότες βρύση,
 καὶ τούτους ὅλους αἵματα τσι τόπους νὰ γεμίση.

Σ κ η ν ή Ε'

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Ἄπ' ὅσες χάρες οὐρανός, γῆ ἢ μπορεμένη φύση
 γιὰ στόλισιν ἐβάλλθηκε τ' ἀνθρώπου νὰ χαρίση,
 πλὶ' ἄξια καὶ πλιὰ καλύπτερη δὲν τόδωκε σὰν κείνη
 τς ἀδυνατῆς* ἀποκοτιᾶς*, κρίνω σ' ἀληθοσύνη·
 γιὰτὶ δὲν εἶναι μηδεμιὰ σὰν τούτῃ νὰ ψηλώνη
 τς ἀνθρώπους γληγορότερα καὶ νὰ τοῖ μεγαλώνη·
 τοῦτ' ἤκοψε καὶ μάζωξε τὰ δέντρη κι ἔκαμν τα
 καράβια κι εἰς τῇ θάλασσας τοῖ στράτες ἐβαλὲν τα·
 τούτῃ τοῖ ποταμοὺς περνᾷ καὶ τὰ βουν' ἀνεβαίνει,
 τούτῃ μὲ πλήσια δύναμη 'ς τοῖ ξένους κόσμους μπαίνει·
 τούτῃ τὰ κάστρη πολεμᾷ, τούτῃ νικᾷ, καὶ τούτῃ
 μόνια τῇ δίδει τοῖ τιμὲς καὶ τὰ μεγάλα πλοῦτῃ,
 τούτῃ τὸ φόβο δὲν ψηφᾷ, τὸν Ἄδῃ δὲ φοβᾶται,
 κι ὅποιος τὴν ἔχει, ζωντανὸς μόνο στὴ γῇ λογᾶται.
 Τούτῃ κι ἐμένα βασιλιὸ μ' ἄξιωσε, τούτῃ μόνο
 μ' ἔκαμε κι εἰς τὴν κεφαλὴ στέμμα χρυσοὶ σηκώνω
 καὶ μὲ μεγάλη μου τιμὴ τὴν Αἴγυπτον ὀρίζω,
 κι ἴσια μου καλορίζικο κανένα δὲ γνωρίζω·
 νίκες καὶ πλοῦτῃ καὶ τιμὲς πᾶς ὥρα μου πληθαίνουν,
 χαρὲς πολλὲς στὸ σπίτι μου κι εἰς τὴν καρδιά μου μπαίνουν.
 Μιὰ μόνο μου βασάνιζε ἔγνοια τὸ λογισμό μου,
 τῇ θυγατέρας μου ἢ παντρειά. . . τώρα τὸ ριζικὸ μου
 τήνε τελειώνει, σὰ θωρῶ, καὶ τούτῃ πλὶ' ἀπὸ κείνο
 παρ' ἀπὸν λόγιαζα καλλιὰ· γιὰ τοῦτο δίκια κρίνω
 πὼς οὐδεμιὰ καλομοιριά μὲ τῇ δικῇ μου μοιάζει,
 μηδὲ τῇ μπόρεσῃς μου πλιὸ μπόρεση δὲν ταιριάζει.
 Μὰ πάγω 'ς τς Ἑρωφίλης μου, τ' ἀμμάτια καὶ τὸ φῶς μου,
 γι' αὐτὴ τὴν ἄξια τῇ παντρειά νὰ ξαναπῶ ἀπατός μου*.

Σ Κ Ι Α

Ζεῦ, ἀπὸν στέκεις 'ς τς οὐρανοὺς, κι ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω
 τς ἀθρώπους ὅλους συντηρᾷς, τὰ λόγια ποὺ καυχᾶτο

καλὰ περίσσια γρίκησε καὶ κάμε δικιοσύνη
 γρήγορα. . . μετὴν ἄργητα χειρότερος ἐγίνη!
 Καὶ πρίκες ἀπὸ δὰ κι ὀμπρὸς τοῦ δῶσε τοῦ θανάτου,
 κι ἄς εἶν' αὐτὲς οἱ προξενιὲς ἢ ὕστερη χαρὰ του.
 Κι ἐσὺ ἐκ τὸν Ἄδη, Πλούτωνα, πέψε φωτιά μεγάλη,
 σὰ μ' ἔταξες, κι ἄς ἄψουσι σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη
 μάνιτες, πρίκες, βάσανα, κλάιματα καὶ θανάτοι,
 κι ἔρημ' ἄς γένη σήμερον ἐτοῦτο τὸ παλάτι!

.....

Χ Ο Ρ Ο Σ

Τοῦ πλούτου ἀχορταγιά, τσῆ δόξας πείνα,
 τοῦ χρυσαφιοῦ ἀκριβειὰ καταραμένη,
 πόσα γιὰ σᾶς κορμιὰ νεκρά πομεῖνα,
 πόσ' ἄδικοι πολέμοι σηκωμένοι,
 πόσες συχνὲς μαλιὲς* συναφορμά σας
 γρικοῦνται ὀλημερνὶς στὴν οἰκουμένη!
 Στὸν Ἄδην ἄς βουλήσῃ τ' ὄνομά σας,
 κι ὅξω στὴ γῆ μὴν ἔβγῃ νὰ παιδέψῃ
 νοῦ πλιὸν ἀνθρωπινὸν ἢ ἀτυχιά σας·
 γιατί ἀποκεῖ, ὡς θωρῶ, σᾶς εἶχε πέψει
 κιανεὶς στὸν κόσμον δαίμονας νὰ ῥθῆτε,
 τς ἀνθρώπους μετὰ σᾶς νὰ φαρμακέψῃ.

Τὴ λύπησῃ μισᾶτε, καὶ κρατεῖτε,
 μακρὰ τῇ δικιοσύνῃ ξορισμένη*,
 κι οὐδὲ πρεπὸ μὴδ' ὁμορφο θωρεῖτε.

Γιὰ σᾶς οἱ οὐρανοὶ ἔναι σφαλισμένοι,
 κι ἐδῶ στὸν κόσμο κάτω δὲνμποροῦσι
 νὰ στέκουν οἱ ἀθρῶποι ἀναπαημένοι.

Μὲ τς ἀδερφοὺς τ' ἀδέρφια πολεμοῦσι
 κι οἱ φίλοι τσί φιλιὲς τως ἀπαρνιοῦνται,
 καὶ τὰ παιδιὰ τὸν κύρην τως μισοῦσι.

.....

Πράξη Δ' - Σκηνή Ζ'

ΧΟΡΟΣ

Ἄκτινα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
 ἀπὸν μέ τῇ φωτιά σου τῇ μεγάλη
 σ' ὅλη χαρίζεις φῶς τὴν Οἰκουμένη,
 τὸν οὐρανὸ στολίζει 'ς μιὰ κι εἰς ἄλλη
 μερὰ κι ὅλη τῇ γῇ ἡ πορπατηξιά σου,
 δίχως ποτὲ τῇ στράταν τση νὰ σφάλῃ.
 Κι ὄντα μᾶς ἐμακραίνης τῇ θωριά σου,
 μέ χιόνια καὶ βροχὲς τῇ γῇ ποτίζεις,
 γιὰ νὰμποροῦ νὰ ζιοῦ τὰ πλάσματά σου.
 Καὶ πάλι σὰ σιμώσης κι ἀρχινήσης
 τὰ χιόνια νὰ σκορπᾷς καὶ νὰ ζεσταίνης
 τὸν κόσμον, ὅλη τῇ γῇ μ' ἄθους* γεμίζεις,
 τὰ φύτρ' ἀναγαλλιᾷς, καρποὺς πληθαίνεις,
 μεστώνεις παρικά, γεννᾷς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ, κι εἰς δόξα πάντα μένεις.
 Διαμάντια καὶ ρουμπιά, μαργαριτάρια
 κι ὅλες τσι πέτρες τς ἄλλες μοναχός σου
 πὼς κάνεις, ὅλοι βλέπομε καθάρια.
 Τὰ δὲ θωρεῖ στῇ γῇ ποτὲ τὸ φῶς σου,
 μὰ βρίσκονται στὰ βάθη φυλαμένα,
 κι ὅσα κι ἂν εἴν' ὀμπρὸς τῶν ἀμματιῶ σου,
 γῇ ἐστὶ τὰ κάνεις ὅλα, γῇ ἀπὸ σένα
 θρέφονται, καὶ κρατιοῦνται, καὶ πληθαίνουν,
 καὶ νὰ χαθῇ ποτὲ μπορεῖ κιανένα ;

Ἑκδοση Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗ

2. Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

(Ἀπόσπασμα)

Ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» εἶναι δραματοποίηση τοῦ γνωστοῦ ἐπεισοδίου τῆς Π. Διαθήκης. Στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου ὁ Ἀγγελος ξυπνᾷ τὸν Ἀβραάμ καὶ τοῦ φέρνει τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ νὰ θυσιάσει τὸ ἴδιον του

τό παιδί, τόν 'Ισαάκ. 'Ο 'Αβραάμ, γεμάτος αγωνία καί ὕστερ' ἀπό πάλῃ ἐσωτερική, ἀποφασίζει στό τέλος πῶς δέν μπορεί νά παραβεῖ τήν ἐντολή τοῦ Θεοῦ καί γονατισμένος προσεύχεται. 'Αλλά ἡ Σάρρα ζυπνά, ἀνησυχεῖ, καί ζητᾷ νά μάθει τί συμβαίνει· ὅταν ὁ 'Αβραάμ ἀναγκάζεται νά τῆς τό πῆ ἐκείνη λιποθυμᾷ. Τόν 'Αβραάμ, πού κλονίζεται καί πάλι, ἔρχεται νά ἐνισχύσει στήν ἀρχική του ἀπόφαση ὁ 'Αγγελος. 'Ο 'Αβραάμ δίνει διαταγή στούς δούλους νά ξεκινήσουν γιά τή θυσία. 'Η Σάρρα στό μεταξύ συνέρχεται καί θρηνεῖ τό παιδί της πού θά χάσει.

Σ Α Ρ Ρ Α

'Εννιά μῆνες σ' ἐβάσταξα, τέκνο μου κανακάρη*
'ς τοῦτο τό κακορίζικο καί σκοτεινὸ κουφάρι·
τρεῖς χρόνους, γιέ μου, σοῦ 'δίδα τό γάλα τῷ βυζῷ μου
κι ἐσύ 'σουνε τὰ μάτια μου κι ἐσύ 'σουνε τό φῶς μου.
'Εθώρουν κι ἐμεγάλωνες ὥσα δεντροῦ κλωνάρι
κι ἐπλήθαινες στήν ἀρετή, στή γνώμη καί στή χάρη·
καί τώρα, πέ μου, ποιά χαρὰ βούλεσαι νά μοῦ δώσης ;
ὥσάν βροντή, σάν ἀστραπή θε νά χαθῆς, νά λιώσης !
Κι ἐγὼ πῶς εἶναι μπορετὸ δίχως σου πλιὸ νά ζήσω ;
ποιό θάρρος ἔχω, ποιά δροσιά, στὰ γέρα μου τὰ πίσω ;
Πόση χαρὰ τ' ἀντρόγυνον ἐπήραμεν ἀντάμι,
ὄντα μᾶς εἶπεν ὁ Θεὸς τὸ πῶς σέ θέλω κάμει !
Καημένο σπιτί τ' 'Αβραάμ, πόσες χαρὲς ἐξώθης*
παιδάκι μ', ὄντας ἔπεςες στή γῇ κι ἐφανερώθης !
Πῶς ἐγυρίσαν οἱ χαρὲς σέ θλίψες 'ς μιὰν ἡμέρα,
πῶς ἐσκορπίσαν τὰ καλὰ σὰ νέφη στὸν ἀέρα !

Τέλος ἡ Σάρρα πείθεται ν' ἀποσυρθεῖ καί λέγει:

Πάγω 'ς τόπον ἀπόκρυφο νά σηκωθῇ ἐκ τὸ στρῶμα,
μιὰν ὥρα θε νά τὸ κρατῶ, νά τὸ φιλῶ στὸ στόμα.

Πολύ ωραία εἶναι ἡ σκηνὴ ὅπου ὁ 'Αβραάμ ζυπνά τὸν κοιμισμέ-
νο 'Ισαάκ, λέγοντάς του πῶς θά πᾶνε νά χάσουν θυσία σ' ἓνα περι-
βάλλει μακριά.

Ι Σ Α Α Κ

Τίς εἶν' ἐπά; τίς μοῦ μιλεῖ; τίς μέ κουνεῖ; ὅς μ' ἀφήσῃ·
 νυστάζω καὶ ζαλίζομαι, κι ἦρθε νὰ μέ ξυπνήσῃ.

Α Β Ρ Α Α Μ

Ξύπνησε, κανακάρη* μου, κι ἐγώ 'μαι ὅπου σὲ κράζω·
 δουλεῖα σὲ θέλω βιαστική, γιὰ κεῖνο σὲ σπουδάζω.

Ι Σ Α Α Κ

Μὴ μέ ξυπνήσῃς καὶ ἄσι με, ὕπνο γλυκὺν κοιμοῦμαι,
 νύκτα 'ν' πολλή, κι ἂς θέσωμε, καλέ, ν' ἀναπαγοῦμε.
 Μὴ μέ ξυπνᾷς, νὰ μέ χαρῆς, νὰ ζήσῃς, ἀφεντάκη*,
 μὴ μέ πειράζῃς, ἄφῃς με νὰ κοιμηθῶ δαμάκι*.

Α Β Ρ Α Α Μ

Θωρῶ καὶ πλιὰ παρὰ ποτὲ ὁ ὕπνος τὸ ζαλίζει·
 τάχα γροικᾷ τὸ τέλος του, γι' αὐτὸς παραμανίζει*;
 Ξύπνησε, τὸ παιδάκι μου, νὰ πᾶμ' εἰς περιβόλι,
 θυσιά θε νὰ κάμωμε σήμερο πού 'ναι σκόλη.

Ι Σ Α Α Κ

Ὡφου, ἀφεντάκη μου γλυκύ, κι ἂς μέ 'θελες ἀφήσει
 καὶ μέ τὴν ὥρα τοῦ σκολειοῦ ἐγώ 'θελα ξυπνήσει.

Α Β Ρ Α Α Μ

Σάρρα, ἂμ κάμε προσευκή, δέσησ' στὸ Θεό μας
 καὶ κάμε πέτρα τὴν καρδιά στὸν ἀπομισεμένο* μας·
 κι ἀνιμένε μας νὰ 'ρθωμε, κι ἂν τύχη νὰ γυρίσω
 ὁμάδι μέ τὸν Ἰσαάκ, νὰ σὲ παρηγορήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Μὲ τῆς καρδιάς τ' ἀπόκτυπο θέλω σᾶς ἀνιμένει*,

μ' ὅ,τι ἐγδοχή* στὰ σίδερα ἔχουν οἱ φλακιασμένοι,
 ὅπ' ἀνιμένουν τσῆ φλακῆς τὴν πόρτα νὰ κτυπήση,
 νὰ ἔμπη μέσα ὁ δῆμιος, νὰ τοὺς πισταγκωνίση,
 νὰ τῷσε* δώση θάνατον ἄγριον, ματωμένο,
 μὲ τέτοιους ἀντεροσπασμοὺς* σήμερον ἀνιμένω·
 μὲ τέτοιον ἀποκτυπημόν, ὄντα μοῦ κατακροῦσι*,
 θέλ' ἀνιμένει τὸ πικρὸ μαντάτο νὰ μοῦ ποῦσι.

A B P A A M

Ἔλα νὰ πᾶμε, τέκνο μου, μὴ στέκωμε, νὰ ζήσης,
 νὰ ξεφαντώσης σήμερο καὶ νὰ καλοκαρδίσης.

I Σ A A K

Ὁ λογισμός μου δὲν μπορεῖ κι ὁ νοῦς νὰ τὸ γρικήση,
 γιὰ ποιὰ ἀφορμὴν ἢ μάνα μου δὲν ἦρθε νὰ μὲ ντύση.
 Ἐσὺ ποτὲ δὲ μ' ἔντυσες, βαριέσαι τὰ κοπέλια,
 ἄμ ἔντυνέ με ἢ μάνα μου μὲ χάχα καὶ γέλια.
 Καὶ τώρα ποιὰ 'ν' ἡ ἀφορμὴ κι μάνα μου μ' ἀφῆκε,
 κι εἶδα τὴν μὲ βαριὰ καρδιά στὴν κάμαρα κι ἐμπῆκε ;

A B P A A M

Μᾶς ὀρδινιάζει* τὸ φαητὸ ποὺ θέ νὰ μᾶς ἐδώση,
 νὰ πάρωμε στὴ στράτα μας ψωμί, κρασί καὶ βρώση.

I Σ A A K

Καὶ πέ μου το, πατέρα μου, ποῦ μελετᾶς νὰ πᾶμε ;
 στὸ σπίτι δὲ γυρίζομε ἀπονωρὶς νὰ φᾶμε ;

A B P A A M

Θυσίαν θέ νὰ κάμωμε, κι εἶναι μακρὰ δαμάκι
 εἰς ἓνα τόπον ὁμορφο, εἰς ἐψηλὸ βουνάκι·
 γιὰ κείνο εἶν' ἡ μάνα σου σὰν κακοκαρδισμένη,
 γιὰτ' εἶπα τῆς ξωμένομε*, καὶ μὴ μᾶς ἀνιμένη.

Ι Σ Α Α Κ

Πήγαιν' ὀμπρός, πατέρα μου, κι ἐγὼ ἀκλουθῶ σου ὀπίσω,
μὰ θεὸς νὰ δῶ τὴ μάνα μου, πρὶ παρὰ νὰ κινήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Παιδί μου, κανακάρη μου, θάρρος κι ἀπαντοχή μου,
παρηγοριά καὶ ζήση μου, ἄγωμε* στὴν εὐκὴ μου.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα, τὰ τόσα σου φιλιὰ σ' ἔγνοια πολλὴ μὲ βάνου,
τὰ μάτια σου ποὺ τρέχουσι καὶ δυὸ ποτάμια κάνου.
Ποιά πίκρα σ' εὔρε ξαφνικὴ καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις*
κι ἀπὸ τὰ νύχια ὡς τὴν κορφή ὅλον μὲ πασπατεύγεις ;

Σ Α Ρ Ρ Α

Δὲν ἔχω, γιέ μου, τίβοτις, μὴ γνοιάζεσαι, νὰ ζήσης,
καλόκαρδος εἰς τὸ βουνὶ ἄμε νὰ προσκυνήσης.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα μου στὴν ξεφάντωση πὰ νὰ σοῦ φέρω μῆλα
καὶ κλωναράκια τῷ δεντρῷ μὲ μυρισμένα φύλλα·
ἃ λάχη καὶ ἄλλο τίποτας ὁμορφο, σοῦ τὸ φέρνω,
κι ἃ μὲ γυρέψη ὁ δάσκαλος, πέ του ταχιά* γιαγέρνω*.

Σ Α Ρ Ρ Α

Τοῦτα τ' ἀπίδια μου 'χασιν ἀπὸ τὰ ψὲς δοσμένα
καὶ ξαργιτοῦ* τὰ φύλαγα, παιδάκι μου, γιὰ σένα·
καὶ βάλε τα στὸ στήθος σου καὶ φάτα ὄντε διψάσης·
ὥσάν τὸ μέλ' εἶναι γλυκιά, πιάσ' νὰ τὰ δοκιμάσης.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα μου, γιατί λουκτουκιᾶς* καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις

εἶντα κακὸ μοῦ μελετᾷς κι εἶντα μοῦ προφητεύγεις ;
 Παράξενο μοῦ φαίνεται, σ' ἔγνοια μεγάλῃ μπαίνω·
 τάχ' ἀνεβαίνω τὸ βουνί, μὰ κάτω δὲ γιαγέρνω*.

Ἀρχίζουν νά πορεύονται πρὸς τὸν τόπο τῆς θυσίας. Ὁ Ἰσαάκ εἶναι ἀνυποψίαστος· οἱ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ κάκου προσπαθοῦν ν' ἀλλάξουν τὴ γνώμῃ τοῦ Ἀβραάμ. Φτάνουν τέλος στὸ βουνό καὶ ἐτοιμάζουν τὴ θυσία. Ὁ Ἰσαάκ μαθαίνει πιά ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πατέρα του τὴν τραγικὴ ἀλήθεια καὶ ξεσπᾷ σὲ θρῆνο· στὸ τέλος προσεύχεται στὸ Θεό μὲ τ' ἀκόλουθα λόγια:

Καὶ ποῦ μὲ κράζεις, κύρη μου, νὰ ῥθω νὰ γονατίσω,
 ὅς ποιοῦ γάμο, ὅς ποιά ξεφάντωση καὶ θὲς νὰ προθυμῶ;

(Γονατίζει καὶ προσεύχεται)

Ἀόρατε, λυπήσου με, Ἄναρχε, πόνεσέ με,
 καὶ πολυέλεε Θεέ, Σὺ παρηγόρησέ με·
 σπλαχνίσου τοὺς γονέους μου τώρα στὰ γερατεία τως,
 δῶς' μου ζωὴ νὰ τοὺς βοηθῶ, νὰ μ' ἔχουν συντροφιά τως.
 Μ' ἂν ἔν* καὶ σὰν ἀμαρτωλοὶ δὲν μᾶσε πρέπει χάρη,
 πέψε τοῖ φύσης θάνατο σήμερο νὰ μὲ πάρη,
 νὰ μοῦ σφαλίσ' ὁ κύρης μου τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα,
 νὰ κάμη λάκκον τοῦ κορμιοῦ, νὰ τὸ σκεπάσῃ χῶμα·
 νὰ μὴ γρικήσω τὸ σπαθὶ νὰ κόψῃ τὸ λαιμό μου,
 μὴ δῶ τρομάρα φοβερὴ κι ἄγρια στὸ θάνατό μου.
 Γονή, ἀπείς* μεταθεμὸς* δὲν εἶν' κι ἐλεημοσύνη,
 ἀπείτις* ἔτσι τ' ὅρισε· Ἐκεῖνος ὅπου κρίνει,
 μιὰ χάρη μόνο σοῦ ζητῶ στὸν ἀπομισέμό μου,
 νὰ μὴ θελήσῃς ἄπονα νὰ κόψῃς τὸ λαιμό μου·
 μὰ σφάξε με κανακιστά, συργουλιστά* κι ἀγάλια,
 γιὰ νὰ θωρῇς τὰ δάκρυά μου, ν' ἀκοῦς τὰ παρακάλια·
 νὰ σὲ θωρῶ, νὰ μὲ θωρῇς, νὰ δῶ ἂν ἐλατάρησῃς
 καὶ τὸ φτωχὸ τὸν Ἰσαάκ γιὰ τέκνο ἂ γνωρίζῃς.
 Καὶ σὰν τάρᾳξω νὰ μὲ δῇς σὰν πρόβατον ὁμπρὸς σου,
 ἀπάλυνε τὴν ὄρεξη καὶ πάψε τὸ θυμό σου·
 καὶ μὴ θελήσῃς ἄπονα κι ἄλλο κακὸ νὰ πάθω,

μηδὲ μὲ βάλης στὴ φωτιά, μηδὲ μὲ κάμης ἄθο*.
 Ὡσὰν μὲ σφάξης, μὴν καγῶ, μὴν κάμης τέτοια κρίση,
 μὴν τὸ γρικήση ἢ μάνα μου καὶ κακοθανάτηση.
 Τὸ σφάμα καὶ τὸ σκοτωμὸ βαστάζει τόνε θέλει,
 μὰ τῆς φωτιᾶς ἢ μάχαιρα νεκρώνει τῆς τὰ μέλη.
 Μάνα μου, καὶ νὰ πρόβαινες νὰ μ' εὕρισκες δεμένο,
 καὶ νὰ σοῦ σύρω τὴ φωνή καὶ νὰ σοῦ πῶ « ἀποθαίνω ».
 Συμπάθιο νὰ σοῦ ζήτησυνα, νὰ σ' ἀποχαιρετήσω,
 νὰ σὲ σφικταναγκαλιασθῶ, νὰ σὲ γλυκοφιλήσω.
 Μάνα μου, πλιὸ δὲν ἔρχεσαι στὸ στρῶμα νὰ μὲ ντύσης,
 νὰ μὲ ξυπνήσης σπλαχνικά καὶ νὰ μὲ κανακίσης.
 Μισεύγω σου καὶ χάνεις με, σὰ χιόνι ὄντας λύση
 καὶ σὰν ὄντας κρατῆς κερί καὶ ἄνεμος τὸ σβήση.
 Ἐκεῖνος ὅπου τ' ὅρισε νὰ ἔναι παρηγοριά σου,
 καὶ πέτρα τῆς ἀπομονῆς νὰ κάμη τὴν καρδιά σου.
 Γονή μου, ἂν καμιὰ φορὰ σοῦ ἴφταιξα σὰν κοπέλι,
 συμπάθησε τοῦ Ἰσαάκ καὶ νὰ μισέψη θέλει
 καὶ φίλησέ με σπλαχνικά, καὶ δῶσ' μου τὴν εὐκή σου,
 καὶ τάξε πῶς καμιὰ φορὰ ἤμουν κι ἐγὼ παιδί σου.
 Πῶς νὰ τὸ κάμ' ἢ χέρα σου νὰ κόψη τὸ λαιμό μου
 καὶ πῶς νὰ τόνε δυνηθῆς τὸν ἀποχωρισμό μου ;
 Τὴ χάρη ὅπου σοῦ ζήτησα, σήμερο κάμε μού τη,
 ἐπάκουσε τοῦ Ἰσαάκ σκιὰς τὴ βολάν* ἐτούτη.
 Ἀνάδια μου νὰ σὲ θωρῶ, ἔβγαλε τὸ μαχαίρι
 καὶ σίμωσέ μου το κοντά, νὰ σὲ φιλῶ στὸ χέρι.
 Κύρη, μὴ σφίγγης τὸ σκοινί, ἄς το ἄχαμνὸ δαμάκι*
 καὶ μὴ μὲ βιάζης κι ἄσι με ν' ἀκροσταθῶ λιγάκι.
 Ἐκεῖν' ἢ χέρα ὅπου πολλὰ μ' εἶχε κανακεμένο,
 τὰ μοῦ τὰ κάμνει σήμερο δὲ μ' εἶχε μαθημένο.
 Γιὰ νὰ θυμᾶς ὅ,τι σοῦ πῶ, γλυκὺ φιλὶ σοῦ δίδω,
 σήμερο τὴ μητέρα μου ἐσὲ τὴν παραδίδω.
 Μίλειε τση, παρηγόρα τὴν κι ἄς εἴστε πάντ' ὁμάδι
 καὶ πέ τση πῶς ὁλόχαρος πάγω νὰ βρῶ τὸν Ἀδη.
 Ὅ,τι δικό μου βρίσκεται στὰ μέσα τοῦ σπιτιοῦ μας,
 δώστε τα τοῦ Ἑλισέεκ, τοῦ γειτονόπουλῳ μας·
 τὰ ροῦχα μου καὶ τὰ χαρτιά, ἄγραφα καὶ γραμμένα,

καὶ τὸ σεπέτι* τὸ μικρὸ ποῦ τὰ ἔχω φυλαμένα·
 γιὰτ' εἶναι συνομίληκος καὶ συνανάνθρωφός μου,
 φίλον καλὸ καὶ σπλαχνικὸ τὸν ἡῦρα στὸ σκολεῖό μου.
 Καὶ κάμε νὰ τὸ δυνηθῇς, κάμε νὰ τὸ βαστάξης,
 εἰς τὸ ποδᾶρι τοῦ παιδιοῦ τὸν Ἑλισεὲκ νὰ τάξης.
 Ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ πῶ καὶ νὰ σοῦ παραγγείλω,
 μόνον ὅπ' ἀποχαιρετῶ κάθε δικὸ καὶ φίλο.
 Κύρη μου, ὅπου μ' ἔσπειρες, καὶ πῶς δὲ μὲ λυπᾶσαι ;
 ὦ πλάστη μου, βοήθα μου· μάνα μου, καὶ ποῦ νὰ ᾿σαι ;

Ἀλλὰ ἐνῶ ὁ Ἀβραάμ ἐτοιμάζεται νὰ χτυπήσει μὲ τὸ μαχαίρι τὸν
 Ἰσαάκ, ἐμφανίζεται ὁ Ἄγγελος, ποῦ τοῦ ἀναγγέλλει πῶς ὁ Θεός
 ἤθελε νὰ δοκιμάσει τὴν πίστη του καὶ τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τῆ θυσία.
 Ὅλοι ἐπιστρέφουν χαρούμενοι σπῖτι, ὅπου, μαζί μὲ τὴ Σάρρα, εὐχα-
 ριστοῦν καὶ ὑμνοῦν τὸ Θεό.

[Γραμμένο γύρω στὰ 1630—1640 πιθανόν
 ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Βιτσέντζο Κορνάρο]

1. ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΩΣ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΩΣ
ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΙΝΟΣ

Τί γελαῖς, ὦ φθονερέ τῆς ἑλληνικῆς δόξης ; Ναί, καί εἶναι ἀλήθεια πῶς καί ἡ φήμη καί ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νὰ διηγᾶται, τοῦτος νὰ θαυμάζει τῆς Ἑλλάδος τὰ ἐνδοξα μεγαλεῖα.

Εἰπέ, ἂν ὁ φθόνος δέν σοῦ πνίγη μέσα εἰς τὸν λάρυγγα τὴν φωνὴν καί τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ἥλιοι τῆς σοφίας, μὲ τὲς ἀκτῖνες τῶν ὁποίων στολισμένοι οἱ ἄλλοι φαίνονται ἀστέρες, ὅπου τάχα ἤθελαν εἶσται σκότος καί κάρβουνα ; Δέν ἄστραψαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τόσοι φιλόσοφοι καί ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἀριστοτέλεις καί Πλάτῳνες, τῶν ὁποίων τὰ λόγια δέχεται καί προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ὡς τὰ ἐκ τρίποδος ; Τοῦτοι, λέγω, καί ἄλλοι μύριοι δέν εἶναι Ἕλληνες ;

Ποῖον γένος ὥσαν τὸ ἑλληνικὸν ἐμπορεῖ νὰ δείξει εἰς τὴν ποιητικὴν τέχνην ἕνα Ὀμηρον, ὅπου, τυφλὸς εἰς τὰ ὄμματα, ἦτον ἡ κόρη καί τὸ φῶς τῶν Μουσῶν ; Ἐνα Πίνδαρον, ὅπου χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα ὅσους στίχους, τόσα ρόδα καί ἄνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσες διὰ νὰ πιπιλίσουν τὸ μέλι καί τὴν γλυκύτητα ; Ἐνα Ἀριστοφάνη, ἕνα Εὐριπίδην, ἕνα Ἡσίοδον, καί τόσους ἄλλους ποιητάς, ὅπου διὰ νὰ τοὺς στεφανώσῃ ἐμάδησεν ὁ Ἀπόλλων τὲς δάφνες ὅλες τοῦ Ἑλικῶνος ;

Ὁ Δημοσθένης, ὅπου εἰς τὴν εὐγλωττίαν εἶναι ὁ ἀρχηγὸς καί ἡ στολὴ* τῶν ρητόρων ; Ὁ Εὐκλείδης*, ὅπου εἰς τὴν μαθηματικὴν ἔπλεξε τῆς ἰδίας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, ὅσους ἔκαμε κύκλους, καί ὕψωσεν εἰς ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματος τόσες πυραμίδες, ὅσα εὔρηκε τρίγωνα καί τετράγωνα σχήματα ; Ὁ Ἱπποκράτης*, ὁ Γαληνός*, θεοὶ τῆς ἱατρικῆς τέχνης, ὅπου, χωρὶς νὰ κλέψουν ὡς ὁ Προμηθεὺς τὴν φωτιὰν ἀπὸ τὴν ἡλιακὴν σφαῖραν, ἐμψύχωναν τοὺς νεκρούς, καί μὲ ποτὰ θαυμαστότερα ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἑλένης τῶν ἐπότιζαν τὴν ζωὴν ;

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπου διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάνη εἰς

τούς πολέμους ἄλλος Ἄρης, καὶ σφίγγοντας ὄχι μάχαιραν, ἀμὴ ἀστροπελέκι, ἐπροσκυνᾷτο ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς παιδί τοῦ μεγάλου Διός ; Καὶ τέλος ὁ Θουκυδίδης εἰς τὰς ἱστορίας, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὁποῖον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλούτη κάθε μαθήσεως καὶ σοφίας (διὰ τὰ ἀφήσω τοὺς ἄλλους εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ ἀρετήν, ὄχι ἀπλῶς ἐναρέτους ἄνδρας, ἀλλὰ ἥρωας καὶ ἡμιθέους), τοῦτοι ὅλοι δὲν εἶναι τῆς σοφῆς Ἑλλάδος γόνοι καὶ τέκνα ;

Ποῦ ἀνθησαν οἱ Ἀκαδημίες τοῦ θείου Πλάτωνος ; Ποῦ οἱ Περίπατοι* τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους ; Ποῦ οἱ Ἀρειοπάγοι τῶν σοφῶν Ἀθηναίων ; Ποῦ οἱ στοᾶς τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων ; Πόθεν οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Σόλωνες καὶ οἱ ἄλλοι νομοθέται τῆς οἰκουμένης ; Πόθεν οἱ νόμοι ὅπου ἕως τὴν σήμερον κυβερνοῦσι τὸν κόσμον, ὥσάν νὰ μὴν ἔφθανε ἄλλη σοφία διὰ τὸν κυβερνήτην παρ' ἐκείνῃ τῶν Ἑλλήνων ;

Διατί λοιπόν, ἂν δὲν ἔχῃς ὅμματα νὰ ἰδῇς τόσον φῶς, ἔχεις γλῶσσαν νὰ γαβγίζῃς ὡς ἄλλος Κέρβερος ; Ἀλλ' ἀκούω τί λέγεις : Ὑστερον, ὅπου τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἔδιωξε τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ ἔλαμψεν εἰς τὸν κόσμον ἡ πίστις, ἐσβήσθη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ δόξα. Σφραίνεις*, πονηρέ, διατί ποτὲ δὲν ἄστραψε περισσότερο, παρὰ ἀνάμεσα εἰς τὲς ἀκτίνες τῆς πίστεως. Μάρτυρας ὅλη ἡ χριστιανικὴ πολιτεία. Τούτῃ ἃς εἶπῃ πόσους διδασκάλους τῆς ἐδωκεν ἡ Ἑλλάδα, ὅπου μὲ τοὺς ἰδρωτας τοῦ προσώπου, μὲ ἐξορκισμούς, μὲ κινδύνους καὶ μὲ χίλιες ἄλλες ταλαιπωρίες ὑπερμάχησαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Πόσους ποιμένας, ὅπου μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεβείας ἔθρεψαν λαούς, χῶρες, βασιλεία, καὶ μὲ τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον ἔδιωξαν μακρὰν τοὺς σατανικοὺς λύκους. Πόσους ἐμπείρους ναύτας, ὅπου ἀνάμεσα εἰς τὲς τρικυμίες τῶν αἰρέσεων, εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τὲς ἀστραπὲς τῶν ἡκονισμένων μαχαιριῶν, εἰς τὲς βροντὲς τῶν τυράννων ὅπου ἐφοβέριζαν χίλιους θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου, διὰ τὰ μὴν μακρύνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας. Πόσους γεωργούς, ὅπου ξεριζώνοντας ἀπὸ τὲς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων τὲς ἀκάνθες τῆς πλάνης, ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὅπου εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις.

Ἡ πορφύρα ὅπου στολίζει τὴν Ἐκκλησίαν δὲν ἐβάφη εἰς τὰ αἵματα τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων ὅπου ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάδα ; Ὁ στέφανος ὅπου τῆς στεφανώνει τὴν κορυφὴν δὲν ἐπλέχθη μὲ τοῦτα τὰ ρόδα καὶ μὲ τοὺς κρίνους ὅπου ἐβλάστησαν εἰς τοὺς ἑλ-

ληνικούς κήπους ; Τὸ σκῆπτρον ὅπου ἔχει ὄχι εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώραν, ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς τὸ ἀπόκτησαν οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Χρυσόστομοι καὶ τόσοι ἄλλοι Πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ἀρπάζοντες ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ σατανικοῦ Κοσμοκράτορος τὰ βασίλεια, καὶ ὑποτάζοντας ταῦτα εἰς τὸν γλυκὺν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ ; Τοῦτοι δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἐβεβαίωσαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἐλάμπρυναν μὲ τὰ βιβλία, δὲν ἐμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (ὅπου ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουν οἱ αἰῶνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα ὅπου ἐκείνη ὁμολογᾷ καὶ κηρύττει ;

Μίλησε καὶ Ἐσὺ, ὦ Οὐρανέ ! Εἶπε καὶ Ἐσὺ μὲ ἀκτινοβόλον γλῶσσαν τῆς χριστωνύμου Ἑλλάδος τὲς δόξες. Ποῦ εἶδες τὴν πρώτην φορὰν ἀνθρώπους νὰ περνοῦσι μέσα εἰς τὰς ἐρήμους ζωὴν τῶν ἀγγέλων, καὶ νὰ ἀντιλαλοῦσι τοὺς θεϊκοὺς ὕμνους ἐκεῖνα τὰ δάση, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἀκούοντο παρὰ οἱ ἄγριες φωνὲς τῶν θηρίων ; Ποῦ εἶδες τὰ ὄρη πετρώδη καὶ ἄκαρπα νὰ βλαστάνουσιν ἄνθη τῶν ἀρετῶν καὶ κάθε πλέα* θαυμαστῆς ἀγιότητος ; Ποῦ εἶδες τόσους παραδεισους, ὅσα κοινόβια, καὶ τόσους νέους Ἀδὰμ χωρὶς ἁμαρτίαν καὶ πταῖσμα, ὅσους μονάζοντας ;

Πόθεν ἐξερίζωσας τόσους κρίνους διὰ νὰ στολίσῃς τοὺς ἰδίους σου κήπους ; Πόθεν ἐτρύγησας τόσα ρόδα διὰ νὰ μυρίσῃ μὲ ἐκεῖνα ὁ Παράδεισος ; Πόθεν ἐμάζωξας τόσους φοίνικας, τόσες δάφνες, γιὰ νὰ ραντίσῃς μὲ τοῦτες, καὶ νὰ στεφανώσῃς μετ' ἐκείνους τοῦ μεγάλου Βασιλέως τὸν θρόνον ; Ποῖος παρὰ ἡ Ἑλλάδα σοῦ ἐχάρισε τὰ πλέα ὑπέρφωτα ἄστρα, ὅπου νὰ σοῦ ἀστράπτουσι εἰς τὸ στερέωμα ;

Ποῖοι παρὰ οἱ Ἕλληνες ἐστάθησαν ἐκεῖνοι ὅπου σοῦ ἐλεύκαναν τὸν εὖμορφον Γαλαξίαν μὲ τὸ γάλα τῆς Παρθενίας, ὅπου σοῦ ἐζωγράψαν τὴν θαυμαστὴν Ἴριν* μὲ τὸ αἶμα ὅπου ἔχυσαν διὰ τὴν πίστιν, καὶ μὲ τὲς ἀρετές, ὡς μὲ τίμιες πέτρες, σοῦ ἔκτισαν τὴν μακαρίαν καὶ ἀστραπηφόρον σου πόλιν ; Καὶ εἰς βραχυλογίαν, ἂν ὁ Ἑωσφόρος* σὲ ἔγδυεν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τὸ ἑλληνικὸν γένος τόσους καὶ τόσους ἀγίους σοῦ ἔδωκεν, ὅπου δὲν φαίνεσαι πλέα οὐρανός, ἀμή, χωρὶς καμίαν ὑπερβολήν, ὅλος - ὅλος φαίνεσαι μία Ἑλλάδα.

Φραγκίσκος Σκοῦφος

«Τέχνη Ρητορικῆς», Βενετία 1681, σ. 54 κ.εξ.

2. ΑΠΟ ΤΑ ΚΗΡΥΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ

α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου

Ἡ πατρίδα μου ἡ ψεύτικη, ἡ γήινη καὶ μάταιη εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Ἄρτης καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Ἀπόκουρο. Ὁ πατέρας μου, ἡ μητέρα μου, τὸ γένος μου, εὐσεβεῖς ὀρθόδοξοι Χριστιανοί. Εἶμαι λοιπὸν καὶ ἐγὼ, ἀδελφοί μου, ἄνθρωπος ἁμαρτωλός, χειρότερος ἀπὸ ὅλους, εἶμαι ὅμως δοῦλος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἐσταυρωμένου καὶ Θεοῦ. Ὅχι πῶς ἐγὼ εἶμαι ἄξιος νὰ εἶμαι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστὸς μου μὲ καταδέχεται διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν Του.

Τὸν Χριστὸν μας λοιπὸν, ἀδελφοί μου, πιστεύω, δοξάζω καὶ προσκυνῶ. Τὸν Χριστὸν μας παρακαλῶ νὰ μὲ καθάρῃ ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν. Τὸν Χριστὸν παρακαλῶ νὰ μὲ δυναμώσῃ νὰ νικήσω τοὺς τρεῖς ἐχθρούς! Τὸν κόσμον, τὴν σάρκα καὶ τὸν πειρασμόν. Τὸν Χριστὸν μου παρακαλῶ νὰ μὲ ἀξιώσῃ νὰ χύσω καὶ ἐγὼ τὸ αἷμα μου γιὰ τὴν ἀγάπην του, καθὼς τὸ ἔχυσε καὶ Ἐκεῖνος διὰ τὴν ἀγάπην μου.

Ἀνίσως, ἀδελφοί μου, ἦτο δυνατόν νὰ ἀνεβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ φωνάξω μίαν φωνὴν μεγάλην, νὰ κηρύξω εἰς ὅλον τὸν κόσμον πῶς μόνος ὁ Χριστὸς μας εἶναι Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ζωὴ τῶν πάντων, ἤθελε τὸ κάμω. Μὰ ἐπειδὴ καὶ δὲν δύναμαι νὰ πράξω ἐκεῖνο τὸ μέγα, κάμνω τοῦτο τὸ μικρὸ καὶ περιπατῶ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον καὶ διδάσκω τοὺς ἀδελφούς μου κατὰ δύναμιν, ὅχι ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς ἀδελφός. Διδάσκαλος μόνος ὁ Χριστὸς μας εἶναι.

β) Περὶ ἐλεημοσύνης

Νὰ κάμετε ἐλεημοσύνες, ὅσο σᾶς δίνει τὸ χέρι σας, καὶ ξεχωριστὰ στοὺς δικούς σας. Ὅταν τοὺς βλέπετε στενοχωρημένους καὶ πικραμένους νὰ τοὺς βοηθᾶτε καὶ τοὺς παρηγορῇτε καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ πάντα νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα σας λόγος γλυκός, μέλι καὶ ὄχι φαρμάκι. Ἀκόμη νὰ ἔχετε τὸν θάνατον εἰς τὴν ἐνθύμησίν σας καὶ νὰ φοβᾶσθε νὰ μὴν τύχη καὶ σᾶς ἔλθῃ ἔξαφνα. Διὰ τοῦτο νὰ εἰσθε πάντα ἔτοιμοι καὶ διωρθωμένοι. Ἐπειτα ἂν ἔλθῃ ὁ θάνατος, καλῶς νὰ σᾶς ἔλθῃ καὶ σᾶς ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοῦτον τὸν ψεύτικον κόσμον καὶ νὰ

σας πηγαίνει εις τὸν ἀληθινὸν καὶ αἰώνιον κόσμον, ὅπου τέλος ποτε δὲν ἔχει.

γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου

Νὰ χαίρεσθε ὅσοι βγάζετε τὸ ψωμί σας μετὰ τὸν κόπον σας, διότι ἐκεῖνο εἶναι εὐλογημένο, καὶ ἂν θέλῃς δώσῃ καὶ ὀλίγον ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ φτωχοῦ. Μὲ ἐκεῖνο ἀγοράζεις τὸν παράδεισον. Νὰ κλαίετε καὶ νὰ θρηνῇτε ὅσοι ζῆτε μετὰ ἀδικίας καὶ ἀρπαγᾶς καὶ μετὰ ἀδικον διαφορον* τῶν ἁσπρων*, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀφωρισμένα καὶ καταραμένα. Καὶ ἐλεημοσύνην νὰ δώσετε ἀπ' αὐτὰ δὲν σᾶς ὠφελεῖ, ὅτι φωτιά εἶναι καὶ σᾶς καίουν. . . Δὲν μᾶς ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν πλοῦτον διὰ νὰ πολυτρώγωμεν καὶ νὰ κάνωμεν πολύτιμα φορέματα καὶ παλάτια ὑψηλά, καὶ οἱ φτωχοὶ νὰ ἀποθαίνουν ἀπὸ τὴν πείναν. Ἐχομεν χρέος νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πίνωμεν τὸ ἀρκετὸν μας καὶ τὰ ἐπίλοιπα νὰ τὰ ἐξοδεύωμεν εἰς τοὺς φτωχοὺς. Αὐτὸ εἶναι τὸ χρέος μας, ἀδελφοί μου. Ἐτσι τὸ ἡξεύρετε. Ἀπὸ σήμερον καὶ ὕστερα ἔτσι νὰ τὸ κάνετε.

δ) Κυριακὴ ἀργία

Πρέπει, ἀδελφοί μου, νὰ χαιρώμεθα καὶ περισσότερον τὴν Κυριακὴν. Πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα τὰς ἑξ ἡμέρας διὰ ταῦτα τὰ μάταια, τὰ γήινα καὶ ψεύτικα πράγματα, καὶ τὴν Κυριακὴν νὰ σχολάζωμεν καὶ πηγαίνωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ νὰ στοχαζώμαστε τὰς ἁμαρτίας μας, τὸν θάνατον, τὸν παράδεισον, τὴν ψυχὴν μας, ὅπου εἶναι ἢ τιμιωτέρα ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὅχι νὰ πολυτρώγωμεν καὶ πολυπίνωμεν. Οὔτε νὰ ἐργαζώμεθα καὶ νὰ πραγματευώμεθα* τὴν Κυριακὴν. Ἐκεῖνο τὸ κέρδος ὅπου γίνεται τὴν Κυριακὴν εἶναι καταραμένον. Καὶ ἂν τύχη θέλῃς νὰ πουλήσῃς πράγματα φαγώσιμα τὴν Κυριακὴν κατ' ἀνάγκην (μὴ χαλάσουν), ἐκεῖνο τὸ κέρδος μὴ τὸ σμίγῃς εἰς τὴν σακούλαν σου, ἀλλὰ δώσῃ το ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς φτωχοὺς.

ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον

Νὰ σπουδάζετε τὰ παιδιὰ σας νὰ μαθαίνουν ἑλληνικά, διότι καὶ ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ τὸ γένος μας εἶναι ἑλληνικόν. Καὶ ἂν δὲν σπουδάσῃς ἑλληνικά, ἀδελφέ μου, δὲν ἡμπορεῖς

νὰ καταλάβῃς ἐκεῖνα ὅπου ὁμολογεῖ ἡ Ἐκκλησία μας. Καλύτερα, ἀδελφέ μου, νὰ ἔχῃς ἑλληνικὸν σχολεῖον εἰς τὴν χώραν σου, παρὰ νὰ ἔχῃς βρύσες καὶ ποτάμια. Ὅποιος Χριστιανός, ἄντρας καὶ γυναῖκα, ὑπόσχεται μέσα στὸ σπίτι του νὰ μὴν κουβεντιάξῃ ἀρβανίτικα, ἄς σηκωθῇ ἐπάνω νὰ μοῦ τὸ πῇ καὶ ἐγὼ νὰ πάρω ὅλα του τὰ ἁμαρτήματα εἰς τὸν λαιμόν μου ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἐγεννήθη ἕως τώρα, καὶ νὰ βάλω ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς νὰ τὸν συγχωρήσουν καὶ νὰ λάβῃ μίαν συγχώρεσιν, ὅπου ἂν ἔδινε χιλιάδες πουργιὰ δὲν τὴν ἐματάβρισκε.

Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Γ' σ. 437 ἐξ.

Κοσμάς Αἰτωλὸς

3. ΔΙΔΑΧΗ Τῆ ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛῆ ΠΑΡΑΣΚΕΥῆ Εἰς τὸ ΣΩΤΗΡΙΟΝ ΠΑΘΟΣ

«Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου»
(Ματθ. κς')

Δύο μεγάλα καὶ παράδοξα θαύματα εἶδεν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον· ἓνα Θεὸν νὰ κατέβῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἰς τὴν γῆν νὰ γένῃ ἄνθρωπος, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον νὰ ἀνέβῃ νὰ ἀποθάνῃ ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν. Τὸ ἓνα ἐστάθη ἔργον μιᾶς ἄκρας σοφίας καὶ δυνάμεως, τὸ ἄλλον ἔργον μιᾶς ἄκρας φιλανθρώπου ἀγάπης· πλὴν καὶ τὰ δύο ἔλαβον περιστατικὰ πολλὰ διάφορα. Εἰς τὸ πρῶτον θαῦμα, ὅταν ὁ Θεὸς ἔγινεν ἄνθρωπος, ἔκαμε κοινὴν πανήγυριν ὅλη ἡ κτίσις· ἄγγελοι εἰς τὸν οὐρανὸν ἔψαλλον χαρμόσυνον δοξολογίαν· ποιμένες εἰς τὴν γῆν ἐχόρευον διὰ τὰ εὐαγγέλια τῆς σωτηρίας καὶ τῆς χαρᾶς· καὶ βασιλεῖς ἦλθον ἐξ ἀνατολῶν, καὶ ἐπροσκύνησαν μὲ δῶρα τὸν νεοτεχθέντα Δεσπότην. Εἰς τὸ δεύτερον θαῦμα, ὅταν ὁ θεάνθρωπος ἀπέθανεν ἐσταυρωμένος, ὥσάν κατάδικος, ἐν μέσῳ δύο ληστῶν, ὁ ἄνω καὶ κάτω κόσμος ἐθρήνησεν· ὁ οὐρανὸς ἐσκέπασε μὲ βαθύτατον σκότος τὸ πρόσωπον· ἡ γῆ ἐσείσθη ἐκ θεμελίων ἀπὸ τὸν τρόμον, αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν. Ἐκεῖνη ἐστάθη μία λαμπρὰ νύκτα, πρόξενος παγκοσμίου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως· ἐτοῦτη μία σκοτεινὴ ἡμέρα, ἀφορμὴ λύπης, καὶ ὀδημονίας· εἰς ἐκείνην ἔκαμεν ὅσῃν εὐεργεσίαν ἐδύνετο νὰ κάμῃ ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον· εἰς ἐτούτην ἔκαμεν ὅσῃν παρανομίαν δύναται νὰ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν.

Δίκαιον ἔχεις νὰ λέγῃς, ὦ Θεάνθρωπε καὶ τεθλιμμένε Ἰησοῦ : « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ». Πολλὰ εἶναι τὰ πάθη Σου, μεγάλη εἶναι ἡ λύπη Σου· πάθη τόσον πολλά, ὅσα δὲν ἐβάσταξεν ἀκόμη ἀνθρώπου ὑπομονή· λύπη τόσον μεγάλη, ὅσην δὲν ἐδοκίμασεν ἀνθρώπου καρδιά. Καὶ ἀληθινά, Χριστιανοί, ὅσον ἐγὼ ἐξετάζω νὰ εὕρω ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους κανένα ἄλλο παράδειγμα, τόσον εὐρίσκω καὶ τὸν πόνον τοῦ εἰς τὸ πάθος, καὶ τὴν λύπην τοῦ εἰς τὸν πόνον, ἀσύγκριτον. Μέγας ἦτο ὁ φθόνος τοῦ Κάιν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ· ἀλλὰ πολλὰ μεγαλύτερος ὁ φθόνος τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ἐναντίον τοῦ Κυρίου· καὶ ὁ ἄδικος φόνος τοῦ Ἀβελ δὲν εἶναι νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ. Μεγάλη ἡ ὑπομονὴ τοῦ Ἰσαάκ, ὅταν ἔμελλε νὰ θυσιασθῇ ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, τὸν πατέρα του· πολλὰ μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, ὅπου ἀληθινὰ ἐθυσιάσθη ἀπὸ τὸν οὐράνιον Πατέρα του εἰς τὸ μίσος τῶν ἐχθρῶν του. Μεγάλη ἡ δυστυχία τοῦ Ἰωσήφ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς του, νὰ συκοφαντηθῇ ἀπὸ μίαν γυναῖκα, καὶ νὰ σφαιλισθῇ ὥσάν πταίστης εἰς μίαν φυλακὴν· μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, νὰ κατηγορηθῇ ἀπὸ τὴν Συναγωγὴν, νὰ συρθῇ ἀπὸ κριτήριον εἰς κριτήριον ὥσάν κατάδικος. Μεγάλη ἡ καταφρόνεςις τοῦ Δαβὶδ· ὁ ἴδιος υἱὸς νὰ τὸν διώξῃ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν θρόνον, οἱ ὑπῆκοοί του νὰ τὸν ἀπαρτήσωσιν, οἱ δοῦλοι του νὰ τὸν κυνηγοῦσι μὲ πέτρες, καὶ νὰ τὸν συντροφεύουσι μὲ ὕβρεις, ὅταν αὐτὸς φεύγοντας, μὲ γυμνὰ πόδια νὰ ἀνεβαίνει εἰς τὸ Ὄρος τῶν Ἑλαιῶν· μὰ ὁ Ἰησοῦς, παρατημένος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, δεμένος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, στεφανωμένος ἀπὸ ἀκάνθας, φορτωμένος μὲ τὸν σταυρόν, συντροφεμένος ἀπὸ τὶς βλασφημίας καὶ ὀνειδισμοὺς ὅλης μιᾶς πόλεως, νὰ ἀναβαίνει εἰς τὸν Γολγοθᾶ διὰ νὰ λάβῃ ἄτιμον θάνατον, ἀνάμεσα εἰς δύο ληστάς, τοῦτο δὲν εἶναι ἓνα ἐλεεινότερον θέαμα ; Ὁμολογῶ πὼς πολλὺς ἦτον ὁ πόνος τοῦ Ἰὼβ ἐστερημένου ἀπὸ τὰ παιδιὰ καὶ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα, πεσμένου εἰς μίαν κοπρίαν, πληγωμένου ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν· μὰ αὐτὸς ἦτον ἓνας τύπος, μία σκιά τῶν πόνων καὶ τῶν πληγῶν τοῦ πολυπαθοῦς υἱοῦ τῆς Παρθένου. Πολλὰ ἦτον καὶ τὰ πάθη, ὅπου ἔλαβον, ἐκείνων μετέπειτα, ὅσοι ἐμιμήθησαν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἁγίων μαρτύρων· ἀλλ' ἐκεῖνα ἦτον πάθη τοῦ σώματος, ἀνάμεσα εἰς τὰ ὁποῖα ἔχαιρεν ἡ ψυχὴ· ἐκεῖνο ἦτον καὶ θάνατος καὶ τιμὴ· ἐκεῖνο ἦτον καὶ μαρτύριον καὶ στέφανος· τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι

πάθος καὶ σώματος καὶ ψυχῆς· ὅλον πάθος χωρὶς καμίαν παρηγορίαν, θάνατος ὅλος ἀτιμία, μαρτύριον ὅλον λύπη, καὶ λύπη θανάσιμος : « Π ε ρ ῖ λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ ».

Ἐγὼ ἤξεύρω, διὰ τί τέλος οἱ διδάσκαλοι κηρύττουν τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ παρακινήσωσι δηλαδὴ τοὺς Χριστιανοὺς εἰς συμπάθειαν καὶ εἰς δάκρυα. Ἐγὼ δὲν ἔχω τοιοῦτον σκοπὸν, διότι τοιοῦτον σκοπὸν δὲν εἶχε καὶ ὁ Χριστός, ὅταν ἐπήγαινε νὰ ἀποθάνῃ : « θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἔλεγε, (Λουκ. κγ') μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλήν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν »· ἁμαρτωλοί, ὅσοι ἕως τώρα εἴσθεν ἀμετανόητοι, κλαίετε, σᾶς λέγω καὶ ἐγώ, τὴν ἁμαρτίαν σας, κλαίετε τὴν κακίαν σας, κλαίετε τὴν κόλασίν σας, καὶ κλαίετε ὁμοῦ τὴν δυστυχίαν τῶν τέκνων σας, τῶν ὁποίων ἀφήνετε εἰς κληρονομίαν τὸ κακὸν παράδειγμα μῆς διεστραμμένης ζωῆς· δὲν θέλω νὰ κλάψετε τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, θέλω μόνον νὰ ἀκούσετε, ἀνάμεσα εἰς ὅλα τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ποῖον ἐστάθῃ τὸ μεγαλύτερον, διὰ τὸ ὁποῖον λέγει παραπονεμένος : « Π ε ρ ῖ λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ ».

(Ἀκολουθεῖ ἡ δραματικὴ ἐξιστόρηση τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ)

Ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁποῦ εἰς τὴν σημερινὴν θλιβεράν ἱστορίαν ἠκούσατε, Χριστιανοί, τάχα καταλαβάνετε ποῖον νὰ ἐστάθῃ ἐκεῖνο τὸ πάθος τὸ πικρότατον, τὸ ὁποῖον προβλέποντας, ἔλεγεν ἀγωνιζόμενος εἰς τὸν κῆπον Γεσθημανή· « Π ε ρ ῖ λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ » ;

Ἐγὼ λέγω πῶς δὲν ἐστάθῃ κανένα, οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὁποῦ ἐδοκίμασεν εἰς τὴν ψυχὴν, ὥσάν ἡ λύπη διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, καὶ ἄρνησιν τῶν ἰδίων του μαθητῶν, καὶ ἡ ἐντροπὴ διὰ τὴν τόσῃν καταφρόνησιν καὶ ἀτιμίαν, ὁποῦ ἔλαβεν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ μίσος τῶν Ἰουδαίων· οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὁποῦ ἐδοκίμασεν εἰς τὸ κορμί, ὥσάν τὰ ραπίσματα, αἱ ἄκανθαι, αἱ μάστιγες, ὁ σταυρὸς καὶ ὁ ἴδιος θάνατος. Πρῶτον μὲν, διατὶ αὐτὸς ἐδίδασκε πῶς τὸ ὄνειδος καὶ αἱ κατηγορίαι, ὁποῦ μᾶς κάνουν οἱ ἄνθρωποι, εἶναι μακαριότης· « μακάριοι » ἐστέ, ὅταν ἀνειδίσουσιν ὑμᾶς· αὐτὸς ἐδίδασκε πῶς δὲν πρέπει εἰς κανένα τρόπον νὰ φοβούμεσθε τὸν θάνατον : « μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα »· αὐτὸς μᾶς ἐπροσκάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν, καθένας μὲ τὸν σταυρόν· ὅθεν αὐτὸς εἶχε νὰ μᾶς παρακινή-

ση μὲ τὸ ἴδιον παράδειγμα. Μὰ ἂν αὐτὸς δειλιᾷ τόσον τὸ πάθος του, τί θάρρος δίδει εἰς ἡμᾶς ; Ἄλλο : Ἑμεῖς εἰς τὸν χορὸν τῶν ἀγίων μαρτύρων βλέπομεν μικρὰ παιδία, παρθένους ἀπαλὰς, ὅπου τρέχουσι μέσα εἰς τὲς φλόγες, ὅπου ψάλλουσι χαρμωδῶς μέσα εἰς τὰ βάσανα, ὅπου ἀσπάζονται καὶ φιλοῦσι τὰ ξίφη καὶ τοὺς σταυροὺς, ὅπου καταφρονοῦσιν ἀνδρειωμένα τὸν θάνατον· καὶ ἓνας Θεάνθρωπος, ἡ πλέα μεγάλη καὶ εὐγενικὴ ψυχὴ ὅπου νὰ ἐπλασεν ὁ Θεός, ἡ δύναμις τῶν ἀσθενῶν, τὸ θάρρος τῶν ἀνδρείων, ὁ βασιλεὺς τῶν μαρτύρων, τρέμει καὶ φοβεῖται καὶ χάνεται ἀπὸ τὴν λύπην, καὶ λέγει « Π ε ρ ί λ υ π ό ς ἐ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ή μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ά τ ο υ », διατὶ τάχα προβλέπει τὸν θάνατον ; Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον· καὶ ἡμεῖς ὑβρίζομεν πολλὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἂν λογιώσωμεν πῶς εἶχε τόσην μικροψυχίαν.

Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, ὅπου προβλέπει, καὶ τὸν κάνει νὰ λυπηθῇ τῆς τέτοιας λογῆς ; Ἀκούσατέ το : Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀναμάρτητος υἱὸς τῆς Παρθένου, ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, παρακινημένος ἀπὸ μίαν ἄκραν ἀγάπην, ὑπάγει νὰ πάθῃ ὅσα δὲν ἔπαθεν ἄλλος ἄνθρωπος· ὑπάγει νὰ χύσῃ ἕως τὴν ὕστερην σταλαματιὰν τὸ ἄχραντον αἷμα· ὑπάγει νὰ ἀποθάνῃ ὡς ἓνας κατάδικος ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, διὰ νὰ σώσῃ ὅλους, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· «εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν». Καὶ προβλέπει μ' ὅλον τοῦτο, πῶς οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι χάνονται· προβλέπει πῶς, μ' ὅλον τοῦτο, τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ βλασφημῇται, τὸ αἷμα του νὰ καταπατῇται, ὁ σταυρὸς του νὰ ὑβρίζεται ἀπὸ τόσους ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς. Τόσον ἐπώδυνον πάθος (φαίνεται μοι νὰ λέγῃ), τέτοιος ἐπονείδιστος θάνατος, διὰ νὰ κερδίσω τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν Παράδεισον, καὶ μ' ὅλον τοῦτο νὰ εἶναι γεμάτος ἀπὸ ψυχὰς ἀνθρώπων ὁ Ἄδης ; Νὰ πάθω μετὰ χαρᾶς, νὰ ἀποθάνω μετὰ χαρᾶς. « Πάτερ, οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ ». Μὰ νὰ πάθω, καὶ νὰ ἀποθάνω χωρὶς ὄφελος τῶν πολλῶν ; Ὡ, τοῦτο μοῦ προξενεῖ πρὶν τοῦ θανάτου τὸν θάνατον. « Π ε ρ ί λ υ π ό ς ἐ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ή μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ά τ ο υ ».

Μὰ ἂν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λυπηθῇ τόσον, διατὶ προβλέπει τὴν κόλασιν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων, τάχα παρηγορεῖται διατὶ προβλέπει τὴν σωτηρίαν τῶν Χριστιανῶν ; Ἀλίμονον, τοῦτο ἀκόμη τὸν λυπεῖ περισσότερον, καὶ διὰ τοῦτο λέγει μάλιστα « π ε ρ ί λ υ π ό ς ἐ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ή μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ά τ ο υ ». Χριστιανός, θέλει νὰ

εἰπῇ ἄνθρωπος ἐξαγορασμένος μετὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου· θέλει νὰ εἰπῇ ἄνθρωπος, ὅπου εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἔχει τὴν τιμὴν τῆς σωτηρίας του· θέλει νὰ εἰπῇ ψυχὴ σεσημειωμένη καὶ σφραγισμένη διὰ τὸν Παράδεισον. Μὰ, ἀπὸ τοιούτους Χριστιανούς, πόσους κερδαίνει καθ' ἑκάστην ὁ διάβολος ; πόσους δέχεται καθ' ἑκάστην ἡ κόλασις ; πόσον ἄθλια χάνονται ψυχὲς κερδεμένες μετὰ τόσον κόπον ; Καὶ τοῦτο, τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλύτερον πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ ὅποιον ἔλεγε « περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

Ὅταν ἐκεῖ εἰς τὸν κῆπον ἄρχισε νὰ λυπῇται καὶ ν' ἀδημονῇ, τοῦτο δὲν ἔκανε διατὶ ἐπρόβλεπε τὸν θάνατόν του, μὰ διατὶ ἐπρόβλεπε τὴν ἀχαριστίαν μας· ὅχι τὸ βάρος τοῦ σταυροῦ, ὅπου ἐφαντάζετο, ἀλλὰ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτιῶν μας, ὅπου ὡς Θεὸς ἐπρογνώριζε, τὸν ἔκαμε νὰ ιδρώσῃ τὸ αἷμα. Ἐγὼ ὑπάγω νὰ ἐξαγοράσω (φαίνεται μου νὰ ἔλεγε), ἀνθρώπους, ὅπου ἔπρεπε αἰώνιως νὰ κολάζωνται εἰς τὸν Ἀδην· καὶ ὡσὰν τοὺς ἐξαγοράσω μετὰ τόσους πόνους, μετὰ τόσα πάθη, μετὰ τόσον αἷμα, μετὰ τόσην ἀγωνίαν, ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, θέλω βλέπει ἀπὸ τούτους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, ἓνα νὰ με πωλῇ ὡσὰν ὁ Ἰούδας, διὰ φιλαργυρίαν· ἄλλον νὰ με ἀρνήται ὡσὰν ὁ Πέτρος, εἰς ἐπιπορεύσεις καὶ ψεύματα· τοῦτον νὰ μοῦ προτιμᾷ τὸν Βαραββᾶν, διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἰδίαν ὀρεξίν· κείνον νὰ με μαστιγῶν μετὰ τὴν ἡδονὴν τῆς σαρκὸς· καὶ ὅλοι νὰ με σταυρώνουσι μετὰ κάθε λογῆς ἁμαρτίαν. Ὡ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Καὶ λοιπὸν, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, διὰ τὴν ἀγάπην τῶν ὁποίων ἐγὼ ἐσταυρώθηκα, θέλω βαλθῇ πάλιν εἰς τὸν σταυρόν ; Ὡ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Καὶ λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ αἷμα μου, ὅπου ἔχυσα ὅλον, ἐγὼ θέλω βλέπει νὰ τὸ καταπατοῦσι μέσα εἰς τὰ θυσιαστήρια ἱερεῖς ἀνευλαβεῖς, νὰ τὸ καταφρονοῦσι λαϊκοὶ ἀκοινωνῆτοι ; ἢ θέλω ἀκούει νὰ τὸ βλασφημοῦσι καὶ εἰς τὰς στράτες καὶ εἰς τὰ καπηλεῖα μικροὶ καὶ μεγάλοι ; Ὡ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Καὶ λοιπὸν κάθε χρόνον εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν Χριστιανῶν θέλει γίνεται ἡ ἀνάμνησις τῶν παθῶν μου, ὡσὰν μία ἀπλή ἱστορία ; καὶ θέλει παρρησιάζεται ὁ σταυρὸς μου ὡσὰν μία σκηνὴ ἀπὸ ἐκεῖνες ὅπου φαίνονται εἰς τὰ θέατρα ; Καὶ διὰ ποίους ἔπαθα ; καὶ διὰ ποίους ἀπέθανα ; Διὰ ἀνθρώπους ἀχαρίστους ὅπου ἡ δὲν γνωρίζουσιν, ἡ δὲν θέλουσι τὴν εὐεργεσίαν μου. Ἀχ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Ἀχ, διὰ τοῦτο

«περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου».

Καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι μία ἀχαριστία, Χριστιανοί, ὅπου εἶναι ἀσύγκριτος. Ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σκυθίας, Περισαΐδης τὸ ὄνομα, ἀφήνοντας τρεῖς υἱοὺς κληρονόμους τῆς βασιλείας· μὰ θέλοντας καθενας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς νὰ βασιλεύσῃ μοναχός, ἤλθον εἰς μάχην θανάσιμον· βάνουσι κριτὴν ἄλλον βασιλέα, τῆς Θράκης, φίλον τοῦ ἀπεθαμένου πατρός των· ὁ ὁποῖος τεχνεύεται νὰ τοὺς συμβάσῃ, μὰ μὲ ἕνα τρόπον ἐπιτήδειον ἀληθινά, μὰ ὅλον παράξενον. Κάνει νὰ ξεχώσωσι τὸ λείψανον τοῦ πατρός τους καὶ νὰ τὸ κρεμάσωσιν εἰς ἕνα δένδρον· ἔπειτα κράζει τοὺς τρεῖς ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει: «καθένας ἀπὸ ἐσᾶς ἂς ρίψῃ τὴν σαίταν του εἰς τοῦτο τὸ νεκρὸ σῶμα, καὶ ὁποῖος βαρέσῃ καλύτερα ἐκεῖνος θὰ εἶναι βασιλεὺς». Πιάνει τὸ δοξάρι ὁ πρῶτος υἱός, τὸ ἐκτείνει, βάνει τὴν σαίταν, σημαδεύει, ρίπτει, τὸ ὅμοιον κάνει καὶ ὁ δεύτερος· τί σᾶς φαίνεται ἡ ἀχαριστία, ἡ ἀπανθρωπία, ἡ σκληροκαρδία τοιούτων υἱῶν; Ἔρχεται καὶ ὁ τρίτος, πιάνει, ἐτοιμάζει καὶ αὐτὸς τὴν σαίταν του, μὰ θωρώντας ποῦ ἔχει νὰ τὴν ρίψῃ, τρομάζει, ἀφήνει καὶ πέφτει τὸ δοξάρι ἀπὸ τὰ χέρια του· «καὶ ἐγὼ» λέγει, «δὲν στέργω νὰ γενῶ μὲ τοιοῦτον τρόπον βασιλεὺς· παραιτῶ τὴν βασιλείαν κάλλιον, παρὰ νὰ ρίψω, νὰ σαϊτεύσω τὸ λείψανον τοῦ ἀπεθαμένου μου πατρός». Τί ἔκαμεν ὁ κριτής; Τοῦτον τὸν τρίτον υἱὸν ἀπεφάσισε διὰ βασιλέα.

Τοῦτο τὸ ἴδιον θέλω νὰ κάμω καὶ ἐγὼ σήμερον μὲ ἐτούτους τοὺς ἀχαρίστους, τοὺς ἀπανθρώπους, τοὺς σκληροκαρδίους υἱούς. Τοῦτο ὅπου θεωρεῖτε εἶναι τὸ νεκρὸν λείψανον τοῦ Πατρός σας, ὅπου ἀπέθανε κρεμάμενος εἰς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· πιάσετε τὰς σαῖτες, ρίψετε, λαβῶσατε, πληγώσατε, ἂν εἶναι τόπος δι' ἄλλες πληγές. Ἀλίμονον· δὲν εἶναι δύο, εἶναι πολλοὶ ὅπου ρίπτουσι. Τίνος εἶναι ἐτούτῃ ἡ πρώτη σαίτα, ὅπου τοῦ πληγώνει τὴν κεφαλὴν; εἶναι τῆς ἐωσφορικῆς* ὑπερφηφάνειας, τῆς ἀνυποτάκτου καὶ ἀπαιδεύτου κενοδοξίας, ὅπου ἔχουσιν οἱ ἱερωμένοι· τίνος εἶναι τούτῃ ἡ ἄλλη, ὅπου τοῦ ἀνοίγει τὴν πλευράν; εἶναι τῆς μνησικακίας, ὅπου φυλάττουσιν οἱ μισάδελφοι· καὶ ἐκεῖνη, ὅπου τοῦ πλήττει τὰς χεῖρας; εἶναι τῆς ἀδικίας καὶ ἀρπαγῆς, ὅπου κάνουνσιν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πλούσιοι. . . Ἀλλὰ ποῖος ἤμπορεῖ νὰ μετρήσῃ ἄλλες ἀναρίθμητες, ὅπου πέφτουσιν ὥσάν χαλάζι, τὰς ὁποῖες ρίπτουσιν οἱ κατάκρισες, τὰ ψεύματα, αἱ ἐπιπορκίες καὶ βλασφημίες τῶν Χριστιανῶν; Ἐλᾶτε, ἐλᾶτε, σαϊτεύετε, χορτάσατε, τὴν

ὀρεξίν σας εἰς τὸ νεκρὸν κορμὶ τοῦ ἀπεθαμένου πατρός σας, ἐλᾶτε, παιδιά, ἀπὸ τὰ θηρία πλεόν ἀνήμερα. Μὰ εἶναι τάχα καὶ τινάς, ὅπου νὰ ἔχη καρδίαν ἀνθρώπου ; νὰ ἔχη ἀγάπην υἱοῦ ; εἶναι τάχα κανεὶς ὅπου νὰ λυπᾶται μὴν τὸν λαβώσῃ; Ποῖος εἶναι τοῦτος ; Φοβοῦμαι, φοβοῦμαι καὶ οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός. Καὶ ποῦ ἠκούσθη τοιαύτη ἀχαριστία ; ὁ υἱὸς νὰ λαβώνῃ τὸν πατέρα, καὶ πατέρα νεκρὸν ; ὅπου εἶναι τὸ αὐτό, οἱ Χριστιανοὶ νὰ ξανασταυρώνουσι τὸν Ἑσταυρωμένον ;

Ψυχὴ τοῦ καλοῦ μας Πατρός, τοῦ Θεοῦ ἐσταυρωμένου μας Ἰησοῦ, τί λέγεις ; « Ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασιν τί ποιοῦσι ». Πῶς ; Ἄφες αὐτοῖς ; Ναί, γλυκύτατέ μου Ἰησοῦ, ἄφες αὐτοῖς διὰ ἐτούτην τὴν ὥραν· ἃς δοθῇ εἰς ὅλους συγχώρησις, ἵσως θέλουσιν ἰδῇ μίαν φοράν τὸ σφάλμα τους νὰ διορθωθοῦσιν. . . Ἄφες αὐτοῖς. Ἄς εἶναι συγχώρησις λοιπόν, συγχώρησις. Μὰ ὡς τόσον, ἃς παύσωσιν οἱ σαῖτες, ἃς τελειώσουσιν αἱ ἁμαρτίαι, ἃς φανῇ ἓνα σημάδι τῆς μετανοίας, ἓνας ἀναστεναγμός, ἓνα δάκρυον. Καρδιά τοῦ Ἰησοῦ μου, τί λέγεις ; Ἄφες αὐτοῖς, Πάτερ. Καρδιά τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τί ἀποκρίνεσαι ; Μνήσθητί μου, Κύριε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ἀμήν.

«Διδαχαί», α' ἔκδοσις, Βενετία 1720

Ἡλίας Μηνιάτης

4. Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Τῆς μουσικῆς ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ὠφέλεια εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα, ἐπειδὴ τὰ γνωρίζουν πάντες κοινῶς, φαίνεται περιττὸν νὰ ζητῇ τις νὰ τὰ παραστήσῃ ἰδίως. Οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες ἔλεγον, ὅτι ὅστις δὲν ἀνοίγει στόμα εἰς ἔπαινον Ἑρακλέους εἶναι κωφός. Τοῦτο ὅπου ἐλέγετο διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, δύναται νὰ ρηθῇ καὶ διὰ τὰς Μούσας, τὰς θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης καὶ τοῦ Διὸς, τὰς ὁποίας καὶ ἐκεῖνος ὁ ἥρωας τιμῶν ἐξόχως καὶ θεραπεύων εἰς ἐγκωμίου λόγον ἔλαβε τὸ νὰ ὀνομάζεται, ὡς ὁ Ἀπόλλων καὶ αὐτός, Μουσηγέτης. Ἄν εἶναι τις ἀκίνητος εἰς τοὺς γλυκασμούς τῆς Εὐτέρπης*, τῆς Ἑρατοῦς* καὶ τῆς Τερψιχόρης*, βέβαια ὁ τοιοῦτος πρέπει νὰ εἶναι κωφός, ἢ ἂν δὲν εἶναι βεβλαμμένος τὰς ἀκοάς, ἀνάγκη νὰ συναριθμηθῇ μὲ τὰ ἀλογώτερα καὶ νωθρότερα

κτήνη. Ἐπειδὴ καὶ τούτων ἱστοροῦνται πολλά, εἰς τὰ ὅποια ἐφιλοτιμήθη ἡ φύσις νὰ ἐνστάξῃ τὸν τῆς μουσικῆς ἔρωτα.

Τί ἄλλο οἱ παμπάλαιοι μῦθοι νὰ μᾶς διδάξουν ἠθέλησαν παρὰ τὴν δραστηριωτάτην χάριν ἢ τὴν χαριεστάτην δύναμιν τῆς μουσικῆς, ὅταν ἐτόλμησαν νὰ πλάσσουν τὰς τόσον ἀπιστεύτους, τόσον ἀτόπους περὶ αὐτῆς γνώμας ; Ὁ Θρᾶξ Ὁρφεὺς μὲ τὴν μουσικὴν τοῦ ἀνεχαίτιζεν ἀπὸ τὸν ἴδιον δρόμον τοὺς ποταμούς, ἔσυρεν ὀπίσω του ὄχι μόνον τὰ θηρία τὰ πλέον ἄγρια, ἀλλὰ καὶ τὰ δέντρα καὶ τὰς πέτρας. Καὶ μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς μελωδίας ἔφθασε (λέγουσι) νὰ καταμαλάξῃ καὶ τὸν Ἀἰδωνέα καὶ τὴν Περσεφόνην, τοὺς ἀμειλίκτους καὶ ἀδυσωπήτους Θεούς, διὰ νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν τὴν Εὐρυδίκην, τὴν φιλτάτην του σύζυγον. Οἱ Βοιωτοὶ Ζῆθος* καὶ Ἀμφίων* μὲ τὰ θελκτικὰ κρούσματα τοῦ ὄργάνου των κατεκλήλουν* καὶ κατεκύλιον ἀπὸ τὰ ὄρη τὰ μάρμαρα καὶ τοὺς λίθους, καὶ δι' αὐτῶν, εὐρύθμως καὶ ἁρμονικῶς συναπτομένων, ἔκτιζον τῶν Θηβῶν τὰ ὑψηλὰ πυργώματα καὶ τείχη. Καὶ ὁ Μηθυμναῖος Ἀρίων, πηδῶν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν καταποντιστῶν, συνεκάλει διὰ τῶν τῆς λύρας αὐτοῦ μουσουργημάτων πρὸς βοήθειάν του τοὺς φιλανθρώπους δελφίνας καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀναβασταζόμενος καὶ διανηχόμενος ἀσφαλῶς τὰ κύματα εὗρισκεν εἰς Ταίναρον τὴν σωτηρίαν.

Τοῦτο τὸ ἔσχατον δὲν ἔλειψέ τις νὰ τὸ περάσῃ ὡς πρακτικὴν καὶ ἀληθινὴν ἱστορίαν. Ἡμεῖς μὲ τοὺς περισσοτέρους τὸν κρίνομεν μῦθον, καθὼς καὶ ἄλλα. Ἀλλ' οἱ μῦθοι οὗτοι εἰκονίζουσιν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια, ὅσον ὑποκρύπτεται εἰς τὰς μυθολογίας αὐτάς, εἶναι ὅτι ἡ μουσικὴ τόσῃν ἔχει δύναμιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅπου καὶ τοὺς ἀκινήτους διὰ τὴν ραθυμίαν τοὺς διεγείρει, καὶ τοὺς ἀναισθήτους διὰ νωθρότητα τοὺς παρορμᾷ, καὶ τοὺς σκληροὺς καὶ ἀτέγκτους μαλάττει, καὶ τοὺς ἀγρίους καὶ θηριώδεις φέρει εἰς ἡμερότητα.

«Πραγματεία περὶ μουσικῆς», Τεργέστη 1868

Εὐγένιος Βούλγαρης

5. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΖΗΤΕΙΝ ΑΝΤΑΠΟΔΟΣΙΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΘΕΝΤΩΝ

(Ἑ λ π ό σ π α σ μ α)

Ἀμαρτάνει ὁ ἀχάριστος ἀμαρτίαν μεγάλην, πλὴν μίαν μόνην, τὴν ἀμαρτίαν τῆς ἀχαριστίας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ὅταν ζητῇ ἀνταπόδοσιν καὶ οὐ λαμβάνῃ, τότε πίπτει εἰς πολλὰς ἀμαρτίας· πίπτει εἰς τὸν θυμόν, εἰς τὴν κατάκρισιν, εἰς τὸ μῖσος· ἐκριζοῖ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὴν εὐεργετικὴν προαίρεσιν. Ὁ μὲν ἀχάριστος, ὅσον καὶ ἂν ᾖ σκληροκάρδιος, αἰσθάνεται τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ τὸ βάρος, διὸ καὶ ἐλπίς ἐστίν ἵνα ὁπότε μετανοήσῃ καὶ κατασταθῇ εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ἐπειδὴ στοχάζεται ὅτι ἔχει μέγα δικαίωμα, ἵνα ζητῇ παρὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντος τὴν ἀνταπόδοσιν, οὐ μετανοεῖ, ἀλλ' οὐδὲ γνωρίζει τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ· ὅθεν οὐδεμία ἐλπίς ἐστίν ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἀμαρτημάτων.

Ἡ εὐεργεσία ἐστὶν ἀρετὴ πολλὰ μεγάλη, ἐπειδὴ ἐστὶ καρπὸς τῆς ἀγάπης, ἐστὶν αὕτη ἡ ἀγάπη ἐνεργουμένη· ἡ πονηρία ὅμως τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως μεταβάλλει τὴν ἀρετὴν εἰς ἀμαρτίαν, διαστρέφει ἡ διεφθαρμένη προαίρεσις τὸν ὀρθὸν σκοπὸν τῆς εὐεργεσίας· διὸ ἡ ἀρετὴ μεταβάλλεται εἰς κακίαν, ἥ, ἵνα ὀρθότερον εἴπω, ἡ μεγάλη ἀρετὴ γίνεται ἀφορμὴ πολλῶν ἀμαρτημάτων.

Ἀνθρωπε, διατί ἀγανακτεῖς κατὰ τοῦ ἀχαρίστου ; Σὺ βάβαια ἀγανακτεῖς, ἥ ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἀνταπόδοσιν ἔλαβες, ἥ ἐπειδὴ ἀντέλαβες πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. Λοιπὸν, ὅταν εὐηργέτησας, ἀπέβλεπες εἰς τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀγαθοποιήσας, ἵνα ἀγαθοποιηθῇς· ἔδωκας, ἵνα λάβῃς· ἡ εὐεργεσία σου λοιπὸν οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ δάνειον, διότι ὁ δανειστής δίδωσιν, ἵνα πάλιν λάβῃ· ἡ εὐεργεσία σου οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ πραγματεία, διότι ὁ πραγματευτὴς δίδωσι τοῦτο, ἵνα λάβῃ ἐκεῖνο. Ἄλλο δὲ τὸ δάνειόν ἐστὶ καὶ ἡ πραγματεία, καὶ ἄλλο ἡ εὐεργεσία· ἐκεῖνά εἰσι δοσοληψίαι, αὕτη ἐστὶ χάρις καὶ δῶρον· ἐὰν ζητῇς τὴν ἀνταπόδοσιν, διατί ἀρπάζεις τῆς εὐεργεσίας τὸ ὄνομα καὶ λέγεσαι εὐεργέτης ; ἐὰν δὲ ὀνομάζεσαι εὐεργέτης, διατί ζητεῖς ἀνταπόδοσιν δι' ἐκεῖνο ὅπερ ἐχάρισας ; Ὅταν λέγῃς, ὅτι εὐεργετεῖς, ἔπειτα δὲ ζητῇς ἀνταπόδοσιν, τότε γίνεσαι ὑποκριτὴς καὶ ἀπατεῶν, τότε

ἀπατᾷς τὸν κόσμον· διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἀκούοντες ὅτι εὐεργετεῖς, καὶ βλέποντες ὅτι δίδεις χωρὶς συναλλακτικῶν γραμμάτων καὶ ἐγγράφου συμφωνίας, ἐπαινοῦσί σε ὡς εὖσπλαγχνον εὐεργέτην· σὺ δὲ τῷ μὲν λόγῳ φαίνεσαι εὐεργέτης, τῷ δὲ ἔργῳ ὑπάρχεις δανειστής, ἢ τέλειος πραγματευτής.

Ἔστω, λέγουσί τινες· ἡμεῖς οὐδὲ περισσότερα, οὐδὲ ἴσα, οὐδὲ ὀλιγώτερα ζητοῦμεν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων· ἀλλ' ὅτε ἐκεῖνος, ὃν εὐηργετήσαμεν, γίνεται διώκτης καὶ ἐπίβουλος καὶ συκοφάντης καὶ προδότης ἡμῶν, τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀφόρητον. Τοῦτο, ἀδελφοί, ταραττεῖ, ἐπεὶ πεπεισμένοι ἐσμέν, ὅτι ἔχομεν δικαίωμα ἐπάνω εἰς τοὺς εὐεργετηθέντας, καὶ ἐγκεκολαμένη ἐστὶν εἰς τὴν φαντασίαν ἡμῶν ἡ ἐννοια τῆς ἀνταποδόσεως· τοῦτο γίνεται ἀφόρητον, ἐπεὶ εὐεργετοῦμεν, ἔχοντες τὸν σκοπὸν, ὃν εἶχον οἱ ἐθνικοὶ καὶ εἰδωλολάτραι· τοῦτο ταραττεῖ καὶ ἐστὶν ἀφόρητον, ἐπεὶ οὐ γινώσκουμεν τί ἐστὶ εὐεργεσία, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν εὐεργετοῦμεν.

Ὅστις θέλει νὰ μάθῃ ποῖόν ἐστὶ τῆς εὐεργεσίας τὸ ὕψος καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χάρις, ἐκεῖνος πρέπον ἐστὶν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐκεῖ αὐτὸς ἀκούει τὰ περὶ τῆς ἀληθινῆς εὐεργεσίας μαθήματα· ἐκεῖ μαθαίνει τίς ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ εὐεργεσία καὶ πῶς γίνεται, καὶ ποία ἡ αὐτῆς ἀνταπόδοσις· ἐκεῖ διακρίνει καὶ τὸ τίς ἐστὶν ἡ ψευδευεργεσία, καὶ τίνες ποιοῦσιν αὐτήν, πληροφορεῖται δέ, ὅτι ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶ πολλὰ εὐτελὴς καὶ μικροπρεπής, καὶ οὐδεμίαν ἔχει χάριν· ἐκεῖ διδάσκει ὁ πανάγιος Διδάσκαλος, λέγων· «Ὅταν ποιῇς ἄριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φῶναι τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονas πλουσίους» (Λουκ. ιδ' 12)· ἀλλὰ διὰ τί τοῦτο ; «Μὴ ποτε» λέγει, «καὶ αὐτοὶ σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηταί σοι ἀνταπόδομα» (αὐτόθι). Ἀκούεις πόσον μακρὰν διώκει ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ εὐεργέτου τὸν σκοπὸν τῆς ἀνταποδόσεως ; Ἀκουσον δὲ καὶ πόσον ἀσφαλίζει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τοιούτου μεγάλου πειρασμοῦ· «ἀλλ' ὅταν ποιῇς δοχὴν*, κάλει πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς» (αὐτόθι. 13)· ἰδοὺ πῶς ἐσπᾷ ριζόθεν πᾶσαν ἐλπίδα ἀνταποδόσεως. Τοιοῦτοτρόπως οὖν νομοθετήσας περὶ εὐεργεσίας καὶ διδάξας τίς ἐστὶν ἡ ἀληθὴς εὐεργεσία δείκνυσιν εὐθύς καὶ τὸ πόσον ἐστὶ μεγάλη καὶ ὑψηλὴ ἡ τοιαύτη ἀρετὴ, καὶ ποίαν ἔχει τὴν ἀνταπόδοσιν, ὅταν οὐκ ἐπιβλέπῃ τὰ ἀπὸ τῶν εὐεργετηθέντων ἀνταποδόματα. «Καὶ μακάριος», λέγει,

«ἔσθι· ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναί σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων» (αὐτόθ. 14). Ὅστις οὖν εὐεργετῇ ταύτην τὴν ἀληθινὴν εὐεργεσίαν, ἐκεῖνος συντάσσεται εἰς τὴν τάξιν τῶν μακαρίων καὶ λαμβάνει ἀνταπόδοσιν αἰώνιον μετὰ τῶν δικαίων, ὅταν ἀναστηθῶσι πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ παρασταθῶσιν ἐνώπιον τοῦ δικαίου κριτοῦ. Ἀκούσατε καὶ νῦν καὶ τὸ πόσον ἐξευτελίζει τὴν εὐεργεσίαν, ὅταν ὁ εὐεργέτης ἐπιβλέπῃ εἰς τὴν τοῦ εὐεργετηθέντος ἀνταπόδοσιν. «Καὶ ἂν ἀγαθοποιήτε», λέγει, «τοὺς ἀγαθοποιούντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν;» (Λουκ. στ' 33). Ἀλλὰ διὰ τί ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶν ἐστερημένη πάσης ἀρετῆς καὶ χάριτος; Διότι οὐκ ἐστὶν ἀληθὴς εὐεργεσία, ἀλλ' ὑπόκρισις· ἐργασία ἐστὶν αὕτη τῶν ἀμαρτωλῶν ἀνθρώπων. «καὶ γὰρ οἱ ἀμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι» (αὐτόθ. 3). Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ἡ μὲν ἀληθὴς εὐεργεσία ἐστὶν ἔργον τῶν δικαίων, ἡ δὲ ψευδεργεσία ἐπιτήδευμα τῶν ἀμαρτωλῶν.

«Κυριακὸν δρόμον», α' ἔκδοσις, 1796

Νικηφόρος Θεοτόκης

6. ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

Ἡ θαυμαστὴ καὶ μεγάλη ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὕψιστον καὶ ὑπερέλειον Θεόν, τὸν ὁποῖον λατρεύομεν, ἔχει τὴν πρώτην ἀρχὴν της.

Πόσον εὐτυχεῖς ἤθελαν νὰ εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἂν εὕρισκετο τοῦτο τὸ οὐράνιον μύρον μέσα εἰς τὶς καρδιὰς τους! Δὲν θὰ ἦτο πλέον εἰς τὸν κόσμον ὁ ἓνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος πένης· δὲν θὰ ἦτο πλέον ὁ ἓνας γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος μὲ χρυσᾶ φορέματα ἐνδεδυμένος· δὲν θὰ ἔβλεπες πλέον τὸν ἓνα νὰ πεινᾷ καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἔχη τὴν τράπεζάν του πάντοτε γεμάτην· ἡ ἀγάπη ποῦ θὰ εἶχαμεν μέσα εἰς τὶς καρδιὰς μας, δὲν θὰ ὑπέφερε τόσην ἀδικίαν καὶ ἀνισότητά· δὲν θὰ μᾶς ἄφινε νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀδελφούς μας εἰς κατὰστασιν κατωτέραν ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας· ἂν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκατοῖκα μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, ποῦ πλέον ἔριδες καὶ μάχες; Ποῦ νὰ εὕρης πλέον τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος; Ποῦ ν' ἀκούσης ἀδικίαν καὶ καταδυναστείαν; Οὐδὲ δόλος, οὐδὲ ὑπόκρισις, οὐδὲ ψεῦδος, οὐδὲ ἀπάτη ἤθελε φαίνεται ποτὲ εἰς τὸν κόσμον. Ἡ συκοφαντία, ἡ κατάκρισις, ἡ ἄρπαγὴ, ἡ πλεονεξία, ὁ φθό-

νος θὰ ἔφευγαν τόσον μακρὰν ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅσον μακρὰν εἶναι τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ καταχθόνια. Δὲν θὰ ἦτο πλέον « ἔχω » καὶ « ἔχεις »· ἰδικόν μου καὶ ἰδικόν σου. "Ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς κοινὰ θὰ ἦταν εἰς ὅλους· ὅλοι θὰ τὰ ἀπολάμβαναν μὲ εἰρήνην· ὅλοι θὰ τὰ ἐχαίροντο μὲ ἡσυχίαν, χωρὶς κἄν φόβον. Φθονερός δὲν θὰ ἦτον· ποῖος νὰ τὰ φθονήσῃ; Ἐπίβουλος δὲν θὰ εὕρισκετο· ποῖος νὰ τὰ ἐπιβουλεύσῃ; Ἐνας παράδεισος θὰ ἦταν ὁ κόσμος· ἕνας οὐρανὸς θὰ ἐγίνετο ἡ γῆ· οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐκατασταίνοντο ἄγγελοι ἐπίγειοι.

Ἡ ἀγάπη μοναχὴ δύναται νὰ ξερριζώσῃ κάθε κακίαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ παύσῃ ὅλα τὰ ἀναρίθμητα κακά, νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην μέσα εἰς τὶς πολιτεῖες, νὰ γεμίσῃ τὴν γῆν ἀπ' ὅλες τὶς εὐτυχίες τοῦ οὐρανοῦ, νὰ πλουτίσῃ τὸν κάθε ἕναν μὲ ὅλα τὰ καλὰ.

"Ὅταν ἡ ἀγάπη φυτευθῇ μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀτελεσφόρητος καὶ ἄκαρπος. Εὐθὺς βλαστάνει τοὺς οὐρανίους καὶ εὐθαλεῖς κλάδους τῆς, εὐθὺς παρρησιάζει τοὺς ὠραίους καὶ γλυκεῖς καρπούς τῆς. Οἱ ξένοι εὕρσκουν ὑποδοχήν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· ἡ ἀγάπη δίδει ἔνδυμα εἰς τοὺς γυμνοὺς, τροφὴν εἰς τοὺς πεινασμένους, εἰς τοὺς ὀρφανοὺς ἀντίληψιν, εἰς τὰς χῆρας προστασίαν, παρηγορίαν εἰς τοὺς λυπημένους. Ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη, εὕρσκουν καταφύγιον οἱ ἀπηλπισμένοι. Ποῖοι ταραττόνται, καὶ δὲν τρέχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει ἀγάπην, νὰ τοὺς ἡσυχάσῃ; Ποῖος ἀμαρτάνει, καὶ δὲν προφθάνει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ; Ποῖος ἀσθενεῖ, καὶ δὲν συμπάσχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην;

Ἡ ἀγάπη εἶναι τόσον ἀναγκαῖα διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ὅσον ἀναγκαῖα εἶναι ἡ τροφὴ διὰ τὴν ζωὴν μας. Χριστιανοί, μίαν ἀρετὴν τόσον ἀναγκαῖαν καὶ τόσον εὐκόλην, μίαν ἀρετὴν, ὅπου μᾶς πλουτίζει ἀπὸ κάθε εὐτυχίαν, διατί τόσον πολλὰ τὴν ἀμελοῦμεν; Διατί ἐσβήσθη ἡ ἀγάπη, ἡμεῖς δοκιμάζομεν τόσα πάθη εἰς τὸν κόσμον.

Ἐπαυσεὺν ἡ ἀγάπη καὶ διὰ τοῦτο δὲν εὕρισκομεν προστάτην εἰς τὴν ἀνάγκην μας, δὲν ἔχομεν σύμβουλον, δὲν ἔχομεν κανένα νὰ μᾶς παρηγορήσῃ εἰς τὰς θλίψεις μας. . .

"Ὡ ἀγάπη, ἀρετὴ θεία, ἤλιε λαμπρότατε τῶν ψυχῶν μας, ἐσὺ δύνασαι νὰ ἐξορίσῃς ὅλα τὰ κακὰ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ φέρῃς ὅλες τὶς εὐτυχίες εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν δὲν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος νὰ θερ-

μάνη τὴν γῆν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς γῆς τὰ ἀγαθὰ. Ἐσὺ ἂν δὲν ἔλθης εἰς τὰς ψυχὰς μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ χαροῦμεν τὰ κάλλη τοῦ οὐρανοῦ.

«Λόγοι εἰς τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρχοστέην»

Νικηφόρος Θεοτόκης

7. ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

«Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Τὴν αὐτὴν, ἀδελφοί, τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν ἐπαναλαμβάνει πρὸς ἡμᾶς μετὰ πάσης εὐλαβείας καὶ ἡ Πατρίς. Καὶ ἡ Πατρίς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν τῆς φιλογενείας τὸν φόρον, ὅστις εἶναι τὸ μόνον γνῶρισμα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστιανοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου.

Ἡ Πατρίς εἶναι ἡ πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐεργετικωτάτη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ἱερώτατον στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπνευσε τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράζη τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου, ἐτράφη καθὼ χριστιανὸς τὸ ἄδολον γάλα τῆς εὐσεβείας, ἔλαβε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἡθικῆς ἀνατροφῆς. Χρεωστεῖ λοιπὸν νὰ τιμᾷ τὴν πατρίδα, καθὼς καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος καὶ πατρογόνου ρίζης ὅλης τῆς αὐτοῦ γενεᾶς. Χρεωστεῖ νὰ φρονῇ σταθερῶς, ὅτι δὲν ἐγεννήθη εἰς τὸν κόσμον μόνον δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα. Ἡ πατρίς ἔχει δικαίωμα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλούτη, εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ὅπως ἂν ἔχη καὶ ὅπου ποτὲ ἂν τύχῃ νὰ διατρίβῃ.

Καθὼς τὰ εὐκαρπια δένδρα, ὅσους ἂν ἐκθρέψωσι καρπούς, πρῶτον τούτους παραθέτουσιν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περισσεύοντας χαρίζουσιν, ἤδεῖαν ἀπόλαυσιν, εἰς τὴν ξενιτείαν, παρομοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστεῖ τὴν εὐκαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρῶτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ ἐκθρέψασαν αὐτὸν γῆν.

Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουν ὡς πατραλοῖαν* τὸν παραβάτην τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦ-

το προστάζουσι καθένα νὰ ὑπερμαχῇ κατὰ πρῶτον λόγον ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ κατὰ δεῦτερον λόγον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». Διὰ τοῦτο τέλος αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς ἔχει τοιουτοτρόπως προσκολλημένους εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὥστε δὲν συγχωρεῖται συνήθως εἰμὴ εἰς μόνους τοὺς ἀναισθήτους ἢ παντάπασιν τὰ ἦθη σαπρῶν καὶ διφθαρμένων, νὰ μὴ αἰσθάνωνται ἀγάπην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ κατ' αὐτὴν ἄψυχα συχνάκις καταθέλγουσιν αἰχμαλωτίζοντα τὸ μνημονικόν μας. Ὁ ἥλιος τῆς πατρίδος μᾶς φαίνεται γλυκύτερος, ὁ ἄηρ εὐπνότερος καὶ ζωηρότερος, τὰ προϊόντα τροφιμώτερα, ποικιλώτερα καὶ ἡδύτερα.

Τὰ καλὰ λιβάδια, τὰ σκιερὰ δάση, τὰ καθαρὰ νερά, πολλάκις καὶ ἓν δένδρον, ἓν ρυάκιον, καὶ βράχος τις ἀπότομος τῆς πατρίδος κυριεύει καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν τοιουτοτρόπως, ὥστε, ὅσον καὶ ἂν εἶναι μικρὸς ὁ τόπος τῆς γεννήσεως ἐκάστου, εἰς τοῦτον ἐγκαλλωπίζεται* καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ τῆς ξενιτείας πυκνῶς ἀποβλέπει καὶ τοῦτον ὅχι ἅπαξ ἐπροτίμησεν ἀπὸ εὐδαιμονεστέρας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης. . .

Ἐὰν λοιπὸν πᾶς ἀπλῶς πατριώτης ἔχῃ τοῦτο τὸ χρέος πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα, πόσον, ἀγαπητοί, πρέπει νὰ εἶναι τὸ χρέος ἡμῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν ; Ἕλληνες Χριστιανοί, συλλογισθετε εἰς ποίαν γῆν ἐγεννήθημεν καὶ ποία τις εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ἡ κατάστασις αὐτῆς. Ἡ πατρίς τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ τοσούτους χρόνους ἐβασανίσθη ὑπὸ τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον τῆς ἀσεβείας, ἀντιπαλαίει σήμερον πρὸς τὰς φάλαγγας τοῦ θανάτου. Οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς Ἐκκλησίας υἱοὶ μονομαχοῦσι πρὸς τὰ λυσσῶντα τέκνα τῆς Ἄγας*. Ὡ φίλη πατρίς, ὦ Ἑλλάς! Ποῖον ἄρα καὶ πότε θέλει γίνεαι τῆς ἀνίσου ταύτης πάλης τὸ τέλος ;

«Περὶ φιλογενείας», 1815

Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου ὁ ἐξ Οἰκονόμων

8. ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΤΟ 1791

(Ἀπόσπασμα)

Πόλις αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας εἶναι αἱ Ἀθήναι, ἡ ὁποία τῶρα λέγεται ἐνικῶς Ἀθήνα, πόλις παλαιὰ καὶ περίφημη διὰ τὸ πλῆθος τῶν

στρατηγῶν, τῶν νομοθετῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν διαφόρων τεχνιτῶν, ὅπου ποτὲ ἦτον εὐφορη καὶ τώρα εἶναι ἄφορη ἀπὸ τοιούτους ἀνδρας.

Εἶναι εἰς μίαν τοποθεσίᾳ καλή, ἀπολαύει ἓνα ἄερα ὑγιεινό. Τὰ πέριξ της κατάφυτα ἀπὸ ἐλαιῶνας. Ἡ Ἀθήνα, μ' ὅλον ὅπου καὶ τώρα ἡμπορεῖ τινᾶς* νὰ τὴν συγκαταριθμήσῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν πόλεων, καὶ ἔχει δεκαπέντε-δεκαεὶς χιλιάδες κατοίκους, τοὺς περισσοτέρους Ρωμαίους*, καὶ οἰκοδομὲς ἀρκετὲς, μ' ὅλον τοῦτο δὲν εἶναι τίποτες ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων καὶ τῶν στολισμῶν ὅπου εἶχεν, ὅταν ἦταν μιὰ ἀρχὴ ὑπέρτατη δημοκρατικὴ.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ παλαιὰ της κάλλη ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργο ἀξιοθέατο καὶ ἀξιοθαύμαστο, ἐσώζονταν ἕως τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁλόκληρος· μία μπόμπα ὅμως, πού εἶχαν ρίξει οἱ Βενετζιάνοι καὶ ἔπεσε εἰς τὸ μπαρούτι ὅπου εἶχαν οἱ Τοῦρκοι ἐδῶ, τὸν ἐχάλασε τὸ 1687. Σῶζονται ἀκόμη καὶ ἄλλα πολλὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς της λαμπρότητος, καὶ ἐπιγράμματα εἰς λίθους σκαλισμένα. Ὅσα ὅμως ἡμποροῦσαν νὰ μετατοπισθοῦν, οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ ἐσήκωσαν, καὶ τὴν σήμερον κάμνουν κάθε τρόπον νὰ σηκώσουν ἐκεῖνα πού σηκώνονται.

(Γεωγραφία Νεωτεριχὴ)

Γρηγόριος Κωνσταντᾶς - Δανιὴλ Φιλιππίδης

9. ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἄρθρον 1. Ὁ σκοπὸς ὅπου ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι ἐσυμμαζώχθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φοράν διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί, κτίζοντες χώρας καὶ πόλεις, εἶναι διὰ νὰ συμβοηθῶνται καὶ νὰ ζῶσιν εὐτυχισμένοι, καὶ ὅχι νὰ συναντιτρώγωνται ἢ νὰ ρουφᾷ τὸ αἷμα τους ἕνας. Τότε ἔκαμαν βασιλεῖα, διὰ νὰ ἀγρυπνῇ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαίων, τὰ ὅποια δὲν ἔχει τὴν ἄδεια νὰ τοὺς τὰ ἀφαιρέσῃ κατένας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἄρθρον 2. Αὐτὰ τὰ Φυσικὰ Δίκαια εἶναι : πρῶτον τὸ νὰ εἴμεθα ὅλοι ἴσοι καὶ ὅχι ὁ ἕνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεῦτερον, νὰ εἴμεθα

ἐλεύθεροι καὶ ὄχι ὁ ἓνας σκλάβος τοῦ ἄλλουνοῦ· τρίτον, νὰ εἴμεθα σίγουροι εἰς τὴν ζωὴν μας, καὶ κανέναν νὰ μὴν μπορῇ νὰ μᾶς τὴν πᾶρῃ ἀδίκως καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν· καὶ τέταρτον, τὰ κτήματα ὅπου ἔχομεν κανέναν νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ μᾶς ἐγγίξῃ, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἰδικὰ μας καὶ τῶν κληρονόμων μας.

Ἄρθρον 3. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, κατὰ φυσικὸν λόγον εἶναι ἴσοι. Ὅταν πταίσῃ τινάς, ὁποιασδήποτε καταστάσεως, ὁ νόμος εἶναι ὁ αὐτὸς διὰ τὸ πταῖσμα καὶ ἀμετάβλητος· ἡγουν δὲν παιδεύεται* ὁ πλούσιος ὀλιγότερον καὶ ὁ πτωχὸς περισσότερον διὰ τὸ αὐτὸ σφάλμα, ἀλλ' ἴσια - ἴσια.

Ἄρθρον 4. Ὁ Νόμος εἶναι ἐκείνη ἡ ἐλευθέρᾳ ἀπόφασις, ὅπου μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἔγινεν· ἡγουν ὅλοι θέλομεν ὅτι ὁ φονεὺς νὰ φονεύεται· αὐτὸς λέγεται νόμος, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος διὰ ὅλους μας εἰς τὸ νὰ παιδεύσῃ. Καὶ πάλιν ἄλλος, ὅπου ὑπερασπίζεται· ἡγουν ὅλοι θέλομεν νὰ ἐξουσιάζωμεν τὰ ὑποστατικά μας· κανέναν λοιπὸν δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ μᾶς πᾶρῃ δυναστικῶς τίποτες· αὐτὸς εἶναι ὁ νόμος, ἐπειδὴ μοναχοὶ μας τὸν δεχόμεθα καὶ τὸν θέλομεν. Ὁ νόμος εἶναι πάντοτε νὰ προστάξῃ ὅ,τι πράγμα εἶναι δίκαιον καὶ ὠφέλιμον εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῆς ζωῆς μας καὶ νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ ἐκεῖνο ὅπου μᾶς βλάπτει.

Ἄρθρον 5. Ὅλοι οἱ συμπολίται ἡμποροῦν νὰ ἔμβουν εἰς ἀξίας καὶ δημόσια ὀφφίκια*. Τὰ ἐλεύθερα γένη δὲν γνωρίζουν καμμίαν ἀξίαν προτιμήσεως εἰς τὰς ἐκλογὰς των παρὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν προκοπὴν· ἡγουν, καθένας, ὅταν εἶναι ἄξιος καὶ προκομμένος διὰ μίαν δημοσίαν δούλευσιν, ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Ἐξ ἐναντίας δέ, μὴ ὄντας ἄξιος, ἀλλὰ χυδαῖος, δὲν πρέπει νὰ τῷ δοθῇ· διότι, μὴ ἡξέυροντας πῶς νὰ τὴν ἐκτελέσῃ προσκρούει καὶ βλάπτει τὸ κοινὸν μὲ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀνεπιδεξιότητά του.

Ἄρθρον 6. Ἡ Ἐλευθερία εἶναι ἐκείνη ἡ δύναμις ὅπου ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ νὰ κἀνῃ ὅλον ἐκεῖνο ὅπου δὲν βλάπτει εἰς τὰ δίκαια τῶν γειτόνων του. Αὕτῃ ἔχει ὡς θεμέλιον τὴν φύσιν, διατὶ φυσικὰ ἀγαπῶμεν νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι· ἔχει ὡς κανόνα τὴν δικαιοσύνην, διατὶ ἡ δικαία ἐλευθερία εἶναι καλὴ· ἔχει ὡς φύλακα τὸν νόμον, διατὶ αὐτὸς προσδιορίζει ἕως ποῦ πρέπει νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι. Τὸ ἠθικὸν σύνορον τῆς Ἐλευθερίας εἶναι τοῦτο τὸ ρητόν: Μὴν κάμῃς εἰς τὸν ἄλλον ἐκεῖνο ὅπου δὲν θέλεις νὰ σοῦ κάμουν.

Ἄρθρον 7. Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ φανερώνωμεν τὴν γνώμην μας καὶ τοὺς συλλογισμοὺς μας, τόσον μὲ τὴν τυπογραφίαν, ὅσον καὶ μὲ ἄλλον τρόπον· τὸ δίκαιον τοῦ νὰ συναθροίζωμεθα εἰρηνικῶς· ἡ ἐλευθερία κάθε εἶδους θρησκείας, χριστιανισμοῦ, ἰουδαϊσμοῦ, τουρκισμοῦ καὶ τὰ λοιπὰ, δὲν εἶναι ἐμποδισμένα εἰς τὴν παρούσαν διοίκησιν. Ὅταν ἐμποδίζωνται αὐτὰ τὰ δίκαια, εἶναι φανερόν πῶς προέρχεται τοῦτο ἀπὸ τυραννίαν, ἢ πῶς εἶναι ἀκόμη ἐνθύμησις τοῦ ἐξοστρακισθέντος δεσποτισμοῦ, ὅπου ἀπεδιώξαμεν.

Ἄρθρον 8. Ἡ σιγουρότης* εἶναι ἐκείνη ἡ διαφέντευσις* ὅπου δίδεται ἀπὸ ὅλον τὸ ἔθνος καὶ τὸν λαὸν εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ ὑποκειμένου του, τῶν δικαίων του καὶ τῶν ὑποστατικῶν του· ἡγουν, ὅταν βλάβη τινὰς ἔνα μόνον ἄνθρωπον, ἡ πάρη ἀδίκως τίποτες ἀπὸ αὐτόν, ὅλος ὁ λαὸς πρέπει νὰ σηκωθῇ κατ' ἐπ' αὐτὸν τοῦ δυνάστου καὶ νὰ τὸν ἀποδιώξῃ.

Ἄρθρον 9. Ὁ νόμος ἔχει χρέος νὰ διαφεντεύῃ* τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ ἐκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατοικοῦ εἰς αὐτὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐναντίον τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς δυναστείας τῶν διοικητῶν· ὅταν αὐτοὶ διοικοῦν καλῶς, νὰ τοὺς διαφεντεύῃ· εἰ δὲ κακῶς, νὰ τοὺς ἀποβάλλῃ.

Ἄρθρον 10. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴ ἐγκαλῆται εἰς κριτήριον, νὰ μὴ φυλακώνεται κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ καθὼς διορίζει ὁ νόμος· ἡγουν ὅταν πταίσῃ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅχι κατὰ τὴν φαντασίαν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ κριτοῦ*. Κάθε κάτοικος ὅμως, ὅταν κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν, ἢ κατὰ νόμον πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ὑπηρετάς τοῦ κριτηρίου, πρέπει νὰ ὑποταχθῇ εὐθὺς καὶ νὰ πηγαίνει νὰ κριθῇ· διατί ἂν ἀντισταθῇ καὶ δὲν θέλει νὰ πηγαίνει εἰς τὴν κρίσιν, γίνεται πταίστης· καὶ ἀρκετὸν σφάλμα εἶναι, ὅταν ὁ νόμος κράζῃ κανέναν ἄνθρωπον καὶ ἐκεῖνος ἀντιστέκεται μὲ τὸ κακὸν καὶ δὲν ὑπακούῃ νὰ πηγαίνει, ὄντας σίγουρος ὅτι δὲν παιδεύεται* ἂν εἶναι ἀθῶος.

Ἄρθρον 11. Κάθε δυναστικὸν ἐπιχείρημα ὅπου ἤθελαν κάμει ἐναντίον ἐνὸς ἀνθρώπου ὅπου δὲν ἔπαισε, καὶ χωρὶς προσταγὴν τοῦ νόμου θέλουν νὰ τὸν καταδικάσουν, ἐκεῖνο φαίνεται πῶς εἶναι μόνον, ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ κριτοῦ καὶ ἔργον τυραννικόν. Ὁ ἄνθρωπος λοιπόν, τὸν ὅποιον θέλουν νὰ δυναστεύσουν μὲ αὐτόν τὸν τρόπον, ἔχει δίκαιον καὶ ἄδειαν νὰ ἀντισταθῇ ἐξ ὅλης του τῆς δυνάμεως νὰ τὸ ἀποβάλῃ μὲ βίαν καὶ νὰ μὴ ὑποταχθῇ.

Ἄρθρον 12. Ἐκεῖνοι ὅπου ἐκδίδουν προσταγάς, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ὑπογράψουν, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ἐκτελέσουν, ἢ ὅπου ἤθελε βάλουν ἄλλους νὰ τὲς τελειώσουν, λέγοντές τες πὼς εἶναι πράγματα ἀναγκαῖα, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν εἶδσιν ἢ διοικήσεις, εἶναι πταῖσται καὶ ἔχουν νὰ τιμωρῶνται αὐστηρῶς.

Ἄρθρον 13. Κάθε ἄνθρωπος ὅπου φαίνεται πὼς εἶναι ἀθῶος, ἂν τὸν συκοφαντήσουν πὼς ἔπταισεν, ἐν ὅσῳ νὰ βεβαιωθῇ πὼς εἶναι πταίστης, πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κριτηρίου, κάθε αὐστηρότης, καθὼς δέσιμον, ὕβριςμοί, δαρμοί, ὅπου δὲν εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατακράτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ἐν ὅσῳ νὰ κριθῇ, νὰ εἶναι ἐμποδισμένα, καὶ μόνον ἀφοῦ ἀποδειχθῇ πταίστης, τότε νὰ γίνεται ἀρχὴ τῆς τιμωρίας εἰς τὸ ὑποκείμενόν του, καθὼς διαλαμβάνει ὁ νόμος.

Ἄρθρον 14. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴ κρίνεται καὶ νὰ μὴ τιμωρῇται ἀλλέως, παρὰ ἀφοῦ εἴπη ὅλα τὰ δικαιολογήματά του καὶ ἀφοῦ κατὰ τοὺς νόμους κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν· καὶ τιμωρεῖται τότε μόνον, ὅταν εἶναι ἓνας νόμος καμωμένος προτοῦ νὰ κάμῃ ἐκεῖνος τὸ πταῖσμα. Ὁ νόμος δὲ ὅπου ἤθελε τιμωρήσῃ ἐγκλήματα, ἅπερ ἔγιναν εἰς τὸν καιρὸν ὅπου αὐτὸς δὲν εἶχε συστηθῇ, λέγεται τυραννία. Καὶ τὸ νὰ τιμωρήσῃ ἓνας νέος νόμος παλαιὰ ἐγκλήματα λέγεται ἀνομία. Ἦγουν ἓνας ἄνθρωπος ἐπῆρε (ἓνα βόδι)· δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅπου τὸ ἐπῆρε, δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅπου νὰ ἐμπόδιζε ταύτην τὴν ἀρπαγὴν· ἐξεδόθη ἔπειτα νόμος νὰ μὴν ἀρπάξῃ ἓνας τοῦ ἄλλου πράγματα· ὁ ἄρπαξ δίδει ὀπίσω τὸ βόδι, μὰ δὲν παιδεύεται, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἤξευρε πὼς ἡ ἀρπαγὴ εἶναι κακὴ.

(Ἀκολουθοῦν 21 ἀκόμη ἄρθρα ποὺ καθορίζουν τὰ ὑπόλοιπα δικαιώματα καὶ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου).

Ἐλευθερία, Ἰσοτιμία, Ἀδελφότης) Ρήγας Φερραίος

10. ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑΙ

(Ὁ θρυλικὸς χορὸς τοῦ Ζαλόγγου)

Τὴν ἐπαύριον λαβόντες τοὺς ὁμήρους καὶ τὰ ἀναγκαῖα φορτηγὰ ζῶα, διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Πάργαν, ἀποσπασθέντες ἀπὸ τὰς

ἀγκάλας τῆς γλυκείας Πατρίδος καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ κοπετῶν καὶ θερμῶν δακρύων, ὁ Δῆμος Δρᾶκος, Φῶτος Τζαβέλλας, Τζίμας Ζέρβας Γκόγκας, Δαγκλῆς καὶ λοιποὶ φύλαρχοι. Οὗτοι ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν, τὰ δύο σχεδὸν τρίτα τῶν συμπολιτῶν ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Πάργαν. Ἐξ ἄλλου ὁ Κίτζος Βότζαρης, Κουτζονίκας, Φωτομάρας μὲ τοὺς ἰδιοὺς τῶν διεβιβάσθησαν, οἱ μὲν εἰς Βουλγαρέλι*, οἱ δὲ εἰς Ζάλογγον*.

Ὁ ἱερομόναχος Σαμουήλ, μείνας μετὰ πέντε μόνον Σουλιωτῶν, παρέδιδε κατὰ τὴν συμφωνίαν ὅσα πολεμοφόδια ὑπῆρχον εἰς τὸ φρούριον, μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πάργαν. Καθ' ἣν ὅμως στιγμὴν ἐγένετο ἡ παράδοσις, εἰς ἐκ τῶν τριῶν ἀπεσταλμένων Τούρκων διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν πολεμοφοδίων εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ:

—Πόσα κολαστήρια* στοχάζεσαι, καλόγερε, ὅτι θὰ σοῦ κάμῃ ὁ βεζίρης, ὅταν σὲ βάλῃ στὸ χέρι, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ δὲν γλυτώνεις;

—Δὲν εἶναι ἄξιος, ὁ βεζίρης, ἀπεκρίθη ὁ Σαμουήλ, νὰ πιᾶσῃ ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ὁποῦ δὲν τὸν φοβεῖται, γνωρίζει καὶ ἄλλον δρόμον τοῦ θανάτου.

Ἐξεληθόντων τούτων τῶν λόγων ἀπὸ τὸ στόμα του, μόλις παρήλθον δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἤναψεν ἡ πυρίτις, ἡ ὁποία καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ δύο Σουλιώτας καὶ τὸν ἴδιον τὸν Σαμουήλ κατέκαυσεν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀφανὴς ἐγένετο, ἰστάμενος ὀρθίως ἐπὶ τὴ κιβώτιον πλήρες πυρίτιδος.

Μεθ' ἡμέρας τρεῖς τοῦ τραγικοῦ συμβάντος ἐξέτασεν ὁ Περραιβὸς εἰς τὴν Πάργαν Σουλιώτην τινά, ἡμιφλογισμένον σχεδὸν ὑπὸ τῆς πυρίτιδος, ὁ ὁποῖος ἴστατο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τοῦ συμβάντος ἐκτὸς τῆς θύρας τῆς πυριτιδαποθήκης. Ὁμοίως ἐξέτασε καὶ ἄλλους δύο συγγενεῖς τοῦ Σαμουήλ. Οὗτοι τὸν ἐβεβαίωσαν, ὅτι ὁ Σαμουήλ βαστῶν κηρίον ἀνημμένον εἰς τὰς χεῖρας ἀνέβη μετὰ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τούρκου ἐπὶ τινος κιβωτίου, ἀφ' ὅπου δούς τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν Τούρκον ἔρριψε ταυτοχρόνως τὸ φυτίλι τοῦ κηρίου ἐπὶ τὸ ἔδαφος, ἐν ᾧ ὑπῆρχε διεσκορπισμένη πυρίτις. Καὶ οὕτω γέγονεν, ὃ γέγονε.

Μόλις εἶχον φθάσει παρὰ τῆς Πάργας τὰ μεθόρια καὶ πρὶν ἔτι πυρποληθῇ ὁ Σαμουήλ, παραβὰς ὁ στρατάρχης Βελῆ* πασὰς τὰ τόσα ἔνορκα καὶ πολυμάρτυρα ἔγγραφά του, καταφρονήσας τοὺς

ομήρους, ἔπεμψε κατόπιν αὐτῶν τὸν Σελλικτάρην Μπόταν ἐπὶ κεφαλῇς τεσσάρων χιλιάδων στρατιωτῶν, ὅπως προλάβῃ, θυσιάσῃ καὶ αἰχμαλωτίσῃ, εἰ δυνατόν, αὐτοὺς καθ' ὁδόν. . .

Πλησίον ὄντες οἱ Πάργιοι καὶ πολλοὶ ἔτι ἐκ τῶν προσφύγων Σουλιωτῶν, ἀκούσαντες τὸν πυροβολισμόν καὶ ἀλαλαγμὸν τῶν ἐπερχομένων ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν τῶν συντρόφων. Φοβηθέντες οἱ ἔχθροί, ὀπισθώρμησαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τῶν ὁρίων. Ἰδόντες δὲ τοὺς Παργίους ὁρμῶντας πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν, ἤρχισαν νὰ τοὺς ἐπαπειλῶσι, λέγοντες, ὅτι ἐὰν θέλωσι νὰ ἀποφύγωσι τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ παραδώσωσιν ἢ νὰ διώξωσιν ἀμέσως ὅλους τοὺς Σουλιώτας μετὰ τῶν γυναικοπαίδων εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

— Πῶς εἶναι δυνατόν, ἀπεκρίθησαν οἱ Πάργιοι, ἄλλα νὰ γράφῃ καὶ ἄλλα νὰ πράττῃ ὁ στρατάρχης Βελῆ πασάς ; Ἐὰν αὐτὸς παραβαίῃ ἀσυνειδήτως τὰς ἐγγράφους καὶ ἐνόρκους συμφωνίας καὶ ὑποχρεώσεις του, ἡ Πάργα ὅμως διετήρησεν ἐξ ἀρχῆς καὶ θέλει διατηρήσῃ, ἐνόσω ὑπάρχει, τὸ σύστημα τῆς φιλοξενίας πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ καταφεύγοντας· ἀφ' ἑτέρου ὅμως διὰ τὴν γειτονικὴν ἡσυχίαν καὶ ἀρμονίαν δὲν θέλει λείπει νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ ὑπάγωσιν, ὅταν εὐκολυνθῶσιν, ὅπου εὐχαριστοῦνται.

Εἰδοποιηθεὶς τότε παρὰ τῶν Παργίων ὁ εἰς Κέρκυραν Ρῶσος πληρεξούσιος τὴν παράνομον ταύτην πρᾶξιν τοῦ στρατάρχου, ἔγραψεν αὐστηρῶς πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀλῆν καὶ οὕτω κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ διελύθη τὸ στρατόπεδον ἄνευ ἄλλης ἐχθροπραξίας.

Οἱ δὲ ἀπελθόντες εἰς Ζάλογγον Σουλιῶται μετὰ τῶν γυναικοπαίδων περιέμενον ἡμέραν παρ' ἡμέραν διαταγὴν τοῦ βεζίρη, διορίζουσιν αὐτοὺς κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς ὄρεινὰς καὶ ὑγιεινὰς κατοικίας καὶ ἄφθονον ἀπολαβὴν προϊόντων ἀπὸ καρποφόρων ἐπαρχιῶν.

Ἀλλ' ἀντὶ τούτων μεθ' ἡμέρας τέσσαρας παρουσιάσθησαν ἀπροσδοκῆτως πρὸς τὰ πλάγια τῶν τρεῖς σχεδὸν χιλιάδες Τουρκαλβανοί, οἵτινες τοὺς ἐγνωστοποίησαν ἀμέσως, ὅτι ἔχουσι προσταγὴν τοῦ βεζίρη νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα τῶν ὅλα, αὐτοὺς δὲ νὰ φέρωσιν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου θ' ἀποφασίσῃ ἡ Ὑψηλότης του περὶ τῆς διαμονῆς των καὶ περὶ τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν πιστῶν ἐκδουλεύσεών των. Τότε ἠνεώχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν εἰς τοῦ τυράννου τὰς ὑποσχέσεις ἀφω-

σιωμένων, τότε ἡσθάνθησαν τὰς συνήθεις ἀνταμοιβὰς του, τότε ἐνεθυμήθησαν τὰς πρὸς ὀλίγων ἡμερῶν τελευταίας πατριωτικὰς καὶ πατρικὰς συμβουλὰς τοῦ Σαμουήλ. Ἄλλ' ὅλα ἦσαν ἤδη μάταια καὶ πᾶσα ἐπίγνωσις ἀθεράπευτος. Τὸ πᾶν συνίστατο ἢ εἰς τὴν τυφλὴν παράδοσιν ἢ εἰς τὴν διὰ τῶν ὅπλων ἀπηλπισμένην ἀπόφασιν. Συμβουλίου λοιπὸν γενομένου, ἐνεκρίθη τὸ δεύτερον.

Ὅθεν ἀπὸ τῆς ἐνάτης πρὸ μεσημβρίας μέχρι τῆς ἐνδεκάτης τῆς ὑστεραίας ἐσυγκροτοῦντο ἀμφοτέρωθεν πεισματῶδεις ἐχθροπραξίαι. Γυναῖκες τινές, ὥσπερ ἐξήκοντα, ὅλαι σχεδὸν χῆραί, ἰδοῦσαι τὸν κίνδυνον ἀναπόφευκτον ἐπρωτίμησαν παρὰ τὴν πολυπαθῆ καὶ κατησχυμένην αἰχμαλωσίαν τὸν ἡρωικὸν καὶ στιγμιαίον θάνατον. Ἀναβάσσαι ἐπὶ τινος κρημνῶδους ὕψους πρῶτον κατέρριπτον τὰ τρυφερὰ καὶ φίλτατα αὐτῶν τέκνα, ἔπειτα δὲ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἐρρίπτοντο καὶ αὐταὶ αὐθορμήτως ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ.

Ἡ τραγικὴ καὶ φρικώδης αὕτη πρᾶξις τῶν γυναικῶν ἠρέθισε τοὺς ἄνδρας νὰ διακινδυνεύσωσι τὴν νύκτα, διασχίζοντες τὸν στρατὸν διὰ τῶν ὅπλων. . .

«Ἱστορίᾳ τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας», 1815

Χριστόφορος Πετραιβός

11. ΣΑΛΠΙΣΜΑ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΟΝ

«Μεῖζον' ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμῶς λέγω».

Σοφοκλέους «Ἀντιγόνη»

Ἀδελφοί, φίλοι καὶ συμπατριῶται, ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ γεναῖοι τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ὑπέρμαχοι, οἱ κατὰ τὴν Αἴγυπτον εὐρισκόμενοι Γραικοὶ καὶ ὅσοι ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ καὶ ἄλλαχού διατρίβετε προσμένοντες τὸν ἀρμόδιον καιρὸν τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἐλευθερίας, ἀξιώματικοί τε καὶ στρατιῶται πάσης τάξεως καὶ παντὸς βαθμοῦ, χαίρετε, ἐπεὶ δὴ ἡ χαρὰ σας εἶναι κοινὴ χαρὰ ὅλων τῶν Γραικῶν ὑγιαίνετε, ἐπεὶ δὴ ἡ ὑγεία σας εἶναι κοινὴ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος.

Ὅσα, φίλοι καὶ ἀδελφοί, ἀναγνώσετε εἰς τὴν παροῦσαν ἐγκύκλιον ἐπιστολήν, μὴ τὰ νομίσετε συμβουλὰς ἰδικὰς μου, ἀλλ' ἐλευνολογίας καὶ παράπονα τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα βλέπετε

διότι άλλα δὲν γράφω, πλὴν ὅσα ἤθελε σᾶς εἶπει ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν καὶ πατρίς, ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, ἃν ἐλάμβανε φωνὴν καὶ γλῶσσαν.

Φαντασθῆτε λοιπόν, ὅτι ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἡμετέραν μητέρα, τὴν παλαιὰν ἐκείνην καὶ περιφημον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας Ἑλλάδα, ἡ ὁποία μὲ μαῦρα καὶ ἐξεσχισμένα φορέματα, εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος πληγωμένη ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τυράννους, μὲ λυτοὺς τῆς κεφαλῆς τοὺς πλοκάμους, ἀνυπόδητος καὶ σχεδὸν γυμνή, ὀδυρομένη καὶ κλαίουσα τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν τὴν ἔρριπεν ἡ θηριότης τῶν Τούρκων, τρέχει πρὸς ἡμᾶς, τὰ τέκνα της, μᾶς δείχνει τὰ κατεσχισμένα της φορέματα, μίαν πρὸς μίαν μᾶς ἀνακαλύπτει τὰς πληγὰς της, μᾶς βάφει μὲ τὰ αἱματὰ της, μᾶς βρέχει μὲ τὰ δάκρυά της, ἐναγκαλίζεται καὶ ἀσπάζεται ἕνα ἕκαστον ἀπὸ ἡμᾶς κατ' ἰδίαν, καὶ ζητεῖ ἀπὸ ὅλους κοινῶς ἐκδίκησιν μὲ ταῦτα τὰ λόγια:

«Τέκνα μου ἀγαπητά, ὅσοι ὀνομάζεσθε Γραικοί, εἰς κανένα αἰῶνα, εἰς κανένα τοῦ κόσμου τόπον, ἀπ' ἐμὲ τὴν μητέρα σας μήτε πλεόν εὐτυχής, μήτε πλεόν λαμπρὰ ἄλλη καμμία δὲν ἐφάνη. Τὰ πρῶτά μου τέκνα, οἱ πρόγονοί σας, ἦσαν οἱ πλεόν φωτισμένοι, οἱ πλεόν ἀνδρεῖοι ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης. Τῆς ἐλευθερίας τὸ γλυκύτατον ὄνομα ἀπ' ἐκείνους εὐρέθη, εἰς ἐκείνους πρῶτους ἠκούσθη, ἀπ' ἐκείνων τὰ στόματα πρῶτον ἐξεφωνήθη. Αὐτοὶ πρῶτοι εὗρηκαν καὶ αὗξησαν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὡς μέχρι τοῦ νῦν μαρτυροῦσι καὶ τὰ βιβλία, ὅσα ἐγράφησαν ἀπ' αὐτοὺς, καὶ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰ δημιουργήματα, ἔργα θαυμαστὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἀνδριαντοποιητικῆς τέχνης. Εἰς ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα πρῶτην ἐγεννήθησαν ποιηταί, ρήτορες, φιλόσοφοι, τεχνῖται, στρατηγοί, παντὸς εἶδους καὶ πάσης τάξεως ἄνθρωποι, τόσοι μεγάλοι, τόσοι παράδοξοι, ὥστε ὅσα λέγονται περὶ αὐτῶν ἤθελαν ἀναμφιβόλως νομισθῆ μῦθοι, ἃν δὲν εἶχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰ λείψανα τῆς μεγαλουργίας των. Αὐτοί, ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν, καὶ νόμους εὗρηκαν, καὶ πολιτείας συνέστησαν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν των μὲ μεγαλοψυχίαν ἀπίστευτον ὑπεράσπισαν ἐναντίον εἰς κραταιοὺς καὶ μεγάλους βασιλεῖς, εἰς ἔθνη καὶ ἀπ' αὐτὴν τῆς θαλάσσης τὴν ἄμμον πολυαριθμότερα. Αὐτοὶ μὲ στρατιώτας πολλὰ ὀλίγους, ἀλλὰ γέμοντας ἀπὸ τὸν ἅγιον τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν, ἀντεστάθησαν εἰς τὰ ἀναρίθμητα τῆς Περσίας στρατεύματα, ἡ ὁποία τότε ἦτον ἡ πλατυτέρα, ἡ κραταιότερα, καὶ φοβερωτέρα βασιλεία τῆς οἰ-

κουμένης· καὶ εἰς ὀλίγου καιροῦ διάστημα, διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ τοὺς βαρβάρους κατετρόπωσαν, καὶ τὸν ὑπερήφανον Αὐτοκράτορα τῶν βαρβάρων εἰς μικρὸν πλοιάριον νὰ φύγῃ μὲ μεγάλην του κατασχύνην ἠνάγκασαν, διὰ νὰ μὴ ζωγρηθῇ ἀπὸ τοὺς προγόνους σας, τοὺς ὁποίους πρότερον τόσον οὐτιδανοὺς ἐνόμιζεν, ὥστε μὲ μόνην του τὴν παρουσίαν ἤλπιζε νὰ τοὺς ροφήσῃ χωρὶς πόλεμον, καθὼς ὁ λέων καταπίνει τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνίσχυρον ἀρνίον.

Ἀλλὰ, τέλος πάντων, οἱ πρόγονοί σας, ὧ τέκνα μου ἀγαπητά, ὄντες ἄνθρωποι ἔπταισαν καὶ αὐτοὶ ὡς ἄνθρωποι. Μὴ συλλογισθέντες ὅτι τὰ παράδοξα καὶ σχεδὸν ἀπίστευτα ἀνδραγαθήματα, ὅσα κατῴρθωσαν, ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς κοινῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων ὁμονοίας, ἄρχισαν νὰ ζηλοτυποῦν καὶ νὰ φθονῶσιν ἀλλήλους, νὰ κατατρέχωσιν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, νὰ σπείρωσιν κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν τῆς διχονοίας τὰ ζιζάνια. Καὶ τί συνέβη ἐκ τούτου ; Ὡ τέκνα μου, τέκνα μου, ἀφήσατέ με πρὸς ὀλίγον νὰ σφογγίσω τὰ δάκρυά μου, διὰ νὰ σᾶς διηγηθῶ τὰ φαρμακερά τῆς διχονοίας ἀποτελέσματα.

Ἡ διχονοία ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔκαμε μικροψύχους τοὺς μεγαλοψύχους Ἕλληνας, κατέστησε τοὺς σοφοὺς ἄφρονες, ἐδίωξεν ἀπὸ τὰς καρδίας των τὴν γάπην τῆς πατρίδος, καὶ ἔθηκεν εἰς αὐτῆς τὸν τόπον τὴν δίψαν τῶν ἡδονῶν καὶ τοῦ πλούτου, ἐφυγάδευσε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἔφερεν ἀντ' αὐτοῦ τὴν μικροπρέπειαν, τὴν κολακείαν, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, καὶ τῆς ἀπάτης ὅλα τὰ βδελυρὰ παρακολουθήματα. Καὶ μὲ τοιαῦτα ἀγενῆ καὶ δυστυχέστατα φρονήματα πῶς ἦτον πλέον δυνατὸν νὰ μείνωσιν οἱ πρόγονοί σας ἐλεύθεροι ; Ἡ ἐλευθερία, τέκνα μου, δὲν ἀγαπᾷ νὰ κατοικῇ εἰς τόπους, ὅπου δὲν βασιλεύει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χρηστομάθεια. Ὅθεν οἱ θαυμαστοὶ ἐκεῖνοι καὶ περίφημοι Ἕλληνες ὑπετάχθησαν πρῶτον εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ τοῦτο δὲν ἦτον ἔτι τόσον δεινόν, ἐπειδὴ οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν κἂν* καὶ αὐτοὶ Ἕλληνες. Ἐπείσαν μετὰ ταῦτα ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων, ζυγὸν αἰσχρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον, ἀλλ' ὄχι ἀκόμη τόσον ἐλεεινόν· διότι οἱ τότε Ρωμαῖοι ἦσαν ἔθνος γενναῖον, καὶ ἀντὶ τοῦ νὰ βαρύνωσι τὸν ζυγὸν εἰς τῶν Ἑλλήνων τοὺς αὐχένας, τοὺς ἐτίμησαν ὡς σοφωτέρους των, ἀντὶ δούλων τοὺς κατέστησαν διδασκάλους των, καὶ λαβόντες ἐπιστήμας καὶ τέχνας παρ' αὐτῶν ἠξιώθησαν νὰ ὀνομασθῶσι καὶ αὐτοὶ τὸ δεύτερον σοφὸν ἔθνος τῆς οἰκουμένης μετὰ τοὺς Ἕλληνας.

Ἄλλ' ἔπτασαν τέλος πάντων καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, πταῖσμα τόσον βαρύτερον τοῦ ἑλληνικοῦ πταίσματος, ὅσον ἔπρεπε νὰ εἶναι προσεκτικώτεροι, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς Ἑλληνικῆς δυστυχίας τὸ παράδειγμα. Ἐδιχόνησαν καὶ αὐτοί, μὴ συλλογισθέντες ὅσα κακὰ εἶχε προξενήσει εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ διχόνοια· καὶ χάσαντες τὴν αὐτονομίαν ἔγιναν σύνδουλοι τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκυβερνῶντο ἐντάμα* ἀπὸ τὴν αὐτοδέσποτον θέλῃσιν τῶν καισάρων τῆς Ῥώμης. Ὁ ζυγὸς οὗτος ἦτον βέβαια αἰσχροτέρως εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' εἶχε μ' ὅλον τοῦτο κἄν* ποῖαν παρηγορίαν· διότι καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἀκόμη παντάπασιν ἀποσβεσθῆ, καὶ ἐσφίζετο καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς δεσπότης κἄν ποῖα αἰδώς, ἥτις τοὺς ἠνάγκαζε νὰ μετριάζωσι τὸν ζυγόν. Ἄλλ' οἱ δεσπότης τῆς Ῥώμης ἐπολλαπλασιάζοντο καθ' ἡμέραν, ὅχι πλέον ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τὴν θέλῃσιν τῶν πολιτῶν ἢ διαδεχόμενοι τὴν ἡγεμονίαν παῖς παρὰ πατρός, ἀλλ' ἀναγορευόμενοι ἀπὸ τὴν θορυβῶδη τῶν στρατευμάτων ἐπανάστασιν. Αὐτοὶ μετακομίσαντες ἔπειτα τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔδωκαν καὶ εἰς ἐσᾶς, ὧ τέκνα μου, τοὺς Γραικοὺς, τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων τοὺς ἀπογόνους, τὸ ὄνομα τῶν Ῥωμαίων, ὄνομα τὸ ὁποῖον μῆτε εἰς αὐτοὺς πλέον δὲν ἤρμοζεν, ἐπειδὴ τὰ στρατεύματα, ἀντὶ γνησίων Ῥωμαίων, ἀνεβίβαζον πολλάκις εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Θράκας, Βουλγάρους, Ἰλλυριοὺς, Τριβαλλοὺς, Ἀρμενίους καὶ ἄλλους τοιοῦτους τρισβαρβάρους δεσπότης· τῶν ὁποίων ὁ ζυγὸς ἔγινε τόσον βαρύτερος, ὅσον καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος ἠφανίζοντο ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ οἱ ταλαίπωροι Ἕλληνες ἔχασαν ἕως καὶ τὸ προγονικὸν αὐτῶν ὄνομα, ἀντὶ Γραικῶν ὀνομασθέντες Ῥωμαῖοι· καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὁ ζυγὸς οὗτος ὁ τόσον βαρὺς ἦτον ἀκόμη ὑποφερτός, διότι οἱ βασιστάζοντες αὐτὸν ἄθλιοι Γραικοὶ εἶχον κἄν τὴν ἄδειαν νὰ θρηνῶσι τὰς συμφορὰς των, ἦτον εἰς αὐτοὺς συγχωρημένον νὰ πλησιάζωσι κἄν τοὺς τυράννους των καὶ νὰ ζητῶσιν ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν δι' ὅσα ἔπασχον ἀπὸ τῶν τυράννων τοὺς ὑπηρέτας. Ἦσαν βέβαια σκληροὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου οἱ τύραννοι, ἀλλ' ὄντες ὁμόθηρσκοι καὶ ὁμόγλωσσοι τῶν Γραικῶν, ὑπεκρίνοντο κἄν ποῖαν συνείδησιν, κἄν τινα θεοῦ φόβον. Καὶ ἂν ἡ καρδία των ἔγεμεν ἀπὸ φαρμάκιον, εἰς τὰ χεῖλη ἠναγκάζοντο νὰ κρατῶσι τὸ μέλι. Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς αἰτίας, τέκνα μου ἠγαπημένα, ὀνομάζω καὶ τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ὑποφερτόν, παραβαλλόμενον μὲ τὴν σημερινὴν παναθλίαν

κατάστασιν τῶν Γραικῶν, τὴν ὁποίαν νὰ περιγράψω μήτε φωνὴ πλέον μ' ἔμεινε μήτε δύναμις.

Οὐαί, οὐαί! Τέκνα μου ἀγαπητά, δυστυχεῖς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων. Ἐσυντρίβη, τέλος πάντων, καὶ ὁ ρωμαϊκὸς ζυγός, καὶ οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου τὸν θρόνον. Ἀλλὰ τοὺς ἐκρημνισαν τίνες; Τύραννοι ἀσυγκρίτως καὶ βαρβαρώτεροι καὶ σκληρότεροι ἀπ' ἐκείνους· καὶ οἱ ταλαίπωροι Γραικοί, ἀντὶ τοῦ νὰ ἀναψύξωσιν*, ἐκλιναν ἐλεεινῶς τὸν αὐχένα ὑποκάτω εἰς ζυγὸν τόσον βαρύν, τόσον ἀπάνθρωπον, ὥστε νὰ ποθήσουν τὸν ρωμαϊκὸν ζυγόν. Ἔθνος τρισβάρβαρον, ἔθνος μιαρόν, ἔθνος διαφόρου γλώσσης καὶ διαφόρου θρησκείας, εἰς ὀλίγα λόγια, ἔθνος τούρκικον, ἔπρεσε, τέκνα μου, εἰς ἐμὲ τὴν δυστυχεστάτην μητέρα σας, τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἓνας σφοδρὸς ἀνεμοστρόβιλος, καὶ κατέσβεσε τὰ μικρὰ καὶ ἀσθενῆ φωτὰ, ὅσα τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἢ τυραννία δὲν εἶχεν ἀκόμη δυνηθῆ νὰ σβέσῃ· ἐσκόρπισε τὰ ὀλίγα ἐκεῖνά μου τέκνα, τοὺς ἀδελφούς σας, ὅσοι ὀλίγον σοφώτεροι παρὰ τοὺς ἄλλους κατέφυγον ἄλλος ἄλλαχοῦ, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τῆς προγονικῆς αὐτῶν σοφίας τὰ λείψανα. Ἐπεσεν ἐπάνω μου τὸ ἀπάνθρωπον γένος τῶν Μουσουλμάνων, ὡς ἄγριος λύκος· καὶ ἴδετε, τέκνα μου, εἰς ποῖον ἐλεεινὸν τρόπον μὲ κατεσπάραξε, πῶς κατέσχισε τὰ λαμπρὰ μου φορέματα, πῶς αἱμάτωσε καὶ κατεπλήγωσε τὰς τρυφεράς μου σάρκας. Ἰδετε πῶς ἐξήρανε τοὺς μαστοὺς μου, ὥστε μήτε σταλαγμὸς γάλακτος δὲν ἔμεινε πλέον εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ σᾶς θρέψω. Ἰδετε πῶς ἀπὸ τοὺς παντοτινοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ καθημερινὰ δάκρυα ἐβρόγχισσε καὶ αὐτὸς μου ὁ λάρυγξ, ὥστε δὲν ἔμεινε πλέον εἰς ἐμὲ μήτε φωνὴ διὰ νὰ σᾶς παρηγορήσω.

Ἐρωτῶ σας λοιπὸν τὴν σήμερον, τέκνα μου ἀγαπητά, ἡ δυστυχεστάτη σας μήτηρ, ὑποφέρετε νὰ ἀφήσετε τόσα κακὰ ἀνεκδίκητα; Ὑποφέρετε νὰ ἀκούετε τοὺς στεναγμοὺς, νὰ θεωρῆτε τὰ δάκρυά μου, νὰ μὲ βλέπετε σπαραττομένην, καὶ δὲν φοβεῖσθε μήπως ἡ τυραννία μου ἀφαιρέσῃ τέλος πάντων καὶ τὴν ζωὴν; Μέχρι τῆς σήμερον, τέκνα μου, δὲν σᾶς ἐνώχλησα μὲ τὰ παραπονέματά μου, διότι ἡ τυραννία δὲν σᾶς ἀφῆκε κανένα τρόπον τοῦ νὰ ἐκδικήσετε τὴν μητέρα σας. Ἀλλὰ τώρα ὁ καιρὸς τῆς ἐκδικήσεως ἔφθασε καὶ ἀπὸ τοῦτον τὸν καιρὸν ἄλλον ἀρμοδιώτερον ποτὲ δὲν θέλετε ἐπιτύχει. Ἐν ἔθνος μέγα, λαμπρόν, γενναῖον καὶ φωτισμένον, οἱ ἐνδοξότατοι καὶ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην περιβόητοι Γάλλοι, εὐτυχεῖς ζηλωταὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σοφίας

τῶν προγόνων σας, μὲ στρατεύματα συνθεμένα, καθὼς ἐκεῖνα τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμίνης, ἀπὸ Ἡρώας, ἀφοῦ ἔδειξαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην τί δύναται νὰ κάμῃ τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρως ὁδηγούμενος ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἦλθον καὶ εἰς τοῦ τυράννου τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰς αἰμοβόρους χεῖρας τὴν Αἴγυπτον. Ἔπεσαν ἐπάνω εἰς ταύτην τὴν μακαρίαν γῆν, τὴν ὁποίαν ἐφώτισαν εἰς τῶν Πτολεμαίων τὸν καιρὸν οἱ πρόγονοί σας, καὶ ἐσκότισαν πάλιν οἱ τρισβάρβαροι Μουσουλμάνοι, ἔπεσαν λέγω ἐπάνω εἰς τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, ὅχι ὡς Τοῦρκοι, ὅχι ὡς κεραυνὸς ἐξολοθρεύων, ἀλλ' ὡς δρόσος ἀπ' οὐρανοῦ, φέροντες εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ Αἴγυπτος, ὅταν φωτισθῇ, θέλει βέβαια ἐκδικήσῃ καὶ τὰ ἰδικά μου αἵματα. Μ' ὅλον τοῦτο, εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι, τέκνα μου, νὰ ἐπιταχύνετε τὴν ἐκδίκησιν ταύτην· εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι νὰ ἰατρεύσετε τὸ γρηγορώτερον τὰς πληγὰς μου, νὰ μὲ ἐκδύσετε χωρὶς ἀργοπορίαν ἀπὸ τὰ σχισμένα τοῦτα καὶ μεμολυσμένα ράκια, καὶ νὰ μὲ στολίσετε πάλιν μὲ τὴν ἀρχαίαν μου δόξαν. Τί λέγετε; κινουῖσιν εἰς ἔλεον τὰς ἀκοάς σας οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα τῆς ἔλεινης μητρός σας, τοὺς ὀφθαλμοὺς σας αἰ πληγαὶ καὶ τὰ αἵματα εἰς τὰ ὁποῖα μὲ ἐβάπτισεν ἡ τουρκικὴ ἀπανθρωπία; ἡ δὲν ἔμεινε πλέον εἰς τὰς καρδίας σας οὐδὲ παραμικρὸς σπινθήρ ἀγάπης πρὸς ἐμὲ τὴν ἀθλίαν μητέρα σας ;»

«Σάλπισμα πολεμιστήριον» (1801)

Ἀδαμάντιος Κοραΐς

12. Ο ΠΑΠΑΤΡΕΧΑΣ

...Ἡ συναναστροφή μου εἶναι μὲ τὸν ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρὰ τ' ἄλλα του πολλὰ προτερήματα καυχᾶται καὶ ὅτι εἰς ὅλην τὴν νῆσον δὲν εὐρίσκεται παπὰς νὰ ἀναγινώσκῃ παρ' αὐτὸν ἐγρηγορώτερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων τὸν ὄρθρον, τὸν συνέβη νὰ πτερνισθῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσον σφοδρά, ὥστε νὰ σβέσῃ τὴν λαμπάδα. Ὄταν τὴν ἀναψαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μεταξύ σκοτίαν, ἐπροτίμησε νὰ πηδήσῃ ψαλμὸν ὁλόκληρον, τὸν μακρύτερον, παρὰ τὸ ὄνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς ἀναγνώσεως ὑπὲρ τὸ σύνθηες.

Δὲν ἤξεύρω, ἂν διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἡ διὰ

τὴν φυσικὴν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπτικὰ παρωνύμια, ὁ Βολισσινὸς ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου Παπατρέχας· καὶ τὸ παρωνύμιον ἤρесе τόσον εἰς τὸν παρονομαζόμενον, ὥστε δὲν σ' ἀκούει πλέον, ἔαν τὸν καλέσῃς μὲ τὸν κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρὸς τούτοις καὶ εἰς ἐξήκοντα τέσσαρα ταξίδια, καφαντάζεται ἑαυτὸν ὡς ἄλλον Ὀδυσσεά, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τοῦτο μόνον διαφέρει, ὅτι τὰ ἔκαμεν εἰς αὐτὰ τῆς νήσου τὰ ἐξήκοντα τέσσαρα χωρία, χωρὶς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης.

Διὰ νὰ σέ δώσω, φίλε, μικρὸν παράδειγμα τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰ ταξίδια πολυπειρίας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρὸ μηνῶν Ἄγγλος τις περιηγητῆς, μὲ σκοπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ κανένα ὑπόμνημα εἰς Βολισσὸν διατριβῆς τοῦ Ὀμήρου· εἶχε σιμὰ καὶ δύο του μικρὰ παιδάρια. Μόλις τ' ἄκουσεν ὁ Παπατρέχας νὰ συλλαλῶσι μὲ τὸν πατέρα των, καὶ μ' ἐρώτησε ἐκστατικός.

—Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι;

—Τὴν ἀγγλικήν, τὸν ἀπεκρίθη· καὶ ἡ ἐκστασίς του ἐγένεν ἀπολίθωσις. Δὲν ἐμπόρει νὰ χωρέσῃ τοῦ Βολισσινοῦ Ὀδυσσεῶς ἡ κεφαλὴ, πῶς τόσον νεαρὰ παιδάρια ἦτο δυνατόν νὰ λαλῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτὸν ἄγνωστον. Δὲν ἐξεύρω πλέον ποίαν γλῶσσαν καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἔπρεπε νὰ λαλῶσι τῶν Ἀγγλων τὰ τέκνα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι γελᾷς τὴν ὥραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπατρέχα· ἀλλὰ τί ἤθελες κάμει, ἔαν παρὼν παρόντος ἤκουες αὐτολεξεῖ ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους: «Τὰ διαβολόπουλα, τόσο μικρὰ νὰ μιλοῦν ἐγγλεζικά».

Γέλα, φίλε, ὅσον θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσῃς διὰ τοῦτο τὸν σεβάσμιον Παπατρέχαν. Ναί! σεβάσμιος ἀληθῶς εἶναι, ὡς σέ τὸ λέγω. Μ' ὄλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν ἐμπορεῖς νὰ στοχασθῇς πόσον εἶναι φιλόφρων ὁ καλὸς οὗτος ἱερεὺς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρηστοθήθειαν τοῦ μικροῦ τοῦ ποιμνίου, μὲ ποίαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν, καὶ τοὺς συμβουλεύει, ὅταν εὐτυχῶσι, νὰ ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων.

Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι εἰς αὐτόν γέννημα παιδείας, ἐπεὶδὴ παιδεῖαν δὲν ἔλαβε· δὲν εἶναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπεὶδὴ κανένα κόπον δὲν δοκιμάζει εἰς τὴν γύμνασιν αὐτῆς· ἀλλ' ἐφυτεύθη οὐρανοκατέβατος εἰς τὴν ψυχὴν του. Λυπεῖται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας·

καὶ διὰ τὴν ἀναπληρώσῃ ὅ,τι δὲν ἔκαμαν οἱ γονεῖς τοῦ εἰς αὐτόν, ἔπεμψε τὸν υἱόν τοῦ εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεπῆ. Εἶναι ἀνεκδιήγητος, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασε χαράν, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐδιάτρισεν εἰς τὴν Βολισσὸν καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον μὲ ἐρώτησεν, ἂν ὁ Ὅμηρος ἦτο χριστιανός. Ἀδύνατον ἦτο, τὸν εἶπα, ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἐννεακοσίους σχεδὸν πρὸ Χριστοῦ. Τί μὲ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο! — Ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μὲ τὸ πρῶτον ἐνόει φανερά ὁ φιλάνθρωπος παπὰς ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει καταδικάσειν τὸν Ὅμηρον, διότι ἐγεννήθη τόσον ἀρχύτερα τοῦ Χριστοῦ· τοῦ δευτέρου προσμένω ἀπὸ τὴν ἀγχίνοιαν* σου τὴν ἐξήγησιν. Ποίαν, εἶπέ μοι, συγγένειαν ἔχει τοῦ Ὁμήρου ἢ ποίησις μὲ τὴν θαυματομένην ἀπὸ τὸν Δαβὶδ ποίησιν τοῦ κόσμου. Εἰς πολλὰς τοιαύτας ἀπορίας μὲ βάλλει καθημέραν, προσαρμόζων τοῦ ψαλτηρίου ρητὰ εἰς πραγμάτων περιστάσεις, ὅπου ὁ ἰδικὸς μου νοῦς δὲν βλέπει καμμίαν προσαρμογὴν.

Μὲ ἐρώτησε προχθές, ἂν τυπώνεται γρήγορα ὁ Ὅμηρος. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰς δυσκολίας πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἔπειτα καὶ τῆς δαπάνης τοῦ τύπου :

— Διὰ τὴν σύνταξιν, μὲ εἶπε, δὲν εἶμαι καλὸς νὰ κρίνω· τῆς δαπάνης ὅμως τὸ πρᾶγμα μὲ φαίνεται εὐκολώτατον.

— Πῶς, δέσποτά μου ;

— Ἐχομεν, ἀπεκρίθη, τόσους ἀρχιερεῖς, τοὺς ὁποίους δὲν λείπει μήτε πλοῦτος, μήτε ζῆλος ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Ἄν ὁ αἰμνηστος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς Εὐστάθιος* ἑδαπάνησεν, ὥς μὲ λέγεις, χρήματα πολλὰ νὰ συνάξῃ τὰ ἀναγκαῖα βιβλία, καὶ ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν νὰ ἀπανθήσῃ ἀπ' αὐτὰ τὰς χρειαζομένας εἰς τὸν Ὅμηρον ἐξηγήσεις, εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι, ἂν γράψῃς περὶ τοῦ σκοποῦ σου πρὸς τὸν ἅγιον... τὸν ἅγιον... τὸν ἅγιον... (ἀπαριθμήσας ὀκτὼ ἢ δέκα ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους ἡμῶν ἀρχιερεῖς), θέλουν σὲ γνωρίσειν χάριν, ἐπειδὴ τοὺς δίδεις ἀφορμὴν νὰ δεῖξωσι, πόσον ἡ παιδεία τοῦ γένους εἶναι πρᾶγμα ἱερὸν εἰς τὴν πανιερότητά των.

— Πολλοὺς — ἀπεκρίθην — ἀπ' ὅσους ὠνόμασες, ἐγνώρισα προσωπικῶς, ἀληθῶς ἄνδρας ἱεροὺς καὶ σεβασμίους μηδ' ἀμφιβάλλω περὶ τῆς εἰς τὰ καλὰ προθυμίας των· ἀλλ' ὅμως ἀποστρέφομαι νὰ κάμω

τώρα ὅ,τι δὲν ἔκαμα τὴν περασμένην ὅλην μου ζωὴν· ἢ θέλεις, δέσποτά μου, διὰ δεκαπέντε μηνῶν εἰς τὴν Βολισσὸν διατριβὴν νὰ κατασταθῶ ψωμοζήτητης;

—'Αλλ' ἐὰν εἰς τοῦτο, μὲ λέγει, ἀντιπαθῆς, δὲν θέλεις, ἐλπίζω, ἀποστραφῇ τὴν ἰδικήν μου βοήθειαν.

Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθω τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἔπαθεν ἑκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἀγγλου τὰ τέκνα λαλοῦντα τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν· διότι εἰς τὴν πολυδάπανον ἔκδοσιν τοῦ Ὀμήρου ποίαν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ τὸν ἐφημέριον ἔπρεπε τις νὰ ἐλπίζη βοηθεῖαν; Χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἑκπληξίν μου, μὲ προβάλλει ὁ καλὸς οὗτος παπὰς δύο γρόσια.

—Ταῦτα, λέγει, ἔλαβα σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα, ταῦτα μόνον ἔχω, ταῦτα σὲ δίδω· πλειότερα ἂν εἶχα, πλειότερα μετὰ χαρᾶς ἤθελα σὲ δώσῃν, διὰ νὰ τυπωθῇ τοῦ συμπατριώτου ἡμῶν Ὀμήρου ἡ ποίησις, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν νὰ ἐξεύρω εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκεται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιεργίαν σου νὰ μάθῃς πῶς ἐφέρθην εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφορὰν τοῦ παπαῦ· τὴν ἔλαβα, ἀσπαζόμενος μὲ δακρυσμένους τοὺς ὀφθαλμούς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος ἱερέως χεῖρα, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ λυπήσω, μὲ τὴν ἄκαιρον παραίτησιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἀλλὰ ὅτι καὶ μ' ἐφάνη νόστιμον νὰ ὀνομάσω τὴν ἑκδοσιν ταύτην τοῦ Ὀμήρου βολισσινὴν ἑκδοσιν, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν Βολισσὸν ὑπέμεινα τοὺς κόπους τῆς, καὶ ἀπὸ τὴν πτωχὴν ταύτην Βολισσὸν ἔλαβα τὴν πρώτην βοήθειαν τῆς ἐκδόσεως.

Ἀφήνω ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστά τῆς ἀρετῆς τοῦ ἱερέως τούτου δείγματα, φοβούμενος τὸ ὑπέρμετρον μάκρος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ἓν ἀκόμη, τὸ ὁποῖον μὲ φαίνεται ἀσυγχώρητον νὰ σιωπήσω. Ἦκουσεν ὅτι ἱερεὺς τις, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπεριήρχετο τὴν νῆσον, ζητῶν νὰ ἐμβῇ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν ἐφημέριος. Τί κάμνει ὁ καλὸς σου Παπατρέχας; Τρέχει πρὸς αὐτὸν νὰ τὸν προλάβῃ νὰ δεχθῇ ἂντ' αὐτοῦ τὴν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ. Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαίπωροι βολισσινοὶ τὸ ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα τοῦτο, κι ἔτρεξαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες μὲ δάκρυα παρακαλοῦντές με νὰ τὸ ἐμποδίσω. Ἀφήνω σε, φίλε, νὰ στοχασθῇς

πόσῃν ἀπορίαν ἐπροξένησεν εἰς ἐμὲ τὸν μεσίτην τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ ἱερέως, καὶ μάλιστα ὅταν, ἐρωτήσας αὐτὸν διατί ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐφημερίαν, ἔλαβα ταύτην τὴν ἀπόκρισιν:

— Ἐγώ, τέκνον, εἶμαι ἀγράμματος· τὸν ὅποιον ἐπιθυμῶ νὰ βάλω εἰς τόπον μου ἐφημέριον, εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶναι ἐπιτηδειότερος παρ' ἐμὲ νὰ διδάσκη καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν.

Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν τί εἶχα νὰ ἀποκριθῶ; Συνέκλυσσα κι ἐγώ μὲ τοὺς Βολισσινούς, καὶ ἐπρόσμενα μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου τὴν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ἱερέως, τὴν ὁποίαν καὶ ἠθέλαμεν πάθειν, ἐὰν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δὲν ἐπρόφθαναν νὰ λάβωσι τὸν λόγιον ἱερέα ὡς ἐφημέριον καὶ ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τὸν ἰδικὸν μας. Τοῦ θαυμαστοῦ ἡμῶν παπαῖ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν τὸ κρίνεις, φίλε, ὡς ἐγώ, ἀληθῶς Σωκρατικόν ;

Τοιοῦτος εἶναι, φίλε, ὡς σὲ τὸν περιγράφω, ὁ ἀπλούστατος καὶ φιλόανθρωπος ἐφημέριος τῆς Βολισσοῦ. Εἶναι σχεδὸν μῆνες δεκαπέντε ὅπου κατοικῶ τὸ χωρίον, καὶ κανὲν ἀκόμη πάθος κυριεῦον εἰς τὴν καλὴν του ψυχὴν ἄλλο δὲν ἐγνώρισα παρὰ τὴν ἄμετρον χρῆσιν τοῦ ταβάκου. Ἀλλὰ ἐλαττώθη καὶ τοῦτο πολὺ, ἀφ' οὗ ἔμαθεν ὅτι μήτ' ὁ Ὅμηρος, μήτ' ὁ Εὐστάθιος*, δὲν ἐγνώρισαν τὴν σκόνιν ταύτην. . .

Μαθημένοι εἰς τὰ θυμιάματα καὶ τὰς προσκυνήσεις τῆς ἀπαιδευσίας, ὀλίγοι τινές, κακῶς γραμματισμένοι ἀλαζόνες, σπουδάζουν νὰ διώξωσι τὴν φιλοσοφίαν, μόνην ἱκανὴν νὰ δείξη τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῆς παιδείας, ποτὲ μὲν αὐτὴν κατηγοροῦντες ὡς ἐναντίαν τῆς θρησκείας, ποτὲ δὲ τοὺς ἐπαινέτας αὐτῆς κηρύττοντες ὡς ἀθρήσκους. Δὲν ἠθελαν εἶσθαι εὐτυχέστεροι καὶ τιμιώτεροι ἄνδρες, ἐὰν ὁμοῦ μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν εἶχαν καὶ τὰ ἥθη τοῦ Βολισσινοῦ ἱερέως, ὅστις ἔδειξεν, ὅτι ὀλιγώτερον κακὸν εἶναι ἢ ἀμαθία παρὰ τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἐδιδάχθησαν κακὴν καὶ ἀμέθοδον παιδείαν ;

Εἶναι, φίλε, βέβαιον, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀπαιδευτῶν εὐκολώτερον εὐρίσκει τις ἄνθρωπον χρηστόν, παρὰ τῶν ὅσοι χωρὶς μέθοδον ὀρθὴν ἐπαιδεύθησαν. Τὸ αἷτιον εἶναι, ὅτι παντάπασιν ἀπαιδευτος ὁμοιάζει τὸν παντάπασιν τυφλόν· καί, ἂν ἡ φύσις δὲν τὸν ἐκτίσεν ὀλότελα ἡλίθιον, φοβούμενος τὴν πτώσιν, ἡσυχάζει εἰς τὸ σκότος. Ἐξεναντίας ὁ κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδείας μέτοχος, φανταζόμενος ὅτι βλέπει πλέον τῶν ἄλλων, τολμᾷ νὰ περιπατῇ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σκοτίαν. Ἐὰν κατὰ

δυστυχίαν κρατῇ εἰς τὰς χεῖρας καὶ βακτηρίαν, συντρίβει ὅ,τι τὸν ἀπαντήσῃ, νομίζων ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ παντὸς εἶδους καὶ πάσης μορφῆς δαίμονας, χωρὶς κἄν νὰ ὑποπτεύεται, ὅτι ἄρρωστέϊ ἡ κεφαλὴ του, καὶ οἱ δαίμονες δὲν εἶναι περίγυρα, ἀλλὰ κατοικοῦν εἰς αὐτὴν τοῦ τὴν ψυχὴν. . .

(Ἀπὸ τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τῶν Α, Β, Γ, Δ ραφιδιῶν τῆς Ἰλιάδας Ἀ' ἐκδ. Παρισίων, 1811-1820).

Ἀδαμάντιος Κοραΐς

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

Ι. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Σταχυολογήθηκαν ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο βιβλίον τοῦ Ν.Γ. Πολίτη.

1. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοση τῆς Βιζύης Θράκης)

Ὅταν ὁ Βασιλεὺς στὴν Πόλιν ἀποφάσισε νὰ χτίσῃ τὴν Ἁγία Σοφία, κανεὶς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσῃ σχέδιον ποῦ νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Καὶ ὅταν μιά φορά πῆγε νὰ λειτουργηθῇ ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπόλυκε ἡ ἐκκλησία, κεῖ ποῦ ἔπαιρνε τ' ἀντίδερὸ ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου τὸ χέρι, ἔπεσε τ' ἀντίδερὸ χάμω. Σκύβει νὰ τὸ πάρῃ, δὲν τὸ βρίσκει. Ὅταν ἀξαφνὰ βλέπει μιά μέλισσα μέ τ' ἀντίδερὸ στὸ στόμα νὰ πετᾷ ἀπ' τὸ παράθυρον. Βγάνει διαταγή, ὅποιος ἔχει μελίσσια νὰ τὰ τρυγήσῃ, γιὰ νὰ βρεθῇ τ' ἀντίδερὸ. Καὶ ἄλλος κανεὶς δὲν τὸ ἔβρε, παρ' ἣ ὁ πρωτομάστορας, ποῦ σ' ἓνα κυψέλι εἶδε ἀντὶ γιὰ κερήθρα μιά πανώρια ἐκκλησιά πελεκητὴ καὶ στὴν ἁγία Τράπεζά της τὸ ἀντίδερὸ. Τὴν εἶχε φτιασμένη ἡ μέλισσα μέ τὴ χάριν τοῦ ἀντίδερου τῆς προσφορᾶς.

Αὕτῃ τὴν ἐκκλησίαν ἐπαρουσίασε ὁ πρωτομάστορας στὸ βασιλέ, καὶ ἴδια μ' αὐτὴν ἔκαμαν τὴν Ἁγία Σοφία.

2. Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑ - ΣΟΦΙΑΣ

(Πανελλήνια παράδοση)

Τήν ημέρα πού πάρθηκε ή Πόλη, έβαλαν σ' ένα καράβι τήν Άγια Τράπεζα τής Άγια - Σοφιάς, νά τήν πάει στή Φραγκιά, γιά νά μήν πέσει στά χέρια τών Τούρκων. Έκει όμως στή θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ* άνοιξε τό καράβι καί ή Άγια Τράπεζα έβούλιαξε στόν πάτο. Στό μέρος εκείνο ή θάλασσα είναι λάδι, ὅση θαλασσοταραχή καί κύματα κι άν είναι γύρω. Καί τό γνωρίζουν τό μέρος αὐτό άπό τή γαλήνη, πού είναι πάντα εκεί, καί άπό τήν εύωδία πού βγαίνει. Πολλοί μάλιστα άξιώθηκαν καί νά τήν ιδοῦν στά βάθη τής θάλασσας.

3. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ Τ' ΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

(Θεσσαλονίκη)

Άπόξω άπό τήν πόρτα τής Καλαμαριᾶς είναι μία θέση, πού ήταν άλλοτε εκεί έκκλησία τ' Αι - Γιωργιού. Τώρα βρίσκονται μόνο άπό τήν έκκλησία, πού χάλασε, δέκα δώδεκα κολόνες μαρμαρένιες. Αὐτές τίς κολόνες πολλοί πασιάδες καί μολάδες* καί καδῆδες* τίς έσήκωσαν πολλές φορές άπό κεί καί τίς έφεραν μέσα στή χώρα γιά νά τίς βάλουν σέ κανένα χτίριο πόχτιζαν. Άλλά τή νύχτα σηκώνονταν πάντα οί κολόνες άπό κεί πού τίς πήγαιναν, καί γύριζαν στήν πρώτη τους θέση.

Τόν περασμένο χρόνο τίς έπῆρε πάλι ένας καδής. Τή νύχτα όμως είδε έναν καβαλάρη, πού κρατοῦσε ένα κοντάρι μακρύ, καί τόν φοβέρισε πώς θά τόν σκοτώσει, άν δέν τοῦ βανε ὄρκο πώς θά τίς πάγει νά τίς βάλει στή θέση τους. Ο καδής έφοβήθη καί ὀρκίσθη νά κάμει ὅ,τι τοῦ παράγγειλε ὁ καβαλάρης. Καί πραγματικῶς τήν άλλη μέρα τίς πήγε στόν τόπο, πού τίς είχε πάρει.

4. ΤΟ ΛΕΟΝΤΑΡΙ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ

(Παράδοση Άττικής)

Κάτω άπ' τή βορινή κορυφή τοῦ Ύμηττου, στήν άνατολική ράχη, είναι μιά σπηλιά, πού λέγεται σπηλιά τοῦ λεονταριοῦ. Γιατί σ' αὐτή κατοικοῦσε τόν παλαιόν καιρό ένα φοβερό λεοντάρι, πού

έφερε μεγάλη καταστροφή γύρω. Ἀπό αὐτό ἐμποδίζονταν οἱ χριστιανοί νά πηγαίνουν στήν ἐκκλησιά τοῦ ἁγίου Νικολάου, πού εἶν' ἐκεῖ κοντά. Καί ἡ ἐκκλησιά ἔμενε ἔρημη καί ἀλειτούργητη πολλά χρόνια.

5. ΟΙ ΚΟΛΟΝΕΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΕΙΟΥ

(Ἀθῆναι)

Ὁ βόιβодας* τῆς Ἀθήνας ἔριξε μιά κολόνα ἀπό τίς τέσσερις, πού ἦσαν χωριστά ἀπό τίς ἄλλες, γιά νά πάρει τὰ μάρμαρα νά τὰ βάλει στό τζαμί κοντά στήν ἀγορά, πού τό 'χτιζε τότες. Τρεῖς φορές ἔβαλαν τό φουρνέλο νά τήν γκρεμίσουν καί δέν μπόρεσαν, καί στό τέταρτο φουρνέλο ἔπεσε. Οἱ ἄλλες τρεῖς κολόνες πού ἦσαν κοντά της, ἔκλαιγαν κάθε νύχτα τήν ἀδερφή τους. Καί ὁ κόσμος δέν μποροῦσε νά ἡσυχάσει τή νύχτα ἀπό τὰ φοβερά κλάματα, ὅσο πού ὁ βόιβодας, πού ἔγινε ὕστερα πασάς τοῦ Ζητουνοῦ*, ἐφαρμακώθη καί πέθανε. Καί τότες ἔπαψαν τὰ κλάματα.

6. ΟΙ ΚΟΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

(Ἀθῆναι)

Ὅταν ὁ μυλórdος* ἐπῆρε τή μία ἀπό τίς ἑξί κόρες τοῦ Κάστρου, ἄφησε παραγγελία στοὺς Τούρκους νά τοῦ κουβαλήσουν καί τίς ἄλλες τή νύχτα. Ἀλλά κεῖ πού πήγαιναν νά τίς βγάλουν, τίς ἀκοῦν νά σκούζουν λυπητερά καί νά φωνάζουν τήν ἀδερφή τους. Οἱ Τοῦρκοι τρομασμένοι ἔφυγαν, καί μέ κανένα λόγο δέν ἤθελαν νά δοκιμάσουν νά τίς βγάλουν. Καί ἄλλοι πολλοὶ κάτω ἀπό τὸ Κάστρο τίς ἄκουγαν τίς μαρμαρένιες κόρες νά κλαῖν τή νύχτα γιά τήν ἀδερφή τους, πού τοὺς τήν πήραν.

7. ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

(Σπάρτη)

Κοντά στό Μιστρά, σέ μιά ψηλή θέση, πῶχει ἀπό κάτω ὅλο τόν κάμπο τῆς Σπάρτης, ἦταν ἓνα μεγάλο κυπαρίσσι, τό μεγαλύτερο κυπαρίσσι τοῦ κόσμου. Τώρα δέν ὑπάρχει πλέον· εἶναι λίγα χρόνια,

κάποιος παλιάνθρωπος είχε ανάψει φωτιά εκεί κοντά, και δέν έπρόσεξε και άναψε τό κυπαρίσσι και κήκε.

Αυτό τό κυπαρίσσι έχει τήν ιστορία του. Έπί Τουρκίας ένας πασιάς πήγε σ' αυτή τή θέση νά διασκεδάσει. Έβαλε και τοῦ ᾠησαν ένα σφαχτό, και κάθισε κι έφαγε. Είχε μαζί του και ένα βοσκό, ένα νέο παλικάρι χριστιανόπουλο, και τόν ύπηρετούσε. Για μία στιγμή τό παιδί έριξε τή ματιά του και παρατήρησε εκείνο τό ωραίο θέαμα, τόν κάμπο μέ τίς πρασινάδες και τ' άφθονα νερά, και τά βουνά γύρω, τόν έπιασε τό παράπονο κι άναστενάξε. Τό είδε ό πασιάς και τόν ρωτῶ :

— Μπρέ Ρωμιέ, τί έχεις κι άναστενάξεις;

— Τί νά ᾠω, πασιά μου, τοῦ λέει· συλλογίζομαι πώς όλα αυτά τά μέρη ήταν δικά μας μία φορά και μᾶς τά πήρατε· μά τό λένε τά χαρτιά μας και έχω τήν έλπίδα μου στό Θεό, πώς μέ καιρό πάλι δικά μας θά γίνουν.

Ό πασιάς θύμωσε :

— Μωρέ, τί τσαμπουνᾶς αὐτοῦ; τοῦ λέγει.

Και άρπάζει τήν ξύλινη σούβλα, πού είχαν ψήσει τ' άρνί, και τήν καρφώνει στή γῆ.

— Νά, τό βλέπεις αὐτό; λέγει. Άν αὐτό τό ξερό παλούκι βγάλει κλαριά, τότες νά ᾠχετε έλπίδα πώς θά ξαναπάρετε πίσω αὐτά τά μέρη.

Τήν ἄλλη μέρα ή σούβλα ρίζωσε στή γῆ και ξαναβλάστησε και φούντωσε και θέριψε, κι έγινε τό περήφανο κυπαρίσσι, πού γνωρίζαμε. Και επειδή ό πασιάς έχωσε τή σούβλα στή γῆ από τή μύτη, δηλαδή από τήν κορφή, έβγαλε τό κυπαρίσσι τά κλαριά του γερμένα προς τά κάτω, έγινε θηλυκό κυπαρίσσι.

II. ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Οί παροιμίες και οι παροιμιακές φράσεις, πού παροιάονται από γενεά σέ γενεά είναι πολυτιμότετοι μάρτυρες τοῦ παρελθόντος, πολύ άψευδέστεροι από τά γραπτά κείμενα, τίς επιγραφές και τά έργα τῆς τέχνης. Είναι ζωντανά μνημεία τοῦ λόγου, πού κλείουν τή σοφία τοῦ λαοῦ, τήν πείρα του, τίς άντιλήψεις του, τήν παρατηρητικότητα του, τό σκαπτικό και σπινθηροβόλο πνεῦμα του. Έκφράζουν πάντοτε μιάν αλήθεια σημαντική, μέ αλληγορία, μεταφορά και ρυθμό, πού δείχνουν φαντασία και ποιητικότητα. Άλλοτε διαπιστώνουν τήν πραγματικότητα, τούς νόμους πού κυβερνοῦν τή ζωή ή τίς σχέσεις τών ανθρώπων (κυρίως παροιμίες), άλλοτε εκ-

φράζουν γνώμες, πρακτικές αλήθειες, βγαλμένες από την πείρα της ζωής και δίνουν συμβουλές και οδηγίες (γνωμικές παροιμίες), άλλοτε πάλι απηχούν όρισμένα και συγκεκριμένα περιστατικά, από τα οποία γεννήθηκαν και τα οποία στο μεταξύ λησμονήθηκαν (άνευδοτικές παροιμίες). Πάντοτε όμως έχουν δροσιά, χάρη, παραστατικότητα και πολλή ευφύια.

Ο σοφός μελετητής των πνευματικών προϊόντων του ελληνικού λαού Ν. Γ. Πολίτης έχει συγκεντρώσει τις περισσότερες παροιμίες σε 4 μεγάλους τόμους. Από τον πλούσιο αυτό θησαυρό σταχυολογούμε και παραθέτουμε λίγα δείγματα, καταταγμένα κατά το είδος τους.

N.A.K.

- 1) "Αλλά τά μάτια του λαγού κι άλλα της κουκουβάγιας.
- 2) Βουνό μέ βουνό δέ σμίγει.
- 3) Για χάρη του βασιλικού ποτίζεται κι η γλάστρα.
- 4) Δυό γελούν, κάτι ξέρουν' ένας γελά, τρελός είναι.
- 5) Δυό κεφάλια σ' ένα φέσι δέ χωρούν.
- 6) Έγώ τό λέω του σκύλου μου κι ο σκύλος της ούρας του.
- 7) Έχει ο τοίχος αὐτιά κι οί λόγγοι μάτια.
- 8) Καινούριο κοσινάκι μου καί ποῦ νά σέ κρεμάσω.
- 9) Μαθημένα εἶν' τά βουνά νά βρέχει, νά χιονίζει.
- 10) Ξίδι χάρισμα, γλυκό σά μέλι.
- 11) "Οσα ξέρει ο νοικοκύρης, δέν τά ξέρει ο κόσμος ὅλος.
- 12) Στραβός βελόνα γύρευε μέσα σέ ἀχυρώνα
κι ένας κουφός του ἔλεγε: τήν ἄκουσα πού ἐβρόντα.
- 13) "Οποιος βιάζεται, σκοντάφτει.
- 14) "Οποιος δέ βλέπει ποῦ πατεῖ, στή λάσπη θέ νά πέσει.
- 15) Χωρίς κουπιά καί ἄρμενα «"Αγιε Νικόλα βόηθα με»!
- 16) "Η τριανταφυλλιά κάνει καί τριαντάφυλλα κι ἀγκάθια.
- 17) Κάλλια ἐργάτου κέρδος παρά ἀκριβοῦ βιός.
- 18) Ἀλάτι πάει στήν ἀλυκή καί φρύγανα στό λόγγο.
- 19) "Οποιος δέν κάνει ἀπό λόγου του καί πετυχαίνει ἀπό ἄλλο,
κακό ψυχρό 'ναι τό καλό κι ἄς εἶναι καί μεγάλο.
- 20) Ἀξιος στό φαγί κι ἀγλήγορος στόν ὕπνο.
- 21) Τό νερό του Ἀπριλιοῦ εἶναι πλοῦτος τοῦ κόσμου.
- 22) Τή Γέννηση τήν ἄβρεχη, τά Φῶτα χιονισμένα
καί τή Λαμπρή βρεχούμενη, τά πάντα εὐτυχισμένα.
- 23) Κάλλ'ο γνώση παρά γρόσι.

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΝΟΥ

Σὰν εἰς ἄρμα λαμπρόν, στὰ χρυσωμένα
τῶν ἀγγέλων φτερά, ἐπέτα ἡ θεία
Μητέρα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ὁποία
ἦτον ὅλα τὰ κάλλη μαζωμένα.

Τοῦτα βλέπουσα ἡ Γῆ, μὲ πικραμένα
μάτια, μὲ στεναγμούς, εἶπε: — Μαρία,
ποῦ μ' ἀφήνεις ἐδῶ, στὴν ἔρημιά;
Καὶ πῶς νὰ ζήσω γὰρ χωρὶς ἐσένα;

Εἶναι πολεμικὸς νόμος, νὰ σέρνῃ
πίσω του ὁ νικητὴς τοὺς νικημένους,
ὅταν θριαμβικὴν δόξαν λαμβάνῃ.

Καὶ μέ, τοὺς υἱοὺς μου, ὑποκειμένους
ἔκαμες Μαριάμ. Λοιπὸν τυχαίνει*
νὰ μᾶς σύρῃς αὐτοῦ γλυκὰ δεμένους!

Φραγγ. Κολομπής

(Ἡ Ἀνθη εὐλαβείας, ἐκχρυσθέντα εἰς τὴν πανένδοξον μετὰστασιν τῆς Θεομήτορος Μαρίας παρὰ τινὼν τοῦ Φλαγγινιανοῦ Ἑλληνομομολογῶν τροφίμων). Βενετία 1708

2. Ο ΘΟΥΡΙΟΣ

Ὡς πότε παλικάρια νὰ ζῶμεν στὰ στενά,
μονάχοι σὰν λιοντάρια, στές ράχες, στὰ βουνά;
Σπηλιές νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπομεν κλαδιά,
νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴν σκλαβιά;
Νὰ χάνομεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,

τούς φίλους, τὰ παιδιά μας κι ὅλους τούς συγγενεῖς;
Κάλλιό 'ναι μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά καί φυλακή.

Τί σ' ὠφελεῖ κι ἂν ζήσεις, καί εἶσαι στή σκλαβιά;
Στοχάσου πῶς σέ ψένουν καθ' ὥρα στή φωτιά.
Βεζίρης*, δραγουμάνος*, ἀφέντης κι ἂν σταθεῖς,
ὁ τύραννος ἀδίκως σέ κάνει νά χαθεῖς.
Δουλεύεις ὅλη μέρα εἰς ὅ,τι κι ἂν σοῦ πεῖ
κι αὐτός πασχίζει πάλι τό αἷμα σου νά πιεῖ.
'Ο Σοῦττος* κι ὁ Μουρούζης*, Πετράκης*, Σκαναβής*,
Γκίκας* καί Μαυρογένης*, καθρέπτῃς εἰν' νά ἴδεις.
'Ανδρεῖοι καπετάνιοι, παπὰδες, λαϊκοί
σκοτώθηκαν κι ἀγάδες μέ ἄδικο σπαθί.
Κι ἀμέτρητ' ἄλλοι τόσοι καί Τοῦρκοι καί Ρωμιοί,
ζωή καί πλοῦτον χάνουν χωρίς καμιὰ ἀφορμή.

'Ελάτε μ' ἓνα ζῆλον σέ τοῦτον τόν καιρόν
νά κάμομεν τόν ὄρκον ἐπάνω στόν Σταυρόν.
Σᾶς κράζει ἡ πατρίδα, σᾶς θέλει, σᾶς πονεῖ,
ζητᾷ τήν συνδρομήν σας μέ μητρική φωνή.
Συμβούλους προκομμένους μέ πατριωτισμόν
νά βάλομεν εἰς ὅλα νά δίδουν ὀρισμόν.
'Ο νόμος νά 'ναι ὁ πρῶτος καί μόνος ὁδηγός
καί τῆς πατρίδος ἓνας νά γίνεῖ ἀρχηγός.
Γιατί κι ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τῇ σκλαβιά·
νά ζῶμεν σάν θηρία εἰν' πιό σκληρῇ φωτιά.
Καί τότε μέ τὰ χέρια ψηλά στόν οὐρανόν
ᾶς ποῦμε ἀπ' τήν καρδιά μας ἑτοῦτα στόν Θεόν:

«ὦ βασιλεῦ τοῦ κόσμου, ὀρκίζομαι σέ Σέ
στήν γνώμην τῶν τυράννων νά μήν ἐλθῶ ποτέ.
Μήτε νά τούς δουλεύω, μήτε νά πλανηθῶ
εἰς τὰ ταξίματά τους νά μήν παραδοθῶ.
'Ενόσω ζῶ στόν κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπός,
γιά νά τούς ἀφανίσω θε νά 'ναι σταθερός.

Πιστός εις τήν πατρίδα συντρίβω τόν ζυγόν,
 ἀχώριστος νά είμαι ἀπό τόν στρατηγόν.
 Κι ἄν παραβῶ τόν ὅρκον, ν' ἀστράψει ὁ οὐρανός
 καί νά μέ κατακάψει, νά γίνω σάν καπνός».

Σ' ἀνατολή καί δύση καί νότον καί βοριά
 γιά τήν πατρίδα ὅλοι νά ἔχομεν μιὰ καρδιά.

Τυπώθηκε σέ ξεχωριστό φυλλάδιο, Βιέννη, 1797

Ρήγας Βελεστινλής (Φεραῖος)

3. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Τρύγος πρόσχαρα προβαίνει,
 ἐορτάζει ἡ οἰκουμένη·
 ἡ φλογέρα ἀχολογáει·
 τό φθινόπωρο βοῖζει,
 χορευτά πανηγυρίζει
 καί τ' ἀμπέλια του τρυγάει.

Βάλτε, φίλοι, μέσ στή βρύση
 τό κρασί μας νά δροσίσει·
 καί στρωθεῖτε καταγῆς,
 στήν ἀράδα ὡς τόν πάτο
 εἰς τόν ἴσκιον ἀποκάτω,
 πρὸς τά χεῖλη τῆς πηγῆς.

Στρῶστε φύλλα, στρῶστε φτέρη*
 ἐπιδέξια μέ τό χέρι
 κι ἀπό πάνω τεχνικά,
 τό ἀρνάκι μας λιανίστε
 καί τόν τρύγον μας ἀρχίστε
 νά χαροῦμε φιλικά.

«Λυρικά» Ἔτος α' δημοσιεύσεως 1811

*10. Χριστόπουλος

Σέ γάμον ἄρχοντος προσκαλεσμένους
 ὁ Νούλας βρίσκονταν ἀπελπισμένοι,
 τί δέν ἐγένονταν νά καταφθάσουν
 σκουτιά ὀλοκαίνουργα νά τοῦ τοιμάσουν.
 Νά πάει δέν ἔστεργε, καθῶς φοροῦσε,
 κι ἀπαρηγόρητος ἐβλαστημοῦσε.

Τοῦ λέγει φίλος του: «καί τίς ἡ χρεία
 νά καταθλίβεσαι χωρίς αἰτία;
 Μήγαρ* εἶν' ἄφευκτο ν' ἀντραλωθοῦμε*,
 ἐκεῖ γιορτιάτικοι γιά νά φανοῦμε;
 Παρόμοιες πρόληψες γιά τά στολίδια
 μικρῶν κι ἀνήλικων ἀνθρώπων ἴδια.
 Κι ἐγώ ἐκίνησα μέ τά παλιά μου,
 μηδέ κάν διάλεξα τά πιό καλά μου».
 Ὁ φίλος πάσκαγε* μέ λόγου κρίση
 τόν ἰσχυρόγνωμο νά καταπείσει.
 Χαμένα ἀπόσταινε τόν λάρυγγά του.
 Ἐκεῖνος ἤθελε τήν φορεσιά του.

Κριτή μέ ζήτησαν ν' ἀποφασίσω,
 τή γνώμη μου ἔδωκα, χωρίς ν' ἀργήσω.
 Καί πρός τόν σύμβουλο εὐθύς τηρώντας,
 παρόμοια ἐμίλησα χαμογελώντας:
 «Κρένεις* ἐξαίρετα ἡ ἀφεντιά σου.
 Μόν' ἓνα δίκιο του καλοστοχάσου.
 Ἄν πάγει ἀστόλιγος καί δέν φαντάζει,
 ποιός τόν στοχάζεται νά τόν κοιτάξει; »

«Ἀπαντα». Ἔτος α' δημοσιεύσεως 1827, Κέρκυρα

Ἰωάννης Βηλαράς

5. Η ΨΥΧΟΥΛΑ

Ὡσάν γλυκόπνοο
 Δροσάτο ἀεράκι
 Μέσα σέ ἀνθότοπο

Κειό τό παιδάκι
 Τήν ὕστερη ἔβγαλε
 Ἀναπνοή.

Καί ἡ ψυχούλα του
 Εἰς τόν ἀέρα
 Γλήγορα ἀνέβαινε
 Πρός τόν αἰθέρα
 Σάν λιανοτρέμουλη
 Σπίθα μικρή.

“Ολα τήν ἔκραζαν,
 “Ολα τ’ ἀστέρια,
 Κι ἐκείνη ἐξάπλωνε
 Δειλή τά χέρια,
 Γιατί δέν ἤξερε
 Σέ ποῖο νά μπεῖ.

Ἀλλά, νά, τοῦ ἔδωσε
 Ἕνα ἀγγελάκι
 Φιλί ἀθάνατο
 Στό μαγουλάκι,
 Πού ἔξαφνα ἔλαμψε
 Σάν τήν αὐγή.

Διονύσιος Σολωμός

6. Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

(Ἀπόσπασμα)

Ἐλαμπε ἀχνά τό φεγγαράκι — εἰρήνη
 Ὀλην, ὄλη τή φύση ἀκίνητοῦσε,
 Καί μέσα ἀπό τήν ἔρημη τήν κλίνη
 Τ’ ἀηδόνι τά παράπονα ἀρχινοῦσε·
 Τριγύρω γύρω ἡ νυχτική γαλήνη
 Τή γλυκύτατη κλάψα ἠχολογοῦσε·
 Ἀπάντεχα βαθύς ὕπνος μέ πιάνει,
 Κι ὀμπροστά μου ἕνας γέροντας μοῦ ἐφάνη.

Στό ἀκρογιάλι ἀναπαύοιτον ὁ γέρος·
 Στά παλαιά τὰ ροῦχα τὰ σχισμένα
 Γλυκά γλυκά τό φύσημα τοῦ ἀέρος
 Τ' ἀριά μαλλιά του ἐσκόρπαι τ' ἀσπρισμένα,
 Κι αὐτὸς εἰς τό πολύαστρον τοῦ αἰθέρος
 Τά μάτια ἐστριφογύριζε σβημένα·
 Ἀγάλι γάλι ἀσηκώθη ἀπὸ χάμου,
 Καί ὥσάν νά 'χε τό φῶς του ἦλθε κοντά μου.

Διονύσιος Σολωμός

7. ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΗ ΣΕΛΗΝΗ

(Ἀπόσπασμα)

Γλυκύτατη φωνή βγάν' ἡ κιθάρα
 Καί σέ τούτη τήν ἄφραστη ἁρμονία
 Τῆς καρδιάς μου ἀποκρίνεται ἡ λαχτάρα·

Γλυκέ φίλε, εἶσ' ἐσύ, πού τή θεία
 Ἐκσταση τοῦ Ὁσσιάνου*, εἰς τ' ἀκρογιάλι
 Τῆς νυχτός ἐμψυχεῖς τήν ἡσυχία.

Κάθισε γιά νά ποῦμε ὕμνον στά κάλλη
 Τῆς Σελήνης· αὐτήν ἐσυνηθοῦσε
 Ὁ τυφλός* ποιητής συχνά νά ψάλλει.

Μοῦ φαίνεται τόν βλέπω πού ἀκουμποῦσε
 Σέ μίαν ἐτία, καί τό φεγγάρι ὥστόσο
 Στά γένεια τὰ ἱερά λαμποκοποῦσε.

Ἀπ' τό Σκοπός* νά το, προβαίνει· ὦ, πόσο
 Σύ τήν νύχτα τερπνά παρηγορίζεις!
 Ὕμνον παθητικόν θέ νά σοῦ ὑψώσω·

Παθητικό σάν ἐσένα, ὅταν λαμπίζεις
 Στρογγυλό, μεσουράνιο, καί τό φῶς σου
 Σέ ταφόπετρα ὁλόασπρη ἀποκοιμίζεις.

Διονύσιος Σολωμός

8. ΕΙΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑΝ ΦΡΑΙΖΕΡ

Μικρός προφήτης έριξε σέ κορασιά τά μάτια
 Καί στούς κρυφούς του λογισμούς, χαρά γιομάτους, είπε:
 «Κι ἄν γιά τά πόδια σου, Καλή, κι ἄν γιά τήν κεφαλή σου
 κρίνους ὁ λίθος ἔβγανε, χρυσό στεφάνι ὁ ἥλιος,
 δῶρο δέν ἔχουνε γιά Σέ, καί γιά τό μέσα πλοῦτος.
 *Ομορφος κόσμος ἡθικός ἀγγελικά πλασμένος!».

Διονύσιος Σολωμός

9. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΜΗΤΕΡΑ

Κρέμεται τό σπαθί κοντά στήν κούνια σου, καλό μου,
 ἄλλά τό χέρι δέν εἶναι πού τό 'σφιγγε στή νίκη.
 Μακρύς ὁ λάκκος π' ἄνοιξε καί κλεῖ τό γίγαντά μου.
 Κάμπους, βουνά, χωρίς αὐτόν μάχης καπνοί σκεπάζουν·
 ἄλλ' αὐτό τώρα πού κουνῶ τ' ἀμέριμνο κορμάκι
 αὔριο θά γίνει δύναμη πού ὁ λογισμός κινάει,
 καί στήθι ἀντρίκειο θά σταθεῖ στές σαῖτιές τῆς μοίρας.
 Βρέχει τά βέλη της αὐτή στά ὕψη τῶν ἀνδρείων,
 πού ἐκεῖ στημένοι στερεοί λάμπουν στή μάχη θεῖοι.
 Χαρές καί πλούτη νά χαθοῦν, καί τά βασιλεια, κι ὅλα,
 τίποτε δέν εἶναι, ἄν στητή μέν' ἡ ψυχή κι ὁλόρθη.
 *Ὅλα τά ἐρείπια γύρω της κοιτᾷ χαμογελώντας,
 κι ἀνθοί σ' αὐτά, παντοῦ κι ἄργά, βλασταίνουν ὥς τόν τάφο·
 φυτρώνει καί στό σκότος του τοῦ Παραδείσου τ' ἄνθι.
 Τοῦ κόρφου σύ, τῆς ἀγκαλιᾶς ἀγαπημένο βάρος,
 σπουδάξε, μήν ἀργοπορεῖς βάρος νά γίνεις τρόμου
 ἐκεῖ πού οἱ χείμαρροι τοῦ ἐχθροῦ τρομαχτικά βρυχίζουν.
 Ἀλλά τό χέρι σου ζωστό πλιά στό λαιμό μου γύρω
 δέ θά 'ναι τότε, ἀλλά σ' αὐτό τ' ὀλεθροφόρο ξίφος.
 Τῆς Μοίρας ἔσ' οἱ δύναμες, ὅσο τρανές κι ἄν εἶναι,
 κι ἄν πέσεις σύ στόν πόλεμο, μένουν ἐκεῖνες, ὅπως
 τῆς κούνιας τά κινήματα πού τώρα σέ κοιμίζουν.
 Μεγάλωσε, μεγάλωσε, μή δίχως μάνα μέινεις.

Θά ζώσει εκείνη τό σπαθί μέσ στό βυζί ἀποκάτου,
 κι ἐμπρός! σημαία καί σπαθί, ψυχή, ψυχή, καί νίκη!
 Τήν ψυχή μέσα μου γρικῶ τοῦ ποθητοῦ πατρός σου,
 καί χίλιες, χίλιες γύρω μου ξαστράφτουν Ἀμαζόνες.
 Ἄντρες, γυναῖκες εἶν', κανεῖς δέ θά ρωτᾷ στή μάχη.
 Κοίτα τούς λάκκους! — ἀλλά τί μπορεῖς σύ νά κοιτάξεις;
 Ἄπειρους λάκκους, ἄπειρους γεμίζουν οἱ νεκροί μας·
 πέφτουμ' ἐμεῖς, τό ἔργο μας γιά τήν πατρίδα μένει,
 καί σ' ὅλα ζεῖ τά στήθη μας τούτ' ἡ πνοή καί μόνη,
 πού φλόγα γίνεται φριχτή καθολικοῦ πολέμου,
 πού κάθε γῆ καί θάλασσα παντοῦ περιλαβαίνει,
 πού ζώνει ἐσέ καί σκίρτημα καί τῆς κουνιαῖς σου δίνει.
 Σκίρτα, κουνιά, μ' εὐχή χαρᾶς γιά τό καλό πού θά ῥθει!
 Γλυκά κι ἡ τύχη μοῦ γελᾷ, γιατί ἡ στιγμή 'ναι τούτη
 πού τ' ἀκριβά σου βλέφαρα σηκώνονται κι ἀφήνουν
 τό χαμογέλιο τῆς ματιᾶς νά λάμψει, σ' ὅλα τ' ἄλλα
 ἀβέβαιο καί τρεμάμενο, ἀλλ' ὄχι καί σ' ἐμένα.
 Ἐλα σ' ἐμέ, τῶν σπλάχνων μου γλυκό βλαστάρι· θέλω
 γιά μιᾶ στιγμή γοργά 'π' αὐτό τό σπίτι νά μακρύνω·
 θέλω τό μέτωπ' ὁ καπνός τῆς μάχης νά σοῦ 'γγίξει,
 πλατιά τό στῆθος σου, βσθιά, νά πνέξει* ὀλέθρου φλόγα.

(Μετάφρ. Γ. Καλοσγούρου, «Ἱταλικά
 ποιήματα», Ἀθήναι, 1921)

Διονύσιος Σολωμός

10. Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ

(Ἀπόσπασμα)

18

Ἐκοίτα, κι ἦτανε μακρυά ἀκόμη τ' ἀκρογιαλί·
 ἀστροπελέκι μου καλό, γιά ξαναφέξε πάλι!
 Τρία ἀστροπελέκια ἐπέσανε, ἓνα ξοπίσω στ' ἄλλο,
 πολύ κοντά στήν κορασιά μέ βρόντημα μεγάλο·
 τά πέλαγα στήν ἀστραπή κι ὁ οὐρανός ἀντῆχαν,
 οἱ ἀκρογιαλιές καί τά βουνά μ' ὅσες φωνές κι ἄν εἶχαν.

Πιστέψετε 'π ὅ,τι θά πῶ εἶν' ἀκριβή ἀλήθεια,
 μά τές πολλές λαβωματιές, πού μό 'φαγαν τά στήθια,
 μά τούς συντρόφους, πόπεσαν στήν Κρήτη πολεμώντας,
 μά τήν ψυχή, πού μ' ἔκαψε τόν κόσμο ἀπαρατώντας.
 (Λάλησε, σάλπιγγα! Κι ἐγώ τό σάβανο τινάζω,
 καί σχίζω δρόμο καί τ'ς ἀχνούς ἀναστημένους κράζω.
 —Μήν εἶδετε τήν ὁμορφιά, πού τήν κοιλάδα ἀγιάζει;
 Πέστε, νά ἰδεῖτε τό καλό ἐσεῖς κι ὅ,τι σᾶς μοιάζει.
 Καπνός δέ μένει ἀπό τή γῆ· νιός οὐρανός ἐγίνη·
 σάν πρῶτα ἐγώ τήν ἀγαπῶ, καί θά κριθῶ μ' αὐτήνη.
 —Ψηλά τήν εἶδαμε πρῶτ' τῆς τρέμαν τά λουλούδια
 στή θύρα τῆς Παράδεισος πού ἐβγήκε μέ τραγουδία·
 ἔφαλλε τήν 'Ανάσταση χαροποιά ἢ φωνή της,
 κι ἔδειχνεν ἀνυπομονησιά, γιά νά μπεῖ στό κορμί της·
 ὁ οὐρανός ὁλόκληρος ἀγροίκαε σαστισμένος,
 τό κάψιμο ἀργοπόρουνε ὁ κόσμος ὁ ἀναμμένος·
 καί τώρα ὀμπρός τήν εἶδαμε· ὀγλήγορα σαλεύει·
 ὁμως κοιτάζει ἐδῶ κι ἐκεῖ, καί κάποιονε γυρεύει.

'Ακόμη ἐβάστουνε ἡ βροντή...
 κι ἡ θάλασσα, πού σκίρτησε σάν τό χοχλό πού βράζει,
 ἡσύχασε καί ἔγινε ὅλο ἡσυχία καί πάστρα.
 σάν περιβόλι εὐώδησε κι ἐδέχτηκε ὅλα τ' ἄστρα·
 κάτι κρυφό μυστήριο ἐστένεψε τή φύση
 κάθε ὁμορφιά νά στολιστεῖ καί τό θυμό ν' ἀφήσει...
 Δέν εἶν' πνοή στόν οὐρανό, στή θάλασσα, φυσώντας
 οὔτε ὅσο κάνει στόν ἀνθό ἢ μέλισσα περνώντας,
 ὁμως κοντά στήν κορασιά, πού μ' ἔσφιξε κι ἐχάρη,
 ἐσειότουν τ' ὀλοστρόγγυλο καί λαγαρό φεγγάρι·
 καί ξετυλίζει ὀγλήγορα κάτι πού ἐκείθε βγαίνει,
 κι ὀμπρός μου ἰδοῦ πού βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη.
 "Ετρεμε τό δροσάτο φῶς στή θεϊκιά θωριά της.
 στά μάτια της τά ὀλόμαυρα καί στά χρυσά μαλλιά της.

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

Όσα κάστρα κι ἄν εἶδα καί περπάτησα,
σάν τῆς Ὠριᾶς τό κάστρο δέν ἐλόγιασα.
Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
σαράντα ὀργιές τοῦ ψήλου, δώδεκα πλατύ,
μολύβι σκεπασμένο, μαρμαροχυτό,
μέ πόρτες ἀτσαλένιες κι ἀργυρά κλειδιά,
καί τοῦ γιαιοῦ ἡ πόρτα στράφτει μάλαμα.

Τοῦρκος τό τρογουρίζει χρόνους δώδεκα,
δέν μπορεῖ νά τό πάρει τό ἐρημόκαστρο.
Κι ἔνα σκυλί Τουρκάκι, μιᾶς Ρωμνιάς παιδί,
στόν Ἀμιρά* του πάει καί τόν προσκυνάει.
— Ἀφέντη μ' Ἀμιρά μου καί σουλτάνε μου,
ἄν πάρω γώ τό κάστρο, τί εἶν' ἡ ρόγα* μου;
— Χίλια ἄσπρα* τήν ἡμέρα κι ἄλλογο καλό,
καί δυό σπαθιά ἀσημένια γιά τόν πόλεμο.
— Οὐδέ τ' ἄσπρα σου θέλω κι οὐδέ τά φλωριά,
οὐδέ καί τ' ἄλλογό σου κι οὐδέ τά σπαθιά,
μόν' θέλω γώ τήν κόρη, πού 'ναι στά γυαλιά.
— Ὡσάν τό κάστρο πάρεις, χάρισμα κι αὐτή.

Πράσινα ροῦχα βγάζει, ράσα φόρεσε.
Τόν πύργο πύργο πάει καί γυροβολάει,
στήν πόρτα πάει καί στέκει καί παρακαλεῖ.
— Γιά ἄνοιξε, ἄνοιξε, πόρτα, πόρτα τῆς Ὠριᾶς,
πόρτα τῆς μαυρομάτας τῆς βασιλίσσας.
— Φεύγα ἀπ' αὐτοῦ, βρέ Τοῦρκε, βρέ σκυλότουρκε.
— Μά τό Σταυρό, κυρά μου, μά τήν Παναγιά,
ἐγώ δέν εἶμαι Τοῦρκος, οὐδέ Κόνιαρος,
εἶμαι καλογεράκι ἀπ' ἀσκηταριό.
Δώδεκα χρόνους ἔχω ὅπ' ἀσκήτευα,
χορτάρι ἐβοσκοῦσα σάν τό πρόβατο,

- κι ἤρθα νά πάρω λάδι γιά τίς ἐκκλησιές.
 Γιά ἀνοίξετέ μου νά ἔμπω τοῦ βαρόμοιρου.
 —Νά ρίξουμε τσιγγέλια νά σέ πάρουμε;
 —Τά ράσα μου εἶναι σάπια καί ξεσκίζονται.
 —Νά ρίξουμε τό δίχτυ νά σέ πάρουμε;
 —Εἶμαι ἀπό τήν πείνα κι ἀντραλίζουμε*.

Γελάστηκε μιά κόρη, πάει, τόν ἀνοίξε.
 "Ὅσο ν' ἀνοίξει ἡ πόρτα, χίλιοι ἐμπήκανε,
 κι ὅσο νά μισανοίξει, γέμισ' ἡ αὐλή,
 κι ὅσο νά καλοκλείσει, ἡ χώρα πάρθηκε.
 "Ὅλοι χυθῆκαν στ' ἄσπρα, ὅλοι στά φλωριά,
 κι ἐκεῖνος εἰς τήν κόρη πού 'ναι στά γυαλιά.

Κι ἡ κόρη ἀπό τόν πύργο κάτω πέταξε,
 μήτε σέ πέτρα πέφτει, μήτε σέ κλαριά,
 παρά σέ Τούρκου χέρια καί ξεψύχησε.

2. Ο ΞΕΝΟΣ

Ξενιτεμένο μου πουλί καί παραπονεμένο,
 ἡ ξενιτιά σέ χαίρεται κι ἐγώ ἔχω τόν καημό σου.
 Νά στείλω γράμμα χάνεται, δέ βρίσκει τό παιδί μου,
 νά μάθει ὅσα νά τοῦ πεῖ διψάει ἡ καρδιά μου,
 νά στείλω μῆλο σέπεται, λουλούδι μαραγκιάζει*,
 νά στείλω καί τό δάκρυ μου σ' ἕνα φιλό μαντίλι.
 Φεγγάρι μου λαμπρό, λαμπρό καί κυκλογυρισμένο,
 αὐτοῦ ψηλά πού περπατεῖς καί χαμηλά μᾶς βλέπεις,
 δέν εἶδες πού τό γιόκα μου τόν πολυαγαπημένο;
 Τίνος ματάκια βλέπουν τον, καί τά δικά μου κλαίγουν;
 Τίνος τά χεῖλη τοῦ μιλοῦν καί τά δικά μου τρέμουν;
 Ἀνάθεμά σε, ξενιτιά, γιά τά κακά πού κάνεις.
 Ξενίτεψες τόν ἄντρα μου κι ἔκαμες νά χηρέψω,
 ξενίτεψες καί τό πουλί μ' τώρα δώδεκα χρόνους.

3. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

Τήν ξενιτιά, τήν ἄρφανιά, τήν πίκρα, τήν ἀγάπη,
τά τέσσερα τά ζύγιασαν, βαρύτερα εἶν' τά ξένα.
Ὁ ξένος εἰς τήν ξενιτιά πρέπει νά βάνει μαῦρα,
γιά νά ταιριάζει ἡ φορεσιά μέ τῆς καρδιάς τή λάβρα.

Ξενιτεμένο μου πουλί καί παραπονεμένο,
ἡ ξενιτιά σέ χαίρεται κι ἐγώ 'χω τόν καημό σου.
Τί νά σοῦ στείλω, ξέने μου, τί νά σοῦ προβοδήσω;
Μῆλο ἄν σοῦ στείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδιέται,
σταφύλι ξερωγιάζεται, κυδώνι μαραγκιάζει*.
Νά στείλω μέ τά δάκρυα μου μαντίλι μουσκεμένο,
τά δάκρυά μου εἶναι καυτερά, καί καῖνε τό μαντίλι.
Τί νά σοῦ στείλω, ξέने μου, τί νά σοῦ προβοδήσω;

Σηκώνομαι τή χαραυγή, γιατί ὕπνο δέν εὐρίσκω,
ἀνοίγω τό παράθυρο, κοιτάζω τούς διαβάτες,
κοιτάζω τίς γειτόνισσες καί τίς καλοτυχίζω,
πῶς ταχταρίζουν* τά μικρά καί τά γλυκοβυzaίνουν.
Μέ παίρνει τό παράπονο, τό παραθύρι ἀφήνω,
καί μπαίνω μέσα, κάθομαι, καί μαῦρα δάκρυα χύνω.

4. ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

Α'.

Ὕπνε, πού παίρνεις τά μικρά, ἔλα πάρε καί τοῦτο.
Μικρό μικρό σοῦ τό 'δωκα, μεγάλο φέρε μού το·
μεγάλο σάν ψηλό βουνό, ἴσιο σάν κυπαρίσι,
κι οἱ κλῶνοι του ν' ἀπλώνονται σ' Ἀνατολή καί Δύση.

Β'.

Νά μοῦ τό πάρεις, Ὕπνε μου, τρεῖς βίγλες* θά σοῦ βάλω,
τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες, κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
Βάλλω τόν ἥλιο στά βουνά, καί τόν αἰτό στους κάμπους,
τόν κύρ Βοριά τό δροσερό ἀνάμεσα πελάγου.

Ὁ ἥλιος ἐβασίλεψε κι ὁ αἰτός ἀποκοιμήθη
 κι ὁ κύρ Βοριάς ὁ δροσερός στῆς μάνας του πηγαίνει:
 —Γιέ μ', ποῦ 'σουν χτές, ποῦ 'σουν προχτές, ποῦ 'σουν τήν
 (ἄλλη νύχτα;

Μήνα* μέ τ' ἄστρι μάλωνες, μήνα μέ τό φεγγάρι,
 μήνα μέ τόν αὐγερινό, πού 'μεστ' ἀγαπημένοι;
 —Μήτε μέ τ' ἄστρι μάλωνα, μήτε μέ τό φεγγάρι,
 μήτε μέ τόν αὐγερινό, ὅπου 'στ' ἀγαπημένοι.
 Χρυσόν ὕγιον ἐβίγλιζα στήν ἀργυρή του κούνια.

Γ'.

Χήνα μου, ἄπλωσ' τά φτερά, νά πλύνω τοῦ παιδιοῦ μου,
 αἰτέ μου, τά φτερούγια σου, ν' ἀπλώσω τ' ἀγοριοῦ μου,
 κι ἐσύ, ἀηδόνι μου χρυσό, στήν κούνια νά καθίσεις
 μέ τή γλυκιά σου τή φωνή νά μοῦ τό νανουρίσεις,
 καί σάν τό ἴδεῖς νά κοιμηθεῖ, τά μάτια του νά κλείσει,
 τρέξε, τόν ὕπνο φώναξε νά μοῦ τό σεργιανίσει.
 Ἔλα, Ὑπνε, καί πάρε το, πᾶν' το στά περιβόλια,
 καί γέμισε τούς κόρφους του τραντάφυλλα καί ρόδα·
 τά ρόδα θά εἶν' τῆς μάνας του καί τ' ἄνθη τοῦ κυροῦ του,
 καί τά χρυσά τραντάφυλλα θό εἶναι τοῦ νονοῦ του.

Δ'.

Κοιμήσου ἄστρί, κοιμήσου αὐγή, κοιμήσου νιό φεγγάρι,
 κοιμήσου, πού νά σέ χαρεῖ ὁ νιός πού θά σέ πάρει.
 Κοιμήσου πού παράγγειλα στήν Πόλη τά χρυσά σου,
 στή Βενετιά τά ροῦχα σου καί τά διαμαντικά σου.
 Κοιμήσου πού σοῦ ράβουνε τό πάπλωμα στήν Πόλη,
 καί σοῦ τό τελειώνουνε σαράντα δυό μαστόροι·
 στή μέση βάνουν τόν αἰτό, στήν ἄκρη τό παγώνι.
 Νάνι τοῦ ρήγα τό παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τ' ἄγγόνι.
 Κοιμήσου καί παράγγειλα παπούτσια στὸν τσαγγάρη,
 νά σοῦ τά κάνει κόκκινα μέ τό μαργαριτάρι.
 Κοιμήσου μέσ στήν κούνια σου καί στά παχιά πανιά σου,
 ἡ Παναγιά ἡ δέσποινα νά εἶναι συντροφιά σου.

5. ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

- Λεβέντης έροβόλαγε από τά κορφοβούνια
 μέ τό μαντίλι στό λαιμό, τό βαροκεντημένο.
 Είχε τό φέσι του στραβά καί τά μαλλιά κλωσμένα,
 κι έστριφτε τό μουστάκι του καί φιλοτραγουδούσε.
 Κι ό Χάρος τόν άγνάντεψε από ψηλή ραχούλα,
 καρτέρι πάει καί τό 'βαλε σ' ένα στενό σοκάκι.
 —Γείά σου, χαρά σου, Χάροντα. —Καλώς τον τό λεβέντη.
 Λεβέντη μ', ποϋθεν έρχεσαι, λεβέντη μ', ποϋ πηγαίνεις;
 —'Από τήν μάντρα μου έρχομαι, στό σπίτι μου πηγαίνω.
 Πάω νά πάρω τό ψωμί καί πίσω νά γυρίσω.
 —Λεβέντη μ', μ' έστειλε ό Θεός νά πάρω τήν ψυχή σου.
 —Χωρίς άνάγκη κι άρρωστιά ψυχή δέν παραδίνω.
 Μόν' έξγα νά παλέψουμε σέ μαρμαρένιο άλώνι,
 κι ά μέ νικήσεις, Χάροντα, νά πάρεις τήν ψυχή μου,
 κι ά σέ νικήσω πάλι έγώ, πήγαινε στό καλό σου.

- Πισστήκαν καί παλεύανε άπ' τό πουρνό ως τό βράδυ,
 κι εκεί στό γύρισμα τοϋ ήλιοϋ, πού τρέμ' νά βασιλέψει,
 άκοϋν τό νιό πού βόγγιζε καί βαριαναστενάζει.
 —'Ασε με, Χάρε μ', άσε με παρακαλῶ νά ζήσω
 τί έχω γυναίκα παρανιά καί χήρα δέν τής πρέπει,
 τί έχω παιδί κι εΐναι μικρό κι όρφάνια δέν τοϋ μοιάζει.
 —Τά πρόβατα κουρεύονται καί τό τυρί ζυγιάται
 καί τ' άρφανό πορεύεται κι ή χήρα κυβερνιάται.

6. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

Όταν σηκώνουν τό νεκρό

- Αϋτοϋ πού βούλεσαι νά πᾶς κι όπου ξεπερατιέσαι,
 άν έβρεις νιούς χαιρέτα τους, καί νιές κουβέντιασέ τους,
 κι άν έβρεις καί μικρά παιδιά γλυκά παργόρησέ τα.
 Μήν κάμεις νιές νά κλάψουνε καί νιούς ν' άναστενάξουν,
 μήν κάμεις καί μικρά παιδιά καί θυμηθοϋν τή μάνα.

Μήν πείς πώς ἔρχεται Λαμπρή, πώς ἔρχονται γιορτάδες.
 Πές τοῦ Χριστοῦ πώς χιόνιζε καί τή Λαμπρή θά βρέχει,
 καί τήν ἡμέρα τ' αἰ-Θωμᾶ θά σέρνουν τά ποτάμια.
 Πώς δέ θά βγοῦνε τά παιδιά μέ τίς γλυκές μανάδες,
 οὔτε θά βγοῦν τ' ἀντρόγενα τά πολυαγαπημένα.

* * *

Εἶχα μηλιά στήν πόρτα μου καί δέντρο στήν αὐλή μου,
 καί τέντα κατακόκκινη τό σπίτι σκεπασμένο,
 καί κυπαρίσσι ὀλόχρυσο κι ἤμουν ἀκουμπισμένη,
 εἶχα κι ἀσημοκάντηλο στό σπίτι κρεμασμένο.
 Τώρα ἡ μηλιά μαράθηκε, τό δέντρο ξεριζώθη,
 κι ἡ τέντα ἡ κατακόκκινη, κι ἐκείνη μαύρη ἐγίνη,
 τό κυπαρίσσι τό χρυσό ἔπεσε καί τσακίστη,
 τ' ἀσημοκάντηλο ἔσβησε, τό σπίτι δέ φωτáει.

* * *

Δέ σόπρεπε, δέ σῶμοιαζε στή γῇ κρεβατοστρώση,
 μόν' σόπρεπε, μόν' σῶμοιαζε στοῦ Μάη τό περιβόλι,
 ἀνάμεσα σέ δυό μηλιές, σέ τρεῖς νεραντζοπούλες,
 νά πέφτουν τ' ἄνθι' ἀπάνου σου, τά μῆλα στήν ποδιά σου,
 τά κρεμεζογαρούφαλα τριγύρω στό λαιμό σου.

* * *

Ποίος ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νά μή ραῖσει,
 νά εἰπῶ τραγοῦδι θλιβερό καί παραπονεμένο·
 μηδ' ἀπό χῆρες τ' ἄκουσα, μηδ' ἀπό παντρεμένες,
 τοῦ Χάρου ἡ μάνα τό 'λεγε, τό 'σουρνε μοιρολόγι.
 «Πόχουν παιδιά, ἄς τά κρύψουνε, κι ἀδέρφια ἄς τά φυλάξουν,
 γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶ, νά κρύψουνε τοὺς ἄντρες,
 γιατί ἔχω γιό κυνηγητή, γιατί ἔχω γιό κουρσάρο·
 οὔλο τίς νύχτες περπατεῖ καί τίς αὐγές κουρσεύει,
 κι ὁπῶβρει τρεῖς παίρνει τοὺς δυό κι ὁπῶβρει δυό τόν ἕνα
 κι ὁπῶβρει κι ἕνα μοναχό, κεῖνον τόν ξεκληρίζει».
 Μά νά τον καί κατέβαινε στοὺς κάμπους καβαλάρης.
 Μαῦρος ἦταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καί τ' ἄλογό του,
 σέρνει στιλέτα δίκοπα, σπαθιά ξεγυμνωμένα,
 στιλέτα, τά 'χει γιά καρδιές, σπαθιά, γιά τά κεφάλια.

7. ΒΑ·Ι·ΤΙΚΑ

α') Στο νοικοκύρη

Ἐφέντη, ὄντας γεννήθηκες σέ θρέφαν τὰ λιοντάρια,
καί βγήκες ὁ ξεδιαλεχτός μέσα στὰ παλικάρια.
Ἄλλοι κουρσεύουν μέ σπαθιά, κι ἄλλοι μέ τὰ δοξάρια,
κι ἐσύ, τί θάμα εἶν' αὐτό! κουρσεύεις μέ τό μάτι.
Καί τοῦ ματιοῦ σου ἡ σαϊτιά πύργους ξεθεμελιώνει,
πύργους καί πετροπήγαδα κι αὐλές μαρμαρωμένες.

β') Στόν προεστό τοῦ χωριοῦ

Ἐφέντη μου, στὰ σπίτια σου χρυσές καντήλες φέγγουν,
φέγγουν στούς ξένους νά δειπνοῦν, στούς ξένους νά πλαγιάζουν,
φέγγει καί μιά στό ταίρι σου νά στρώνει νά κοιμᾶστε
ἀπάνου στὰ τριαντάφυλλα κι ἀπάνου στὰ μιμίτσια*,
νά πέφτουν τ' ἄνθια ἀπάνου σου, τὰ μήλα στήν ποδιά σου,
καί τὰ κορφολογήματα τριγύρω στό λαιμό σου.

8. ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΟΝ ΑΣΜΑ

Φίλοι, γιατί δέν τρῶτε καί δέν πίνετε;
Μήνα* καί τό ψωμί μας δέ σᾶς ἄρεσε;
Στέλνουμε στούς γειτόνους καί τ' ἀλλάζουμε.
Μήνα καί τό κρασί μας δέ σᾶς ἄρεσε;
Βαγένια ἔχουμε κι ἄλλα καί τ' ἀλλάζουμε.
Μήνα καί τὰ φαγιά μας δέ σᾶς ἄρεσαν;
Μαγειρίσσεσ εἶν' κι ἄλλες καί τς ἀλλάζουμε.
Μήνα κι ἡ καφνούφη δέ σᾶς ἄρεσε;
Ἡ νύφη μας αὐτή 'ναι, δέν ἀλλάζεται.

9. ΚΛΕΦΤΙΚΑ

Τῆς νύχτας οἱ ἄρματολοί καί τῆς αὐγῆς οἱ κλέφτες
ὀλονυχτίς κουρσεύανε καί τήν αὐγή κοιμῶνται,
κοιμῶνται στὰ δασά κλαριά καί στούς παχιούς τοὺς ἴσκιους.
Εἶχαν ἄρνια καί ψήνανε, κριάρια σουβλισμένα,

μά είχαν κι ένα γλυκό κρασί, πού πίν'ν τά παλικάρια.
 Κι ένας τόν άλλον έλεγαν, κι ένας τόν άλλον λέει:
 «Καλά τρώμε καί πίνουμε καί λιανοτραγουδάμε·
 δέν κάνουμε κι ένα καλό, καλό γιά τήν ψυχή μας,
 —ό κόσμος φκιάνουν εκκλησιές, φκιάνουν καί μοναστήρια,—
 νά πᾶμε νά φυλάξουμε στῆς Τρίχας τό γεφύρι,
 πού θά περάσει ὁ βόιβοντας* μέ τούς ἄλυσωμένους·
 νά κόψουμε τούς ἄλυσους νά βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι,
 νά βγεῖ τῆς χήρας τό παιδί, π' ἄλλο παιδί δέν ἔχει
 π' αὐτή τό 'χει μονάκριβο στόν κόσμο ξακουσμένο».

* * *

Ἄνάθεμά τα τά βουνά μέ τό ζακόνι* πόχουν,
 τό καλοκαίρι κίτρινα καί τό χειμώνα μαῦρα,
 καί τήν πικρή τήν ἄνοιξη πολύ ροδαμισμένα*.
 Κανένας δέν τά χάρηκε μέσ στόν ἅπάνω κόσμο,
 ἡ κλεφτουριά τά χαίρεται καί τά μικρά κλεφτόπλα.
 Πηδᾶνε, παίζουν καί γλεντᾶν καί ρίχνουν στό σημάδι,
 γυρίζουν καί στή σούγλα τους τά παχουλά τά κριάρια·
 πόκει οἱ Τοῦρκοι δέν πατᾶν, φοβοῦνται τά κλεφτόπλα.

* * *

Χορεύουν τά κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τά καημένα,
 κι ένα μικρό κλεφτόπουλο δέν παίζει, δέ χορεύει,
 μόν' τ' ἄρματα συγύραγε καί τό σπαθί τροχάει.
 «Τουφέκι μου περήφανο, σπαθί μου παινεμένο,
 πολλές φορές μέ γλίτωσες, βόηθα καί τούτ' τήν ὥρα,
 νά σ' ἀσημώσω μάλαμα, νά σέ σμαλτώσω ἀσήμι».

* * *

Τ' ἀντρειωμένου τ' ἄρματα δέν πρέπει νά πουλιῶνται
 μόν' πρέπει τους στήν εκκλησιά κι ἐκεῖ νά λειτουργιῶνται,
 πρέπει νά κρέμονται ψηλά σ' ἀραχνιασμένο πύργο,
 νά τρώει ἡ σκουριά τό σίδερο κι ἡ γῆ τόν ἀντρειωμένο.

10. ΣΚΛΑΒΟΙ ΣΤΟΥΣ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ

(Ίστορικό)

Τό τραγούδι διατραγωδεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννησίων, μετὰ τὴν κατάνιξη τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769, ἀπὸ τὰ ἀλβανικὰ στίφη ποὺ ἐπέδραμαν.

Τὰ παλικάρια τοῦ Μοριᾶ κι οἱ ἔμορφες τῆς Πάτρας
ποτέ δέν καταδέχονται πεζοὶ νὰ περπατήσουν,
καὶ τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες!
Κλαίγουν οἱ μαῦροι τῇ σκλαβιά, ὅπου εἶναι σκλαβωμένοι,
κλαίγουν καὶ τὸν ξεχωρισμό, τό πῶς θὰ ξεχωρίσουν.
Ὁ ζωντανός ὁ χωρισμός παρηγοριά δέν ἔχει!
Ἀφήνει ἡ μάνα τό παιδί καὶ τό παιδί τῇ μάνα,
χωρίζει κι ἓνα ἀντρόγυνο μιά μέρα ἀνταμωμένο.

11. ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΑ

Α'.

- Τρία μπαϊράκια φαίνονται ἑποκάτω ἀπὸ τό Σούλι.
Τό ν'α ναι τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, τ' ἄλλο τοῦ Σελιχτάρη,
τό τρίτο τό καλύτερο εἶναι τοῦ Μιτσομπόνου.
Μιά παπαδικὴ τ' ἀγνάντεψεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.
—Ποῦ ἔστε τοῦ Λάμπρου τὰ παιδιὰ, ποῦ ἔστε νοὶ ΜπOTOSαράιοι;
Ἀρβανιτιά μᾶς πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαβώσει.
—Ἀς ἔρουν οἱ παλιότουρκοι, τίποτε δέ μᾶς κάνουν.
Ἀς ἔρουν πόλεμο νὰ ἰδοῦν καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια,
νὰ μάθουν Λάμπρου τό σπαθί, Μπότσαρη τό τουφέκι,
τ' ἄρματα τῶν Σουλιώτισσων, τῆς ξακουσμένης Χαΐδως.
Κι ὁ Κουτσουνίκας φώναξεν ἀπὸ τό μετερίζι*:
—Παιδιά, σταθεῖτε στέρεα, σταθεῖτε ἀντρειωμένα,
γιατ' ἔρχεται ὁ Μουχτάρ πασάς μέ δώδεκα χιλιάδες.
Ὁ πόλεμος ἀρχίνησε κι ἀνάψαν τὰ τουφέκια.
Τὸν Ζέρβα καὶ τὸν Μπότσαρη ἐφώνασε ὁ Τζαβέλας:
—Παιδιά μ', ἦρθ' ὦρα τοῦ σπαθιοῦ κι ἄς πάψει τό τουφέκι!

Κι ὅλοι ἔπιασαν καί σπάσανε τίς θῆκες τῷ σπαθίῳ τους,
 τοὺς Τούρκους βάνουνε μπροστά, τοὺς βάνουν σάν κριάρια.
 Ἄλλοι ἔφευγαν κι ἄλλοι ἔλεγαν: «Πασά μου, ἀνάθεμά σε!
 Μέγα κακό μᾶς ἔφερες τοῦτο τό καλοκαίρι,
 ἐχάλασες τόση Τουρκιά, σπαῖδες κι Ἀρβανίτες.
 Δέν εἶν' ἐδῶ τό Χόρμποβο, δέν εἶν' ἡ Λαμποβίτσα,
 ἐδῶ εἶν' τό Σούλι τό κακό, ἐδῶ εἶν' τό Κακοσούλι,
 πού πολεμοῦν μικρά παιδιὰ, γυναῖκες σάν τοὺς ἄντρες,
 πού πολεμάει ἡ Τζαβέλαινα σάν ἄξιο παλικάρι».

Κι ὁ Μπότσαρης ἐφώναξε μέ τό σπαθί στό χέρι :
 —Ἐλα, πασά, τί κάκιωσες καί φεύγεις μέ μευζίλι*;
 Γύρισ' ἐδῶ στὸν τόπο μας, στήν ἔρημη τήν Κιάφα,
 ἐδῶ νά στήσεις τό θρονί, νά γένεις καί σουλτάνος.

12. ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ

Ὅταν οἱ Ἀγγλοὶ πούλησαν τήν πόλη στοὺς Τούρκους στίς 28
 Ἀπριλίου 1819.

Α'.

—Μαῦρο πουλάκι, πόρχεσαι ἀπό τ' ἀντίκρυ μέρη,
 πές μου τί κλάφες θλιβερές, τί μαῦρα μοιρολόγια,
 ἀπό τήν Πάργα, βγαίνουνε, πού τά βουνά ραγίζουν;
 Μήνα* τήν πλάκωσε Τουρκιά καί πόλεμος τήν καίει;
 —Δέν τήν ἐπλάκωσε Τουρκιά, πόλεμος δέν τήν καίει.
 Τοὺς Παργινούς ἐπούλησαν σά γίδια, σά γελάδια,
 κι ὅλοι στήν ξενιτιά θά πᾶν νά ζήσουν οἱ καημένοι.

Τραβοῦν γυναῖκες τά μαλλιά, δέρνουν τ' ἄσπρα τους στήθια,
 μοιρολογοῦν οἱ γέροντες μέ μαῦρα μοιρολόγια,
 παπάδες μέ τά δάκρυα γδύνουν τές ἐκκλησιές τους.
 —Βλέπεις ἐκείνη τή φωτιά, μαῦρο καπνὸ πού βγάνει;
 Ἐκεῖ καίγονται κόκαλα, κόκαλα ἀντρειωμένων,
 πού τήν Τουρκιά τρομάξανε καί τό βεζίρη κάψαν.
 Ἐκεῖ ἔναι κόκαλα γονιοῦ, πού τό παιδί τά καίει,

νά μήν τά βροῦν οἱ Λιάπηδες*, Τοῦρκοι μήν τά πατήσουν.
 Ἐκοῦς τό θρῆνο τόν πολύν, ὅπου βογκοῦν τά δάση,
 καί τό δαρμό* πού γίνεται, τά μαῦρα μοιρολόγια;
 Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τή δόλια τήν πατρίδα,
 φιλοῦν τίς πέτρες καί τή γῆ κι ἀσπάζονται τό χῶμα.

B'.

Τρία πουλιά ἀπ' τήν Πρέβεζα διαβήκανε στήν Πάργα,
 τό 'να κοιτάει τήν ξενιτιά, τ' ἄλλο τόν Ἀι-Γιαννάκη,
 τό τρίτο τό κατάμαυρο μοιρολογάει καί λέει:
 —Πάργα, Τουρκιά, σέ πλάκῳσε, Τουρκιά σέ τριγυρίζει.
 Δέν ἔρχεται γιά πόλεμο, μέ προδοσιά σέ παίρνει.
 Βεζίρης δέ σ' ἐνίκησε μέ τά πολλά τ' ἀσκέρια*.
 Ἐφευγαν Τοῦρκοι σά λαγοί τό Παργινό τουφέκι,
 κι οἱ Λιάπηδες* δέν ἤθελαν νά 'ρτουν νά πολεμήσουν.
 Εἶχες λεβέντες σά θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμένες,
 πότρωγαν βόλια γιά ψωμί, μπαρούτι γιά προσφάγι.
 Τ' ἄσπρα* πουλῆσαν τό Χριστό, τ' ἄσπρα πουλοῦν κι ἐσένα.
 Πάρτε, μανάδες, τά παιδιά, παπάδες τούς ἁγίους.
 Ἄστε, λεβέντες, τ' ἄρματα κι ἀφῆστε τό τουφέκι,
 σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ὅλα σας τά κιβούρια,
 καί τ' ἀντρειωμένα κόκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.
 Τοῦρκους δέν ἐπροσκύνησαν, Τοῦρκοι μήν τά πατήσουν.

13. ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΛΗ - ΠΑΣΑ

Θέλω νά πάρω ἀνήφορο, νά πάρω ἀνηφοράκι,
 νά βρῶ κλαράκι φουντωτό καί ριζιμιό* λιθάρι,
 νά γείρω ν' ἀποκοιμηθῶ, γλυκόν ὕπνο νά πάρω.
 Μαηδέ* ἔγειρα, ἤδὲ πλάγιασα, μαηδέ τόν ὕπνο πῆρα,
 κι ἄκῳ τά πεῦκα νά βογκοῦν καί τίς ὀξυές νά τρίζουν,
 κι ἄκῳ μιᾶς πέρδικας λαλιά, μιᾶς ἀηδονολαλούσας,
 καί τό 'λεγε λυπητερά σά μαῦρο μοιρολόγι.
 —Τό τί ἔχεις, περδικούλα μου, καί κλαῖς κι ἀναστενάζεις;

Μήν εἶν' τὰ αὐγά σου μελανὰ καί τὰ πουλιά σου μαῦρα;
 —Δέν εἶν' τ' αὐγά μου μελανὰ καί τὰ πουλιά μου μαῦρα,
 μόν' κλαίω γιά τήν κλεφτουριά, γιά τούς καπεταναίους,
 πού τούς χαλάει ὁ Ἀλῆ πασάς στά Γιάννενα, στή λίμνη.

Τά περισσότερα ἀπό τὰ παραπάνω δημοτικά τραγούδια σταχυο-
 λογήθηκαν ἀπό τό βιβλίο τοῦ Ν.Γ. Πολίτη «Ἐκλογαί ἀπό τὰ τρα-
 γούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ».

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΕΣ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΕΣ, ΛΟΓΟΙ

1. ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΖΑΪΜΗΝ

(5 Μαρτίου 1840)

Ἡ παλαιὰ καὶ νέα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει εἰς τὸν ἑκ-
θαμβόν κόσμον δύο γενεάς πολὺ ἀνωτέρας ὄλων τῶν ἄλλων γενεῶν
τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὰ παράδοξα ἔργα, τὰ ὁποῖα αἱ δύο αὗται
γενεαὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔπραξαν.

Ἡ πρώτη τῶν δύο τούτων παραδόξων γενεῶν, αἱ ὁποῖαι χωρί-
ζονται ἀπ' ἀλλήλων ἀπὸ μακρὸν ἀριθμὸν ἑκατονταετηρίδων, χαρα-
κτηρίζεται ὡς συντηρητικὴ τῆς πατρίδος, κινδυνευούσης νὰ πέσῃ
ὑπὸ ξένον ζυγόν· ἡ δὲ δευτέρα γνωρίζεται ὡς ἀπελευθερωτικὴ τῆς
πατρίδος δουλωθείσης· ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, ἡ δευτέρα
εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο αὗται γενεαί, αἱ ὁποῖαι ὡς δύο ἐξαίσια φαινόμενα δια-
κρίνονται εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ
καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἐπροικίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ ἀπὸ τὴν δη-
μιουργικὴν δύναμιν τῆς φύσεως μὲ δῶρα τοιαῦτα, ὁποῖα φειδωλεύεται
ἡ ἰδία φύσις νὰ χαρίσῃ εἰς γενεάς, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐδόθη ἄνωθεν
τοιοῦτος ὑψηλὸς προορισμός· διότι, πῶς ἄλλως θὰ ἠδύναντο νὰ κα-
τορθώσουν αἱ γενεαὶ αὗται ὅσα ἔργα κατώρθωσαν, ἀνώτερα τῆς
συνήθους ἀνθρωπίνης φύσεως; Ἡ πρώτη γενεά, λέγω ἡ συντηρητικὴ,
ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων· ἡ δὲ δευτέρα,
λέγω ἡ ἀπελευθερωτικὴ, εἴσθε, ὦ Ἕλληνες, σεῖς οἱ ζῶντες, ναί, σεῖς
οἱ ἴδιοι !

Εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον, ὅτι, καθ' ἃς ἐποχὰς οἰκονομοῦνται
τοιαῦτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πολιτικὰ φαινόμενα, ἀναβλαστάν-
ουν καὶ προνοητικῶς πῶς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν τῶν γενεῶν καὶ
τοιοῦτοι ἄνδρες, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἠδύ-
ναντο ποτὲ ἴσως αἱ γενεαὶ αὗται νὰ φθάσουν εὐτυχῶς εἰς τὸν πρὸς ὃν
ἀπετείνοντο ὅρον. Τῷ ὄντι, τίς ἠμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι χωρὶς Μιλτιάδους
καὶ Θεμιστοκλεῖς ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων θὰ ἀπηθανάτι-

ζετο, ὅσον ἀπθανατίσθη ; Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐφάνησαν καὶ εἰς τὴν σημερινήν μας πολυπαθῆ, ἀλλὰ πολυένδοξον γενεάν, χωρὶς τοὺς ὁποίους, τίς δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι θὰ εὐδοκίμει ὅσον εὐδοκίμησεν ὁ μέγας τῆς πατρίδος ἄγων ;

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι καὶ ὁ προκείμενος νεκρός. Ἀρχηγός, ὃχι ὁπαδὸς τῆς ἐπαναστάσεώς μας, αὐτὸς μετὰ τῶν ἐνδόξων Γερμανοῦ καὶ Λόντου* ἐφώνασε πρῶτος τὴν 25ην Μαρτίου ἀπὸ τὴν ἱερὰν μονὴν τῆς Λαύρας : « Ἕλληνες, λάβετε πνεῦμα ἐλευθερίας ! » Ἐφώνασε, καὶ ἡ φωνὴ του ἔγινε πνεῦμα ἐλευθερίας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐγινεν ἐλευθερά.

Τίς τὸν ἐκίνησεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ; Δίψα τάχα ἐξουσίας, πλοῦτου ἢ ἐπισημότητος ; Ὁχι βέβαια· διότι ἦτο ἐκ τῶν δυνατωτέρων, πλουσιωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τῆς Πελοποννήσου. Τὸν ἐκίνησεν ἄρα ἄλλο τι, τὸ ὁποῖον αἰσθάνονται μόνον αἱ μεγάλαι ψυχαί· καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ζαΐμη ἦτον τοιαύτης φύσεως ψυχὴ, διότι ἦτον ψυχὴ οἰκογενείας, ἡ ὁποία καὶ ἄλλοτε, ἂν καὶ ἀτυχῶς, ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἐμεγαλοπραγμότησεν. Ἡ ἀδοξία ἄρα τῆς πατρίδος, ἡ ὁποία ταραττεῖ πάντοτε τὰς μεγάλας ψυχὰς χωρὶς νὰ δύναται οὔτε ἡ ἀπόλαυσις ὅλων τῶν καλῶν τοῦ κόσμου τούτου νὰ τὰς ἀναπαύσῃ, αὕτῃ ἐκίνησε τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰς τὸ μέγα τῆς ἐπαναστάσεως ἔργον.

Τὰ στενὰ ὅρια τοῦ ἐπιταφίου λόγου, καὶ τὸ ὀλιγόωρον τῆς προμελέτης μου δὲν μὲ δίδουν καιρὸν νὰ δεῖξω διὰ τῶν ὑπὲρ πατρίδος πράξεων του τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός, διότι εἰς δεῖξιν τούτου ἔπρεπε νὰ διέλθω μαζί σας τὴν πολιτικὴν ζωὴν του, καὶ ἡ πολιτικὴ ζωὴ του εἶναι ὅλη συνδεδεμένη μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεώς μας. Διὰ τοῦτο περιορίζομαι νὰ ἐλκύσω τὴν προσοχήν σας εἰς ἓνα καὶ μόνον περιστατικόν, τὸ ἐξῆς :

Εὐφημεῖ, καὶ δικαίως, ἡ παλαιὰ ἱστορία τὴν ἀναφιλίωσιν τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς κινδυνουούσης τότε πατρίδος. Λαμπρότερον παράδειγμα πατριωτικῆς ἀρετῆς καὶ ἐπίσης εὐτυχῆς καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του μᾶς παρουσιάζει ἡ νέα μας ἱστορία μεταξὺ δύο ἐνδόξων πρωταγωνιστῶν μας, τοῦ Ζαΐμη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐχθρευομένων πρὸς ἀλλήλους, καθὼς ὅλοι γνωρίζομεν.

Ἔπνεε τὰ λοίσθια* ἡ πατρίς μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἡρωϊκῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν ὥραν καταπληχθεῖσα ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἐργασίας της, καὶ ἐνεπιστεύθη ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς δικτατωρικὴν κυβέρνησιν, ὀνομάσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ζαΐμην. Ἀμα ἐγκαθιδρύθη ἡ δικτατωρικὴ αὕτη κυβέρνησις, σκέψις ἔγινε περὶ ἐκλογῆς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ρουμειωτικῶν στρατευμάτων· καὶ ἰδοὺ, πρῶτος ὁ πρόεδρος Ζαΐμης προβάλλει. . . ποῖον ; τὸν ἐχθρόν του Καραϊσκάκη. Ἐκλέγεται πάραυτα ὁ προβληθεὶς παμψηφεί· μεταπέμπεται αὐθημερόν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον· τὸν προϋπαντᾷ ὁ Ζαΐμης ἐρχόμενος: « Ἡ πατρίς », τῷ λέγει, « ἀπαίτει σήμερον τὴν ἑνωσίμας ». « Τὴν ἀπαίτει », ἀποκρίνεται καὶ ὁ πατριώτης Καραϊσκάκης, καὶ πίπτει ἀμέσως ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου, ὁ ὅποιος τὸν ἐνδύει πάραυτα, ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως, ὅλην τὴν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα στρατιωτικὴν παντοδυναμίαν, καὶ μὲ τὴν λαμπρὰν εὐγλωττίαν, μὲ τὴν ὁποίαν τὸν ἐπροίκιεν ἡ φύσις, ἀποδίδει τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν στρατηγικὴν του ἐμπειρίαν. Οἱ δύο Ἕλληνες, ἐπίσης καὶ οἱ δύο μεγαλόψυχοι, δὲν εἶδαν τὴν ὥραν ἐκείνην παρὰ τὴν πατρίδα, μόνον τὴν πατρίδα.

Ἡ πρᾶξις αὕτη, ἀκροαταί, δὲν εἶναι μόνη ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμόν καὶ τὸ σέβας πάσης εὐγενοῦς καὶ φιλοπάτριδος καρδίας πρὸς ἀμφοτέρους ; Ἀλλὰ πόσαι ἄλλαι πράξεις ὑψηλῆς φύσεως εὐρίσκονται διεσπαρμέναι εἰς τὸ μακρὸν καὶ πατριωτικὸν στάδιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ἱστορικοῦ ἀνδρός !

Ἄν καὶ ὡς Ἕλλην καὶ ὡς ἄνθρωπος τοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς στενὸς τοῦ ἐνδόξου Ζαΐμη φίλος θρηνῶ τὴν ὥραν ταύτην νικῶμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν ἀνέβηκα ὅμως εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπὶ σκοπῷ οὔτε ἐγὼ νὰ θρηνήσω, οὔτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κινήσω εἰς θρήνους. Ὅχι· τὰ δάκρυα εἶναι διὰ τοὺς θνητούς, δὲν εἶναι διὰ τοὺς ἀθανάτους· καὶ ἀθάνατοι εἶναι ὅσοι παρέλαβον ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους τὴν πατρίδα δούλην, καὶ τὴν παραδίδουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὴν ἐλευθέραν !

Ὅταν χιλιάδες καὶ μυριάδες Σικελιωτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συνώδευσαν εἰς τὸν τάφον τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς πατρίδος τῶν Τιμολέοντα*, ἐφαίνοντο, λέγει ἡ ἱστορία, τελοῦντες ἑορτὴν μᾶλλον ἢ κη-

δείαν· ὅλοι ἦσαν λαμπροφορεμένοι, ὅλοι εἶχαν τὰς κεφαλὰς των στολισμένας μετ' ἑξ ἑκαστοῦ τοῦ στεφάνου. Τοιαύτην φαντάζομαι καὶ ἐγὼ τὴν σημερινὴν κηδεῖαν, ἂν καὶ δικαίως τὴν βλέπω ὅλην κατῆφειαν, ὅλην θρήνους· διότι βλέπω, ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς προωρισμένους εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσουν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθὲν τῆς παλιγγενεσίας ἔργον, μεταβαίνει σήμερον ἀπὸ τὴν θνητότητα, τὴν ὁποίαν ἐλάμπρυνεν, εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἣ ὁποία τὸν περιμένει.

—Ναί, ἡ παραπομπὴ τοῦ Ζαΐμη, δὲν γίνεται εἰς τὴν γῆν, ἂν καὶ φαίνεται γῆινης· γίνεται εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε λύπη, οὔτε θρήνος, ἀλλὰ χαρὰ ἀμείωτος καὶ ἀτελεύτητος.

« Λόγοι »

Σπυρ. Τριζούλης

2. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Ἡ Μακεδονία δὲν ἀντήχησε τὸ πρῶτον ἐφέτος ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν ὄπλων ἑλληνικῶν ἀρματολικῶν ὁμάδων, διεκδικουσῶν τὰ ἐν τῇ ἐνδόξῳ χώρᾳ πατροπαράδοτα δίκαια τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οὐδὲ διετρανώθη τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα τὸ διαπνέον τὴν μακεδονικὴν χώραν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν Ἀγιορειτῶν, τῶν ἀνδραγαθημάτων τῆς Κασσάνδρας καὶ τῶν θυσιῶν τῆς Ναούσης.

Πολὺ πρὸ τοῦ 1821 συνεσείσθη ὁ Ὀλυμπος καὶ ἐκινήθη ἡ Μακεδονία ὑπὸ τῆς ἀνδραγαθίας Ἑλλήνων ἀρματολῶν. Ἡ δημοτικὴ ποίησις ἔρrane τὰ ὠραιότατα τῶν ἀνθέων τῆς εἰς τὴν μνήμην τῶν γενναίων, οἵτινες ἀντέστησαν θαρραλεοὶ πρὸς τὴν βίαν τοῦ κατακτητοῦ. Ὅταν ποτὲ γραφῇ πλήρης ἡ ἱστορία τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐκείνης τοῦ ὑποδούλου ἔθνους διὰ τῶν ἀρματολῶν, σελίδας ὅλας θὰ πληρώσῃ ὁ ἀρματολισμός. Πόσοι αὐτῶν, μακρὰν τῶν οἰκείων ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Τούρκους, δὲν θὰ ἐπανέλαβον τὴν παράκλησιν τοῦ γερο-Ζήδρου :

*Παρακαλῶ τὴ συντροφιά κι ὅλα τὰ παλικάρια
νὰ μοῦ γνωιαστοῦν τὸ σπίτι μου, τὴ δόλια μου γυναῖκα,
νὰ μοῦ κοιτάζουν τὸ παιδί, τὸ μαῦρο τὸ Δημήτρη,
πού 'ναι μικρὸ κι ἀνίλικο κι ἀπὸ κλεφτιά δὲν ξέρει...*

Ἡ μοῦσα τοῦ λαοῦ ἀναπαρέστησε τοὺς ἡρωϊκοὺς ἐκείνους προμάχους τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὧν ἕκαστος ἠδύνατο νὰ προστήσῃ εἰς ἑαυτὸν πρόγραμμα, ὡς ὁ Νάννος.

τριῶ μερῶ περπατησιὰ νὰ πάρομε μιὰ νύχτα.

Μόνον ἡ νεοελληνικὴ λέξις λεβεντιά δύνανται ν' ἀναπαραστήσῃ τὸν μετὰ χάριτος ἠνωμένον παλληκαρισμόν, τὴν μετὰ θαυμασίου ἡρωϊσμοῦ γλαφυράν εὐσωμίαν ἀνδρῶν, οἷος ὁ Λάππας, ὁ πρῶν ψυχολογὸς τοῦ Ζήδρου, ὅτε ὁ Ψυχοπατέρας αὐτοῦ ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ

*ἐκάλεσε τὴν κλεφτουριά, τὰ δώδεκα πρωτάτα,
τὸν Λάππα δὲν ἐκάλεσε τὸ μαῦρο ψυχοπαίδι.
Ὅλοι πηγαίνουν κέρασμα κοιάρια μὲ κονδούνια
κι ὁ Λάππας πάει ἀκάλεστος μὲ ζωντανὸ ἀλάφι.*

Θὰ ἦτο μακρὸς ὁ κατάλογος τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀθλησάντων ἀρματολῶν τῶν μετὰ τῶν ἐν Ἑπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι συμπαρασκευασάντων τὸν μέγαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Οἱ ἐνδοξότατοι δ' αὐτῶν παρουσιάζονται καθ' οὓς χρόνους ἐν Ἑπείρῳ ἄρχων ὁ Ἀληπασὰς θεώρει ὕβριν πᾶσαν μὴ προσχώρησιν ἀρματολῶν εἰς αὐτόν. Καὶ ὅμως εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπιγραμματικὴ ἀπάντησις τοῦ Λιάκου :

*—Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασά, προσκύνα τὸ βεζίρη,
πρῶτος νὰ εἶς' ἀρματολός, δεοβέναγας νὰ γίνεις.
Κι αὐτῆνος ἀποκρίθηκε μαντάτα καὶ τοῦ στέλνει.
—Ὅσο 'ναι ὁ Λιάκος ζωντανός, πασὰ δὲν προσκυνάει
πασὰ 'χει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ τουφέκι.*

Ἀρκεῖτω δὲ πρὸς ἔνδειξιν τῆς μεγάλης ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς ἐπαναστάσεως ἐνισχύσεως τῶν ἀρματολῶν τῆς Μακεδονίας τὸ γεγονός, ὅτι, ἐνῶ ἐν προτέροις χρόνοις τὰ μακεδονικὰ ἀρματολίκια ἦσαν μόνον πέντε, ὁ Ὀλυμπος, ἡ Βέροια, τὰ Σέρβια, τὰ Γρεβενὰ καὶ ἡ Μηλιά, ἔπειτα ἐδιπλασιάσθησαν, αὐξηθέντα εἰς δέκα.

Ἀλλὰ καθ' οὓς χρόνους οἱ πρῶτοι τῆς Μακεδονίας ἀρματολοὶ ἐνέσπειρον τὸν τρόπον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ παρίσταντο ὡς πρόμαχοι τῆς ἐθνικῆς ιδέας ἐν ταῖς φάραγξι τῆς μακεδονικῆς πατρίδος, μακρὰν αὐτῆς ἐμαρτύρουν ἤδη φιλοπάτριδες τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας

γόνιοι, ἐν τοῖς πρώτοις ὑπογράψαντες διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν αἵματος τὸν ὄρκον περὶ ἐλευθερώσεως τοῦ δουλεύοντος γένους.

Εἶναι οἱ πρωτομάρτυρες τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, οἱ τασσόμενοι περὶ Ρήγαν τὸν Βελεστινιλήν, μεθ' οὗ καὶ συνεστραγγαλίσθησαν ἐν Βελιγραδίῳ. Ὁ Ρήγας δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἄνευ αὐτῶν, διότι ὑπῆρξαν οἱ παρ' αὐτοῦ μνηθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργασθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συμμαρτυρήσαντες.

Ὅτε ὁ Ρήγας μετέβη εἰς Βιέννην τῷ 1796, ἐκλέξας τὴν πόλιν ἐκείνην ὡς κέντρον τῆς συνεννοήσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πανέλληνας καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ ἐκτυπώσεως τῶν ἐντύπων, ἅτινα ἔπρεπε κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ νὰ προηγηθῶσι τοῦ ἐπιχειρηθησομένου μεγάλου ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως ἀγῶνος, εὗρέθη ἐν μέσῳ ὁμίλου νεαρῶν ἐμπόρων καὶ σπουδαστῶν διατριβόντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει.

Οὐδ' εἶναι ἄπορον, ὅτι ἐσχέτισθη καὶ μετὰ Μακεδόνων, διότι τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐν Βιέννῃ ἑλληνικῆς παροικίας ἀπετέλουν μέχρις αὐτῶν τῶν μέσων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος Μακεδόνες, ὧν τινες μάλιστα ἦσαν καὶ ὑπήκοοι αὐστριακοί, μεγάλοι δ' ἄλλως ἦσαν αἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐμπορικαὶ σχέσεις τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τουρκοκρατίας. Καὶ ἑλληνικὸν δὲ τυπογραφεῖον ὑπῆρχεν ἐν Βιέννῃ, τὸ τῶν ἐκ Σιατίστης Μακεδόνων ἀδελφῶν Πούλιου, ἐν ᾧ ἐξετυπώθη ὁ ὑπὸ τοῦ συνεργάτου τοῦ Ρήγα Κωνσταντίνου Σακελλαρίου μεταφρασθεὶς πρῶτος τόμος τοῦ Ἀναχάρσιδος τοῦ ἁβᾶ Βαρθελεμῦ* καὶ ὁ Ἡθικὸς Τρίπους τοῦ Ρήγα, ἐδημοσιεύετο δὲ καὶ ἑλληνικὴ ἐφημερίς. Καὶ ἡ δημοτικὴ δὲ προπαίδεια τοῦ Ρήγα μετὰ δύο ἐν αὐτῇ ἐπαναστατικῶν ᾠσμάτων ἔμελλε νὰ ἐκτυπωθῇ παρὰ τῷ Μαρκίδῃ Πούλιῳ.

Ὅποια δὲ ἡ συνεργασία τῶν ἐν Βιέννῃ φιλελευθέρων Μακεδόνων μετὰ τοῦ Ρήγα κατεφάνη εὐθύς ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1797 σύλληψιν αὐτοῦ ἐν Τεργέστῃ καὶ ἀπαγωγὴν εἰς Βιέννην.

Μεταξὺ τῶν πέντε, οἵτινες συνελήφθησαν τῇ 13ῃ Δεκεμβρίου, ἅτε θεωρούμενοι ὡς ὑποπτοὶ ἐπὶ συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ρήγα, ἦτο πλὴν τοῦ Γεωργίου Πούλιου, τοῦ ἐτέρου τῶν ἀδελφῶν τῶν διευθυνόντων τὸ ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον, καὶ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουὴλ ἐκ Καστορίας, ἄγαμος, ἐτῶν εἴκοσι δύο, πρῶτον καταστιχάριος παρὰ τῷ Χίῳ ἐμπόρῳ Ἀργέντῃ, κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς ἀνακρίσεως. Καθελήχθησαν δὲ καὶ οὗτοι μετὰ τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κορωνιοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας.

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας προεφυλακίζοντο καὶ ἄλλοι ὑποπτοί, ἐν οἷς καὶ Μακεδόνες, ὁ Ἰωάννης Ἑμμανουήλ, ἐτῶν εἴκοσι τεσσάρων, ἄγαμος φοιτητὴς τῆς ἰατρικῆς, πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ προμνημονευθέντος Παναγιώτου, ὁ Θεοχάρης Γεωργίου Τουρούντζιας, ἐκ Σιατίστης, ἄγαμος, ἐτῶν εἴκοσι δύο, ἔμπορος, ὁ ἐκ Κοζάνης Κωνσταντῖνος Δούκας καὶ ὁ ἐκ Καστορίας Γεώργιος Θεοχάρης.

Καὶ ὁ μὲν τελευταῖος, ὢν ὑπήκοος Αὐστριακός, ἐσώθη διὰ τῶν παρὰ τῇ αὐστριακῇ αὐλῇ ἐνεργειῶν τῆς Γερμανίδος συζύγου του καὶ μόνον ἐξωρίσθη, φυγὼν εἰς Φραγκφούρτην, ἔπειτα δ' εἰς Λειψίαν, ἔνθα καὶ ἀπέθανε τῇ 19ῃ Ἰουλίου 1843 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ὀγδοήκοντα καὶ ἕξ, ὡς πρόξενος τῆς ἤδη ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος. Τούτου δ' υἱὸς ἦτο ὁ Νικόλαος Θεοχάρης, ὁ τῷ 1843 ὑπουργὸς γενόμενος καὶ σύζυγος τῆς παρὰ τῇ βασιλίσσει Ὑλγα μεγάλης κυρίας, τῆς κυρίας Ἑλένης Θεοχάρη. Εἰς Σαξονίαν δ' ἐξωρίσθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Πούλιοι, οἵτινες ἦσαν Αὐστριακοὶ ὑπῆκοοι, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, ὅστις, ὢν ὑπήκοος Ρῶσος, ἔφυγεν εἰς Λειψίαν*, ἔνθ' ἀπέθανε τῷ 1814 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἐξήκοντα καὶ ἑνός.

Ἀλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὁμοίως ἐκεῖνοι τῶν Μακεδόνων συνεργῶν τοῦ Ρήγα, ὅσοι ἦσαν ὑπῆκοοι Τοῦρκοι. Οὗτοι ἐνόουν, ὅτι οὐδὲν ἡδύνατο νὰ σώσῃ αὐτοὺς, ὅτι ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις εἶχε λόγους ἰσχυροὺς νὰ φανῇ ἄρεστή εἰς τὴν Πύλην, ἐκδίδουσα αὐτοὺς εἰς αὐτήν, ἂν εὐρίσκοντο ἐνοχοὶ στάσεως ἐναντίον τοῦ ἐν Τουρκίᾳ καθεστῶτος. Ἄλλ' οἱ εὐτολμοὶ ἐκεῖνοι νεανίαί, οἵτινες μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τὸν πρεσβύτερον Ρήγαν ὡς ἀρχηγόν, οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι πατριῶται, ὧν τὰ σχέδια καὶ ὁ θούριος τοῦ Ρήγα εἶχον ἐξάψει τὸ φρόνημα, δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐν ταῖς ὥραις τοῦ κινδύνου τὸν ἐλευθερωτὴν. Θαρραλέοι, οὐδὲν ἀπέκρυψαν πρὸ τοῦ Βιενναίου ἀνακριτοῦ, καὶ αἱ καταθέσεις αὐτῶν εἶναι αὐτόχροημα ἐπιγράμματα πατριωτισμοῦ καὶ συμπλήρωμα τοῦ μεγάλου προγράμματος τοῦ Ρήγα, ὅπερ ἀπαραμείωτον ἠθέλησεν ὁ πρωτομάρτυς νὰ τηρήσῃ μέχρι τοῦ τάφου.

Πῶς νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐκεῖνον, μεθ' οὗ συνειργάζοντο δραστηρίως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους; Πῶς ν' ἀρνηθῇ ὁ Παναγιώτης Ἑμμανουήλ, ὅτι αὐτὸς εἶχεν ἀναγνώσει νύκτωρ κρύφα καὶ ἐν παραβύσῳ ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ Χίου Ἀργέντη τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν τοῦ Ρήγα εἰς ἐπῆκοον τῶν ἄλλων ἐταίρων, συγκινῶν καὶ

συγκινούμενος ; Πῶς νὰ μὴ ὁμολογήσωσιν οἱ Μακεδόνες συνεργοὶ τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὅτι ἤδη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1796 ἤκουσαν τὸ πρῶτον μετὰ τὸ μεσημβρινὸν ἄριστον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Χίου πατριώτου τὸν Ρήγαν παίζοντα ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ τὸν θούριον καὶ συγκινοῦντα διὰ τοῦ περὶ τὴν τράπεζαν χοροῦ αὐτοῦ τοὺς μυστικούς δαιτυμόνας τοῦ θιάσου ἐκείνου τοῦ ὄνειρευομένου Ἑλλάδα ἐλευθέραν ;

Πῶς ἠδύναντο νὰ λησμονήσωσί ποτε ὁ Ἰωάννης Ἑμμανουήλ καὶ ὁ Τουρουντζίας τὴν κρίσιμον ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Ρήγας ἐνέβαλε κρύφα εἰς τὴν χεῖρα αὐτῶν ἓν τινι καφενεῖω καὶ ἓν τινι πλατεῖα τῆς Βιέννης τὰ πρῶτα ἀντίτυπα τῆς ἐθνεγερτικῆς προκηρύξεως, ἅτινα, αὐτὸς ἐπιστατήσας ἐπὶ δύο ὅλας νύκτας ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Πούλιου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν λύχνων, ἐν μέσῳ φόβου καὶ τρόμου, ὥς εἰ ἐπετέλει ἔργον σκότιον, εἶχε παραλάβει, ὑγρά ἀκόμη, ἀπὸ τῶν πιεστηρίων ;

Μνήμονες τῶν συγκινητικῶν ἐκείνων ἐπεισοδίων, τῶν ἐνθουσιωδῶν καὶ μυστικῶν αὐτῶν ἐλπίδων, ἀντιμέτωποι τοῦ μαρτυρίου, ὅπερ προσεμειδία ἤδη εἰς αὐτοὺς, δὲν ἐπτοήθησαν νὰ ὁμολογήσωσι τὰ πάντα εἰς τὸν ἀνακριτὴν.

Ἴδου δι' ὁποίων εὐπαρρησιάστων λόγων ὁμολογοῦσιν οἱ ἀδελφοὶ Ἑμμανουήλ τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα κατὰ τὸ ἐπίσημον πρωτόκολλον τῆς ἀνακρίσεως.

Ὀλιγώτερον εὐσθενὴς εἶναι ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν, ὁ Παναγιώτης, ὁ ἔμπορος, ὅστις καὶ καταθέτει, ὅτι πολλάκις ἔκαμε λόγον περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος μεταξὺ φίλων ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Ἀργέντη, ὅτι ηὐχόθη νὰ ἐπέλθῃ τοιαύτη ἔνεκα τῆς μεγάλης πίεσεως καὶ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων, μάλιστα δὲ καὶ ὅτι ἐξεφράσθη, ὅτι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας θὰ μεταβῇ πάραυτα εἰς τὴν πατρίδα του· ἀλλ' ἀρνεῖται ὅτι ἐκήρυξε, καθ' ἃ διισχυρίζεται ὁ Ἀμοιρος, ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ συντελέσῃ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ συμμετάσχῃ αὐτῆς.

Μετὰ παρρησίας δὲ καὶ σθένους προσήκοντος εἰς ἐπιστήμονα καὶ λάτρην τῶν Μουσῶν ἀποκρίνεται εἰς τὸν ἀνακριτὴν ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, ὁ φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, ἐρωτώμενος περὶ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως τοῦ Ρήγα, ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀποσκοπεῖ εἰς ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον αὕτη εὐηρέστησεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ εἰλικρινῶς, ὅτι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐπιθυμεῖ ἐκ βάθους τῆς καρδίας του, κα-

θότι ἡ πατρίς του διὰ τόσων αἰώνων στενάζει ὑπὸ τὸν βαρβαρώ-
τατον καὶ τυραννικώτατον ζυγὸν τῶν Τούρκων, τοῦ καθολικοῦ τῶν
Ἑλλήνων ἀσπόνδου ἐχθροῦ.

Πόσον προσεγγίζει ἡ κατάθεσις αὕτη τοῦ εὐσθeneστάτου Μακε-
δόνος πρὸς τὴν μεγάλην ὁμολογίαν τοῦ Ρήγα, καταθέσαντος, ὅτι πάν-
τοτε ἐπεθύμει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ
ζυγοῦ καὶ δὴ ὅτι, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του, τοῦτο ἔχει ὡς
πρῶτον πόθον, νὰ ἴδῃ ἐκδιωκομένους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλά-
δος, ἐπειδὴ προετίμα νὰ ἔχῃ κυρίαρχον τὸν διάβολον μᾶλλον παρὰ
τοιοῦτον τύραννον, οἷος ὁ Τούρκος.

Οἱ συνεργοὶ ἀπεδεικνύοντο ἐκ τῶν ἀνακρίσεων, ἐμαρτυροῦντο ἐκ
τῶν καταθέσεων οὐχ ἥττον συνένοχοι τοῦ μεγάλου ἐλευθερωτοῦ. Εἶχεν
ἀποδειχθῇ πασιφανῶς, ὅτι οἱ φυλακισθέντες ἐσκόπουν τὴν ἀπελευθέρ-
ωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Ἐγκλήμα καθο-
σιώσεως δεινόν, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ σώσῃ αὐτούς.

Μετὰ βραχὺν χρόνον, περατωθεῖσων τῶν μετὰ τῆς Πύλης δια-
πραγματεύσεων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἐζήτηι καὶ ἔλαβεν
ὠρισμένα ἀνταλλάγματα τῆς ζητηθείσης ἐκδόσεως τῶν ἐνόχων, Αὐ-
στριακὸς ἀνθυπολοχαγὸς μετὰ ἐμπίστων ὑπαξιωματικῶν καὶ στρα-
τιωτῶν καὶ Τούρκου ἀκολούθου τῆς ἐν Βιέννῃ τουρκικῆς πρεσβείας
παρέλαβε τὴν πρῶτάν τῆς 16ης Ἀπριλίου 1798 ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς
ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας ὀκτῶ δεσμίους. Ἦσαν Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς, οἱ
Χῖοι Ἀργέντης καὶ Κορωνιός, ὁ Ἑπειρώτης ἱατρὸς Νικολίδης, ὁ Κύ-
πριος Καρατζᾶς καὶ οἱ τρεῖς Μακεδόνες, ὁ Σιατιστεὺς Θεοχάρης Του-
ρουντζίας καὶ οἱ δύο ἐκ Καστορίας ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης
Ἑμμανουήλ.

Τὴν 22αν Ἀπριλίου ἡ συνοδεία ἔφθασε διὰ ξηρᾶς εἰς Σεμλῖνον.
Τὴν δ' ὑστεραίαν, ἀποπλεύσαντες διὰ τοῦ Δουνάβεως, ἔφθασαν τὴν
28ην Ἀπριλίου εἰς Βελιγράδιον καὶ τὴν ἐπομένην παρεδίδοντο ὑπὸ
τοῦ Αὐστριακοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ κατ' ἄνδρα εἰς τὸν καϊμακάμην* Βε-
λιγραδίου ἐπὶ ἀποδείξει, ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγῇ.

Τὴν δὲ 17ην Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ συνταγματάρχης Schertz
(Σέρτζ) ἔγραφεν ἐκ Σεμλίνου εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ ὑπουργεῖον τῶν στρα-
τιωτικῶν τὰ ἑξῆς :

«Ὁ καϊμακάμης Βελιγραδίου ἔλαβε τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα
ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φερμάνιον*, καθ' ὃ ἐν μεγίστῃ μυστικότητι

τὴν τρίτην μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ φερμανίου ἡμέραν διέταξε νύκτωρ τὸν στραγγαλισμὸν πάντων τῶν ὁκτῶ καθειργμένων Ἑλλήνων, μετὰ δὲ τὴν τέλεσιν τῆς πράξεως ἐνήργησε νὰ διαδοθῇ, ὅτι εἶχον ἀποδράσει ἅπαντες ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ δὴ ἔστειλαν ἄνδρας πρὸς δῆθεν καταδίδω-
ξιν αὐτῶν ἀνὰ τὰς λεωφόρους».

Ἡ βραχεῖα ἀλλ' ἐπίσημος αὕτη σημείωσις δηλοῖ τὸ τραγικὸν τέλος τὸ ἐπελθὼν τὴν 11ην ἢ 12ην Ἰουνίου 1798. Ποιητικοὶ θρῦλοι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περιέβαλον δι' αἴγλης ἀλησμονήτου τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ στραγγαλισθέντας παρὰ τὰ ὕδατα τοῦ κυανοῦ Δουνάβεως, μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ συναθλήσαντας Μακεδόνες. Καὶ ὅταν ἐπικλῶσῃ ἡ μοῖρα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Καστορίας καὶ τῆς Σιατίστης, ἃς στήσῃ ἡ ἐλευθέρη Μακεδονία εὐγνώμων στήλην μνημόσυνον εἰς τοὺς μεγάλους αὐτῆς πατριώτας, τοὺς ἐκ Καστορίας ἀδελφοὺς Ἑμμανουὴλ καὶ τὸν ἐκ Σιατίστης Θεοχάρην Τουρουντζιαν, τοὺς Μακεδόνας πρωτομάρτυρας τῆς πανελληνίου ἐλευθερίας.

«Λόγοι καὶ ἄρθρα»

Σπ. Λάμπρος

3. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ὁ διανοητικὸς βίος ἔχει πάντοτε πολλὴν σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἃν ἡ πλείστη τοῦ ἔθνους μοῖρα ὑπέκυψεν εἰς τὴν ὀσμανικὴν κυριαρχίαν, ἑτέρα οὐ μικρὰ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν διατελοῦσα ὑπὸ τὴν φραγκικὴν. Ὅθεν δύο ὡσαύτως παρήχθησαν διανοητικαὶ φάσεις· ἡ μὲν ὑπῆρξεν ἀπαύγασμα τοῦ δυτικοῦ πνεύματος, ἡ δὲ διευτυπώθη κατὰ τὰς νέας πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς τοῦ ἔθνους περιστάσεις.

Ὁ δυτικὸς βίος ἤρχισε νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν τοῦ ἔθνους κατάστασιν εὐθὺς μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων σταυροφοριῶν, αἵτινες ἐπήγαγον τὴν ἐν Συρίᾳ ἐγκατάστασιν τῶν Φράγκων, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ αὐταὶ αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέκυψαν εἰς τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔτι ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν, εἶχον παρεισδύσει ἐν πολλοῖς τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῆς Δύσεως. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς ὁμοίᾳζε τῇ ἀλη-

θεία πολὺν μᾶλλον ἱππότης μεσαιωνικὸς ἢ βασιλεὺς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Παρεδέχθη ἐν τῷ στρατῷ τὸν βαρὺν ὀπλισμόν, τὰς μεγάλας ἀσπίδας, τὰς μακρὰς λόγχας τῶν ἱπποτῶν καὶ ὤκειώθη τοὺς τρόπους αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἔπραξε κατορθώματα, τὰ ὁποῖα κατέπληξαν καὶ αὐτὴν τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην τῶν ἀνθρώπων γενεάν. Ἐτερος δὲ πάλιν Κομνηνός, ὁ Ἀνδρόνικος, κατὰ μὲν τὰς κακίας ἦτο σκεῦος ὅλως ἰδιοφυές, κατὰ δὲ τὴν δίκαιαν καὶ τοὺς τρόπους ἀληθὴς ἐσπέριος ἱππότης μᾶλλον ἢ ἀνατολικὸς βασιλόπαις. Καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν σταυροφοριῶν, πρὸ τῆς ἰδρύσεως δὲ ἔτι τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1261, ἐπέζησεν αὐτόθι ἐν πολλοῖς ἡ φραγκικὴ δίκαια ἐπὶ τῆς ἀνορθωθείσης ἑλληνικῆς μοναρχίας. Ἐν τῇ νέᾳ αὐλῇ ἐτελοῦντο κατὰ τὴν 14ην ἑκατονταετηρίδα ἱπποτικοὶ ἀγῶνες ἀπαράλλακτοι πρὸς τοὺς δυτικούς.

Ἀλλὰ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ δυτικοῦ βίου εἶχον ἐπικρατήσει φυσικῶς τῷ λόγῳ ἔτι μᾶλλον εἰς τὰς μεσημβρινωτέρας ἑλληνικὰς χώρας, ὅπου ἡ δυτικὴ κυριαρχία παρετάθη πολὺ πλέον ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει· εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα οἱ Φράγκοι ἦρξαν ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας, εἰς Κύπρον, εἰς Ρόδον, εἰς Κρήτην καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους, αἵτινες διετέλεσαν ἔτι πλεότερον ὑπαγόμεναι εἰς τοὺς Φράγκους, τελευταῖον εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, αἵτινες μόλις πρὸ ὀλίγων ἐνιαυτῶν ἀπηλλάγησαν τῆς δυτικῆς κυριαρχίας. Δὲν ἦτο ἄρα δυνατόν ὁ δυτικὸς οὗτος βίος νὰ μὴ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ ἐνταῦθα διακριτέον τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς νήσους, μικρὰς καὶ μεγάλας. Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἡ δυτικὴ κυριαρχία συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τοῦ μαχίμου πνεύματος τῶν κατοίκων, τοὺς ὁποίους κατέστησε συμμετόχους τῶν ἀγῶνων αὐτῆς, ἥσκησε περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ ἀνέδειξεν οὕτως ἱκανοὺς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πεισματώδη κατὰ τῆς τουρκοκρατίας διαμαρτύρησιν, ἥτις ἀπέληξεν εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ ὅμως βίου τῶν χωρῶν τούτων δὲν φαίνεται ἐπενεργήσασα ἡ φραγκοκρατία. Τὸ μόνον γνωστὸν ποίημα ὅπερ δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ φραγκοκρατίας εἶναι τὰ πολλακίς παρ' ἡμῶν μνημονευθέντα *Χρονικά τῶν ἐν Μορῆα πολέμων τῶν Φράγκων*. Καθὼς ὅμως ἡξεύρει ἤδη ὁ ἀναγνώ-

στης, τὰ χρονικά ταῦτα ἐγράφησαν ἢ μετεφράσθησαν οὐχὶ ὑπὸ Ἑλληνος γνησίου, ἀλλ' ὑπὸ Ἑλληνος γεννηθέντος ἐκ πατρὸς Γάλλου ἢ Γαλλίδος μητρός. Ἀληθεύει μὲν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἐκεῖνο κείμενον, τὸ ἀποπνέον ζωὴν καὶ τόλμην καὶ χάριν, προσήνεγκε γενναίαν διανοητικὴν τροφήν εἰς τὴν τότε ἑλληνικὴν νεολαίαν, ἀλλ' ὅπως δὴ ποτε δύναται νὰ λογισθῇ μᾶλλον ὥς ἔργον ἐπέισακτον ἢ ὥς προϊὸν τῆς ἰθαγενοῦς φιλολογίας. Ἐὰν ἡ φραγκοκρατία παρετείνετο ἔτι εἰς τὰς κυρίως ἑλληνικὰς χώρας, ἴσως ἤθελε δώσει ἀφορμὴν καὶ ἐνταῦθα εἰς διάπλασιν φιλολογίας ἰθαγενοῦς, ἐναρμονίως συνδυαζούσης τὰ ἄνθη τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν Φάγκων κατελύθη περὶ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν χρόνους καθ' οὓς καὶ τὸ μεσαιωνικὸν κράτος, ὥστε ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἡπείρου, ἄγονος κατὰ τοῦτο διατελέσασα.

Ἀναμφισβήτητος ὅμως ὑπῆρξεν ἡ διανοητικὴ τοῦ φραγκισμοῦ ἐπίδρασις εἰς τὰς νήσους, ὅπου οὗτος ἰσχύσας ἐπὶ πολὺ μακρότερον χρόνον παρήγαγε φιλολογίαν ὅλην ἱπποτικὴν ἔχουσαν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ τοὺς τύπους ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ φιλολογία αὕτη διεντυπώθη εἰς πολυάριθμα μυθιστορικά ἔπη καὶ ἄλλα ποιήματα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐδημοσιεύθησαν, πολὺ δὲ πλείοτερα κατὰκεινται ἔτι χειρόγραφα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης.

Τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων τούτων παρήχθησαν ἐν Κρήτῃ. Τίς δὲν γνωρίζει τὸν *Ἐρωτόκριτον*; Ἄν ἡ παρούσα γενεὰ προτιμᾷ τὰ νεώτερα μυθιστορήματα, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων δὲν ἔπαυσαν ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἑκατονταετηρίδας νὰ συγκινῶνται ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν παθημάτων τῆς Ἀρετοῦσης καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πεζοστράτου. Διότι συνέβη εἰς τὸ ποίημα τοῦτο, ὅ,τι εἰς τὸν συγγραφέα αὐτοῦ Βιτζέντζον Κορνάρου, «ἀπὸ τὴν χώραν τῆς Σητείας τοῦ νησίου τῆς Κρήτης». Καθὼς ὁ Κορνάρος, ἐξ Ἐνετῶν ἔλκων τὸ γένος, ἐπὶ τοσοῦτον ὤκειώθη πρὸ τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα, ὥστε κατέλαβε τάξιν οὐχὶ ἀφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, οὕτω ὁ *Ἐρωτόκριτος*, καίτοι ἀπεικονίζων τὰ τοῦ μέσου δυτικοῦ αἰῶνος ἡθῆ, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξελληνίσθη, ὥστε ἀπέβη τὸ δημοτικώτατον τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης. Ναὶ μὲν παρίστησιν ἱπποτικὸς ἀγῶνας καὶ ἱπποτικὰ φρονήματα, ἀλλ' οὔτε εἰς χώρας ξένας παρασύρει ἡμᾶς οὔτε ἐπιβάλλει ἡμῖν πρόσωπα ἀλλόφωνα, ὅπως τὰ προμνημο-

νευθέντα ἕτερα ποιήματα. Ἐνταῦθα τὰ πράγματα συμβαίνουνσιν ἐν Ἀθήναις, πρωταγωνισταὶ δὲ εἶναι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἡράκλῃς καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρετοῦσα καὶ ὁ ἀγαπημένος αὐτῆς Ἐρωτόκριτος, καὶ οἱ ρῆγες καὶ οἱ ἀφένται καὶ τὰ ρηγόπουλα καὶ τὰ ἀφεντόπουλα τῆς Μυτιλήνης, τοῦ Ἀναπλιοῦ, τῆς Μεθώνης, τῆς Ἐγρίπου*, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κορώνης, τῆς Σκλαβουνιάς*, τῆς Ἀξιᾶς*, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Πάτρας, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βλαχιάς (δηλαδὴ τῆς Θεσσαλίας), ὁ δὲ ἐν τῷ ποιήματι εἰκονιζόμενος ἔρως ἔχει ζέσιν ἅμα καὶ ἀφέλειαν, ἔξαψιν ἅμα καὶ χρηστότητα, ἐκδηλοῦσας, καθὼς ἄριστα παρετήρησεν ὁ Φωριέλ, τὴν ἰδιάζουσαν ἐμπνευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κλίματος μᾶλλον ἢ τῆς ἱπποτικῆς κομποπρεπείας.

Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸν οὔτε περὶ τὴν *Ἐρωσίλην* τοῦ *Γεωργίου Χορτάτζη*, οὔτε περὶ ἑτερά τινα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον γνωστὰ προϊόντα τῆς κρητικῆς ποιήσεως. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ τινας στιγμὰς τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν *Εὐμορghν Βοσκοπούλαν* τοῦ ἐξ Ἀποκορώνων *Νικολάου Δοιμντικοῦ*: Τὸ εἰδύλλιον τοῦτο ἐγράφη τῷ 1627 καὶ διηγεῖται τὸν ἀγροτικὸν ἔρωτα βοσκοῦ καὶ βοσκοπούλας· λαμπρῶς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον εἰκονίζει τὰ δένδρα, τὰ λιβάδια, τὰ ποτάμια, τὰ δροσερά καὶ τρυφερά καλάμια, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων συμβαίνουνσι τὰ ἱστορούμενα γεγονότα, ὥστε ὁ διατρέχων ταῦτα ἀναγνώστης νομίζει ὅτι ἀναπνέει τὰς εὐώδεις καὶ ζωοποιούς τῆς φύσεως ἐκείνης αὔρας. Ὅσον δὲ ἀπλοῦς καὶ ἂν φαίνεται ὁ ποιητής, ἐκ πολλῶν χωρίων καθίσταται πρόδηλον, ὅτι δὲν ἦτο ἀλλότριος πρὸς τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν. Ὀλιγώτερον γνωστὸς εἶναι ὁ *Ἀπόκοπος* τοῦ *Μπεργαδῆ*· καὶ ἐν τούτοις ὁ *Ἀπόκοπος* εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων τῶν χρόνων ἐκείνων ποιημάτων, τὰ ὁποῖα δύνανται εὐχαρίστως τῇ ἀληθείᾳ νὰ ἀναγνωσθῶσι καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ μεγάλου κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἥτις οὔτε τὸ κρητικὸν ἰδίωμα εἶναι οὔτε ἡ νῦν καθαρεύουσα, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδα κοινῶς ὁμιλουμένη, ὅπως ἡδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἀνὴρ λόγιος. Εἶναι δὲ ὁ *Ἀπόκοπος* κατάβασις εἰς Ἄδου, καὶ οἱ μετὰ τῶν νεκρῶν διάλογοι αὐτοῦ ἔχουσιν τι τὸ συγκινοῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ τέρπον τὴν φαντασίαν τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἐνθυμίζουσι μὲν ἐν πολλοῖς τὴν Θεῖαν Κωμωδίαν τοῦ Δάντου, οὐκ ὀλίγην ὁμως οἰκειότητα ἔχουσι πρὸς τὴν δημῳδὴ τῆς ἑλληνικῆς ἡπείρου ποίησιν.

Οὐδὲν ἦττον ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπίδρασις εἰς τὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀνατολῆς, εἰς ἣν συνέβη τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι ἀφοῦ πρώτη αὐτὴ διὰ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν τέχνης συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὸ μέσον αἰῶνα ἀναζωπύρησιν τῆς ἰταλικῆς, βραδύτερον, ὑπὸ ταύτης διδασκούμενη, παρήγαγεν ἐν Κρήτῃ μάλιστα καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ θαυμάζονται ἄχρι τοῦδε τὰ ἔργα Ἑλλήνων τεχνιτῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, οἷον τοῦ ἐν τῇ 16ῃ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντος *Κυριακοῦ Θεοσκοπόλιδος** ἐν Ρώμῃ καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἰσπανίας, ιδίως ἐν Ἑσκουριάλλῃ, ἐν Μαδρίτῃ, ἐν Τολήτῳ*, ζωγραφίαι ἅμα καὶ οἰκοδομήματα. Ὅτε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ἐξέλιπεν ἡ φραγκικὴ κυριαρχία ἐκ Κρήτης, συναπεδήμησαν δὲ μετ' αὐτῆς πάντες οἱ ὅπως οὖν λόγων μετέχοντες Ἕλληνες τε καὶ Ἑνετοί, καθὰ εἶδομεν, ἀναγκαίως ἔπαυσε καὶ πᾶσα ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον διάπλασις τοῦ ἰθαγενοῦς ἡμῶν βίου, ἐξαιρέσει μόνης τῆς Ἑπτανήσου, ὅπου ἐξηκολούθησαν νὰ παράγωνται λόγου ἄξιά τινα τῆς τοιαύτης διαπλάσεως ὑποδείγματα.

Ὁ ἄριστος τῶν ἱεροκηρύκων, ὅσους ἀνέδειξεν ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὰς τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὁ κράτιστος ἴσως τῶν ὄσων ἡ φωνὴ ἀντήχησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀπὸ τῶν τοῦ Φωτίου χρόνων, ὁ Κεφαλλὴν Ἡλίας Μηνιάτης, ὑπῆρξε γόνος τῆς ἰταλικῆς τῶν Ἰονίων νήσων ἐκπαιδεύσεως. Γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ τῷ 1669 καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν τῆς Ἑνετίας φροντιστήριον, ἐκεῖ ἤρχισε παῖς ὢν τὸ μέγα αὐτοῦ ρητορικὸν στάδιον· διότι τῷ 1686, ἐπὶ τῆς τελευταίας μεγάλης τῶν Ἑνετῶν κατὰ τῆς ἡμετέρας χώρας ἐπιστρατείας, ἀπήγγειλεν ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἑνετίαν ἑλληνικῷ ναῷ τῇ 25ῃ Μαρτίου τὸν πανηγυρικὸν ἐκείνου λόγον τῆς Θεοτόκου Μαρίας, εἰς ὃν ἀπαντᾷ ἡ περίφημος ἐκείνη πρὸς αὐτὴν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπικλήσις, ἣν οὐδὲ σήμερον δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν ἄνευ βαθείας τῆς ψυχῆς συγκινήσεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐμιμήθη τὴν ἐπικλήσιν ταύτην ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγων τότε ἐνιαυτῶν ἐκδοθείσης ρητορικῆς τοῦ Σκούφου, ἀλλὰ τοσοῦτον τεχνικώτερον διεσκεύασε καὶ τοσοῦτον καλλιειδέστερον διετύπωσε τὸ ὑπόδειγμα, ὥστε δύναται νὰ λογισθῇ ὡς δεύτερος αὐτοῦ δημιουργός. Ἐπειτα κληθεὶς διδάσκαλος εἰς Κεφαλληνίαν ἀπήγγειλεν εἰς τὸν ἐν Ληξουρίῳ ναὸν τοῦ Ἀγίου Νικολάου τὸν *Περὶ ἀγάπης* λόγον, ἐν τῷ ὁποίῳ θέμα κύριον, ὡς πάντοτε ἔχων

τὴν τύχην τῆς ὅλης πατρίδος, ἀποδίδει τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς εἰς τὴν Ἑρινὺν τῆς διχονοίας.

«Ἐπeseν, ἔπeseν, ἀνακράζει, καὶ κεῖται εἰς τὴν γῆν σκλαβωμένον τὸ γένος τὸ βασιλικόν. Ποῖος τὸ ἔρριψε, ποῖος τὸ ἐνίκησεν; Ὅχι παλαιόθεν τὰ ἄρματα τῶν Περσῶν, ὄχι κατόπιν ἡ δύναμις τῶν Βουλγάρων, ὄχι τώρα ἔγκαιρα τὰ στρατεύματα τῶν Ἀγαρηνῶν· τὸ ἐκτάβαλεν ὀργὴ θεϊκὴ....., ἔπeseν ἡ βασιλεία, διότι ἐσηκώθη ἡ εἰρήνη, ὁποῦ εἶναι ὁ στῦλος τῶν βασιλειῶν».

Καὶ ἐξηκολούθησεν οὕτω διδάσκων ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν χριστιανικὴν ἀρετὴν ἅμα καὶ τὰ τοῦ πολίτου καθήκοντα, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν πατρίδα, ἐν Ζακύνθῳ, ἐν Κερκύρα, πάλιν ἐν Ἑνετίᾳ, ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ναυπλίῳ, ἐν Ἀργεὶ καὶ τελευταῖον ἀπὸ τοῦ 1711 ὡς ἐπίσκοπος Κερνίκης καὶ Καλαβρυτῶν μέχρι τοῦ μετὰ τριετίαν τοσοῦτον προώρως ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ. Ὅτι ὁ Μηνιάτης ἐμιμήθη οὐ μόνον τὸν Σκοῦφον, ὡς πρὸ μικροῦ εἶπομεν, ἀλλὰ καὶ τὸν περιώνυμον Ἰταλὸν Σένιερην, πρὸ πάντων μάλιστα τοῦτον, εἶναι βέβαιον· ἀλλ' ἐμιμήθη αὐτοὺς ὅπως αἱ μεγάλαι φύσεις, αἵτινες πολλάκις μὲν ἐξισοῦνται, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπερβαίνουσιν αὐτούς.

Τίς δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ ὕμνος τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὴν Ἑλευθερίαν εἶναι ἐν τῶν ὑψιπετῶν τολμημάτων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως ;

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερὴν,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
ποῦ μέ βία μετράει τὴ γῆ.

Ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἑλευθερίᾳ!

Μήπως ὁ ὕμνος οὗτος δὲν εἶναι ὁ μόνος ἐπιζήσας τοσοῦτων ἄλλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ θουρίου, ὃν ἐποίησεν ὁ Ρήγας; Μήπως ὑπὸ ἐτέρου Ἑπτανησίου, τοῦ Μαντζάρου, ἀρηιφθόγγως, τονισθεὶς δὲν ἀντηχεῖ

καθ' ἑκάστην εἰς τὰς πλατείας ἡμῶν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν;

Ἐν τούτοις ὁ Σολωμὸς δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακηρύξη πόθεν ἐνεπνεύσθη τὰς θυελλώδεις ἐκεῖνας στροφάς. Ὡς ἐπίγραμμα τοῦ ἀριστοτεχνήματός του ἐπέθηκε τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο τοῦ Δάντου δίστιχον:

Libertà vo cantando, ch' è sì cara
Come sa chi per lei vita rifiuta

Dante

Καί, ὅταν τινὲς ἤλεγξαν αὐτὸν διὰ τὸ ἡμαρτημένον μέτρον τῶν στίχων του, δὲν ἐδίστασε νὰ προτάξῃ ὡς ἀσπίδα κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τὰ ὀνόματα τοῦ Δάντου πάλιν καὶ τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Ἀριόστου καὶ τοῦ Τάσσου, κατὰ δεύτερον δὲ τοῦ Πινδάρου, ὡσὰν αὐτὸς ἑαυτὸν ὁμολογῶν γόνον τοῦ μετὰ τοῦ ἰταλισμοῦ συνδυασθέντος ἑλληνισμοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ περίοδον καὶ παιδευσιν ἀνῆκον ὁ τε ἀξιόλογος ζωγράφος Παναγιώτης Δοξαράς καὶ ὁ Μαρίνος Χαρβούρης, ὁ στήσας εἰς Πετρούπολιν τὸ κολοσσιαῖον βᾶθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγείρεται ὁ τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἀνδριάς. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ τελευταῖαι ἀπηχήσεις τῆς πρώτης τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἐπιδράσεως, ἥτις ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος μόλις ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνεστώσης ἐξέλιπεν.

«Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», τ. 4

Κων. Παπαρηγόπουλος

4. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΜΙΣΤΟΣ - ΠΛΗΘΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΑΚΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

Οἱ χρόνοι κατὰ τοὺς ὁποίους ἔζησεν ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων (1360 - 1452) ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς, πού ὀδηγεῖ στοὺς νεωτέρους χρόνους. Μέσα στὰ διακόσια ἔτη, πού μεσολαβοῦν ἀπὸ τὸ 1358 ἕως τὸ 1550, κυριαρχεῖ προσπάθεια νὰ πραγματωθῇ ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὸ μεσαίωνα καὶ νὰ ἀναμορφωθῇ ἐπάνω σὲ καινούριες βάσεις ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμός... Κατὰ τὸ διάστημα τῶν δύο αἰώνων πού ἐσημειώσαμε, ἐπιτελεῖται μία ἀναμόρφωση τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς: «Ἡ Ἀναγέννηση»... Ἡ Ἀναγέννηση δεσπόζεται ἀπὸ τὴν τάση νὰ δημιουργήσῃ κάτι τὸ νέο. Στὴν ἐκζήτησή της αὐτὴ

ώθειται από τή συναίσθηση ότι τό παρόν δέν τήν ίκανοποιεί. 'Ο πολιτισμός τοῦ μεσαιῶνος τῆς φαίνεται ἀνίκανος νά ἀνταποκριθεῖ πρὸς τίς νέες ἀνάγκες καί ἐπιδιώξεις τῆς ζωῆς... Ἀπορρίπτουν γενικά ὅλες τίς ἀξίες, πού ἴσχυαν κατὰ τό μεσαιῶνα, τή μεσαιωνική ἐπιστήμη, τή μεσαιωνική παράδοση, τή μεσαιωνική τέχνη...

Ἄλλωθεν ἐξοῦσε ἔντονα τό βίωμα τῆς ἀναταραχῆς, πού σημειώ- νεται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ κρίση πού ἐχεύμαζε τότε τόν πολιτικό βίο τοῦ ἀναγεννωμένου ἑλληνικοῦ γένους, ἦταν ἔν- τονα αἰσθητή στήν ψυχὴ του. Ἡ ἀγωνία τῆς πάλης πού διεξῆγε τό γένος τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους καί τοὺς Λατίνους, ἦταν κάτι πού εἶχε συναισθανθεῖ πολύ πρῶϊμα.

Πληροφορίες σχετικές μᾶς δίνουν ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τόν Μανουήλ Παλαιολόγο, γραμμένη στὰ 1414, τό ὑπόμνημα πρὸς τόν Θεόδωρο Παλαιολόγο, γραμμένο στὰ 1416, καί τό ὑπόμνημα πρὸς τόν Μανουήλ Παλαιολόγο, γραμμένο κατὰ τό 1418. Ὁ Πλήθων βλέπει καθαρά τό μέγεθος τοῦ κινδύνου πού ἀπειλεῖ τό γένος καί προτείνει μέτρα γιά τή σωτηρία. Κατανοεῖ ὅτι γιά νά ἀντιμετωπισθοῦν οἱ κίνδυνοι χρειά- ζεται γενική ὀργανωτική ἀναμόρφωση τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ.

Προτείνει μέτρα ριζοσπαστικά· κοινὴ κτῆση τῆς γῆς καί διαίρεση τῶν πολιτῶν σέ τρεῖς τάξεις σύμφωνα μέ τίς ὑποδείξεις πού εἶχε κάμει ὁ Πλάτων στήν «Πολιτεία» του.

Κατανοεῖ τή σπουδαιότητα πού ἔχει γιά τή συντήρηση τοῦ κράτους ἡ ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ, θεωρεῖ ἀνάξια ἐμπιστοσύνης τὰ μισθοφορικά στρατεύματα καί ζητεῖ τήν ὀργάνωση στρατοῦ ἀπό κατοίκους τῆς Πελοποννήσου. Προτείνει νέο σύστημα φορολογίας, ἐξυγίανση τοῦ νομίματος, περιορισμὸ εἰσαγωγῆς ξένων ἐμπορευμά- των, ἀνταλλαγὴ ξένων εἰσαγομένων εἰδῶν πρὸς ἐξαγόμενα ἐντόπια εἶδη, ἐπιβολὴ προστατευτικῶν δασμῶν καί φορολογικὲς διευκολύν- σεις γιά τήν εἰσαγωγὴ χρησίων εἰδῶν...

Μέ πραγματικὴ στρατηγικὴ καί πολιτικὴ ὁξυδέρκεια ἀντιλαμ- βάνεται τή σημασία πού εἶχε γιὰ τήν ἐπιβίωση τῆς ἑλληνικῆς αὐ- τοκρατορίας ἡ Πελοπόννησος:

«' Ἀλλ' εἰς ἀσφάλειαν τίνος οὐκ ἂν εἴη κρείττων χώρας; νῆσός τε οὖσα τηλικαύτη ὁμοῦ καὶ ἡπειρος ἢ αὐτὴ καὶ παρόχουσα τοῖς ἐντοι-

κοῦσι κατὰ τρόπον χρωμένοις ταῖς ὑπαρχούσαις ἀφορμαῖς, ἀπ' ἐλαχίστης μὲν τῆς παρασκευῆς, εἴ τις ἐπίοι, ἀμύνεσθαι, ὑπάρχειν δὲ καὶ ἐπεξιέναι, ὅταν ἐθέλωσιν. Ὡστε καὶ ἄλλης οὐκ ὀλίγης ἂν ραδίως πρὸς τῇδε κρατεῖν¹» δηλαδή:

(Ἀλλὰ σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας, ἀπὸ ποιά χώρα δὲν εἶναι ἀνώτερη; γιατί σύγχρονα εἶναι ἡ ἴδια καὶ μεγάλη νῆσος καὶ ἡπειρος καὶ δίνει τὴ δυνατότητα στοὺς κατοίκους της, ὅταν κατὰ κατάλληλο τρόπο χρησιμοποιοῦν τὰ ὀρμητήριά της, νὰ ἀποκρούουν μὲ ἐλάχιστη προπαρασκευή τὸν ἐχθρὸ πού θὰ ἔκανε ἐπίθεση. Παρέχει ἀκόμη τὴν εὐκαιρία νὰ κάνουν οἱ κάτοικοί της ἐκστρατεῖες ἐναντίον ἄλλων, ὅταν θέλουν. Ὡστε θὰ ἡμποροῦν εὐκολὰ νὰ γίνονται κύριοι καὶ ἄλλης χώρας).

Ὁ Πλήθων σίσθάνεται βαθύτατα τὴν ἱστορική συνέχεια τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Ἡ Πελοπόννησος εἶναι γι' αὐτόν χώρα πού διατηρήθηκε πάντοτε ἑλληνική. «Ἐσμέν γὰρ οὖν, ὧν ἡγεῖσθέ τε καὶ βασιλεύετε, Ἕλληνες τὸ γένος, ὡς ἢ τε φωνῇ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ. Ἕλλησι δὲ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν εἴ τις ἄλλη οἰκειότερα χώρα, οὐδὲ μᾶλλον προσήκουσα ἢ Πελοπόννησός τε καὶ ὅση δὴ ταύτῃ τῆς Εὐρώπης προσεχῆς, τῶν τε αὖ νήσων αἱ ἐπικείμεναι. Ταύτην γὰρ δὴ φαίνονται τὴν χώραν Ἕλληνες αἰεὶ οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἐξ ὅτου περ ἀνθρωποὶ διαμνημονεύουσιν, οὐδένων ἄλλων προειρηκόντων».

(Ἐμεῖς, ἐπάνω στοὺς ὁποίους εἰσθε ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς, εἴμαστε Ἕλληνες κατὰ τὴν καταγωγή, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ πατροπαράδοτος παιδεία. Εἶναι ἀδύνατο νὰ εὕρει κανεὶς μιὰν ἄλλη χώρα, πού νὰ εἶναι περισσότερο οἰκεία καὶ συγγενική στοὺς Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ τμῆμα τῆς Εὐρώπης πού γειτονεῖ μὲ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀπὸ τὰ νησιά πού γειτονεύουν πρὸς αὐτή. Γιατί εἶναι φανερό ὅτι οἱ Ἕλληνες κατοικοῦσαν πάντοτε αὐτὴ τὴ χώρα, ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἀρχίζει ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔχει κατοικήσει μέσα σ' αὐτὴ κανένας ἄλλος λαός).

Οἱ σχετικές μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς Πελοποννήσου προτάσεις τοῦ Πλήθωνος δείχνουν ὅτι ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκτιμᾷ τὴν πραγμα-

1. Ὑπόμνημα σ-ὸ Μανουήλ.

τική κατάσταση του παρόντος. Κατανοεί τή σημασία πού έχει για τό κράτος ή στρατιωτική ανασύνταξη καί ή αναδιοργάνωση τῆς οἰκονομίας καί τοῦ ἐμπορίου. Συνδυάζει δύο χαρακτηριστικά, πού προσιδιάζουν γενικά στή νοοτροπία τῶν σοφῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, τήν οὐτοπιστική* πτῆση τῆς φαντασίας καί τή ρεαλιστική* ματιά. Ἡ πολιτική του ὀξυδέρκεια τόν βοηθεῖ νά ἀντιληφθεῖ ὅτι τό ἑλληνικό γένος δέν εἶχε τίποτε νά ὠφεληθεῖ ἀπό τοὺς Λατίνους. Οἱ περιποιήσεις καί οἱ τιμές, πού ἐπροθυμοποιήθηκαν νά τοῦ προσφέρουν κατὰ τό ἔτος 1438 στή Φλωρεντία οἱ Λατίνοι κατὰ τό διάστημα τῆς συνόδου γιά τήν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, δέν τόν ἐπηρέασαν καθόλου.

Ἄν γιά τή Δυτική Εὐρώπη οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι ἐποχή πνευματικῆς ἀναταραχῆς καί κρίσεως, γιά τό ἑλληνικό γένος εἶναι ἐποχή τραγικῆς ἀγωνίας. Τό ἑλληνικό κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάθε στιγμή εἶναι ἀναγκασμένο νά προασπίζει τήν ὑπαρξή του διεξάγοντας ἀγῶνες καί πρὸς τή δύση καί πρὸς τήν ἀνατολή. Τά ἑκατό χρόνια ἀπό τό 1350 - 1453, μέσα στά ὁποῖα ζεῖ καί δρᾷ ὁ Πλήθων, εἶναι γιά τό ἑλληνικό γένος ὁ κρισιμώτατος αἰώνας τῆς ὑπάρξεώς του. Οἱ σοφοί τοῦ Γένους ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἓνα μόνο ἀποτελεσματικό ὄπλο ἔμενε γιά τό ἔθνος, ἡ πνευματική ἀναμόρφωσή του. Μὲ ἀκλόνητη πίστη στήν πνευματική ἀποστολή τοῦ Γένους ξαναγυρίζουν στό ἱστορικό παρελθόν, γιά νά ἀντλήσουν ἀπ' αὐτό καινούρια δύναμη.

Ὅταν ὁ Πλήθων ὀνομάζει τοὺς Τούρκους Παροπαμισάδας* καί τοὺς ταυτίζει μὲ τοὺς παλαιούς Πέρσας, μέσα στήν ψυχὴ του ἀναγεννιέται ἡ ἐλπίδα ὅτι ἡμποροῦσε τό Γένος νά ἐπαναλάβει τὰ τρόπαια τῶν Ἀθηναίων, τῶν Λακεδαιμονίων καί τῶν Μακεδόνων. Στούς ἀγῶνες τοῦ Γένους ἐναντίον τῶν Τούρκων βλέπει τή συνέχεια τῆς πάλης τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν Περσῶν. *Οἱ Παροπαμισάδαι τὸ πάλαι ὄντες, ὑπὸ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν μετ' ἐκείνου Ἑλλήνων ἐπιβουλευθέντες τε καὶ κρατηθέντες πάρεργον τῆς εἰς Ἰνδοὺς τότε παρόδου, δίκας νῦν ἡμᾶς ταύτας διὰ μακροῦ μὲν, πολλαπλασίας δὲ τῶν ὑπηρεγμένων εἰσπράττουσιν, Ἑλλῆνας ὄντας, καὶ νῦν πολλαπλασίαν τὴν δύναμιν κεκτημένοι ἢ ἡμεῖς τὰ ἔσχατα περὶ ἡμῶν βουλευόμενοι ἐκάστοτε διατελοῦσιν*». (Αὐτοί, δη-

λαδή οἱ Τοῦρκοι, πού εἶναι ὡς πρὸς τὴν παλαιὰ τους καταγωγή Παροπαμισάδαι, ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου καὶ οἱ μαζί μέ αὐτόν Ἕλληνες τοὺς ἐπιβουλεύθηκαν καὶ τοὺς ἐνίκησαν, σέ ἕναν ἀγῶνα, πού ἀποτελοῦσε ἀπέρργο μέρος τῆς προελάσεως πού ἐπιχείρησαν τότε πρὸς τὴ χώρα τῶν Ἰνδῶν, τώρα, ἐπειτα ἀπὸ πολὺν καιρό, πολὺ μεγαλύτερες τιμωρίες γιὰ ἐκδίκηση, γιὰ τὰ παθήματα πού ἔπαθαν ἐκ μέρους μας, ἐπιβάλλουν σέ μᾶς, πού εἴμαστε Ἕλληνες. Ἐχουν τώρα αὐτοὶ δύναμη πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ δική μας, καὶ κάθε φορά σκέπτονται τὴν ἐξόντωσή μας). (Ὑπομν. πρὸς Θεόδωρον). Δὲν εἶναι τυχαῖο τό γεγονός ὅτι ὁ Πλήθων ἀποφάσισε νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν Πελοπόννησο. Στὴν ἀπόφασή του αὐτὴ πρέπει νὰ τὸν ὥθησε μιά ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση τῆς καταστάσεως. Εἶχε ἀντιληφθεῖ ὅτι ἀπ' ἐκεῖ ἦταν δυνατό νὰ γίνεῖ ἐξόρμηση γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους.

Γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ ζωή τοῦ Πλήθωνος δὲν ἔχουν περισωθεῖ πληροφορίες. Ὁλος τοῦ ὁ βίος ἦταν ἀφιερωμένος στὴν ἐξυπηρέτηση τῶν κοινῶν. Τό ἔτος τῆς γεννήσεώς του πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ μετὰ τοῦ 1360 - 1370. Μαρτυρία ρητὴ γιὰ τὴ χρονολογία τῆς ἐγκαταστάσεώς του στὴν Πελοπόννησο δὲν μᾶς ἔχει παραδοθεῖ. Ἀπὸ συνδυασμὸ γεγονότων καταλήγουν οἱ ἱστορικοὶ νὰ τοποθετήσουν τὴν ἀφίξή του στό Μιστρά γύρω στὰ 1414. Ἱστορικά βεβαιωμένη εἶναι ἡ στενὴ του σχέση μέ τοὺς Παλαιολόγους, πού τὸν ἐτίμησαν μέ δωρεές *«διὰ τὸ ὕψος τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας καὶ τῶν ἄλλων καλῶν τε καὶ πλεονεκτημάτων, ὧν ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐδωρήσατο»*.

Τό σπουδαιότερο γεγονός τῆς ζωῆς του τό ἀποτελεῖ ἡ συμμετοχὴ του στὴ σύνοδο γιὰ τὴν ἐνωσι τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τό 1438 καὶ ἰδιαίτερα ἡ διατριβὴ του κατὰ τό ἴδιο ἔτος στὴ Φλωρεντία. Ἡ ἐπιδημία του στὴν Ἰταλικὴ αὐτὴ πόλη εἶναι γεγονός πού ἔχει σημασία γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐξέλιξη τοῦ δυτικοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Γιὰ πρώτη φορά μέ τὴν παρουσία τοῦ Πλήθωνος ἔρχεται ὁ δυτικός κόσμος σέ γνήσια ἐπαφή μέ τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία. Ὁ ἴδιος ὁ Πλήθων γίνεται ἀρχηγέτης τῆς ἰταλικῆς φιλοσοφικῆς ἀναγεννήσεως μέ τὴ συγγραφὴ τῆς πραγματείας του «Περὶ ὧν ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρεται», πού ἐγράφηκε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴ Φλωρεντία. Ἀλλὰ ἀκόμη σημαντικότερο γιὰ τὴν πνευματικὴ ἱστορία

τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἶναι τό γεγονός τῆς ἐπαφῆς τοῦ Πλήθωνος μέ τό δεσπότη τῆς Φλωρεντίας Cosimo de Medici (Κοσμάς ὁ Μέδικος). Σ' αὐτήν ὀφείλεται ἡ ἴδρυση τῆς πρώτης κρατικῆς Ἀκαδημίας, πού ἐγινε κατά τό 1470 ἀπό τόν Cosimo. Ἡ σχετική μαρτυρία μᾶς παρέχεται ἀπό τό γνωστό μεταφραστή τοῦ Πλωτίνου καί νεοπλατωνικό Ἰταλό φιλόσοφο Marsilio Ficino. Στόν πρόλογο τῆς μεταφράσεως τῶν «Ἐννεάδων» γράφει ὁ Ἰταλός σοφός τά ἀκόλουθα: «Ὁ μέγας Κόσιμο... κατά τόν καιρό, πού ἐγίνονταν μεταξύ τῶν Ἑλλήνων καί Λατίνων κατά πρωτοβουλία τοῦ Πάπα Εὐγενίου σύνοδος, τόν Ἑλληνα φιλόσοφο, πού εἶχε ὄνομα Γεμιστός καί παρῶνυμο Πλήθων καί ἦταν ἓνας ἄλλος Πλάτων, πολύ συχνά τόν εἶχε ἀκροαστεῖ νά μιλεῖ γιά τά Πλατωνικά μυστήρια. Ἀπό τό διάθερμο (ἀπό ἐνθουσιασμό) στόμα του τόσο πολύ εἶχεν ἀμέσως ἐμπνευστεῖ, ὥστε νά συλλάβει ἀπό τότε στό βαθύ του στοχασμό κάποιαν Ἀκαδημία, ἔχοντας σκοπό νά τήν ἰδρύσει σέ κατάλληλη εὐκαιρία». Ἐτσι ἡ μεγαλεπήβουλη σκέψη τοῦ Πλάτωνος γιά τήν ἴδρυση ἑνός κρατικοῦ ἰδρύματος ἀφιερωμένου στήν ἐπιστημονική ἔρευνα ἔριχνε στερεές ρίζες μέ τή μεσολάβηση τοῦ Πλήθωνος στό ἰταλικό ἔδαφος. Ἡ φλωρεντινὴ Ἀκαδημία ἀναδείχθηκε τό πρότυπο, γιά νά ἰδρυθοῦν ἔπειτα παρόμοια ἰδρύματα. Μέ τήν ἴδρυσή τους κατανικήθηκε τό συντηρητικό πνεῦμα τῶν Πανεπιστημίων καί ἀνοίχθηκε ὁ δρόμος γιά τήν ἐπιστημονική ἔρευνα.

Ἡ σύνοδος τοῦ 1438 δέν ἔφερε κανένα εὐνοϊκό ἀποτέλεσμα γιά τό ἑλληνικό γένος. Ὁ Πλήθων ἐξαναγύρισε στήν Πελοπόννησο καί συνέχισε τή διδασκαλική καί συγγραφική του δράση.

Τά ἰδρύματα τῶν Ἀκαδημιῶν δίκαιο εἶναι νά τόν ἀναγνωρίζουν γιά πατέρα τους. Τό ἑλληνικό γένος χρεωστεῖ σ' αὐτόν τό ξαναζωντάνεμα σέ μιὰ τραγική στιγμή τῆς ἐθνικῆς του αὐτογνωσίας. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ζῆλος του γιά τήν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους τόν ἔκαμε νά παραγνωρίσει τή σημασία πού εἶχε γιά τό λαό τῶν Ἑλλήνων τό χριστιανικό βίωμα. Στήν ἐκτροπή του ὅμως αὐτή τόν ὥθησε ἡ συναίσθηση τῆς ἀγωνίας ἐμπρός στή δύσκολη ἱστορική συγκυρία. Εἶχε τή σύνεση νά σκεπάζει μέ τόν πέπλο τῆς σιωπῆς τά τολμηρά ἀναμορφωτικά του σχέδια καί νά παρέχει τή ζωή του ὑπόδειγμα σεμνότητος καί ἀρετῆς. Ἀξίος ἐπαινέτης του ὁ μαθητής

του καρδινάλιου Βησσαρίων*, ἐκφράζοντας τόν πόνο πού αἰσθάνθηκε τό Γένος γιά τό θάνατό του, τόν κατατάσσει στόν οὐράνιο χῶρο συγχορευτῆ τῶν ἀθανάτων «τόν μυστικόν τοῖς Ὀλυμπίοις θεοῖς συγχορεύσονται ἱακχον». Καί μέ τήν καρδιά γεμάτη ἀπό σεβασμό καί εὐλάβεια συνθέτει τό ἀκόλουθο ἐγκωμιαστικό ἐπίγραμμα :

*Πολλοὺς μὲν φῦσεν ἀνέρας θεοσιδέας Ἑλλάς
προὔχοντας σοφίῃ τῇ τε ἄλλῃ ἀρετῇ.
Ἀλλὰ Γεμιστός, ὅσον Φαέθων ἄστρον παραλλάσσει,
τόσον τῶν ἄλλων ἀμφοτέρον κραταίει.*

(Πολλοὺς θεόμορφους ἄνδρες ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάς, πού προεξέχουν κατὰ τή σοφία καί τίς ἄλλες ἀρετές. Ὁ Γεμιστός ὅμως ὑπερέχει ἀπό τοὺς ἄλλους κατὰ τὰ δύο, ὅσο ὑπερέχει ὁ ἥλιος ἀπό τὰ ἄστρα).

Περιοδικό «Νέα Ἑστία» 1953 (Ἀνατύπωση
ἀπό τόν Κ.Δ. Γεωργούλη, «Αἰσθητικά καί φιλοσο-
φικά μελετήματα», Ἀθήναι 1964, σσ. 131-147)

Κ. Α. Γεωργούλης

5. Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ (1940)

«Ὁ λαὸς ὁ μελετῶν καὶ γνωρίζων τὴν ἱστορίαν του κρίνει σχεδὸν πάντοτε ἀσφαλέστερον καὶ ὀρθότερον περὶ τε τῶν παρόντων αὐτοῦ πραγμάτων καὶ περὶ τῶν ὅρων τῆς προόδου καὶ τῆς μελλούσης τύχης του».

Πόσῃ ἀλήθειαν ἐγκλείει ἡ ἀποφθεγματικὴ αὐτὴ ρῆσις τοῦ Γάλλου ἱστορικοῦ καὶ πολιτικοῦ Γκιζώ, τὴν ὁποίαν ἔθεσεν ὡς προμετωπίδα εἰς τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» ὁ ὑπέρροχος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἱστορικὸς Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος, ἀποδεικνύουν τὰ συγκλονιστικὰ γεγονότα πού ζῶμεν τὰς ἡμέρας αὐτὰς οἱ Ἕλληνες.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικὴ συνείδησις, φρονηματιζομένη καὶ παραδειγματιζομένη ἀπὸ τὴν ἰδίαν τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, μέ τὴν ἀσφαλῆ γνώσιν τοῦ παρελθόντος καὶ μέ τὴν καθαρὰν ἐπίγνωσιν τοῦ μέλλοντος, ἐκδηλώνεται κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν εἰς γενναίας πράξεις, πού ἐμπνέουν θάρρος διὰ τὸ παρὸν καὶ ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον.

Αυτή, ἡ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας πηγάζουσα καὶ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας σφυρηλατηθεῖσα ἐθνικὴ συνείδησις, ἔκαμε νὰ βλαστήσουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κυβερνήτου* τὰ «κεδνὰ* βουλευµατα», τοῦ ὑπηγόρευσε τὴν λεωνίδειον ἀπάντησιν εἰς τὸ θρασὺ καὶ σκότιον τῶν μεταμεσονυκτικῶν ὤρων τελεσίγραφον καὶ τοῦ ἐνέπνευσε τὸ ἱστορικὸν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν διάγγελµα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπέπρωτο νὰ ἐπανηχήσῃ μετὰ δύο χιλιάδας τετρακόσια εἴκοσι ἔτη τὸ σάλπισµα τοῦ Μαραθωνομάχου Αἰσχύλου διὰ τὸν « νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἀναφε τὴν φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ µὲ τὴν ὁποίαν ἄθροα προσήλθεν εἰς τὰ ὅπλα ἡ Ἑλληνικὴ Νεότης καὶ ἔσπευσεν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου διὰ νὰ ξαναζωντανεύσῃ τὰ «ὠκύπτερα τοῦ Ἡπειρώτου αὐτοῦ», ὡς ἀπεκάλει ἑαυτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του ὁ Πύρρος, ἐγγυωµένῃ καὶ ὀρκιζοµένῃ ὅτι «οὐ καταισχυνεῖ τὰ ὅπλα τὰ ἱερὰ καὶ τὴν πατρίδα οὐκ ἐλάττω παραδώσει».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ὑπηγόρευσε εἰς ἐπιλέκτους τῆς χώρας ἄνδρας, παραμερίζοντας πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς Πατρίδος, ὡς ἄλλοι Ἀριστεῖδαι, πολιτικὰς ἀντιθέσεις ἢ προσωπικὰς δυσαρεσκείας, νὰ συστήσουν καὶ νὰ δώσουν τὸ παράδειγµα τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας πειθαρχίας.

Πόσον ἐπικαιρὸς καταντᾷ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ ὑπόμνησις τῆς φωνῆς τοῦ Ἀγελάου, τοῦ Ναυπακτίου ἐκείνου στρατηγοῦ, ὅστις διαγνώσας ἔκτοτε τὸν Ῥωµαϊκὸν κίνδυνον καὶ προαισθανθεὶς, ὡς µᾶς λέγει ὁ Πολύβιος, τὰ « ἀπὸ τῆς Ἑσπέρας προφαίνοµεθα νέφη», ἐξεφώνησε τὸν Αὐγουστον τοῦ 217 π.Χ. εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ναυπάκτου τὸν περίφημον ἐκείνον λόγον. Διὰ τούτου συνίστα τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, «*µάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἕλληνας ἀλλήλοις, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πάντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταµοὺς διαβαίνοντες, δύναντο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτριβόμενοι συσσωζέειν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις*».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ, ποὺ ὑπαγορεύουν εἰς τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου τὰς μεγάλας πράξεις, φανερώνεται γενναία καὶ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἐράνους, ἀκόµη καὶ εἰς τὰς συνδροµὰς καὶ εἰς τὰς εἰδη καὶ κοσμήµατα δωρεὰς τῶν Ἑλληνίδων, ποὺ ὑπενθυμίζουν τὰς δωρεὰς τῶν Συρακουσίων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι µὲ τὸ νὰ δωρῇσιν τὰ

κοσμήματά των διὰ νὰ κοπῇ ἐξ αὐτῶν εἰς κρισίμους στιγμὰς νόμισμα, συνετέλεσαν εἰς τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Καρχηδονίων νίκην τῆς Ἰμέρας, ἣτις συνέπεσε μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμῖνος τῷ 480 π.Χ.

Εἰς τὸν μακράϊωνα ἱστορικὸν τοῦ βίον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀντεμετώπισε πολλὰς καὶ δεινὰς περιπετείας καὶ διεξήγαγε πολλοὺς ἀγῶνας, τραχεῖς καὶ σκληροὺς. Ὁ ἀγὼν εἰς τὸν ὁποῖον ἠναγκάσθη νὰ ἀποδυθῇ τῶρα οὐδενὸς θὰ εἶναι κατώτερος εἰς σκληρότητας καὶ δοκιμασίας. Ἀλλ' ἀφοῦ πρόκειται διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, τὴν ἰδικήν μας καὶ τῶν παιδιῶν μας, θὰ τὸν ἀντιμετωπίσωμεν μὲ θάρρος, μὲ αὐταπάρνησιν καὶ μὲ πίστιν εἰς τὴν Νίκην. Ὡς ἐνωπισθῶμεν τὴν φωνὴν τοῦ Ἀγγέλου ποῦ ἀντεμετώπιζε πρὸ εἴκοσι δύο αἰῶνων τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ ἐπικαλούμενοι ὅπως ἐκεῖνος τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ὁμονοοῦντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ διαβῶμεν ὀρμητικὸν ποταμόν, θὰ ἀποκρούσωμεν τὰς ἐφ' ὧς τῶν βαρβάρων καὶ θὰ σώσωμεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὴν Πατρίδα. Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία δὲν ἐκλείσθη. Ἀπὸ τὸν νέον σταθμὸν ποῦ θὰ ἀποτελέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ σημερινὸς μας ἀγὼν, ἀναμένει νέας σελίδας δόξης καὶ ἀκμῆς.

Περικοδικὸ «Νέα Ἑστὶς», 1940

Σ. Β. Κορμύρα

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΙΚΑΡΙΟΥ

Ἦταν ἐκεῖνος, ποῦ, παιδί, χαίδευε τὰ ὅπλα τὰ ἐτοιμασμένα γιὰ μιάν ἐπανάσταση.

Ἦταν ἐκεῖνος, ποῦ γεύτηκε τὴν πίκρα ὅλη ἑνὸς ἀτιμοῦ πολέμου.

Πολλοὺς, ποῦ δὲν ἦταν ἐπίσημοι, τοὺς μίλησε ἀναρίθμητες φορές καὶ κάποτε τοὺς συγκίνησε καὶ ἔδωκαν μερικά χρήματα γιὰ ὅπλα καὶ ἀνθρώπους.

Πῆγε τώρα στοὺς πρώτους τοῦ ἔθνους καὶ τοὺς μίλησε· τοὺς εἶπε, πότε μὲ φωτιά μεγάλη, πότε μὲ ψυχρὰ γινωμένη ἀπὸ μεγάλη κούραση, τοὺς εἶπε γιὰ τὴ Μακεδονία λόγια ἀγάπης. Ὁ γιὸς τοῦ βα-

σιλιᾷ δάκρυζε, λέγουν, κάποτε ὅσο τὸν ἄκουε, οἱ πολιτικοὶ ἦταν ἀνήξεροι καὶ ἀδιάφοροι, ἐξόν ἂν κατὰ λάθος ἓνας εἶχε ψυχὴ ἑλληνικὴ μέσα του, καὶ οἱ πατριῶτες ἄπιστοι. Εἶδε ἀνθρώπους πού φοβοῦνταν καὶ ἄλλους πού δέν τολμοῦσαν, ἄλλους πού δέν ἤξεραν καὶ ἄλλους πού δέν πίστευαν, καὶ εἶδε τέλος ἄλλους πού κἀν δέν ἄκουαν, καὶ κάποιους σιχαμένους πού χασμουριοῦνταν πλεούμενοι σὲ μιὰν ἀπέραντη νύστα.

Ὅμως πῆγε καὶ ξαναπῆγε καὶ τοὺς εἶδε πάλι καὶ πάλι, τοὺς μίλησε κι ἔβαλε καὶ ἄλλους νὰ τοὺς μιλήσουν, ὥσπου πείστηκαν μερικοὶ νὰ κάμουν μιὰν ἑταιρεία, γιὰ νὰ δοκιμάσουν νὰ στείλουν στὴ Μακεδονία ἀνθρώπους νὰ ἰδοῦν. Ἔστειλαν τότε μερικοὺς, μαζί καὶ τὸν Παῦλο. Ἄραγε ἔφεξε σὲ κανενὸς τὰ σωθικά ἢ ἐλπίδα πὼς ἴσως νὰ μὴν ξαναγυρίσουν πιά;

Ἀλλὰ ἐτοιμάστηκαν γοργὰ καὶ πῆγαν, καὶ οὔτε Τοῦρκοι τοὺς ἔπιασαν οὔτε Βούλγαροι τοὺς σκότωσαν, ἂν καὶ τοῦτοι τριγύριζαν παντοῦ ἀδιάκοπα καὶ ἐλεύθερα στὴν ἄμοιρη χώρα. Εἶδαν ἐκεῖνο πού ἔλεγε ὁ Παῦλος, πὼςμποροῦσε δηλαδή νὰ γίνει δουλειὰ στὴ Μακεδονία καὶ πὼς λαχταροῦσαν νὰ δοῦν βοήθεια οἱ Μακεδόνες γιὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς Βουλγάρους, προπάντων τώρα, πού αὐτοὶ τοὺς γέλασαν καὶ κακόπαθαν τὰ χωριά.

Αὐτὰ πού εἶδαν ἦρθαν καὶ τὰ εἶπαν σ' ἐκείνους πού τοὺς ἔστειλαν. Μαζί τους ὁμως ἦρθαν καὶ τῶν ἀπίστων οἱ ἀντιλογίες καὶ τῶν στενόκαρδων. Κανένα ἐμπόδιο, καμιὰ δυσκολία δέν ἄφησαν πού νὰ μὴν ἔστησαν κατάντικρα στὴ θέληση τοῦ Παύλου ἐκεῖνοι πού κατάλαβαν τάχα καὶ πείστηκαν πὼς ἦταν ἀνάγκη καὶ μποροῦσε νὰ γίνεῖ κάτι. Βγῆκαν καὶ οἱ ἐφημερίδες γεμάτες λέξεις : «Δημοκόποι, μακεδονοκόποι, ἐκμεταλλευταὶ τῆς φιλοπατρίας, τσαρλατάνοι».

Ἐπειδὴ ἀργοῦσαν ν' ἀποφασίσουν, ἀποφάσισε ὁ Παῦλος. Καὶ ὁ Παῦλος ἀποφάσισε νὰ δώσει ὅ,τι εἶχε. Καὶ εἶχε. Εἶχε τὸν ἑαυτό του.

Δεύτερη λοιπὸν φορὰ βγῆκε στὴ Μακεδονία γιὰ νὰ προετοιμάσει τελειωτικὰ τὰ πράγματα. Συνεννοήθηκε μὲ ἀνθρώπους ἐκεῖ, ἦβρε ταχυδρόμους, ὁδηγούς καὶ λημέρια, συμφώνησε μερικά παιδιὰ, παλικάρια, καὶ γύρισε πίσω γιὰ νὰ ἐτοιμάσει καὶ τὰ ἄλλα καὶ νὰ βεβαιωθεί ἂν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα θὰ τὸν ἀφήσουν ἢ δὲ θὰ τὸν ἀφήσουν μόνο.

Τοῦ ὑποσχέθηκαν πολλὰ· τοῦ ἔταξαν καὶ ἄλλους δύο ἀρχηγούς νὰ στείλουν ἀμέσως νὰ τὸν ὑποστηρίξουν. Ἄραγε φύτρωσε πάλι στὰ σωθικά κανενὸς καμιὰ ἐλπίδα πὼς μόνος ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους

καί σέ Βουλγάρους δέ θά βαστιοῦνταν πολύν καιρό κι ἔτσι θά ἡσύχαζε ὁ κόσμος ἀπ' αὐτόν τόν ἀκράτητο; Τούς δύο τοὺς ἀρχηγούς τοὺς ἔστειλαν, ἀφοῦ σκοτώθηκε.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στή γυναίκα του: «'Αναλαμβάνω αὐτόν τόν ἀγώνα μέ ὅλην μου τήν ψυχὴν καί μέ τήν ιδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νά τόν ἀναλάβω». Ἄλλοτε ὅμως τόν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τή γυναίκα του καί τὰ παιδιά του: «Κλαίω ἀκόμη καμιά φορά, ἀλλά μὴν ἀνησυχεῖς, θά περάσει γρήγορα καί αὐτό...» Ὅλους τοὺς πόνους θά τοὺς συνηθίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ... Διὰ σέ καί τὰ παιδιά μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τήν ὁποίαν δέν μπορῶ νά περιγράψω». Καί πάλι ἔγραφε: «Ποῦ καί ποῦ κανένα δάκρυ καί ἀμέσως μιά Μεγάλη Ἰδέα καί ἔτσι στεγνώνει τό δάκρυ».

Μιά μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε τὰ ροῦχα καί τὰ ὅπλα τοῦ πολέμου καί πρώτη φορά φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας*. Τούς κάλεσε καί τοὺς εἶπε λόγια ζεστά καί φωτεινά γιὰ τοὺς Μακεδόνες, πού ὑποφέρνουν τόσα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καί γιὰ τό τί πρέπει νά κάμουν νά τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βāsανα· τοὺς ἐξήγησε καί πῶς θέλει νά φέρνονται μαζί του καί ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάζστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καί ὅλοι φώναξαν «ζήτω». Ἀμέσως πρόσταξε τόν ὁδηγὸ νά πάγει μπροστά· αὐτὸς τόν ἀκολούθησε καί οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπὸ κοντά. Πῆγαν ἔτσι ὥς τή γραμμὴ καί ἐκεῖ περίμεναν τή νύχτα· ἅμα ἤρθε, ἔκαμαν τό σταυρὸ τους καί πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καί ἀνήφορος, δάση καί λαγκάδια καί ρεματιές θεοσκοτεινά καί ἔπειτα κατήφορος· τρεῖς ὥρες πήγαιναν ἔτσι καί ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τό πρωτὶ, βρέθηκαν ἀντίκρουσ' ἕναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τήν ἡμέρα καί τή νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνά καί πέτρες πού κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἕνας ὁδηγὸς μιά μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δέν ξέρεי τό δρόμο· καί ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν βλάχους, καί ἄλλους μέ τό καλὸ, ἄλλους μέ τό κακὸ, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καί ὁδηγοῦν τό σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νά κουράζονται· οὔτε μίαν ὥρα δέν περπάτησαν σέ δρόμο πατημένο καί ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια καί ἐδάση· τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν ἀπὸ τήν κακοτοπιὰ καί τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν, καί ὁ ὁδηγὸς δέν ἤξερε οὔτε

κάν τή δημοσιά πού πάγει στή Σαμαρίνα· μερικοί, από τή θέρμη, μόλις μπορούσαν ν' ακολουθήσουν· Έναν τόν άφησαν σ' ενός βλάχου στάνη νά γιαιτρευτεῖ. Ψωμί καί γάλα καί κρέας μέ τή βία σχεδόν έπαιρναν από τίς στάνες καί συχνά έμεναν χωρίς· άλλοτε πάλι ώρες πολλές έμεναν δίχως νερό. Κάποτε τούς έλεγε λίγα λόγια ό Παύλος, πού τούς έγκαρδιωναν πάντα· μερικοί τοῦ άποκρίθηκαν μιά φορά πώς τά βάσανά τους δέν τούς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ό γέρο-΄Αντρουλής γυρίζει καί λέγει:

—Ό καπετάνιος μας, βρέ παιδιά, μπορεί νά μήν έχει τίς δυνάμεις μας, μά έχει ψυχή πιό δυνατή από μάς· αὐτή τόνε βαστᾷ.

“Ό,τι δεῖ τοῦ θυμίζει πάντα τό σπίτι καί τά παιδιά του. “Ένας βοσκός, πού πήραν γιά όδηγό, τούς εἶπε νά κόψουν δαδί από ένα πεῦκο καί ν' ανάψουν δαυλιά· πήρε καί ό Παύλος ένα καί τοῦ ἦρθε μονομᾶς στό νοῦ ένας περίπατος στήν Κηφισιά μέ τά παιδιά του, μιά μέρα πού μάζεψαν μαζί δαδί σ' ένα κομμένο πεῦκο. Καί ρωτᾷ ἡ πονεμένη του ψυχή, ἂν θά ξαναδεῖ ποτέ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

“Όλη νύχτα περπατοῦν στό βουνό καί, ἅμα κατά τό πρῶτῳ ἔφθασαν στήν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καί κοιμήθηκαν μ' ένα κρύο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ό ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πώς ένα από τά καλά παιδιά του ἔλειπε· ἔστειλαν ἄλλους νά τό γυρέψουν, ἀλλά δέν τό ἦβραν καί προχώρησαν. Τήν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχή, πού βαστᾷ μέρες καί μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καί ἡ βροχή πάντα πέφτει παγωμένη καί οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. “Ελεψε καί τό ψωμί, ἀλλά ἡ πείνα δουλεύει χωρίς νά λείψει τό θάρρος. «Ώς πρόγευμα ἔχω ένα μικρό τεμάχιον ἄρτου, τό όποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τήν ὄρεξιν. ‘Ό ‘Αντρουλής μέ ἔρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλας τό φαγητόν μου». Μερικές φορές κόντεψαν νά πέσουν στά χέρια τῶν Τούρκων. “Άλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαβγίσματα καί ἄνθρωποι ξετρυπῶνουν από μέσα από τά κλαριά, πού τούς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατά τή μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ πού πλάκωσαν οἱ πολλοί Βούλγαροι.

“Υστερα από τούς Βουλγάρους ἦρθαν ἐκεῖνοι πού ό λαός τούς πρόσμενε μέ λαχτάρᾳ. “Υστερα από τήν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν ‘Ελλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη πού δέ δέρνει, δέ σφάζει, δέ βασανίζει, οὐδέ φαρμακώνει, ἐκείνη πού καί τή φοβέρα δέ θέλει νά ξεστο-

μίζει, ἐκείνη πού μ' ἔνα καλό λόγο μαγεύει καί φωτίζει, καί τή φεγγοβολή της ἀκολουθοῦν καί σκοτώνονται γι' αὐτήν οἱ ἄνθρωποι ἀπό λατρεία.

Ἔρχονται ἀπό χωριά ἄντρες πού θέλουν νά τόν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μήν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βουλγάροι· τόσες φορές τοὺς ἄφησαν στή μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καί ἀγάπη καί ἡσυχία, μά χαμηλώναν ἀπό προφύλαξη τὰ μάτια νά μὴ δοῦν καί σφαλοῦσαν τήν καρδιά νά μὴν ἀκούσουν τόν καλό λόγο, νά μὴ νιώσουν τή γλύκα, νά μὴν ἀκολουθήσουν. Καί σά νά τρώμαξε τό παλικάρι, ὅταν εἶδε πῶς μόνο μέ τόν τρόπο θά μπορούσε νά τοὺς ξετρομάξει ἀπό τοὺς Βουλγάρους. Δέν ἤξερε πῶς θανατώνουν, αὐτὸς πού πονοῦσε κι ἓνα μαμούνι νά ἐβλεπε νά σκότωναν, κι ἓνα σκύλο νά χτυποῦσαν. Καί τυραννιέται, γιατί πρέπει νά σκοτώσει· θυμᾶται πῶς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καί συλλογίζεται τὰ παιδιὰ ἐκείνων πού πρέπει νά σκοτώσει. «Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νά τό κάμω», γράφει τῆς γυναικός του. Δέν ἤξερε νά ἐκδικηθεῖ σέ ἄλλους ἐπάνω γιὰ ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλά, καί σωστή νά ἦταν ἡ τιμωρία καί δίκια, τοῦ φαινόταν ἄσκημη, γιατί δέν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νά τιμωρήσει· γιὰ τέτοια δουλειὰ δέν ἦταν καμωμένος· δέν ἦταν δήμιος. Καί ὅμως εἶπε : γιὰ τήν πατρίδα μου καί αὐτό θά τό κάμω.

Στή ράχη ἑνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τή χαραυγὴ ὁ Ζήσης μέ τὰ ἐννιά παλικάρια του, πού ὥς τὴν ὥρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένος στό χωριό ἀπὸ τό φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί, ὕστερα ἀπὸ τόν Καπετάν Βαγγέλη οἱ Βουλγάροι αὐτόν ἤθελαν νά ξεπαστρέψουν. Ἄμα εἶδε τόν Παῦλο εἶπε: «Τώρα, πού ἔχω πλάτες, θά τοῦ· πάρει ὁ διάβολος», καί τοὺς ὁδήγησε ὅλους ἀμέσως στό λημέρι, σ' ἓνα δάσος ἀπὸ ὄξυές, κοντά στό χωριό του. Τυλίχτηκαν στίς κάπες τους, πού εἶχαν γίνει μολύβι ἀπὸ τὴ βροχή, καί πλάγιασαν στή λάσπη, ἐνῶ ἐβρεχε δυνατά. Ὑστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καί μέ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τό νερό πού ἦταν στά τσαρούχια τους μέσα. Ἐφαγαν λίγο ψωμί, σά λάσπη γινωμένο ἀπὸ τὴ βροχή, ὥσπου νά στείλει ὁ Ζήσης στό χωριό νά φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καί κρασί· τοὺς ἄφησε καί ἄναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνὴ καταχνιά ἔκρυβε τόν καπνὸ· αὐτὴ ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφότου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καί τοὺς φιλοῦν σά σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καί πηγαίνουν σ' άλλο χωριό, όπου έπρεπε νά βροῦν καί νά σκοτώσουν τούς δολοφόνους ενός παπαῖ· καί πάλι γράφει στή γυναίκα του ὁ Παῦλος: «Δέν θά λησμονήσω ποτέ πόσον υπέφερα σήμερον τό ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἠρώτων τόν ἑαυτόν μου, ἔαν εἶχον δικαίωμα ἐγώ νά συλλάβω οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καί ἂν εἶναι, νά τόν τραβήξω ἀπό τήν οἰκογένειάν του καί νά τόν φονεύσω. Καί διαρκῶς ἀπήντων, ὄχι, ὄχι!... Μά τήν ἀλήθεια, πολὺ θά ἀγαπῶ καί τήν πατρίδα καί τό γένος, διότι, ἂν καί ὑποφέρω, ἂν καί κλαίω, θά ἀφήσω νά γίνη ἐκεῖνο τό ὅποιον ἀπεφασίσθη».

Ἄλλά ἐκείνη τή φορά δέν ἔγινε τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπό τούς κακοῦργους εἶχε ξεφύγει. Καί τό παλικάρι χαίρεται σχεδόν καί ἀνασφαίνει· καλεῖ μπροστά του τούς ἄλλους δύο δολοφόνους σ' ἓνα σπῆτι μαζί μέ τούς δημογερόντους. Πρῶτα μιλεῖ γλυκά, σά χριστιανός, στούς χωριανούς καί τούς ὀνομάζει ἀδελφούς καί τούς λέγει γιά τήν ἐκκλησία καί τόν πατριάρχη, γιά τήν πατρίδα καί γιά τούς Βουλγάρους δολοφόνους. "Οἱοι συγκινήθηκαν καί δάκρυσαν." Ὑστερα ἄλλαξε ἀπότομα καί τόνο καί ὄψη καί μέ πάθος φοβερίζει τούς δύο δολοφόνους καί τούς δηλώνει πῶς ἦταν καταδικασμένοι νά σκοτωθοῦν γιά ὅλα τά κρίματά τους, ὅτι ἐκεῖνο τό βράδυ ἦταν νά διαταχθεῖ καί ἐκτελεσθεῖ ὁ θάνατός τους, ἀλλ' ὅτι ἀνάβαλε τήν τιμωρία γιά νά τούς δώσει καιρό νά μετανιώσουν. Καί ἀγάλι - ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τήν ὀρμή τούς συμβούλεψε καί αὐτούς σάν ἀδελφούς καί τούς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νά λέγονται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθει ποτέ πῶς ἐξακολουθοῦν τή φριχτή δουλειά πού ἔμαθαν στή Βουλγαρία, νά ξέρουν πῶς θά τούς θανατώσει ἀλύπητα. Καί οἱ δυό μέ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπό εὐγνωμοσύνη τά χέρια καί διαμαρτυρήθηκαν πῶς μέ τή βία τούς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νά σκοτώσουν. Πρῶτοῦ φύγει ἔδωσε στούς δημογέροντες χρήματα νά μοιραστοῦν στή φτωχολογία τοῦ χωριοῦ καί γιατρικά γιά μερικούς ἀρρώστους.

Ἀπό χωριό σέ χωριό πήγαινε καί ὀρμήνευε τούς χωριανούς καί φοβέριζε ἄλλους κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους πούμποροῦσαν νά τά βαστάξουν καί νά τά φυλάξουν καί ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστά γιά κάθε δουλειά καί διάταζε νά ξεπαστρεύουν κακοῦς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτέ δέν ἔβαλε χέρι σέ κανένα φόνο.

Ἐναν καπετάνιο του, τόν Εὐθύμη, μέ εἴκοσι παιδιά τόν ἔστειλε ἀπό τήν ἄλλη μεριά τοῦ βουνοῦ γιά νά κάμει τά ἴδια· καί πιάστηκε ὁ

Ευθύμης μία μέρα μέ ὀγδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καί πλήγωσε δεκαπέντε χωρίς νά πόθει κανείς τίποτε ἀπό τούς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφά γιά νά γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι, πού ἄκουσαν τί γίνονταν τριγύρω τους. Ὅμως ἀκόμα φοβούνταν τούς Βουλγάρους τά κακότηχα τά χωριά.

Ἕνας νέος φαρμακοποιός, ἀπό τούς πρώτους ἐμπιστευμένους τοῦ Μοναστηριοῦ, δέ βάσταξε, μόνο πήγε καί περίμενε τόν Παῦλο σ' ἕνα χωριό· εἴκοσι μέρες ἀνυπόμονα καρτεροῦσε νά τόν ἰδεῖ νά ἔρθει καί ἅμα ἦρθε τόν ἀκολούθησε. Ἀλλά μία μέρα φάνηκαν οἱ Τοῦρκοι καί τά παιδιά τοῦ Παύλου πήραν ν' ἀνέβουν τή δύσκολη πλαγιά τοῦ βουνοῦ· αὐτός ἐρχόταν τελευταῖος, γιατί δέ βιαζόταν νά κρύβεται καί μπροστά του πήγαινε ὁ νεοφερμένος ἐκεῖνος, πού ἀσυνήθιστος στόν ἀνήφορο καί στό βάρος τῆς κάπας μόλις περπατοῦσε. Ὁ Παῦλος τόν ἐγκαρδίωνε καί τόν βοηθοῦσε σπρώχνοντάς τονε λίγο. Οἱ Τοῦρκοι ἀπό κάτω ἔριχναν πυκνές μπαταριές κατ' ἐπάνω τους, ἐπειδή ἦταν κοντύτερα ἀπό τούς ἄλλους.

Κόντευαν νά φτάσουν οἱ δύο τους σ' ἕνα κορφοβούνι, πού θά τούς σκέπαζε, ὅταν ἕνα βόλι παίρνει τό νέον καί πέφτει. Φωνάζει «βοήθεια».

Ὁ Παῦλος τόν τραβά ἀπό τό χέρι, ἐνῶ πέφτουν ἀπό πάνω τους βροχή τά βόλια, καί σέρνοντας τόν φέρνει ὥς τήν κορυφή καί τήν προσπερνᾷ. Τότε κράζει τούς ἄλλους νά ἔρθουν νά βοηθήσουν τό λαβωμένο· ἐκεῖνοι δέν καταλαβαίνουν ἴσως, δέν ἔρχονται· μόνον ὁ γενναῖος Λαμπρινός τρέχει καί μαζί μέ τόν ἀρχηγό σηκώνουν τό νέο, τόν μεταφέρουν σέ μία σύδεντρη λαγκάδα καί τόν κρύβουν καλά μέσ στά χαμόκλαδα.

Γιατρικά ὁ ἀρχηγός δέν ἔχει νά τοῦ ἀφήσει· τοῦ λέει μονάχα·
—Κάμε κουράγιο καί θά ἔρθω πίσω.

Μέ τό Λαμπρινό προβαίνουν πάλι· οἱ Τοῦρκοι δέν προχωροῦν ἀλλά καί δέν παύουν τίς τουφεκιές. Καταχινιά κατεβαίνει μεγάλη ἀπό τό βουνό καί σκεπάζει κείνους πού φεύγουν. Τότε σταματοῦν· ὁ ἀρχηγός τούς μαλώνει γιά τή βία τους. Εἶχε σκοπό νά κατεβεῖ ἀργότερα νά περιμαζέψει τόν πληγωμένο, ἀλλά κατὰ τό βράδυ γυναῖκες τούς λένε πῶς ὁ στρατός ἔμεινε κάτω στό χωριό καί ἔβαλε σκοπούς. Τίς παράγγειλε ὁ ἀρχηγός νά πᾶν νά βροῦν τόν πληγωμένο καί νά τόν περιποιηθοῦν· καί μέ τά παιδιά του αὐτός ἔφυγε γοργά γιά νά τοῦ

στείλει απ' άλλοῦ βοήθεια. Ὁ νέος ξεψύχησε μέσ στα χαμόκλαδα. Ὁ χαιμώνας ἤρχουνταν βαρύς ἀπό πάνω. Ἀπό τήν Ἑλλάδα ἀφήνουν τόν Μίκη Ζέξα χωρίς βοήθεια, ἐνῶ τούς παρακαλεῖ κάθε μέρα νά τοῦ στείλουν καί τούς ἀρχηγούς πού τοῦ ἔταξαν, καί τά ὅπλα, γιατί βλέπει πῶς ἕνας ἄνθρωπος, καί σιδερένιος ἂν εἶναι, μόνος δέν μπορεῖ νά τά προφτάσει ὅλα. Κάποτε, πρίν ἔρθει, πίστευε πῶς στό χέρι του ἦταν νά κάμει ὅ,τι ἔπρεπε νά γίνει. Ἡ κούραση πλακώνει ποῦ καί ποῦ τήν ψυχή του τώρα. Βάλσαμο τοῦ πόνου εἶναι ἡ θύμηση μονάχα τοῦ σπιτιοῦ του καί τά γράμματα ἀπό κεῖ, πού τόν ἐγκαρδιώνουν. Καί γράφει τῆς γυναικός του σ' ἕνα ἀπό τά τελευταῖα του γράμματα:

«Πότε σᾶς συλλογίζουμαι καί σᾶς ἐπιθυμῶ μέ πόθον ἀκατάσχετον, πότε πάλι εἶμαι ἐνθουσιασμένος καί αἰσιόδοξος, πότε ἀπογοητευμένος, ἀλλ' ὅπωςδήποτε πάντοτε πάσχων, τόσον πολύ ἠθικῶς, ὥστε λησμονῶ τούς σωματικούς κόπους καί πόνους».

Καί κάποτε στήν ἄπονη μοναξιά πού βρίσκεται, σά νά προβλέπει τό θάνατο. Ἕνα ἄστρο στόν οὐρανό εἶναι τό μόνο πράγμα πού ἀπόμεινε νά μποροῦν τήν ἴδια στιγμή νά βλέπουν καί οἱ ἀγαπημένοι του καί νά τόν πείθει πῶς ζοῦν ἀκόμη μ' αὐτόν στόν ἴδιον κόσμο.

Μιά βραδιά ἔφθασαν σ' ἕνα χωριό μουσκεμένοι ἀπό τή βροχή καί κατακουρασμένοι ἀπό μακρύ καί δύσκολο δρόμο. Ὁ ἀρχηγός μοίρασε τά παιδιά του σέ μερικά σπίτια γιά νά στεγνώσουν καί νά κοιμηθοῦν καλά· καί ὁ ἴδιος πῆγε σ' ἕνα σπίτι μέ τέσσερις ἄλλους. Μόλις κάθισε, ρώτησε τό σπιτονοικοκύρη ἂν ἤξερε ποῦ βρίσκουνταν ἐκείνη τήν ἡμέρα ὁ καπετάν Εὐθύμης, καί ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πῶς ἦταν στό Ζέλοβο. Τότε ζήτησε νά βροῦν κανέναν ἄνθρωπο νά στείλουν μέ γράμμα στό Ζέλοβο. Ἐφεραν δυό χωριανούς καί ἔγραψε ὁ ἀρχηγός τό γράμμα στόν Εὐθύμη λέγοντάς του νά ἔρθει, ὡς ἔξω ἀπό τή Στάτιστα τήν ἄλλη μέρα γιά ν' ἀνταμωθοῦν. Οἱ χωρικοί πῆραν τό γράμμα κι ἔφυγαν. Τό πρωί ἦρθαν χωριάτες νά δοῦν τόν καπετάνιο· τούς ρώτησε γιά τό χωριό, γιά τίς δουλειές τους καί ἂν περνᾷ στρατός ἀπό κεῖ· ἀποκρίθηκαν πῶς στρατός μένει σ' ἕνα ἄλλο χωριό μακρύτερα. Ἐπειτα παράγγειλε νά ἐτοιμάσουν ἕνα σφαχτό καί νά τό μοιράσουν στα σπίτια πού ἔμεναν τά παιδιά· στό δικό του τραπέζι κράτησε δυό προεστούς νά φάγουν μαζί· τό ἀπόγευμα πῆγαν οἱ δυό

αὐτοὶ χωριανοὶ νὰ μηνύσουν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἔρθουν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ βράδυ νὰ τοὺς μιλήσει ὁ καπετάνιος.

Ἐξαφνα μπαίνει ἡ σπιτινοικοκυρά καὶ λέει πὼς μιά γριά εἶδε στρατὸ στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Κονομπλάτι.

—Ἐ, θὰ περάσει, εἶπε ὁ Παῦλος.

Σέ λίγο πάλι ἔρχεται ἡ γυναῖκα καὶ λέγει πὼς ὁ στρατὸς ζύγωσε στὸ χωριό. Σηκώθηκαν, πῆγαν στὰ παράθυρα καὶ εἶδαν στρατιῶτες μέσα στὸ χωριό σκορπισμένους. Ἀμέσως ὁ ἀρχηγὸς μηνῶ στὰ καταλύματα νὰ εἶναι ἔτοιμοι, μὰ νὰ μὴν κουνηθεῖ κανένας.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγα λεπτά ἔρχονται δύο γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς τράβηξε κατὰ τὸν ἀπάνω μαχαλά καί, ἂν θέλουν, νὰ φύγουν. Ἐρχονται καὶ ἄλλες γυναῖκες σταλμένες ἀπὸ τὰ καταλύματα καὶ ρωτοῦν τί νὰ κάμουν, νὰ φύγουν; νὰ πυροβολήσουν; Ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μήνυσε νὰ μὴν πυροβολήσῃ κανεὶς χωρὶς νὰ διατάξῃ αὐτός, τίποτε νὰ μὴν κάμουν παρὰ νὰ μένουν στὴ θέση τους. Ἐρχονται πάλι γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς κατεβαίνει πρὸς τὰ κάτω. Ὁ ἀρχηγὸς εἶχε πιάσει τὸ παράθυρο μ' ἓνα χωριανό καὶ κοίταζε· εἶδε μερικοὺς στρατιῶτες πού πῆγαιναν στὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα· ἄρχισαν οἱ στρατιῶτες νὰ χτυποῦν μέ τοὺς κόπανους στὴν πόρτα, τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλὰ καμιάν ἀπάντηση δέν ἔλαβαν· ἄρχισαν νὰ χτυποῦν δυνατώτερα, φωμάζοντας: Νὰ κάψουμε τὸ σπίτι.

Σηκώνει ὁ ἀρχηγὸς τὸ τουφέκι του καὶ πυροβολεῖ· ὁ χωριανὸς πού ἦταν κοντὰ του τραβᾷ καὶ αὐτός· ἀρχίζουν καὶ ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα νὰ πυροβολοῦν. Οἱ Τοῦρκοι σκόρπισαν· πιάνουν ὅμως θέσεις καὶ πυροβολοῦν καὶ αὐτοί.

Οἱ πυροβολισμοὶ κόπηκαν· ὁ ἀρχηγὸς μέ τοὺς δικούς του κατεβαίνει κάτω στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ καὶ μπαίνουν σ' ἓνα μικρὸ στάβλο, γιατί ἐπάνω δέν ἦταν ἀσφαλισμένοι. Στάθηκε στὴν πόρτα καὶ βλέπει ἓνα στρατιώτη πού ἔρχεται κατὰ τὴν αὐλὴ· τραβᾷ, καὶ ὁ στρατιώτης πέφτει· ἓνα ἀπὸ τὰ παλικάρια του βγαίνει καὶ παίρνει τὸ τουφέκι τοῦ σκοτωμένου.

Ἀρχισε νὰ νυχτώνει· ὁ ἀρχηγὸς προσεχτικὰ βγαίνει ἔξω μέ δύο ἀπὸ τὰ παιδιά του· οἱ ἄλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας. Ἀκούστηκε μιά τουφεκιά καὶ ὕστερα μιά φωνή:

—Μέ χτύπησαν, παιδιά.

Ἦρχουνταν πίσω ὁ ἀρχηγὸς κατὰ τὸ στάβλο· μῆκε μέσα καὶ

κάθισε σέ κάτι ὄχυρα. Φώναξε ἓνα ἀπό τούς συντρόφους του καί βγάζοντας ἀπό τό λαιμό τό σταυρό πού φοροῦσε, εἶπε:

—Νά τό δώσεις στή γυναίκα μου· καί τό τουφέκι στό γιό μου· νά πείς ὅτι τό καθήκον μου τό ἔκανα.

Ξεζώστηκε κι ἔπεσαν λίρες ἀπό τό κεμέρι του πού τό εἶχε τρυπήσει τό βόλι, φάνηκαν αἵματα, ἔρχισαν πόνοι καί ἔλεγε:

—Σκοτώστε με, βρέ παιδιά· πῶς θά μ' ἀφήστε στούς Τούρκους;

“Ὅσο περνοῦσε ἡ ὥρα, τόσο πονοῦσε δυνατότερα· ὅταν τόν συνέπαιρνε φοβερός ὁ πόνος, σχεδόν βογκοῦσε καί ἔλεγε:

—Πονῶ, σκοτώστε με . . .

Καί πάλι:

—Σκοτώστε με . . .

Καί ἄλλοτε ὀνόμαζε τά παιδιά του.

“Ὁ σύντροφος, πού εἶχε ἔρθει κοντά του, εἶπε:

—Καπετάνιε, δέ σ' ἀφήνουμε στούς Τούρκους.

Καί ἔσκυψε καί τόν φίλησε στό στόμα· τά χεῖλη του ἦταν ψυχρά. Καί πάλι τόν συνεπῆραν οἱ πόνοι δυνατοί κι ἔλεγε ὄλο πιο σιγανά.

—Πονῶ, σκοτώστε με . . .

Δέν μποροῦσε πιά νά κουνηθεῖ ἀπό τή θέση του· οὔτε τά παιδιά του δέν ὀνόμαζε τώρα· ὥσπου δέν ἀκούστηκε πιά φωνή. . .

«Μαρτύρων καί Ἑρώων αἶμα»

Ἰων Δραγούμης

2. Η Θ Α Λ Α Σ Σ Α

(Ἀποσπάσματα)

Σ' ἓνα ἀκρογιάλι ἔρημο τῆς Θράκης, ὥρα μεσημέρι περπατῶ, ἀφοῦ βγῆκα ἀπό τή φθινοπωριάτικη δροσάτη θάλασσα. Καί τώρα κάθομαι στόν πολύ παλιό καί γνώριμο γιαλό κάτω ἀπό μιά δρύ μεγάλη, πού τά φύλλα της τ' ἀναδεύει ὁ μπάτης * δροσερός καί μουρμουρίζουν ἀτέλειωτα. Κοιτάζω μπροστά, θάλασσα πού τρεμολάμπει σά φόρεμα βασιλικό φασμένο μέ χρυσαφένια ἄστρα, καί μαγνητίζομαι. Ἀριστερά κοιτάζω, θάλασσα πού στολιζεται μέ ζεστά μαβιά χρώματα. . . Κοιτάζω ἔπειτα πρώτη φορά προσεχτικά, πέρα στά δεξιά, καί ἀγναντεύω, σ' αὐτή τή γνωστή ἀπό τά παλιά τά χρόνια καί πολυαγαπημένη θάλασσα, ἑνός ψηλοῦ νησιοῦ μορφή εὐγενική, πού τό

ὄνομά του ἀπό τὰ παλιά τὰ χρόνια τό ξέρουν οἱ ἄνθρωποι καί ἀκούγεται σά μουσική. Τό εἶχα ἀκουστά κι ἐγώ καί στό χάρτη τό εἶχα κάποτε ἰδωμένο. Πρώτη φορά ὅμως τώρα μοῦ φανερώθηκε στ' ἀλήθεια. Λαχταρῶ νά μείνω πάντα ἔτσι, μαγεμένος, καί νά νιώθω αἰώνια μέ τήν ἴδια ἔνταση τήν τωρινή εὐτυχία. Καί ὕστερα θέλω νά φωνάξω τήν εὐτυχία μου, νά τῆς δώσω μορφή αἰώνια, ἀφοῦ δέν δύναμαι νά τήν κρατήσω ἀλλιώτικα αἰώνια στά σωθικά μου. Καί ὅμως δέν μπορῶ νά δώσω μορφή στό αἶσθημα καί παθαίνομαι καί χαλῶ ἔτσι μοναχός μου τήν ὀριμασμένη εὐτυχία μου ἀναταράζοντάς την μέ πόθους ἀνεκπλήρωτους.

* * *

Ἄλλη μέρα, σταχτερό ἀπόγεμα, σέ ξένα ἀκρογιαλία. Ἦταν συννεφιά καί στάθηκε στήν ἀκροθαλασσιά κοιτάζοντας τή φουσκωμένη θάλασσα, καί φυσομανοῦσε ἡ νοτιά, σάν νά ἤθελε νά μέ πάρει. Μ' ἔπιασε ὁ φόβος ἐκεῖνος ὁ ἀνεξήγητος, πού μέ παίρνει κάθε πού νιώθω πῶς εἶμαι μόνος στόν κόσμο καί δέν μπορῶ νά διακρίνω κανένα δεσμό μου μέ κανέναν ἄνθρωπο. Αἰσθάνομαι ὅπως αἰσθάνεται ἴσως καμιά φορά ἡ γῆ, πού στριφογυρίζει στό χάος ξεμοναχιασμένη ἀπό τ' ἄλλα σώματα, πού καί αὐτά στριφογυρίζουν μέσα στό χάος, χωρίς κανέναν δεσμό νά τὰ συνδέει ἀναμεταξύ τους. Καί εἶμαι τότε ξεριζωμένος ἀπό τήν κοινωνία καί γίνομαι πράμα χαμένο στόν κόσμο καί ἀνατριχιάζω. Τότε ἤθελα κάποια φωνή ἀγαπημένη νά μοῦ λέει:

—Καί ἂν εἶσ' ἐσύ ἔρημος στόν κόσμο, εἶμαι κι ἐγώ μόνος· ἔρχομαι μαζί.

Μά κείνο τ' ἀπόγεμα τό σταχτερότατο δέν ἀκουγα καμιά φωνή καί πῆρα τόν ἴσιο δρόμο μου πάλι καί περπάτησα στήν ἀκροθαλασσιά, ὥσπου ἡ ἀνησυχία μου ἔγινε ἀγάλη ἀγάλη λύπη.

* * *

Ἐνα χειμωνιάτικο πρωί σηκώθηκα μέ τόν ἥλιο καί κοίταξα κατὰ τή θάλασσα. Τό νησί ἦταν κάτασπρο ὥς κάτω καί ἡ ἀμμουδιά ἦταν κι αὐτή χιονισμένη. Καί εἶδα πρώτη φορά, ἀπό τή ζεστασιά τοῦ ἡλίου, τή θάλασσα πού ἄχνιζε ἥσυχα.

Ἡ ἴδια, μέ τή νοτιά, τίς περασμένες, ἔριξε καί σύντριψε στά βράχια τοῦ κάβου ἕνα τρικάρτο καράβι καί ἔπνιξε τοὺς ἀνθρώπους. Δέ βρίσκεις λογαριασμό μαζί της.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἄκουσα μιὰν ὁμιλία στό λιμάνι:

—Τί γίνεται ὁ Κρανιδιώτης;

—Δέν εἶναι πιά καπετάνιος.

—Γιατί; Δέν ἔχει πιά καράβι;

—Τό ἔχει τό καράβι του, μά πίνει καί τόν κάνανε ναύτη ἀπό καπετάνιο.

—Ὅμως ἔχει καλή καρδιά ὁ Κρανιδιώτης· εἶναι καί παλικάρι.

—Τί τὰ θές; Ἡ θάλασσα δέν παίζει.

Βέβαια ἡ θάλασσα δέν παίζει. Μπορεῖ ὁ Κρανιδιώτης νά ἔχει ἄδολη καρδιά καί νά εἶναι καί παλικάρι, μά ἡ θάλασσα δέ δέχεται πιωμένους καπετάνιους· ἅμα βαλθοῦν στό πιοτό, αὐτὴ τοὺς βάζει στή θέση πού τοὺς ταιριάζει, καί ἀπό καπετάνιους τοὺς κάνει ναῦτες ἢ τοὺς πνίγει μέ τό καράβι τους. Ἄς ἦταν τόσο αὐστηρή καί ἀλύγιστη καί ἡ πατρίδα...

Μέ τρικυμία ταξιδεύω πρὸς κάποιον τόπο· φυσομανᾷ ὁ βοριάς καί ἀφρισμένες εἶναι οἱ κορφές τῶν κυμάτων. Στό κατάστρωμα περπατῶ καί βλέπω ἡσυχά τὴν αἰώνια θάλασσα καί σχεδόν μέ παίρνει ὁ ἄγριος ὁ βοριάς καί λάμπει ἓνα ἄστρο. Εἶμαι κι ἐγὼ ἓνα ὄν σάν τὰ ἄλλα, ἴσος μέ τό ἄστρο, μέ τὴ θάλασσα καί μέ τόν ἀγέρα, μοναχικός σάν αὐτά, ἐλεύτερος καί νικητής. Τίποτε δέ φοβοῦμαι καί τίποτε δέ βαραίνει ἐπάνω μου. Χορεύω στό κατάστρωμα γελώντας, ἐπειδὴ χορεύουν γελώντας καί τὰ κύματα. Τρελάθηκε ἡ θάλασσα, τρελάθηκα κι ἐγώ. Κι ἐγὼ σήμερα νίκησα τὴ θάλασσα. Ἐνα δειλινὸ πέρασε τό πλοῖο μου ἀνάμεσα στά γνωρίμα νησιά. Πέρα, στό συννεφιασμένον οὐρανό, μόλις διακρίνεται ἓνα σκοταδιασμένο νησί, πού τό γνωρίζω. Ἄ, καί νά ἤμουν ἐκεῖ πάνω!

* * *

Μέ καλοκαιρία ξαναπέρασε τό πλοῖο μου ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ νησιά, καί τό νησί αὐτό, πού τό εἶδα σκοταδιασμένο τό χειμῶνα, τό δέρνουν ἀπαλά τῶρα ὁ θαλασσινὸς ἀέρας καί τὰ νερά, τό λούζει ὁ ἥλιος, καί τό λιόγερμα ἱσκιώνουν οἱ ρεματιές καί φωτίζονται οἱ ξέρες, οἱ ράχες, μενεξεδένιες. Λαχταρᾷ πάλι ἡ ψυχὴ μου νά πάει κοντά στό νησί καί νά τό χαϊδέψει. Λαχταρῶ τὴν πρώτη ὥρα πού θά πατήσω τό πόδι μου στό νησί, καί τὴν πρώτη στιγμή, πού, λαφρότατη, σά θύμηση, θά μοῦ ἔρθει ἡ μυρωδιά τῶν χορταριῶν του καί τοῦ χρώματος.

Καί είναι τό νησί ζωντανός βράχος ζωσμένος από πολλή θάλασσα.

«Σαμοθράκη»

Ἰωάν. Δραγούμης

3. Ο ΠΥΡΑΥΛΟΣ

(28 Ὀκτωβρίου)

Ἦτανε νύχτα θεοσκοτεινή. Ἕνα ὀλόμαυρο, πελώριο σύννεφο μέ φοβερή κοιλιά σερνότανε πάνω στή φοβισμένη γῆ. Κι οὔτε μιά τρυπίτσα γιά νά ξεφύγει τό βλέμμα πρὸς τόν οὐρανό, οὔτ' ἓνα ἀστέρι, οὔτ' ἓνα φῶς. Ἀπὸ τῆ μικρῆ, θαλασσόπληκτη αὐτῇ ξέρα πού κατοικοῦμε, ὑψώθη ξαφνικά, ἔσχισε τὰ σκοτάδια καί χάραξε πύρινη κι ὀλόφωτη τροχιά ἓνας ἐκπληκτικός πύραυλος. Τό «ΟΧΙ» τῆς Ἑλλάδος στὸν εἰσβολέα. Ἑκατομῦρια μάτια σηκώθηκαν κατὰ τό θόλο, πού ὁ πύραυλος στάθηκε κατακόρυφος, παράξενο, πολὺτιμο μετέωρο, πού καταύγαζε τό στερέωμα· ἑκατομῦρια ψυχές, σκυμμένες, μαζεμένες, ἀνάβλεψαν μέ λαχτάρα. Καί τὰ παγερά δεσμά τοῦ τρόμου λύθηκαν. Καί τὰ στήθη ἄρχισαν ν' ἀνασαίνουν.

Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἀνθρωπότης εἶχε νῶς τὰ τώρα, στήν ἱστορία της, πολλές στιγμές μεγάλου ξεπεσμοῦ. Αὐτό πού ὀνομάζουμε πρόοδο, ἠθικές πρὸ πάντων κατακτήσεις, ἠθικὴ ἄνοδο τοῦ ἀνθρώπου, δέν πάει οὔτε μ' εὐθεία, οὔτε μέ καμπύλη: εἶναι μιά τεθλασμένη, πού κατεβαίνει σέ φοβερά Ναδίρ*, γιά νά τιναχθεῖ ἔπειτα στὰ πιά ἀπίστευτα Ζενίθ*. Ὁ σημερινὸς ξεπεσμός τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπὸ τοὺς πιά θλιβεροὺς. Ὁ ὕλισμός, πού ἀλώνιζε τὴν Εὐρώπη ἐπὶ δεκαετίες, εἶχε μπολιάσει βαθιά τίς ψυχές, εἶχε ἀποσυνθέσει κάθε πίστη, εἶχε διαλύσει κάθε γενναῖο αἶσθημα, εἶχε διαποτίσει τὰ πνεύματα, εἶχε ναρκώσει κάθε δυνατὴ σκέψη καί εἶχε καλλιεργήσει μιά φρενιασμένη τάση πρὸς τὴ φιλοζωία καί τὴν ἀπόλαυση. Μέ μιά λέξη: εἶχε προετοιμάσει τοὺς λαοὺς γιά τὴ σκλαβιά. Πουθενά δέν μπόρεσε νά σταθεῖ ὀρθία ἡ ψυχὴ, ν' ἀντιτάξει τὴν ἥρωικὴ θέληση, τὴν ἀπόφαση τῆς θυσίας, στό ἀτσάλι τῆς μηχανοκινήτου βίας.

Ἔθνη πού τὰ πιστεύαμε μεγάλα, λύγισαν, τό ἓνα μετὰ τό ἄλλο, σάν τὰ πιά ἀδύνατα καλάμια· κράτη πού τὰ θεωρούσαμε ἀνίκητα,

συντρίφτηκαν σάν ἀθύρματα· χῶρες, πού τίς νομίζαμε λαμπρά προστατευμένες, πατήθηκαν· λαοί, πού τοὺς εἶχαμε γιά εὐγενεῖς καί ὑπερήφανους, δοκίμασαν τίς μεγαλύτερες ταπεινώσεις καί τοὺς ἀπαισιότερους ἐξευτελισμούς. Ἀπό τίς χιονισμένες περιοχές τῆς Σκανδιναβίας κι ἀπό τή Βαλτική ὡς τίς ἡλιόλουστες ἀκρογιαλιές τῆς Μεσογείου, ὅπου καί νά γυρίσετε τό μάτι, δέν ἀντικρίζετε παρά τή σκλαβιά.

Μέσα σ' αὐτή τήν ἄγρια νύχτα, πού εἶχε συνθλίψει τόν κόσμο, τινάχτηκε, γιά νά διαλύσει τά σκοτάδια, ὁ πύραυλος τῆς ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως. Τό φῶς του ἔρχεται ἀπό πολύ μακριά. Ἔρχεται ἀπό τοὺς Μααραθῶνες καί τίς Σαλαμίνες, πού σήκωσαν κατά τῶν κυμάτων τῆς βαρβαρότητας τόν ἥρωισμό τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Ἔρχεται ἀπό τίς ἐπάλξεις τοῦ Βυζαντίου, ὅπου συντρίφτηκαν τά κύματα τῶν Ἀράβων. Ἔρχεται ἀπό τό Εἰκοσιένα, πού ἔδωσε τό μέγα σύνθημα τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν λαῶν σέ μιά Εὐρώπη ἀντιδραστική, σκλαβωμένη, σάν τή σημερινή. Εἶναι ὁ αἰώνιος πύραυλος, πού ὑψώνεται σ' ὅλες τίς ἐπικίνδυνες στιγμές τῆς λιποψυχίας τῶν ἀνθρώπων, πού ὑψώνεται πάντα ἀπό τό δικό μας ἔθνος — γιά νά δείξει στόν κόσμο τό δρόμο τῆς σωτηρίας. Κι ὅταν αὐτός φωτίστηκε μιά φορά, τό τέλος δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀμφίβολο: οἱ ἄλυσίδες θά σπάσουν κι ὁ κόσμος θ' ἀποδοθεῖ στό φυσικό στοίχειο τῆς ζωῆς — τήν ἐλευθερία.

Ἐφημερίδα «Ἑστία», 1940

Σπύρος Μελάς

4. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΛΥΤΡΑΣ

Ὁ Νικηφόρος Λύτρας ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ, ἣτις εἶναι ἡ πατρίς τοῦ Γύζη καί τῶν πλείστων τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Ἡ σύμπτωση αὕτη σημαίνει ἄραγε ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ νήσῳ ἀκμαίότερον ἢ ἐν πάσῃ Ἑλληνικῇ χώρᾳ τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ θάλλει, ἢ μήπως ὀφείλεται εἰς ὅλως ἐξωτερικὴν ἀφορμὴν, εἰς τὴν μικρὰν δηλ. συνδρομὴν, ἣν ἐκάστοτε ἡ μονὴ τῆς Τήνου παρέσχεν εἰς πάντας τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἀφιερῶσιν εἰς τὴν λατρείαν τῆς καλλιτεχνίας;

Ὁ Λύτρας μόνον τὰ πρῶτα ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν ἐν τῷ σχολείῳ τῆς πατρίδος του.

Εἶναι δὲ περίεργον καὶ χαρακτηριστικὸν ἅμα, ὅτι πάντες σχε-

δόν οί "Έλληνες καλλιτέχναι, οί όπωσδήποτε όνομαστοί, έμειναν παν-
τελώς άγευστοι τής σχολειακής παιδείσεως. Μή δυνάμενοι νά ευρωσιν
έν τῷ σχολείῳ τήν άρμόζουσαν πνευματικήν τροφήν εἰς τήν ευαίσθη-
τον ψυχήν των καί τήν ευφάνταστον διάνοιάν των, έζήτησαν νά σώ-
σωσι τά έμφυτα αὐτῶν χαρίσματα άπό τής 'Αρπυίας τής σχολαστι-
κότητος.

Έκ παιδικής ηλικίας έζήτει ό Λύτρας δι' αὐτοσχεδιασμάτων νά
ίκανοποιήσῃ τόν άκατάσχετον αὐτοῦ πρὸς τήν ζωγραφικήν έρωτα,
πρωτόλεια δέ τοῦ αὐτοδιδάκτου νεανίου εἶχον έλκύσει τήν προσοχήν
τοῦ "Οθωνος. 'Ο βασιλεὺς οὗτος, όστις εἶχε πατροπαράδοτον κληρο-
νομίαν τήν έξόχως βασιλικήν άρετήν τοῦ προστατεύειν τὰς τέχνας καί
τὰ γράμματα, διακρίνας τήν ευφυΐαν καί τήν ροπήν αὐτοῦ πρὸς τὰς
καλὰς τέχνας, ώρισεν ύποτροφίαν εἰς τόν Λύτραν καί άπέστειλεν
αὐτόν εἰς Μόναχον πρὸς συστηματικήν σπουδὴν τής ζωγραφικῆς.

'Ο Λύτρας μετέβη εἰς Μόναχον εἰς χρόνους κρίσιμους καί πολυ-
ταράχους τῇ καλλιτεχνίᾳ, εἰς χρόνους άμφιβολίας καί άσταθείας καλ-
λιτεχνικῆς, ότε ήρχισε νά διασαλεύηται ή πίστις πρὸς τὰ παλαιά εἰ-
δωλα, άτινα ἐπὶ τρεῖς καί πλέον δεκαετηρίδας έλάτρευσεν ό καλλιτε-
χνικός κόσμος τοῦ Μονάχου, δέν εἶχον όμως άκόμη έπικρατήσῃ τε-
λείως καί τὰ ιδεώδη τής νέας σχολῆς. Τὸ πρῶτον ύπῆρξε μαθητῆς τοῦ
Moritz Schwindt, όστις ήτο ό τελευταίος, αλλά καί ό έπιφανέστα-
τος άντιπρόσωπος τής ρωμαντικῆς σχολῆς έν τῇ 'Ακαδημίᾳ τῶν τε-
χνῶν. 'Η τέχνη τοῦ Schwindt εἶναι άληθές ότι ήτο άπηλλαγμένη
τῆς άσθενικῆς ύπερευαισθησίας τῶν ρωμαντικῶν καί τῆς άλλης άσα-
φείας περὶ τήν διατύπωσιν καί τήν εκτέλεσιν. Εἶχε κατορθώσει μάλι-
στα οὗτος τὰς όμιχλώδεις τοῦ ρωμαντισμοῦ ποιητικὰς ύποθέσεις νά
περιβάλῃ μέ μορφήν κλασσικῆς ιδανικότητος. 'Αλλά καί τοιαύτας
έχουσα ή τέχνη τοῦ Schwindt άρετὰς δέν ίκανοποιεῖ τελείως τὰς
καλλιτεχνικὰς όρέξεις τοῦ Λύτρα. 'Η έλλειψις άληθείας τῆς παραστά-
σεως, ή έλλειψις άκριβείας περὶ τήν τεχνικὴν εκτέλεσιν καί ή άτέλεια
τοῦ χρωματισμοῦ ήσαν τὰ κύρια τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς έλαττώματα,
άτινα ήνάγκασαν τόν Λύτραν νά καταλίπῃ τήν σχολήν τοῦ Schwindt
καί νά άφοσιωθῇ όλοψύχως εἰς τὰς άρχὰς τοῦ Piloty, τοῦ ιδρυτοῦ
τῆς πραγματικῆς σχολῆς, όστις τήν ζήτησιν τῆς άληθείας καί τήν
μετ' άκριβείας καί ζωτικότητα ἀναπαράστασιν αὐτῆς έθεώρει ως τὸ
άληθές τῆς τέχνης ευαγγέλιον.

Ὁ Λύτρας ταχέως κατέστη εἰς τῶν κρατίστων ὁπαδῶν τοῦ Piloty, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν πρώτην καὶ μεγαλουργὸν ἐκείνην γενεάν τῶν μαθητῶν τοῦ ἐπιφανοῦς Γερμανοῦ ζωγράφου, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου ἐλάμπρυναν μετέπειτα διὰ τῶν ἔργων των, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι τὴν δόξαν τῆς γερμανικῆς καλλιτεχνίας ἀποτελοῦσι. Τινὰς δὲ τούτων, ὡς τὸν Μουγκάτση, τὸν Γαβριήλ Μάξ καὶ τὸν Μάκαρτ, εἶχε καὶ συνεργάτας ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ (atelier) τῆς Ἀκαδημίας. Διὰ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἑκτακτον ἐπίδοσίν του ἐγένετο ὁ Λύτρας ταχέως ὁ ἐκλεκτὸς τῶν καθηγητῶν του μαθητής, διὰ τὴν ἄκραν δὲ καλοκαγαθίαν τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν εἰλικρινῇ ἀφέλειαν τῶν τρόπων του ἠγαπᾶτο μέχρι λατρείας ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του συναδέλφων.

Συνετέλεσαν δὲ εἰς τοῦτο ὄχι ὀλίγον καὶ αἱ ἐν εἶδει παιδιᾶς καλλιτεχνικαὶ ἐπίνοιαι καὶ ἐμπνεύσεις του, αἱ μεστὰι μεθυγραφικῆς* εὐφυίας, δι' ὧν συχνὰ ἔτερπε τὸν ἄλλως φαιδρὸν καλλιτεχνικὸν ὄμιλον.

Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὁθωνος ἐγένετο καὶ εἰς τὸν Λύτραν πρόξενος ἀτυχημάτων. Στερηθεὶς τῆς ὑποτροφίας του ἐταλαιπωρήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν κακουχίαις, μέχρις οὗ φιλόπατρις ὁμογενὴς ἀνέλαβε τῇ συστάσει τῶν καθηγητῶν του νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν του σπουδῶν. Ἐπεισδιδόν τι σχετιζόμενον πρὸς τὴν νέαν ταύτην ὑποτροφίαν τοῦ Λύτρα μαρτυρεῖ τὴν εἰλικρινῇ πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τῶν συμμαθητῶν του καὶ τὴν μεγάλην τοῦ Λύτρα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ δημοτικότητα. Ὅμως ὁ Λύτρας ἔλαβε παρὰ τοῦ προστάτου του ὁμογενοῦς τὸ πρῶτον τῆς ὑποτροφίας του χορήγημα καὶ διεδόθη ἡ εἶδησις αὕτη εἰς ὅλον τὸν καλλιτεχνικὸν κόσμον τῆς Ἀκαδημίας, εἰς ἔνδειξιν τῆς γενικῆς χαρᾶς ἔσπευσαν νὰ πανηγυρίσωσι τὸ εὐφρόσυνον τοῦτο ἄγγελμα. Μὲ ἄνθη καὶ στεφάνους ἐκόσμησαν τὰς κλίμακας τῆς Ἀκαδημίας, ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ ὅλων τῶν δωματίων καὶ ἐργαστηρίων εἶχε γραφῇ μὲ μεγάλα γράμματα ὁ ἀριθμὸς 2000, τὸ ποσὸν τῆς ὑποτροφίας τοῦ Λύτρα.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Λύτρα, ἅτινα ἐν αὐτῇ τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐξετέλεσεν, ἦσαν ἱστορικῆς κυρίως ὑποθέσεως, οἷα καὶ τὰ τοῦ Piloty, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρχαίαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Τὰ ἔργα ταῦτα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐξετέθησαν ἐν Μονάχῳ καὶ ἐπηνέθησαν, δεικνύουσιν ἐμφανῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Piloty καὶ κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ιδέας καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τὸν χρωματισμόν. Χειρα-

φετηθείς δὲ βραδύτερον ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἠκολούθησε τὰς ιδίας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις καὶ παρήγαγεν ἔργα φέροντα γνησίαν τὴν σφραγίδα τῆς ιδιοφυίας του.

Ἡ καλλιτεχνικὴ σημασία τοῦ Λύτρα ἄρχεται κυρίως ἀπὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου του, ὅπου καὶ διατελεῖ ἔκτοτε καθηγητὴς τῆς ζωγραφικῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πολυτεχνείῳ.

* * *

Ὁ Λύτρας εἶναι ὁ μόνος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων, ὅστις ἀφιέρωσεν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν εὐφυΐαν καὶ παραγωγικότητα εἰς καλλιτεχνικὴν ἀποτύπωσιν τοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Μετὰ θερμότητος ζήλου καὶ ἀγάπης πρόσκειται εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως, ὡς ἀληθὴς ὅμως *naturaliste*, ὅστις ἀποστέργει τὴν μετὰ φωτογραφικῆς ἀληθείας χυδαίαν ἀναπαράστασιν τῆς φύσεως ἐξ ἴσου καὶ τὴν παράστασιν τῆς κενῆς καὶ ἀψύχου ἰδανικότητος. Ἡ φύσις μετὰ τοῦ ἐν τέχνῃ καλοῦ, ἡ ἀλήθεια μετὰ τῆς ποιήσεως, τοῦτο εἶναι τὸ σύμβολον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τοῦ Λύτρα. Ἐχων ἀνεξάντλητον τὴν ἐπίνοιαν καὶ ἀνάλογον τὴν εὐαισθησίαν λαμβάνει τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ μονομεροῦς τινος κύκλου, ἀλλ' ἐκ πάσης πηγῆς τοῦ καλοῦ. Δύναται δὲ νὰ διατυπώσῃ καλλιτεχνικῶς τραγικὰ ἐπεισόδια τῶν χρόνων τῆς πειρατείας μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας καὶ τοῦ-αὐτοῦ αἰσθήματος, μεθ' οὗ καὶ τὰ τρυφερώτατα εἰδυλλια τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τοῦ ἔθνους μας.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἀπλᾶι ρωπογραφίαι* κοινῆς ὑποθέσεως εἰλημμένα κυρίως ἐκ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ — οἷα εἶναι ἡ *Μελλονίμμος*, τὸ *Λυγὸν* τοῦ *Πάσχα*, ἡ *Ὁρσανή*, τὰ *Κάλανδα*, τὸ *Μαγειρεῖον* καὶ ἄλλα παρόμοια —, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰ παραδείγματα τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Λύτρα πρὸς τὴν μελέτην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὗτινος ὄχι μόνον τὰ κυριώτερα συναισθήματα τὰ συγκινοῦντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐλαχίστας καὶ οἶονεὶ τυχαίας ἐκφάνσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου γινώσκει νὰ περιβάλλῃ μὲ καλλιτεχνικὴν μορφήν. Τὰς ρωπογραφίας ταύτας τοῦ Λύτρα δὲν διακρίνει ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καὶ ὁ ζωηρὸς χαρακτηρισμὸς τῆς χυδαίας καὶ ἀγροϊκοῦ ἐκφάνσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἡ ποιητικὴ μᾶλλον καὶ εἰδυλλιακὴ ἀντίληψις τῆς παραστάσεως.

Οἱ φρονούντες ὅτι ἡ ἀγροϊκὸς τῆς ζωῆς ἐκφρασις εἶναι ἡ μόνη

ἀληθής, ἀρμόζουσα μάλιστα εἰς παράστασιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, θὰ εὐρωσιν ὑπερβολικὴν τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν εὐγένειαν, ἥτις καταφαίνεται ἐν τῇ παραστάσει τῶν γυναικείων μορφῶν τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα. Εἰς ἡμᾶς ὅμως ἀσκεῖ ἰδιαίτεραν μαγεῖαν ἢ τοιαύτη ἀντίληψις, ἥτις δὲν ἀντίκειται ἄλλως καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, διότι ἡ εὐγένεια ἢ χαρακτηρίζουσα ταῦτα καὶ ἄλλα ὁμοίας φύσεως ἔργα τοῦ Λύτρα δὲν εἶναι ἐπίπλαστος ἢ ἐπιτετηδευμένη, ἀλλὰ φυσικὴ συστολὴ καὶ αἰδώς, ἐμφαίνουσα ἀρετὴν τινα τῶν γυναικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα τοῦ νησιωτικοῦ, σωφροσύνην δηλαδὴ καὶ ἔμφυτον σεμνότητα.

Αἱ εἰκόνες αὗται τοῦ Λύτρα δεικνύουσι γυναικείους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τύπους, οἵτινες δὲν τέρπουσι διὰ τῆς παραστάσεως παιδρῶ καλλοῦς καὶ ἀγροίκου ζωτικότητος, ἀλλ' ἐμπνέουσι μᾶλλον διὰ τῆς ἀπλοϊκῆς αὐτῶν εὐγενείας τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν θεατὴν.

Οὐδὲν ἥττον ἐπιτυχῶς διατυποῖ ὁ Λύτρας καὶ τὴν παιδρὰν καὶ εὐφρόσυνον ἢ καὶ κωμικὴν ὄψιν τοῦ λαοῦ, ἀποφεύγων τὰς ἀκρότητας καὶ τὰς παρεκτροπὰς, αἵτινες ὑποβιβάζουσι τὴν τέχνην εἰς γελοιογραφίαν. Ὁ Μάγκας, τὰ Κάλανδα, τὸ Φίλημα, τὸ Μαγεῖριον, ὁ Κακὸς Ἐργονος εἶναι εἰκόνες μεστὰι λεπτοτάτης μεθυγραφικῆς δυνάμεως.

* * *

Πλὴν τῶν ἀπλῶν ρωπογραφιῶν, αἵτινες ἔχουσιν ὡς ὑποκείμενον τὴν παράστασιν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ἐν εἰδυλλιακαῖς σκηναῖς ἀναπτυσσομένου ἢ τὴν παράστασιν τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ τυχαίᾳ ἐκφάνσει τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὁ Λύτρας παρήγαγε καὶ εἰκόνας γενικωτέρας σημασίας, ἀληθεῖς μεγαλογραφίας, εἰκόνας τῆς ἱστορικῆς καλουμένης ρωπογραφίας, αἵτινες χαρακτηρίζουσι ἐποχὴν ὁλόκληρον παρωχημένην τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου, ἀναπαριστῶσαι μετὰ πειστικῆς ἀληθείας καὶ δραματικῆς δυνάμεως τὸν θυελλώδη καὶ πολυτάραχον ἔθνικόν βίον ἀρχαιοτέρων χρόνων, τὸν μεστὸν κινδύνων καὶ σκληρῶν δοκιμασιῶν.

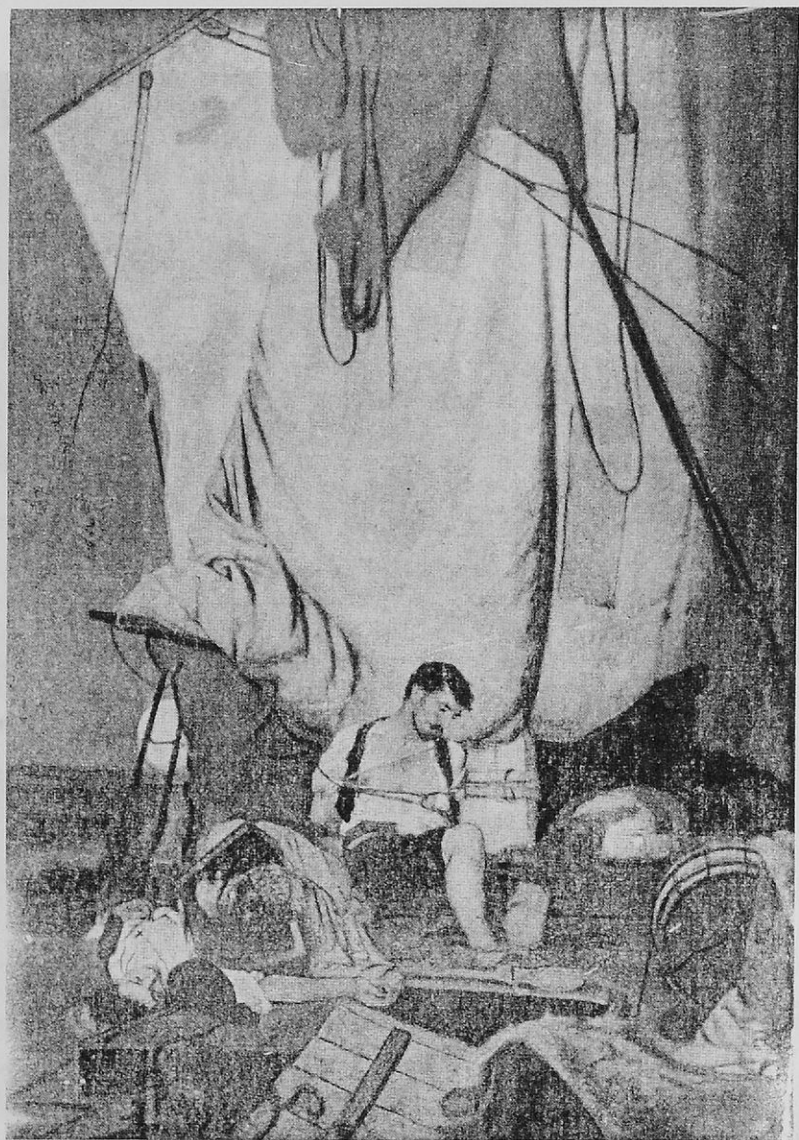
Τὰ ἔργα ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Λύτρας ὄχι μόνον ποιητικῆς εὐαισθησίας ἐμπεφορημένος εἶναι ἀλλὰ καὶ βαθὺς μελετητὴς καὶ ψυχολόγος.

Πλὴν τοῦ ἐναντι ἀπεικονιζομένου ἔργου «Τὰ μετὰ τὴν πειραστίαν», ὁ σπουδαιότατος τοῦ εἵδους τούτου πίναξ τοῦ Λύτρα εἶναι,

λόγῳ ἐπιβολῆς, «*Ἡ Κλεμμένη*». Σπήλαιόν τι παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ πλοιάριον κατὰ τὸ ἥμισυ ἐντὸς αὐτοῦ κρυπτόμενον εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ τῆς παραστάσεως βάσις, ἡ σκηνογραφία, τὸ κυριώτερον δὲ τῆς συνθέσεως πρόσωπον, ὅπερ ἀποτελεῖ ἄλλως καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς ιδέας, εἶναι ἡ ἐν τῷ ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος μέρει καθημένη παρὰ τὴν λέμβον γυναικεία μορφή, Ἑλληνίς καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ πλοῦτου τῆς περιβολῆς. Κατεχομένη ὑπὸ βαθείας ψυχικῆς ὀδύνης στηρίζει τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου, ὅλως ἀναίσθητος πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν γινόμενα. Δύο δὲ εἶναι κυρίως τὰ πρόσωπα, ἅτινα καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ιδέαν καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν σύνθεσιν στενωτέρον μετ' αὐτῆς συνδέονται. Γέρων τις Τοῦρκος καὶ ἀπαίσιος τὴν ὄψιν νεαρὸς ζεῖμπέκης, ὃν καθιστᾷ ἀπεχθέστερον ἡ αἱματόχρους ἐνδυμασία του. Κάθηται οὗτος ἐπὶ τῆς λέμβου παίζων τὸ σύνηθες μουσικὸν ὄργανον τῶν Τούρκων, προσβλέπει δὲ λοξῶς τὴν περικαλλῆ νεάνίδα μὲ φιλάρεσκον μεδίδιαμα, πεποισθῶς εἰς τὴν μαγεῖαν τῆς μουσικῆς του καὶ εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τῶν θελγῆτρων του. Παρ' αὐτὸν δὲ κάτωθεν τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ πλοιαρίου κάθηται ὁ γέρων Τοῦρκος, ὅστις μετὰ στυγνοῦ καὶ ἀδυσωπότητος ὕφους καὶ μετὰ τινος φθόνου προσβλέπει τὸν νέον ζεῖμπέκην, ἀναμυμνησκόμενος τοὺς ἡρωϊκοὺς του χρόνους.

Τί ζητεῖ ὁμως ἡ νεαρὰ αὕτη καὶ περικαλλὴς κόρη ἐν μέσῳ τοιούτου ἥκιστα τιμητικοῦ ὁμίλου, τίς ἡ σχέσις αὐτῶν, καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς θλίψεως της γίνεται σαφέστερον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῆς συνθέσεως προσώπων. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ζεῖμπέκη συσπειρᾶται αἰθίοψ τις, ὅστις ἔχει τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους προσδεδεμένην ἕνεκα βαρείας πληγῆς. Ἡ πρὸ αὐτοῦ δὲ κειμένη μάχαιρα ὑποδηλοῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πληγῆς του. Ὅποίου εἶδους αἰσθήματα ἐμπνέει εἰς τὸν μαῦρον τοῦτον τὸ πρὸ αὐτοῦ λαμπρὸν θέαμα γυναικείας καλλονῆς, δεικνύει ἡ λαγνεία, ἥτις ἐκφραστικώτατα ἐπὶ τῆς ἀπαισίας μορφῆς του ὑποτυπῶνται. Ἐν γένει δὲ ὁ αἰθίοψ εἶναι μία τῶν ἐκφραστικωτάτων μορφῶν τῆς ὅλης εἰκόνος.

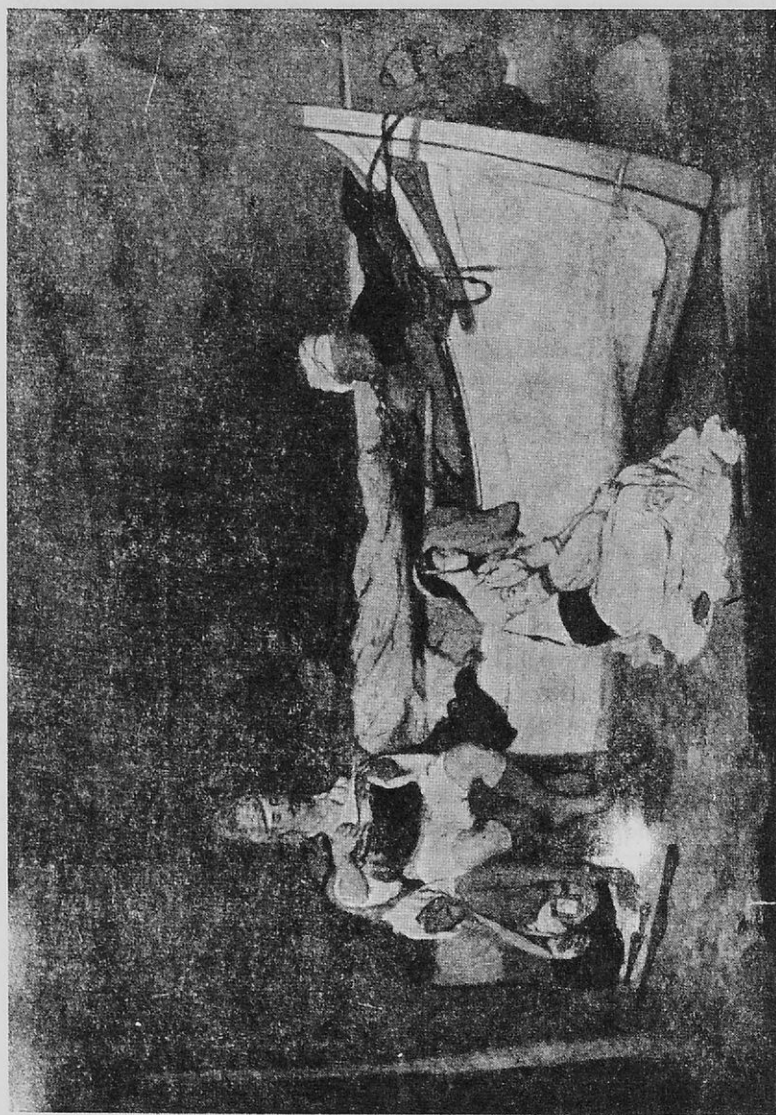
Ἐν τῷ βάθει τοῦ σπηλαίου φαίνεται ἕτερος Τοῦρκος παρασκευάζων τὰ ὅπλα, πρὸς προσεχῇ κίνδυνον, ἐν μακρινῇ δὲ ἀποστάσει φρουρὸς ἔνοπλος καὶ ἡμικλινὴς κατασκοπεύων τὰ πέριξ. Τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἡ σκηνὴ αὕτη ἀναπτύσσεται, τὰ ὅπλα, αἱ κατασκοπεύσεις καὶ αἱ πληγαὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκφράζουσι σαφῶς ὅτι ἐν τῇ εἰκόνει ταύτῃ ἔχομεν

Νικηφόρου Λότρη

Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν

... και την ημερήσια -αποσκόπουν το περί. Το μέρος, το ό,τι
... και την ημερήσια -αποσκόπουν το περί. Το μέρος, το ό,τι
... και την ημερήσια -αποσκόπουν το περί. Το μέρος, το ό,τι

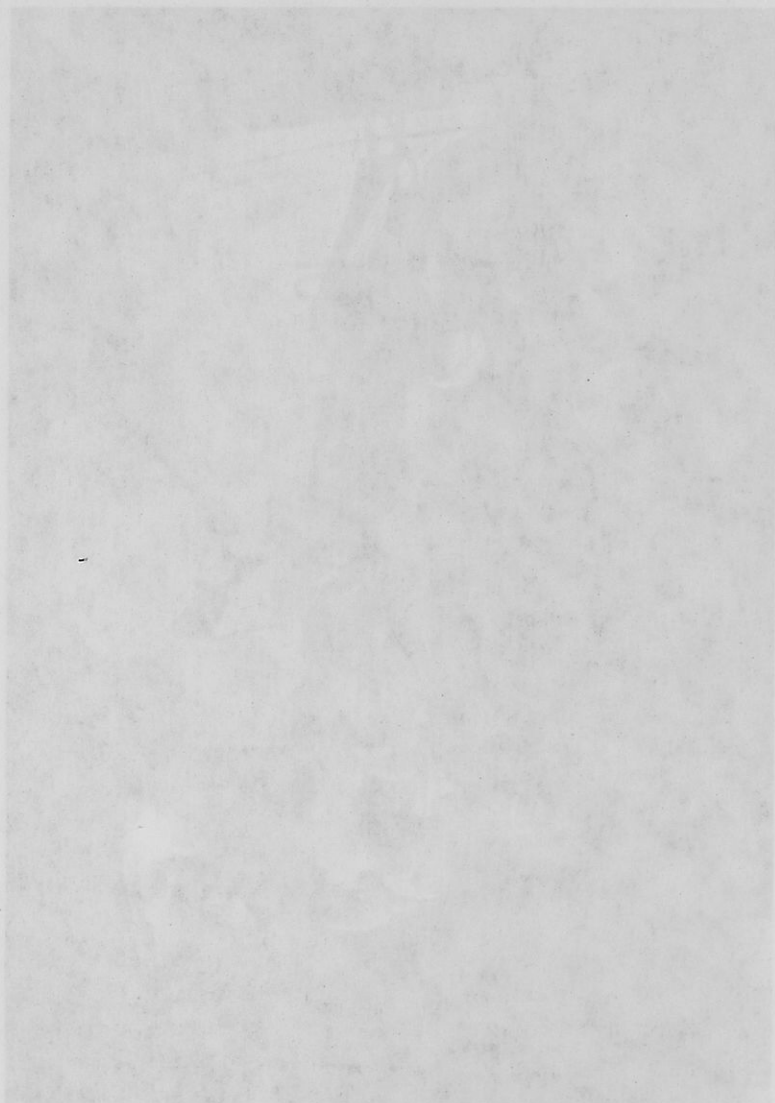

‘11 Κλεμμένι,

Νιζαμίρεφ, Λύτρα

Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΛΑΜΟΣ

ἐνώπιόν μας συμμορίαν πειρατῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ἐπιτυχῇ τῆς ἀπαγωγῆς ἔκβασιν κάθηνται φρουροῦντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν λείαν, τὴν « *Κλεμμένην* » Ἑλληνίδα, ἐπὶ προσδοκία γενναίων λύτρων.

Ἡ εἰκὼν αὕτη τοῦ Λύτρα εἶναι μεστή δραματικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὸ σημεῖον δὲ τὸ ὁποῖον ἐξέλεξε πρὸς καλλιτεχνικὴν διατύπωσιν τῆς δραματικῆς ταύτης ὑποθέσεως ἐμφαίνει μεγάλην ψυχολογικὴν παρατηρητικότητα τοῦ τεχνίτου. Ἡ παράστασις αὕτη καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἐν ἀπλοῦν ἐπεισόδιον ἀπαγωγῆς, ἐρωτικὸν μάλιστα, τρυφερόν, ὅπερ ὅμως, ἔνεκεν τῆς μεγάλης ταύτης ἀντιθέσεως τοῦ ρωμαντικοῦ ἐπεισοδίου πρὸς τὸ τραγικὸν τῆς ὅλης ιδέας, καθιστᾷ τὴν ἐκ τῆς παρατάσεως ἐντύπωσιν μᾶλλον ζωηρὰν καὶ δραστικὴν.

Μία τῶν μεγαλυτέρων ἀρετῶν τῆς εἰκόνος ταύτης καὶ καθόλου τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἡ πλαστικότητα καὶ σαφήνεια, μεθ' ἧς ἐκφράζεται ἐκάστοτε ἡ ὑπόθεσις τῆς παραστάσεως. Ἰστάμενός τις πρὸ τῆς εἰκόνος ταύτης τοῦ Λύτρα δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐρμηνευτοῦ. Ὅχι μόνον λαλεῖ σαφῇ καὶ εὐληπτον γλῶσσαν πρὸς πάντα θεατὴν, ἀλλὰ καὶ κινεῖ τὴν φαντασίαν του, μετὰ γούσα αὐτὸν καὶ πέραν τοῦ χρονικοῦ σημείου, ἐν ᾧ ἡ παράστασις ἀναπτύσσεται. Ἡ αὕτη δὲ σαφήνεια παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ οἰκονομίᾳ τῆς συνθέσεως. Δι' ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα διήκει πνεῦμα νοικοκυροσύνης, πνεῦμα καλλιτεχνικῆς σωφροσύνης, διατάσσει καὶ ρυθμίζει τὰ πάντα μετὰ λογισμοῦ καὶ περισκέψεως. Οὐδὲν οὐδέποτε τὸ τυχαῖον ἢ περιττόν, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς γενικῆς ιδέας καὶ εἰς αὐτὴν ὑποτάσσονται.

Ὁ τρόπος δ' οὗτος τῆς συνθέσεως καὶ ἡ πλαστικότης τοῦ σχεδίου εἶναι αἱ δύο κύριαι τεχνικαὶ ἀρεταὶ αἱ χαρακτηρίζουσαι τὰ ἔργα τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχνου.

Κατὰ τὸν χρωματισμὸν ὁ Λύτρας δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ θεωρηθῇ ὁπαδὸς τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς σχολῆς τοῦ *Piloty*, ἔχει ὅμως καὶ ἰδιορρυθμίαν τινά. Τὰ ἔργα του στεροῦνται βάθους καὶ ἀτμοσφαίρας καὶ ὁ χρωματισμὸς εἶναι ὀλίγον ξηρὸς καὶ ὄχι πολὺ πειστικός. Ἀποβλέπει δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἀρμονικὴν διάταξιν ἢ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων. Καὶ τοῦτο κυρίως ἀποτελεῖ τὸ μέγα πλεονέκτημα τοῦ χρωματισμοῦ τοῦ Λύτρα, ὅτι γινώσκει μετὰ πολλῆς ἀρμονίας καὶ συνδυάζει ἐκάστοτε τὰ διάφορα τῆς εἰκόνος του χρώματα μετὰ τοῦ γενικοῦ τόνου.

Διὰ νὰ λάβῃ τις πλήρη εἰκόνα τῆς καλλιτεχνικῆς ἰδιοφυΐας καὶ τῆς ποικίλης δημιουργικότητος τοῦ Λύτρα δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ καὶ τὰς ἐξόχους αὐτοῦ προσωπογραφίας. Ὁ Ἕλλην καλλιτέχνης ὡς προσωπογράφος δὲν ἐπιζητεῖ τὴν μηχανικὴν φωτογραφικὴν ἀναπαράστασιν τῆς ἐξωτερικῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν ἠθογραφικὴν διάπλασιν, ὑποτυπῶν ὅσα μόνον ἀποτελοῦσι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἥθους ἢ χαρακτηρὸς τινος. Διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην καθίστανται αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Λύτρα ἀληθεῖς τύποι, χαρακτηῖρες. Ἐκ τῶν κρατίστων δὲ προσωπογραφιῶν αὐτοῦ εἶναι καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ Ὁθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας (ἐν Ἀρσακείῳ), πρὸς ὧν τὴν ἠθογραφικὴν δύναμιν ἀμιλλᾶται ἡ πλαστικότης τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἀρμονικὴ τῶν χρωμάτων διάταξις. Ἀπαράμιλλος δὲ εἶναι ἡ μεγαλοπρεπὴς σκηνογραφία τῶν κλασσικῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν περιβαλλόντων ἐν εἴδει πλαισίων τὰς σεπτὰς μορφάς, μαρτυροῦσα βαθύ ποιητικὸν αἶσθημα τοῦ καλλιτέχνου. Εἶναι δὲ καὶ ἡ μόνη εὐαρμοστοῦσα πρὸς τὸ βασιλικὸν μεγαλεῖον τῶν ἀπεικονιζομένων, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν νέαν Ἑλλάδα ὀλοψύχως ἠγάπησαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν εἰλικρινῶς καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἐλάτρευσαν.

* * *

Τοιοῦτος ὦν ὁ Λύτρας ἠδύνατο, πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ἐξοχα καλλιτεχνικὰ χαρίσματα, καὶ ἀλλαχοῦ ἐν εὐρυτέρῳ καλλιτεχνικῷ κόσμῳ νὰ εὐδοκίμησῃ καὶ δόξης δάφνας πλείονας νὰ δρέψῃ καὶ πλοῦτον νὰ ἀποκτήσῃ. Προϋτίμησεν ὅμως, καὶ ἐν μειονεκτικῇ ὦν ἐνταῦθα θέσει, νὰ ἀφιερῶσιν τὸ τάλαντόν του εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα γενόμενος οὕτως ὄχι μόνον ὁ σπουδαιότατος παράγων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἰδρυτὴς τῆς νεωτέρας ἐν Ἑλλάδι καλλιτεχνίας· διότι παρ' αὐτοῦ σχεδὸν πάντες οἱ ὁπωσδήποτε διωνομασμένοι ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ νεώτεροι Ἕλληνες ἐμυθήσαν τὰ πρῶτα τῆς τέχνης μυστήρια, παρ' αὐτοῦ ἐνεπνεύσθησαν καὶ πλείστοι ἄλλοι τῶν φιλοτέχνων τὸν πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν ἔρωτα.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἵπομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἀφιερῶμεν τὰς γραμμὰς ταύτας εἰς τὸν Λύτραν, τιμῶντες ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὄχι μόνον τὸν μεγάλον καλλιτέχνην, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τὸν Ἕλληνα καλλιτέχνην.

* * *

Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐν ἣ ὁ καλλιτέχνης ζῇ ἐν πλήρει ἀπομονώσει καλλιτεχνικῇ, ἔχων συνάμα νὰ παλαίσῃ καὶ πρὸς πλείστας ἄλλας βιολογικὰς δυσχερείας, εὐκόλως γεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ καλλιτέχνου τὸ αἶσθημα τῆς ἀπογοητεύσεως καὶ τῆς ἀθυμίας. Ὁ Λύτρας ὅμως εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διασώσῃ ἀμείωτον καὶ ἄσβεστον τὸν ἐνθουσιασμόν του πρὸς τὴν θείαν τέχνην. Οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην δὲ πικρίαν ἠσθάνθη ποτὲ κατὰ τῶν συμπολιτῶν του, ὡς μὴ δυναμένων ἔτι ἐπαρκῶς νὰ ἐκτιμήσωσι τὸ τάλαντόν του. Μακρὰν τῆς τύρβης καὶ τοῦ θορύβου διέρρευσεν ἐν διηνεκεῖ ἐργασίᾳ ἅπας ὁ μέχρι τοῦδε βίος του ἐν τῷ ἡρέμῳ σπουδαστηρίῳ του. Θεραπεύει δὲ τὴν τέχνην ὅχι χάριν κέρδους ἢ χάριν δόξης καὶ ἐφημέρου ἐπαίνου τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἀληθὴς καλλιτέχνης ὑπέικων εἰς τὴν ἔμφυτον καλλιτεχνικὴν τῆς ψυχῆς του ὁρμὴν.

* * *

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καλλιτέχναι ἐξεργάζοντο συνήθως μετὰ τελειότητος ἄκρας καὶ τὰ μὴ καταφανῆ τῶν ἀγαλμάτων μέρη.

Ἐλέχθη ὅτι οὕτως ἐργαζόμενοι ἤθελον νὰ καταστήσωσι τὰ ἔργα των ἄριστα ὅχι μόνον εἰς τοὺς θνητούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν, οὗ τὸ ἔμμα τὰ πάντα βλέπει.

Εἰς τὸ ὄμμα αὐτὸ καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ τῆς καλλιτεχνίας ἀφιεροῖ καὶ ὁ ἡμέτερος ζωγράφος τὰς εἰκόνας του, γινώσκων ὅτι τῶν θνητῶν τὸ ὄμμα, τῶν συγχρόνων συμπολιτῶν του, τυφλῶται ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν.

Περιοδικὸ «Ἑστία» 1893, σ. 152 κ.ἐξ.

Θεμιστοκλῆς Σοφοῦλης

5. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΙΔΑ

Μέ τὴν πλατύγυρη ψάθα της, (...) ξαπλωμένη στὴν ἀκροθαλασσίᾳ, λιάζεται. Ἀπὸ πότες; Ποιὸς ξέρει! Ἀπ' τὴν αὐγὴ τῆς δημιουργίας. Ἀπὸ τότες εἶναι τεντωμένη στὴν ἀμμουδιά καὶ λιάζεται.

Ἦπιανε αἰῶνες τὰ μαλλιά της φῶς καὶ χρύσισαν, κι ἀπὸ τό πολὺ θαλασσὶ πού ᾿χεν ὀλοένα ἀντικρὺ της κοιτάζοντας τὰ πέλαγα, βαφτήκανε τὰ μάτια της, τὰ μάτια της τὰ παιδικὰ, τὰ με-

γάλα άνοιγμένα. Καράβια μέ πανιά, μέ μηχανές, μέ φωνές, πλένε μέσα σέ κείνα τά μάτια. Κι όλα άρμενίζουμε, κι όλα δείχνουνε σίγουρα πώς θα φτάξουνε στά λιμάνια.

Φορτωμένα πραμάτια, πηγαινόρχονται άπό τή Δύση στήν 'Ανατολή κι άπ' τήν 'Ανατολή στή Δύση.

Πηγαινόρχονται μά πάντα καημός τους στέκει, τούτη ή πατρίδα ή γαλανή, (. . .), πού δέν έχει δάση γιά νά γεράσει καί νά στοιχειωθεί άπ' τούς βαριούς τούς ίσκιους, πάρεξ ό μπάτης νύχτα μέρα δροσερεύει τά φυλλοκάρδια της, λύνοντας τά μαράζια άπό τά μάγουλά της. Τούτης τής πατρίδας ό καημός δέν είναι σάν τόν καημό του σπιτιού καί του γυρισμού, στή φαμίλια καί τήν άγάπη. Μόν' είναι κύμα πού σέ σπρώχνει μαλακά άπό φυσικιά δύναμη, νά στρέφεις, όλο νά στρέφεις πίσω στα λιμάνια της, γιά νά ξελυθείς άπό τό νόστο πού σέ πλακώνει, νά τινάξεις άπό πάνω σου τό χιόνι τής ξενιτιάς.

Καβάλα σ' ένα πρεβάζι τ' ουρανού μιά μέρα, ένας ξανθός θεός παίζοντας τή χρυσή του λύρα, άποκαρώθηκε χαζεύοντας ένα κοπάδι άσπρους ταύρους, έτσι, πού γλίστρησεν ή λύρα άπό τά χέρια του, κι έπεσε στά χάν. Γκρεμό σέ γκρεμό, άπό βουνοσύγνεφα κατακυλώντας, βύθισε στή θάλασσα. Μιά θάλασσα άνάμεσα σέ δυό μεγάλες στεριές.

Κι έπιασεν ή λύρα σάν τό χρυσό τόν κύκνο νά πλέει, νά πλέει, όσο πού έφταξεν σέ κάτι βράχια γιομάτα κοχλίδια στριφτά, καί δεντράκια άπό κνικάτα κοράλια.

Μά τά κοράλια μιās κι έχουνε μπράτσα, έχουνε καί χέρια κλαδιά καί μπορούνε νά πιάνουνε στ' αλήθεια ό,τι τ' άγγίζει. Έτσι χουφτιάσανε άπ' τίς χορδές τή λύρα του ξανθού θεού καί τήν έσφίξανε γερά στα δάχτυλά τους τά κοκαλénια.

Κι ή λύρα πού ήτανε μαγεμένη, πού ήτανε γιομάτη άπ' τούς παλμούς του θεϊκού τραγουδιού, ευθύς π' άκούμπησε σέ στέρεο πράμα, άρχίνησε άπό μοναχή της ν' άναδίνει ουράνιους ήχους.

Κι άντήχησε γιά πρώτη φορά πάνω άπό τ' άνεσκεμένα βράχια φωνή, φωνή μελωδική ν' άπλώνεται, νά λαλάει καί νά καλεϊ τούς άνέμους, τά ζωντανά, τά πέλαγα.

'Ακούσανε οί άνεμοι καί μέρεπεν ή άναμαλλιασμένη μουσούδα τους, κι άπό κοντά τά πέλαγα μαλάκωσαν τά μουγγρητά τους ν' άφουγκραστούνε κι αυτά τή μελωδία.

Τρέξανε καί τὰ θεριά, πατείς με πατώ σε, νά μάθουνε ποῦθε ἀνάβρνε κείνος ὁ βόγγος ὁ γλυκός πού τοὺς ἐμούδιαζε τὰ σωθικά καί παράλυε τὴν ἀγριάδα τῆς δυνάμης τους.

Σκουντουφλώντας κι ἀναμασκαλιάζοντας κορφή σέ κορφή τὰ βουνά, νάσου κι ἡ γριά Στεριά ἀγκομαχοῦσα.

Κατρακυλοῦσε ἀπ' τό Βοριά στό Νότο κι ὅσο ἐκοντοζύγωνε τόν τόπο ἀπ' ὅπου φυσοῦσεν ἡ λαλιά, ξανάνιωνε τό σουφρωμένο της πρόσωπο.

Τὰ δασά της φρύδια ξεσγούρευαν κι ἔπιασε κάτι νά γλυκαίνει καί νά σπαράζει στοὺς κόρφους της, κάτι σάν φτερούγα πουλιοῦ. Τραβηγμένη, ὀδηγημένη ὅλο καί πιό μερωμένα, ὅλο καί πιό κοντά ἀπ' τὴ φωνή, ἔφταξεν σέ μιὰ θάλασσα. Μά ἡ θάλασσα τούτη δέν ἦτανε σάν ἐκεῖνες πού γνῶριζεν ἡ στεριά. Τὴ βρῆκε νά γελάει δίχως φουρτοῦνες, ντυμένη γαλανά. Τὴν εἶδε νά πέφτουνε ἀπ' τ' ἀνοιχτά της χεῖλη πλεξάνες τὰ σμαραγδιά τὰ μαργαριτάρια, νά καταλάμπει ὁ ὀρίζοντας. Καί τότες ἀνοιξεν ἡ στεριά λιγωμένη τὰ χέρια καί ξάπλωσε μέ χίλια μπράτσα ὅσο βαθύτερα μπορούσε, γιά νά προφτάσει νά τὴν ἀγκαλιαστεῖ, ν' ἀκουμπήσει πάνω της, νά μορώξει. Τσίτωσε ὀρθά καί τὰ μυριάδες κοχυλάκια της αὐτιά ν' ἀκούει, κι ἀπ' τό πολύ πού ἄκοι' ἐμορφοτέντωσε τό κορμί της σ' ἄπειρες ξαπλωματιές. Κι ἦρθε κι ἐσείστη, κι ἐλικνίστη κι ἐκινήθη σ' ἀγκαλιές καί συμπλέγματα τέτοια, πού σέ καμιάν ἄλλη χώρα δέ θά 'βρει τό μάτι ν' ἀναπαυτεῖ. Γιατί ὅλοῦθε ἡ ἀγάπη, θυγατέρα γνήσια τῆς ἁρμονίας ἄπλωσε νοικοκυρούλα τό ἀβρό της χέρι καί καλογύρισε δεξιά ζερβά ὅλα τὰ γκρεμνά τοῦ μετώπου τῆς γριάς στέρνας. Κοντυλόγραψε λόφους καί βουνά νά πέφτουνε χυτά, μερωμένα, φιλάρισε τ' ἀκατάστατα ἀγριόμαλλά της, τὰ κούρεψε, κι ἔφτιασε ἔτσι τὰ μικρά μοσκοβολημένα πευκόδασα πού δέν χάνεται κανεὶς μέσα σ' αὐτὰ καθὼς γίνεται στά φοβερά στοιχειωμένα ἐλατόδασα τῆς Εὐρώπης. Ὑστερα τῆς ἔβαψε μέ παπαροῦνες τὰ μάγουλα καί τὰ χεῖλη κι ἄπλωσε στό ξεσουφρωμένο πιά πρόσωπο μιὰ πούντρα ἀπὸ χίλια ἀνάμιχτα χρώματα καμπίσιων λουλουδιῶν. Κι ἀσηκώθηκεν γύρους γύρους ἡ εὐωδιά ν' ἀναδίνεται ἀπὸ τὴ γῆς αὐτῇ, κι ὅλο ἀνέβαινε πυρωμένη ἀπὸ τὸν ἥλιο, κι ὑψώθη πύργος φωτεινός ἀγέρινος, εὐωδιασμένος.

Τὰ μελίσσια, ἀκυβέρνητα μπουλούκια ἴσαμε τότες, τὸν εἶδανε ἀπὸ μακρὰ καί σαλπίσανε συναγερμό. Χιλιάδες στρατιές ἀπὸ τὰ πέρατα

τῆς οἰκουμένης κινήσανε νά φτάξουνε τό μοσκομυρισμένο τόπο. Κι ἦρθανε καί φωλιάσανε στίς κουφάλες τῶν βουνῶν κι ἐκεῖ μέσα σέ θάμνους ἀπό θυμάρια χτίσανε τίς μεγαλύτερες μελισσοφάμπρικες, ὀνομαστές στά πέρατα τῆς γῆς γιά τό μέλι πού 'ναι κεχριμπαρένιο, λαμπικιότο, μυρουδάτο.

Κι ἐνῶ τὰ μελίσσια, κι ὅλα τὰ ἡμερα ζωύφια καί ζωντανά μαζωχτήκανε στή χώρα ἐκείνη, ἀποτραβήχτηκαν τ' ἀνήμερα θεριά κατὰ τό βοριά, γιατί δέν εἶχανε ποῦ νά κρυφτοῦνε σ' ἓνα τέτοιον παραδομένο γυμνό τόπο, χωρίς γκρεμούς καί φαράγκια, χωρίς δάση καί χειμάρρια ὀρηκτικά, χωρίς βογγητά ἀπό ἀγέρηδες δυνατούς τῆς ξηρᾶς καί τῆς θάλασσας, βογγητά πού θά σκεπάζανε τὰ μουκανητά τους.

Ἔτσι γεννήθηκε, ἔτσι σιγά σιγά μεγάλωσε, διαμορφώθηκε, ἔτσι μαθήτεψε μέσα σέ ἡμερα γλυκοπρόσωπα στοιχειά, ἔτσι σπούδαζε κι ἀγωνίστηκε τόν ἀγῶνα τῆς ζωῆς ἡ πατρίδα.

Τώρα, τό νά πιάσεις νά παραστήσεις καταλεπτῶς τὰ καθέκαστα, ὅσα συνέβησαν ἀπό ἀνθρώπους κι ἀπό ἐποχές στήν πατρίδα αὐτή μέσα στή σύνθεση τῆς ἱστορίας, εἶναι σά νά καταπιαστεῖς ν' ἀνεμαζώξεις κουκί κουκί τόν ἄμμο τῆς θάλασσας. Κι ἂν τ' ἀποφασίζεις, μηδέ χῶρο τόσο μεγάλο θέ νά 'βρεις νά τόνη στριμώξεις, μηδέ ζωές ζωῶν θά ἐξουσιάζεις σάν ἄνθρωπος πού εἶσαι, γιά νά τίς μεροκαματιάσεις.

Γιά τοῦτο δέν θά σοῦ πῶ ἐδῶ πράματα ἀπ' τὰ σκολεῖα δασκαλεμένα, μέ σειρά πού τήν ἔχουνε χιλιοειπωμένη σοφοί μελετητές ξενόγλωσσοι κι ὁμόγλωσσοι σ' ὅλες τίς ἄλλες χῶρες καί τίς ἐποχές.

Γιατί ὅσοι πού κατοικοῦνε τούτη τή σφαῖρα, ἀπό στόμα σέ στόμα, τὰ χιλιομυλημένα τῆς ἀντρείας καί τῆς ψυχῆς κατορθώματά της, θρύλους τὰ ζώθηκαν μέ τὰ σπαθιά, σέ πάσαν περίσταση ἀξιοσύνης.

Ὅλοῦθε τῆς γῆς ἔχουνε μένει στημένα τὰ φλάμπουρα τῆς περηφάνιας, τοῦ πνεύματος, τῆς παλικάριᾶς, γιά νά δείχνουνε ἀκατάλυτα στούς αἰῶνες τί μπόϊ καί τί σχέδιο ἔχει ἡ ἀρετή τῶν ἀντρωμένων, τό μέτρο τοῦ νοῦ, ἡ φλόγα τῆς καρδιᾶς. Νά τὰ θεωροῦν οἱ λαοί, νά προσπαθοῦνε νά τὰ φτάξουν.

Μά ὅποιος ἔχει τό δῶρο τό θεϊκό στά στήθια του, δέ βολεῖ νά κοιμᾶται ἡσυχος καί μετρημένος. Μηδέ τὰ ἔργατά του ὅλα, τῆς ἐγκράτειας καί τῆς σωφροσύνης θά λογαριαστοῦν.

Ἡ φωτιά ἔχει φλόγες νά προπηδοῦνε, ἔχει καί στάχτη νά κατακάθιζει, ἓνα βουναλάκι θράκα γκρίζα, μουντή.

Οἱ φλόγες τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδας σηκώθηκαν ἀψηλά στά μέτωρα καί μείνανε ἐκεῖ φλογισμένο ἀκατάλυτο στεφάνι γιά δόξα τοῦ ἀνθρώπου.

«Γιά μιὰ ζωγραφιά καί γιά ἓνα σκύλο»

Μαρία Περ. Πάλλη

6. ΚΟΡΦΕΣ

Μήνα Δεκέμβρη, ὁ καιρός ὁ χιονιστής μέ σύννεφα καί βοριά χτυπᾷ κατάμουτρα τόν Ἀλέξη, πού μ' ἓνα γνώριμό του ἀνεβαίνει ἀπό κάποιο μονοπάτι μενιδιάτικο τήν Ὀζιά τή χιονισμένη. Ἀνεβαίνουν ὁ ἓνας ἀκολουθώντας τόν ἄλλο κι ὁ Ἀλέξης εἶναι μπροστά. Εἶναι καινούργια μέρη· ἀπ' αὐτό τό δρόμο πρώτη φορά ἔρχονται ψηλότερα θά μποῦν μέσ στά σύννεφα· πῶς θά βρεῖ τήν κορυφή, δέν ξέρει. Καί ἔλεγε μέσα του ὁ Ἀλέξης.

—Γιατί γυρεύομε καί καλὰ τίς κορυφές; Ἀλλιῶς τή γυρεύει αὐτός, ἀλλιῶς ἐγώ· γιατί εἶναι μαζί μου; Θά πᾶμε μέσ στά σύννεφα καί δέν πειράζει, ἂν χαθοῦμε· μυρίζουν τά πεῦκα καί οἱ κουμαριές καί τά ρεῖκια τά μικρά, πού στολισμένα μέ τό χρῶμα τῆς ντροπῆς ξέρουν τόσα πράγματα καί ἀναδίνουν μυρωδιά ἐλαφρύτατη καί γλυκόπικρη.

—Θά φτάσομε στά σύννεφα· νά μιὰ κλεισούρα! ἀπό δῶ πρέπει νά γυρέψομε τό μονοπάτι, πού θά μάς πάει.

—Θά πᾶμε στήν κορυφή.

—Ἐδῶ ἀρχίζουν τά ἔλατα, πού τ' ἀσπρίζει ἀπό μιὰ μεριά μονάχα ἡ πάχνη, καί τόν κορμό καί τά φύλλα. Πράσινο λειβάδι σκοτεινό...

—Ἐπρεπε ἐδῶ νά ἔχουν ἐξοχές οἱ Ἀθηναῖοι καί νά ῥχονται τό καλοκαίρι μέ σιδερόδρομο ὁδοντωτό.

—Ναί, οἱ Ἀθηναῖοι· ἀρκετά τοὺς βλέπω στή χώρα μέσα. Τί τοὺς φέρνει ἐδῶ μαζί του αὐτός; Σά μανιτάρια μυρίζουν τά σύννεφα, πού μέ διαπερνοῦν ὥς στά κόκαλα καί τσοῦζει τό κρῦο.

Ἀκούγεται μιὰ βρῦση πού τρέχει. Τί ἔγινε τό μονοπάτι; ἀπό δῶ πηγαίνει ἢ ἀπό κεῖ; Ἐνα ἐκκλησιδάκι βρίσκεται μέσ στήν καταχνιά,

ή "Αγία Τριάδα· από κει ἔρχεται τό νερό· ἓνα πλατάνι δίχως φύλλα καί ἓνα πρινάρι δεντρωμένο εἶναι κοντά στήν ἐκκλησιά.

—Θ' ἀνεβοῦμε ἀπό δῶ κι ὅπου βογοῦμε.

Ἀνεβαίνουν μιά δύσκολη ράχη μέ πέτρες, χωρίς μονοπάτι, ἀνάμεσα σέ πολλά ἔλατα καί φτάνουν σέ μιά κορυφή. Τίποτε δέ φαίνεται γύρω.

—Εἶναι ἡ κορυφή; ρωτᾷ ὁ σύντροφος τοῦ Ἀλέξη.

—Ναί.

—Τότε θά καθίσω νά φάγω.

Εἶναι σύννεφα καί βοριάς μαζί, πού μέ κεντοῦν δέρνοντας τό παγωμένο πρόσωπό μου μέ κρύο καί ὑγρασία· τά κόκαλά μου εἶναι νοτισμένα καί, καθῶς ἀνεβαίνει τή ράχη τοῦ βουνοῦ καί χυμίζει κατεπάνω μου, πνίγει τήν ἀναπνοή μου ὁ βοριάς ἀδιάκοπα. Τυλίγοντάς με ἀπό παντοῦ καί τή βαθιά της στάχτη τραβώντας ἡ καταχνιά μέ ραντίζει κι ἡ παγωνιά ἀσπρίζει τά μαῦρα ἔλατα. Περνοῦν ἀχώριστα καί περνώντας σφυροῦν ἀτέλειωτα τά σύννεφα κι ὁ βοριάς. Τίποτε δέ βλέπω γύρω. Μά τό σκοτάδι ξανοίγει, φωτίζεται ἡ συννεφιά καί σκίζεται. Μόλις χωρίστηκε ἀπό τό βοριά, τήν κυνήγησε αὐτός κατὰ τή νοτιά καί σωριάστηκε στή θάλασσα πάνω τῆς Αἰγίνας. Τί γρήγορα πλύθηκε ὁ οὐρανός, ὁ ἥλιος ἔλιωσε τήν πάχνη καί στά νιόγεννα χορτάρια οἱ ἀχτίδες του ἀνάβουν ἀμέτρητα καί ἐφτάχρωμα λυχνάρια.

—Ἡ κορυφή εἶναι πάρα πέρα ἐκεῖ, βλέπεις; Σήκω νά πᾶμε.

—Γιατί μέ εἶπες πῶς εἶναι δῶ;

—Σέ εἶπα πῶς εἶναι δῶ, γιά νά φᾶς, μέ τήν ἡσυχία σου. Κουρελιασμένα μερικά σύννεφα περνοῦν ἀκόμα καί φεύγουν. Τώρα χυμίζει κατεπάνω μου μονάχος καί, κατὰξερως, σάν τό διαμάντι κόβει ὁ βοριάς. Ἀνεβαίνουν πάλι μιά ράχη κι ἔπειτα μιά ἄλλη πιό δύσκολη, ἀπό τά κοφτερά βράχια, καί πού ἔχει λιγοστά τά ἔλατα. Τά χιόνια ἐλαφρότατα εἶναι πεσμένα χάμω καί γεμίζουν τίς γοῦβες καί τά ἀδειανά μέρη ἀνάμεσα στίς πέτρες. Ἐδῶ εἶναι ἡ κορυφή. Λαλοῦνε μαζί ὅλες οἱ χορδές μέσ στό ὄργανο, λαλοῦνε σάν τά σχοινιά τοῦ καρβιοῦ πού μαϊστράλι βογγάει μέσα τους. Σβήστηκαν τ' ἀδύνατα τά ὄνειρα τοῦ κόπου. Φῶς βλέπω κι ἔκταση μεγάλη. Νά μείνω πάντα δῶ, νά βλέπω πάντα κάτω· νά χαράζεται στά σωθικά μου βαθιά κι ἀγάλη ἀγάλη καί δίχως νά κουράζεται ὁ πόνος μιᾶς δίψας, πού δέν ἔχει ἀρ-

κετό νερό νά ξεδιψάσει ὅλη. Τό χιόνι, σά νά μήν κοτᾶ νά κατέβει χαμηλότερα, κάθισε ἐλαφρά στά κορφοβούνια. Κάμποι μεγάλοι, καί ράχες καί θάλασσες κρίζουν ὀνόματα γνωστά· λέν πῶς ἐκεῖ βρίσκονται τὰ παλιά τὰ χρώματα. Βασιλικότερη κι ἀπό τοῦ αἵτου ἡ ματιά μου πετάει ἀπό πάνω ἀπό τήν Ἑλλάδα ὅλη καί ποθεῖ νά τήν ἀδράξει. Ἀπογεματιανὰ χρώματα, ὕσχαστε λίγο, μή σπιρουνίζετε τόν πόθο μου τόν τρίςβαθο γιά τὰ περασμένα πού μέ καίει, ὦ μεστωμένα χρώματα, πού στάζετε βαριά, βαριά σταλαγματιές μ' ἐξαίρετη οὐσία, μαραίνετε τήν τωρινή μου δύναμη καί τήν ἐρχόμενη. Πῶς ἤθελα νά σᾶς δημιουργήσω, γιά νά σᾶς βγάλω ἀπό μέσα μου, νά σᾶς πετάξω ἔξω, ἑλληνικά βουνά, ἑλληνικά βουνά, καί σᾶς, τὰ βράχια καί τὰ δέντρα καί τόν ἀγέρα· ἑλληνικά βουνά καί σένα, ἡλιε, πού ζεσταίνεις με καί, ρίχνοντας ἀχτίδες ὑστερνές, ἀνάβεις ἀμέτρητα κι ἐφτάχρωμα λυχνάρια μέσ στά χόρτα τὰ βρεμένα.

«Τό μονοπάτι»

Ἰων Δραγούμης

7. Η ΜΑΝΑ ΜΟΥ Η ΘΑΛΑΣΣΑ

Θάλασσα! Ὡς στοιχεῖο γεμάτο μυστήριο! Φοβερό μαζί κι ἀγαπημένο! Τραβᾷς τόν ἄνθρωπο, σάν νά εἶσαι μαγνήτης! Ὁ βαθύς κι αἰώνιος βόγγος σου νανουρίζει τήν ψυχή μας, γεμάτος μυστηριώδεις κι ἀνεξιχνίαστες φωνές!

Ἀπό τήν πρώτη μέρα τῆς δημιουργίας ἡ θάλασσα ἦτανε ὅπως εἶναι σήμερα, καί θά ᾖ ναι ἡ ἴδια ὥς τή συντέλεια τοῦ κόσμου. Δέν θ' ἀλλάξει καθόλου ὁλότελα. Πρίν νά πλαστεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπάνω στή γῆ, αὐτά τὰ ἴδια τὰ νερά βογγούσανε κι ἀφρίζανε μέσα στόν ἔρημο τόν κόσμο, κάτω ἀπό τόν ἔρημον οὐρανό, τὰ ἴδια κύματα ξεσπούσανε καταπάνω στίς ἔρημες στεριές, πού δέν ὑπῆρχε ἀκόμα ἀπάνω τους καμιά ζωή, μήτε ζῶο, μήτε ἄνθρωπος, μήτε μαμούνι. Τά νερά ὅμως τῆς θάλασσας ἦτανε γεμάτα ἀπό πλήθος πλάσματα, μ' ὅλο πού ἀπάνω σ' αὐτή δέν ἀρμένιζε τίποτα. Μοναχά ὁ ἥλιος τήν κοντάριζε μέ τίς πυρωμένες σαγιότες του ἀπό τήν ὥρα πού ἐβγαине ὥς τήν ὥρα πού βουτουῖσε πίσω ἀπό τό ἔρημο πέλαγο, κατά τό βασιλεμα, καί τό φεγγάρι πλανιότανε ἀπό πάνω της, βουβό, λυπημένο, σάν κομμένο

κεφάλι, δίχως αἷμα, ρίχνοντας ἀπάνω στ' ἀτελείωτα νερά της τό ὕδραργυρένιο κρῦο φῶς του.

Ὁ ἄνθρωπος, αὐτό τό ἀκατακάθιστο τέρας, ἀλλάζει ὀλοένα τή ὄψη τῆς στεριᾶς, τήν καταπατᾷ, τήν ἐξουσιάζει. Μά τή θάλασσα, μέ ὅλα πού σοφίζεται, μέ ὅλα πού βρίσκει τό μυαλό του, δέν μπορεῖ νά τῆς κάνει τίποτα. Ἡ ὄψη της ἀπομένει ἀνάλλαχτη, ἀμόλευτη, ὅπως ἦτανε τότε πού «πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος». ὅπως λέγει ἡ Ἀγία Γραφή. Κανένας δέν μπορεῖ νά τήν ἐξουσιάσει, κι αὐτό πού λέγει ὁ ἄνθρωπος ἐξουσία ἀπάνω στή θάλασσα, εἶναι μιὰ ἐξουσία ψεύτικη, ξεγέλασμα τῆς ἀλαζονείας του. Τά μεγάλα παπύρια του μπορεῖ νά ταξιδεύουνε σέ κάθε μέρος της, μά μόλις περάσει τό κάθε πλεούμενο, πού σκίζει τό νερό της, αὐτό πάλι κλείνει καί σβήνει πίσ' ἀπό τό τιμόνι του τ' αὐλάκι πού χάραξε γιά μιὰ στιγμή, ἡ μικρή πληγή πού ἄνοιξε ἀπάνω στό παρθένο τό κορμί της σφαλᾷ καί γιαιτρεύεται στή στιγμή, χωρίς ν' ἀπομείνει σημάδι ὀλότελα. Τά ὑπερωκεάνια καί τίς πλεούμενες πολιτείες τίς ἔχει γιά μπαίγνια, τ' ἀφήνει καί πηγαينوέρχονται ἀπάνω της, ὥς πού νά θυμώσει καί νά τά καταπιεῖ. Ποιός θά ἐξουσιάσει τή φοβερή ἄβυσσο; Ποιός μπορεῖ ν' ἀλλάξει κατὰ τό θέλημά του ἕνα πράγμα πού ἀλλάζει ὀλοένα τό ἴδιο ἀπό τόν ἑαυτό του, ἀπομένοντας αἰώνια ἀπάτητο, ἀσκλάβωτο, ἀνέγγιχτο, ἀμόλευτο, ὅπως ἐβγήκε ἀπό τά χέρια τοῦ Θεοῦ; Στοιχεῖο ἁγιασμένο, ἄσπιλο!

Ἡ θάλασσα εἶναι ἡ αἰώνια πατρίδα τῆς ἐλευθερίας. Γι' αὐτό, σάν τή βλέπει ὁ ἄνθρωπος, νιώθει νά φτερουγίζει μέσα του τούτη ἡ θεϊκή πνοή. Ὁ ποιητής Κάλβος γράφει πῶς ἡ Ἐλευθερία εἶναι κόρη τοῦ Ὁκεανοῦ, καί πῶς τοῦ ἔλεγε τοῦτα τά λόγια:

Ὁκεανέ, πατέρα
τῶν χορῶν ἀθανάτων,
ἄκουσον τήν φωνήν μου,
καί τῆς ψυχῆς μου τέλεσον
τὸν μέγαν πόθον.

Ἐνδοξον θρόνον εἶχον
εἰς τήν Ἑλλάδα. τύραννοι
πρὸ πολλοῦ τὸν κρατοῦσι·

σήμερον σὺ βοήθησον,
δὸς μου τὸν θρόνον.

Ὅταν τοὺς ἀνοήτους
φεύγω θνητούς, μὲ δέχονται
αἱ πατρικαὶ σου ἀγκάλαι·
ἡ ἐλπίς μου εἰς τὴν ἀγάπην σου
στηρίζεται ὅλη.

Ὁ Δαβίδ παρομοιάζει τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ σάν τὸ μούγκρισμα τῆς φουρτουνιασμένης θάλασσας. Μά καί τὴν εἰρήνην, τίποτα δέν μπορεῖ νά τὴν παραστήσει τόσο καλὰ, ὅσο ἡ γαληνεμένη θάλασσα. Κι ὅλες οἱ ὀψεις πού παίρνει αὐτὸ τὸ μυστηριῶδες στοιχεῖο, ἔχουνε ἀνταπόκριση μὲ τὴν κάθε κατάσταση τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐγὼ τὴ νιώθω βαθιά τὴ θάλασσα, γιατί γεννήθηκα κοντά της, καλύτερα μάλιστα πρέπει νά πῶ πῶς γεννήθηκα μέσα της. Κι ὅπως ἀγαπᾷ κανένας καί πονᾷ τὴ μητέρα του, πού τὸν βάσταξε στὴν κοιλία της, ἔτσι κι ἐγὼ ἀγαπῶ καί πονῶ τὴ θάλασσα σάν μητέρα μου.

Ἡ βαθιά μουσικὴ πού βγαίνει ἀπὸ τὰ κύματά της μέ νανούρισε στὴν κούνια μου. Ἀναθράφηκα καί μεγάλωσα μέσα στοὺς ἄρμυρους ἄφρους της, δαρμένος ἀπὸ τοὺς ἀνέμους πού φυσοῦσαν ἀπὸ τὸ πέλαγο. Τὰ θαλασσοπούλια κρίζανε ἀπὸ πάνω μου μέ τὴ βραχνή φωνή τους, κι ἦταν οἱ πρῶτοι φίλοι καί συντρόφοι μου. Μὲ τίς βάρκες θαλασσοπίνιγόμενα, κι ὁ μπαρμπα-Ρόγκος στάθηκε ὁ δάσκαλός μου στὰ караβίσια, στὸ πῶς κυβερνιέται ἓνα πλεούμενο, τί λογιῆς μανοῦβρες πρέπει νά κάνει κανένας σέ κάθε περίσταση, στὰ πανιά, στὸ φουντάρισμα, στὸ ἀνέβασμα τῆς ἄγκουρας, τί ὄνομα ἔχει τὸ κάθετι ἀπάνω στὴ σκάφη καί στὴν ἄρματωσιά, μ' ἔμαθε νά κόβω πανιά, νά τὰ γραντολογῶ, νά σκαρώνω βάρκα, μ' ἓναν λόγο μοῦ δίδασκε καταλεπτῶς ὅλα ὅσα πρέπει νά ξέρει ἓνας θαλασσινός, καί τὸ καθένα ἀπάνω στὴν πράξη, «μ' ἔπραξε καλὰ», ὅπως ἔλεγε ὁ ἴδιος ὁ μπαρμπα-Ρόγκος, Θεὸς σχωρῶς τον!

Σάν μεγάλωσα, τὸν περισσότερο καιρό μου τὸν περνοῦσα στὴ θάλασσα, πρὸ πάντων τὸ καλοκαίρι.

Χαιρόμουν σάν φυσοῦσε φρέσκος ἀγέρας. Ἀγαποῦσα τὸ βοριά πού σήκωνε μεγάλα κύματα καί τὰ σφεντόνιζε ἀπάνω στὰ βρά-

χια, από τή βορινή μεριά τοῦ νησιοῦ μου. Κατά κείνο τό μέρος εἶχε ἕναν δυό κάβους καί πολλές μύτες, καί τά νερά ἦτανε βαθιά κι ἀπότομα - «κρεμάμενα», ὅπως λένε οἱ θαλασσινοί. Ἀνάμεσα εἶχε καί κάτι μικρές ἀμμουδιές καί μικρές σπηλιές, πού ἀντιβούζανε ἀπό τό βογγητό τῆς ἀγριεμένης θάλασσας.

Ἐπεφτα στό νερό πού μοσκοβολοῦσε ἀρμύρα, πήγαινα στόν πάτο, κι ἀνέβαινα σάν σαγίτα. Τ' αὐτιά μου, πού τά 'νιωθα βουλωμένα ἐκεῖ κάτω, καί βουίζανε ἀπό τό νερό πού ἔσκιζα, μόλις ἀνέβαινα ἀπάνω τά χτυποῦσε ἄξαφνα τό μουγκρητό τῆς θάλασσας, πού μ' ἔκανε νά χαίρουμαι σάν τό δέλφινά. Κολυμποῦσα ὁλομόναχος, ὥρες πολλές, ἔβαζα τό κεφάλι μου μπροστά καί πήγαινα καταπάνω στά κύματα, πού μέ σκεπάζανε μέ ἀφρούς καί μ' ἀνεβοκατεβάζανε. Ἀμα ἔβλεπα νά ῥχεται καμιά μεγάλη θάλασσα στεφανωμένη μέ πολύ ἀφρό, τήν περίμενα καί, σάν ἔφτανε μπροστά μου, ἔδινά μία καί χωνόμουνα μέσα στό γαλαζοπράσινο νερό τῆς πού φέγγιζε σάν νεροκρούσταλλο. Τό νερόβουνο μέ κουκούλωνε γιά μία στιγμή, μούγκριζε ἀπό πάνω μου καί τραβοῦσε κατά τήν ἀκροθαλασσιά. Μαῦρα φύκια πλέχανε ἀπάνω στά δροσερά νερά, γυαλιστερά σάν κορδέλες ἀπό λουστρίνι.

Σάν ἔφτανά ἀνοιχτά, ἔπεφτα ἀνάσκελος, μέ τήν πλάτη κατά τό πέλαγο, ἀπ' ὅπου φουσοῦσε ὁ ἀγέρας, καί μέ τό πρόσωπο γυρισμένο κατά τή ξηρά. Οἱ θάλασσες μ' ἀνεβοκατεβάζανε, κι ἐγώ ἔβλεπα τό πανόραμα. Ἐδῶ κι ἐκεῖ μαῦρες ξέρες βγάζανε τίς ἀγριες κεφαλές τους ἀπό τήν ἄβυσσο, κι ὕστερα πάλι τίς χώνανε μέσα στό νερό. Τά μεγάλα κύματα τίς σκεπάζανε ὁλότελα, ἄλλα μικρότερα ἀφήνανε ἀπ' ὅξω τήν κορφή τους, καί, σάν περνούσανε, τρέχανε ἀπό πάνω τους τά νερά καί γυαλοκοπούσανε στόν ἥλιο.

Αὐτές οἱ ξέρες βρισκόντανε, ὅπως εἶναι πάντα, ἀνοιχτά ἀπό τοὺς κάβους κι ἀπό τίς μύτες, πού ἀπάνω τους χτυποῦσανε οἱ θάλασσες καί τινάζανε τ' ἀφρισμένα νερά τους κάμποσα μπόγια ψηλά. Κάποιες ἀπό κείνες τίς μύτες ἦτανε ψηλές σάν τήν πλώρη τοῦ παποριοῦ, ἄλλες πάλι ἦτανε μπάσες, κι ἡ μία ἔμοιαζε μέ κροκόδειλα, ἡ ἄλλη μέ γουρούνι, ἡ ἄλλη μέ καμήλα. Μιά ἀπ' αὐτές ἦτανε μία ἴσια πλάκα, κι ἀπάνω τῆς στεκότανε, σάν βαλμένος ξεπίτηδες, ἕνας στρογγυλός βράχος, κατάμαυρος σάν πίσσα, ἴδιος μέ μιάν ἀράπικη κεφάλα. Αὐτός ἔτρωγε τήν πιό μεγάλη μπόρα ἀπό τό κουτούλισμα πού κάνανε ἀπά-

νω του τ' άγριεμένα κριάρια του πελάγου, πού τά σαλαγοῦσε ὁ γερο - τσομπάνος, ὁ κυρ-Βοριάς.

Ἐκεῖ πού κολυμποῦσα ἀνάσκελος, γύριζα κι ἔβλεπα ἀπό πάνω μου καί τά θαλασσοπούλια, πού κράζανε κάπου κάπου καί σφυρίζανε, βουτώντας, μέσα στό δρόσο τῶν νερῶν. Οἱ σταλαγματιές ἀπό τά ποδάρια τους πολλές φορές πέφτανε στό πρόσωπό μου. Χαιρόμουνα μαζί τους ἐκεῖνο τό πανηγύρι, ἤμουνα σάν μεθυσμένος μέσα στά κατακάθαρα νερά πού παφλάζανε ὀλόγυρά μου. Ἡ δυνατή μουρουδιά τους γέμιζε τόν ἀγέρα. Κάπου κάπου κατάπινα καί καμιά γουλιά, κι ἀρμύριζε τό στόμα μου.

Ἄφηνα τό κορμί μου νά τό σπρώχνουνε τά κύματα κατά τήν ἀκρογιαλιά. Σιγά-σιγά πήγαινα γιαλό. Ἀρχίζα νά ξεχωρίζω τόν πάτο ἀπό κάτω μου. Τά νερά πρασινίζανε σάν σμαράγδι. Καταλάβαινα πῶς μ' ἀνασηκώνανε ὅπως κυλούσανε, σέρνοντας κι ἐμένα μαζί τους, ὥς πού τά ποδάρια μου ἀγγίζανε στόν πάτο, κι ἔβγαινα ὄξω.

Πολλές φορές, ἔπαιρνα ἓνα μαχαίρι κι ἔβγαζα στρείδια, μύδια, καλόγνωμες, φοῦσκες, ἔπιανα καί κανένα καβούρι. Τί ἦτανε κείνη ἡ μοσκοβολιά πού βγάζανε! Πεθαμένον ἀνασταίνανε!

Ὅπως ἤμουνα γυμνός, πήγαινα καί ξάπλωνα ἀπάνω στά στοιβασμένα κοχύλια, καί καθόμουνα μπρούμυτος πολλές ὥρες, κοιτάζοντας τήν ἀγαπημένη μου τή θάλασσα, πού μέ καλοῦσε πάλι κοντά της. Τά κύματά της μουγκρίζανε ὀλοένα, σφυρίζανε, φωνάζανε, γελούσανε, μουρμουρίζανε, τραγουδάγανε, ἀλαλάζανε, πανηγυρίζανε.

Ἐκεῖ πού κοίταζα αὐτό τό ἀχόρταστο θέαμα, ἔχωνα τά χέρια μου καί τά ποδάρια μου μέσα στόν σωρό τά κοχλίδια. Τί θησαυρός! Θαύμαζα τήν ἑμορφιά πού εἶχανε κείνα τά μικρά στρουμπούλια, μέ τί τέχνη τά ἔπλασε τό χέρι τοῦ Θεοῦ! Ἐξόν ἀπό τό ἑμορφο σκέδιο πού εἶχε τό καθένα, ἦτανε πλουμισμένο καί μέ διάφορα πλουμίδια, καφετιά, τριανταφυλλιά, μαῦρα, πράσινα, παρδαλισμένα, φιλοζωγραφισμένα, πλουμισμένα μέ μιά τέχνη ἐξάίσια, μικρά καί μεγάλα. Χιλιάδες! Κι ἦτανε σωριασμένα σέ κείνη τήν ἄγρια ἐρημιά, ξεχασμένα, χωρίς νά τά ξέρει κανένας.

Ἐβαζα τά ροῦχά μου, κι ἔμπαινα σέ καμιά σπηλιά. Ἄν τύχαινε κι εἶχε μπεῖ νερό στ' αὐτί μου, ἔπαιρνα κανένα πλατύ βότσαλο, πλάγιαζα τό κεφάλι μου, κολλώντας το στ' αὐτί μου, ὥστερα μ' ἓνα

άλλο βότσαλο χτυποῦσα ελαφρά τό πλατύ βότσαλο, κι ἔτρεχε τό νερό καί ξεβούλωνε τ' αὐτί μου.

Ξάπλωνα, κι ὁ ἀχός τῆς θάλασσας μ' ἀποκοίμιζε.

Στόν ὕπνο μου ἔβλεπα πῶς ἤμουνα καπετάνιος κι ἀρμένιζα μέ φουρτούνα, κι ὅλο ὀρτσάριζα, γιά νά καβατζάρω ἕναν κάβο, καί δέν τά κατάφερνα, καί βασανιζόμουνα νά πάρω βόλτα.

Ἦστερ' ἄλλαζε μονομιᾶς τ' ὄνειρο, καί βρισκόμουνα μέ τόν Ροβινσόνά μέσα στήν καλύβα του. Ἦτανε ὅπως τόν ἤξερα, μέ μαῦρα γένια καί μακριά μουστάκια, φοροῦσε κάτι ροῦχα ἀπό προβιά, ἕνα καπέλο σάν χωνί, κι εἶχε κοντά του τήν καραμπίνα του καί τό παρασόλι του. Παραπέρα, καθότανε σταυροπόδι, ὁ Παρασκευάς, μαῦρος σάν τό κατράμι κι ὀλόγυμνος, κι ἔπλεκε ἕνα καλάθι. Ὁ παπαγάλος ἦτανε γαντζωμένος ἀπάνω σ' ἕνα ξύλο, καί μοῦ φώναζε: «Καλῶς ὀρισε! Καλῶς ὀρισε! Ἄπ' ὅξω ἦτανε κακοκαιριά, κι ἀκουγότανε ἡ βουή τῆς θάλασσας: «Χοῦ! Χοῦ! Χά! Μπού! Μπού! Μπού! Ροῦ! Ἄ! Χά! Χά! Μᾶς-ἄ-Φουέρρα! Μᾶς-ἄ-Φουέρρα!...»

Ξυπνοῦσα, κι ἄκουγα ἀκόμα αὐτά τά βογγητά. Μοναχά ὁ Ροβινσόνας κι ὁ Παρασκευάς εἶχανε φύγει.

«Ἐργα» τ. Α'

Φώτης Κόντογλου

8. Η ΜΥΣΤΙΚΗ ΠΑΠΑΡΟΥΝΑ

Τό πόδι ἀπόψε τό νιώθω πολύ καλύτερα.

Μοῦ ῥχεται νά σηκωθῶ σιγά σιγά, νά προχωρέσω μέσα στό σιωπηλό χαράκωμα. Εἶναι πολύ παράξενο τό χαράκωμα μέ τόσο φῶς. Φέγγει σά μέρα καί ὅμως δέν ἔχει φόβο. Τό φεγγαρόφωτο ἀπό μακριά, σά δέν ἀντιλαμπίζει σέ γυαλιστερό μέταλλο, δέν ξεσκεπάζει τίποτα. Μπορῶ τό λοιπόν νά περπατῶ λεύτερα κάτω ἀπό τόν ἀχνό πέπλο του πού προστατεύει σάν ἀσημί σκοτάδι.

Γιά μιά στιγμή πάλι μοῦ περνᾷ ἡ ἰδέα πῶς ἐτούτη ἡ μοναξιά εἶναι ἀληθινή. Πῶς τάχα σηκώθηκαν ὅλοι καί φύγανε καί μ' ἄφησαν μονάχον, ὀλομόναχον ἐδῶ πάνω. Τότες μιά κρυάδα περνᾷ, λεπίδι, τήν καρδιά μου. Θά προτιμοῦσα νά ξέρω πῶς ζοῦνε γύρω μου κρυμμένοι ἀνθρώποι, κι ἄς ἦτανε μόνο ὀχτροί.

Προχώρασα ὥς τήν ἄκρη τοῦ χαρακώματος τοῦ λόχου μας. Ὡς

τήν ἔβγαση τῶν συρματοπλεγμάτων. Ἐκεῖ εἶναι μιά μυστική πόρτα πού σφαλνᾷ μ' ἓνα ἀδράχτι ὀπλισμένο μέ ἀγκαθωτό σύρμα. Ἐπειδή τό μέρος εἶναι ἓνα νταμάρι ὅλο πέτρα καί δέ σκάβεται, σήκωσαν ἓνα προκάλυμμα μέ γεώσακους. Τά τσουβάλια αὐτά κείτουντ' ἐδῶ χρόνον καιρό ἔτσι. Θά φάγαν ὕγρασιες, βροχάδες, χιόνια καί ἥλιους. Ἦρθαν καί σάπισαν ἀπό τά νερά, ὁ ἥλιος τά τσουρούφλισε καί τά 'καψε. Τραβῶ τό δάχτυλό μου πάνω τους. Λιώνει ἡ λινάτσα. Σάν τά ξεθαμμένα ροῦχα τῶν πεθαμένων πού ξεφτᾶνε, σταχτωμένα, μέ τό πρωτοῦ ἄγγιγμα. Εἶναι τσουβαλάκια φουσκωμένα κάργα, ὅπως τά πρωτογέμισαν. Ἀλλά πάλι κρεμάζουν σαχλά, μισοσαδειανά. Κάτου ἀπό τό δυνατό φεγγάρι μοιάζουν μέ ψοφίμια σκυλιῶν, ἄλλα πρισμένα κι ἄλλα ξαντεριασμένα, σωριασμένα μέ τάξη τό 'να πάνου στ' ἄλλο.

Ἀπό δῶ τό θέαμα θά 'ναι πιό ὁμορφο. Τώρα τό κρυμμένο ποτάμι ἀκούγεται καλύτερα ὅπως φωνάζει μακριά, μέσ ἀπό τή βαθιά κοίτη του. Θέλω νά βγάλω τό κεφάλι ψηλά ἀπό τό προπέτασμα, νά ἰδῶ πέρα. Ἄν μπορούσα μάλιστα θά καβαλίσαινα τό χαράκωμα. Ἀκουμπῶ τό μπαστούνι στοί τοίχωμα, σηκώνουμαι στή μύτη τῆς ἀρβύλας τοῦ γεροῦ μου ποδιοῦ καί γαντζώνω τά δάχτυλα στούς γεώσακους πού 'ναι πάνω πάνω. Ἕνας ἀπ' αὐτούς λιώνει μεμιάς κι ἀδειάζει τόν ἄμμο του πάνω μου. Λοιπόν τότες ἔγινε μιάν ἀποκάλυψη! Μόλις ξεφούσκωσε αὐτό τό σακί, χαμήλωσε ἡ καμπούρα του καί ξεσκέπασε στά μάτια μου μιά μικρήν εὐτυχία. Ἀχ, μοῦ 'καμε τόσο καλό στήν ψυχή, λίγο ἀκόμα καί θά πατοῦσα μιά τσιριξιά χαρᾶς.

Ἦταν ἓνα λουλούδι ἐκεῖ! Συλλογίσου. Ἕνα λουλούδι εἶχε φυτρώσει ἐκεῖ μέσα στούς σαπρακιασμένους γεώσακους. Καί μοῦ ξεφανερώθηκε ἔτσι ξαφνικά τούτη τή νύχτα πού 'ναι γιομάτη θάματα. Ἀπόμεινα νά τό βλέπω σχεδόν τρομαγμένος. Τ' ἄγγισα μέ χτυποκάρδι, ὅπως ἀγγίζεις ἓνα βρέφος στοί μάγουλο. Εἶναι μιά παπαρούνα. Μιά τόση δά μεγάλη, καλοθρεμμένη παπαρούνα, ἀνοιγμένη σάν μικρή βελουδένια φούχτα. Ἄν μπορούσε νά τή χαρεῖ κανένας μέσα στοί φῶς τοῦ ἡλίου, θά 'βλεπε πῶς ἦταν ἄλικη, μ' ἓναν μαῦρο σταυρό στήν καρδιά, μέ μιά τούφα μαβιές βλεφαρίδες στή μέση. Εἶναι θραφερό λουλούδι, γεμάτο χαρά, χρώματα καί γεροσύνη. Τό τσουνί του εἶναι ντοῦρο καί χνουδάτο. Ἐχει κι ἓνα κόμπο πού δέν ἀνοιξε ἀκόμα. Κἀθεταί κλεισμένος σφιχτά μέσα στήν πράσινη φασκιά του καί περιμένει τήν ὥρα του. Μά δέν θ' ἀργήσει ν' ἀνοίξει κι αὐτός. Καί θά 'ναι δυό

λουλούδια τότες! Δυό λουλούδια μέσα στο περιβόλι του θανάτου. Αιστάνουμαι συγκινημένος ξαφνικά ὡς τὰ κατὰβαθα τῆς ψυχῆς. Ἀκουμπῶ πάνω στο προπέτασμα σάν νά κουράστηκα ξαφνικά πολύ. Ἀπό μέσα μου ἀναβρῦζουν δάκρυα ἀπολυτρωτικά. Στέκουμαι ἔτσι πολλήν ὥρα, μέ τό κεφάλι ὅλο χῶματα, ἀκουμπισμένο στά σάπισμένα σακιά. Μέ δυό δάχτυλα λαφριά, προσεχτικά, ἀγγίζω τή παπαρούνα. Ξαφνικά μέ γεμίζει μιὰ ἔγνοια, μιὰ ζωηρή ἀνησυχία πῶς κάτι μπορεῖ νά πάθει τοῦτο τό λουλούδι, πού μ' αὐτό μου ἀποκαλύφτηκε ἀπόψε ὁ Θεός. Παίρνω τότες στή ράχη ἕνα γερό τσουβάλι (δαγκάνω τὰ χεῖλια ἀπό τήν ξαφνική σουβλιά του ποδιοῦ), καί τ' ἀκουμπῶ μέ προφύλαξη μπροστά στο λουλούδι. Ἔτσι λέω θά 'ναι πάλι κρυμμένο γιά ὅλους τούς ἄλλους. Χαμογελῶ πονηρά. Κατόπι σηκώνουμαι ξανά στά νύχια κι ἀπλώνω τό μπράτσο ἔξω. Ναί. Τό ἄγγισα λοιπόν πάλι! Τρεμουλιάζω ἀπό εὐτυχία. Νιώθω τὰ τρυφερά πέταλα στίς ρῶγες τῶν δαχτύλων. Εἶναι μιὰ ἀνεπάντεχη χαρά τῆς ἀφῆς(...) Φίλησα τίς ρῶγες τῶν δαχτύλων μου. Εἶπα σιγά σιγά: —Καληνύχτα... καληνύχτα καί νά 'σαι βλογημένη.

Γύρισα γλήγορα στ' ἀμπρί. Ἄς μπορούσα νά κάμω μιὰ μεγάλη φωταψία... Νά κρεμάσω παντοῦ σημαῖες καί στεφάνια! Ἄναψα στό λυχνάρι τέσσερα φιτίλια καί τώρα πασχίζω νά τή χωρέσω ἐδῶ, μέσα σέ μιὰ τόσο μικρή γούβα, μιὰ τόσο μεγάλη χαρά. Ἡ ψυχή μου χορεύει σάν μεγάλη πεταλούδα. Χαμογελῶ ξαπλωμένος ἀνάσκελα. Κάτι τραγουδάει μέσα μου. Τ' ἀφουγκράζουμαι. Εἶναι ἕνα παιδιάτικο τραγούδι:

Φεγγαράκι μου λαμπρό...

«Ἡ Ζωή ἐν τάφῳ»

Στράτης Μυριβήλης

9. ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ 1942

Εἶχε πέσει κείνα τὰ χρόνια συφορά μεγάλη στή χώρα τῶν Ἑλλήνων. Ζοῦσαν ἥσυχοι καί μέ εἰρήνη οἱ ἄνθρωποι τή δύσκολη ζωὴ τῶν βουνῶν καί τῶν θαλασσῶν τους, τίποτα δέ γυρεύανε ἀπ' τοὺς ἄλλους, ὅταν ὁ κακός γείτονας τοὺς κήρυξε τόν πόλεμο κι ἔστειλε τὰ φουσατά του νά ρημάξουν τή χώρα. Τότες ὁ λαός πού εἶδε τό ἄδικο ξεσηκώθηκε, παλικάρια, γυναῖκες καί γερόντοι ἀφῆσαν τή γῆ καί τή θάλασσα καί τράβηξαν στά βουνά νά μποδίσουν τό κούρσεμα τῆς

πατρίδας. Πολεμούσανε μήνες καί μήνες. Ήταν βαροχειμωνιά, καί στά φαράγγια τῆς Πίνδος οἱ ἀνέμοι βουίζανε, τό χιόνι στοιβαζόταν, καί οἱ ἀνθρωποι ξεπαγιάζανε. Ἀπ' τό πολύ τό κρύο πληγιάσανε τά κορμιά τῶν παλικαριῶν, ἄλλους τοὺς κόψανε τό χέρι, ἄλλους τοὺς κόψανε τό ποδάρι. "Ὁμως νά τό βάλουμε κάτου δέ λέγανε. Ἐτσι ντροπιάστηκε τότες ἀπ' τό λαό τῶν Ἑλλήνων ὁ κακός γείτονας, καί θά τόν ρίχνανε οἱ Ἕλληνες στή θάλασσα, ἂν ἄλλος ὄχτρος πιο φοβερός καί πιο ἀντίχριστος δέ ριχνότανε ἀναντρα πάνου στοὺς φουκαράδες πού πολεμούσανε γιά πατρίδα καί λευτεριά. Κι οἱ Ἕλληνες πιά δέ βαστάξαν καί λυγίσαν. Τά φουσάτα τῶν ὄχτρων μπῆκαν στή χώρα, ὑποτάχτηκε ὁ λαός τῶν Ἑλλήνων, καί στόν Ἱερό Βράχο τῶν προγόνων του σηκώθηκε σαντάρδο μισητό.

Τότες ἦρθε ἡ μεγάλη πείνα. Οἱ ὄχτροί πήρανε ὅ,τι ἔδινε καί δέν ἔδινε ἡ γῆ, ρημάξανε τόν τόπο. Γυμνοί καί σκελετωμένοι οἱ Ἕλληνες, τά παιδιά καί οἱ γερόντοι καί οἱ γυναῖκες γυρίζαν γυρεύοντας νά βροῦνε σκουπίδια τοῦ δρόμου νά τά φᾶνε. Μαλώνανε ποιός νά πρωταρπάξει τήν ἄθλια τούτη θροφή, πέφτανε τσακισμένοι μέσ στό δρόμο καί πεθαίνανε. Τόπο δέν εἶχε νά τοὺς θάψουνε, γιατί τά κοιμητήρια γεμίσανε, τοὺς θάβανε πολλούς μαζί σέ μεγάλους λάκκους. Στά λιμάνια οἱ ψαράδες μπαίνανε μέσ στίς βάρκες τους, τυλιγόταν στίς κάπες τους καί πεθαίναν. Πάνω τους, στό γαλάζιο οὐρανό, πλέανε οἱ ἄσπροι γλάροι. Ἀπ' τά νησιά τοῦ Αἰγαίου οἱ δεσποτάδες στέλνανε μηνύματα στήν Πρωτεύουσα, στόν ἀρχιερέα. «Στείλε μας ψωμί καί νεκροσέντουκα, τοῦ γράφανε. Τί θ' ἀπογίνει τό ποιμνίό μας, πρωθυεράρχη;»

Ἐτσι πέρασε ὁ χειμώνας καί ἦρθε ἡ ἀνοιξη, τό ἔτος 1942. Τήν ἀνοιξη, ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, οἱ Ἕλληνες τιμοῦνε τήν Ἐλευθερία. Στά καλά χρόνια σέρνανε τίς σημαῖες στά σπίτια τους, βάζανε τά καλά τους ρούχα, οἱ καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν παίζανε, καί στή Μητρόπολη ἔκανε δοξολογία ὁ ἀρχιεπίσκοπος φορώντας τά χρυσά του ἄμφια καί τριγυρισμένος ἀπό δεσποτάδες καί προεστούς.

Σάν ξημέρωσε ἡ 25 Μαρτίου 1942, οἱ ὄχτροί πού δυνάστευαν καί ξεκληρίζαν τή χώρα τῶν Ἑλλήνων εἶπαν μέ τό νοῦ τους πώς ἔτσι πεινασμένος λαός θά καθῆσει ἡσυχα, ἐπειδή θά ἔχει ξεχάσει σίγουρα, εἶπαν, πατρίδα καί λευτεριά.

Ὁμως δέν ξέρανε καλά τοὺς σκλάβους τους, γιατί δέν ξέρανε ἀπό

πόσο παλιά χρόνια ζει μέσα τους τό πάθος γιά τήν ξερή τους γῆ, γιά τά γυμνά νησιά τους, γιά τή δόξα τῶν πατεράδων καί τῶν παππούδων τους.

Ἔτσι ἔγινε στίς 25 Μαρτίου τοῦ 1942: Ὁ πεινασμένος λαός τῶν σκλάβων βγῆκε στούς δρόμους τῆς Πρωτεύουσας καί τράβηξε σιωπηλά στή Μητρόπολη. Στά πρόσωπα δέν ἔλαμπε, ὅπως στούς καλούς χρόνους, ἡ χαρά, λύπη καί πίκρα καί συντριβή εἶχαν τά πρόσωπα. Ὅμως στά μάτια ἄστραφτε ἡ πίστη, ἡ ἀδάμαστη θέληση, ἡ λατρεία τῆς λευτεριᾶς. Ἦταν γυναῖκες ντυμένες στά μαῦρα, μητέρες τοῦ πένθους, χῆρες καί ὀρφανά, ἦταν γερόντοι. Ἦταν, ἀτέλειωτη θεωρία, καί οἱ λαβωμένοι πολεμιστές: Ἄλλοι ἔχοντας κομμένα τά ποδάρια περπατοῦσαν στά δεκανίκια, ἄλλους τοὺς σέρνανε μές στά καροτσάκια Ἑλληνίδες, κορίτσια μέ ἄσπρες μπλουζες καί μέ κόκκινο σταυρό στό κεφάλι. Ὅλο τοῦτο τό πλήθος μπῆκε στήν ἐκκλησιά, δόξασε τό Θεό καί τόν παρακάλεσε νά σκύψει νά δεῖ τά βάσανα πού πέσανε στή χώρα τῶν Ἑλλήνων, νά τοὺς λυπηθεῖ καί νά γίνει ἴλεος. Ὑστερα ψάλανε τροπάρια τοῦ πένθους, κάμανε μνημόσυνο γιά τίς ψυχές τῶν ἀποθαμένων, τῶν παλικάριῶν, πού σκοτώθηκαν στά χιονισμένα βουνά τῆς Πίνδος καί τῶν ἄλλων πού τοὺς πῆρε ἡ πείνα τό χειμῶνα τοῦ 1941.

Κι ἀφοῦ ὅλα αὐτά γινήκανε, ὁ λαός βγῆκε ὀξω νά πάει λουλούδια στόν τάφο τοῦ Νεκροῦ Στρατιώτη. Κάτου ἀπ' τό παλιό Βασιλικό Παλάτι, ἐκεῖ εἶναι ὁ Τάφος. Ἐκεῖ ἔχουν ἀποθέσει τά κόκαλα ἐνός παλικάριου πού σκοτώθηκε στόν πόλεμο, καί πού τ' ὄνομά του χάθηκε καί δέν τῷ μαθε κανένας. Εἶναι ὁ τόπος περισσά ὠραῖος, ἀπό πάνου εἶναι ὁ οὐρανός γαλάζιος, ἔχουν βάλει καί μιὰ πλάκα στόν Τάφο σκαλισμένη μέ παράστασες ἀρχαῖες.

Ὁ λαός ἄρχισε νά πορεύεται πρὸς τόν Τάφο. Πήγαιναν πρῶτα οἱ λαβωμένοι πολεμιστές πάνου στά καροτσάκια τους, ὕστερα οἱ μαυροφορεμένες γυναῖκες, ὕστερα τό ἄλλο πλήθος. Οἱ καταχτητές αὐτά βλέποντας, φοβήθηκαν καί εἶπαν: «Τοῦτοι θά κάνουνε κίνημα», καί πρόσταξαν νά σκορπίσει τό πλήθος. Στήσανε κανόνια καί ἄρματα καί καρβαλάρους καί πεζούρα πολλή, καί εἶπαν:

«Μήν κάνετε πῶς περνᾶτε, γιατί θά χτυπήσουμε!»

Μιά στιγμή ἔγινε μές στό λαό ἓνα σούσουρο, μά μονομιᾶς πέρασε ὁ φόβος. Σ' ὅλα τά μάτια ἡ ἀπόφαση ἄστραψε:

«Όχι! Είναι ο Τάφος του σκοτωμένου μας παλικαριού, είναι ο Τάφος των παιδιών μας! Θα πάμε στον Τάφο για να τιμήσουμε τα παλικάρια μας που σκοτώθηκαν για την Έλλάδα!».

Κι άρχισαν να βαδίζουν.

Οι άρματωμένοι όχτροί φωνάξαν τότες:

«Μήν κάνετε άλλο! Θα ρίξουμε!».

Μα ο λαός όλοένα πορευόταν. 'Αργά. 'Αργά. Οι όχτροί χαζιρέψαν τ' άρματα. Τά στῆσαν καταπάνου στό λαό. 'Ο λαός όλοένα πορευόταν. "Ωσπου φτάσανε κοντά ο ένας μέ τον άλλο. Ήταν πιά φανερό πώς ή ώρα ήρθε.

Τότες έγινε σιωπή θανάτου. Φύλλο να 'πεφτε δέ θ' άκουγόταν. "Όταν, άκούστηκε ή πρώτη μπαταριά. Οι στρατιώτες ρίχνανε στό πληθος.

"Εγινε κακό μεγάλο. Οι γυναίκες καί οι γερόντοι άρχισαν να φω- νάζουν άπελπισμένα :

«"Ωχου, που μᾶς σκοτώνουν άνυπεράσπιστους! "Ωχου, που μᾶς σκοτώνουνε, γυναίκες άνήμπορες κι έρημες!».

Οι στρατιώτες όλοένα ρίχνανε, καί ή σαστισμάρα που έπεσε στό λαό ήταν μεγάλη. "Ομως τότες, στή δύσκολη ώρα, πετιέται μιᾶ 'Ελ- ληνίδα μέ μαύρα μαλλιά καί μέ μαύρα μάτια. Ήταν κόρη τῆς 'Αττικής.

«'Αδέρφια, μή δειλιάζετε! φωνάζει. 'Ελᾶτε μαζί μου, αδέρφια!»

"Ολοι τότες είδαν :

'Η κόρη άρχισε να βαδίζει. Πλάι της ήταν ένας σακατεμένος πο- λεμιστής που πορευόταν. 'Η κόρη τον έσερνε άπ' τό χέρι, κι αυτός τήν ακολουθοῦσε κοιτάζοντας πάντα ψηλά στον οὐρανό. Ήταν ένα χλωμό παλικάρι, προχωρούσανε κι οι δυό τους ίσια, περήφανα, κι ήταν σά να περπατοῦσε ή Μοίρα τῆς 'Ελλάδας.

"Αξαφνα άκούστηκε ή φωνή του παλικαριού. Μιλοῦσε στους όχτρούς καί τούς έλεγε: «Είμαι τυφλός! Είμαι τυφλός!» Κι όλοένα πήγαινε μπροστά ο τυφλός τραυματίας, άπό πάνω του τό γαλάζιο χρώμα τ' ουρανού τῆς 'Ελλάδας τον τύλιγε, τύλιγε καί τά μαύρα μαλλιά τῆς κόρης τῆς 'Αττικής.

"Εγινε τότες τό θάμα:

Μπροστά στό τυφλό παλικάρι που πήγαινε προς τό θάνατο, μπροστά στό νέο κορίτσι που τό οδηγούσε, μπροστά στή Μοίρα του περήφανου τόπου, τό άφρισμένο θερίο που ξερνούσε φωτιά καί

σίδηρο δείλιασε. Οί πρώτοι στρατιῶτες ἀποτραβήχτηκαν σά νά βλέπανε φάντασμα, οί ἄλλοι οί στρατιῶτες ὅλοι τρέμοντας κάνανε πίσω. Κι ἀπό τό δρόμο πού ἄνοιξαν, ὁ λαός χύθηκε σηκώνοντας στούς ὤμους τούς σκοτωμένους, κραυγάζοντας καί ὀλολίζοντας. Ἔτσι φτάσανε ἴσαμε τή μεγάλη πλατέα πού ἔναι κάτω ἀπ' τό παλιό Βασιλικό Παλάτι, ἐκεῖ πού ὁ τόπος εἶναι περισσά ὠραίος. Μπροστά στόν Τάφο τοῦ Νεκροῦ Στρατιώτη ὁ λαός ἀπόθεσε τούς νέους νεκρούς κι ὕστερα γονάτισε. Ἔτσι γονατιστοί, γερόντοι, γυναῖκες, νέοι καί παιδιά τραγουδήσανε τόν Ὑμνο στήν Ἐλευθερία. Εἶναι ἕνα παλιό τραγούδι πού λέει πῶς ὅλα γύρω ἦταν σιωπηλά γιατί τά σκιαζε ἡ φοβέρα καί τά πλάκωνε ἡ σκλαβιά. Ἐκλαψε ὁ λαός, θυμήθηκε τούς προγόνους του, ἔβαλε λουλούδια πάνου στό μαρμαρένιο Τάφο, κι ὕστερα σηκώνοντας στόν ὦμο τούς σκοτωμένους πῆγε νά τούς θάψει.

Ὅμως πολύ αἷμα εἶχε τρέξει ἀπ' τίς λαβωματιές τους, ἔσταξε πάνω στίς πέτρες τῆς Πλατέας, καί γιά πολύν καιρό δέν ἔβγαине.

«ὦρα Πολέμου»

Ἡλίας Βενέξης

10. Η ΚΗΔΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Ἐνα γεγονός πού ξαφνικά, μέσα στό ζόφο τῆς διπλῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς, ἠλέκτρισε τήν ἀτμόσφαιρα τῆς Ἀθήνας καί ξεσήκωσε τήν ψυχή της σ' ἕνα θαυμάσιο ξέσπασμα ὁμαδικῆς ἔξαρσης καί πίστευς ἦταν ἡ κηδεία τοῦ Κωστή Παλαμά. Ὁ θάνατός του ἦταν φυσιολογικός· δέν εἶχε καμιά συνάρτηση μέ τήν πολεμική κατάσταση. Καί, ὡστόσο, τό λείψανο τοῦ ἐθνικοῦ ποιητῆ φάνταζε τότε, στά μάτια μας, σάν ἐντονότατο ἔμβλημα τῆς ἐθνικῆς μας ἀντίστασης καί τῆς μεγάλης κοινῆς μας λαχτάρας τῆς ἐλευθερίας.

Στίς 27 Φεβρουαρίου 1943, τό πρωί, μάθαμε πῶς ὁ Παλαμάς εἶχε πεθάνει τήν προηγούμενη νύχτα, σέ ἡλικία ὀγδόντα τεσσάρων χρονῶ. Τό μεσημέρι πῆγα στό σπίτι του, στήν Πλάκα, κι εἶδα τό νεκρό πού τόν εἶχαν ξαπλωμένο σ' ἕνα ντιβάνι, στή μικρή του βιβλιοθήκη. Ἦταν ντυμένος στά μαῦρα καί σκεπασμένος μέ ἀνθισμένα κλαδιά ἀμυγδαλιάς. Ἦταν, θά ἔλεγε κανεῖς, ἀκόμα μικρότερος ἀπ' ὅ, τι ξέραμε, σάν τά λείψανα τῶν ἀγίων. Στήν κάμαρα αὐτή στεκότανε

μόνος του ὁ Στράτης Μυριβήλης πού, μόλις μπήκα, γύρισε καί μοῦ εἶπε: «Κοίταξε τί γλυκά πού ἔχει αὐτό τό πρόσωπο!» Κι ἦταν πράγματι ἐξαιρετικά γλυκιά ἡ μορφή του, γεμάτη ἀπέραντη πατρική ἀγάπη. Τό ἀπόγεμα ἔνωσα τήν ἀνάγκη νά ξαναπάω νά τήν ξαναδῶ. Ἔμεινα τότε κάμποση ὥρα, μέ τόν Κατσιμπαλη καί ἄλλους φίλους. Εἶχαν ἀνάψει κεριά κοντά στό νεκρό, χωρίς ἄλλο φῶς. Νόμιζες πῶς ἔβλεπες μπροστά σου πεθαμένο μισόν αἰῶνα ἑλληνικῆς ζωῆς.

Ἐκεῖ, ὁ Παλαμᾶς, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά, μοῦ φάνηκε Βυζαντινός, βγαλμένος ἀπό τά βάθη τοῦ βυζαντινοῦ Μεσαίωνα, ἄνθρωπος τῆς μεγάλης, τῆς πολύδοξης καί σοφῆς Ρωμανίας, βαθύτατα Βυζαντινός στό αἷμα του καί στήν ψυχή του, στή φυλετική καί στήν πνευματική του καταγωγή. Τό πιστεύω σταθερά πῶς, ἀνεξάρτητα ἀπό τήν πολυμέρεια καί τίς ἀντιφάσεις τοῦ πνεύματός του, ὁ κεντρικός, ὁ βαθύτερος πυρήνας τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας ἦταν βυζαντινός. Τό ἴδιο ἐκεῖνο ἀπόγεμα, ἡ Ναυσικά Παλαμᾶ μοῦ διηγήθηκε ἕνα ἐπεισόδιο πού μοῦ φαίνεται τώρα χαρακτηριστικό. Δυό ὥρες πρὶν ἀπό τό θάνατο, δηλαδή κατά τή μιά μετὰ τά μεσάνυχτα ἄκουσε, μέσα στόν ὕπνο της, μιά βυζαντινή ψαλμωδία. Ξύπνησε, πῆγε στήν κάμαρα τοῦ πατέρα της καί τόν ἤβρε νά ψέλνει κοιμισμένος. Τοῦ μίλησε, μά δέν τήν ἄκουσε κι ἐξακολούθησε νά ψέλνει.

Ἡ Κηδεῖα ἔγινε τήν Κυριακή 28 Φεβρουαρίου, στίς 11 τό πρωί, στήν ἐκκλησία τοῦ Ἀ΄ Νεκροταφείου, ὅπου μαζεύτηκε πλῆθος πολύ. Χοροστάτησε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός πού μίλησε ὥραῖα, μέ πατριωτική συγκίνηση. Ὑστερα, στάθηκε κοντά στό φέρετρο ὁ Ἄγγελος Σικελιανός καί ἀπάγγειλε τό γνωστό του ποίημα: *Ἡχῆστε οἱ σάλπιγγες!* πού τό εἶχε γράψει τήν προηγούμενη νύχτα. Τό εἶπε μέ φωνή βροντερή, μέσα σέ λυγμούς πού ἔβγαιναν ἀπ' τό πλῆθος. Ἦταν σοβαρά ἄρρωστος κι οἱ γιατροί του τοῦ εἶχαν ἀπαγορεύσει αὐστηρά κάθε κούραση καί κάθε ἔξοδο, μά κανεῖς δέν μπόρεσε νά τόν πείσει νά πειθαρχήσει στή σύστασή τους. Ἐνιωθε πῶς κάποιο ἀνώτερο χρέος τόν καλοῦσε ἐκεῖ. Τρίτος μίλησε ὁ Σωτήρης Σκίπης, ἀπαγγέλλοντας ἕνα ποίημα πού περιεῖχε στίχους πολύ τολμηροῦς καί ἐπικίνδυνους γιά τόν ποιητή τους τή στιγμή ἐκείνη. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ πῶς παρακολουθοῦσαν τήν κηδεῖα ἀντιπρόσωποι τῶν πρεσβειῶν τῆς Γερμανίας καί τῆς Ἰταλίας.

Σάν τελείωσε ἡ ἀκολουθία, ὁ Σικελιανός ἀπομάκρυνε τοὺς νεκρο-

θάφτες καί κάλεσε ὅσους ἦταν κοντύτερα νά σηκώσουν τό φέρετρο, σηκώνοντας αὐτός πρῶτος. Τόν εἶδα νά περνᾷ κοντά μου ἄσπρος καί ὄνειροπαρμένος, σάν ὑπνοβάτης. ἤκουσα τότε τή Μαρίκα Κοτοπούλη νά λέει: «Εἶναι ὁ Σικελιανός πού θάβει τόν Παλαμᾶ!» Κι αὐτή ἡ ιδέα τήν τάραζε, σά νά περιεῖχε ἕνα συγκλονιστικό συμβολισμό.

Ὁ τάφος, καθὼς εἶναι γνωστό, βρίσκεται ἔξω ἀπό τό παλαιό νεκροταφεῖο, σέ μέρος ἀνοιχτό, μέ θέα πρὸς τήν Ἀθήνα καί τήν Ἀκρόπολη. Ἦταν ὁμορφη μέρα, ἡλιόλουστη. Μαζεύτηκε ἐκεῖ ὅλο τό πλήθος πού ἦταν στήν ἐκκλησία, καθὼς καί τό πλήθος πού εἶχε μείνει ἀπ' ἔξω, σέ διάφορα ἐπίπεδα, ἀνάμεσα στά μάρμαρα καί στίς πρασινάδες, γιατί τό κοιμητήρι, στό σημεῖο ἐκεῖνο, εἶναι σάν κήποι κρεμαστοί. Ὅταν τελείωσε ἡ ταφή, ἦρθαν στρατιῶτες Γερμανοί καί Ἰταλοί καί κατάθεσαν στεφάνους, ἐνῶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν πρεσβειῶν τους χαιρετοῦσαν μέ τρόπο φασιστικό. Τότε, χωρίς κανένα σύνθημα, καμιά προηγούμενη συνεννόηση, ὅλο ἐκεῖνο τό πλήθος ἄρχισε νά τραγουδᾷ τόν ἐθνικό ὕμνο μ' ἕνα πάθος καί μίαν ἔνταση, πού δέν φαντάζομαι κανεῖς πού ἦταν ἐκεῖ νά τόν ἄκουσε ἄλλη φορά στή ζωή του νά τραγουδιέται ἔτσι. Καί σάν τελείωσε κι ὁ ὕμνος, ἀπό παντοῦ ἀκούστηκαν οἱ φῶνές: «Ζήτω ἡ Ἑλλάδα! Ζήτω ἡ ἐλευθερία!» Κι ὅλες αὐτές οἱ αὐθόρμητες πράξεις θαρροῦσε κανεῖς πῶς ὑπακούανε σ' ἕναν ποιητικό ρυθμό.

Κατεβήκαμε πρὸς τή σκλαβωμένη Ἀθήνα μας, πού τή σκίαζαν ἀπ' τήν Ἀκρόπολη οἱ σημαῖες τῶν κατακτητῶν, μέ ψυχὴ περήφανη καί χαρούμενη. Νιώθαμε τήν Ἑλλάδα ἐλεύθερη καί νικηφόρα, μέσα στή συμφορά της. Τέτοια ἦταν ἡ δύναμη τοῦ ποιητῆ πού εἶχαμε κηδέψει καί πού μᾶς φαινότανε τώρα περισσότερο ἀπὸ πάντα ζωντανός.

«Πνευματικὴ πορεία»

Γιῶργος Θεοτοκάς

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ι. Η Θ Ο Γ Ρ Α Φ Ι Κ Α

1. Ο ΠΑΠΑ - ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

—Παπαδιά μου, είπεν ὁ παπα-Νάρκισσος, ἀφοῦ ἀπέφαγε καὶ ἔκαμε τὸν σταυρὸν τοῦ παπαδιά μου, μοῦ κατεβαίνει ὁ ὕπνος γλυκὰ γλυκὰ. Μὲ τὴν ἄδειάν σου θὰ τὸν πάρω.

—Νὰ τὸν πάρης καὶ νὰ τὸν καλοπάρης, παπά μου. Σοῦ ἀξίζει νὰ ἡσυχάσης ὕστερα ἀπὸ τόσην κούρασιν σήμερα. Καὶ οὔτε θὰ ἔλθῃ κανεὶς νὰ σὲ ταραξῇ μὲ αὐτὸ τὸ λιοπύρι.

Καὶ ἤρχισεν ἡ παπαδιά νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὴν τράπεζαν εἰς τὸν νεροχύτην τὰ ὀλίγα πινάκια καὶ τὰ δύο μαχαιροπίρουνα, διὰ νὰ τὰ καθάρισῃ, προτοῦ τὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἐξέχουσαν ἐπὶ τοῦ τοίχου σανίδα, μεταξὺ τοῦ νεροχύτου καὶ τῆς ἐστίας. Διότι τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ἦτο συγχρόνως καὶ μαγειρεῖον καὶ ἐστιατόριον καὶ αἴθουσα. Ἡ τράπεζα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔφαγον τὸ λιτὸν γεῦμα των, τέσσαρες ξύλιναι καθέκλαι καὶ εἰς ψάθινος καναπές ἦσαν τὰ μόνα ἐπιπλά του. Ὁ καναπές ἦτο ἀντικρὺ τῆς ἐστίας. Ἀνωθεν αὐτοῦ ἐκρέματο ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐντὸς μαύρου ξυλίνου πλαισίου (χωρὶς ὅμως ὕαλον), λιθογραφία κιτρίνη ἐκ τῆς πολυκαιρίας, παριστῶσα τὴν ἄφιξιν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος εἰς Ναύπλιον. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς μὲν τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ γωνίαν τοῦ τοίχου ἦτο ἡ θύρα τοῦ κοιτῶνος, εἰς δὲ τὴν πρὸς τ' ἄριστερά ἡ θύρα τοῦ κήπου. Μεταξὺ τῶν δύο θυρῶν ἔκειτο κιβώτιον ὀγκῶδες, πρασίνου χρώματος, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τάπης μικρὸς διπλωμένος εἰς τέσσαρα. Τὸν τοίχον ἀνωθεν τοῦ κιβωτίου ἐστόλιζεν ἑτέρα λιθογραφία, ἄνευ πλαισίου αὐτῇ, προσηλωμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου διὰ τεσσάρων μικρῶν καρφίων καὶ παριστῶσα, ὅχι πολὺ ἐντέχνως, τὴν ἀποψιν τοῦ ἐν Τήνῳ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἐνθύμημα τοῦτο, προδήλως, εὐλαβοῦς τοῦ οἰκοδεσπότη ἀποδημίας εἰς τὸ προσκυνητήριον ἐκεῖνο.

Κατάντικρὺ τοῦ κιβωτίου ἦτο ἡ θύρα τῆς οἰκίας, ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῆς δύο παράθυρα, τῶν ὁποίων τὰ φύλλα ἦσαν κλειστά. Ἡ θύρα ἐχωρίζετο ὀριζοντίως εἰς δύο φύλλα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν κάτω ἦτο κλειστόν, τὸ δὲ ἄνω ἀνοικτὸν πρὸς τὸν στενὸν ἔξω δρομίσκον καὶ

εισήρχετο δι' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ δωματίου τὸ ἄφθονον φῶς τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου.

Ἐν τούτοις, ὁ παπα - Νάρκισσος ἐγερθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα, ἔφερεν ἐκεῖθεν τὸ προσκέφαλόν του, τὸ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ καναπέ, ἔκλεισε καὶ τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας, διὰ νὰ γίνῃ τὸ δωμάτιον σκοτεινὸν καὶ δροσερόν, καὶ ἐξηπλώθη εἰς τὸν καναπέν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα λεπτά ἡγέρθη πάλιν, ἐπῆρε τὸν ἐπὶ τοῦ κιβωτίου τάπητα, τὸν ἐξεδίπλωσε, τὸν ἡπλωσε μετὰ προσοχῆς ἐπὶ τοῦ καναπέ, καὶ ἐστρώθη μετὰ μεγαλυτέρας ἢ πρότερον εὐχαριστήσεως, ἐνῶ ἡ παπαδιὰ ἐξηκολούθει ἐν σιωπῇ τὴν παρὰ τὸν νεροχύτην ἐργασίαν της.

Ἐδικαιοῦτο πράγματι ὁ παπα - Νάρκισσος νὰ θέλῃ ἀνάπαυσιν τὴν μεσημβριάν τῆς Κυριακῆς ἐκείνης. Ἦτο ἐπὶ ποδὸς ἀπὸ τὰ ἐξημερώματα. Ἐν ἑλλείψει ἄλλου ἱερέως, ἢ διακόνου, ἢ καὶ ἀναγνώστου, αὐτὸς ἀνέγνωσε κατὰ τὸ σύνηθες τὸν ὄρθρον καὶ ἐτέλεσε τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν μόνην ἐκκλησίαν τοῦ μικροῦ χωρίου του. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας μετέβη πεζὸς εἰς ἀπομεμακρυσμένον μέρος τῆς νήσου, μετὰ τοῦ Εἰρηνοδίκου καὶ μαρτύρων, πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν ὀρίων ἐνὸς ἐκεῖ ἀγροῦ του, τοῦ ὁποίου ὁ γείτων ἀντεποιεῖτο μίαν λωρίδᾳ. Καὶ ἐπέστρεψε μὲν ἱκανοποιηθεὶς, διότι ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιόν του ἐπισήμως, ἀλλ' ὅμως ὁ δρόμος ἦτο μακρὸς, ὁ δὲ καύσων ὑπερβολικὸς. Εἶχε παρέλθει ἡ συνήθης τοῦ γεύματος ὥρα, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἡ παπαδιὰ ἐπερίμενεν ἀνησυχοῦσα μὴ χαλάσῃ τὸ φαγητόν. Ἀλλ' ὁ πεινασμένος παπὰς τὸ εὔρεν ἐξαίρετον καὶ τὸ ἐτίμησε κατὰ κόρον, πρὸς ἄκραν τῆς συζύγου του εὐχαρίστησιν. Συνετέλεσε δὲ καὶ τοῦτο ἴσως πρὸς αὔξησιν τοῦ βάρους τῶν βλεφάρων του.

Ὁ μεσημβρινὸς καύσων, εὐαρέστως μετρίαζόμενος ἀπὸ τὸ σκότος τοῦ δωματίου, ἢ ἄκρα σιωπῇ, διακοπτομένη ἀπὸ μόνην ἕξω τῶν τεττίγων τὴν μονότονον μουσικὴν, ἐντὸς δὲ τῆς οἰκίας ἀπὸ τὰς ἐλαφρὰς κινήσεις τῆς παπαδιᾶς, τοποθετοῦσης τὰ πινάκια εἰς τὴν θέσιν των, ὁ κάματος τοῦ χορτασθέντος παπᾶ, ὁ ἀπαλὸς ἐπὶ τοῦ καναπέ τάπης, τὰ πάντα προσεκάλουν τὸν ὕπνον.

Μὲ ἡμίκλειστα τὰ βλέφαρα ὁ ἱερεὺς παρηκολούθει τὴν ἐργασίαν τῆς συζύγου του, ἡ δὲ ξανθὴ του γενειὰς μόλις ὑπέκρυπτε μειδίαν ἀφάτου ἀγαλλιάσεως. Ἐσκέπτετο ὅτι ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν θὰ προστεθῇ κοιτῆς βρέφους εἰς τὸν κοιτῶνα των. Χθὲς μόνον ἔμαθε τὸ χαρ-

μόσουνον μυστικόν. Ἡ παπαδιά τὸ ἐξεμυστηρεύθη τὴν νύκτα, εἰς τὰ σκοτεινά, συστελλομένη νὰ τὸ εἴπῃ εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Καί, ἐνῶ ἐσθίριζε τρυφερῶς τὰ νυσταλέα βλέμματα εἰς τὴν νεαράν του γυναῖκα, διέβαινον ταυτοχρόνως ἐνώπιον τῆς φαντασίας του σκηναὶ διάφοροι τοῦ παρελθόντος βίου, προσλαμβάνουσai βαθμηδὸν μορφήν ὀνείρου, καὶ συναρμολογούμεναι, ἐν τῇ ταχείᾳ αὐτῶν καὶ νεφελῶδει διελίξει, μὲ τὴν εὐφρόσουνον συναίσθησιν τῆς παρούσης εὐτυχίας.

Πρὸ τριῶν μόνον μηνῶν ἀπήλαυσεν ὁ παπα-Νάρκισσος τὴν διπλὴν τιμὴν νὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ σύζυγος. Παιδιόθεν ἐφόρει τὸ ράσον, ταχθεὶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν προτοῦ εἰσέτι γεννηθῇ. Ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων οἱ πρωτότοκοι τῆς μητρικῆς οἰκογενείας του ἐγίνοντο ἱερεῖς, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἰδιοκτίτου ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἥτις ἦτο τὸ στόλισμα, τὸ καύχημα καὶ τὸ προσκυνητήριον τῆς νήσου. Ἀλλ' ὁ προκάτοχος τοῦ Ναρκίσσου, καὶ θεῖος του, ἦτο κατ' ἐξαίρεσιν ἄτεκνος. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐνύμφευσεν τὴν νεωτέραν αὐτοῦ καὶ μόνην ἀδελφήν, ἐτέθη ὁρος ρητὸς εἰς τὸ προικοσύμφωνον, ὅτι ὁ πρῶτος υἱὸς τῆς θὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ κληρονόμος του.

Ἡ χαρὰ τῆς οἰκογενείας, ὅτι ἐγεννήθη ἄρρεν, ὑπερέβη τὴν συνήθως ἐκδηλουμένην εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πρὸς ἀδικαιολόγητον ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν θηλέων. Ὁ μικρὸς Νάρκισσος ἐθηλάσθη μετὰ σεβασμοῦ, καθὼ μέλλων ἱερεὺς παιγνίδια του ἦσαν κομβολόγια καὶ σταυροί, ὅτε δὲ ἤρχισε νὰ ὁμιλῇ, πρῶτας λέξεις μετὰ τὰ παγκόσμια πα πα καὶ μα μ α, ἐδιδάχθη νὰ ψελλίζῃ τὸ Κ ύ ρ ι ε Ἑ λ έ η σ ο ν. Μόλις ἠδύνατο νὰ περιπατῇ στερεῶς, ὅτε ἔλαβε τὸ προνόμιον τοῦ νὰ κρατῇ τὴν λαμπάδα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ του ἱεουργοῦντος. Οὗτος ἐδίδασκεν εἰς τὸν μικρὸν ἀνεψιόν του τὸ ἀλφάβητον διὰ τῶν ἐρυθρῶν ψηφίων τοῦ Ὡρολογίου*, βραδύτερον δὲ τὴν ἀνάγνωσιν διὰ τῆς Ὁκτωήχου*. Ἀλλ' ὅμως ταῦτα πάντα δὲν περιέστελλον τὰς πρὸς τὸ παίζειν ὁρμὰς τοῦ μικροῦ ἱερωμένου, οὐδὲ τὸν ἀπήλλασσον χειροτονίας ἄλλου εἶδους, ὅτε ἤρχετο μὲ τὸ ράσον κατεσχισμένον ἀπὸ τὰς ἀναρριχήσεις εἰς βράχους, ἢ ἀπὸ διαπληκτισμούς ὑπὲρ τὸ δέον ζωηροῦς μετὰ συνηλικιωτῶν του.

Ἄμα εἰσελθὼν εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ μικρὸς ρασοφόρος ἐξενιτεύθη, διὰ νὰ μὴ ἐξαμβλύνῃ ἡ πολλὴσχέσις τὸ σέβας τοῦ ποιμνίου πρὸς τὸν ἐπίδοξον ποιμένα του. Εἰς Ἄνδρον ἰδιώτευσεν γέρων θεῖος τῆς μητρὸς του, ὅστις χρηματίας ἐπίσκοπος Σαλμα-

θοῦντος παρητήθη τοῦ ἱεροῦ ἀξιώματος, ἀφοῦ ἀπεθησαύρισε τὰ ἀρκούντα ὅπως ζήσει ἐν ἀνέσει τὸ λοιπὸν τοῦ βίου. Πρὸς τοῦτον ἀπεστάλη ὁ Νάρκισσος. Ὁ Δεσπότης τὸν προσεδέχθη εὐχαρίστως, παραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν καὶ τὸν τίτλον ἀναγνώστου. Πρὸς διακαίωσιν δὲ τοῦ πρώτου τούτου βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης, ὁ Νάρκισσος ἐξηκολούθησε τὰ μαθήματά του ὅχι μόνον εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Ἀνδρου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν πρωτοσύγκελλον τοῦ πρώην Σαλμαθοῦντος, ὅστις ἰδίως τὸν προήλειφεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά.

Ἐντὸς τοιαύτης προσφυοῦς ἀτμοσφαίρας προητοιμάζετο ὁ νέος διὰ τὸ στάδιόν του. Μετὰ παρέλευσιν ἑτῶν τινῶν ὁ ἀναγνώστης ἐπρόκειτο νὰ προχειρισθῇ, εἰς διάκονον, ὅτε ἦλθεν εἰς Ἀνδρον ἡ εἰδησις, ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ θεῖος του, οἱ δὲ συμπολιταὶ του τὸν προσεκάλουν πρὸς παραλαβὴν τῆς ἱερᾶς διαδοχῆς. Ἦτο νέος εἰσέτι διὰ τὰ καθήκοντα ἱερέως, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ περιπέσῃ εἰς ξένας χεῖρας τὸ οἰκογενειακὸν προνόμιον. Ὁ πρώην Σαλμαθοῦντος, καίτοι φέρων βαρέως τὴν στέρησιν τοῦ ἀναγνώστου καὶ μέλλοντος διακόνου του, τὸν ἔστειλε μὲ τὴν εὐχήν του εἰς τὴν πατρίδα πρὸς εὐρεσιν νύμφης προτοῦ τὸν χειροτονήσῃ.

Τοῦτο οὐδαμῶς δυσηρέσκει οὐδὲ ἐδυσκόλευε τὸν Νάρκισσον, καθόσον ἡ ἐκλογὴ ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη. Ἐκ βρεφικῆς σχεδὸν ἡλικίας ἑθεώρει τὴν Ἀρετούλαν ὡς μέλλουσαν γυναῖκα του. Οἱ γονεῖς τῶν δύο παιδιῶν ἐπεκύρωσαν παιδιόθεν τὸ συνοικέσιον, κατὰ τὸ ἥμισυ παίζοντες καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ σπουδάζοντες, ἀλλ' ὁ μικρὸς Νάρκισσος παρεδέχθη ἐξ ἀρχῆς τὸ σπουδαῖον μόνον μέρος τῆς υποθέσεως, ὅτε δὲ ἀνεχώρησεν εἰς Ἀνδρον, ἀντήλλαξε μετὰ τῆς μικρᾶς συμπαικτρίας του ὑπόσχεσιν ἀμοιβαίας πίστεως.

Μετὰ ὀκτῶ ἑτῶν ἀπουσίαν εὗρε τὴν Ἀρετούλαν μεταβληθεῖσαν εἰς νέαν κομψὴν καὶ ὠραίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ξανθὴ κεφαλὴ τοῦ Ναρκίσσου δὲν ἤλαττοῦτο ὠραιότητος ὑπὸ τὸν μαῦρον σκοῦφον τοῦ ἀναγνώστου. Ὁ συνοδεύσας τὸν γαμβρὸν Δεσπότης ἠυλόγησε τὸν γάμον, ἐχειροτόνησε τὸν νεανίαν διάκονον καὶ πρεσβύτερον καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Ἀνδρον.

Πρὸ τριῶν ἤδη μηνῶν ὁ Νάρκισσος ἦτο ἱερεὺς, τὰ πάντα δ' ἐβαίνουν κατ' εὐχήν. Οἱ χωρικοὶ ἐφέροντο πρὸς τὸν ἐφημέριόν των μὲ σέβας ἀνώτερον τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὴν ἡλικίαν του, ἡ σύζυγός του προητοίμαζε τὸν διάδοχον, οἱ ἀγροὶ του προεμήνουν εὐκαρπίαν, αἱ

πρόσοδοι τῆς ἐκκλησίας δὲν ἡλαττώθησαν. Τί ἄλλο ἡδύνατο νὰ ἐπιθυμήσῃ; Καὶ ὁμως ἡ εὐτυχία του δὲν ἦτο ἐντελής. Τὴν ἐπεσκίαζε μία μεγάλη καὶ διαρκὴς ἀνησυχία. Ὁ ἱερεὺς παραμυθεῖ τοὺς ψυχορραγοῦντας καὶ κηδεύει τοὺς νεκρούς! Τοὺς νεκρούς! Ἰδοὺ ἡ σκέψις, ἡ ὁποία τὸν ἐβασάνιζε· τὸ νέφος, τοῦ ὁποίου ἡ σκιά ἐμαύριζε τὸν φαιδρὸν ἄλλως ὀρίζοντα τοῦ βίου του.

Ὁ τρόμος τοῦ θανάτου τὸν κατεῖχεν ἀφότου τὸν ἔφερον, μικρὸν ἔτι, ν' ἀσπασθῇ τὰ κλειστὰ ψυχρὰ βλέφαρα τοῦ νεκροῦ πατρός του. Ἀληθῶς, παρευρέθη εἰς πολλὰς κηδεῖας ἔκτοτε. Ζῶν πλησίον ἱερέων πάντοτε, ἀνατραφεὶς οὕτως εἶπεν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, πῶς ἡδύνατο νὰ μὴ παρακολουθῇ καὶ νὰ μὴ λαμβάνῃ καὶ οὗτος τὸ μέρος του εἰς τὰς νεκρωσίμους τελετάς; Ἀλλ' ὁμως εὗρισκε πάντοτε τὸν τρόπον νὰ ὑπεκφεύγῃ τὴν θέαν τοῦ θανάτου. Προσηλῶν τὰ ὄμματα εἰς τὴν λαμπάδα ἢ εἰς τὸ ψαλτήριον, τὸ ὁποῖον ἐκράτει, κρυπτόμενος τὸ κατὰ δύναμιν ὀπισθεν τῶν ὑψηλοτέρων ὁμηλικῶν του, ποτὲ δὲν ἀνύψωσε τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ἅπνουν τοῦ νεκροκραβάτου φορτίον, ποτὲ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν σπαραξικάρδιον πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας πρόσκλησιν τοῦ νὰ δώσουν τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν εἰς τὴν σάρκα, ἐξ ἧς ἀπεχωρίσθη ἡ ψυχὴ.

Ἀλλ' ὁμως πῶς ἡδύνατο, γενόμενος ἱερεὺς, νὰ ἀποφύγῃ ἐφεξῆς τῆς ἀποσυνθέσεως τὴν ἐπαφὴν; Ἡσθάνετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξοικειωθῇ πρὸς τὸ ἀπαίσιον θέαμα. Ἐξωμολόγησε πρὸς τὸν Δεσπότην τοὺς φόβους του, ἐξεμυστηρεύθη τοὺς ἐνδοιασμούς του, ἀπεκάλυψε τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλ' ὁ γέρων τὸν ἐνουθέτησε, τὸν ἐπέπληξε, τὸν ἐνεθάρρυνε, τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι θὰ συνηθίσῃ καὶ αὐτὸς καθὼς τόσοι ἄλλοι εἰς τὴν φρίκην τοῦ θανάτου, ἀνύψωσε τὸ φρόνημά του, ὑποδεικνύων τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἱερέως παρὰ τὴν κοίτην τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ τὸν λάκκον τοῦ τεθνεώτος. Ὁ Νάρκισσος ἐπέισθη. Ἐπέισθη, ἀλλ' ὁ φόβος δὲν ἐξέλιπεν. Ἐπὶ τρεῖς ἡδὴ μῆνας, ὁφέποτε ἤρχετό τις πρὸς ἐπίσκεψίν του, ἔτρεμε μὴ ἔρχεται φέρων ἀγγελίαν θανάτου. Μέχρι τοῦδε διέφυγε τὴν φοβερὰν δοκιμασίαν, ἀλλ' ἐσκέπτετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολὺ ἢ μὴ ἐμφάνισις τοῦ θανάτου εἰς τὴν νῆσον του. Καὶ τῶρα, ἐνῶ κατέβαινε γλυκὺς ὁ ὕπνος εἰς τὰ βλέφαρά του, μεταξύ τῶν εὐαρέστων εἰκόνων, ὅσαι ἐπλανῶντο ὡς σκιαὶ ὀνείρων ἐνώπιόν του, ἀνεμειγνύοντο καὶ σκηναὶ ὀδυνηραὶ ἐπιθανάτου ἐξομολογήσεως.

Ἄλλὰ βαθμηδὸν αἱ εἰκόνες αὐταὶ ἐθολώθησαν πᾶσαι καὶ ἀπεσβέσθησαν, τὰ ἡμίκλειστα βλέφαρά του ἐκλείσθησαν ἐντελῶς, ἡ χεὶρ ἔπεσε βαρεῖα ἐπὶ τοῦ τάπητος, ἡ παρεὶα ἐβυθίσθη εἰς τὸ προσκέφαλον, καὶ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ ἡσύχου δωματίου ἀντήχησεν ἰσχυρὰ καὶ ἰσόχρονος ἡ ὑγιῆς ἀναπνοὴ τοῦ ἀποκοιμηθέντος ἱερέως.

Ἡ παπαδιὰ ἐν τούτοις ἀπετελείωσεν τὴν ἐργασίαν της καὶ βαίνουσα ἀκροποδητὶ, διὰ νὰ μὴ ταράξῃ τὸν ἄνδρα της, μετέβη εἰς τὸν κοιτῶνα καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθε φέρουσα μικρὸν δέμα. Ἐκάθισεν εἰς τὸ παρὰ τὴν σβεστήν ἐστίαν σκαμνίον, ἤνοιξε τὸ δέμα καὶ ἠπλωσεν ἐπὶ τῶν γονάτων της τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ περιεχόμενα. Ἦσαν βρεφικὰ ἐνδύματα, δανεισθέντα ὡς δείγμα διὰ τὰ ἐργόχειρα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐσκόπευε ν' ἀφοσιωθῇ ἐφεξῆς. Καὶ τὰ ἔβλεπεν ἡ παπαδιὰ μετὰ πόθου, καὶ τὰ παρετήρει μετὰ βραδύτητος, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεκρύπτετο ἄλλο αἶσθημα ἢ ἡ περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν των προσοχή. Καὶ διακόπτουσα τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐνδυμάτων, ἔστρεφεν ἐν τῷ μεταξὺ τὸ βλέμμα καὶ ἔβλεπε ρεμβάζουσα τὸν ἡσύχως κοιμώμενον σύζυγόν της.

Ἦχος βημάτων βαρέων προχωρούντων πρὸς τὴν οἰκίαν διέκοψεν αἴφνης τὴν ἔξω ἡσυχίαν. Τὰ βήματα διεκόπησαν πρὸ τῆς θύρας, καὶ τὸ ἄνω φύλλον αὐτῆς, ὑπεῖκον εἰς πίεσιν χειρὸς ὠθοῦσης ἔξωθεν ἔτριξεν ἐλαφρῶς καὶ ἠνοιχθῇ κατὰ τὸ ἥμισυ. Τὸ φῶς εἰσῆλθεν ἄφθονον ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἱερέως μετέβαλε ρυθμόν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἔπαυσεν ἀντηχοῦσα, ἡ δὲ παπαδιὰ στρέψασα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἀνοιχθὲν θυρόφυλλον, ἔθεσε τὸν δάκτυλον εἰς τὰ χεῖλη, διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ σιωπὴν εἰς τὸν ἀνοίξαντα.

Ἐντὸς τοῦ φωτεροῦ τετραγώνου, τοῦ σχηματισθέντος διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ἄνω μέρους τῆς θύρας, προέκυπτε τὸ στήθος καὶ ἡ κεφαλὴ γέροντος χωρικοῦ. Τὸ παλαιὸν φέσι του περιέδεε μανδῆλιον βαμβακερόν, τοῦ ὁποίου αἱ λευκαὶ ἄκραι ἐκρέμαντο ὀπισθεν πρὸς προφύλαξιν τοῦ ρυτιδωμένου αὐχένος του. Ὑπὸ τὸ φέσι ἔλαμπον οἱ ζωηροὶ ὀφθαλμοὶ του, σκιαζόμενοι ἀπὸ δασείας πολιᾶς ὀφρῦς.

Ὁ ἰδρῶς ἔσταζεν ἀπὸ τοὺς κροτάφους του. Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐκράτει ράβδον στηριζομένην ἐπὶ τοῦ ὤμου του, ἀπὸ δὲ τὴν ἄκραν τῆς ράβδου ἐκρέματο ἐπὶ τῶν νώτων του καλᾶθιον σκεπασμένον μὲ φύλλα λαχάνων.

Ἡ παπαδιὰ ἐγερθεῖσα ἐπλησίασεν ἀσποφῆτὶ πρὸς τὴν θύραν.

—Καλημέρα, γερο-Θανάση, ἐψιθύριςεν. Ὁ παπὰς κοιμᾶται.

—Τὸ βλέπω, παπαδιά μου, ἀπεκρίθη ὁ γέρων προσπαθῶν ἀνεπι-
τυχῶς νὰ καταβιβάσῃ εἰς ψιθυρισμὸν καὶ οὗτος τὸν ἤχον τῆς βραγχώ-
δους φωνῆς του. Τὸ βλέπω, ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ξυπνήσῃ.

—Τί τρέχει; τί τὸν θέλεις;

—Δὲν τὸν θέλω ἐγώ, δόξα σοι ὁ Θεός! Ὁ λεπρὸς τὸν θέλει.

—Κύριε ἐλέησον! Ὁ λεπρὸς! ἐπανέλαβεν ἡ παπαδιά.

Καὶ ἀνελογίσθη διὰ μιᾶς τοὺς φόβους τοῦ συζύγου της — τὴν
φρίκην του ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν λεπρὸν τὴν ἐξάσκησιν τῶν δυσχερῶν
καθηκόντων του — καὶ τὴν ἀπόστασιν ἕως εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς
νῆσου, ὅπου ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος διήρχετο τὸν ἔρημον βίον — καὶ τὸν
πολὺν καύσωνα τῆς θερινῆς ἐκείνης ἡμέρας.

—Ἐτελείωσαν μοῦ φαίνεται τὰ ψωμιά του, ὑπέλαβεν ὁ χωρικός.

—Κύριε ἐλέησον, ἐπανέλαβεν, ἡ παπαδιά, μὴ εὐρίσκουσα ἄλλας
λέξεις πρὸς ἑκφρασιν τῆς ἀδημονίας της καὶ στρέφουσα τὰ ἀνήσυχα
βλέμματα πρὸς τὸν καναπέν.

Ὁ ἱερεὺς ἤκουσε τὰ πάντα, ἀλλὰ τὰ ἤκουσεν ὡς εἰς ὄνειρον. Τὸ
ἄνοιγμα τῆς θύρας διέκοψε τὸν ὕπνον του, ἀλλ' αἱ αἰσθήσεις του ἔμε-
νον εἰσέτι εἰς νάρκωσιν, αἱ δὲ ἰδέαι συνωθοῦντο συγκεχυμέναι καὶ ἄνευ
σειρᾶς ἐντὸς τῆς κεφαλῆς του. Εἶδε διὰ τῶν κλειστῶν βλεφάρων τὸ
χυθὲν ἐντὸς τοῦ δωματίου φῶς, ἤκουσε τὴν γυναῖκα του προσαγορεύ-
ουσαν τὸν γερο-Θανάσσην, ἤκουσεν ὅτι ὁ λεπρὸς τὸν θέλει. . . Ἄλλ' ἡ
τελευταία τοῦ γέροντος φράσις καὶ τὸ δεύτερον τῆς συζύγου του
«Κύριε ἐλέησον» τὸν ἀφύπνισαν ἐντελῶς.

Ἀνέκυψε τὴν κεφαλὴν, κατεβίβασε τοὺς πόδας, καὶ καθήμενος ἐπὶ
τοῦ καναπέ, μὲ τὰς δύο χεῖρας στηριζομένας ἐπὶ τοῦ τάπητος, μὲ τὰ
βλέμματα προσηλωμένα πρὸς τὴν θύραν καὶ τὰ χεῖλη ἡμιανοικτά, ἔμε-
νεν ἀκίνητος καὶ σιωπηλός. Ἐσκέπτετο ἄραγε; Ὅχι δὲν ἐσκέπτετο.
ἀλλ' ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει ἐνώπιόν του τὴν ἐλεεινὴν καλύβην ἐπὶ τῶν
βράχων, ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, ὅπου πρὸ ἐτῶν πολλῶν, ὠθούμενος
ὑπὸ παιδικῆς περιεργείας ἐπλησίασε διὰ νὰ ἴδῃ τί ἐστὶ λεπρὸς. Ἐφαν-
τάζετο ὅτι βλέπει τὸν δυστυχῆ τῆς καλύβης κάτοικον, καθὼς τὸν εἶδε
τότε καθήμενον κατὰ γῆς εἰς τὴν σκιὰν μιᾶς κέδρου, καθαρίζοντα χόρ-
τα ἄγρια ἐντὸς τῆς πηλίνης χύτρας του καὶ στρέφοντα μετ' ἀπορίας
τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν μικρὸν ρασοφόρον. Ἀνεπτόλει πῶς, ὅτε εἶδε τὴν
ἀποτρόπαιον ἐκείνην μορφήν, ρίγος φρίκης τὸν κατέλαβε καὶ ἔφυγε

δρομαίως πρὸς τοὺς συντρόφους του, οἵτινες ἀτολμότεροι τὸν ἐπερίμενον μακρὰν τῆς καλύβης. . .

—Νὰ μὲ συμπαθήσης, παπά μου, εἶπεν ὁ γερο - Θανάσης. Σ' ἐξύπνησα. Ἄλλὰ ψυχομαχεῖ ὁ λεπρὸς καὶ σέ θέλει· καὶ εἶναι πολὺς ὁ δρόμος ἕως ἐκεῖ. Ἴσως δὲν τὸν προφθάσης.

Ὁ παπα-Νάρκισσος ἠγέρθη.

—Παπαδιά, εἶπεν, ἡ δὲ φωνὴ του ἔτρεμεν ὀλίγον, τὸ καλυμμαύχι καὶ τὸ ράσον μου.

Ὑπήκουσεν ἐκείνη σιωπῶσα καὶ ἔφερεν ἐκ τοῦ κοιτῶνος τὰ ζητηθέντα.

—Δὲν θὰ κάμης πεζὸς τόσον δρόμον, παπά μου, ὑπέλαβε θαυπευτικῶς.

—Ὅχι, ὄχι, εἶπεν ὁ γερο - Θανάσης. Πηγαίνω νὰ εὕρω κτῆμα κι ἔρχομαι ἀμέσως νὰ τὸν πάρω.

—Θὰ ἔλθης μαζί μου; ἠρώτησεν ὁ ἱερεὺς.

—Καὶ βέβαια.

Ὁ γέρον ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένως πρὸς εὐρεσιν κτήματος, ὡς ὀνομάζουν εὐφήμως τὰ κτήνη των οἱ νησιῶται.

—Ἰδέ, ἔλεγεν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἐνῶ ἔνιπτε τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον εἰς τὸν νεροχύτην. Ἰδέ· ὁ γερο-Θανάσης εἶδε τὸν λεπρὸν καὶ τὸν ἐβόηθησεν, ἔρχεται πεζὸς ἀπ' ἐκεῖ καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ κάμῃ πάλιν τὸν δρόμον μαζί μου. Διατί; Χάριν φιλανθρωπίας. Κι ἐγὼ συλλογίζομαι τὴν φρίκην τοῦ νὰ παρασταθῶ εἰς τὸ ψυχομαχητὸν ἑνὸς χριστιανοῦ; Θὰ διστάσω, ἐνῶ πρόκειται περὶ ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντός μου ;

Ἡ παπαδιά τὸν ἤκουε προσπαθοῦντα διὰ τῶν λόγων τούτων νὰ ἀνυψώσῃ τὸ θάρρος του, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ προσθέσῃ τι καὶ αὕτη πρὸς ἐνίσχυσίν του. Ἐπρόσφερεν ἐν σιωπῇ τὸ προσόψιον εἰς τὸν ἄνδρα της, ἐκεῖνος δὲ ἐσπογγίσθη, ἐφόρεσε τὸ ράσον, ἔθεσεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καλυμμαύχιον, ἐφίλησε τὴν σύζυγόν του εἰς τὸ μέτωπον καὶ ἐξῆλθε κρατῶν εἰς χεῖρας τὰ κλειδιά τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ οἰκία τοῦ ἱερέως ἔκειτο, τελευταία καὶ ἀπομονωμένη, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀποτόμου κορυφῆς τῆς ὁποίας τὰ πλευρὰ κατεΐχον αἱ λοιπαὶ οἰκοδομαὶ τοῦ χωρίου, ὑπερκείμεναι ἀλλήλων. Εἰς τὸ μέσον περίπου αὐτῶν ἦτο ἡ μικρὰ ἐκκλησίᾳ τῆς Ὑπαπαντῆς, κτήριον

παλαιὸν βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, μὲ τροῦλον πυργοειδῆ ὑψούμενον ὑπὲρ-
 ἄνω τῶν πέριξ ταπεινῶν οἰκιῶν. Ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ ἱερέως μέχρι
 τῆς ἐκκλησίας ἡ στενὴ λιθόστρωτος ὁδὸς ἀνέβαινε ἐλικοειδῶς, ὃ δὲ
 ἥλιος, ἀκτινοβολῶν κατὰ κάθετον, καθίστα κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τὴν
 ἀνάβασιν κοπιωδεστέρα τοῦ συνήθους.

Τὰ παράθυρα τῶν ἐκατέρωθεν οἰκίσκων ἦσαν κλειστά, ποῦ καὶ
 ποῦ ὅμως τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας ἦτο ἀνοικτόν, ὃ δὲ οἰκοδεσπότης
 ἦ καὶ ἡ σύζυγός του στηρίζοντες τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ κλειστοῦ
 κάτω φύλλου ἐφαίνοντο περιμένοντες τὴν διάβασιν τοῦ ἱερέως. Ὁ γε-
 ρο-Θανάσης διαβαίνων διέδωκε τὴν εἶδησιν ὅτι ὁ λεπρὸς ἀποθνήσκει.
 Καὶ ἐχαιρέτα ὁ ἱερεὺς τοὺς χωρικοὺς :

—Καλημέρα, κύρ Γιάννη.

—Ὡρα καλή, κυρὰ Θάναινα.

—Ἡ εὐχή σου, παπά μου.

Προφανῶς εἶχον πάντες διάθεσιν δι' ἐκτενεστέρα συνδιάλε-
 ξιν, ἀλλ' ὁ παπὰς ἐβιάζετο. Ἀνῆλθεν ἰδρωμένος εἰς τὴν ἐκκλησίαν,
 ἤνοιξε τὴν θύραν, εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ δροσεροῦ ναοῦ, ἔλαβεν εὐλαβῶς
 ἐκ τοῦ ἀναιμάκτου θυσιαστηρίου τὸ ἱερὸν τῆς θείας Μεταλήψεως σκεὺς
 καὶ τὸ εὐχολογιόν του, τὰ ἐτύλιξεν ἐντὸς τοῦ περιτραχηλίου του,
 περιέδεσε τὸ περιτραχήλιον ἐντὸς μαύρης λινῆς ὀθόνης καὶ ἐξῆλθεν.

Ἐκλειε μόλις τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας, ὅτε ἤκουσε τὴν φωνὴν
 τοῦ γερο-Θανάση παροτρύνοντος τὸ κτῆμα. Τὸ ζῶον δὲν ἐφαίνετο
 πρόθυμον εἰς ἐκδρομὴν ἐντὸς τοῦ καύσωνος. Ὁ ἱερεὺς προέβη εἰς
 προὔπαντησίν του, τὸ ἐθώπευσεν, ἀνέβη εἰς τὴν ράχιν του, ἀφοῦ ἐνα-
 πέθεσεν ἀσφαλῶς τὸ δέμα ἐντὸς τοῦ κόλπου του, καὶ ἤρχισεν ἡ πο-
 ρεία. Ὁ γέρων χωρικός παρηκολούθει πεζός.

Πλειότεραι θύραι ἦσαν ἤδη ἀνοικταί, οἱ δὲ εὐσεβεῖς χωρικοί, γνω-
 ρίζοντες τί ἔφερεν ἐντὸς τοῦ κόλπου ὁ ἱερεὺς, ἐσταυροκοποῦντο ἐνῶ
 διήρχετο. Εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας του ἐπερίμενε ἡ παπαδιά, σκιά-
 ζουσα διὰ τῆς χειρὸς τοὺς ὀφθαλμούς της. Μειδιάμα εὐφρόσυνον ἐπέ-
 λαμψεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἱερέως. Ἐκράτησε τὸ ζῶον πρὸ τῆς
 θύρας καὶ ἠθέλησε ν' ἀποτείνῃ τὸν λόγον πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἀλλὰ
 δὲν ἀνῆρχοντο αἱ λέξεις εἰς τὰ χεῖλη του. Οὔτε ἐκείνη ἐπρόφερε λέξιν,
 ἐνῶ τὸν ἠτένιζε τρυφερῶς προσπαθοῦσα νὰ μειδιάσῃ. Ὁ παπα-Νάρ-
 κισσος ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀποχαριετισμόν, ἐκτύπησε τὸν λαι-
 μὸν τοῦ ὄνου διὰ τοῦ σχοινίου τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ἀντὶ χαλινοῦ,

καὶ ἐπροχώρησε μετὰ τοῦ γέροντος. Τὸ βεβιασμένον μειδιάμα τῆς παπαδιᾶς ἐσβέσθη ἅμα εἶδε τὴν συνοδεῖαν ἀπομακρυνομένην, καὶ διὰ τοῦ ἀντίχειρος ἀπέμαξεν ἐν δάκρυ ἐκ τῶν βλεφαρίδων τῆς.

Ὁ δρόμος ἐξηκολούθει καταβαίνων ἀναμέσον τῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ χωρίου ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων, ἔπειτα ἀνέβαινε πάλιν, διασχίζων πυκνὸν ἐλαιῶνα, μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ἀπέναντι λόφου, ὅπου τρεῖς ἀνεμόμυλοι ἐπερίμενον πνοὴν ἀέρος, ὅπως κινήσῃ τοὺς ἤδη ἄργους ἰστιοφόρους τροχούς των. Ἐκεῖθεν ἠπλοῦτο εὐρὺ ὁροπέδιον κατωφερές, ἀπολήγον εἰς βράχους ἀποκρήμυνους πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς νήσου. Ἡ ὁδὸς ἦτο τραχεῖα καὶ ἀπεριποίητος, ἀλλὰ καὶ ὁ γερο-Θανάσης καὶ τὸ κτῆμα του ἐφαίνοντο συνηθισμένοι εἰς τὰς πέτρας, αἵτινες ἐπηύξανον τὸ δύσβατον τοῦ ἐδάφους. Τοῖχοι χαμηλοί, ξηροτρόχαλοι, ἄνευ πηλοῦ ἢ ἀσβέστου, ἐχώριζον ἐκατέρωθεν τοὺς ἀμπελώνας. Καθόσον δὲ ἡ ὁδὸς ἀπεμακρύνετο, διεδέχοντο τοὺς ἀμπελώνας ἀγροὶ θερισθέντες ἤδη. Πέρα τῆς καλλιεργημένης ἐκτάσεως, ἀριστερόθεν μὲν τὸ ὁροπέδιον ἀνυψούμενον ἐσχημάτιζε σειρὰν λόφων θαμνοσκεπῶν, δεξιόθεν δὲ ἐκλινε βαθμιαίως πρὸς τὴν παραλίαν, καὶ ἡ κυανῇ τοῦ Αἰγαίου θάλασσα ἐξηπλοῦτο ἐκεῖθεν ἀπέραντος, ποικιλλομένη ἀπὸ τὰ ἀπέχοντα βουνὰ τῶν ἄλλων νήσων.

Ἦτο ἀληθῶς ὥρασιον τὸ θέαμα, ἀλλ' ὁ ἱερεὺς δὲν τὸ ἐβλεπεν. Ὁ νοῦς του ἦτο ἀλλαχοῦ προσηλωμένος. Οἱ φόβοι, τοὺς ὁποίους ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ γερο-Θανάση εἶχαν κατ' ἀρχὰς περιστείλει, ἐπανήρχοντο καὶ πάλιν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του. Αἱ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως προετοιμασίαι, ἡ παρουσία τῶν χωρικῶν εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν των, ἡ θέα τῆς συζύγου του, εἶχον ὅπως δῆποτε ἀναστηλώσει τὴν κλονιζομένην καρδίαν του. Ἀλλὰ τώρα εἰς τὴν ἐρμηίαν τῆς ἐσοχῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιωπῆς, τὴν ὁποίαν ἐφαίνετο ἐπιτείνων ὁ διπλοῦς κρότος τῶν πετάλων τοῦ ζώου καὶ τῶν βημάτων τοῦ γέροντος χωρικοῦ, ἐνῶ ὁ ἥλιος ἔκαιε τοὺς ὤμους του, εἰκόνες ἀπαίσιτοι ἐξετυλίσσοντο καὶ πάλιν ἐνώπιον τῶν ἀφηρημένων ὀφθαλμῶν του. Ἐπροσπάθει διὰ τῆς σκέψεως νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν φαντασίαν του, ἀλλ' ἡ σκέψις δὲν ἴσχυεν. Ἐφοβεῖτο, ἐφοβεῖτο ὁ δυστυχής!

Δὲν εἶχε εἰσέτι ὁμιλήσει, ἀλλ' οὐδ' ὁ συνοδοιπόρος του διέκοψε τὴν σιωπὴν. Ὅτε περιπατεῖ τις ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἐδάφους δυσκόλου, ἀκολουθῶν μάλιστα τὸ βάδισμα ζώου εὐρώστου, δὲν θεωρεῖ συνήθως τὴν περίστασιν ἀρμοδίαν πρὸς συνομιλίαν, καὶ ἂν ἔτι δὲν ἔχει τὴν ἥλι-

κίαν τοῦ γερο-Θανάση. Ἐπὶ τέλους ὁ ἱερεὺς ἀνέκυψεν ἐκ τῶν ζοφερῶν ρεμβασμῶν του. Ἦκουσε τὸν γέροντα ὀπισθέν του ἀσθμαίνοντα, καὶ σύρας πρὸς τὸ στήθος του τὸ σχοινίον ἐκράτησε τὸν ὄνον. Ὁ χωρικὸς ἐπέσπευσε τὸ βῆμα καὶ ἤλθε πλησίον του.

—Τί ἔπαθες, παπά μου ; Τί στέκεις ;

—Θὰ κατέβω ν' ἀνέβης σύ, καὶ ὅταν κουρασθῶ ἀλλάζομεν.

—Καλέ, τί λόγος ! Νὰ καθίσω ἐγὼ καὶ νὰ περιπατῇς ἐσύ !

—Εἶσαι κουρασμένος, γέρο μου.

—Ἐγὼ κουρασμένος ! Βαστοῦν ἀκόμη τὰ κόκαλά μου κι ἐννοια σου ! Ποῦ ἤκούσθη νὰ περιπατῇ ὁ παπὰς μὲ τὰ ἅγια καὶ νὰ πηγαίνει ἐμπρὸς ὁ ἀγωγιάτης μὲ τὸ κτῆμα. Ἐμπρός !

Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐπέδεχeto περαιτέρω συζήτησιν. Ὁ ὄνος ὑπέικων εἰς τὴν ἠθικὴν πίεσιν τῆς φωνῆς τοῦ γέροντος καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ γρόνθου του ἐπικύρωσιν τοῦ ἐκφωνηθέντος Ἐ μ π ρ ὁ ς, ἐπανέλαβε ζωηρῶς τὴν πορείαν. Ἀλλ' ὁ ἱερεὺς ἐχαλίνωσε τὴν ὀρμὴν του διὰ ν' ἀκολουθῇ μετὰ πλειοτέρας ἀνέσεως ὁ πεζὸς γέρον καὶ διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν μετ' αὐτοῦ συνομιλίαν.

—Θὰ τὸν προφθάσωμεν ζωντανόν ; Τί λέγεις ;

—Τί νὰ σοῦ πῶ ; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰς τὰ ἔσχατά του.

—Πῶς τὸν ἄφησες ; Πῶς ἦτο ;

—Πῶς νὰ εἶναι ; Ὡσὰν ἄνθρωπος ὁποῦ ψυχομαχεῖ.

Τοῦτο ἤθελε νὰ μάθῃ ὁ ἱερεὺς ! Πῶς εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ψυχομαχῇ, ἀλλ' ἡ ἀπόκρισις τοῦ χωρικοῦ δὲν τὸν ἐφώτισεν. Ἐπεθύμει ν' ἀκούσῃ περιγραφόμενον τὸ θέαμα, τὸ ὁποῖον ἀπετροπιάζετο προτοῦ τὸ ἴδῃ. Ἠλπίζεν ὅτι ἡ ἐκ τῶν προτέρων περιγραφή ἤθελεν ἐξοικειώσῃ αὐτὸν πρὸς ὃ,τι παιδιόθεν ἐφαντάζετο μετὰ φρίκης. Καὶ ἐπάλαιεν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του τὸ ταπεινὸν αἶσθημα τοῦ φόβου πρὸς τὸ εὐγενὲς αἶσθημα τοῦ καθήκοντος. Ἡ ἀδιαφορία, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ γέρον ὠμίλει περὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου, ἡ προθυμία νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν ψυχορραγοῦντα λεπρόν, ἐπηύξανον τὴν ἐνδόμυχον τοῦ ἱερέως ἐντροπὴν διὰ τὴν ἀτολμίαν του.

—Διατί ἤλθες μαζί μου ; ἠρώτησε μετὰ τινα σιωπῆν. Διὰ νὰ με συντροφεύσης ;

—Καὶ διὰ τοῦτο. Ἀλλ' ὄχι τόσον διὰ τοῦτο, ὅσον διὰ νὰ τὸν παρασταθῶ εἰς τὰ τέλη του. Ἐσύ, παπά μου, νὰ τὸν μεταλάβῃς καὶ ἔπειτα νὰ φύγῃς. Ἐγὼ θὰ μείνω. Ὅλην τὴν ζωὴν τὴν ἐπέρασεν ἔρημος

καὶ μόνος, ὃς ἔχη ἓνα χριστιανὸν εἰς τὸ πλευρόν του ἐνῶ ἀποθνήσκει, ὁ κακόμοιρος!

—Εἶσαι, ἀλήθεια, καλὸς χριστιανός, γερο-Θανάσης. Ὁ Θεὸς νὰ σ' εὐλογήσῃ! Ἀλλὰ τὸ χρέος τοῦτο εἶναι ἰδικόν μου, καὶ θὰ τὸ ἐκτελέσω ἐγώ. Ἐγὼ θὰ τοῦ κλείσω τὰ βλέφαρα.

Καὶ ἡσθάνθη τὸν λάρυγγά του στενούμενον ὑπὸ συγκινήσεως.

Ἐξηκολούθησαν ἐν σιωπῇ τὴν ὁδοιπορίαν. Ἡ ὁδὸς δὲν ἐφράσσετο πλέον ἐκατέρωθεν ὑπὸ τοίχων, ἀλλὰ διέσχιζε θάμνους σχοίνων καὶ κομάρων καταβαίνουσα πρὸς τὰ ἀπόκρημνα τῆς νήσου παράλια. Ἐντὸς ὀλίγου ἔκαμψε πρὸς τ' ἄριστερά παρὰ τὰς ὑπωρείας γυμνοῦ λοφίσκου καὶ εἶδε μακρόθεν ὁ ἱερεὺς μίαν κέδρον ἐκεῖ μονήρη, ὑπὸ δὲ τὴν σκιάν της τοὺς τοίχους τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ.

Πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν τοὺς κλῶνας τῆς κέδρου ἐκείνης εἶδεν ὁ Νάρκισσος τὸν δυστυχῆ ἐρημίτην, ὅστις πρὸ πολλῶν καὶ τότε ἐτῶν κατῴκει ἐκεῖ. Εἰς τὴν ἐσχατιὰν ἐκείνην τῆς νήσου, μόνος, ἔρημος, μακρὰν πάσης κοινωνίας ἀνθρώπων, διῆλθε τὸν βίον φέρων τὸ βάρος προγονικῆς συμφορᾶς, ἀνεύθυνος αὐτός, ζῶν ἄνευ ἐλπίδος, ἄνευ παρηγορίας, ἄνευ σκοποῦ. Ὁρφανός, ἄκληρος, ἄπορος, κατελήφθη νεώτατος ἔτι ὑπὸ τῆς βδελυρᾶς νόσου. Οἱ ὁμοχώριοί του τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἀπομόνωσιν, ἀναλαβόντες τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συντηρήσεώς του.

Δὲν ἦτο βεβαίως ὑπέρογκον τὸ βάρος, διὰ τὴν κοινότητα τῆς νήσου. Ὁ γερο - Θανάσης, τοῦ ὁποίου οἱ ὀλίγοι ἄγροὶ ἔκειντο πέραν τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ, ἀνεδέχθη τὴν μεταφορὰν τῆς ἐβδομαδιαίας προμηθείας ἄρτου. Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθη εἰς τοῦτο ἡ ἀγαθότης τοῦ φιλανθρώπου χωρικοῦ. Ἐβοήθει τὸν ἄθλιον ἐρημίτην εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ μικροῦ κήπου του ἐπισκευάζων τὰ ἐργαλεῖα του, προμηθεύων σπόρους, δίδων συμβουλὰς. Ἔμενε συνομιλῶν μὲ τὸν ἀσθενῆ, ἐξοικειωθεὶς ἐκ τῆς μακρᾶς συνηθείας πρὸς τὸ ἀπεχθές νόσημά του. Καὶ τὸν ἐπερίμενεν ὁ λεπρὸς μετρῶν τὰς ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας μέχρι τῆς προσεχοῦς ἐπισκέψεως. Ὁ γερο-Θανάσης ἦτο ὁ μόνος σύνδεσμος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου. Οὐδεὶς ἄλλος τὸν ἐπλησίαζεν. Ἐὰν χωρικός τις διέβαινεν ἐκεῖθεν, τὸν προσηγόρευεν ἐνίοτε μακρόθεν, ἐναπέθετεν ἴσως ἐπὶ βράχου ἀπέχοντος τὴν ἐλεημοσύνην του, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸν ἴδῃ καὶ τὸν ὁμιλήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον.

Ὁ περὶ τὴν καλύβην κῆπος τοῦ λεπτοῦ περιεκλείετο διὰ φραγῆς ἐκ σπάρτων καὶ κομάρων καὶ ροδοδαφνῶν. Ἀπέναντι τῆς θαλάσσης ἡ φραγὴ διεκόπτετο, δύο δὲ λίθοι ὀγκώδεις, ἐν εἵδει παραστάδων, ἐσχημάτιζον τὴν εἴσοδον, ἀλλὰ θύρα μεταξὺ τῶν λίθων δὲν ὑπῆρχεν.

Ἐκεῖ ἐπέzeugεν ὁ παππὰ - Νάρκισσος. Ὁ γερο - Θανάσης ἔδωσε διὰ τοῦ σχοινίου τοὺς δύο ἐμπροσθίους πόδας τοῦ ὄνου, πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν μικρὸν καλλιεργημένον περίβολον, προχωρῶν πρὸς τὴν καλύβην. Ὁ ἱερεὺς τὸν παρηκολούθει. Μετ' ὀλίγα βήματα ὁ χωρικός ἐστράφη.

—Κάθισε ὀλίγον ἔξω ἐκεῖ εἰς τὴν πέτραν, παπὰ μου, νὰ ἰδῶ πρῶτα τί γίνεται μέσα ὁ ἄμοιρος αὐτός.

Ὁ ἱερεὺς ὑπήκουσε σιωπῶν. Ἐλαβε τὸ δέμα ἐκ τοῦ κόλπου του, τὸ ἔλυσεν μὲ τὰς χεῖρας τρεμούσας ὀλίγον, ἔθεσε τὸ περιτραχήλιον μὲ τὰ ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀπέθεσεν ἐκεῖ καὶ τὸ καλυμμαύχιόν του, καὶ μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλὴν, τὰς χεῖρας σταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπερίμενεν ὀρθίος τὸν γέροντα. Ἦτο κάτωχρος. Μία ἀκούσιος εὐχή, μία ἀμαρτωλὴ ἐπιθυμία εἰσέδυσεν αἴφνης εἰς τὴν ψυχὴν του. —ὦ! ἂν ὁ γέρον ἐπανερχόμενος ἔλεγε: Τετέλεσται! — Ἀλλ' ἀπεδίωξε μετὰ ρίγους τὸν πονηρὸν στοχασμόν, ἐπεκαλέσθη τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν, ἔκαμε τὸν σταυρόν του, καὶ λαβὼν ἐκ τοῦ διπλωμένου περιτραχηλίου τὸ εὐχολόγιον ἤρχισε ν' ἀναγιγνώσκῃ τὰς ὡραίας προσευχὰς τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας.

Ἀνεγίνωσκε καὶ ὅμως ὁ νοῦς του ἦτο εἰς τὴν καλύβην. — Διατί ἄργεῖ ὁ γερο-Θανάσης; Ἠθέλησε νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν θύραν τῆς καλύβης, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον τοῦ περιβόλου ἐστάθη διστάζων. Ἠθέλησε νὰ ἐρωτήσῃ ἐκεῖθεν τὸν γέροντα, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνήν.

Ἐπὶ τέλους ὁ γέρον ἐξῆλθε τῆς καλύβης. Ὁ ἱερεὺς τὸν ἠτένισε μὲ βλέμμα ἐρωτηματικόν.

—Ἦτον εἰς βύθος. Τὸν ἐξύπνησα μὲ κόπον. Μόλις ἀκούεται ἡ φωνὴ του. Ἐλαμψαν τὰ σβησμένα του μάτια, ὅταν ἤκουσεν ὅτι εἶσαι ἐδῶ. Ἐλα, παπὰ, ἔλα νὰ τὸν μεταλάβῃς.

Ὁ ἱερεὺς ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον, περιεβλήθη τὸ περιτραχήλιον, ἔλαβεν εὐλαβῶς εἰς χεῖρας τὰ ἅγια καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὴν καλύβην. Ἡ ὠχρότης τοῦ μόνῃ ἐμαρτύρει τὴν ταραχὴν του. Τὸ βῆμα του ἦτο στερεόν, αἱ χεῖρες του δὲν ἔτρεμον καθὼς πρίν, δὲν ἐδίσταζε

πλέον· ἐνίκησε τοὺς τελευταίους ἐνδοιασμοὺς τῆς δειλίας ἢ συναίσθησις τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς του.

“Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ὁ γέρων, ὅστις τὸν ἠκολούθει παρὰ πόδας, ἔθιξεν ἑλαφρῶς τὸ ράσον του. Ὁ ἱερεὺς μὲ τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τοῦ κατωφλίου, ἐστάθη καὶ ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν. Ἡ ξανθὴ του κόμη ἐκυμάτιζε λυτὴ ἐπὶ τοῦ αὐχένος του.

—Παπά μου, μὴ ἐγγίσῃς τὸ μανδῆλι εἰς τὸ πρόσωπόν του. Ἐκεῖνος μοῦ παρήγγειλε νὰ τὸ σκεπάσω διὰ νὰ μὴ τὸν ἰδῇς.

—Καλὰ, εἶπεν ὁ ἱερεὺς σοβαρῶς. Μὴ ἔλθῃς μέσα, ἐὰν δὲν σὲ κράξω.

Καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς καλύβης.

Ὁ γερο - Θανάσης ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐπερίμενεν. Ἐμεινεν ἐπὶ ὥραν πολλὴν καθήμενος ἐκεῖ. Ἦπόρει πῶς ὁ ἱερεὺς οὔτε φαίνεται οὔτε ἀκούεται. Εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ ὑπάγῃ πρὸς τὴν καλύβην, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ παρακούσῃ τὴν διαταγὴν. Ἐπερίμενε λοιπὸν βλέπων τὴν κυανῇ θάλασσαν ρυτιδουμένην ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ὅστις ἐγειρόμενος ἤρχιζε νὰ δροσίζῃ τὴν ἀτμόσφαιραν. Οἱ πέριξ θάμνοι ἀνέδιδον εὐωδίαν ζωογόνον, αἱ σιταρῆραι πετῶσαι ὀρμητικῶς πρὸς τὰ ὕψη ἐπλήρουν τὸν ἀέρα μὲ τὸ κελάδημά των, ἡ φύσις ἐφαίνετο φαιδρὰ ὅλη καὶ εὐτυχής, ἐνῶ ὁ λεπρὸς ἀπέθνησκεν ἐντὸς τῆς καλύβης του.

Αἴφνης ὁ γέρων χωρικός ἤκουσε βηματισμὸν πλησίον του ἑλαφρόν. Ἐστράφη ἀπορῶν καὶ εἶδεν ἐρχομένην πρὸς τὴν καλύβην τὴν γυναῖκα τοῦ ἱερέως. Ἦγέρθη ἀμέσως καὶ προέβη εἰς προϋπάντησίν της.

—Τί σοῦ ἦλθε νὰ κάμῃς, τόσον δρόμον πεζῇ, παπαδιά ;

—Ἐνόμιζα ὅτι θὰ σᾶς ἀπαντήσω εἰς τὰ μισὰ τοῦ δρόμου καὶ ὀλίγ’ ὀλίγον ἦλθα ἕως ἐδῶ. Ποῦ εἶναι ὁ παπάς ;

—Μέσα μὲ τὸν λεπρόν.

—Ζῇ ἢ ἀπέθανε ;

—Ὅ,τι καὶ ἂν σοῦ πῶ σὲ γελῶ.

—Δὲν πηγαίνεις νὰ ἰδῇς;

—Μοῦ τὸ ἔχει ἐμποδισμένον ὁ παπάς.

Ἡ παπαδιά ἐσιώπησεν ἐπ’ ὀλίγον καὶ ἔπειτα ἐπανέλαβε μετὰ τινος ἀνησυχίας.

—Θὰ νυκτωθῇτε ἐδῶ.

—Δὲν πειράζει. Ἔχει φεγγάρι. Μόνον ἐσύ, τί ἤθελες νὰ ἔλθῃς;

—“Εφερα τὸ ράσον.

Καὶ ἔδειξε κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ βραχίονός της ἐπιμελῶς διπλω-
 μένον τὸ καλὸν ράσον τοῦ παπα-Ναρκίσσου.

—Τί τὸ ἔφερες; Μὴ εἶναι κρύον νὰ τὰ φορέσῃ ἀπανωτά;

—Ἰσως χρειασθῇ, εἶπεν ἡ παπαδιά.

Μετά τινα σκέψιν ὁ γερο-Θανάσης ἐπρόσθεσε.

—Μὴ δὲν τὸ θέλεις τὸ ἄλλο ἀπὸ φόβον;

—Ξεύρω κι ἐγώ; Ἀρρώστια εἶναι. Ὅποιος φυλάγει τὰ ρούχα
 του ἔχει τὰ μισά.

Καὶ λέγοντες ταῦτα ἔφθασαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ περιβόλου.

—Κάθισ’ ἐδῶ, παπαδιά, εἰς τὴν πέτραν. Θὰ εἶσαι κουρασμένη.

—Ὅχι, δὲν ἐκουράσθηκα. Νὰ πάγω μέσα, γερο-Θανάση;

—Νὰ μὴ θυμώσῃ ὁ παπάς.

Ἡ παπαδιά ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας. Ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἔ-
 στρεφε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν καλύβην· ἡ ἀνησυχία ἐζωγραφίζετο εἰς
 τὸ πρόσωπόν της. Ὁ γέρων τὴν ἐλυπήθη, ἡ συνεμερίζετο ἴσως καὶ
 αὐτὸς τὴν ἀνυπομονησίαν της.

—Μὴ χολοσκάνῃς, εἶπε. Πηγαίνω σιγὰ-σιγὰ νὰ ἰδῶ.

Ἐπροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν καλύβην τείνων τὰ ὦτα ἀνὰ πᾶν
 βῆμα. Δὲν ἤκουε τίποτε. Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ἐστάθη. Ὁ ἱε-
 ρεὺς ἔλεγέ τι ταπεινῇ τῇ φωνῇ. Μόλις ἠδύνατο ν’ ἀκούσῃ ὁ γέρων.
 Ἐκυψε τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῆς καλύβης. Τοῦ λεπροῦ ἡ κεφαλὴ δὲν ἐφαί-
 νετο. Τὴν ἀπέκρυπτον τὰ νῶτα τοῦ ἱερέως, ὅστις γονατιστὸς ἐπὶ τοῦ
 ἐδάφους, κλίνων τὸν αὐχένα πρὸς τὸν λεπρὸν προσήυχετο. Ἡ λευκὴ
 ὀθόνη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ γερο-Θανάσης εἶχε καλύψει τὸ πρόσωπον
 τοῦ ἀσθενοῦς, ἔκειτο ἐκεῖ ἐρριμμένη παρὰ τοὺς πόδας του.

Ὁ χωρικός ἀπεσῦρθη ἡσύχως καὶ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον.
 Ἡ παπαδιά ἀκίνητος ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀκολουθοῦσα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν
 τὰς κινήσεις του, ἐπερίμενε τὴν ἐπιστροφὴν του.

—Τί εἶδες; ἠρώτησε.

—Τίποτε.

Κατ’ ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὁ ἱερεὺς ἐξῆλθε τῆς καλύβης καὶ μὲ βή-
 ματα ἀργὰ διέσχισε τὸν κῆπον. Δὲν ἐφόρει τὸ ράσον του. Εἰς τὰς ἀνυ-
 ψωμένες χεῖρας ἐκράτει τὸ εὐχολόγιον καὶ τὸ ἄρτοφόριον. Ἐβάδιζε
 μὲ ὀρθίαν καὶ ἀκίνητον τὴν κεφαλὴν, μὲ τὸ βλέμμα ἡρεμον, ἐνῶ ἔσειεν
 ὁ ἄνεμος τὴν λυτὴν κόμην του. Ἐφαίνεται ἄλλος ἢ δὴ ἄνθρωπος!

Ἐπλησίασε πρὸς τὸν γέροντα καὶ πρὸς τὴν σύζυγόν του χωρὶς οὐδεμίαν νὰ ἐκφράσῃ ἀπορίαν διὰ τὴν ἔλευσίν της. Ἀμφότεροι ἐκεῖνοι δὲν ἐκινήθησαν πρὸς προϋπάντησίν του. Τὸν ἐπερίμενον νὰ ἔλθῃ. Δὲν ἀπηύθυναν ἐρώτησιν πρὸς αὐτόν. Ἐπερίμενον νὰ ὁμιλήσῃ.

—Ἀνεπαύθη, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

Ὁ γερο-Θανάσας καὶ ἡ παπαδιά ἔκαμαν ἐν σιωπῇ τὸν σταυρόν των.

—Αὔριον τὸ πρῶν θὰ ἔλθωμεν νὰ τὸν θάψωμεν, ἐξηκολούθησεν.

Ἡ φωνή του εἶχε τι τὸ σοβαρόν, τὸ ἐπιβάλλον. Οὐδέποτε ἡ σύζυγός του τὸν ἤκουσεν ὁμιλοῦντα οὕτω. Τὸν ἤκουε καὶ τὰ δάκρυα ἀνέβαινον ἡσύχως εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της. Ἡσθάνετο ὅτι ἡ δοκιμασία αὕτη ἐνίσχυσε διὰ παντὸς τὴν ψυχὴν του.

—Νὰ μείνω ἐδῶ τὴν νύκτα; ἠρώτησεν ὁ γερο-Θανάσης.

—Μεῖνε, θὰ ἔλθω πολὺ πρῶν.

Καὶ βλέπων τὴν σύζυγόν του, ἥτις ἔτεινε πρὸς αὐτόν τὸ ράσον:

—Καλὰ ἔκαμες καὶ μοῦ τὸ ἔφερες, εἶπεν. Ἐσκέπασα μὲ τὸ ἄλλο τὸν νεκρόν.

Καὶ βαδίζοντες ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν οἰκίαν των πεζοὶ ὁ ἱερεὺς καὶ ἡ σύζυγός του.

«Διηγήματα»

Δημήτριος Βικέλας

2. ΤΟ ΓΙΟΥΣΟΥΡΙ

Α'.

Ὅταν τὸ πρωτάκουσα, ἦμουν παιδί στὰ σπάργανα. Καὶ σὰν ἔφτασα εἰκοσάχρονο παλικάρι, ἔλεγον ἀκόμη γιὰ κείνο, μέ τὸν ἴδιο θαυμασμό καὶ περισσότερη φρίκη. Τὸ γιούσουρι, τὸ ἀντρεωμένο γιούσουρι, πού βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου! Τὸ γιούσουρι πού ὦρες ψηλώνει καὶ θεριεύει ὥς τὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας· ὦρες χαμηλώνει καὶ γίνεται κάστρο ἀγύριστο μέ τοὺς ρόζους καὶ τὰ κλαδιά, μέ τίς ρίζες καὶ τ' ἀντιρίμματα*! Κάτω στό νησί μας τὸ ἔχουν μόλογο*! Γενιά σέ γενιά τὸ παραδίνουν οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σέ παιδί, ἀπὸ παιδί σέ ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστό πάντα, σκληρό σὰ σίδηρο, δυνατό σὰ λέοντα, ψυχωμένο κι ἀθάνατο σὰ στοιχειό.

Ἐκεῖνοι πού τὸ πρωτόειδαν, ἔσβησαν ἀπὸ τὴ θύμηση τῶν ἀνθρώπων τώρα. Ἐκεῖνοι πού ὄνειρεύτηκαν νὰ τὸ κόψουν, κοιμοῦνται

αξύπνητα στη γῆ ἢ καί στα βάθη τῆς θάλασσας. Ἐκεῖνοι πού πῆγαν γυρεύοντάς το, δέ δευτέρωσαν τό σκοπό τους. Ἐχει, σοῦ λένε, κατιτί πλάνο κι ἐπίβουλο καί ἀλλάζει χρώματα καί ἀλλάζει σχήματα καί γλιστρᾷ σά χέλι καί θεμελιώνεται σάν πύργος καί φωσφορίζει σάν ὠκεανόφαρο, πού λύνεται τό σῶμα μέ τό πρῶτο ἀντίκρισμα.

Ἐγώ, ἀπό μικρός πού τό ἄκουα, μ' ἔπιανε κατιτί παράξενο. Φόβος καί μαζί πείσμα. Καλά, ἔλεγα, ὁ διπίθαμος Ἀράπης*, πού ρουφᾷ τά πέλαγα καί φράζει τά ποτάμια μονάχα μέ τά γένια του. Καλά, ἡ ἀθάνατη Γοργόνα* τοῦ Ἀλέξανδρου ἡ ἀδελφή, πού γυρίζει τή θάλασσα καί στό πικρό ἄκουσμα βουλιάζει τά πλεούμενα σύψυχα μέ τήν οὐρά της. Καλά κι ὁ Ἄριστος* πού σκοτώνει τά θεριά καί τά βουνά γκρεμίζει καί ξεριζώνει ρουπάκια* μέ τό κοντάρι του. Μά ἕνα δέντρο ἐκεῖ, τοῦ νεροῦ πλάσμα, θρέμμα τοῦ ἄμμου, καί νά κάνει τόσα θάματα! Μπά, ντροπή μας!

Ἄκουα τούς ἄντρες, λεβεντοθρεμμένους, καί νά μιλοῦν γι' αὐτό μέ τόσο σεβασμό, σά νά μιλοῦσαν γιά τό Τρισυπόστατο. Τί διάβολο! Ἐκεῖνοι μιά φορά ἔβαλαν τά στήθη τους ἐμπρός στό κανόνι τοῦ Τούρκου! Πῆδηξαν μέ ἀναμμένο δαυλί στίς μπαρουταποθῆκες του! Εἶδαν τό θάνατο χίλιες φορές, καί δέν τόλμησαν νά ξεριζώσουν ἕνα δεντρί! Δέν μπορούσα νά τό χωνέψω.

— Δέ μοῦ λές, πατέρα; κάνω κάποτε τοῦ γέροντά μου· τί εἶναι αὐτό τό γιούσουρι;

— Ξύλο, παιδί μου, σάν καί τ' ἄλλα· θαλασσόξυλο. Ἄν θέλεις νά τό μάθεις, σύρε νά ἰδεῖς τήν πίπα μου.

Πάω μέσα, ἀνοίγω τό ἀρμάρι, βρίσκω τήν πίπα του. Μιά πίπα χοντρή καί μεγάλη, μέ ρόζους, μαύρη - κατάμαυρη, σάν ἔβενος*.

— Μπά! τοῦτο εἶναι τό γιούσουρι; τό κόβουν λοιπόν;

— Τό κόβουν, λέει; Ἀφοῦ τό ἔχεις στά χέρια σου! Ἐκοψα πῆχες, ὅταν ἤμουν σφουγγαράς.

— Γιατί δέν πᾶς λοιπόν νά κόψεις καί τό γιούσουρι τοῦ Βόλου;

Πέτρωσε εὐθύς τό χαμόγελο στά χεῖλη του· σοβαρεύτηκε τό πρόσωπό του. Γύρισε καί μέ κοίταξε ἀφαιρεμένα, σά νά ἔλειπε ὁ νοῦς ἀπό τό κεφάλι του.

— Ἀ! εἶπε. Τό γιούσουρι τοῦ Βόλου δέν εἶναι τό ἴδιο. Πῆγα μιά φορά κι ἐγώ. Μά λίγο ἔλειψε ν' ἀφήσω δίχως ἄντρα τή μάνα σου.

— Ἀφοῦ κόβεται!....

— Κόβεται, όταν είναι μικρό. Κάτω στη Μπαρμπαριά* είναι δάση δόλακερα. Έκεί πού ψαρεύουν τό σφουγγάρι, άρπάζουν και κána κλαρί. Έτσι κλεφτά, στην ώρα πού κοιμάται. Άμα όμως ξυπνήσει, δέν τό κόβει ούτε ή ρομφαία του Άρχάγγελου.

— Τό γιούσουρι του Βόλου δέν κοιμάται;

— Κοιμάται, μπορεί νά κάμει δίχως ύπνο; Μά εκείνο στοίχειωσε πιά! Ζει μέ τούς αιώνες. Ποιός ξέρει από πότε; Νά ιδεις τών παλαβών τά κόκαλα πώς κρέμονται πολυέλαιοι άπάνω του!....

Καί τό βλέμμα του κάπως δειλό στυλώθηκε άπάνω σέ μιά στάμνα, πού έστεκε σπασμένη στην αύλή· τό μέτωπό του σούφρωσε και κέρωσε, λές κι έβλεπε όχι ά νά προβάλλει από κεί.

— Έσύ, πατέρα, πώς πήγες! Μέ τή μηχανή; ξαναρώτησα.

— Όχι, μέ τήν πέτρα*, σάν τούς Καλυμνιώτες. Ποϋ μηχανές στόν καιρό μας!

— Έγώ σά μεγαλώσω, θά πάω νά τό κόψω· είπα μέ πείσμα.

Ένόμιζα πώς θά έλεγε όχι· πώς θά φρόντιζε μέ χίλια - δυό νά μ' έμποδίσει· πώς θά μου διηγόταν ιστορίες τρομερές γιά ν' άπελπιστώ. Τίποτα! Μιά στιγμή μέ κοίταξε συλλογισμένος, από τά πόδια ως τήν κορφή, σά νά μετροϋσε τό άνάστημά μου· χαμογέλασε.

— Καλά· σά μεγαλώσεις, νά πᾶς· είπε μέ τήν πρώτη του άπάθεια. Τώρα πού είσαι μικρός, σύρε νά μάθεις τή θάλασσα.

Β'.

Πήγα κι έμαθα τή θάλασσα. Ναυτόπουλο έγίνα, έπειτα ναύτης. Είδα φουρτουίνες, χιονίες, άγριοκαίρια. Πήγα και μέ σφουγγαράδικα στη Μπαρμπαριά. Μά και ναυτόπουλο και ναύτης και σφουγγαράς, δέν ξέχασα τό στοιχειωμένο γιούσουρι και τό λόγο πού έδωκα στόν πατέρα μου. Μαζί μέ τό κορμί μεγάλωνε κι ό πόθος μέσα μου, σά νά τόν είχα στό αίμα μου. Έγώ ήθελα νά κόψω τό γιούσουρι, στην άνάγκη νά τό ξεριζώσω και νά τό σύρω πίσω από τό καίκι στό νησί μας. Θά τό ξάπλωνα στην άμμουδιά θρασίμι* και θά έβανα διαλαλητή νά διαλαλήσει σέ όλη τή χώρα: «Έβγατε, χωριανοί, νά ιδείτε τό μέγα θάμα! Τό στοιχείο τής θάλασσας νικήθηκε από του νησιου μας τό στοιχείο, τόν Γιάννο Γκάμαρο. Τρέμουν - τρίζουν τά βουνά! Έβγατε, χωριανοί, νά ιδείτε και νά είπείτε!....» Θά έτρεχε άμέσως μελίσσι ό λαός· θά έβλεπαν οι θαλασσογέννητοι και θά σταυ-

ροκοποῦνταν· θά ἔβλεπαν οἱ γυναῖκες καί θά τρώμαζαν· τά παλικάρια καί θά ζηλοφθονοῦσαν! Θά δοξαζόμουν στό νησί.

Κι ἕνας τρόμος μυστικός, μιὰ λαχτάρα βασάνιζε κάθε τόσο τήν ψυχή μου, μήν προλάβει ἄλλος καί ἀρπάξει τή δόξα μου. Γυρεύεις τί γίνεται; Ἀλλά πάλι ἡσύχαζα μέ τήν ἰδέα πῶς ἄλλος ἀξιότερός μου δέν ἦταν δυνατό νά γεννηθεῖ. Καί ἀκόμη πίστεψα, πῶς τό δεντρί ἐκεῖνο δέν θά καθόταν τόσους αἰῶνες ἐκεῖ στόν ἀνήλιαστο θρόνο του, παρά γιά νά γίνει μιὰ μέρα δικό μου παίνεμα.

Κι ἔτσι ἐκλείσα τά εἴκοσι χρόνια μου.

Υἄρευα τό σφουγγάρι μέ τή μηχανή τοῦ καπετάν Στραπάτσου στήν Ἑγγίππο.* Δῶσε ἀπάνω - δῶσε κάτω φτάσαμε καί στόν κόρφο τοῦ Βόλου. Ἀρπαξα τόν καιρό.

—Τί λές, καπετάνιε ; Κάνουμε τήν ἀπόπειρα ;

—Ποιά ;

—Πᾶμε νά κόψουμε τό γιούσουρι ;

Γέλασε ὁ καπετάν Στραπάτσος· γέλασαν καί οἱ ἄλλοι· γέλασα τέλος κι ἐγώ. Δέν τολμοῦσα νά κάνω τό σοβαρό.

—Τί λές ; μοῦ κάνει· εἶσαι στά σύγκαλά σου ἢ νά στείλω γιά τόν παπά ; Ἀμή ! Πῆγαν τόσοι καί τόσοι καί δέν ἔκαμαν τίποτα καί θά κάνουμε ἐμεῖς ;

—Γιατί ὄχι ; Εἶμασ' ἀδέξιοι ἐμεῖς ; Ἐπειτα — ἄκου νά σοῦ εἰπῶ — ἐκεῖνοι πῆγαν μέ τήν πέτρα.* Μιά βουτιά, κι ἀπάνω. Τί θές νά κάμουν μέ μιὰ βουτιά ;

—Μωρέ, κοίτα νά βγάλουμε τό καρβέλι καί ἄφησε τά ὄνειρα ! μοῦ λέει τέλος ὁ καπετάνιος.

Δέν ἀπελπίστηκα. Θά τόν καταφέρω στό ὕστερο, σκέφτηκα. Καί ἀλήθεια, ἔδωκα - πῆρα, τόν κατάφερα μιὰ Κυριακή πού δέν ψαρεύαμε.

—Τί λές, πᾶμε ; τοῦ κάνω.

—Μωρέ, ποῦ νά πᾶμε ;

—Γιά τό γιούσουρι.

—Καί ποιός θά βουτήξει ;

—Ἐγώ βουτάω· γι' αὐτό ρωτᾷς ;

Πῆγαμε τέλος. Κοιτάζω μέ τό γυαλί* στόν πάτο· πουθενά γιούσουρι ! Φέρνω μιὰ βόλτα, δύο, τρεῖς· τίποτα ! Ἀρχίσα ν' ἀπελπίζομαι. Μιάν ἀπελπισία παράξενη. Τόσα χρόνια τό ἀνά-

σταινα στή φαντασία μου τό ἔβλεπα μπροστά μου, πάλευα μαζί του, τό νικούσα, καί τώρα νά βγαίνουν ὅλα ψέματα ! Δέν μποροῦσα νά τό ὑποφέρω. Κάπου ἔπρεπε νό ὑπάρχει, κάπου νά τό συναντήσω, θές κάτω στούς βυθοῦς, θές πέρα στό ἀκρογιάλι, θές ἀπάνω στά σύγνεφα. Νά τό συναντήσω, νά μετρηθῶ μαζί του κι ἄς μέ καταλύσει. *Ἄς κρεμαστοῦν καί τά δικά μου κόκαλα ἀπάνω του ὅπως καί τῶν ἄλλων παλαβῶν. *Ὅχι ὁμως νά μήν τό γνωρίσω ποτέ στή ζωή μου ! Τότε γιατί ἔζησα τόσον καιρό, γιατί ἔγινα εἰκοσάχρονος, γιατί ἔμαθα τή θάλασσα, γιατί ἀνασκάλισα τοὺς βυθοῦς ; Μονάχα γιά τό καρβέλι ;

—Τραβᾶτε γιά τό λιμάνι· τραβᾶτε νά πιοῦμε καί καμιά· εἶπε ὁ καπετάνιος βαριεστισμένος. Οἱ γέροντοι λένε κάποτε παραμύθια.

Κρύος ἰδρωτας μέ πῆρε. *Ἀρχισαν νά θολώνουν τά μάτια μου.

—Καπετάνιε, τοῦ λέω, ἔχε ὑπομονή. Νά φέρουμε μιά βόλτα πάλι.

Οὔτε κείνος ὁμως, οὔτε οἱ λαμνοκόποι μέ ἄκουαν. Τό καίκι γύρισε κι ἔφυγε γιά τό λιμάνι βαριεστισμένο κι ἐκεῖνο. *Εγώ κρεμασμένος στήν κουπαστή*, δέν ἔπαυα νά κοιτάζω ζερβόδεξα μέ καρδιοχτύπι μεγάλο, σάν νά ζητοῦσα τῆς μάνας μου τά κόκαλα. Μάταια ὁμως ! Τό νερό πρασινογάλαζο ἔφτανε ὥς κάτω καί μοῦ ἔδειχνε ξερά τά φύκια· ὄχτους ἐδῶ ἀπόκρημνους, ἐκεῖ ἀμμόστρωτες ἀπλωσιές σουφρωμένες, ζεστές, κρεβάτια μαλακά γιά τίς νεράιδες. Τό γιούσουρι ὁμως ὄχι· κανένα σημάδι γιά τ' ὄνειρεμένο μου δεντρί. *Ἐλεγα ν' ἀφήσω τό γυαλί καί νά ξαπλωθῶ στό κατάστρωμα. *Ἀλλά τήν ἴδια στιγμή θολό σύγνεφο ἴσκιωσε μπροστά μου· πίσω ἔμεινε σά νά διάβηκε φάλαινα.

—Στόπ ! φωνάζω· σταθεῖτε !

Στάθηκε τό καίκι, γύρισε πίσω στά νερά του καί εἶδαμε ὅλοι σά χιλιόχρονη βελανιδιά νά κάθεται στόν πάγκο*. Δέν ἦταν λοιπόν ψέμα, δέν ἦταν παραμύθι !

Ντύνομαι γοργά, παίρνω τό λάζο* στή ζώση μου, ἓνα σεκούρι στό χέρι καί βουτῶ κάτω. Μά καθὼς σήκωσα τά μάτια, σύγκρυο μ' ἔπιασε. Καλά τό ἔλεγαν οἱ γέροντές μας. Τί ὁ διπίθαμος *Ἀράπης ! Τί Γοργόνα καί τί *Ἀριστος ! Τοῦτο εἶναι τό θάμασμα ! ! Οἱ ρίζες του μελαψές, λεπιδοντυμένες βύζαιναν τό μάρμαρο, ἔμπαιναν στίς σχισμές, ἀγκάλιαζαν τ' ἀγκωνάρια, γάντζωναν τίς ποδιές

του, ένα σώμα, θαρρείς, και μία δύναμη. Ἀπάνω ὀρθοκάθεδρος ὁ κορμός, ἀρκουδοντυμένος, μέ ρόζους ἐδῶ καί ἐκεῖ κλειστούς στό πολυτρίχι μέσα, ὀργιές ψήλωνε. Καί ἀπό κεῖ κλαδιά καί ἀντικλάδια μυριόριζα, καμαρωτά κι ὁλόσινα ἔφευγαν πέρα δῶθε, ψηλά καί χαμηλά, λές κι ἔπασχαν ν' ἀποκλείσουν ὅλον τόν πλατύχωρο κόρφο μέ τό δίχτυ τους. Ὀλόγυρα τό νερό, διάφανο, σά γυάλα τό σκέπαζε καί τό ἔλουζε, τροφή μαζί καί ταίρι, ἀνάσα καί κλίνη του. Καί κάτω ἀπό τό μαρμαρένιο βάθρο σκοτεινή ἔχασκε ἡ ἄβυσσος, κρύα καί ἄπατη.*

Ἦβρα τό δέντρο στόν ὕπνο του. Μά καί στόν ξύπνο νά τό ἔβρισκα, τό ἴδιο ἔκανε. Ἄν ἦταν ν' ἀρπάξω ένα κλαδί καί νά βγῶ ἀπάνω, καλά. Μά ἐγώ ἤθελα νά τό κόψω σύρριζα. Γιά τοῦτο κατέβηκα ἐκεῖ. Ἐκαμα τό σταυρό μου, ξάμωσα τό τσεκούρι καί γκόπ ! τοῦ κατάφερα τήν πρώτη. Ξύπνησε Ὀφισ . . . Καί ἀρχίζει ἀμέσως ἓνας σίφουνας, ἓνας χτύπος, ἓνα κακό, λές καί χύθηκαν ὅλα τά ρέματα ἐπάνω μου. Τό νερό χόχλασε, δάρθηκε κλωθογύριστα, σκότος πήδησε ἀπό τήν ἄβυσσο κι ἔχασα τά πάντα. Ἐκατσα χαμηλά, ἀρπάχτηκα σ' ἓνα ρίζωμα νά μή μέ σύρουν. Καί εἶδα ἄξαφνα τούς ρόζους τούς κλειστούς νά γλαυκοπαίζουν σά μάτια ἀράπικα καί νά χύνεται ἀστρίτης* ἡ φλόγα ἀπάνω μου. Καί στά κλαδιά τά λευκοπράσινα εἶδα νά κρέμονται τά σκέλεθρα τῶν παλαβῶν, πού τόλμησαν νά τά βάλουν μαζί του, Στό βρούχημά του ἄκουσα χτύπο ξεχωριστό. Καί δέν ἦταν ἄλλος παρά τά κόκαλα πού δέρνονταν μεταξύ τους, καί τά γυμνά ποδάρια λάχτιζαν μέ πείσμα τ' ἄσαρκα μέτωπα, σά νά τούς ἔλεγαν :

—Γιατί μᾶς φέρατε δῶ !

Ἄπάνω μοῦ τσίμπαιε ὁ καπετάνιος :

—Ἐλα τώρα. Ἐλα καί δέ θά κάμεις τίποτα.

Δέ θά κάνω τίποτα ! Κι ἐγώ τό κατάλαβα. Μά καί μέ τί μοῦτρα ν' ἀνέβω ἀπάνω ; Ποῦ τό στοιχειό τοῦ νησιοῦ μας πλιά ; Ἄ, ὄχι· ἄν δέν κατέβαινα, καλά· μά τώρα πάει ! Μόλις ἔπεσε ὁ σίφουνας, σηκώνω τό τσεκούρι καί τοῦ καταφέρνω δεύτερη μέ ὅλη μου τή δύναμη. Πέτρα νά χτύπαγα τό λιγότερο θά ράγιζε· ἐκεῖνο τίποτα. Οὔτε σκλήθρα δέν ἄνοιξε. Ἀντί νά πάει μέσα τό τσεκούρι, ἔφυγε πίσω δυό πιθαμές, τρεῖς, τέσσαρες, σά νά χτυποῦσα σέ λάστιχο. Πρέπει νά τό ξεριζώσω· πικροσυλλογίστηκα. Τιμπάω ἀπάνω:

—Ρίχτε μου τό λοστό.

Μοῦ κατεβάζουν τό σύνεργο. Ρίχνω πέρα τό τσεκούρι καί ἀδράχνω τό λοστό. Ἀρχίζω τίς ρίζες. Τυραννήθηκα κι ἐγώ δέν ξέρω πόσο. Ὡρες ἐρχόνταν, ὦρες περνοῦσαν, κι ἐγώ μέ τό λοστό στό χέρι. Μόνον στεκόμουν κάποτε νά πάρω ἀνάσα ἢ καί νά ρίξω γύρω καμιά ματιά. Μποροῦσε τό σκυλόψαρο νά ριχτεῖ ἀπάνω μου. Τέλος τσιμπάω πάλι :

—Ρίχτε μου τή γούμενα.*

—Μωρ' ἔλα πάνω· τσιμπάει ὁ καπετάνιος ἀνυπόμονος. Γιά σένα τή θές τή γούμενα ; Ἔχουμε καί ψιλότερο σχοινί. Ἐλα πάνω· θά σοῦ κόψω τόν ἄερα !

—Κόβεις τόν ἄερα, μά σχίζω τό λάστιχο· τοῦ ἀπαντῶ θυμωμένα. Ἡ ξέχασες πώς ἔχω τό λάζο μαζί μου ;

Τά χρειάστηκε ὁ καπετάν Στραπάτσος· μοῦ ἔριξε τή γούμενα. Πιάνω ἀπό μακριά καί θηλυκῶν καλὰ τόν κορμό. Ἐπειτα πηγαίνω στό ἄλλο πλευρό καί ἀρχίζω πάλι μέ τό λοστό τίς ρίζες. Ἐκεῖνο δώστου καί γλαυκόπαιζε τά μάτια, σά νά ἤθελε νά μέ μαγνητίσει. Ἐσειόταν καί τάραζε σάν ψάρι· τά κλαδιά του, χταποδιοῦ ἀποκλαμοί*, λάγγευαν* δῶθε - κεῖθε, κουλουριάζονταν, τίναζαν κα-
ταπάνω μου τ' ἀκροδάχτυλά τους νά μέ συλλάβουν. Μά ποῦ νά μέ συλλάβουν ! Καί ἂν δέν ἤξερα καθόλου τά δολερά παιγνίδια του, κι ἂν δέν εἶχα ἀκούσει τά καμώματά του, τά σκέλεθρα πού ἐβλεπτα σφηνωμένα ψηλά ἦταν ἀρκετά νά μοῦ δείξουν τόν κίντυνο. Σέ κάθε του ἀνακλάδισμα στρείδι κολλοῦσα στά πλευρά τοῦ μάρμαρου. Πόδια, χέρια, μάτια, ὅλα δούλευαν σύγκαιρα. Καί ὁ λοστός, ἀψύς*, ἔνα μέ τό ἄλλο τ' ἀντιρίμματα* τά ἔβγαζε ἀπό τά θαλάμια τους, τά χώριζε ἀπό τήν πέτρα, ξεφλουδισμένα πολλές φορές, κι ἄλλες φορές μέ σκληῆρες ἀπό χάλαρα*, μέ φόρτωμα ἀπό κοχύλια.

Τέλος κατάλαβα πώς ἄρχισε νά λασκάρει. Ἐχανε τό στήριγμά του.

—Ἀπάνω ! τσιμπάω.

Μέ ἀνεβάζουν ἀπάνω. Γδύνομαι γοργά, παίρνω τήν πρώτη ἀνάσα. Μπρέ ! Πῆρε καί σουρπῶνε. Ἀντίκρυ τό Πῆλιο ψῆλωνε βαθυγάλαζο σάν ἀπό λουλάκι. Τά χωριά του ἄσπριζαν στίς πλαγιές σκόρπια μάρμαρα. Στό Βόλο ἀναβαν τά φῶτα καί ὁ οὐρανός, ὁλοπόρφυρος ἀπό τό ἥλιοβασίλεμα, ἔβγαζε ἕνα ἕνα, τρεμόφεγγα τ'

αστέρια του. Μοῦ φάνηκε, πῶς ξανάζησα, ὅταν εἶδα μπρός μου γνώριμα πρόσωπα. Ξέχασα μιά στιγμή καί τό γιούσουρι καί τούς κόπους μου καί τή δόξα μου ἀκόμη.

—Τί ἀπόκαμες ; ρωτάει ὁ καπετάν Στραπάτσος.

—Τώρα θά ἰδεῖς, τοῦ λέω πηδώντας ἀπάνω. Ἔλα, παιδιά! τά κουπιὰ σας. Τό δέντρο θά τό σύρουμε στό νησί ἀπόψε.

Μωρέ, τί λές ! Δέν ἔπαθες τίποτα ; Δέ σ' ἄγγιξε τό στοιχειό ;

Καί ρίχνονται ὅλοι ἀπάνω μου, μέ ψηλαφοῦν, σφίγγουν τά κρέατά μου, κινοῦν τά μπράτσα μου καί ἀκόμα δέν πιστεύουν πῶς εἶμαι γερός.

—Μά τραβάτε, παιδιά! λέω! τό δέντρο κόπηκε.

Ρίχνονται στά κουπιὰ! τραβοῦν μέ δύναμη. Ναί ! Ἀντί νά σύρει μπροστά, πίσω πήγαινε τό καΐκι μας.

—Μωρέ, μᾶς γελᾶς! λέει ὁ καπετάνιος ἀγανακτισμένος. Τί μολογᾶς πῶς ἔκοψες τό γιούσουρι ;

—Μά τόν Ἄι - Νικόλα, τό ἴκοψα, τοῦ κάνω τράβα ! Τ' ἤθελες, νά τ' ἀποκόψω, γιά νά μέ πλακώσει ἀπό κάτω ; Δυό τραβήγματα θέλει καί θά ῥθει μέ τίς ρίζες του.

Ἀρχίζουμε πάλι τὸ τράβηγμα. Κάπου μιά ὥρα ἔτσι παιδευτήκαμε. Ἄκουες τούς σκαρμούς κι ἐτριζοβόλουν. Πείσμα ἔπιασε τούς ναῦτες καί ἀντρειεύονταν σάν ξωτικά. Ὁ καπετάν Στραπάτσος ξετρελαμένος ἀπό χαρά καί περηφάνια, ψυχὴ ἔδινε σέ ὅλους μέ τίς φωνές του :

—ὦ - ὦ . . . ὦ - ὦ ! . . . Γειά σας, παλικάρια ! Ἰσα, λιοντάρια μου ! . . . Ντροπὴ μας ! Μωρέ, ἴσα, τίγρηδες ! . . .

Καί τά παλικάρια, τά λιοντάρια, οἱ τίγρηδες ἔχωναν βαθιὰ τό κουπί καί τό ἔπαιρναν πίσω μέ τόση δύναμη, πού ἔλεγες τώρα θά γίνει σύψαλα. Τέλος βαθύ μούγκρισμα ἀντήχησε κι ἡ θάλασσα σήκωσε τρανό κύμα καταπάνω μας. Τό καΐκι πέταξε γοργόφτερο ἐμπρός. Ἀμέσως μέγα κῆτος φάνηκε νά πιάνει ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τόν κόρφο. Ἦταν τό γιούσουρι.

—Νά ἰδῶ ! κι ἐγώ νά ἰδῶ ! . . .

Τρέχουν ὅλοι στήν πρύμνη νά γνωρίσουν τό στοιχειό. Τό βλέπουν καί σταυροκοποῦνται φοβισμένοι.

1. Ἡ παράδοση ἀναφέρεται σέ ἐποχὴ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας.

— Έμπρός ! λέω στόν καπετάν Στραπάτσο. Νά τό βγάλουμε ὅξω τώρα, πού νύχτωσε, πρίν τό νοιώσουν καί μᾶς τό πάρουν οἱ Τοῦρκοι.

Γ'.

Μόλις βγήκαμε ἀπό τόν κόρφο, Γοργόνα ὀργισμένη μᾶς ἀπάντησε ἡ Νοτιά. Ὁ οὐρανός ἔσβησε τ' ἀστέρια του, ἔκρυψε τὰ σύνορά του. Ἄδης τό σκότος ἀπλώθηκε ἀπάνω μας. Τό κύμα ψήλωνε βουνό, ἀνέμιζε φωσφορούχους τοὺς ἀφρούς κι ἔχυνε φῶς κάτασπρο, θαμπό καί ἄχαρο περίγυρα. Τί ἄλογα καί τί ἄτια ! Τί φῶκες καί τί φάλαινες ! κλωθογύριζαν κοπαδιαστά, βρουχιόνταν καί ἀλάλαζαν στό σύσκοτο ἐκεῖνο χάος. Ν' ἀνησυχῶ ἄρχισα. Δέν ἦταν θάλασσα ἐκείνη· ἦταν θυμός καί πείσμα, κατάρρα καί χολή, φαρμάκι τῆς ἄβυσσος.

Ὅμως τίποτα. Τό γιούσουρι σφιχτοδεμένο ἀκολουθοῦσε τ' ἀπονέρια πού ἔστρωνε ἡ πρύμνη τῆς σκάφης μας. Τό ἄκουα νά δέρεται κάποτε καί νά ρουχνίζει,* σά ζωντανό πού παίρνει ἀνήφορο. Ντροπῇ τό εἶχε πῶς νικήθη, καί πάσχιζε μέ κάθε τρόπο ν' ἀπαλλαγεῖ. Μά ποιός τό ἄφηνε ; Μέσα στό ἄγριο πέλαγο μιά ξεχώριζα ταρναριστή φωνή, τή φωνή τοῦ διαλαλητῆ· ἕνα γνώριζα αἶσθημα, τό θάμασμα τῶν γερόντων μας.

—Νά λεβεντιοῖς !

Μέ τό χάραμα εἶδα κατάπλωρα συγνεφοσκεπασμένο τό νησί μας. Τρία μίλια θέλαμε ἀκόμη. Μά τρία γερά. Τά μπράτσα λύθηκαν ὅλη νύχτα ἐπάνω στό κουπί. Τά πρόσωπα σούρωναν· τὰ μάτια θόλωσαν. Ζάρες ἔκαμε τό μέτωπο· ἄσπρισαν τὰ κατὰμαυρα μαλλιά, σά νά κύλισαν στογός* τὰ χρόνια ἐπάνω μας. Ὁ καπετάνιος, ξαπλωμένος τ' ἀνάσκελα στόν μπάγκο, ἔμοιαζε πτώμα. Οἱ λαμνοκόποι ἀμίλητοι κινοῦσαν ράθυμα τὰ κουπιά, σά μηχανές πού κάνουν ἀναίσθητα τό ἔργο τους. Μόνος ἐγὼ ἐξακολουθοῦσα νά λάμνω σωστά. Ἦρθε μάλιστα πολλές φορές πού τοὺς πῆρα. Μά τί νά κάμω κι ἐγώ ; Περισσότερος ἦταν ὁ πόθος παρά ἡ δύναμή μου. Τό κύμα ἐπίμενε νά ψηλώνει ἀκόμα, νά λιχνίζει* καί νά μᾶς βρέχει καί νά μᾶς κλυδωνίζει φοβερά.

Τέλος ρόδισε ἡ ἀνατολή, φάνηκε ὁ ἥλιος. Φάνηκαν βουρκωμένες οἱ στεριές, θολό τό πέλαγος, φιλόξενο τό νησί μας ἀντίκρυ.

— Ἄλλα*, παιδιά, καί φτάσαμε ! φώναξα.

Καί πηδῶ στήν πλώρη ν' ἀγναντέψω καλά τό λιμάνι, νά ἰδῶ τήν ἀμμουδιά, ὅπου θά τό ρίξω θρασίμι.* Τό καίκι πέταξε μέσα, δυό χάλαρα* πήδηξε, ἄραξε ἀπάνω στόν ἄμμο. Τρέχω στήν πρῶμνη καί ἀδράζω* τή γούμενα. 'Οιμέ!! Σχοινί κομματιασμένο κρατῶ μόνο στά χέρια μου !

Τί ἐγινε τό ἄκαρπο δενδρί ; ... Κάτω βρίσκεται στόν κόρφο τοῦ Βόλου, ἀπάνω στό θεόχτιστο πάγκο του, μέ τίς λεπιδωτές ρίζες, ἀρκουδοντυμένο τόν κορμό, κλαδιά καί παρακλάδια του περαδῶθε, λές καί πάσχει νά κλείσει ὅλα στό δίχτυ του. 'Ακόμα τό παρραδίνουν γενιά σέ γενιά οἱ ναῦτες καί πάει ἀπό πατέρα σέ παιδί, ἀπό παιδί σ' ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστό πάντα, σκληρό σάν σίδερο, δυνατό σά λέοντας, ψυχωμένο καί ἀθάνατο σάν στοιχειό.

Κι ἐγώ, ὁ Γιάννης ὁ Γκάμαρος, ἐβδομηντάρης κι ἐτοιμόρροπος τώρα, δέ θαλασσοδέρνομαι παρὰ γιά τό καρβέλι !

«Λόγια τῆς Πλώρης» 1899

Ἀνδρέας Καρχαβίτσας

II. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

3. ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑ - ΓΙΩΡΓΗ

Τό ἀμάρτημα πού θά διηγηθῶ ἔχει γίνει στήν Κόνιτσα, λίγα χρόνια πρὶν ἐλευτερωθεῖ ἀπό τόν τούρκικο ζυγό.

Ἡ Κόνιτσα εἶναι ἡ πλιό βορινή ἐπαρχία τῆς πατρίδας μου καί πρωτεύουσα τῶν «μαστοροχωριῶν», δηλαδή τῆς ἐπαρχίας πού βγάζει τούς πλιότερους χτίστες τῆς Ἑλλάδας — γιατί οἱ χτίστες λέγονται γενικῶς «μαστόροι» ὄχι μόνον στήν Ἡπειρο, ἀλλά καί σ' ὅλην τήν χέρση Ἑλλάδα.

Τόν καιρό τῆς Τουρκίᾳς ἡ Κόνιτσα ἦταν ἔδρα καϊμακάμη*, εἶχε πρωτοδικεῖο, μοιραρχία χωροφυλακῆς κι Ἑλληνα μητροπολίτη. Εἶχε καμιὰ ἐξακοσαριά σπίτια, τά λίγο πλιότερα ἑλληνικά καί τά λίγο λιγότερα τούρκικα ἢ τό σωστότερο τουρκοελληνικά, τρεῖς χιλιάδες ψυχές ἀπάνω — κάτω, μέ ὄψη πλιότερο χωριοῦ παρά πόλης. 'Αλλ' οἱ Τοῦρκοι τῆς Κόνιτσας, διαφορετικοί στήν ἀντίληψη ἀπ' ὅλον τόν ἄλλον κόσμος, θεωροῦσαν τότε τήν Κόνιτσα πόλη καί τά Γιάννινα χωριό κι ἔλεγαν κομπαστικά :

— Γιάννινα χωριό, Κόν'τσα κασαμπάς* !

Τό ἴδιο ἔλεγαν κι οἱ Μετσοβίτες γιά τό Μέτσοβό τους, ἀλλά δέν γνωρίζομε ἱστορικῶς, ἂν οἱ Μετσοβίτες τό πήραν αὐτό ἀπό τούς Κονιτσιῶτες ἢ οἱ Κονιτσιῶτες ἀπό τούς Μετσοβίτες, γιατί κι αὐτοὶ ἔλεγαν:

—Γιάννινα χωριό, Μέτσοβο κασαμπάς !

Πρὶν ἀπὸ διακόσια χρόνια, ἡ Κόνιτσα δέν ἦταν πρωτεύουσα ἐπαρχίας, κι οὔτε καϊμακάμη εἶχε, οὔτε ἀρχιερέα, κι οὔτε Τοῦρκο στά σπλάχνα της. Τότε ἴσως νά ἦταν μικρότερη καί νά μὴν ἦταν «κασαμπάς», ἀλλ’ ἦταν χριστιανικό χωριό ἀπὸ τὴν μίαν ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη, πέρα καί πέρα. Ἐπειδὴ ὅμως τούς χριστιανούς κατοίκους τῆς Κόνιτσας τούς πῆζαν πολὺ καί τούς τυραννοῦσαν οἱ γειτόνοι τους, οἱ Λεσκοβικινοί, πού ἦταν χρόνια πρωτύτερα τουρκεμένοι, ὑπόφερναν πολὺ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ βαστοῦσαν κι ἔμεναν ἀκλόνητοι στὴν πίστη τῶν πατέρων τους, μ’ ὅσα κι ἂν ὑπόφερναν.

Δυστυχῶς ὅμως, μιά μέρα πέρασαν ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καμιά σαρανταριά Λεσκοβικινοὶ Τουρκαρβανίτες, πηγαίνοντας πρὸς τὰ Ζαγοροχώρια γιά πλιατσκολοῖ, κι ἐπειδὴ τό ποτάμι τῆς Κόνιτσας δέν εἶχε τό γεφύρι πόχει σήμερα κι ἦταν πολὺ κατεβασμένο ἀπὸ τίς βροχές, δέν μπόρεσαν νά τό περάσουν κι ἀναγκάστηκαν νά μείνουν στὴν Κόνιτσα. Ἐμειναν μιά μέρα, δυὸ μέρες, τρεῖς μέρες μὲς στὴν Κόνιτσα, ἔτρωγαν κι ἔπιναν τὰ καλύτερα φαγητὰ καί τὰ καλύτερα κρασιά, ἀλλὰ βλέποντας στοῦ τέλους ὅτι τό ποτάμι ὅλο καί κατέβαζε καί δέ θά μπορούσαν νά περάσουν εὐκόλα γιά τὰ Ζαγοροχώρια, ρίχτηκαν νά πλιατσκολογήσουν τὴν Κόνιτσα καί νά γυρίσουν γλήγορα στὰ σπίτια τους φορτωμένοι. Ἄλλ’ οἱ Κονιτσιῶτες ἀντιστάθηκαν καί μέ ξύλα καί μέ λιθάρια καί μ’ ὅ,τι ἄρματα εἶχαν, καί τούς σκότωσαν ὅλους.

Αὐτό ὅμως θά ἐπέφερνε τὴν τέλεια καταστροφή τῆς Κόνιτσας, ἅμα θά μαθεύονταν στοῦ Λεσκοβίκι τό φονικό πού ’χε γίνει. Τότε οἱ Κονιτσιῶτες, γιά νά γλιτώσουν τὴν καταστροφή καί τόν βέβαιο θάνατο, προσκάλεσαν κρυφὰ τόν σιέχ* τοῦ Τεκέ* τοῦ Πρεμετιοῦ, πού ἐνεργοῦσε τέσ ἐξωμοσίες τῶν χριστιανῶν, καί τούρκεψαν ὅλοι ! Κι ὅταν ὕστερα μαθεύτηκε ὁ φόνος τῶν Λεσκοβικινῶν, διακήρυξε ὁ σιέχης πῶς ὅ,τι εἶχαν κάνει οἱ Κονιτσιῶτες ὡς χριστιανοί, ἦταν λησμονημένο καί συμπαιθισμένο, τώρα πού ἐγιναν Τοῦρκοι, κι ἂν ἤθελαν οἱ Λεσκοβικινοὶ νά πάρουν τό αἷμα τους ἀπὸ τούς Κονιτσιῶ-

τες, θά είχαν νά κάνουν μ' ἐκεῖνον καί μ' ὅλο τό Πρεμέτι, κι ἔτσι οἱ Λεσκοβικινοί κάθισαν στ' αὐγά τους καί δέν ταραχτήκαν πλιά.

Γενόμενοι ὁμως Τοῦρκοι οἱ Κονιτσιῶτες, διατήρησαν κρυφά, ὥς ἓνα διάστημα δύο γενεῶν, τή χριστιανικότητά τους καί χωρίς νά χαλάσουν τές ἐκκλησιές τους, ἢ νά τές μεταβάλουν σέ τζαμιά, ἔχτισαν ιδιαίτερα τζαμιά. Ἀλλά λίγο - λίγο, μέ τόν καιρό, ἀπόγιναν Τοῦρκοι, καί μοναχά διατήρησαν ἀπό γενεά σέ γενεά τόν σεβασμό πρὸς κάθε χριστιανικό ἀγιωτικό καί πρὸς τοὺς παπάδες μας καί φέρνονταν ἡπια πρὸς τοὺς χριστιανούς. Ἔτσι λοιπόν σ' ἐποχή πού δέν ὑπῆρχαν γιατροί, ὄχι μόνον στήν Κόνιτσα, ἀλλ' οὔτε καί στά ξακουστά Γιάννινα ἀκόμα, οἱ μόνοι γιατροί ἦταν οἱ παπάδες μέ τή «δύναμη τοῦ Θεοῦ», καί χριστιανοί καί μωαμεθανοί ἔτρεχαν στές ἐκκλησιές καί στοὺς παπάδες. Κι ἔτσι οἱ Τουρκοκονιτσιῶτες διατήρησαν ὥς τὰ τελευταῖα τή χριστιανική τους συνήθεια νά προστρέχουν στές ἐκκλησιές μας καί στοὺς ἀγίους μας ὅταν ἀρρώσταιναν, κι ὄχι στά τζαμιά τους καί στοὺς χοτζάδες τους. Τοῦρκοι λοιπόν Κονιτσιῶτες, ἀρρωσταίνοντας, ἔταζαν καί πρόσφεραν λάδια, κηριά καί λαμπάδες στές ἐκκλησιές, παράγγελναν λειτουργίες καί προσφορές καί προσκαλοῦσαν παπάδες στά σπίτια τους καί τοὺς διάβαζαν εὐκές καί παρακλησες γιά νά γένουν καλά. Γι' αὐτό κι ἀπ' ὅλους τοὺς ἑλληνοεξωμότες οἱ Κονιτσιῶτες ὄχι μόνον δέ μισοῦσαν τοὺς χριστιανούς, ἀλλά καί τοὺς ἀγαποῦσαν καί τοὺς προστάτευαν καί τοὺς βοηθοῦσαν. Αὐτοὶ προσκάλεσαν ἀπὸ διάφορα χωριά χριστιανούς, πού βρίσκονται σήμερα στήν Κόνιτσα, τοὺς ἔχτισαν σπίτια, τοὺς βοήθησαν, κι ὀλίγο κατ' ὀλίγον ἔφτασαν ἀπὸ πενήντα χρόνια καί πλιότερο τὰ σπίτια τὰ χριστιανικά νά γένουν πλιότερα ἀπὸ τὰ τούρκικα, καί, Τοῦρκοι καί Χριστιανοί, ἔζησαν πάντα ἀγαπημένοι.

Αὐτή ἡ ἀρμονία ἀνάμεσα Τούρκων καί Χριστιανῶν τῆς Κόνιτσας βάσταξε ἀκέρια ὥς τές μέρες πού ῥθε ὁ σουλτάν Χαμίτης στόν αὐτοκρατορικό θρόνο τῆς Πόλης. Ἀπὸ τότε, ὅπως καί σ' ὅλην τήν ἄλλη Τουρκιά, ἄλλαξαν καί στήν Κόνιτσα τὰ πράγματα. Ἡ κατασκοπεία εἶχε φτάσει σ' ἐπιστημονική περιωπή, κι ὁ μισαλλόδοξος μουσουλμανικός φανατισμός στό κατακόρυφο. Ἀλλ' ἡ μεγαλύτερη κατασκοπεία γένονταν ἐναντίον τῶν Τούρκων, κι ἀλίμονο σ' ἐκεῖνον τόν Τοῦρκο, πού θά καταγγέλλονταν ὅτι ἔστειλε κηρί, λάδι ἢ

λαμπάδες σ' ἐκκλησιά, ἢ ὅτι προσκάλεσε παπά στό σπίτι του γιά θεραπευτικό διάβασμα ! Ἀμέσως τζουρλάλι* ὅτι δέν ἦταν γνήσιος καί σωστός μουσουλμάνος, καί τό λιγότερο πού 'χε νά πάθει, θά ἦταν ἐξορία στή Συρία ἢ στήν Ἀραπιά !

Ἀλλά κι οἱ παπάδες κιντύνευαν νά τιμωρηθοῦν αὐστηρά ἀπό τήν τουρκική κυβέρνηση, ἄν καταγγέλλονταν ὅτι ἐλάβαιναν ἀπό μουσουλμάνο λάδι, κηρί ἢ λαμπάδες γιά τήν ἐκκλησιά, ἢ πήγαιναν νά διαβάσουν παρακληῖσες στά τουρκόσπιτα. Γι' αὐτό κι ὁ μητροπολίτης τῆς Κόνιτσας τοὺς διάταξε νά μήν ἔχουν πλιά, σάν καί πρίν, καμιά σχέση μέ τά τουρκόσπιτα, γιατί ἦταν μεγάλη τάχα κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία νά δίνουν «τὰ ἅγια τοῖς κυσί» — στά σκυλιά· κι ὅτι ἄν μάθαινε στό ἐξῆς ὅτι ἓνας παπάς μπήκε σέ τούρκικο σπίτι, κρυφά ἢ φανερά, θά τόν ἔκανε ἄργό «πάσης ἱεροπραξίας». Ἔτσι τραβήχτηκαν οἱ παπάδες ἀπό τά τουρκόσπιτα, κι αὐτό βάσταξε γιά κάμποσον καιρό. Ἀλλ' οἱ Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, πού ἦταν συνηθισμένες, μ' ὅλην τήν ἐγκατάσταση ἐκεῖ ἐπιστημόνων γιαιτρῶν, νά προστρέχουν, καί στήν παραμικρότερη ἀρρώστια, στοὺς παπάδες καί στές ἐκκλησιές, προτιμοῦσαν νά πεθαίνουν καλύτερα, παρά νά δέχονται γιαιτρό καί νά πάρουν γιαιτρικά. Κανένας ὅμως παπάς δέν δέχονταν πλιά νά πᾶει σέ τούρκικο σπίτι, οὔτε νά δεχθεῖ τούρκικα τάματα, φοβούμενος καί τή μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία καί τήν τιμωρία κι ἀπό τόν ἀρχιερέα κι ἀπό τήν τούρκικη ἀρχή, τό χειρότερο. Ἀλλ' ἡ παντοδύναμη βία δέν τ' ἄκουε αὐτά καί τά ὑπερπήδησε ὅλα.

Μιά νύχτα παρουσιάζεται στό σπίτι τοῦ παπα-Γιώργη ἓνας Τοῦρκος καί τοῦ λέγει :

—Νά κοπιάσεις, παπα - Γιώργη, στό σπίτι μου, πολύ σέ παρακαλῶ, νά μοῦ διαβάσεις μία εὐκή στή γυναίκα μου, γιατί ἔχει δυό μέρες μέ τοὺς πόνους καί δέν μπορεῖ νά γεννήσει ἀκόμα.

—Ἀλλά, εὐλογημένε. . . (Φτοῦ ! φτοῦ ! τόν θεοκατάρατο τόν Ἀγαρηνό* !, εἶπε μέσα του ὁ παπα - Γιώργης, γιατί ὀνόμασε «εὐλογημένον» τόν ἀλλόπιστον Τοῦρκο). . . Ἀλλά, ἀγά μου, φοβοῦμαι νά ῥθω, γιατί θά τό μάθει ὁ καϊμακάμης καί θά μέ κάνει ἐξορία ! Δέν ἔρχομαι ! Πήγαινε στήν εὐκή τοῦ Θε. . . (Φτοῦ ! φτοῦ ! πάλε τόν θεοκατάρατο τόν Ἀγαρηνό !, ξανάειπε πάλι ἀπό μέσα του ὁ

παπάς). Πήγαινε στό καλό, ἀγά μου ! Πήγαινε στό καλό ! Μή μέ πάρεις στό λαιμό σου !

Βλέποντας ὁ Τούρκος τήν ἐπίμονη ἄρνηση τοῦ παπαῦ, ἔφυγε, ἀλλά σέ λίγο ξαναγύρισε καί τοῦ εἶπε ἄγρια κι ἀτελπισμένα :

—Θά 'ρθεις, παπά ! 'Αλλιῶτικα δέ γίνεται ! Πεθαίνει ἡ γυναίκα μου ! Δέν μπορεῖ νά γεννήσει καί φωνάζει : «Φέρτε μου τόν παπα-Γιώργη, πού μέ γλίτωσε καί στήν ἄλλη μου γέννα μέ τό διάβασμά του !».

—Σέ λυποῦμαι πολύ, ἀγά μου, μ' αὐτά πού μοῦ λές, ἀλλά δέν μπορῶ νά 'ρθω. . . Φοβοῦμαι, σοῦ εἶπα, τόν καϊμακάμη. . .

Τότε ὁ Τούρκος βγάζει μι' ἀστραφετή μαχαίρα καί τοῦ λέει :

—Τή γλέπεις αὐτήν, παπά ; Ἡ ἔρχεσαι, ἡ στήν ἔχωσα στά στήθια !

Καί πετοῦσαν τά μάτια του φωτιές. Τί νά 'κανε τότε ὁ καημένος ὁ παπα - Γιώργης ;

'Απ' τή μιὰ μεριά ἡ μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία, πού θά πετοῦσαν τ' ἅγια στά σκυλιά, (τοῖς κυσί), ὅπως εἶχε εἰπεῖ ὁ μητροπολίτης, κι ἀπό τήν ἄλλη ὁ φόβος μήν τό μάθει κι ὁ καϊμακάμης κι ὁ μητροπολίτης ! Ἐμπρός βαθύ καί πίσω ρέμα. 'Αλλά καί «παπάς δεμένος γράφει καί ξεγράφει». Κι ἔτσι θέλοντας καί μή, πῆρε τό εὐχολόγι του, τό πετραχήλι του, ἓνα κηρί καί λίγο θυμίαμα κι ἀκολούθησε τόν Τούρκο, τρέμοντας ἀπό τό φόβο του. Φτάνοντας στό τουρκόσπιτο, διάβασε παράκληση, κι ὦ τοῦ θάματος, ὕστερ' ἀπό μισή ὥρα γέννησε ἡ Τούρκισσα !

'Από στόμα σέ στόμα, κρυφά - κρυφά, τό 'μαθαν ὅλες οἱ Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, ὅτι ἡ Φατμέ τοῦ Χασάν Ζέλφου, δέν μπορούσε νά γεννήσει, προσκάλεσε τόν παπα - Γιώργη νά τή διαβάσει, καί μόλις τή διάβασε, γέννησε μιὰ χαρά. . .

Κι ἔλεγαν οἱ Τούρκισσες :

—Μωρέ, τί καλό διάβασμα ἔχει ὁ παπα - Γιώργης ! Ἄμα διαβάσει, πιάνει ἀμέσως τό διάβασμά του !

—Βαλλαί*, εἶναι ἅγιος ἄνθρωπος ! Διαβάζει καί τόν ἀκούει ὁ Θεός !

—Τί πειράζει πού εἶναι χριστιανός ; Τόν ἀγαπάει ὁ Θεός καί τόν ἔχει στό χουσμέτι* του. Ὁ Θεός ἔπλασε καί τοὺς Τούρκους καί τοὺς Χριστιανούς. Ὅλους παιδιά του μᾶς ἔχει. . .

—Νοικοκύρης εἶναι κι ὅποιον θέλει παίρει στό χουσμέτι του.

—Πόσοι Τούρκοι εἶναι πού παίρνουν Χριστιανούς στή δούλεψή τους καί δέν παίρνουν Τούρκους. Ἔτσι κι ὁ Θεός —προσκυνοῦμε

τ' ὄνομά του — ἔχει πάρει τὸν παπα - Γιώργη ἀπὸ τὸν τόπο μας.
Κι ἔτσι ὁ παπα - Γιώργης ἐγινε ἀξιγαπάητος σ' ὅλο τὸ τουρκο-
γυναικαρεῖο τῆς Κόνιτσας.

Κι ἡ ἀγάπη μεταδόθηκε ἀπὸ τὲς Τούρκισσες στοὺς ἄντρες τους,
στ' ἀδέρφια τους καὶ στοὺς γονεὺς τους.

Ὁ παπα - Γιώργης μπαινόβγαίνει τὲς νύχτες στὰ τουρκόσπιτα
«γιὰ διάβασμα» καὶ δὲν τὸν μαρτυροῦσε κανένας στὸν καϊμακάμη.
Κάποτε ὅμως ἀρρώστησε κι ἓνα παιδί τοῦ καϊμακάμη καὶ δὲν μπο-
ροῦσαν νὰ τὸν κάνουν καλὰ οἱ γιατροί. Κιντύνευε καὶ σῶνονταν μέρα
μέ τὴν ἡμέρα. Μιά χανούμισσα, ἡ πρώτη χανούμισσα τῆς Κόνιτσας,
ἡ γυναίκα τοῦ ὀνομαστοῦ Σιαχίν - μπη, φιλινάδα τῆς καϊμακάμαινας,
τῆς εἶπε μιά μέρα:

— Καημένη, Χατιτζέ χανούμ! Δὲν φωνάζεις τὸν παπα - Γιώργη
νὰ σοῦ διαβάσει τὸ παιδί σου νὰ γένει καλὰ;

— Τί λὲς αὐτοῦ, Χανούμ ἐφέντη, τῆς ἀπάντησε ἡ καϊμακάμαινα,
πού δὲν ἦταν Κονιτσιώτισσα καὶ δὲν πίστευε στὰ χριστιανικά ἀγιο-
τικά. Πῶς εἶναι δυνατό νὰ κάνει καλὰ τὸ παιδί μου τὸ διάβασμα ἐνὸς
γκιαούρη;

— Ἄκου με, Χανούμ ἐφέντη! τῆς εἶπε πάλε ἐκείνη. Ἄν θέλεις νὰ
γένει τὸ παιδί σου καλὰ, νὰ πάρεις τὸν παπα - Γιώργη νὰ σοῦ τὸ
διαβάσει....

Πέρασαν μέρες, βδομάδες, ἴσως καὶ μήνες, καὶ τὸ παιδί τῆς καϊ-
μακάμαινας ὄχι μόνον δὲν γένονταν καλὰ μέ τὰ γιατρικά τῶν για-
τρῶν, ἀλλὰ καὶ χειρότερενε. Τότε, στὴν ἀπελπισία της, μιά βραδιά,
κρυφὰ ἀπὸ τὸν ἄντρα της, προσκάλεσε τὸν παπα - Γιώργη καὶ τὸ
διάβασε. Τ' ἄρρωστο παιδί, ἑπτὰ ὀχτῶ χρονῶν παλικάρακι, αἰστάν-
θηκε ἓνα ἐσωτερικὸ κλονισμό στὴν ἐμφάνιση τοῦ παπα καὶ στές
προφυλάξες πού μεταχειρίστηκε ἡ μητέρα του γιὰ νὰ μπεῖ κρυφὰ ὁ
παπάς τὴ νύχτα στὸ διαμέρισμά της, κι ἄρχισε νὰ τρέμει. Ὁ παπα -
Γιώργης τὸ καθυσύχασε μέ ἡμερον τρόπο, τοῦ διάβασε τὴν παρά-
κληση, τὸ θυμιάτισε μέ μοσχολίβανο, τὸ σταύρωσε μέ τὸν Τίμιο
Σταυρό καὶ φεύγοντας εἶπε στὴν καϊμακάμαινα:

— Ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ κι ὄχι ἡ δική μου, τοῦ ἀνάξιου ἁμαρτω-
λοῦ, θὰ κάνει καλὰ τὸ παιδί σου....

Καθὼς τὸ εἶπε ὁ παπα - Γιώργης, ἔτσι κι ἐγινε. Ἀπὸ κείνη τὴ
νύχτα κόπηκε ἡ θέρμη τοῦ παιδιοῦ καὶ σὲ λίγες μέρες ἐγινε καλὰ!

Έμαθε κι ο καϊμακάμης την αίτια τῆς θεραπείας τοῦ παιδιοῦ του, κι ἂν καί φανατικός μουσουλμάνος — γιατί δέν ἦταν Κονιτσιώτης — καί δέν ἀγαποῦσε τοὺς Χριστιανούς, φώναξε κρυφά τὸν παπα-Γιώργη καί τόδωκε δέκα λίρες κέρασμα καί συνάμα τὴν ἄδεια νά διαβάζει ἐλεύτερα στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, ἀλλὰ μέ μεγάλη προσοχή νά μὴν τό μάθει ἡ ἀστυνομία ἢ κανένας χαφίης*, γιατί τότε, ὡς καϊμακάμης, θά ἦταν ὑποχρεωμένος νά τὸν καταδιώξει.

Ἀλλὰ δέν μπορεῖ νά μείνει γιὰ πολὺ κρυφὸ ἓνα πράγμα πού τό ξέρουν πολλοί. Τὰ πολλὰ τὰ λάδια, τὰ πολλὰ τὰ κηριά κι οἱ πολλές καί χοντρές λαμπάδες πού πῆγαινε ὁ παπα - Γιώργης στήν ἐκκλησιά, χωρίς νά φανερώνει ἀπὸ ποῦ στέλλονταν, ἔδωκαν τὴν ὑπόνοια στοὺς ἄλλους παπάδες καί στοὺς ἐφοροεπιτρόπους τῆς ἐκκλησιᾶς, ὅτι ὁ παπα - Γιώργης βρίσκονταν σέ σχέσεις μέ τουρκόσπιτα καί διάζε κρυφοπαρακλήσεις σέ Τούρκους. Κι ἔπρεπε, ἂν ὄχι ἀπὸ κακία, ἀλλ' ἀπὸ καθῆκον, νά καταγγείλουν τό πράγμα στὸν μητροπολίτη.

Ὁ μητροπολίτης, μὴ ὄντας ἐντόπιος καί ζυμωμένος μέ τὰ ἥθη καί ἔθιμα τοῦ τόπου, καί λίγα μόνον χρόνια εὕρισκόμενος στήν Κόνιτσα, δέν εἶχε τὴν ἀπαιτούμενη ἀντίληψη ὡς πρὸς τό ζήτημα τοῦτο, ἂν κι ἱκανὸς ἱεράρχης κατὰ τ' ἄλλα, κι ἅμα τοῦ καταγγέλλθηκε ὅτι ὁ παπα - Γιώργης διάβαζε παρακλήσεις σέ τουρκόσπιτα («σταύρωσον! σταύρωσον!»), τὸν ἔκανε ἀργό «πάσης ἱεροπραξίας» ἐπ' ἀόριστον!

Σὰν ἀστροπέλεκας κακὸς ἔπεσε στό κεφάλι τοῦ καημένου τοῦ παπα-Γιώργη ἡ ἀδίκη αὐτὴ καταδίκη καί θέλησε νά δικαιολογηθεῖ στὸν μητροπολίτη, ἀλλὰ ποῦ νά τὸν ἀκούσει ἐκεῖνος! Εἶχε γίνει θηρίο!

Ὁ παπα - Γιώργης ἦταν καλὸς χριστιανὸς κι ὑπόμενε μέ χριστιανικὴ ὑπομονὴ τὴν ἀδικία πού τοῦ 'χε κάνει ὁ μητροπολίτης, ἀλλ' ἡ καταδίκη του ἀναστάτωσε τὴ χριστιανικὴ κοινότητα ἐναντίον του. Κι ἐνῶ, λίγα χρόνια πρίν, ὅλοι οἱ παπάδες τῆς Κόνιτσας διάβαζαν στὰ τούρκικα σπίτια, τώρα βρέθηκε νά θεωρηθεῖ αὐτό «μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία» εἰς βάρος τοῦ παπα - Γιώργη.

Ἡ «μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία» τοῦ παπα - Γιώργη ἄρχισε ἀπὸ λίγο - λίγο νά μεγαλώνει, σάν τὴν ψεῖρά τοῦ παραμυθιοῦ, πού δέν τὴν χωροῦσε οὔτε τό σπίτι, κι ἔλεγαν κρυφά ὁ κόσμος, γιὰ νά μὴν τοὺς ἀκοῦν οἱ Τοῦρκοι:

— Διαβάζει εὐκὲς καί παρακλήσεις στὰ τούρκικα τὰ σπίτια!
Ἀκοῦς ἐκεῖ ὁ τραγογένης!

— Δέν εἶν' αὐτό μονάχα.... ἀλλά μπαίνει καί διαβάζει καί στά τζαμιά!....

— Ἐγώ ξέρω ὅτι μνημόνευε στήν προσκομιδή κι ὀνόματα: Φατμέ, Χατιτζέ, Νεφιγέ, Ναϊλέ, ὅλες τές Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, κι εὔχονταν μέσα στήν ἐκκλησιά «ὑπέρ ὑγείας καί ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν» τῶν ἀλλοπίστων!

— "Ὅλα ἐκεῖνα τά πολλά κηριά κι ὅλες ἐκεῖνες οἱ μεγάλες λαμπάδες στήν ἐκκλησιά, πού θέλουν χρόνια νά καγοῦν, εἶναι τούρκικα τάματα!

— Τί ἀνακατεύονται οἱ Τοῦρκοι στά δικά μας τ' ἀγιωτικά καί τά θρησκευτικά; Ἐμεῖς δέν ἀνακατευόμαστε στά δικά τους.... "Ἄν ἀναγνωρίζουν τή θρησκεία μας ὡς ἀνώτερη ἀπό τή δική τους, ἄς γένουν χριστιανοί, ὅπως ἦταν κι οἱ παπποῦδες τους ἄλλοτε!

— Τόν ἀθεόφοβο τόν παπα - Γιώργη! Ἀκοῦς νά μᾶς κάνει τήν ἐκκλησιά μισοτούρκικη!

Μήν μπορώντας πλιά νά δικαιολογηθεῖ ὁ παπα - Γιώργης, δέν ἔβρισκε ἔλεος στή συνείδηση κανενός χριστιανοῦ. "Ὡς τότε ζοῦσε τό σπίτι του ἡμέτην ἐφημερία του καί μέ τό πετραχήλι, καί τώρα τά ἔχανε καί τά δυό! Ἐχανε, οὔτε πλιότερο οὔτε λιγότερο, τό ψωμί ἀπό τό στόμα του! Τί νά γένει; Τί νά κάνει; Μόνον στό Πατριαρχεῖο μποροῦσε νά κλαυτεῖ καί νά βρεῖ τό δίκιο του, ἀλλά δέν ἦταν τόσο εὔκολο νά πάει ἀπό τήν Κόνιτσα στήν Πόλη, στό Πατριαρχεῖο. Ἀλλά κι ἂν μποροῦσε νά πάει, θά καταδέχονταν νά τόν ἀκούσει ὁ Πατριάρχης ἢ νά διαβάσει τήν ἀναφορά του; Κι ἔκανε ὑπομονή.

— «Ὁ ὑπομείνας σωθήσεται», ἔλεγε μέσα του, ψιθυρίζοντας τήν εὐαγγελική ρήση, κι εἶχε τήν ἐλπίδα στό Θεό καί στό δίκιο του.

Πῶς ζοῦσε ὁ καημένος ὁ παπα-Γιώργης ἀπό τήν ἡμέρα πού τοῦ ἔχε ἀφαιρέσει τό πετραχήλι ὁ μητροπολίτης; "Ενας Θεός τό ἔξερε! Καί τό χειρότερο, πού ἦταν ἀναγκασμένος νά πονάει καί νά μήν μπορεῖ νά πει τί τόν πονάει καί ποῦ τόν πονάει! «Ἄν σέ βαρέσει ὁ κατήγ, ποῦ θά πᾶς νά κριθεῖς;» λέγει μιά παροιμία. Ἄν μάθαιναν οἱ Τοῦρκοι τήν τιμωρία του, καί μάλιστα ὁ καϊμακάμης, πού ἔχε ὅλη τή δύναμη τῆς ἐξουσίας στά χέρια του, θά τά ἔχε ἄσκημα ὁ μητροπολίτης μέ τήν τούρκικη διοίκηση.... Δέν θά τοῦ ἔλεγε ἡ διοίκηση «γιατί ἔκανες ἄργό τόν παπα-Γιώργη;», ἀλλ' εἶχε ὅλα τά μέσα νά τοῦ φέρεי τόσα ἐμπόδια καί προσκόμματα στήν ὑπηρεσία

του, ώστε ν' αναγκασθεῖ νά φύγει ἀπό τήν Κόνιτσα τό γληγορότερο. Τό εὐκολότερο ἀκόμα ἦταν ὅτι μπορούσε καί νά τόν κατηγορήσει στό Ὑπουργεῖο ὅτι εἶναι συνεννοημένος μέ τό ἑλληνικό κοιμῆτο καί τότε ἀλίμονό του! Αὐτή ἡ κατάσταση βάσταξε κάμποσους μῆνες, πόβλεπε ὁ παπα-Γιώργης τό ψωμοκάρβελό του ἀπό μακριά, καί τοῦ φαίνονταν ὡς χαμένη κι ἄφταστη εὐτυχία, ὅταν κατά θείαν πρόνοιαν μετατέθηκε ἐκεῖνος ὁ μητροπολίτης στήν Ἀνατολή κι ἔρχονταν νέος μητροπολίτης.

Ὡς φωτεινή ἀκτίνα ἐλπίδας ἔλαμψε αὐτή ἡ εἶδηση μέσα στό φοβερό σκοτάδι τῆς ἀπελπισιᾶς πού βρίσκονταν ὁ δύστυχος παπα-Γιώργης. Ἀλλ' ἂν εἶχε κι ὁ νέος μητροπολίτης τήν ἴδια ἀντίληψη τοῦ παλιοῦ τί θά γένονταν τότε; Δέν θά τοῦ ἔμενε τίποτε ἄλλο τότε, παρά νά πέσει στό ποτάμι πού περνοῦσε μπροστά ἀπό τήν Κόνιτσα καί νά πνιγεῖ!

Προσπαθοῦσε νά δικαιολογήσει τήν καταδίκη του ἀπό μέρος τοῦ μητροπολίτη καί δέν μπορούσε νά παραδεχτεῖ ὅτι ἦταν φταίχτης. Καταδικάστηκε, γιατί διάβαζε εὐκές καί παρακλησες στά τουρκό-σπιτα. Ἀλλ' αὐτό ὕψωνε πλιότερο τό γόητρο τῆς ἐκκλησίας μας καί ταπεινῶνε τό τζαμί καί στή συνείδηση τῶν Τούρκων καί στή συνείδηση τῶν Χριστιανῶν! Τό ἀντίθετο θά ἦταν κακό, ἂν τόν προσκαλοῦσαν οἱ Τοῦρκοι νά πάει κι ἄρνιόνταν νά πάει, ἢ ἂν δέχονταν στό σπίτι του χότζα νά τοῦ διαβάξει ἐκεῖνος τούρκικες εὐκές καί ντουάδες. Τά διαβάσματα πόκανε αὐτός δέν εἶχαν ὡς σκοπό νά κάνουν τοὺς Χριστιανούς Τούρκους, ἀλλά τοὺς Τούρκους Χριστιανούς. Καί στό κάτω κάτω δέν ἐπιζητοῦσε αὐτός νά πηγαίνει νά διαβάξει στά τούρκικα τά σπίτια, ἀλλά προσκαλόνταν, κι ἂν ἤθελε ν' ἄρνηθεῖ, δούλευε κι ἡ βία τῆς μαχαίρας! Οἱ Τοῦρκοι πρόστρεχαν στό ἔλεος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας κι ὄχι αὐτός στό ἔλεος τῆς τούρκικης. Καί συναρμολογώντας κι ἀνακεφαλαιώνοντας ὅλα τά «ὑπέρ» καί τά «κατά», ἔφτανε στό συμπέρασμα νά ἐλπίζει ὅτι ὁ νέος μητροπολίτης θ' ἄκουε μ' εὐμένεια τήν ἀπολογία του καί δέν θά τοῦ ἔβρισκε φταίξιμο, ἢ, τουλάχιστον, θά τόν λυπιόνταν καί θά τοῦ ἔδινε τό πετραχήλι του καί τήν ἐνορία του.

Ὅστερα ἀπό κάμποσες μέρες μαθεύτηκε τηλεγραφικῶς ὅτι ὁ νέος μητροπολίτης εἶχε φτάσει στά Γιάννινα καί τό ἐπόμενο Σάββατο βράδυ θά ἦταν στήν Κόνιτσα.

Μιά ζέστη καί μία κρίο τοῦ ῥθε τοῦ παπα - Γιώργη ἡ εἶδηση τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ μητροπολίτη. Ἦθελε ν' ἀργοῦσε ἀκόμα, γιά νά ῥχει τόν καιρό νά σκεφεῖ βαθύτερα πῶς ἔπρεπε ν' ἀπολογηθεῖ καλύτερα. Ἀλλ' ἀφοῦ οὕτως ἢ ἄλλως θά ῥχονταν τό Σάββατο ὁ μητροπολίτης, καλῶς νά ῥχονταν.

Τέλος, ὁ μητροπολίτης ἔφτασε τό Σάββατο στήν Κόνιτσα μέ τιμητική συνοδεία τριῶν - τεσσάρων καβαλαραίων χωροφυλάκων ἀπό τά Γιάννινα, κατά τά συνηθισμένα. Ὁλος ὁ χριστιανικός κόσμος τῆς Κόνιτσας καί τῶν περιχώρων μέ τόν πρωτοσύγκελλο καί τοὺς παπάδες «ἐπὶ κεφαλῇς», τόν δέχτηκε μισή ὥρα μακριά ἀπό τή χώρα. Παρακολούθησε ἀπό μακριά κι ὁ παπα - Γιώργης τή μητροπολιτική ὑποδοχή σάν ἀποδιοπομπαῖος τράγος, φοβούμενος μήν τοῦ γίνεи камиά ἀποδοκιμασία, κι ἦταν σάν νά πῆγε καί σάν νά μήν πῆγε στήν ὑποδοχή.

* * *

Ὑστερα ἀπό τόν ἐρχομό τοῦ μητροπολίτη στήν Κόνιτσα, πρόβαλε τό σπουδαῖο ζήτημα στόν παπα-Γιώργη: τό νά παρουσιαστεῖ μπροστά τοῦ. Συλλογιόνταν πῶς νά παρουσιαστεῖ καί τί νά εἰπεῖ καί πάλι δειλίαζε. Τή μιά στιγμή τ' ἀποφάσιζε νά παρουσιαστεῖ σήμερα καί τήν ἄλλη τ' ἀνάβαλне γι' αὔριο. Αὕτῃ ἡ διβουλία βάσταξε ἀπάνω - κάτω δυό βδομάδες, καί θά βαστοῦσε ποιός ξέρει πόσο, ἂν μιά μέρα δέν ἐπέβαλне στόν ἑαυτό του νά πάγει, καί γιά νά μήν τ' ἀναβάλει πάλι, σάν πρίν, ὀρκίστηκε στήν ἱεροσύνη του καί στοῦ πετραχήλι του νά πάγει χωρὶς ἄλλο ἐκείνην τήν ἡμέρα. Κι ἔτσι, μιά καί δυό καί στήν μητρόπολη! Ἦ τοῦ ὕψους ἢ τοῦ βάθους. Παρουσιάστηκε στόν μητροπολίτη, τοῦ ῥκανε τήν ἀπαιτούμενη μετάνοια μέ γονυκλισία καί τοῦ φίλησε τό χέρι.

— Ποιός εἶσαι ἐσύ, παπά μου, κι ἀπό ποῦ εἶσαι; τόν ρώτησε ὁ μητροπολίτης μέ πατρικό ὕφος, ποῦ δέν ὁμοίαζε καθόλου μέ τό συνηθισμένο τῶν ἀρχιερέων.

— Εἶμαι ὁ παπα - Γιώργης ἀπ' ἐδῶ μέσα, ἀπό τήν Κόνιτσα, ἀπάντησε ὁ παπα-Γιώργης.

— Ποιός παπα - Γιώργης; ξαναρώτησε ὁ μητροπολίτης· δέν σ' εἶδα καμιά μέρα ἐδῶ.... Μήπως ἔλειπες; Ποῦ ἐφημερεύεις;

— Ἐφημέρευα, ἀλλά δέν ἐφημερεύω πλιά....

— Καί γιατί;

— Γιατί μ' έχει κάνει ο μητροπολίτης άργό από «πάσης ίεροπραξίας».

— Καί γιατί; Μήπως έκανες κανένα μεγάλο άμάρτημα;

—

— Πέ μου τί άμάρτημα έκανες, κι αν δέν είναι πολύ μεγάλο, κι αν δέν αντίβαινει πολύ στους κανόνες τής ίεροσύνης και τής θρησκείας μας, θά σοϋ φανώ έπεικής, αν δείξεις τήν απαιτούμενη μετάνοια.

— Τό άμάρτημά μου, Σεβασμιώτατε, αποκρίθηκε ο παπα-Γιώργης, μεγάλο ή μικρό δέν ξέρω, είναι ότi προσκαλούν από διάφορα τουρκόσπιτα έδω μέσα στην Κόνιτσα, όταν είχαν κανέναν άρρωστο, και τούς διάβαζα εύκές και παρακλήσεις για νά γένει καλά... Αυτό, Δεσπότη μου, ήταν παλιό συνήθιο έδω πέρα.... "Όλοι οί παπάδες διάβαζαν στά τουρκόσπιτα και δέν είναι παρά λίγος καιρός πού μās τό άπαγόρευσε ο μητροπολίτης. Καί μήπως ήθελα, δεσπότη μου, νά πηγαίνω; Μ' έπαιρναν «διά τής βίας»....μέ μιά τέτοια μαχαίρα στό χέρι!

Κι έκανε τή σχετική χειρονομία, για νά δείξει τό μέγεθος τής μαχαίρας.

— Αυτό είναι όλο κι όλο τό άμάρτημά σου, πού σ' έκανε άργόν ο μητροπολίτης;

— Αυτό, δεσπότη μου, και μόνο....

— Στην ίεροσύνη σου! Αυτό και μόνον ήταν;

— Στην ίεροσύνη μου, δεσπότη μου, και στό πετραχήλι μου! Αυτό και μόνον ήταν!.....

— Άπό σήμερα, τοϋ είπεν ο μητροπολίτης, συγκινημένος από τήν παλιά συνήθεια τών Τούρκων τής Κόνιτσας νά προσκαλούν παπάδες στά σπίτια τους, για νά τούς διαβάζουν, όταν άρρωστοϋσαν, πού μάθαινε για πρώτη φορά από τόν καταδικασμένον παπα - Γιώργην, είσαι άπαλλαγμένος από τήν άδικη τιμωρία σου. Πάρε τό πετραχήλι σου, διάβαζε εύκές και παρακλήσεις όσες μπορέσεις στά τούρκικα τά σπίτια, και τήν έρχόμενη Κυριακή νά 'ρθεις νά λειτουργήσεις μαζί μου στή Μητρόπολη.

Ό παπα-Γιώργης μπήκε δειλός σπουργίτης στή Μητρόπολη και βγήκε αϊτός! Φουρντουλούσε* και δέν πατοϋσε στή γή από τή χαρά του κι από τή δόξα του.

Τό βράδυ εκείνης τής ήμέρας προσκάλεσε ο μητροπολίτης όλους

τούς παπάδες τῆς Κόνιτσας καί τούς εἶπε ὅτι θά 'κανε «ἀργό πάσης ἱεροπραξίας» ἐκείνον τόν παπά, πού θ' ἀρνιόνταν νά διαβάσει εὐκές καί παράκλησες στά τουρκόσπιτα!

Αὐτός ὁ μητροπολίτης ἦταν ὁ περιώνυμος μέγας μητροπολίτης Ἰωαννίνων, ὁ Σπυρίδωνας!

«Ἀπό τά χρόνια τῆς σκλαβιᾶς»

Χρῖστος Χριστοβασίλης

4. ΕΤΣΙ ΗΤΑΝΕ

— Παππού, σήκου, παππούλη! Σήμερα εἶναι μέρα πίσσημη! Τί φυλᾶς τό στρῶμα καί βογκᾶς! Ὁλο βογκᾶς, κι ὅλο μαλώνεις.... σώνει πιά! "Εβγα νά ἰδεῖς! "Ελα ν' ἀλλάξεις καί νά βγεις στήν ἀγορά. Ὁ κόσμος ἔχει πανηγύρι σήμερα - Σάββατο Λαζάρου!

Τό μαθητοῦδι ζωηρό, καθὼς μπῆκε στό σπίτι, ἔφυγε κιόλα. Τό 'ξερε ὁ παππούς πὼς ἦταν ἡ τρανή Παραμονή, τῆς "Εξοδος ἡ μέρα. "Αχ, τέτοια μέρα δέ θά ξαναρθεῖ — μήτε ὁ Θεός νά δώσει!

Τό 'ξερε ὁ παππούς, κι αὐτό ἀπό μέρες κι ἀπό νύχτες συλλογιότανε. Ὁ πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγύρω στή μεγάλη Θύμηση. Καί τήν περίμενε τή μέρα αὐτή, σά νά 'τανε νά 'ρχόταν ἄλλη μιά φορά, πρώτη φορά — τοῦ κάκου.

Μά τοῦ μικροῦ τ' ἀγγόνου οἱ χαρωπές φωνές τοῦ ξάφνισαν τό νοῦ. Κι ἐκεῖ, νά πάλι τό τρελόπαιδο μπροστά του. "Αφησε τίς τρεχάλες γιά νά ξαναρθεῖ καί νά τοῦ γίνει πειρασμός καί πάλι.

— Ἀκόμα κάθεσαι, παππούλη; Λεχῶνα θά μοῦ γίνεις αὐτοῦ πέρα; "Απόλυσε κι ἡ ἐκκλησιά!

— Καλά, καλά, μωρέ παιδί, μή μέ μαλώνεις τόσο· γέρος εἶμαι, δέν μπορῶ νά σηκωθῶ. "Εδῶ ἄσε με νά σήπομαι....

— Τί εἶπες; Δέν ἀκοῦς! Περνάει ἡ "Εξοδο!

Αὐτός ὁ λόγος χτύπησε τό γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ἡ βοή, πού ἔφτανε ἀπ' τόν ἄλλο δρόμο, κρυφῇ τρεμούλα τοῦ 'χυσε στά σωτικά· ὁ νοῦς του σάλεψε ἄξαφνα.

— Ἐφτασα! Τ' ἄρματά μου!

Ὁρθός τινάχτηκε σάν παλικάρι. Ἀνάλλαγος, ἀνάμαλλος ζώστηκε τό σπαθί. Καί βγῆκε.

Τά μάτια ἀγριωπά στυλῶνει γύρω του. Κάτι σά νά ζητεῖ. Τό κανόνι καί τό ντουφέκι γεμίζει ὅλη τή χώρα μ' ἀμέτρητη βοή. Κόσμος

πολύς στήν αγορά. "Ολοι ντυμένοι τά καλά τους. "Ολοι τ' ἄρματα κρατοῦν — καί ρίχνουν!

ἽΟ λαός παίζει μέ τή φαντασιά του τό παιγνίδι αὐτό στό χρόνο μία φορά. Θέλει νά ζωντανέψει πάλι τή μεγάλη εἰκόνα, ἔτσι γιά νά ἰδεῖ πῶς ἦτανε — κι ὁ γέρος πάει νά τό πιστέψει.

Βρίσκεται μέ τ' ἄγγόνι στῆς λιτανείας τήν οὐρά κι ἀκολουθοῦνε. Τέλος στούς τάφους ἔφτασαν. Ἐκεῖ χιλιάδες μαζωμένοι στέκονται κι ἀκοῦν ἕναν πού βγάνει λόγο· μά ὁ λόγος εἶν' ἀτέλειωτος. Ὁ γέρος ἀκούει, καί δέν καταλαβαίνει. Ἀκούει καί καρτερεῖ· σάν κάτι φαίνεται νά καρτερεῖ.....

— Ὅρέ, δέν ἦταν ἔτσι! κράζει μέ δυνατή φωνή.

"Αφησε στή μέση τή γιορτή καί πῆρε τό δρόμο πίσω γιά τό σπίτι. Θυμωμένος φαίνεται. Βογκάει, στ' ἄγγόνι δέ μιλεῖ. "Αξαφνα σταματάει. Ἐκεῖ κοντά του κάποιος τραγουδεῖ. Ἐνας τυφλός χωριάτης διακονιάρης, στρωμένος καταγῆς παίζει τή λύρα του καί τραγουδεῖ. Λέει τό τραγούδι τό θλιμμένο, τό μοιρολόγι τοῦ Μεσο-λογγιοῦ.

ἽΟρθός ὁ γέρος, ἄσειστος ἀκούει. Βρύση πᾶνε τά μάτια του. Κλαίει ἤσυχα, καί δέ μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τό τραγούδι.

— Νά, ὀρέ, ἔτσι ἦτανε!

Αὐτό εἶπε μονάχα. Καί γύρισε στό σπίτι του καί στόν καημό του.

«Μεγάλα Χρόνια»

Γιάννης Βλαχογιάννης

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. «ΑΕΡΑΣ»

Λέξη μαγική, πού δέ σημαίνει σχεδόν τίποτε καί ὅμως τά σημαίνει ὅλα. Τρεῖς συλλαβές πού βγῆκαν μίαν ἡμέρα ἀπό τά χεῖλη ἑνός ἀπλοικοῦ, ἐκεῖ στά βουνά τῆς ἽΗπείρου, ὅταν εἶδε νά σκάζουν οἱ ὀβίδες ἐπάνω ἀπό τό κεφάλι του καί νά μήν παθαίνει τίποτε κανεῖς, καί ἔκαμαν ἔπειτα τό γύρω τους ὅπου συμπλοκή, ὅπου μάχη, ὅπου θάνατος! Τήν πῆρε ἡ δόξα μαζί μέ τά φτερά της καί γύρισε ὅλους τοὺς κάμπους καί ὅλα τά βουνά καί τά λαγκάδια. Ὅπου αἶμα, ἐκεῖ κι αὐτή· ὅπου μάχη, θ' ἀντηχοῦσε κι αὐτή· ὅπου νίκη, βροντόφωνη

θά ἔβγαине ἀπὸ τὰ στήθη τῶν πολεμιστῶν καὶ θ' ἀνέβαινε ψηλά σάν ὕμνος ἐπινίκιος. Σήμερα δὲν ὑπάρχει χωριό, δὲν βρίσκεται σπίτι ἢ καλύβι πού νά μὴν ἀντηχεῖ μέσα.

Γιὰ τὸν πολὺ κόσμον δὲν ἔχει καθαρὸ νόημα, καὶ ὁμως εἶναι γεμάτη ἀπὸ νόημα γιὰ ὅσους ἐζήσαν τοὺς δυὸ πολέμους, καὶ ὁμως ἔχει νόημα γιὰ κάθε περίσταση πού ἐλέγετο, καὶ ἄλλαζε σημασία γιὰ τὸ καθετί.

Ἐπεφταν οἱ ὀβίδες καὶ περνοῦσαν ἀπάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τους; «Ἀέρας!» τοὺς φώναζαν.

Πήγαιναν λίγο μακριὰ ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε, καὶ χτυποῦσαν πίσω ἐκεῖ στὰ μετόπισθεν καὶ ἔκαναν ἄνω κάτω τὰ ἀσυνήθιστα ἐπιτελεῖα; Γύριζαν οἱ μαχηταὶ μέ ἓνα μειδίαμα εἰρωνείας, καὶ βλέποντας τὴν ταραχή, τὸ σκόρπισμα καὶ τὴ φυγή, «Ἀέρας!» πάλι τοὺς ἐφώναζαν.

Καμιά ἀπ' ἐκεῖνες πού φεύγουν παραπλανημένες ἔπεφτε στὴ δευτέρα γραμμὴ, ἐκεῖ πού κάθονταν οἱ ἄλλοι ξένοιαστοὶ μακριὰ ἀπὸ τὸν κίνδυνο. Αὐτοὶ σκόρπιζαν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀσυνήθιστοι, τρομαγμένοι. Τότε μ' ἓνα χαμόγελο εἰρωνικὸ στὰ χεῖλη ἐκεῖνοι πού πολεμοῦσαν στὴν πρώτη γραμμὴ ἄφηναν νὰ τοὺς ξεφύγει ἓνα βροντόφωνο: «Ἀέρας!»

Μιά φορά ἓνας ταγματάρχης ἀπ' ἐκείνους τοὺς λίγους, πού ὅταν βροντοῦσε τὸ κανόνι γινόταν ἄφαντος, καὶ μόλις ἔπαυε ἔβγαине ἐμπρός καὶ ἄρχιζε λόγια καὶ συμβουλές, πῆρε κι αὐτὸς τὸ μερίδιό του ἀπὸ τὸν «Ἀέρα», γεμάτο ἀπὸ καυστικὴ εἰρωνεία. Ἕνας «Ἀέρας!» δυνατὸς τὸν ἀκολουθοῦσε κάθε φορά πού ἄνοιγε τὸ στόμα του, ὥσπου ἐξαφανίσθηκε πιά γιὰ πάντα.

Ἕνας ἄλλος, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς πολλοὺς πού ζοῦσαν νύχτα μέρα μαζί μέ τὰ παλικάρια, πού μοίραζε τὴν γαλέτα μαζί τους, καὶ κοιμόταν πλάγι - πλάγι μ' αὐτοὺς μέσα στὸν κίνδυνο, χτυπήθηκε μιὰ μέρα βαριά. Τὸν κουβάλησαν μέ τὸ πόδι σπασμένο. Μερικοί, ἀνήσυχτοι, τὸν περιτριγύρισαν. Ἀλλ' αὐτὸς σφίγγοντας τὰ χεῖλη του γιὰ νά μὴ φωνάξει ἀπὸ τὸν πόνο, χαμογέλασε καὶ τοὺς φώναξε δυνατά:

— Δὲν εἶναι τίποτα, παιδιά. «Ἀέρας!».

— «Ἀέρας!» τοῦ φώναξαν κι ἐκεῖνοι, καὶ τράβηξαν πηδώντας πάλι στὴν πρώτη γραμμὴ.

Ἀλλή μιὰ μέρα, ἓνας ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἥρωϊκοὺς ἀξιωματικούς

τοῦ πεζικοῦ, πού βρίσκονταν πάντοτε μέ τό σπαθί στό χέρι μπροστά, ἄφησε νά τοῦ ξεφύγει ἡ ἴδια λέξη. Ἦταν μία ἀπό τίς μέρες ἐκεῖνες τίς λίγες πού ἀντικρίσαμε μερικά ἀτυχήματα. Ὅλοι οἱ στρατοί, καί οἱ πιό ἔνδοξοι, ἔχουν πάθει ὁμοία σέ μερικές στιγμές. Ὁλόγυρα μετροῦσαν τούς νεκρούς, μάζευαν τούς πληγωμένους. Τό αἷμα εἶχε χυθεῖ ἄφθονα καί ἀνώφελα. Δέν εἴχαμε ἐπιτύχει ἐκεῖνο πού ζητούσαμε· δέν εἴχαμε κατορθώσει τίποτε. Τό παλικάρι ἐκεῖνο γύρισε καί εἶδε τό τάγμα του ἐξαντλημένο, μισό. Εἶδε ὅλη τήν πομπή ἀπό τούς νεκρούς, ὅλη τή σωρεία ἀπό τούς τραυματίες, ὅλο τό πλῆθος ἀπό τούς ζωντανούς πού ἀκολουθοῦσαν ἀπό πίσω μέ τό κεφάλι σκυφτό καί τά μάτια χαμηλά. Εἶδε τά αἵματα, τούς χαμένους κόπους, τίς μάταιες ἥρωικές προσπάθειες, εἶδε τόν ἐχθρό ἐκεῖ ἀντίκρυ νά κρατεῖ τίς θέσεις του, περήφανος καί ἐπίμονος, καί τότε, ἀφοῦ χτύπησε τό σπαθί του δυό - τρεῖς φορές μέ λύσσα ἐπάνω σ' ἕνα βράχο, κοίταξε τά παλικάρια του μέ μάτια φλογισμένα ἀπό μανία καί λύπη μαζί καί τούς φώναξε:

— «Ἀέρας» σήμερα! «Ἀέρας» καί σέ μένα καί σέ σᾶς καί σέ ὅλους μας!

Ἔτσι σέ ὅλες τίς στιγμές τῆς δόξας, μέσα σέ ὅλες τίς μεγάλες καί ἀπίστευτες ἐπιτυχίες, σύντροφος ἀχώριστος ἦταν ἡ μεγάλη λέξη, ἡ λέξη χωρίς νόημα, τό ποίημα τῆς μάχης καί τοῦ θανάτου, καί ἀχώριστος σύντροφος ἐπίσης μέσα στίς πίκρες καί στίς ἀτυχίες. Λέξη¹ πού ἀντηχεῖ ἀκόμα σέ ὅλες τίς χαράδρες, πού πετᾷ ἀκόμα πάνω ἀπό τούς κάμπους, πού τριγυρίζει ἀκόμα πάνω ἀπό τούς τάφους τῶν παλικαριῶν. Λέξη πού φοβέριζε τόν ἐχθρό, πού τόν ἀκολουθοῦσε στή φυγή του. Λέξη πού ἀντίκρισε μέ τό γέλιο κι αὐτή τή χολέρα καί τήν ἐδιώξε. Πέντε γράμματα πού χοροπηδοῦσαν γελαστά ἐμπρός στίς ὀβίδες, μέσα σέ βροχή ἀπό σφαῖρες, πού κοιμόνταν μαζί μέ τήν πείνα, πού ξυπνοῦσαν μέ τήν παγωνιά, πού χαιρετοῦσαν τό θάνατο καί τούς νεκρούς πού περνοῦσαν, πού εἰρωνεύονταν τόν κάθε δειλό καί ἀνέβραζαν στόν οὐρανό τό κάθε παλικάρι — αὐτά τά πέντε γράμματα δέν θά λησμονηθοῦν ποτέ! Ἀέρας καί τά βόλια! Ἀέρας καί ἡ πείνα καί τοῦ ἡλίου τά χτυπήματα καί ἡ παγωνιά καί οἱ πλη-

1. Ἡ λέξη «Ἀέρας», ἡ ὁποία κατά τόν Ἰταλοελληνικό πόλεμο τοῦ 1940 ἔμεινε θυλική, ἔχει καί προϊστορία σά ἴδια βουνά τῆς Ἀλβανίας.

γές καί ὁ θάνατος. 'Αέρας καί τ' ἀδέρφια τά σκοτωμένα. 'Αέρας καί τά ὀρφανά καί τά σπίτια πού ἐρημώθηκαν καί ἔκλεισαν γιά πάντα. 'Αέρας καί οἱ νεκροί καί τό αἷμα! 'Αέρας καί οἱ τάφοι! "Ὅλα γι' αὐτούς ἦταν ἀέρας, ὅλα ἔγιναν ἀέρας, καί τό μόνο πού δέν ἔγινε, ἦταν ἡ πατρίδα τους, πού τήν ἔκαναν μεγάλη καί δυνατή μέ τόν ἀέρα τους.

Ἐφημερίδα «Ἐστία».

N. Πετιμεζᾶς (Λαύρας)

2. ΠΟΝΟΣ ΨΥΧΗΣ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τόν κόσμο αὐτόν: τοὺς ποντικούς καί τοὺς Ἑλλήνες. Κάθε ἄνθρωπος, πού ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἐπιπλὸν τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγὼ λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικά βιβλία καί ἐὰν δέν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μου τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλαναγνώσται φίλοι.

—Μοῦ δανείζεις, καημένε, κανένα βιβλίον νὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου ;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις ;

—"Ὅ,τι καί νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

Ἄλλο Ἕλλην φιλαναγνώστης δέν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἡμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον; Δέν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὁδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία, πού δανείσατε, κύριε, δέν θὰ ξαναγυρίσουν καμμιά φορά; Μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρετριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μέ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καί ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ Φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου! τῆς εἶπα. Ἀλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρεי τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο! Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καί ναυάγια!

Ἦμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δέν ἐγύρισαν ποτέ. . . Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὤκεανους

ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ κακὸν μὲ τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει! Καὶ ὁ Ροβινσὼν εἶχε χαθῇ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν ἐθεωροῦσαν χαμένον. 'Εξαφνα ἓνα εὐσπλαχνικὸ κῦμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. 'Αλλὰ μήπως ὁ 'Οδυσσεύς; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμενεν ἡ Πηνελόπη; 'Εξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν 'Ιθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγώ, ὅτι ἡ 'Ιθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῇ κάποτε τοὺς 'Οδυσσεὺς της;

'Εν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἐξαφνα, ἐκεῖ πού δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβερὰν ὄψιν ναυαγῶν. "Οἱ διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. 'Απὸ τὸν ἓνα λείπει τὸ ἐξώφυλλο. 'Απὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. 'Αλλος εἶναι γεμάτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ μαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τίς καπνιές καὶ τὴν στεαρίνην*, πού εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερμασέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῇ. 'Ο τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσυνήθες γεγονός:

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. 'Εβαλα, ξέρεις, ἡλεκτρικὸ στὸ σπῆτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερμασέτο. . .

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι, ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν 'Ελλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. 'Αποτελοῦν ἓναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς!

*Εφημερίδα «'Εστία».

Παῦλος Νιζβάρας

3. Η ΝΙΚΗ ΜΑΣ ΣΤΟ ΠΟΓΡΑΔΕΤΣ

(Πολεμικὴ ἀνταπόκριση)

'Επιστρέφων ἀπὸ τὸ Πόγραδετς, τὸ ὁποῖον ἐπισκέφθημεν χθές, βλῆθέντες μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ πρόθυρά του, δύναμαι

νὰ σὰς δώσω μίαν ἰδέαν τῆς μεγάλης νίκης, ἡ ὁποία, διεξαχθεῖσα ἐπὶ μετώπου τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ διαρκέσασα νύκτα καὶ ἡμέραν ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ἑβδομάδα, θὰ γραφῇ μὲ χρυσὰ γράμματα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν.

Ἡ μάχη αὐτή, ἡ ὁποία δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης εἰς τὴν λίμνην Ἀχρίδα καὶ ἡ ὁποία ἔληξε μὲ τὴν ἐπίτευξιν ὅλων τῶν ἀντικειμενικῶν της σκοπῶν, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μάχη τῆς ἰταλικῆς μετаноίας. Πράγματι τὸ ἰταλικὸν στρατηγεῖον μετаноήσαν, διότι ἀφῆκεν ὀπίσω του τὰς ὀχυρωτάτας θέσεις τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν, ὑποστὰν οὕτως ἀπώλειαν τὴν ὁποίαν δὲν θὰ δυνηθῇ πλέον νὰ ἐπανορθώσῃ, ἀπεπειράθη νὰ κρατήσῃ μὲ κάθε θυσίαν τὰς στενωποὺς τῆς ὁδοῦ, ἥτις ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης ἄγει εἰς τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἡ ὁδὸς αὐτὴ διέρχεται μεταξὺ ὑψηλῶν ὀρέων, ἰδίως δὲ εἶναι ἐξαιρετικῶς ὀχυρὰ ἢ μεταξὺ Γκραμποβίτσας καὶ Τσεράβας θέσις, ὅπου τὰ βουνὰ ὑφoῦνται εἰς μέγα ὕψος, καθὼς καὶ ἡ πέραν αὐτῆς θέσις τῆς Ζαρβάσκας.

Ὅταν πρὸ ἑβδομάδος τὰ ἐλαφρὰ τμήματα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς μας, παρελαύνοντα βορείως τῆς λίμνης Μαλίκης, ἦλθον εἰς πρῶτην ἐπαφὴν μὲ τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ τῶν πρώτων ὑψωμάτων τῆς περιοχῆς τῆς Πογοδρίας, ἐπιστοποίησαν σοβαρὰς κινήσεις ἰταλικῶν μονάδων, αἵτινες ἀπέβλεπαν ὄχι μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ὀχυρῶν αὐτῶν θέσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σφοδρὰν ἀντεπίθεσιν.

Ἡ ἔγκαιρος πρὸς τὰς στενωποὺς αὐτὰς προέλασις ἰσχυροτέρων ἑλληνικῶν στρατευμάτων, πλαισιουμένων ἀπὸ πλαγιοφυλακὰς εἰς τὰ ἐκατέρωθεν ὀχυρὰ ὑψώματα, προέλαβε τὴν τοιαύτην ἐν ἐξελίξει ἰταλικὴν ἀντεπίθεσιν. Ἦρχισεν οὕτως ἡ μάχη, ἡ ὁποία διαρκέσασα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καὶ νύκτας καὶ φέρουσα τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ὀχυροῦ εἰς τὸ ἄλλο, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐποποιία ἀνταξία τῆς γραφείσης ἐπάνω εἰς τὰ ὄρη τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν. Ἡ ὁρμὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πεζικοῦ, ὁ ἀπαράμιλλος ἥρωϊσμός τῶν στρατευμάτων μας καὶ ὁ ἄφθαστος συντονισμός ὅλων τῶν κατὰ μέρος ἐνεργειῶν εἰς μίαν σπανίαν ὁμαδικὴν προσπάθειαν ἀνέτρεψαν ἓνα πρὸς ἓνα τὰ σημεῖα τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἐχθροῦ.

Τὰ σημεῖα αὐτὰ εἶχον ὀργανωθῇ μὲ ἐντελῶς συγχρονισμένην μέθοδον, ὑπῆρξαν περίβολοι λόχων μὲ σύστημα συρματοπλεγμάτων,

πυροβολεία, φωλεαὶ πολυβόλων καὶ ὀλμοβόλων ἀπὸ μπετὸν ἄρμε.

Σημειωτέον, ὅτι τὰ ἐγκατασταθέντα ἐκεῖ τόσοις ἰσχυρῶς ἰταλικά στρατεύματα δὲν ἦσαν τὰ ἴδια, τὰ ὁποῖα εἶχον πανικοβληθῇ εἰς τὴν Μοράβαν καὶ τὸ Ἰβάν, ἀλλὰ νέαι μονάδες, μεταφερθεῖσαι μὲ κάθε δυνατόν μέσον, ἀκόμη καὶ μὲ ἀεροπλάννα. Ἴσως ἡ χρησιμοποίησις αὐτῇ, διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατευμάτων, ἀεροπλάνων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ συνοδευθοῦν ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα καταδιωκτικά, νὰ ἐξηγῇ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἐχθρικῆς ἀεροπορίας κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς μάχης, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐν τούτοις ἡλιόλουστοι. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔδρασεν, ἦτο τόση ἡ ἀποτυχία της, ὥστε ἔκαμεν ὁ βομβαρδισμός της πολὺ περισσότερον κακὸν εἰς τὰς ἰταλικὰς ἢ εἰς τὰς ἑλληνικὰς γραμμάς.

Οὕτως, ἡ περιοχὴ πέριξ τῆς Γκραμποβίτσας, Τσεράβας καὶ Ζαρβάσκας ἐγίνε θεάτρον ἐθνικῶν ἀγώνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ἔθνα-ματούργησε πάλιν ἡ ἑλληνικὴ λόγχη. Τοιοῦτοτρόπως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐφ' ὅσον ἡ μάχη συνεχίζετο, ὁ πανικὸς καὶ ἡ ἀπο-σύνθεσις ἤρχισαν πάλιν νὰ κυριεύουν τὰς νέας μονάδας τῶν Ἰταλῶν. ἐνῶ ἀνεπτύσσετο ἀσυγκράτητος πλέον ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ ἰδικοῦ μας στρατοῦ. Καὶ ὅταν, κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς μάχης φάσιν τὰ ἡμέτερα τμήματα ἐπετέθησαν ἐκ τῶν πλαγίων κατὰ τῶν ὀπισθοφυλακῶν τοῦ ἐχθροῦ, αἵτινες προσεπάθουν μαζὶ μὲ δύο οὐλαμοὺς πυροβολικοῦ καὶ ὀλμοβόλου νὰ προστατεύσουν τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τῶν κυρίων σωμάτων τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέφεραν νέαν σύγχυσιν εἰς τὰς ἐχθρικὰς τάξεις.

Ψυχὸς δριμύ ἐπεκράτει καὶ ἡ χιὼν ἐκάλυπτε τὸ ὀρεινὸν ἔδαφος. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα, αἱ φάλαγγές μας ἐπροχώρουν ἀκάθεκτοι διώκουσαι τὸν ἐχθρὸν κατὰ πόδας.

Οὕτως ἔληξε μὲ περίλαμπρον νίκην ἡ μάχη τοῦ Πόγραδετς, ἡ ὁποία δὲν ἐπέτρεψε μόνον εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ κατακτήσῃ ἰσχυρὰ ἐρείσματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἰταλικῆς ὑποχωρήσεως πρὸς τὸ Ἐλβασάν, ἀλλὰ καὶ περιήγαγεν εἰς χεῖρας μας ἄφθονον πολεμικὸν ὑλικόν, ἀκαταμέτρητον ἀκόμη.

Ἐφημερίδα «Καθημερινή».

Σπύρος Μελάς

Ἡ ἀρχαία Σπάρτη δέν πέθανε. Ξαναζεῖ στά ὀχυρά τῆς Μακεδονίας. Τά νέα στενά τῶν Θερμοπυλῶν λέγονται Ἰστίμπεϋ, Κέλκαγια, Ἐχινός καί Νυμφαία· ἔχουν τά ὀνόματα ὄλων τῶν ὀχυρῶν, ὅπου τά ἥρωικά τάγματα τῶν συγχρόνων Λακεδαιμονίων ἔδειξαν καί δείχνουν, ὅτι ἡ γενιά τῶν ἀδαμάστων μαχητῶν τοῦ Λεωνίδα ἔχει ἀφήσει, διά μέσου τόσων χιλιάδων ἐτῶν, τοὺς ὑπεραξίους ἀπογόνους τῆς. Εἴχαμε καί στή νεώτερή μας ἱστορία πράξεις ἀφαντάστου ἡρωισμοῦ, τό Σούλι, τό Κούγκι, τό Ἀρκάδι, τό Μεσολόγγι. Ἀλλά στή νωπὴ αὐτὴ σελίδα τῶν Μακεδονικῶν ὀχυρῶν, ὁ Ἕλληνας ἀποθεώνεται. Δέν εἶναι μόνον ὅτι τά ὑπέροχα παλικάρια τῶν ταγμάτων αὐτῶν τοῦ θανάτου ἀντιμετώπισαν καί ἀντιμετωπίζουν ἀκόμη τὴ φοβερὴ ἐπίθεση ἀπείρως ἀνωτέρων δυνάμεων τοῦ ἰσχυροτέρου στρατοῦ τοῦ κόσμου, ὀπλισμένοι μέ τὴν τελευταία λέξη τῶν μέσων, τ' ἄφθονα καί τελειότατα βαριά πυροβόλα, τά θωρακισμένα αὐτοκίνητα, τ' ὀρεοπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως, τοὺς ἀλεξιπτωτιστάς. Εἶναι πρό πάντων ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Σπαρτιᾶται τοῦ Λεωνίδα, ἐπολέμησαν χωρίς καμιὰ ἐλπίδα νίκης ἢ σωτηρίας — ὅτι τό ἥξεραν ὅτι θὰ πεθάνουν μέχρι ἑνός. Ἐλαβαν αὐτὴ τὴ διαταγή:

— Ἡ πατρίδα θέλει τὴ ζωὴ σας. Ὅποιος ἀπὸ σᾶς ἔχει ὑποχρεώσεις οἰκογενειακές μεγάλες ἢ ἄλλους λόγους, μπορεῖ νὰ φύγει.

Ἀλλά δέν ἐκινήθη κανεὶς. Ὅλοι ἐπῆραν τὴν ἀπόφαση νὰ πεθάνουν γιὰ τὴν δόξα τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος, γιὰ τὴν τιμὴ τῶν ἑλληνικῶν ὀπλων καί γιὰ νὰ καθυστερήσουν ὅσο μποροῦν τὸν ἐχθρό. Ἔτσι πολέμησαν κι ἔτσι πολεμοῦν αὐτά τά παλικάρια, ἑλληνικὴ λεβεντιά χωρίς ταίρι στὸν κόσμο, ψυχὲς ἀθάνατες, γεμάτες φῶς, πού ὑψώνουν ὥς τά οὐράνια τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ἐξαίρουν τὴν ἡθικὴ του φύση καί δείχνουν τὴ θεϊκὴ καταγωγή. Ἔτσι πέθαναν κι ἔτσι πεθαίνουν αὐτά τ' ἀσύγκριτα τάγματα τῶν ἡρώων, γιὰ νὰ γράψουν μέ πύρινα κι ἀνεξάλειπτα γράμματα στὴν καρδιά τῶν ἐπερχομένων τό ὄνομα Ἑλλάς, πατρίς, χρέος, τιμὴ. Καί νὰ δείξουν στὴ φοβισμένη ἀνθρωπότητα τό μόνο δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ — τό δρόμο τῆς θυσίας.

Ἐκεῖ ἐπάνω πολεμοῦν, τά ὀχυρά τους γίνονται ρημάδια, τοὺς τὰ παίρνουν, τὰ ξαναπαίρνουν, βάζουν φραγμό τὰ ματωμένα στήθη

τους, πέφτουν ἕνας - ἕνας ἐκεῖ πού ἐτάχθησαν, μέ τ' ὄνομα τῆς Ἑλλάδος στά χεῖλη. Ἐλᾶτε, χωρίς θρήνους, νά σκεπάσουμε τά κορμιά τους μέ τ' ἀνοιξιάτικα λουλούδια τῆς γῆς μας, πού ὑπεράσπισαν μέ θεϊκή ὁρμή. Καί στούς τάφους των ἄς ξαναγράψουμε τό παλιό ἐπίγραμμα τῶν Λακεδαιμονίων:

ὦ ξένε, πές στούς Ἕλληνες,
ὅτι ἐδῶ εἴμαστε θαμμένοι,
πιστοί στό θέλημά τους!

Ἐφημερίδα «Ἑστία», 1941

Σπύρος Μελάς

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. Η ΛΑΜΠΑΔΑ ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ ΜΟΥ

— Ὅταν ἀντικρίσεις τόν Κύριον ἡμῶν, ἀδερφέ μου, κράτα ὀρθή στό ἱεξί σου χέρι τή λαμπάδα.

— Τήν ἄσπρη λαμπάδα τῆς πίστεως καί τῆς ἀνησυχίας, ὅπως τήν κράτησεν ἡ γενιά μας ὅλη ἀνάμεσα στούς κόμπους τῶν λιγνῶν της δαχτύλων.

— Τό φῶς της ἐρόδισε τῶν προγόνων μας τό βυζαντινό πρόσωπο καί κυνήγησε τό σκοτάδι μέσ στίς ρεματιές τῶν ρυτίδων τους καί στά σπήλαια τῶν ματιῶν τους.

— Στή ρίζα βουνοῦ μαύρου ἀπό ἔλατα σταυροκοπήθηκαν αὐτοί μπροστά σέ ἀθῶες σβησμένες τοιχογραφίες.

— Αὐτοί σοῦ παράδωκαν τή λαμπάδα, γιά νά τή φυλάξεις ἀπ' τούς ἀνέμους, ἀγαπημένε.

Κι ἐσύ, πού τήν ἐκλειςες μέσ στή σιωπή σου, καταφρονώντας — οἰμέ — τή νιότη σου καί τή στοργή μας, προχώρησε στό Δημιουργό μπροστά καί στήσε τό θρίαμβο τῆς φλόγας σου!

«Πεζοί Ρυθμοί»

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

1. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ἐξετάζοντας τό περιεχόμενο τῆς ποιήσεως τοῦ Βαλαωρίτη, ὁ Ροΐδης ἀποφαίνεται ὅτι ἔχοντας αὐτός ζήσει σέ ἐποχή στερημένη ἀπό μεγάλα ἰδανικά καί ἀντιπονητική, προτίμησε νά ἀνατρέξει στήν παλαιότερη ἐποχή τῶν κλεφτῶν καί τῶν ἀρματολῶν, πού ἐνσαρκώνουν τόν πανελλήνιο πόθο γιά Ἐλευθερία.

... Ὑπολείπεται ἤδη νά ἐξετάσωμεν καί ὑπὸ καθαρῶς τεχνικὴν ἐποψιν τὸ ποιητικὸν κληροδότημα τοῦ ἀποθανόντος. Τὴν περὶ τούτου γνώμην ἡμῶν δὲν δυνάμεθα κάλλιον νά συνοψίσωμεν ἢ λέγοντες ὅτι τὸν ποιήσαντα τὰ «Μνημόσυνα», τὸν «Διάκον» καί τὴν «Φροσύνην» θεωροῦμεν ὡς τὸν ἄριστον μαθητὴν τοῦ Βίκτωρος Οὐγκό, δυνάμενον καί πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον νά συγκριθῇ κατὰ τὸν ἀμέτρητον πλοῦτον φαντασίας καί τὴν ἀφειδῇ τοῦ θησαυροῦ σπλαγχν. Τὴν στενὴν ἄλλως ταύτην συγγένειαν καί ἐπιρροὴν τοῦ Γαλάτου ἐπὶ τῆς Μούσης αὐτοῦ ἔσπευδεν ὁ ἴδιος μετ' εἰλικρινοῦς προθυμίας νά ὁμολογήσῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει: «Χωρὶς νά τὸ θέλω — ἔγραφεν ἡμῖν πέρυσιν — ἔλαβα παρὰ τοῦ Οὐγκό τὴν μανίαν τῶν ἀντιθέσεων καί τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀφίνω τὴν φαντασίαν μου νά τρέχῃ ἀχαλίνωτος ἀπὸ ρυτῆρος*, ὅπου θέλει». Ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως παρωμοίασεν ὁ ποιητὴς τὴν φαντασίαν του πρὸς τὸν τρέχοντα μόνον ἵππον, λησμονήσας ὅτι ὁ Πήγασός του ἔχει καί πτερὰ.

Ὁ μετ' αὐτοῦ ὁμως συνεπιβαίνων τοῦ φοβεροῦ ζώου ἀναγνώστης ἀδύνατον εἶναι νά λησμονήσῃ τοῦτο, ἀναγκαζόμενος ἀνά πᾶσαν στιγμὴν νά ὑπερβαίνει χάσματα καί ἀβύσσους δι' ἀλμάτων, ἅτινα δὲν φαίνονται ἄνευ πτερύγων κατορθωτά. Ὁ ἄτακτος οὗτος καί ὄντως ἀχαλίνωτος, ὅτε μὲν ἐπὶ γῆς ὅτε δ' ἐναέριος δρόμος, κουράζει μὲν πολλὰκις καί ἐνίοτε ζαλίζει, ἀφ' ἐτέρου ὁμως καταθέλγει διὰ τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος ὁπτασιῶν. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι τὰ ὠραῖα ταῦτα πράγματα δὲν προφθάνει τις πάντοτε νά διακρίνῃ σαφῶς καί τότε μόνον λυπεῖται διὰ τὴν ἔλλειψιν χαλινοῦ.

Αἱ πλεῖστοι τῶν περιγραφῶν τοῦ Βαλαωρίτου δὲν ὁμοιάζουν

οὔτε ἀνάγλυφα, ὡς αἱ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, οὔτε γνωστόν τι εἶδος ζωγραφίας, πολὺ δὲ μᾶλλον ὥραϊαν σκηνογραφίαν τρέμουσιν εἰς τὰ ὕδατα διαυγοῦς μέν, ἀλλὰ σπανίως ἀκινήτουσιν λίμνης. Ὡς ἔτυχε καὶ ἄλλοτε νὰ εἴπωμεν, ἐκάστη τῶν μεταφορῶν αὐτοῦ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐναργὴς καὶ ζωηροτάτη, τὸ πλῆθος τῶν ὁμῶς τοσοῦτον, ὥστε συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλας ὡς κλάδοι παρθένου δάσους καὶ ἐπέρχεται τότε ρωμαντικόν τι σκιάφως, ἐν ᾧ βλέπομεν κινούμενα παντοῖα, ἔτι ρωμαντικώτερα, πλάσματα: βουνὰ ἀνταλλάσσοντα φιλήματα καὶ γεννῶντα ἥρωας συλληφθέντας ἐκ τοῦ ἀσπασμοῦ τούτου· πτερωτὰ δακτύλια ἀναβαίνοντα εἰς οὐρανόν, ράσα καλογήρων ἀρμενίζοντα εἰς τὸν αἰθέρα, ἀγορεύοντας βράχους, ἀνθρωπομορφα δένδρα, κύματα σκορπίζοντα μαῦρον ἄφρον, βρυκόλακας, δράκοντας, κατακλείδια, ἀνεραΐδας καὶ παντοῖα ἄλλα φαντάσματα.

Οὐδένα ἐγνωρίσαμεν ποιητὴν οὔτε πλείονα γράψαντα ἐν τοῖς προλόγοις τοῦ κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ οὔτε ρωμαντικώτερον τοῦ Βαλαωρίτου. Παρὰ συνήθει στιχοπλόκῳ ταῦτα ἤθελον φανῇ ἀπλῶς τερατώδη καὶ ἐνίοτε ψυχρά. Ἄλλ' ὡς ὁ Ὁ φ μ α ν*, ὁ Ἀ ρ ν ι μ*, ὁ Ἑ δ γ ἄ ρ δ ο ς Π ὅ ο υ* καὶ οἱ ἄλλοι ἐξοχοὶ μαγγανευταί, οὕτω καὶ ὁ Λευκάδιος ποιητὴς κατορθώνει νὰ προδιαθέσῃ ἡμᾶς οὕτως, ὥστε τὰ ἰνδάλματα ταῦτα δὲν κρίνομεν δι' ὀφθαλμῶν ἐργηγορότος, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὰ ὡς ἐν ὄνειρῳ. Ἀπίθανα δὲ ὀνειράτα δὲν ὑπάρχουσιν, ἐν ὅσῳ εὐρίσκεται τις ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἀφοῦ ἐξυπνήσῃ. Καὶ τότε ὁμῶς δὲν πρέπει νὰ κρίνῃ τὸ ποιητικὸν ὄνειρον ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἣν ἐπροξένει αὐτῷ, ἐνῷ τὸ ἔβλεπε. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν ἀνερυθρίαστως, ὅτι, ἐνῷ οἱ «σεληνοφώτιστοι ἀστέρες», αἱ «συνιστῶσαι σάρκα ψυχაί», οἱ «βοῶντες νεκροὶ» καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα ἐφόδια καθαρωνόντων τινῶν μουσοπόλων ἐπροξένησαν ἀείποτε γέλωτα, ὁ Θ α ν ἄ σ η ς Β ἄ γ ι α ς* τοῦ Βαλαωρίτου, ὁ «Λάμπρος» τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὁ «Βρυκόλας» τοῦ χιακοῦ ἄσματος προξενοῦσιν ἀπεναντίας νευρικόν τι ρῖγος, οἷον ἠσθανόμεθα παῖδες ὄντες, ἂν τυχὸν ἐσβήνετο ἡ λυχνία πρὶν κοιμηθῶμεν.

Ἄλλ' οὐδὲ παρ' αὐτῷ τῷ Βαλαωρίτῃ θαυμάζομεν ὡς ἀρετὴν τὴν τερατολογίαν, θεωροῦντες ἀπεναντίας τὴν πιθανότητα καὶ συμμετρίαν ὡς ἀπαραίτητα συστατικὰ παντὸς τελείου καλλιτεχνήματος· ἐκ τούτου ὁμῶς ἄδικον ἤθελεν εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι, καὶ ἐν

ἐλλείπει τῆς τοιαύτης τελειότητος, δὲν δύναται νὰ ἔχη τὸ ἔργον ἀξίαν, καὶ μάλιστα μεγάλην. Οἱ κάλλιστοι πίνακες τοῦ πρώτου Ἰσως τοῦ αἰῶνος ζωγράφου Εὐγενίου Ντελακρουά* καὶ πάντα ἀνεξαίρετως τὰ ἔργα τοῦ Ἰσπανοῦ Γόϊα* παριστώσι συμπλέγματα ἀνθρώπων οἵτινες, ἂν ἐλάμβανον ἐκ θαύματος ζωὴν, οὔτε ἐπὶ ἴσων σκελῶν ἤθελον δυνηθῆναι νὰ στηριχθῶσιν οὔτε εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον νὰ συγκύψωσι τοὺς δύο συγχρόνως ὀφθαλμούς. Ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ Ροῦβενς* εἶναι κολοσσοὶ σαρκός, καὶ αἱ Παναγίαι τοῦ Κιμαβούη* πυραμίδες ὁστέων, καὶ πλείστων ἄλλων πάσης ἐποχῆς καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, κρινόμενα κατὰ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς ἀνατομίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ πῦρ. Εἰς τοιαύτην μόνον πυράν, ἂν εὑρεθῇ ποτε Ἡρόστρατος* στέργων νὰ τὴν ἀνάψη, δυνάμεθα νὰ ρίψωμεν μετὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Βίκτωρος Οὐγκό, τοῦ Ἰμμερμαν* καὶ τοῦ Θεοφίλου Γκωτιέ* καὶ τοὺς στίχους τοῦ Βαλαωρίτου. Καὶ τότε ὅμως οὐχὶ ἅπαντας, διότι πολλαχοῦ ἡ ἔμφυτος τῷ Ἑλληνι πλαστικότης ὑπερισχύει τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Οὐγκό, καὶ ἀντὶ ὁρμαθοῦ μεταφορῶν μεταχειρίζεται ὡς ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Δάντης μίαν μόνην. Τότε δὲ πρὸ πάντων ἀρέσκει ἡμῖν τὸ ἄσμα τοῦ Λευκαδίου. Τοιαύτη εἶναι ἡ πρώτη στροφή τοῦ «Μνημοσύνου» τοῦ Στεφάνου Μεσσαλά:

*Ὅργωνε ὁ Νίκτος, ὄργωνε τῇ γῇ ποὺ τότε τρέμει.
Τ' αὐλίσσει τοὺς εἶναι μνήματα, τὰ μαῦρα τοὺς τὰ βόδια
φροσμομαῶν στὸ κέντημα τῆς ἀσπλαχνικῆς βορρύνουρας.*

Τοιοῦτοι καὶ οἱ ἑναυλοὶ ἐν πάσῃ μνήμῃ τέσσαρες πρῶοι στίχοι τῆς «Φροσύνης»:

*Ἐπέσανε τὰ Γιάννια σιγὰ νὰ κοιμηθοῦν,
ἐσβήσανε τὰ φῶτα τους, ἐκλείσανε τὰ μάτια.
Ἡ μύνα σφίγγει τὸ παιδὶ βαθιὰ στὴν ἀγκαλιά της.
γιατ' εἶναι χοροὶ δύστροχοι καὶ τρέμει μὴν τὸ χάσει.*

Τοιαύτη καὶ ὁλόκληρος ἡ προτελευταία τοῦ ποιήματος στροφή, ἥτις πρέπει ἴσως νὰ εἶναι τελευταία:

*Κάμνει στεφάνια στὸ νεκρὸ, ποὺ ἐξτείνονται, πλαταίνουσι,
καὶ στὰ ποδάρια τοῦ Ἀλῆ νὰ ξεφουχίσουν πιναῖνον,
Λέξ καὶ τὸ κόμμα τῇ νεκρῇ σὰ νόφη τοῦ ἀγκαλιᾶζει
καὶ μὲ στεφάνια ἀπὸ νεοὸ τὸ γάμο του γροτᾶζει...*

Οὐχὶ βεβαίως ἄσφογον κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν, ἀλλ' ἀπαράμιλλον κατὰ πατριωτικὸν αἶσθημα, φαίνεται ἡμῖν καὶ τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποιήματος:

*Πόσες φορὲς ἀπὸ μακριὰ ἀνῆλικο παιδάκι,
μὲ δακρυσμένο βλέφαρο, μ' ἀπόκρυφην ἐλπίδα,
ὁ δίστυχος ἐκοίταξε τὴν καταχνιά τῆς Πίνδου
μοῦ ἐφαίνετο πὼς ἦταρε χαπνὸς ἀπὸ τουφέκι
κι ἐπρόσμενα κι ἐπρόσμενα ν' ἀκούσω τῇ βοῇ του!*

Ὡς τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἐν γένει τῶν Ἑπτανησίων, ἔχει ἐνίοτε καὶ τοῦ Λευκαδίου ἡ ποίησις συγγένειάν τινα πρὸς τὸν Δάντην. Ἐν τῷ τρίτῳ ἄσματι τῆς «Φροσύνης» παριστάμεθα εἰς βδελυρὰν σκηνὴν εὐθύμων Λιὰπηδων*, διασκεδαζόντων δι' ἀνθρωπίνων λειψάνων καὶ ποδοκυλούντων νεοκότους κεφαλὰς. Ἐνῶ οὕτω παίζουσι οἱ πατέρες, τ' ἄξια τούτων τεκνία ἀμιλλῶνται,

*Ποιὸ κεφαλὰς περισσότερες σκληρὰ νὰ πτωταρπάζει
γιὰ νὰ τὲς βάλει ἐπανωτὲς νὰ κτίσει πτωμαῖδα
ποιοὶ δέρνει τοὺς συντρόφους του μὲ σκοτωμένον χέρι.*

Εἰσελθόντος δὲ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τυφλοῦ γέροντος νὰ ζητήσῃ ἐλεημοσύνην, ρίπτουσι τὰ λυκόπουλα ταῦτα εἰς τὴν τρέμουσαν ἐκ τοῦ ψύχους παλάμην του ἀναμμένον ἄνθρακα καὶ τεμάχιον πτώματος.

Καὶ τότε διώχνουν σκούζοντας: «Ψῆσε το νὰ χοιτάσεις!»

Διὰ τοιαύτης σειρᾶς εἰκόνων ἐφρόντισε καὶ ὁ Δάντης νὰ προδιαθέσῃ τὸν ἀναγνώστην, πρὶν ἢ ἐπιφωνήσῃ τὸ πολύκροτον ἐκεῖνο:

O Pisa, vituperio delle genti!¹

Ὁ δὲ ἀναγνώστης τῆς «Φροσύνης» καὶ μόνος ἐν ἑλλείψει τοῦ ποιητοῦ ἤθελεν ἀνακράξει:

Γιάννινα, μαῦρα Γιάννινα, πὼς σᾶς βαστάει ὁ κόσμος!

Τοιαύτη εἶναι ἡ Βαλαωρίτειος ποίησις, σπανίως μὲν ἴσως ἐκτυλίσσουσα μακρὰς σειρὰς τελείων στίχων, ἀλλ' ἔτι σπανιώτερον

1. Ὡ Πίζα, ὄνειδος τοῦ ἔθνους.

ἐμπνεύσεως καὶ δυνάμεως ἐνδεής. Ἡ δύναμις μάλιστα ἀποτελεῖ τὸ ἐναργέστερον αὐτῆς χαρακτηριστικόν. Πάσης ἀρετῆς ὑπάρχουσι βεβαίως διάφοροι βαθμοί, ὡς καὶ ἄνισα τὸ ὕψος ὁμοιογενῆ δένδρα· οἰαδῆποτε ὅμως καὶ ἂν ὑποτεθῇ τοῦ ποιητικοῦ ἀναστήματος ἡ διαφορά, νομίζομεν ὅτι ὁ ψάλτης τῆς « Φροσύνης » δικαιούται νὰ συγκαταταχθῇ μετὰ τοῦ διδασκάλου του Βίκτωρος Οὐγκό εἰς τὴν γενεάν τῶν μεγαλοστόμων ἀοιδῶν.

Ἄν, ζήσας ἐν ἀτυχεστάτῃ μεταβατικῇ ἐποχῇ, ἥτις οὔτε ἰδανικόν οὔτε κἂν γλῶσσαν ἔχει, δὲν ἠδυνήθη νὰ κληροδοτήσῃ ἐφάμιλλόν τι τῶν « Φ θ ι ν ο π ω ρ ι ν ῶ ν φ ύ λ λ ω ν »* καὶ τῶν « Ἀ ν α τ ο λ ι κ ῶ ν ἄ σ μ ᾶ τ ω ν »*, ἀφ' ἐτέρου ἀναδεικνύεται πολλάκις ἐν ἀτελεστέροις ἔργοις ἀνώτερος κατὰ τὸ αἶσθημα τοῦ μεγαλορρήμονος Γαλάτου. Οἱ τοσαύτας ὁμοιότητας ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους δύο οὔτοι ποιηταὶ διαφέρουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Οὐγκό εἶναι ἐξ ὅλων τῶν ποιητῶν τῆς Ἑσπερίας ὁ ἐλάχιστος παθὼν ἐκ τῆς ἀπελπιστικῆς νόσου, ἥτις νέμεται σήμερον πᾶσαν ὄντως ποιητικὴν καρδίαν, ὁ δὲ Βαλαωρίτης ὁ μόνος ἴσως βασιανισθεὶς ὑπ' αὐτῆς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἐνώπιον ἡμῶν ἔχομεν τριακοντασέλιδον ἐπιστολὴν του, τὴν ποιητικὴν ἴσως αὐτοῦ διαθήκην, ἣν περαίνει ὡς ἀκολούθως: « Ὁ Bouchut περιέγραψε μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον νόσημα τοῦ αἰῶνος νευρωσισμόν (nevrosisme), τοῦ ὁποίου πρῶτα θύματα εἶναι οἱ ποιηταί. . . Αἰσθάνομαι ὅσι νόσος βαρυτάτη, ἀλλόκοτος, ἀθεράπευτος, εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ποιητικὴ διάθεσις. Πᾶσα στιγμή ἐμπνεύσεως εἶναι δι' ἐμὲ στιγμή παραφροσύνης καὶ ὅλος ὁ ὁργανισμός μου πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς πυρακτώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοί, οἵτινες θὰ μὲ φέρουν ὀγλήγορα εἰς τὸν τάφον, εἶναι τὸ μόνον μου κέρδος ἐκ τῆς ποιητικῆς διαθέσεως. . . ».

Καὶ πρὸ τῆς ἐξομολογήσεως ὅμως ταύτης, πολλάκις ἠσθάνθημεν ἀναγινώσκοντες τοὺς στίχους του, ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν πληρωνομένων ἀκριβὰ κατὰ τὸν πεζὸν τοῦτον αἰῶνα, ὅτε ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ὡς πρὶν αἰόλειος λύρα ἠχοῦσα ἐκ τῆς περιπνεούσης αὔρας, ἀλλ' ἀναγκάζεται ν' ἀνασκάψῃ τὰ σπλάγχνα του πρὸς ἀνεύρεσιν ποιητικῆς ἱκμάδος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ ρηθῇ πρὸ πάντων περὶ τοῦ ψάλτου τῆς « Φροσύνης », ὅστις πλὴν τῆς ἡλικίας οὐδὲν εἶχε κοινὸν οὔτε ὡς ἄνθρωπος οὔτε ὡς ποιητὴς πρὸς τὴν παροῦσαν γενεάν. Ὅπως ἐν τῷ ποιήματί του ἐκυοφόρησεν ἡ Ὅσσα εἰς τὰ σπλάγχνα της τὸν Βλαχά-

βαν χρόνους πολλούς καὶ μῆνας, οὕτως ἤθελέ τις εἰπεῖ ὅτι ἀνέβαλε καὶ ἡ μήτηρ του νὰ γεννήσῃ αὐτὸν ἥμισυν τοῦλάχιστον αἰῶνα, ὅτε ἦτο πλέον ἀναχρονισμός. Ἀληθεῖς σύγχρονοι τοῦ ἐρημίτου τῆς Μαδουρῆς ἦσαν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντες ἀρματολοὶ καὶ κλέφται, μεθ' ὧν συνέζη ἐν διηνεκεῖ ὄνειρῳ. Πρὸς δὲ τοὺς σήμερον ἀνθρώπους οὐδέποτε ἦλθεν ἡ Μοῦσά του εἰς ἐπαφήν, ἀλλ' ἅπαξ μόνον ἡ πυγμὴ του¹.

Πολὺ ἐν τούτοις φοβούμεθα ὅτι ὁ ποιητικὸς ἀντιπρόσωπος γενεᾶς τινος δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐμφορῇται αἰσθημάτων εὐγενεστέρων τῶν ἐπικρατούντων περὶ αὐτόν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ αἰσθάνεται ζωηρότερον τῶν ἄλλων ὅσα αἰσθάνονται ὅλοι. Ἄν ἀκμαία ἔμπνευσις καὶ πλοῦτος φαντασίας θεωρηθῶσιν ἀρκούντα ὅπως ὀνομασθῇ τις ἔθνικὸς ποιητής, τοιοῦτον βεβαίως πρέπει νὰ ἀναγορεύσωμεν τὸν Βαλαωρίτην· ἂν ὅμως ἀπαιτῇται πλήν τούτου καὶ νὰ ὑμνήσῃ αἰσθημάτων ζῶντα ἐν πάσῃ καρδίᾳ, ἡμεῖς τότε πταίομεν καὶ οὐχὶ ἐκείνος, ἂν ἐλλείπῃ ἀπὸ τῶν ποιημάτων του τὸ τελευταῖον τοῦτο, καὶ μόνον τοῦτο τὸ προσόν.

«Κριτικὰ μελέτη»

Ἑρμῆς Πούδης

2. Η ΚΛΑΣΙΚΗ ΠΛΑΣΤΙΚΗ

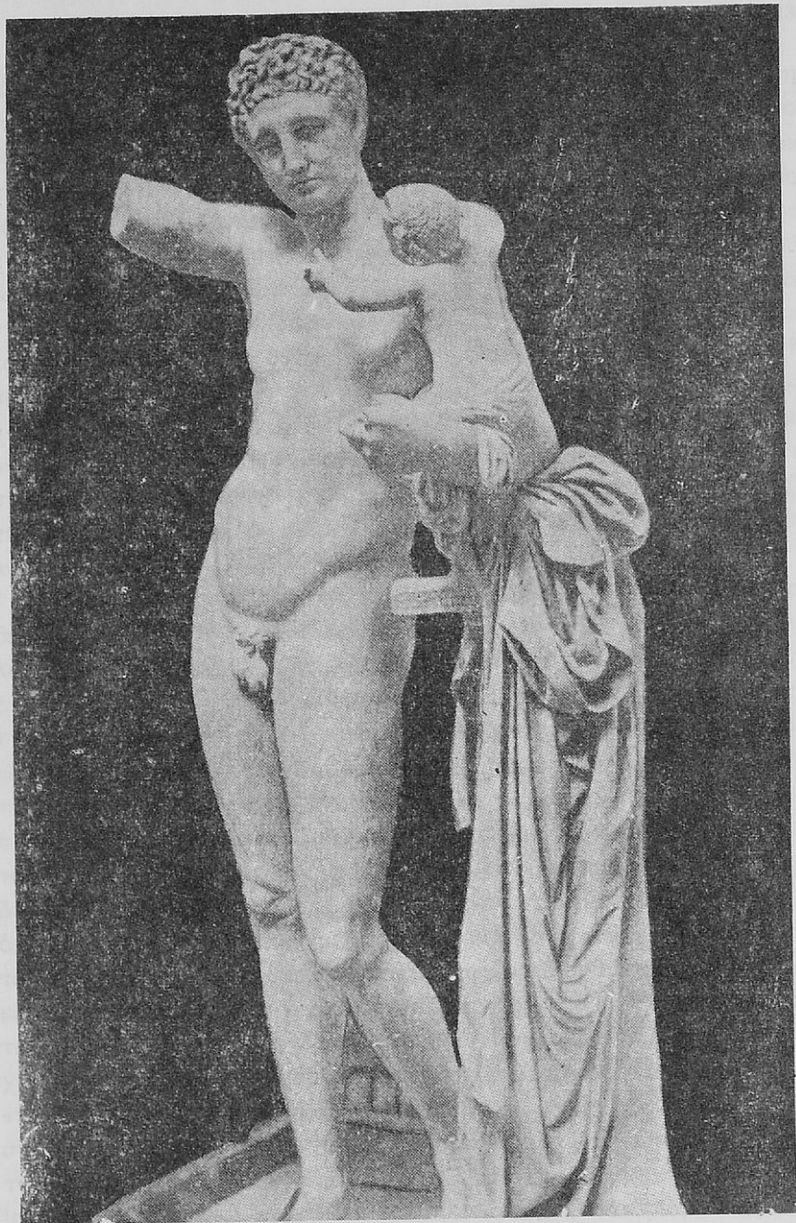
Νὰ συγκρίνομε τίς διάφορες περιόδους τῆς τέχνης μεταξύ τους, γιὰ νὰ βγάλομε συμπεράσματα γιὰ τὴν ἀξία ἢ τὴν ἀπαξία μιᾶς περιόδου σχετικὰ μέ μιάν ἄλλην, εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος δρόμος, γιὰ νὰ μὴν καταλάβομε τίποτε καὶ νὰ φτάσομε στό παράλογο καὶ στό γελοῖο. Πρὶν ἀπὸ καμιά τριανταριά χρόνια ἡμαστέ ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπερασπίζομε τὴν ἀρχαϊκὴ τέχνη ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἔχοντας ἀφετηρίαν τὴν κλασικὴν περίοδο ἐβρῖσκαν τὴν ἀρχαϊκὴν ἐνδιαφέρουσα μόνον ἐπειδὴ ἦταν ἡ προετοιμασία τῆς κλασικῆς «τελειότητος» ἢ ἔβλεπαν σ' αὐτὴ μόνον τὴ χάρη τοῦ ἀγούρου καὶ τῆς ἀπειρίας. Δέν εἶναι ὅμως λιγότερο κωμικόν, ὅταν εἴμαστε ὑποχρεωμένοι σήμερα, πολλές φορές, νὰ ὑπερασπίζομε τὴν κλασικὴν τέχνην ἐναντίον

1. Ὑπαινιγμός σέ Ολιβερό ἐπεισόδιο τοῦ Βαλαωρίτη, ὅταν ἦταν βουλευτής, στὴν αἴθουσα συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, μέ τοὺς βουλευτές Κεραλληνίας ἀδελφούς Ἰαχωβάτους.

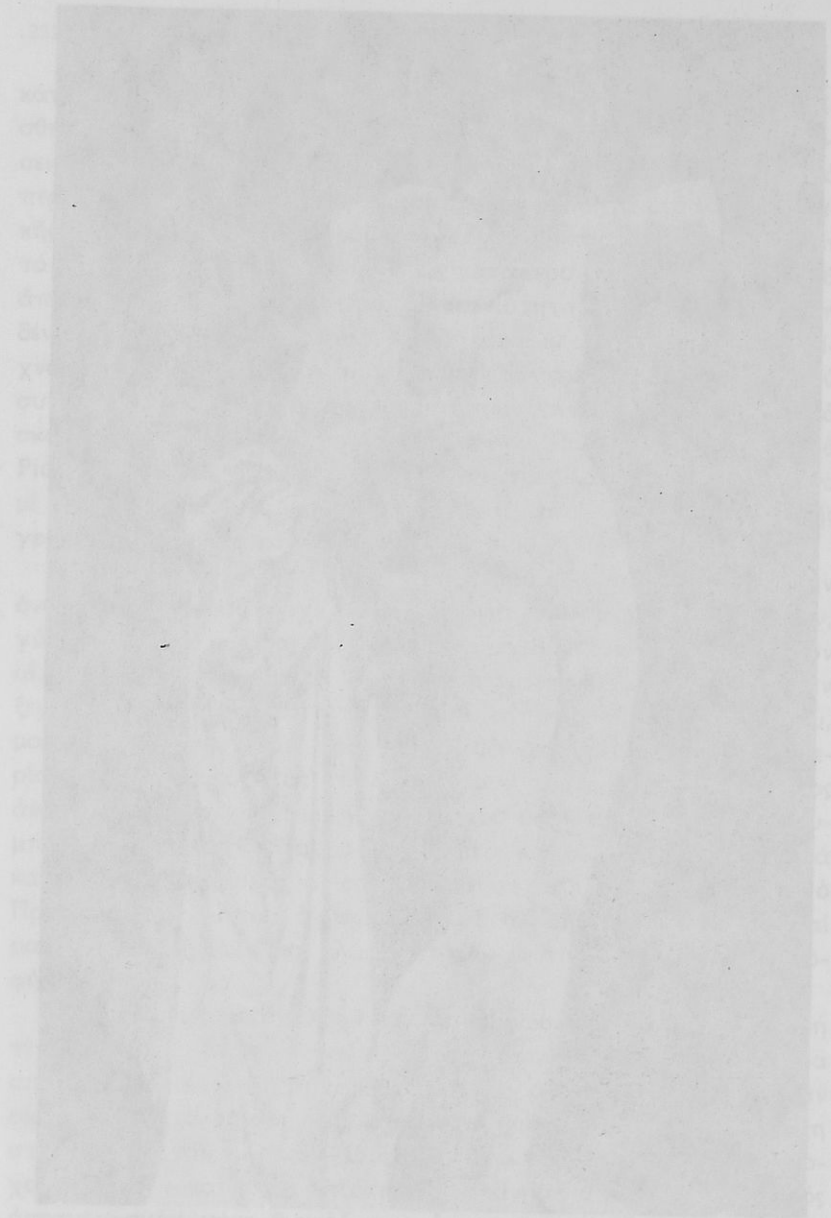
κάποιων φανατικῶν νεοφώτιστων τοῦ πρωτογονισμοῦ πού τά αἰσθητήριά τους ἔχουν τόσο ἀμβλυνθεῖ, ὥστε μόνο ἀπό ὠμές ἐκδηλώσεις - ἐξωτερικεύσεις δέχονται αἰσθητική συγκίνηση καί βρίσκουν τά περισσότερο διακριτικά καί περισσότερο συνειδητά μέσα τῆς κλασικῆς τέχνης ψυχρά. Θά μπορούσαν νά ἔχουν δίκαιο, ἂν κατηγοροῦσαν τό ἓνα ἢ τό ἄλλο κλασικό ἔργο ὡς κατώτερο - ἀλλά θά ἔπρεπε νά ἀποδείξουν ὅτι εἶναι κατώτερο στήν ποιότητα· σέ καμιά περίπτωση δέν μπορεῖ νά εἶναι κατώτερο, ἐπειδή εἶναι κλασικό. Κι ἐδῶ μᾶς δείχνουν τό σωστό δρόμο οἱ σύγχρονοι πραγματικοί καλλιτέχνες πού συγκινοῦνται παντοῦ ὅπου συναντήσουν τήν ποιότητα, χωρίς νά σκοτίζονται σέ ποιο εἶδος τῆς τέχνης ἀνήκει. Παράδειγμα ξακουστό ὁ Picasso, πού μᾶς φανεώνει μέ τά ἔργα του, καί μάλιστα ὄχι μόνο μέ τά κλασικίζοντα, πόσο συγκινεῖται ἀπό τήν ποιότητα τῆς γραμμῆς τοῦ κλασικοῦ ἑλληνικοῦ σχεδίου.

Ἡ περίοδος τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, πού οἱ κατοπινοί αἰῶνες τήν ὀνόμασαν κλασική, ἀρχίζει στά χρόνια τῶν περσικῶν πολέμων, γύρω στά 480 π.Χ., πιάνει ὁλόκληρο σχεδόν τόν 5ον καί τόν 4ον αἰ. π.Χ. Ἀνταποκρίνεται ὅμως περισσότερο στά πράγματα, ἂν ξεχωρίσουμε τήν κλασικότητα τοῦ 5ου αἰ. ἀπό τήν ἄλλη τοῦ 4ου, μολοντί, βέβαια, τομή πραγματική δέν ὑπάρχει. Τήν πρώτη περίοδο τῆς κλασικότητας τή λαμπρύνουν μορφές, ὅπως ὁ μέγας ἀνώνυμος καλλιτέχνης τῶν γλυπτῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς στήν Ὀλυμπία, ὁ μοναδικός Φειδίας, ὁ Πολύκλειτος καί οἱ μαθητές του. Ἀλλά καί ἡ δεύτερη περίοδος, ὁ 4ος αἰ., γέννησε σπουδαῖες μορφές ὅπως ὁ Πραξιτέλης, ὁ Σκόπας, ὁ Λεωχάρης καί ἄλλοι, γιά νά κλείσει - καί μαζί του ὅλη ἡ ἑλληνική κλασικότητα - μέ τήν καταπληκτική μορφή τοῦ Λυσίππου.

Ἡ οὐσία τῆς μεταβολῆς πού μεταμόρφωσε τήν ἀρχαϊκή ἑλληνική τέχνη σέ κλασική βρίσκεται σέ τοῦτο: ὅπως τό δείχνουν διάφορα σημάδια στό τέλος τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, οἱ ἴδιοι οἱ ἀρχαῖκοί εἶχαν αἰσθανθεῖ ὅτι ἀνάμεσα στήν ἀπαίτηση γιά ἀκεραιότητα καί τάξη στά στοιχεῖα τῆς φόρμας - ιδιότητες πού τόσο ἐκαλλιέργησε ἡ ἀρχαϊκή τέχνη - καί στήν ἀπαίτηση γιά κίνηση ὑπάρχει ἓνας κρυφός ἀνταγωνισμός: μόνο θυσιάζοντας ἓνα ποσοστό τῆς πρώτης μπορούσαν νά πετύχουν καλύτερα τή δεύτερη. Τή στιγμή πού ἀποτολμοῦν τή θυσία αὕτη, ἀνάμεσα στά 490 - 480 π.Χ., γεννιέται ὁ κλασι-

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΗ

...από την οποία προκύπτει η ανάγκη για την ανάπτυξη της παιδείας και της καλλιέργειας των ανθρωπίνων πόρων. Η ανάπτυξη της παιδείας και της καλλιέργειας των ανθρωπίνων πόρων αποτελεί βασικό στόχο της πολιτικής της ΕΕ. Η ανάπτυξη της παιδείας και της καλλιέργειας των ανθρωπίνων πόρων αποτελεί βασικό στόχο της πολιτικής της ΕΕ.

κός ρυθμός. Καί στή μεταβολή αὐτή βρίσκονται οἱ γερές ρίζες ὁλόκληρης τῆς νεώτερης εὐρωπαϊκῆς τέχνης. Χειροπιαστό σημάδι τῆς μεταβολῆς εἶναι ἡ κορμοστασιά καί ἡ ἔκφραση, πού στό βάθος εἶναι τό ἴδιο πράγμα. Ἡ ἀρχαϊκή κορμοστασιά εἶναι σχεδόν ἰσορροπη, τό βάρος μοιράζεται σχεδόν ἴσια στά δύο σκέλη. Ἡ κλασική κορμοστασιά εἶναι ἀντίρροπη ἢ ἀμφίρροπη, τό σῶμα μπορεῖ νά ρίξει περισσότερο βάρος στή μιά πλευρά, ἄρα λιγότερο στήν ἄλλη, νά πατήσῃ γερότερα στό ἓνα πόδι, ἄρα νά ἐλαφρώσῃ τό ἄλλο: εἶναι ἡ στάση πού οἱ Ἴταλοὶ τῆς Ἀναγέννησης ὀνόμασαν κοντραπόστο. Τήν εὐδαιμονία τῆς ἀρχαϊκῆς ἀκεραιότητος τήν ἀποτελεῖε τό ἀλησμόνητο ἀρχαϊκό χαμόγελο· τήν κλασσική θωριά τή σφραγίζει μιά σοβαρότητα, μιά σεμνότητα, μιά συγκέντρωση πρὸς τό ἐσωτερικό πού φαίνεται σχεδόν σάν βαρυθυμία. Τό πνευματικό ἔδαφος ὅπου ἔχει τίς ρίζες τῆς καί βυzaίνει δυνάμεις ἡ κλασική μορφή θά τό συλλάβομε καλύτερα, μόνον ἂν συμβουλευθοῦμε τήν ἀττική τραγωδία.

Ἡ κλασική τέχνη κορυφώνεται στό Φειδία. Λέγοντας κορύφωση δέν ἐννοοῦμε μεγαλύτερη τελειότητα τῆς τέχνης· εἶδαμε ὅτι δέν βαθμολογοῦνται μέ τόσο ἀπλοϊκό τρόπο οἱ περίοδοι τῆς τέχνης. Ἐννοοῦμε ὅτι ἡ βούληση τῶν ἀνθρώπων τῆς κλασικῆς περιόδου ἐκφράζεται στήν τέχνη τοῦ Φειδία μέ μοναδική πληρότητα, συνέπεια καί καθαρότητα. Μέ τόν Φειδία βρίσκομε διατυπωμένη αὐθεντικά τή βαθύτατη οὐσία τῆς κλασικῆς τέχνης: ἐκεῖνο τό μοναδικό κράμα θαυμασμοῦ γιὰ τόν ἄνθρωπο καί συμπόνιας γιὰ τήν ἀνεπάρκειά του· τό μέτρημα τῆς μοίρας του μέ τούς νόμους τοῦ κόσμου καί τό αἶσθημα ὅτι αὐτή ἡ μοῖρα καί αὐτό τό μέτρημα ἀποτελοῦν τήν ἀξία καί τήν ὁμορφιά τοῦ ἀνθρώπου. Πρέπει ὅμως, γιὰ νά κρίνομε τή φόρμα τῆς τέχνης του καί νά μποῦμε στό νόημά της, νά διορθώσομε τά ἐλαττώματα τῶν ρωμαϊκῶν ἀντιγράφων τῶν ἔργων του μέ τήν πρωτότυπη τέχνη τοῦ Παρθενῶνος, ὅπου, ἂν εἶναι δύσκολο νά ξεχωρίσομε τό χέρι του, αἰσθανόμαστε ὅμως παντοῦ τόν ἀνασασμό του. Καί οἱ πιό «τέλειες» μορφές τοῦ Φειδία δέν εἶναι ποτέ ψυχρές, γιατί διακρίνομε, στή φόρμα τους νά πέφτει ἐπάνω σάν ἴσκιος ἡ ἔγνοια τῆς φθορᾶς τοῦ θανάτου, καί αἰσθανόμαστε μέσα μας ἓνα νυγμό. Πρώτη στήν ἱστορία ἡ ἑλληνική τέχνη αἰσθάνθηκε ἔτσι τήν ἀνθρωπιά καί τῆς ἔδωσε μορφή. Αὐτό τό ἀπόχτημα ὁ ἐλληνοχριστιανικός πολιτισμός καί ἡ τέχνη του δέν τό ξέχασαν ποτέ ἐντελῶς.

Ἡ δεύτερη φάση τῆς κλασικότητας, ὁ 4ος αἰ., ἀναπτύσσει περισσότερο δυνάμεις καί τάσεις, ὅπως τό πάθος, ἡ χάρη, ἡ ὀνειρική ρέμβη, πού ὑπάρχουν ὅλες ἤδη στή Φειδιακή τέχνη, ἀλλά σέ αὐθόρμητη καί αὐτονόητη ἰσορρόπηση μέ ὅλες τίς ἄλλες, ἐνῶ ὁ 4ος αἰ. τίς ἀναπτύσσει πιό μονόπλευρα. Πρέπει ὅμως, γιά νά μήν ἀδικήσουμε τόν 4ον αἰ., νά θυμόμαστε πάντα ὅτι αὐτός ἀκριβῶς εἶναι τό μεγαλύτερο θύμα τοῦ ρωμαϊκοῦ κλασικισμοῦ. Τόν 4ον αἰ. ἀγάπησε μέ πάθος καί αὐτόν ἐνόθευσε περισσότερο ὁ κλασικισμός τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, τόσο πού ἔκαμε δυσκολότερη σέ μᾶς τήν αἴσθηση καί τήν ἀναγνώριση τοῦ πότε καί πόσο ἡ ψυχική καί πνευματική οὐσία βρῆκε φόρμα ταιριαστή ἢ παράταιρη. Πρέπει κι ἐδῶ νά διορθώνομε ὁλοένα τά δολερά στοιχεῖα τῶν ὑστεροτέρων ἀντιγράφων μέ τίς αὐθεντικές μεγάλες δημιουργίες τοῦ 4ου αἰ., ὅπως εἶναι τά γλυπτά τοῦ Μουσωνίου τῆς Ἀλικαρνασσοῦ ἢ μερικά ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα.

Τή φάση αὐτή τήν κλείνει ὁ μέγας Λύσιππος, ἀλλά ἀνοίγει ταυτόχρονα μιὰ καινούργια. Θά ἄρχισε νά ἐργάζεται ἀπάνω κάτω στά ἴδια χρόνια μέ τόν Πραξιτέλη, ἄρχισε δηλαδή ὡς κλασικός. Ἀλλά στά τελευταῖα ἔργα του, προπάντων στόν περίφημο Ἀποξυόμενο, ἡ δυνατή ἰδιοφυΐα του κάνει ἕνα τολμηρότατο βῆμα καί ἀπελευθερώνει νέες δυνάμεις, πού ἀναπτύσσονται μέ συνέπεια καί πληρότητα στήν ἑλληνιστική ἐποχή. Γι' αὐτό δίκαια τόν εἶπαν πατέρα τῆς ἑλληνιστικῆς τέχνης, μέ τήν ἐννοια πού ἔχουν πεῖ καί τό Μιχαηλάγγελο πατέρα τοῦ μπαρόκου.

«Ἀρχαία Τέχνη»

Χρίστος Καρούζος

3. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΚΑΙ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

Παλιό τό θέμα. Ἀπό τότε πού ὁ Σιμωνίδης «τὴν μὲν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν προσαγορεύει, τὴν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν» ἡ σχέση τῆς ποίησης μέ τίς εἰκαστικές τέχνες ἔχει ἐξετασθεῖ ἀπὸ ὅλες τίς πλευρές. Ἀλλά μέ τὴν ῥήση τοῦ Πλούταρχου πὼς «ὅλη καὶ τρόποις μιμήσεως διαφέρουσι» ὡς τὴν ἔκδοσι τοῦ Λαοκόοντα τοῦ Λέσσιγκ, τὰ σύνορα τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς ποίησης, ὕστερα ἀπὸ ἀλλεπάλληλες μετατοπίσεις, ἔχουν πιά σταθεροποιηθεῖ. Εἶναι

πιά εξασφαλισμένα από τις ιμπεριαλιστικές τάσεις του ζωγράφου και του γλύπτη πού με την αλληγορία και τη «φιλολογική» τέχνη πήγαινε να κατακτήσει έδαφη της ποίησης, και του λογοτέχνη πού προσπαθούσε να ζωγραφίσει με λέξεις. "Όλες, όμως, οι σχετικές μελέτες αναφέρονταν στην αρχαία τέχνη, στην τέχνη της 'Αναγέννησης και γενικά σε ρεαλιστικές ροπές και δέν αφορούν ούτε τις νεώτερες καλλιτεχνικές σχολές ούτε τις τέχνες πού άργότερα μελετήθηκαν και αποκαταστάθηκαν στή συνείδηση του φιλότεχνου κοινού. Νομίζω πώς ή σχέση της ποίησης με την άνεικονική τέχνη τοποθετείται σε μιά έντελώς διαφορετική βάση. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τις πρωτόγονες τέχνες καθώς και με τις τέχνες των λαών της 'Ανατολής. Μιά γιαπωνέζικη εστάμπα ή μιά πέρσικη μικρογραφία παρουσιάζουν καινούργια στοιχεία έπαφής με τη ποίηση της έποχής τους. Τά άφηγηματικά στοιχεία π.χ. μις πέρσικης μικρογραφίας, ή ένσωμάτωση στίχων στό έργο, ό τρόπος της γραφής τους πού τους άφομοιώνει με τά άλλα ζωγραφικά και διακοσμητικά στοιχεία του έργου, δημιουργούν νέα προβλήματα. Σήμερα θά ξαναδούμε τό θέμα από την πλευρά της έλληνικής λαϊκής καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Βέβαια άλλη ή «ύλη» και άλλοι οι «τρόποι μιμήσεως» του δημοτικού τραγουδιού κι άλλοι της λαϊκής τέχνης. "Όμως και τά δύο εκφράζουν τον ίδιο λαό στην ίδια ιστορική περίοδο. "Όμοια είναι και ή κατεργασία της πρώτης ύλης τους. "Ο στίχος πού βγαίνει από τον ποιητή στο πανηγύρι του χωριού, από στόμα σε στόμα ύφίσταται μιά άργή όμαδική κατεργασία πού τον στρογγυλεύει, τον προσαρμόζει στους κοινούς έκφραστικούς τύπους και του δίνει τον ύπερατομικό χαρακτήρα του δημοτικού τραγουδιού. Τόν παντρεύει και με παλιότερες δοκιμασμένες έκφράσεις. "Ο Κ. Θ. Δημαράς, στην 'Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας σημειώνει μερικές τέτοιες έκφράσεις: τρία πουλάκια κάθονται — ακόμα ό λόγος έστεκε — πολύ του κακοφάνη. Και τά διακοσμητικά θέματα της λαϊκής τέχνης από χέρι σε χέρι ύφίστανται την ίδια όμαδική κατεργασία, προσαρμόζονται στις κοινές όπτικές συνήθειες και με τις μικρές άνώνυμες προσφορές του τεχνίτη ή της τεχνίτρας ακολουθούν μιά πορεία παράλληλη με του δημοτικού στίχου. Κι αυτά συντίθενται με παλιότερα θέματα. Τά πανάρχαια διακοσμητικά σχήματα και μορφές κοσμημάτων άντιστοιχούν με τους πανάρχαιους μύθους και τά μορ-

φολογικά στοιχεῖα πού σώζονται μέσα στά δημοτικά μας τραγούδια. Ἡ Ἀγγελική Χατζημιχάλη βρῆκε σέ γεωμετρικά θέματα τῆς τέχνης τῶν Σαρακατσάνων ἀναλογία μέ εὐρήματα τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς.

* * *

Στὴν προσωπογραφία τοῦ Ρήγα ἀπὸ τὸ λαϊκὸ ζωγράφο Θεανᾶση Παγώνη σημειώσαμε τὴν ἀναλογία πού ὑπάρχει μεταξύ τοῦ στίχου «πῶχει τὸ μάτι σάν ἐλιά, τὸ φρύδι σὰ γαϊτάνι» καὶ τῆς ζωγραφικῆς ἀπόδοσης τοῦ μαύρου ματιοῦ καὶ τοῦ γραμμένου φρυδιοῦ. Στὶς τοιχογραφίες τοῦ Ἀι Λαυρέντη ὁ ρυθμὸς τοῦ στίχου μεταφέρθηκε στὴ ζωγραφιά. Τὸ στοιχεῖο τοῦ θαυμασμοῦ ὑπάρχει καὶ σὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ στὴ λαϊκὴ τέχνη. Σ' ὅλα τὰ παραδείγματα αὐτὰ ὑπάρχουν ἀναλογίες ἀνάμεσα στὰ δύο εἶδη τῆς λαϊκῆς ἐκφράσης, τὸ τραγούδι καὶ τὶς εἰκαστικὲς τέχνες. Σήμερα θὰ προστεθοῦν δύο, ἀπὸ τὰ πάμπολλα, παραδείγματα ὅπου οἱ λαϊκοὶ λιθογλύπτες λές καὶ πήρανε αὐτοῦσιο τὸ στίχο καὶ τὸν μετέφεραν σὸ μάρμαρο.

Στὴ Ρούμελη εἶναι ἓνα δέντρο
πλατύφυλλο καὶ δροσερό
πῶχει στὴ ρίζα κρὺο νερό
καὶ στὴ κορφή χρυσὸ σταυρό

Λέει ἓνα ρουμελιώτικο καὶ μοραῖτικο δημοτικὸ τραγούδι πού δημοσίευσε ὁ Ἀγίς Θέρος στὰ «Τραγούδια τῶν Ἑλλήνων». Ἡ ἀφύσικη εἰκόνα τοῦ δέντρου μέ τὸ σταυρὸ στὴν κορφή, θεμιτὴ σὸ στίχο φαίνεται τελείως ἀκατάλληλη γιὰ εἰκαστικὴ ἀναπαράσταση. Κι ὅμως ἓνα τέτοιο παράξενο δέντρο φυτρώνει στὴν κόγχη τοῦ ἱεροῦ στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἀι - Γιώργη τῆς Ζαγορᾶς. Εἶναι ἓνα ψηλόλιγνο κυπαρίσσι, μέ τὴ συνηθισμένη ἀπλοποιημένη λαϊκὴ ἀπόδοση, πού στηρίζεται σέ τριγωνικὴ βάση. Ἡ κορυφή του καταλήγει σέ μεγάλο σταυρὸ πού τὸν χρυσίζει μέ τὶς ἀχτίδες του ἓνας λαμπρὸς ἥλιος. Τὸ ἔργο πλαισιώνεται ἀπὸ ἀπλὸ κόσμημα μέ πλεχτὰ ἡμικύκλια.

Ἀπὸ τὴν ἴδια συλλογὴ τοῦ Ἀγί Θέρου μεταφέρω τοὺς τελευταίους στίχους τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Εὐγενούλας.

Τὰ πήραν τὰ βαριόμοιρα καὶ πᾶνε νάν τὰ θάψουν,
τὰ πήγαν καὶ τὰ ρίξανε στῆς ἐκκλησιᾶς τὸ λάκκο.
Μὰ ὅταν τὰ κατεβάζανε μέσα σὸ ἴδιο μνημα,

κλαίγανε ξένοι καί δικοί, κλαίγανε κι οί παπάδες!
 Στόν ένα βγήκε καλαμιά, στόν άλλο κυπαρίσσι.
 Βοριάς φυσάει τά κλαριά, σκύβουνε καί φιλιούνται.
 Γιά ίδες τα τά λιγόζωα, τά λιγοζωίσμένα,
 πού δέν φιλοῦνταν ζωντανά, φιλιούνται πεθαμένα!

Σ' ένα άγκωνάρι τής Παναγίας Μακρινίτσας, ένα κυπαρίσσι καί μία καλαμιά σκύβουν καί φιλιούνται μέ τήν ἴδια θλιμμένη τρυφερότητα πού έκφράζουν οί στίχοι τοῦ τραγουδιοῦ. Εἶναι καταπληκτικό τό πῶς κατάφερε ὁ άγνωστος λαϊκός λιθογλύφος νά δώσει στή γραμμή του τόση άγνότητα καί εὐγένεια.

‘Ο Βοριάς τοῦ τραγουδιοῦ εὐκόλα μπορεῖ νά κάνει τά δέντρα νά σκύβει τό ένα πρὸς τό άλλο καί νά φιλιούνται. ‘Ο Βοριάς, ὅμως, τοῦ γλύπτη ἔπρεπε νά ἔχει πολλή τέχνη, γιά νά μᾶς πείσει πῶς τά δύο δέντρα δέν ἔγερναν πρὸς τήν κατεύθυνση τής φορᾶς του ἀλλά ἔσμιγαν τίς κορφές τους σέ τρυφερόν άσπασμό. ‘Από τό μάρμαρο τής Μακρινίτσας ἀκούγεται γλυκό καί σιγανό τό παράπονο τής Εὐγενούλας καί τοῦ καλοῦ της, ὅλων τῶν βαριόμοιρων καί λιγοζωισμένων πού δέν πρόλαβαν νά χαροῦν τή ζωή. “Άς εὐλογοῦμε τόν ποιητάρη τοῦ Μωριά καί τό λιθογλύφο τοῦ Πηλίου πού τοὺς χάρισαν μέ τή τέχνη τους, ὅ,τι τοὺς ἀρνήθηκεν ἡ ζωή κι ἔκαμαν δικό μας τό παράπονο τῶν ἀδικοσκοτωμένων νιάτων. Τό ἔργο ἔμεινε μισοτελειωμένο, ἴσως ἐπειδή ὁ λιθογλύφος δέ πρόλαβε τοὺς χτιστάδες.

* * *

Τά δύο παραπάνω παραδείγματα δείχνουν μέ τρόπο ἐντυπωσιακό τό στενό σύνδεσμο τής λαϊκῆς τέχνης μέ τό δημοτικό τραγούδι. “Ενα ἀκόμα στοιχεῖο εἶναι ἡ προσωποποίηση. Τά δύο βουνά, ὁ “Ολυμπος κι ὁ Κίσσαβος, πού μαλώνουν στό δημοτικό τραγούδι ἔχουν τό ἀντίστοιχό τους στόν προσωποποιημένο Σαρακηνό — ἄδεντρο βράχο τοῦ Πηλίου — πού ζωγράφισε ὁ Θεόφιλος στό σπίτι τοῦ Γιάννη Κοντοῦ στήν Ἀνακασιά. Χωρίς νά παρασυρόμαστε σέ ἐπικίνδυνες γενικεύσεις, πρέπει νά ἐπισημάνομε τά σημεῖα ἐπαφῆς τους. ‘Η ὑπερβολική εἰδίκευση τῶν μελετητῶν πάει νά χωρίσει τήν παράδοση σέ στεγανά διαμερίσματα. ‘Ο φιλόλογος λαογράφος θεωρεῖ Terra Incognita τή ζωγραφική καί τή γλυπτική. ‘Ο μελετητής τής

λαϊκής τέχνης αίσθάνεται υποχρέωση νά άγνοεί τά προβλήματα τής μελέτης τών μνημείων τοῦ λόγου. Ζωγραφική, γλυπτική, τραγούδι, μουσική, χορός, ἀρχιτεκτονική, πολεοδομία, ὕφαντική, μεταλλοτεχνία, ἔθιμο, κέντημα, εἶναι στοιχεῖα ἑνός ἐνιαίου πολιτισμοῦ. Καιρός εἶναι νά ἀρχίσει ἡ συγκριτική μελέτη, γιά νά ἀποκατασταθεῖ ἡ συνείδηση τής ἐνότητας τοῦ νεοελληνικοῦ λαικοῦ πολιτισμοῦ.

«Μικρά μελετήματα»

Κίτσος Α. Μακρής

4. Η ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

Ἀπόσπασμα διαλέξεως «Περὶ Ῥελληνικῆς Ποιήσεως»

...Καὶ ὅμως ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἰδίαν ἱστορικὴν περίοδον, κατὰ δώδεκα περίπου ἔτη πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστοποῦλου καὶ τοῦ Βηλαρά, ἓνας ἄνθρωπος· τοῦ προφήτου τὴν αἴγλην ἀναδίδει καὶ τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον θὰ περιβληθῇ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν γράφει στίχους, σαλπίζει στίχους· καὶ ὁ στίχος του εἶναι ἄτεχνος, γυμνός, πρωτογενής· ἂν τὸν μετρήσετε μὲ τὸν πῆχυν τῶν αἰσθητικῶν κανόνων, θὰ μορφάσετε. Ἀλλ' ὅπως ὁ νομοθέτης* τοῦ Ἰσραὴλ μεταβάλλει μὲ τὸν κτύπον τῆς ράβδου του τὴν ξηρὰν πέτραν εἰς δροσόρρυτον πηγὴν, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μὲ μόνην τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργείας του μετουσιώνει τὸν στίχον αὐτὸν τὸν ἄτεχνον, τὸν γυμνόν, τὸν πρωτογενή, εἰς ἄσμα ἀναστάσεως πρωτάκουστον:

*Ὡς πότε, παλιάρια, νὰ ζοῦμε στὰ στενά,
μονάχοι, σὰ λιοντάρια, στὶς ράχες, στὰ βουνά;
Σπηλιεὺς νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπομε κλαδιά,
νὰ φεῖγουμε ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
Νὰ χάνομε ἀδελφία, πατρίδα καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιὰ μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Καλύτερα μιὰς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακί.*

Κάπου ὁ Ρενάν*, μὲ τὴν χάριν τῆς διαλεκτικῆς του, ἀνεκήρυξε τὸν μασσαλιωτικὸν ὕμνον τοῦ Ρουζέ Δελίλ* ὥς τὸ μᾶλλον περισπούδαστον ποιητικὸν προῖον τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἄν κανεῖς ζυγίσῃ μὲ τὴν πλάστιγγα τῆς κοινωνικῆς σημασίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐπιβολῆς

τὸ ἔργον τοῦ Φεραίου, κατὰ πολλὰ ἐμπνευσμένον ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἄσμα τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ κάτι ἀνάλογον, δίχως νὰ θεωρηθῇ καὶ πολὺ παραδοξολόγος. Διότι σήμερον ἡ Τέχνη δὲν τιμᾶται ἀσυζητητὶ καὶ ἀνεπιφυλάκτως ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν φιλοσοφούντων περὶ τοῦ ὥραίου, ὡς δύναμις ἀντλοῦσα ἐξ ἑαυτῆς καὶ μόνης πᾶσαν ἰσχὺν καὶ πᾶσαν εὐμορφίαν, ἄνευ ἄλλου τινὸς σκοποῦ, ξένου, πρὸς τὴν ἀγνὴν καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν. Καὶ ἀπλῶς ἐνταῦθα μνημονεύω, ὅτι ὑφίσταται σχολὴ κριτικῶν καὶ ψυχολόγων συγγραφέων, ἡ ὁποία τὴν ἀλήθειαν τῆς ποιήσεως μετρεῖ συμφώνως πρὸς τὸ μέγεθος τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἐπενεργείας εἰς κύκλον ὅσῳ τὸ δυνατόν εὐρύτερον.

Καὶ τί περίεργον! Ἡ ποίησις αὕτη, ποὺ δὲν δύναται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ ιδεώδους ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ μήτε καὶ νὰ ὀνομάζεται ποίησις, ἀτημέλητος* καὶ κυριολεκτοῦσα μέχρι πεζότητος, ἢ χωρὶς εἰκόνας, χωρὶς μεταφοράς, χωρὶς ἀκρίσματα καὶ ἐλιγμούς, χωρὶς ἄνθη καὶ ψιμμύθια, ἢ βαίνουσα εὐθέως πρὸς τὸν σκοπὸν ἢ ποίησις, τῆς ὁποίας οἱ μονότονοι καὶ στοιχειώδεις ρυθμοὶ διαδέχονται ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ὡς οἱ κτύποι τῆς σφύρας ἐπὶ τοῦ ἄκμονος ἢ ποίησις αὕτη, ὅσῳ δὲν εἶναι πλαστικὴ, τόσῳ εἶναι ἐθνοπλαστικὴ. Ἡ ποίησις αὕτη, καὶ τοιαύτη, στέκεται εἰς περιωπὴν ἀνωτέραν τῆς φιλοπαίγμονος καὶ ψοφοδεοῦς Μούσης τῶν ψευδανακρεοντείων καὶ τῶν αἰσωπειῶν ἀπομιμήσεων, αἱ ὁποῖαι φαίνονται ἀντικρὺ τῆς ὡς θεματογραφίαι κορασίων. Μὲ τὴν κλαγγὴν τῶν θουρίων τοῦ Φεραίου ἡ ποίησις συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην πανελληνιον κοινωνίαν λαμβάνει νέαν συνείδησιν, εὐρείαν τῶρα καὶ ὑψηλὴν, τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Τὸν μανδρότοιχον, τὸν ὁποῖον δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν οἱ δύο ἐκεῖνοι¹ νὰ τὸν καταρρίψουν, τὸν κρημνίζει ὁ Ρήγας διὰ τῶν σαλπισμάτων του, καθὼς τὰ τείχη τῆς Ἱερισσοῦς. Καὶ διαβλέπομεν τῶρα τὰ πλάτη ὅλα τοῦ ὀρίζοντος, καὶ συγκοινωνοῦμεν μὲ τὴν ζωὴν ἀνατριχιάζομεν, καθὼς ἐγγίζομεν τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ δὲν κινδυνεύομεν νὰ πάθωμεν ἀσφυξίαν, ὡς πρὶν ἄερα γεμί-

1. Ὁ Βηλαρᾶς καὶ ὁ Χριστόπουλος, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος ἔγραψε καὶ αἰσώπειους μύθους, ὁ δεῦτερος δὲ ποιήματα, ποὺ ὕμνου ἔνιν τό κρασί καὶ τὴ χαρὰ (ἀνακρεόντεια).

ζουν οί πνεύμονες ἡμῶν, καί ἐπαναλαμβάνομεν ἐν χορῷ μέ ὅλην
τῶν πνευμόνων μας τήν δύναμιν:

*Σ' ἀνατολή καί δύση καί νότο καί βοριά,
γιὰ τήν πατρίδα ὅλοι νά 'χουμε μιά καρδιά.
Στήν πίστη του καθένas ἐλεύθερος νά ζεῖ
στή δόξα τοῦ πολέμου νά τρέξουμε μαζί.
'Ὡς πότε ὀφικιῶλος* σέ ξένους βασιλεῖς;
'Ἐλα νά γένεις στίλος δικῆς σου τῆς φυλῆς.
Κάλλιο γιὰ τήν πατρίδα κανένas νά χαθεῖ
ἢ νά κορεμάσει φοῖντα γιὰ ξένον στό σπαθί.*

Εἶναι ὀλιγώτερον στίχοι καί περισσότερον κραυγαί· δέν πλου-
τοῦσιν εἰς ιδέας ἀπό ἐκείνας αἱ ὁποῖαι ἀπομονοῦσι τὸ πνεῦμα εἰς
τὸν ἔβδομον οὐρανὸν τῆς θείας ὄνειροπολήσεως· ἀλλὰ εἶναι αὐτοὶ
ἐν τῇ ὁλότητι αὐτῶν μία ιδέα, ἡ ἐλευθερία. Δέν μᾶς θαμβώνουν μέ
εἰκόνας· ἀλλὰ μόλις τοὺς προφέρομεν, καί ὅπως μέ τὰς μαγικὰς λέξεις
οἱ Ἀράπηδες τῶν παραμυθιῶν, οὕτω μ' ἐκείνους ἐμφανίζεται ἐνώπιόν
μας μία εἰκὼν· ἡ σκλαβιά. Ὁ Ρήγας δέν εἶναι ρυθμῶν καί ἁρμονιῶν
ὄνειροπόλος, σφυροκόπος καί δημιουργός· τὸ μόνον καί μέγα του
ὄνειρον εἶναι ἡ ἀνάστασις τῆς πατρίδος τῆς πανελληνίου. Εἶναι
ἄνθρωπος δράσεως. Τὸ ἄσμα τὸ μεταχειρίζεται ὡς ἐν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα
πρὸς δρᾶσιν ὄπλα, καθὼς ἐξ ἐναντίας ἄλλοι, καλλιτέχναι μέχρι μυε-
λοῦ τῶν ὁστέων, καταφεύγουν εἰς τὴν δρᾶσιν ὡς εἰς πηγὴν πνευμα-
τικῶν συγκινήσεων. «Ὁ ἀνθρώπινος λόγος», εἶπεν ὁ Ἀγγλος φι-
λόσοφος Κάρλαϊλ*, «ἐν τῇ ζέσει τῆς ὀργῆς του καθίσταται μου-
σικός». Οὕτως καί τὸ κήρυγμα τοῦ Ρήγα μεταβάλλεται εἰς ἄσμα·
καὶ μόνη τῆς εἰλικρινείας του ἡ ζέσις καὶ τῆς θελήσεώς του ἡ ὁρμὴ
τὸ ἐξαίρουν εἰς ποίημα. Ὁλην τὴν οἰκουμένην διαφλέγεται ὁ Ρήγας
νὰ τὴν μύσῃ καὶ νὰ τὴν ὀπλίσῃ κατὰ τῆς τυραννίας· τὴν οἰκουμένην
ὅλην νὰ τὴν μεταβάλλῃ εἰς ἐλευθεράν ἑλληνικὴν πολιτείαν.

*Βούλγαροι καὶ Ἀρβανίτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμιοί,
Ἀράπηδες καὶ ἄσπροι μὲ μιά κοινὴ ὁρμή,
γιὰ τὴν ἐλευθερίαν νά ζώσουμε σπαθί,
πὺς εἴμασ' ἀντρεωμένοι παντοῦ νά ξεκουστεῖ.
Σουλῶτες καὶ Μανιάτες, λιοντάρια ξακουστά,
ὡς πότε στὲς σπηλιὰς σας κοιμᾶστε σφαλιστά;
Μαυροβουνιοῦ καπλάνια*, Ὀλόμπον σταυραετοί,
καὶ Ἀγρόφων τὰ ξεφτέρια, γενεῖτε μιά ψυχή.*

«Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ποιήσεως», 1897

Κωστής Παλαμᾶς

5. Η ΜΕΤΑΡΣΙΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΜΗΝΙΚΟΥ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΥ

...Τί σημασία έχει τώρα ή πραγματικότητα για τόν ζωγράφο, πού αισθάνεται ότι είναι έντελώς κύριος τής τέχνης του, πού έχει τή δύναμη νά εκφράσει ό,τι γεμίζει τήν καρδιά του καί τό πνεῦμα του, νά έξωτερικεύσει όλο τόν έσωτερικό του κόσμο, τῶν σκέψεων καί τῶν αἰσθημάτων; 'Ο κόσμος του αὐτός είναι ἀτέλειωτος, ἀμέτρητος. Δέν εἶναι πιά ή γῆ μέ τίς περιορισμένες διαστάσεις της, μέ τούς συγκεκριμένους ὀρίζοντες της. Στά τελευταῖα του ἔργα ὁ ἄνθρωπος παύει νά εἶναι τό μέτρο καί ὁ ὅρος τής συγκρίσεως τῶν πραγμάτων. Τό ἄπειρο, τό σύμπαν ἀνοίγεται ἐμπρός μας. 'Ο ζωγράφος μέ τό μαγικό χρωστήρα του μᾶς ἀνοίγει ὁλοένα νέους κόσμους ἀπεριόριστους, φανταστικούς· μᾶς μεταφέρει στό ἀνύπαρκτο, στό ὄνειρο, στόν ὀραματισμό.

Μέ ἀπερίγραπτη ἡρεμία καί χωρίς κανένα δισταγμό ὁ καλλιτέχνης ἀφήνει πίσω του ὅ,τι δέν εἶναι ἀπαραίτητο, ὅ,τι δέν εἶναι οὐσιώδες, ὅ,τι δέν εἶναι ἰδέα καί ὁρμᾶ ἀσυγκράτητος πρὸς τό ἄπειρο. 'Η γῆ νικήθηκε. Όλες οἱ ἐπιθυμίες, ὅλη ή προσπάθειά του εἶναι νά ὑψωθεῖ πιά πρὸς τόν οὐρανό. Οἱ ἅγιοι πού ζωγραφίζει δέν εἶναι πιά ἄνθρωποι· τό σῶμα των εἶναι μόνο ἀσήμαντο ἐξωτερικό περίβλημα, τό πνεῦμα εἶναι τό πᾶν. Καί τό πνεῦμα αὐτό τραβιέται ἀκατανίκητα ἀπό τήν ἔλξη τοῦ οὐρανοῦ.

Ἀποροῦν οἱ σύγχρονοί του, ἀποροῦν οἱ μικροί, γιατί τά σώματα τῶν τελευταίων του ἔργων δέν ἔχουν τίς φυσικές ἀνθρώπινες ἀναλογίες, ἀλλά εἶναι τόσο μακρά, τόσο τραβηγμένα. Δέν μποροῦν νά καταλάβουν ὅτι ὁ Γκρέκο δέν ζωγραφίζει πλέον ἀνθρώπους, ἀλλά πνεύματα, πού εἶναι στήν τελευταία στιγμή τοῦ ἀποχωρισμοῦ των ἀπό τό ἀνθρώπινο περίβλημα. Δέν ἀγνοεῖ τούς κανόνες τής τέχνης, δέν ἐξέχασε τήν ἀνατομία του ὁ Θεοτοκόπουλος· ἀλλά οἱ κανόνες αὐτοί, πού εἶναι ἀπαραίτητοι ἅμα πρόκειται νά ζωγραφίσει κανεῖς ἀνθρώπους, δέν χρειάζονται γιά τά πνεύματα, γιά τίς ψυχρές αὐτές καί ὅμως τόσο ζωντανές εἰκόνες τής ψυχῆς, πού ζητεῖ νά ἀπελευθερωθεῖ ἀπό τά γήινα δεσμά, νά καθαριθεῖ ἀπό κάθε ρύπο, νά ἀνεβεῖ στά οὐράνια.

Οἱ Ἀγγελοί του, ὑπέροχες μορφές χωρίς κανένα σχεδόν ἀνθρωπομορφισμό, εἶναι περισσότερο πνευματικοί ἀκόμη. Οἱ Ἀγγελοι

πού στήν τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως εἶχαν καταντήσει νά εἶναι μόνο ἓνα μετριότατο διακοσμητικό στοιχεῖο, ξαναγίνονται κάτι πολύ σπουδαιότερο ἀπάνω στά ἔργα τοῦ Θεοτοκόπουλου· γίνονται ὁ συμβολισμός τῆς ἰδέας, πού, ὅπως λέει ἓνας Ἑβραῖος σοφός, εἶναι ὁ Ἄγγελος πού στέλνει ὁ Θεός στούς ἀνθρώπους.

Στόν ὑπέργειο αὐτό κόσμο ζεῖ πιά ὁ Δομήνικος· αὐτός εἶναι ἡ πραγματικότης, γιατί πιστεύει βαθιά πῶς ἔξω ἀπό τόν Θεό, τό Πνεῦμα καί τήν Ἰδέα τίποτε ἄλλο δέν εἶναι πραγματικό. Τόν κόσμο αὐτόν μεταφέρει στά ἔργα του καί τόν φωτίζει μέ τό δικό του φῶς, πού τόσο τόν ἐβασάνιζε ἄλλοτε. Ὁ κόσμος αὐτός τόν κάνει νά ξεχνάει τίς ταπεινές στενοχώριες τῆς γῆς, τίς ἀρρώστιες του πού ὅλο καί αὐξάνουν, τίς οἰκονομικές δυσκολίες πού γίνονται περισσότερες, τήν μικρότητα, τή ζήλια καί τήν κακία τοῦ κόσμου.

Στήν τελευταία αὐτή περίοδο τῆς τέχνης του, στά τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ἀδιάφορο ἂν ἀπό νοσταλγία ἢ βαθιά πεποίθηση, ὁ Θεοτοκόπουλος αἰσθάνεται ἀκόμη περισσότερο τό σύνδεσμό του μέ τή βυζαντινὴ τέχνη. Ἡ τελετουργικὴ αὐστηρότης, τό ὑπερμετρο μῆκος τοῦ σώματος, ἡ ἀδυναμία καί ἡ ὠχρότης τῶν προσώπων, τό πνεῦμα ἐκεῖνο, μέ μιά λέξη, πού προδίδει τήν ἐσωτερικὴ ὕπαρξη, τήν ἀνθρώπινη ψυχὴ· ὅλα αὐτά εἶναι στοιχεῖα πού θυμᾶται ὁ Θεοτοκόπουλος ἀπὸ τὰ χρόνια πού ἐμαθήτευσεν στή βυζαντινὴ τέχνη· ὅλα αὐτά εἶναι στοιχεῖα, πού τόν βοηθοῦν γιὰ τήν ἀπόδοση τῶν ὀνείρων καί τῶν ὀραματισμῶν του.

Ἡ ἀνάμνηση τῶν εἰκόνων μέ τό ἴδιο θέμα, πού ἐζωγράφιζαν οἱ καλλιτέχναι τῆς Κρητικῆς σχολῆς* καί πού τόσο ἐθαύμαζε, παιδάκι ἀκόμη, στό μοναστήρι τῶν Σιναϊτῶν* τοῦ Καστροῦ*, τόν ἐμπνέει, ὅταν ζωγραφίζει τήν «Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν». Ἀπὸ τίς παλιές ἐκεῖνες εἰκόνες παίρνει τὴν στάση τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Πέτρου καί τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδαίου, ἀκόμη καί τὴν στάση τοῦ Ἀγγέλου τοῦ Κυρίου, πού ἐμφανίζεται στὸν Ἰησοῦ. Ἀλλὰ ὅ,τι γενεές καί γενεές βυζαντινῶν ζωγράφων δέν κατόρθωσαν νά ἀποδώσουν — τὸν βαθύ σπαραγμὸ τῆς τραγικότερης στιγμῆς τοῦ Μαρτυρίου, ὅπου καί ὁ Θεάνθρωπος ἔχασε τό θάρρος του καί «ἦταν ἡ ψυχὴ του περίλυπος μέχρι θανάτου» — τό κατορθώνει ὁ γηρασμένος, ὁ κουρασμένος Ἕλληνας τοῦ Τολέ-

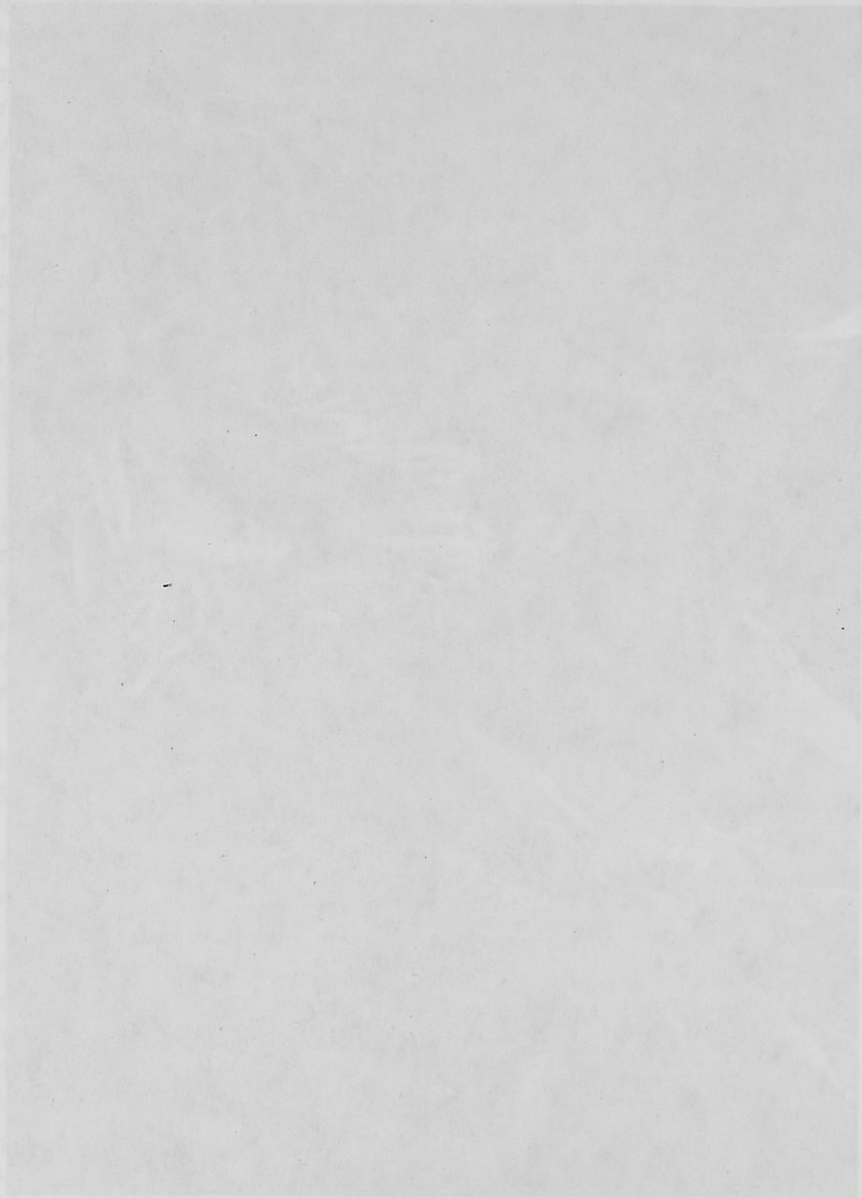
Λομήνικου Θεοτοκόπουλου (Greco)

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΣΤΟ ΟΡΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΙΩΝ

ΠΡΟΣΤΕΙΝΗ ΣΤΟ ΟΛΟΣ 10% ΚΑΝΙΣΤΑ

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Το έργο αποτελείται από 100 σελίδες.

το καταρτίσει ο γήρασμένος, ο κουρασμένος Έλληνας Τ.Α.Δ.

δο.* Όλα στον πίνακα αυτόν, όπου η περιφρόνηση στους ανατομικούς κανόνες φθάνει στο υπέρτατο σημείο, μᾶς δίνουν τήν ἐντύπωση τοῦ μεγάλου σπαραγμοῦ. Ἡ βασανισμένη μορφή τοῦ Χριστοῦ, πού γονατίζει δίπλα στους ἄγριους βράχους· ὁ ταπεινός Ἄγγελος, γονατισμένος καί αὐτός ἀπάνω σέ σύννεφα πιο ἄγρια καί ἀπό τούς βράχους ἀκόμη· ὁ βαρὺς καί γεμάτος ἀπό τρομεροῦς ἐπιάλτες ὕπνος πού κοιμοῦνται οἱ τρεῖς Ἀπόστολοι· τό μελαγχολικό μισοφέγγαρο, πού μέσα ἀπό τὰ σύννεφα φωτίζει τή γῆ· οἱ ἀδύνατες ἐλιές καί τὰ καχεκτικά λουλούδια...

«Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρής»

Ἀχιλλ. Κόρου

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΕΙΣ ΔΟΞΑΝ

1.

*Εσφαλεν ὁ τὴν δόξαν
ὀνομάσας ματαίαν,
καὶ τὸν ἄνδρα μαινόμενον
τὸν πρὸ τοιαύτης καίοντα
θεῶς τὴν σμύρναν.

2.

Δίδει αὐτὴ τὰ πτερὰ·
καὶ εἰς τὸν τραχύν, τὸν δύσκολον
τῆς Ἀρετῆς τὸν δρόμον
τοῦ ἀνθρώπου τὰ γόνατα
ἰδοῦ πετάουν.

3.

Μικρὰν ψυχὴν, κατὰπτυστον,
κατὰπτυστον καρδίαν
ἔτυχ' ὅστις ἀκούει
τῆς δόξης τὴν παράκλησιν
καὶ δειλιάζει.

4.

Ποτέ, ποτέ μὲ δάκρυα
δὲν ἔβρεξεν ἐκεῖνος
τῶν φίλων του τὸ μνήμα,
οὔτε τὸ χῶμα ἐφίλησε
τῶν συγγενῶν του.

5.

Εἰς τὸν ἡγριωμένον
 βαθὺν ὠκεανόν,
 ὅπου φυσάει μὲ βίαν
 καὶ ὀργίζεται τὸ πνεῦμα
 τῆς πικρᾶς τύχης,

6.

καθ' ἡμέραν κοιτάζει
 τοὺς πολλοὺς τῶν δυστήνων
 πνιγομένων θνητῶν·
 καὶ ποῖος ποτὲ τὸν ἤκουσε
 παραπονοῦντα;

7.

Θερμότατον τὸν πόθον
 ἐφύτευσας τῆς δόξης
 εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων σου,
 ὦ Ἑλλάς, καὶ καλεῖσαι
 μήτηρ ἡρώων.

8.

Καθὼς ἀπὸ τὸ σπήλαιον
 ἐκβᾶς ὁ λέων πληγώνει,
 σκοτώνει, διασκορπίζει
 τολμηρῶν κυνηγῶν
 πλῆθος Ἀράβων·

9.

καθὼς εἰς τὸν χειμῶνα
 τὸ νερὸν ὑπερήφανον
 τοῦ χειμάρρου κυλίνεται,
 καὶ τὰ χωράφια χάνονται,
 βοσκοὶ καὶ ζῶα·

10.

ἢ καθὼς τὴν αὐγὴν
 ἐξαπλώνει* ὁ Ἥλιος,
 καὶ τ' ἄστρα τ' ἀναρίθμητα
 ἀπὸ τὸν μέγαν Ὀλυμπον
 πάντα ἐξαλείφει,

11.

οὕτω τὰ μύρια τάγματα
 ἔχυσεν ὁ Ἀράξης*,
 ἀλλὰ, ὦ ἄσπις Ἑλλάδος,
 σὺ ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἄστραψες,
 κι ἔγινον κόνις.

12.

Περίφημοι ψυχαὶ
 τριακοσίων Λακωνῶν,
 ψυχαί, ποὺ ἐδοξάσατε
 τὸν Ἀσωπὸν καὶ τ' ἄλσος
 τοῦ Μαραθῶνος.

13.

Εὐφραине μὲ τὸ ἄθνατον
 μέτρον τῆς Ἀχαΐδας
 χήρας ὁ θεῖος Ὀμηρος
 καὶ τὸ πνεῦμα σας ἀναπτε
 τὸ ἴδιον μέλος.

14.

Τοῦ καρτεροῦ Αἰακίδου*
 τὴν φήμην ἐξηλεύσατε
 (ἀείμνηστος, θαυμάσιος
 ζῆλος), καὶ τ' αἶμα ἐχύσατε
 διὰ τὴν Ἑλλάδα.

15.

Κι ἐγώ, κι ἐγὼ τὸ σίδηρον
 γυρεύω· ποῖος μοῦ δίδει
 τὰς βροντὰς τοῦ πολέμου·
 ποῖος μ' ὁδηγεῖ τὴν σήμερον
 εἰς τὸν ἀγῶνα;

16.

Φοβερὸν, μυσαρὸν
 θρέμμα σκληρᾶς Ἀσίας,
 Ὀθωμανέ, τί μένεις;
 τί νοεῖς; τί δὲν φεύγεις
 τὸν θάνατόν σου;

17.

Ἔφθασ' ἡ ὥρα· φύγε,
 ἀνέβα τὴν ἀγρίαν
 ἀραβικὴν φοράδα·
 νίκησον εἰς τὸ τρέξιμον
 καὶ τοὺς ἀνέμους.

18.

Ἐπὶ τὸν Ὑμηττὸν
 ἐβλάστησεν ἡ δάφνη,
 φύλλον ἱερὸν στολίζει
 τὰ ἡρειπωμένα λείψανα
 τοῦ Παρθενῶνος.

19.

Νέοι, γυναῖκες, γέροντες
 — ἑλληνικὰ θηρία —
 φιλοῦσιν, ἀποσπᾶουσι
 τοὺς κλάδους, στεφανῶνουσι
 τὰς κεφαλὰς των.

20.

Ἀνέβα τὴν ἀράβιον,
 Ὄθωμανέ, φοράδα·
 τὴν φυγὴν κατεγκρήμνισον·
 ἑλληνικὰ θηρία
 σὲ κατατρέχουν.

21.

Τὴν λάμπιν τῶν ὀργάνων
 ἀρειμανίων ἴδε·
 ἄκουσον τὴν βοήν
 τῶν θάνατον πνεόντων
 ἢ ἐλευθερίαν.

22.

Νοεῖς ; — Τρέξατε, δεῦτε
 οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες,
 ἦλθ' ὁ καιρὸς τῆς δόξης·
 τοὺς εὐκλείς προγόνους μας
 ἄς μιμηθῶμεν.

23.

Ἐὰν τὸ ἀκονίσῃ ἡ δόξα,
 τὸ ξίφος κεραυνοῖ·
 ἔὰν ἡ δόξα θερμώσῃ
 τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων,
 ποῖος τὴν νικάει;

24.

Τί τρέμεις ; τὴν φοράδα
 κτύπα, κέντησον, φύγε,
 Ὄθωμανέ· θηρία
 μάχην πνέοντα, δόξαν,
 σὲ κατατρέχουν.

25.

Ὡ δόξα, διὰ τὸν πόθον σου
γίνονται καὶ πατρίδος
καὶ τιμῆς καὶ γλυκείας
ἐλευθερίας καὶ ὕμνων
ἄξια τὰ ἔθνη.

«Ἡ Ἀύρα»

Ἀνδρέας Κάλβος

2. ΕΙΣ ΣΟΥΛΙ

1.

Φυσάει σφοδρὸς ὁ ἄέρας,
καὶ τὸ δάσος κυμαίνεται
τῆς Σελαιῶδος*· φθάνουσι
μακρὰν ἐδῶ, ὅπου κάθομαι,
μουσικὰ μέτρα.

2.

Ἀφροντίστων ποιμένων
στίχοι δὲν εἶναι, ἢ γάμου,
ἢ πανηγυριζόντων
νέων γυναικῶν καὶ ἀνθρώπων.
μήτε ἱερέων.

3.

Ἄλλη λαμπρὰ πανήγυρις
τὴν σήμερον ἐορτάζεται
εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὁ ἄγγελος
χορεύει τοῦ πολέμου·
δάφνας μοιράζει.

4.

Βράχοι ὑψηλοί, διαβόητοι,
βουνὰ τοῦ τετραχώρου,
ἀπὸ σᾶς καταβαίνουνσι
πολλοὶ καὶ δυνατοὶ
ἀδάμαστοι ἄνδρες.

5.

Κάθε χέρι, κλαδί·
κάθε κεφάλι φέρνει
στέφανον· ἀπὸ βράχον
πηδᾶουν εἰς βράχον, ψάλλοντες
πολέμιον ἄσμα.

6.

«Μακρὰν καὶ σκοτεινὴν
ζωὴν τὰ παλληκάρια
μισοῦν· ὄνομα ἀθάνατον
θέλουν καὶ τάφον ἔντιμον
ἀντὶς διὰ στρώμα ».

7.

Οὕτως ἐβόουν· συμφώνως
τ' ἄρματά τους ἐβρόνταον
καὶ τ' ἄντρα. . . ὦ, δὲν ἀκούω
πλέον παρὰ τὸν ἄνεμον
καὶ τοὺς χειμάρρους.

8.

—Ἐσὺ ὅπου τρέχεις, πρόσμενε,
ὦ στρατιῶτα· εἰπέ μου,
καὶ ἄς μὴ σὲ κυνηγήσῃ
βόλι τοῦ ἐχθροῦ, ποῦ ὑπῆγαν
οἱ σύντροφοί σου ;

9.

«Λείπει ὁ καιρός. Ἄν ἔχῃς
 ἔλαφρά τὰ ποδάρια,
 καὶ στῆθος, ἀκολουθὰ με·
 τρέξε καὶ σὺ μ' ἐμένα·
 μᾶς φεύγει ἡ ὥρα».

10.

— Γνωρίζω τὴν φωνὴν σου.
 Ὅδῃγαι. — Οἱ βράχοι φεύγουσι
 τώρα ὑπὸ τὰ πατήματα
 συχνά, φεύγουν ὀπίσω
 σπήλαια καὶ δένδρα.

11.

Τῶν ποταμῶν πλατέα
 νερά, βαθέα λαγκάδια,
 ἔρημα μονοπάτια,
 δάση, βουνά, χωράφια
 φεύγουν ὀπίσω. . .

«Ἡ Ἀύρα»

Ἀρθοῦς Κάλβος

3. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

(ἝΑσμα δεύτερο)

Φωλιάζουν οἱ σταυραῖτοί στοῦ βράχου τὰ στεφάνια,
 ἐφώλιασε κι ὁ Φωτεινός στὸν ἐγκρεμό τοῦ Κόντρου.*
 Τέσσαροι τοῖχοι κάτασπροι, ὁ κάτοικας*, τ' ἀχούρι,
 ἡ μάντρα γιὰ τὰ πρόβατα, μιά δεκαριά κυβέρτια*,
 πλατύς, καθάριος ὁβρός* ζωσμένος διπλολίθι*,
 ὅπου ἐπρασίνιζε πυκνὸς ὁ νύλακας,* τὸ μύρτο,
 τ' ἀγιόκλημα, ἡ μελετινή,* κι ὅπου ἄπλωνε ἕνας φράξος*
 τὰ δροσερά κλωνάρια του σφιχτά, περιπλεγμένα
 μ' ἕνα φτακοίλι* καρπερό καὶ μ' ἕνα βοῖδομάτη*
 εἶν' τὸ βασίλειο τοῦ φτωχοῦ. Τ' ἄρεσε πάντα ἐκέθε

νά χαίρεται τή θάλασσα, πού ὅσο πλατύτερ' εἶναι
τόσο σοῦ κλέφτει τήν καρδιά, τόσο τό νοῦ σοῦ πνίγει.
Τήν ἔβλεπε χίλιες μορφές ν' ἀλλάζει, χίλιες ὄψεις,
πότε νά γλείφει τό γιαλό προσκυνημένη δούλα
καί πότε νά τόν μάχεται τρελή, ξεστηθωμένη,
μ' ἀνεμοσκόρπιστα μαλλιά καί μ' ἀφρισμένο στόμα.
Κι ἦταν ἡ ἔρμη ἑλληνική ! Κι ὑπόφερνε νά νιώθει
τά φράγκικα τά κάτεργα* τή ράχη της νά ὀργώνουν
καί νά τῆς δέρνει τά πλευρά μέ τά κουτιά του ὁ ξένος !

.....

Ἦρθε στήν Κόκκινη Ἐκκλησιά* ἐξήντα χρόνους πίσω
ἕνας σοφός καλόγερος, φευγάτος ἀπ' τήν Πόλη
κι ἔμειν' ἐκεῖ κι ἀσκήτευε. Τόν ἔκραζαν Νικήτα.
Ἦξερε γράμματα πολλά κι ἐγιάτρευε τοῦ κόσμου
μέ ξόρκια καί μέ βότανα τά χίλια μύρια πάθη.
Στό πρόσταγμά του τά κουφά* ἐφεύγανε, οἱ ἀκρίδες,
ἀπό τά πρόβατα ὁ χαμός, ἀπό τά γίδια ὁ ἴσκιος.*
Τόν ἐλατρεῦαν τά χωριά κι ὁ Φωτεινός, ὅπου 'ταν
στό μοναστήρι δόκιμος καί τόν ἀκολουθοῦσε,
ὅταν τόν ἔστελναν νά βγεῖ γιά διακονία τριγύρω
ἔμαθε λίγο διάβασμα κι ἄκουσε κι ἱστορίες
ἀπό τόν ἅγιον ἀσκητή, πού τοῦ 'χανε κεντήσει
τό λογισμό του τόν ὀκνό καί τή σκουριά ξεπλύναν,
ὅπου ἔτρωγε κάθε καρδιά σ' αὐτά τά στεῖρα χρόνια.

.....

Ἐκεῖνος τοῦ 'πε, μία φορά πού βρέθηκαν μονάχοι
νά κάθονται ἀπολείτουργα στό πέτρινο πεζούλι
τοῦ 'Αι-Λιᾶ στήν Ἐγκλουβήν, τήν περασμένη δόξα
καί τ' ἄμετρα τά βάσανα τοῦ δύστυχου του Γένους.
Τοῦ 'πε τό πῶς ἀνάμεσα σέ τρίβολα κι ἀγκάθια
μία μέρα ἐθέλησε ὁ Θεός νά σπεῖρει ἕνα λουλούδι,
ὅπου 'χε χίλιες ὁμορφιές καί χίλιες εὐωδίες
κι ὅπου ὅταν ἐμεγάλωσε καί πρόβαλε δροσάτο
δεύτερος ἥλιος ἔλαμψε, καί τήν ψυχὴν τοῦ κόσμου,

π' οὔτε δέν εἶχε ἀνάκαρ* κρυφά ν' ἀναστενάζει,
 τή ζέστανε, τή στόλισε μ' ἀκούραστα φτερούγια,
 τήν ἔμαθε πῶς νά πετᾷ. Καί τό λουλούδι ἐκεῖνο,
 πόμπρεπε νά 'ν' ἀμάραντο, τό βάφτισαν 'Ε λ λ ἄ δ α.

Τοῦ 'π' ὅτ' ἐκεῖν' ἡ θάλασσα ἡ φραγκοπατημένη
 εἶχε ρουφήξει λαίμαργα τ' ἀνθρώπινα κοπάδια,
 πού μ' ἕναν Ξέρξη βασιλιά ἐχύθηκαν νά φᾶνε
 τ' ἀστάλωτο* τό λούλουδο: Τ' ἀκολουθοῦσε νύχτα,
 ὕπνος, νεκρίλα, σίδερα, κι ἐγλίτωσε τόν κόσμο.

Τοῦ 'πε πῶς ἐξεφύτρωσαν ἀδελφικές ἀμάχες,
 πού ἐφτεῖραν σάρκα καί ψυχὴ καί πῶς ἐμπήκε σφήνα
 στοῦ δένδρου τήν πεντάνοιχτη τή χαραμάδα ὁ ξένος
 κι ἄνοιξε ἀγιάτρευτη τομὴ γιὰ νά μπορεῖ καθένas
 νά μπήγει τό πελέκι του καί νά χωρίζει σχίζες.

Τόδεῖξ' ἐκεῖ παράμερα τή Σάλτενη,* τόν Κόρφο*
 καί τοῦ 'πε πῶς ἐσμίζανε καί πῶς κριαρωθῆκαν*
 μέσα σ' αὐτό τό στένωμα γιὰ τή σκλαβιά τοῦ κόσμου
 δυό πολεμάρχοι φοβεροί καί πῶς ὁ νικημένος
 ἀπὸ δυό λάμψες, πόβλεπε ν' ἀστράφτουν ἐμπροστά του,
 τῆς Κλεοπάτρας τή ματιά κι ἕνα μεγάλο θρόνο,
 ἐδιάλεξε τήν ὁμορφιά κι ἐχάθηκε μαζί της.
 Καί τοῦ 'πε πῶς ὁ νικητής, γιὰ νά φυλάξει πάντα
 τή δόξα του ὀλοζώντανη καί τή χρυσή του μοῖρα,
 ἐξεθεμέλιωσε σκληρὰ χῶρες, χωριά καί τάφους
 κι ἔχτισε τή Νικόπολη, κουφάρι μέ κουφάρια,
 σύντριμμα μέ συντρίμματα, κι ἦταν σεισμός ὁ χτίστης.

Ἀπὸ τὰ τότε σκέπασε κάμπους, βουνά καί κύμα
 θολούρα μαύρη καί πυκνὴ γιὰ τετρακόσους χρόνους,
 σαπίλα κι ἀποκάρωμα. Κανένας ἄλλος χτύπος
 τόν ὕπνο δέν ἐδιάκοψε στ' ἀπέραντο τό μῆμα,
 παρά ροχάλισμα βαθύ καί τ' ἄσπλαχνο τοῦ χρόνου
 τό δαγκανάρι, πού ἄλεθε τή νεκρωμένη πλάση
 κι ἐτοίμαζε ἄλλο ζύμωμα μέ τήν παλιά τή σκόνι.

Τοῦ 'πε πῶς ἓνας βασιλιάς, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος,
 τὴν πρώτη μέρα πού ἄδραξε στά χέρια τὴν κορόνα,
 ἐξάνοις' ὅτι ἐπάνω της πηχτή πηχτή σάν αἷμα
 τὴν ἐσκοτίδιαζε ἡ σκουριά καὶ θά τὴν ἔτρωγε ὅλη,
 ἂν δέν τῆς ἔδιδε βαφή καὶ βάφτισμα καὶ χρίσμα
 τῇ λάμπῃ τῆς Ἀνατολῆς, τό φῶς τοῦ Σταυρωμένου
 καὶ τοῦ Βοσπόρου τὰ νερά. Καὶ πάραυτα φυτρώνει
 στό πρόσταγμα τοῦ γίγαντα μέσ' ἀπ' τὰ κύματά μας
 τό Κράτος τό Βυζαντινό, πόζησε χίλια χρόνια
 χωρίς ἓνα ξανάσασμα, ξεσπαθωμένο πάντα,
 γιὰ νά κρατεῖ τὴν ἄβυσσο, πού μούγκριζε νά πνίξει
 τὴν Δύση τὴν ἀχάριστη. Κι ὥστόσο μιάν αὐγὴ
 Φράγκοι φοινιάδες Χριστιανοὶ μέ προδοσιά, μ' ἀπάτη
 τοῦ φόρεσαν τὰ σίδερα, τοῦ σάλεψαν τὴ ρίζα
 καὶ τό κατάκοψαν σκληρά σ' ἀμέτρητες λουρίδες.

Ὑστερα πάλι ἀνάζησε κι ἔρενε λίγο λίγο
 σάν πλάτανος πού πάλιωσε καὶ βλέπει κάθε μέρα
 κατὰξεροι νά πέφτουνε οἱ κλῶνοι του ἓνας ἓνας
 μέ κάθε βαρυχειμωνιά, καὶ πού δέν συγκρατιέται,
 γιὰτ' ἔχει κούφια τὴν καρδιά, παρὰ μέ λίγη φλούδα.

Τὰ γνώρισ' ὅλα ὁ Φωτεινός· κι' ὅταν ἐκεῖθ' ἐπάνου
 ὁλόγυρά του ἐκοίταζε κι ἔβλεπ' αὐτοὺς τοὺς τάφους,
 ὅλον αὐτόν τόν ξεπεσμό, ὅλην αὐτὴν τὴν νέκρα,
 ἔμενε σάν παράλυτος καὶ γιὰ νά διώξει ὁ μαῦρος
 τὴν καταχνιά, πού πλάκωνε τὴν ἄκακη ψυχὴ του,
 ἔφευγε τόν ἀπέραντο, τόν πεθαμένο κόσμο
 καὶ γύρευε παρηγοριά στά κατορθώματά του,
 πού 'ταν ἀκόμα ζωντανά· κι' ἐστύλωνε τό μάτι
 μ' ἀνέκφραστη κρυφὴ χαρὰ στοῦ Καλαβροῦ* τὰ πλάγια,
 στή λαγκαδιά τῆς Μέλισσας, στὶς Σπαθαριές, στὸν Κάπρο,
 στά χίλια τὰ λημέρια του, καὶ τότε, ἀναπαμένος,
 ἔριχνε λίγο κριθῖνο ψωμί μέσ' στό σακούλι,
 ἔβαν' ἐμπρός τὰ βόδια του κι ἔτρεχε στό χωράφι.

«Ἔργα»

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

4. Η ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

Δέν είναι διαβατάρικο πουλί, πού γιά μιά μέρα
σχίζει τά νέφη καί περνᾷ γοργό σάν τόν ἀγέρα,
οὔτε κισσός, πού ἀναίσθητος τήν πέτρα περιπλέκει,
οὔτ' ἀστραπή, πού σβήνεται χωρίς ἀστροπελέκι,
δέν είναι νεκροθάλασσα, βουή χωρίς σεισμό·
νιώθω γιά σέ πατρίδα μου στά σπλάχνα χαλασμό.

«Έργα»

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

5. ΔΥΟ!

Τό σονέτο αὐτό ἀπευθύνει ὁ ποιητής πρὸς τήν ἀδελφή του πού ἦταν
καί αὐτὴ χήρα καί ἄτεκνη, ὅπως καί ὁ ἴδιος. Εἶχαν ἀπομείνει οἱ δύο,
χαροκαμένοι καί ἄκληροι, μέ βαθύ τόν πόνο τῆς μοναξιάς στὴ ζωή.

Μείναμε δύο ! Ποιὸς παρακάτω ξέρει
γιά μᾶς τί λέει τῆς Μοίρας τό βιβλίο !
Ποιὸς πρῶτος θέ νά πᾶει στ' ἀνήλια μέρη,
ποιὸς μόνος του θά μείνει ἀπὸ τοὺς δύο ;

Ἄν, οἱ μαῦροι, νά ζοῦμε ἄτεκνοι γέροι
ἐπρόσταξε αὐστηρό θέλημα θεῖο,
τό χέρι ἑνός τ' ἄλλου ἄς βαστάει τό χέρι,
ὥς νά τ' ἀκούσει ἀναίσθητο καί κρύο.

Μιά τέτοια χάρη — ἄς μὴ ζηλέσομ' ἄλλη —
στὴ λαύρα, πού βαθιά μᾶς ἔχει κάψει,
εἶναι, ἀδελφή, παρηγοριά μεγάλη.

Ἄχ ! τήν ἡμέρα ὅπου καί τούτῃ πάψει,
ἂν ἔνα μόνο δάκρυ ὁ κόσμος βγάλει,
τό ζωντανό, ὄχι τόν ἄλλο, ἄς κλάψει.

«Μικρά Ταξίδια»

Γεράσιμος Μαρκοῦδης

6. ΕΛΙΑ

Στήν κουφάλα σου έφώλιασε μελίσσι,
γέρικη έλιά, πού γέρνεις μέ τή λίγη
πρασινάδα πού άκόμα σέ τυλίγει
σά νά 'θελε νά σέ νεκροστολίσει.

Καί τό κάθε πουλάκι στό μεθύσι
τῆς αγάπης πιπίζοντας άνοίγει
στό κλαρί σου έρωτιάτικο κυνήγι,
στό κλαρί σου πού δέ θά ξανανθίσει.

Ώ, πόσο στή θανή θά σέ γλυκάνουν,
μέ τή μαγευτικά βοή πού κάνουν,
όλοζώντανης νιότης όμορφάδες,

πού σά θύμησες μέσα σου πληθαίνουν·
ώ, νά μπορούσαν έτσι νά πεθαίνουν
καί άλλες ψυχές τῆς ψυχῆς σου άδερφάδες.

Λορέντζος Μαβίλης

7. ΚΑΛΛΙΠΑΤΕΙΡΑ

- 'Αρχόντισσα Ροδίτισσα, πώς μπήκες ;
Γυναίκες διώχνει μιά συνήθεια άρχαία
έδωθε. «Έχω ένα άνίψι, τόν Εύκλέα,
τρία άδέρφια, γιό, πατέρα Όλυμπιονίκες.

Νά μ' άφήσετε πρέπει, Έλλανοδίκες,
κι έγώ νά καμαρώσω μέσ στά ώραιά
κορμιά, πού γιά τ' άγρίλι τοῦ 'Ηρακλέα
παλεύουν, θαυμαστές ψυχές άντρίκειες.

Μέ τές άλλες γυναίκες δέν είμαι όμοια·
στόν αιώνα τό σοί μου θά φαντάζει
μέ τῆς άντρείας τ' άμάραντα προνόμια.

Μέ μάλαμα γραμμένος τό δοξάζει
σέ άστραφτερό κατεβατό μαρμάρου
ΰμνος χρυσός τοῦ άθάνατου Πινδάρου».

«Τά Έργα», 'Αλεξάνδρεια, 1915

Λορέντζος Μαβίλης

8. Η ΕΞΟΧΗ

Προβαίνει ὁ ἥλιος σ' ὅλη του τή χάρη
 κι ἀπό λάμψη τόν κόσμο πλημμυρίζει·
 μέσ στό χωράφι ἀτίμητο ζευγάρι
 ἀπό βόδια θωρεῖς νά τριγυρίζει.

Ἐδῶ κοιτᾶς περήφανο μοσχάρι
 στό πράσινο σιτάρι νά βαδίζει,
 ἔν' ἄλλο ἐκεῖ γυρμένο στό χορτάρι,
 καί τό πλατύ ρουθούνι νά καπνίζει.

Μύριες ἀξίνες σκάφτουνε τή γῆ
 κι ὑψωμένες στόν ἥλιο λαμπυρίζουν.
 Στόν κάμπο βασιλεύει θεία σιγή,

κι ἐνῶ θωρεῖς τά σπίτια νά καπνίζουν,
 ἄλλο πλιά δέ γρικᾶς τή χαραυγή,
 παρά τά βόδια ἀγάλι νά μουγκρίζουν.

«Ἀπαντα»

Στέφανος Μαρτζώκης

9. ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

Ὅταν, ὦ Ναέ παρθένε τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς,
 ὡς μετέωρον ὥραϊον
 εἰς γλαυκὸν αἰθέρα πλέων
 μέ τοῦ Φοίβου τὰς ἀκτίνες παίξης τὰς ἐσπερινάς,
 καί αἱ στίλβουσαι γλυφαί σου ὡς νά ἔλαβον ψυχὴν,
 ρίπτουν βλέμματα, γελῶσι,
 καί συστρέφονται καί ζῶσι,
 καί τῆς Πύρρας* ἐνθυμίζουν τὴν μυθώδη ἐποχὴν,
 σ' ἀτενίζω κι ὑποπτεύω μήπως εἶσαι τις χρυσεῖ,
 μήπως εἶσαι τις γλυκεῖα
 χρόνου ἄλλου ὀπτασία,
 κι ἡ ψυχὴ μου τρέμει αἴφνης, μὴ ἐξαλειφθῇς καὶ σύ!

Ἐπειδὴ ἐνόσφ' μένεις ἐκεῖ ἄνω τηλαυγής,
οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἐχάθη,
ἥτις ἔργα ἐπειράθη
ἄξι' ἀθανάτου ἄλλου κόσμου ἢ αὐτῆς τῆς γῆς.

Τῆς γῆς ὅπου ὅλα ρέουν, ὅλα σβήνουν ὡς σκιά,
καὶ πᾶν ἔσοχον καὶ θεῖον
πνεῦμα διαρκὲς μνημεῖον
μάτην κατὰ τοῦ ὀλέθρου ν' ἀντιστήσῃ κοπιᾷ.

Πόλις ἄλλοτε ἐνταῦθα ὡς μὲ ἄστρα οὐρανός,
πλήρης ἔλαμπε θαυμάτων
καὶ ναῶν καὶ ἀγαλμάτων,
καὶ τῶν ἄστρον σὺ ἐκείνων ἦσουν ὁ αὐγερινός.

Ἀλλ' ὁ Χρόνος ἵχνος πρῶτον θέτων ἄσφοον ποδῶν,
τὸν πολίτην καὶ τὴν πόλιν
φεύγει συναρπάσας ὅλην,
καὶ τοὺς τάφους ἀνατρέψας, καὶ σκορπίσας τὴν σποδόν.

Καὶ ἀφίνει τῆς πικρᾶς του νίκης τρόπαιον, τινὰ
λείψανα μεμονωμένα,
στήλην μίαν, ναὸν ἓνα,
ὅπου ἔρχονται καὶ κλαίουں τῆς ἐρήμου τὰ πτηνά.

«Ἡ Βάρβιτος»

Ἰωάννης Καρασούτσας

10. ΕΙΣ ΔΡΟΜΙΣΚΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ὑπάρχει εἰς ἀπόκεντρον τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν
λευκὸς δρομίσκος, σκιερὸς καὶ πλήρης μυστηρίου·
χλοάζει τὸ κατώφλιον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν,
καὶ τέμνεται ὑπὸ μικροῦ εἰς δύο ρυακίου.
Δὲν βλέπεις μέγαρα λαμπρὰ ἐκεῖ, ἀλλὰ ὠραίας
μικρὰς οἰκίας, ταπεινάς, χιόνος λευκοτέρας,
καὶ πρὸ αὐτῶν ἐδῶ κι ἐκεῖ ἀνθούσας πασχαλέας,
αἵτινες μύρον χύνουσι λεπτὸν εἰς τοὺς ἀέρας.

Ἄρωμα τί χρηστότητος καὶ θελκτικῆς γαλήνης
 μυρώνει τὴν μικρὰν ὁδὸν· δροσίζονται τὰ στήθη,
 τὸ βλέμμα ἀναπαύεται παντοῦ μετ' εὐφροσύνης·
 τὰ πάντα εἶναι δροσερά, λευκὰ καὶ ἀσυνήθη.
 Βαίνων ἐκεῖ, αἰσθάνεσαι γαλήνην οὐρανίαν·
 μικρὰν νομίζεις τὴν ὁδὸν ἐκείνην ἐκκλησίαν.
 Πλὴν διαφέρει τῶν ὁδῶν τῶν ἄλλων ὁ δρομίσκος,
 καθὼς πολυτελοῦς ναοῦ τῆς ἐξοχῆς ναῖσκος.
 Κι ἐνῶ Ἀθῆναι ὁ μικρὸς ἐκεῖνος δρόμος εἶναι,
 μακρὰν εὐρίσκεται αὐτῶν, δὲν εἶν' ἐκεῖ Ἀθῆναι.
 Εἰς τὰς ὥραίᾳς καὶ πτωχὰς οἰκίας του συγχρόνως
 βλέπεις παραπετάσματα λευκότερα χιόνος.
 Περᾶς κι ὑποὶ τὴν ἄκραν των νεᾶνις ἀργυρόπους,
 καὶ βλέπεις δύο γαλανοὺς ὥραίους κατασκόπους
 λαθραίως νὰ σὲ θεωροῦν. . . ἡ στόμα κορασίου,
 ὅπερ θαρρεῖς ἄνθος ροιᾶς ἢ ρόδον Ἀπριλίου.
 Ἐνίστε, ἄσμ' ἀφελὲς ἀκούεις ἐκεῖ βαίνων,
 ὅπερ νεᾶνις ἢ πτηνὸν εἰς τὸν κλωβὸν του ψάλλει,
 καὶ βλέπεις εἰς παράθυρον προκύπτουσιν παρθένον·
 θαρρεῖς πῶς εἶν' ἐκεῖ αὐγὴ καὶ εἶναι κόρης κάλλη.
 Ἄν εἶναι θέρος, θεωρεῖς ἐπὶ τῶν παραθύρων
 γάστρας μικρὰς βασιλικοῦ—ἄ, ὅχι καμελίας!
 Δὲν ρίπτει βλέμμα ὁ λαὸς εἰς ἄνθος χωρὶς μύρον,
 καὶ δημοκράτης, ἀγαπᾷ φυτὰ δημοκρατίας.
 Ὅπου βασιλικός, ἐκεῖ κι ἐργάτις κόρη μένει,
 τὴν ἐργασίαν της μ' ὁσμήν βασιλικοῦ μυρώνει,
 κι ἐργάζεται καλύτερον ἐγγὺς του καθημένη. . .
 Τὸ ζηλευμένον της φυτὸν τὴν χεῖρα της πτερώνει.
 Νὰ μένης ἄεργος ἐκεῖ καλεῖται ἁμαρτία,
 καὶ ἐργασία εἰς αὐτὸν ἐπικρατεῖ ἀγία.
 Εἶν' ὁ δρομίσκος ἱερὰ κυψέλη ἀνθρωπίνῃ,
 καὶ τῆς ἀργίας ἄγνωστος εἰσέτ' ἡ κατασχύνῃ.
 Μέγα συμβάν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἤρεμον καλεῖται
 κι εἰς τὰ πτωχὰ της χρονικὰ πολλὰκις ἱστορεῖται,
 ἂν πλανηθὲν τι ὄχημα ἐν μέσῳ της περάσῃ·
 μόλις ἡ ἄμαξα φανῇ καὶ μόλις ἐκεῖ φθάσῃ

ξανθὰς παρθένους θὰ ἰδῆς εὐθύμως νὰ προκύπτουν,
προσμειδῶσαι βλέμματα περίεργα νὰ ρίπτουν,
καὶ τῆς ἀμάξης ὀπισθεν καὶ τῶν τροχῶν πλησίον
ζητωκραυγὰς θ' ἀκροασθῆς περιχαρῶν παιδίων!

* * *

Πλὴν μὴ θαρρῆτε ἡ μικρὰ ὁδὸς ἐκείνη ὅτι
δὲν ἔχει τὰς περιχαρεῖς ὥραιάς της ἡμέρας·
κι ἐκεῖ ἐνίοτε ἤχουν φαιδραὶ φωναὶ καὶ κρότοι.
Ἐὰν τὸ Σάββατον ἐκεῖ διέλθῃς τὸ ἐσπέρας,
φαιδρους ἐργάτας θὰ ἰδῆς καὶ ὅμιλον παιδίων
περιχαρῶν· Κυριακῆς αὐγὴ ἑξημερώνει·
παύει πᾶν ἔργον, κλείεται ἡ θύρα τῶν σχολείων·
μὲ τὸν Θεόν του ὁ λαὸς τὰς χεῖρας του σταυρώνει...
Καὶ ἂν ἐκεῖ παραμονὴν περάσῃς Χριστουγέννων,
ἀνάστατον τὸν σκιερὸν δρομίσκον θ' ἀπαντήσῃς·
θὰ ἰδῇς πᾶν παράθυρον φαιδρῶς ἠνεωγμένον,
ἑκάστην θύραν ἀνοικτὴν παντοῦ θὰ θεωρήσῃς
καὶ ἀσυνήθην θόρυβον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν.
Συγκίνησιν, κατάνυξιν ὅπου στραφῇς ἀγίαν,
φωνὰς θ' ἀκούσῃς, ᾄσματα, ἐνίοτε καὶ λύραν,
καὶ ἀπὸ θύραν θὰ ἰδῇς παῖδας μικροὺς εἰς θύραν
ζητοῦντας τὰ Χριστοῦγεννα νὰ ψάλουν ἐπιμόνως.
Παρέκει, γραῖαν κλίνουσαν ἐμπρὸς σεπτῆς εἰκόνας
ν' ἀνάπτῃ μετὰ ζέσεως τὴν ἱερὰν λυχνίαν·
ἐγγὺς παρθένον ἔφηβον εἰς ἀνοικτὴν οἰκίαν
ἕως τὸ γόνυ ἔχουσιν ἐσθῆτα ὑψωμένην,
νὰ σκέπῃ μὲ τὴν γύμνωσιν τῆς ἀθωότητός της
τὴν κνήμην γυμνωμένην,
καὶ τὰς σανίδας τοῦ μικροῦ νὰ πλύνῃ δώματός της.
Θὰ ἰδῇς οἰκοδόσποιαν ἐκ παίδων κυκλουμένην
ἐκβάλλουσιν τοὺς ἄρτους της μὲ πτύον ἐκ κλιβάνου,
κι εἰσέτι τὴν Χριστόπιταν θερμὴν καὶ μυρωμένην·
ἦχον πλησίον σου αὐλοῦ θ' ἀκούσῃς καὶ τυμπάνου,
κι ἐνίοτε μὲ πάλλουσιν θ' ἀκροασθῆς καρδίαν,
τὸν κώδωνα τῆς ἐορτῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν...

Ἐκεῖ, ἄστος τις ἀγαθὸς καρπούς καὶ ἄνθη φέρει·
 παρέκει κόρη θελκτικὴ ἐσθῆτα ἐτοιμάζει,
 ἦν αὖριον πρῶτην φοράν εἰς τὸν ναὸν θὰ φέρῃ,
 καὶ παιδῶν ὄμιλος ἐκεῖ ἀγαλλομένων κράζει.
 Παντοῦ χαράν, φαιδρότητα καὶ τέρψιν θ' ἀπαντήσης,
 καὶ πῶς γεννᾶται ὁ Χριστὸς ἐκεῖ θὰ ἐννοήσης!

«Ποιήσεις»

Ἀχιλλ. Παράσχος

11. ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ

Τὴν θέσιν εἶδον τὴν κενὴν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος,
 ὅπου ὑפוῦτο ἡ Παλλὰς, ἡ κόρη τοῦ Φειδίου.
 Παρέσυρε τὸ ἄγαλμα ὁ διαρρέων χρόνος
 καὶ τίποτε δὲν σῶζεται, οὐτ' ἔχνος τοῦ μνημείου.

Καλύτερον! Δὲν ἀγαπῶ ρυτίδας εἰς τὸ κάλλος·
 δὲν ἀγαπῶ ἐρείπια καὶ ὄγκον συντριμμάτων·
 γλυκύτερος ὁ θάνατος ἢ τῶν ἐτῶν ὁ σάλος,
 ἄργα ροφῶν τὴν ὑπαρξιν καὶ ράκη ἀναπλάττων.

Ἐξευτελίζει τῶν ἐτῶν ἡ σαρκώδης πάλῃ
 παραμορφοῦσα, φθείρουσα, ἀθάνατα μνημεῖα·
 δὲν εἶναι πλέον ἄγαλμα τοῦ λίθου ἡ σκυτάλη,
 καὶ νικωμένη φαίνεται ἡ μεγαλοφυΐα.

Τί ἔγινε τὸ ἄγαλμα, οὐδεὶς γνωρίζει πλέον!
 Οὐδεὶς τὸ εἶδεν ἄμορφον, παλαιὸν πρὸς τὸν χρόνον·
 ἀκμαῖον τὸ ἀπήλαυσαν, τὸ ἔχασαν ἀκμαῖον
 καὶ μένει ζῶσα ἡ εἰκὼν τῆς καλλονῆς του μόνον.

«Ἀπαντα»

Λημ. Παπαρηγόπουλος

12. ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΑΪΤΟ

Ἀπὸ μικρὸ κι ἀπ' ἄφαντο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
 παίρνεις κορμί μέ τόν καιρό καὶ δύναμη κι ἀγέρα,
 κι ἀπλώνεις πῆχες τὰ φτερά καὶ πιθαμές τὰ νύχια,

καί μέσ στά σύννεφα πετᾶς, μέσ στά βουνά ἀνεμίζεις.
 Φωλιάζεις μέσ στά κράκουρα*, συχνονιμᾶς μέ τ' ἄστρα,
 μέ τή βροντή ἔρωτεύεσαι κι ἀπιδρομᾶς καί παίζεις
 μέ τ' ἄγρια τ' ἀστροπέλεκτα καί βασιλιά σέ κράζουν
 τοῦ κάμπου τά πετούμενα καί τοῦ βουνοῦ οἱ πετρίτες*.
 Ἔτσι γεννήθηκε μικρός κι ὁ πόθος μου στά στήθη
 κι ἀπ' ἄφαντο κι ἀπ' ἄπλερο πουλάκι, σταυραϊτέ μου,
 μεγάλωσε, πῆρε φτερά, πῆρε κορμί καί νύχια,
 καί μοῦ ματώνει τήν καρδιά, τά σωθικά μου σκίζει.
 Κι ἔγινε τώρα ὁ πόθος μου αἰτός, στοιχειό καί δράκος,
 κι ἐφώλιασε βαθιά βαθιά μέσ στ' ἄσαρκο κορμί μου,
 καί τρώει κρυφά τά σπλάχνα μου, κρυφοβοσκάει τή νιότη.
 Μπεζέρισα* νά περπατῶ στοῦ κάμπου τά λιοβόρια.
 Θέλω τ' ἀψήλου ν' ἀνεβῶ, ν' ἀράξω θέλω, αἰτέ μου,
 μέσ στήν παλιά μου κατοικιά, στήν πρώτη τή φωλιά μου,
 θέλω ν' ἀράξω στά βουνά, θέλω νά ζῶ μέ σένα.
 Θέλω τ' ἀνήμερο καπρί, τ' ἀρκούδι, τό πλατόνι*,
 καθημέρνή μου κι ἀκριβή νά τά ἔχω συντροφιά μου.
 Κάθε βραδούλα, καθ' αὐγή, θέλω τό κρύο τ' ἀγέρι
 νά ῥχεται ἀπό τή λαγκαδιά, σά μάνα, σάν ἀδέρφι,
 νά μοῦ χαϊδεύει τά μαλλιά καί τ' ἀνοιχτά μου στήθη.
 Θέλω ἡ βρυσούλα, ἡ ρεματιά, παλιές γλυκές μου ἀγάπες,
 νά μοῦ προσφέρουν γιαντικό τ' ἀθάνατα νερά τους.
 Θέλω τοῦ λόγγου τά πουλιά μέ τόν κελαηδισμό τους
 νά μέ κοιμίζουν τό βραδύ, νά μέ ξυπνοῦν τό τάχυ,
 καί θέλω νά ἔχω στρῶμα μου, νά ἔχω καί σκέπασμά μου,
 τό καλοκαίρι τά κλαδιά καί τό χειμῶν' τά χιόνια.
 Κλωνάρια ἀπ' ἄγριοπρίναρα, φουρκάλες ἀπ' ἐλάτια,
 θέλω νά στρώνω στοιβανιές* κι ἀπάνω νά πλαγιάζω,
 ν' ἀκούω τόν ἦχο τῆς βροχῆς καί νά γλυκοκοιμιέμαι.
 Ἀπ' ἡμερόδεντρο, αἰτέ, θέλω νά τρώω βαλάνια,
 θέλω νά τρώω τυρί ἀλαφιοῦ καί γάλα ἀπ' ἄγριο γίδι.
 Θέλω ν' ἀκούω τριγύρω μου πεῦκα κι ὀξυές νά σκούζουν,
 θέλω νά περπατῶ γκρεμνούς, ραϊδιά*, ψηλά στεφάνια*,
 θέλω κρεμάμενα νερά δεξιά ζερβιά νά βλέπω.
 Θέλω ν' ἀκούω τά νύχια σου νά τά τροχᾶς στά βράχια,

ν' ἀκούω τήν ἄγρια σου κραυγή, τόν ἴσκιο σου νά βλέπω
 Θέλω, μά δέν ἔχω φτερά, δέν ἔχω κλαπατάρια*,
 καί τυραννιέμαι καί πονῶ καί σβηέμαι νύχτα μέρα.
 Παρακαλῶ σε, σταυραιτέ, γιά χαμηλώσου λίγο,
 καί δῶς' μου τίς φτεροῦγες σου καί πάρε με μαζί σου,
 πάρε με ἀπάνου στά βουνά, τί θά μέ φάει ὁ κάμπος !

(«Απαντα»)

Κώστας Κρυστάλλης

13. ΟΡΘΟ ΣΤΕΚΕΣΑΙ ΑΝΤΙΚΡΥ ΜΟΥ, ΟΛΟΜΟΡΦΟ ΒΟΥΝΟ

Ὁρθό στέκεσαι ἀντίκρυ μου, ὁλόμορφο βουνό,
 βουνό μέ τ' ἄσπρα μάρμαρα καί τά σγουρά τά πεῦκα,
 γλαρό, ἱλαρό πρὸς τό γλαυκόν ὑψώνεσαι οὐρανὸ
 καί λιγερόκορμο καθὼς τῶν λαγκαδιῶν σου ἡ λεύκα.

Ὀλόγυμνη ἡ χαλκόμαβη χυτή σου κορυφή,
 στά πλάγια σου σά μέ χλωρά σμαράγδια ἄριοντυμένο,
 ἔτσι χρυσό στό δειλινὸ καθὼς ἔχεις βαφεῖ,
 ὡσάν ὁλόφωτο ὄνειρο φαντάξεις ὑψωμένο.

Ὀλόρθο, ὁλόφωτο ὄνειρο πού ἡ κορυφή ψηλά
 ἀνέγνοιασθη, ἂν στά πόδια της κοιλάδα πρασινίζει
 κι ἂν τραγουδοῦνε τά πουλιά καί τό νερό κυλᾷ,
 ἀτάραχη πρὸς τό γλαυκὸ περίγυρο ἀντικρίζει.

Καί μόνο τή γαλήνη της ἀφήνει νά συρθεῖ,
 ἴσκιος στή ράχη ρόδινος καί στήν πλαγιά ν' ἀπλώσει,
 καί μόνο τήν ἀνάσα της σκορπίζει νά χυθεῖ,
 τό ράθυμο τό δειλινὸ γλυκά νά βαλσαμώσει.

Μέ τό νερό στά βάθη σου, βουνό, πού ἀργοκυλᾷ
 καί μέ τό πεῦκο, ὁλόγυρα τό δάσος πού τό κλείνει
 καί τόν ἀέρα χαίρεται πού φτάνει ἀπὸ ψηλά
 καί στά κλαδιά του χύνεται, κύμα καί φλοῖσβος σβήνει.

Μέ τήν κοιλάδα ἐμέ ἡ ζωὴ καὶ τὴν πλαγιά ἀδελφή,
 δέ φτάνει μῆτε ὥς ὄνειρο τό ψῆλος σου νά ᾿γγίσει.
 ὦ, ἅς ἦταν τῇ γαλήνῃ της μονάχα μιὰ κορφή
 καὶ στό δικό της δειλινό ροδόχρωμη νά χύσει.

«Ἀπλοί Τρόποι»

Κώστας Χατζόπουλος

14. ΣΩΚΡΑΤΗΣ

Μέ τό γλυκό κρασί ἡ μαγεύτρα Πλάνη
 τίς ταπεινές ψυχές μεθάει κι εὐφραίνει·
 μέ τό πικρό φαρμάκι ἡ Ἀλήθεια ραίνει
 τοῦ ἀδούλωτου μετώπου τό στεφάνι.

Ἔτσι τοῦ Χάρου τό ποτήρι ἀγγίζει
 στά χεῖλη του τ' ἀχνά ὁ Σωκράτης, κι ὅπως
 τῆς μέθης τό ποτήρι ὁ χαροκόπος,
 ὥς τῇ στερνῇ ρανίδα τό στραγγίζει.

Σκεπάζει μέ τῇ φτωχική χλαμύδα
 τὴν ὄψη του, νά μή φανεῖ τό ἀχνάρι
 τοῦ πόνου ἀντίκρου στό θαμπό λυχνάρι,
 καὶ κρᾶζει ξεψυχώντας: οὐ δέ ν ο ἶ δ α !

Περνοῦν οἱ αἰῶνες. Οἱ σοφοὶ σκυμμένοι
 στοῦ λογισμοῦ τὰ βύθη ἀνασκαλεύουν
 τ' ἀνέγγιχτα, καὶ μέ σκιές παλεύουν·
 καὶ τό μυστήριο τῆς ζωῆς μυστήριο μένει.

Καὶ κρᾶζουν: οὐ δέ ν ο ἶ δ α ! κι ἡ μορφή του
 φωτόλουστη, ὀλοζώντανη προβάλλει
 μπροστά τους, καθρεφτίζοντας τὰ κάλλη
 ψυχῆς ἀγγελικῆς· μορφή προφήτου...

«Ὅταν νεκρό στό χάος ἔν' ἄστρο σβέσει,
 χρόνοι κι αἰῶνες καὶ καιροὶ περνᾶνε
 κι ἀκόμα ὁ κόσμος τό θωρεῖ, σάν νά ᾿ναι
 τ' ἄστρο ψηλά στήν ἴδια του τῇ θέσῃ.

«Ἐσπερινός»

Ἰωάννης Πολέμης

15. ΔΙΚΟ ΜΟΥ ΦΩΣ

Μεσουρανίς ή όλόφεγγη ή Σελήνη
λαμποκοπά κι αστράφτει πέρα ως πέρα,
τό φώς της μέσ στον έρημον αϊθέρα
τής νύχτας όλα τ' άλλα φώτα σβήνει.

Μά εκεί βαθιά, πού ροδοφέγγει ή μέρα,
όταν μικρή ζωή στή νύχτα μένει,
έν' άστρο λίγο μά δικό του χύνει
φώς τρέμιο από τήν άγνωστή του σφαίρα.

Κι είπα: τέτοιο καλό μακριά 'πό μένα,
άφοϋ κοντά σέ μεγαλεία ξένα
ό,τι σιμώνει τό δικό του χάνει.

καλύτερα μακριά και μοναχός μου !
Σέ μιά άγνωστη κρυφή γωνιά του κόσμου
λίγο μά και δικό μου φώς μέ φτάνει.

«Σκαραβαΐοι και Τερρανόττες»

Ιωάννης Γρυπάρης

16. ΤΟ ΛΕΝΕ Τ' ΑΗΔΟΝΑΚΙΑ

"Α ! πώς χτυπά καμιά φορά τούτ' ή καρδιά κι αναφερεῖ
τώρα στα γεροντάματα,
σάν νιός νά ξαναχαίρομαι φεγγάρι - μέρα, άστροφεγγιά,
δύσες, γλυκοχαράματα.

Σάν άπ' τήν τάξη τή μουχλή, στό πατρικό μου νά γυρνῶ,
και νά 'χω σκόλη τρήμερη.
και νά είμαι για τό Γαλατά και για τ' άθάνατο βουνό,
μέ τήν πλαγιαία τήν ήμερη.

Κι εκεί σά νά μέ καρτεροϋν γιδάρηδες μου πιστικοί,
πρατάρηδες* συντρόφοι μου,
μ' άλλους νά μπαίνω στο λογγά κι άλλοι άπ' τήν άγναντη κορφή
νά ρίχνουν στο πιστρόφι μου.

Κι ακόμα σά νά 'ν' ἔτοιμα, τυρί, μυζήθρα, τό σφαχτό,
καί τό γλυκό τό νιώτικο,
κι ἀπά σέ πλατανόφυλλα τό κοκορέτσι τό ζεστό,
καί τό ρακί τ' αἰλιώτικο.

Κι ὕστερα σά νά μοῦ κρατοῦν τήν καλαμάτα στό χορό
βλαχοῦλες καί βλαχόπουλα,
κι ἐκεῖ πού σειέμαι καί λυγῶ καί στρίβω καί νυχοπατῶ,
νά μοῦ φωνάζουν : ὅπουλα !...

Ἄ ! πῶς χτυπᾷ καμιά φορά τούτ' ἡ καρδιά κι ἀναφτερᾷ,
καί πῶς μ' ἀνάβουν τά αἵματα,
σά νά 'μ' ἐκεῖ καί τραγουδῶ μέ τή φλογέρα συνοδιά :
«Τό λένε τ' ἀηδονάκια στά κλεισορέματα...»

«Μεσολογγίτικα»

Μιλτιάδης Μαλακάσης

17. ΔΕΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Χριστέ μου, δῶσ' του τή χαρά, τή μόνη πού μπορούσε
νά σοῦ ζητήσει ἀπάνω ἐκεῖ νοσταλγικά ἡ ψυχὴ του,
κάνε τό θαῦμα κι ἄσε τον νά ζήσει ὅπως ἐξοῦσε
σέ μιά μεριά πού τάχατες νά μοιάζει τό νησί του.

Νά 'ναι τά βράχια στό γκρεμό βαθιά κουφαλισμένα,
νά 'χει σωριάσει ἡ θάλασσα στήν ἀμμουδιά τά φύκια
κι ἀράδα ἀράδα στό γιαλό δεμένα, ἀποσταμένα,
νά σιγοτρίζουν τά φτωχά σκιαθίτικα καΐκια.

Νά 'ν' οἱ νησιώτισσες οἱ γριές, κι οἱ νιές οἱ πεθαμένες,
αὐτές, πού τίς θλιμμένες τους μᾶς ἔλεγε ἱστορίες
νά γνέθουν τό λινάρι οἱ γριές στήν πόρτα καθισμένες,
καί στά παράθυρα σιμά ν' ἀνθίζουν οἱ γαζίες.

Κι ὕστερα ακόμα νά 'ναι ἑλιές καί νά 'ναι κυπαρίσσια,
σκυμμένα νά 'ναι, καί τό φῶς τ' ἀχνό νά προσκυνᾷ,
νά τότε περιμένουνε στὸν κάμπο τά ξωκλήσια,
καί τήν καμπάνα τους μακριά οἱ ἀγγέλοι νά χτυπᾷνε.

Δῶσ' του, Χριστέ μου, τή γλυκιά χαρά νά ἰδεῖ καί πάλι,
 τή γνώριμή του τή ζωή κοντά στ' ἀκροθαλάσσι,
 ἄχ! ἔτσι ἄθῶα κι ἔτσι ἀπλά κι ἀγνά ὥς τήν εἶχε ψάλλει,
 πού τῆς ἀξίζει ἐκεῖ ψηλά, μαζί μ' αὐτόν ν' ἀγιάσει...

«Σχιές»

Λάμπρος Πορφύρας

18. ΤΟ ΣΤΕΡΝΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Πῆραν στρατί στρατί τό μονοπάτι
 βασιλοποῦλες καί καλοκυράδες,
 ἀπό τίς ξένες χῶρες βασιλιάδες
 καί καβαλάρηδες ἀπάνω στ' ἄτι.

Καί γύρω στῆς γιαγιᾶς μου τό κρεβάτι,
 ἀνάμεσ' ἀπό δύο χλωμές λαμπάδες,
 περνούσανε, καί σάν τραγουδιστάδες
 τῆς τραγουδοῦσαν — ποιός τό ξέρει; — κάτι.

Κανείς γιά τῆς γιαγιᾶς μου τήν ἀγάπη,
 δέ σκότωσε τό Δράκο ἢ τόν Ἀράπη,
 καί νά τῆς φέρει ἄθάνατο νερό.

Ἡ μάνα μου εἶχε γονατίσει κάτω·
 μ' ἀπάνω — μιά φορά κι ἓναν καιρό —
 ὁ Ἀρχάγγελος χτυποῦσε τά φτερά του.

«Σχιές»

Λάμπρος Πορφύρας

19. ΚΥΠΡΟΣ

Κύπρο, πῶς νά σέ πῶ; — μικρήν Ἑλλάδα,
 ἢ τῆς Ἑλλάδας κόρη, ἢ Ἑλλάδα ἀκεραία;
 Μά ὅπως καί νά σέ πῶ, ἐσύ λαμπάδα,
 καίεις στούς αἰῶνες μέσα πανωραία,

στήν πνοή τῶν Αὐρῶν καί τῶν Ζεφύρων!...
 Κόρες σου ἐσέ ἀκριβές οἱ Ροδαφνοῦσες,
 ὦ χώρα τῶν Ἑρώτων καί τῶν Μύρων,
 ὦ Νησί φιλημένο ἀπό τίς Μοῦσες!

Μ' ἂν εἶσαι μέ τ'ς ἀνθούς τοῦ γλυκανίσου
 καί μέ τά ροδοστάματα πλασμένη,
 εἶσαι καί Μάνα τῆς Συγκλητικῆς σου,
 ὦ Μεγαλόνησο ἀντρειωμένη!

Καί μέ τοῦ Ἀντρονικού σου τήν ψυχή,
 στά Μαρμαρένια Ἀλώνια,
 πόσες φορές δέν πάλεψες ἐσύ
 μέ τό Χαμό; Καί βγῆκες ἀπ' τά χρόνια

πάντα ξανανιωμένη — ἄξαφνο φύλλο
 ἄνοιξης νέας! Γιατί στήν ἀγκαλιά σου
 κρατᾷς σά φυλαχτό τό Τίμιο Εὐλο,
 - πού σοῦ φερε ἡ βυζαντινὴ Κυρά σου.

Καί δέν μπορεῖ κανένα ξένο χέρι
 νά σοῦ τό πάρει δίχως νά καεῖ,
 ὦ Κύπρο, ἀπό τό θεῖο Περιστερί
 τρισαγιασμένη, ὦ Κύπρο Ἑλληνική.

Εἴμ' εὐτυχῆς πού σέ εἶδα, πού τά δῶρα
 ἔψαλλα τά κρυφά σου — Χελιδόνι! —
 καί πιό εὐτυχῆς ἂν θέ νά ζῶ τήν ὥρα
 τῆς Λευτεριᾶς σου, πού ἔρχεται, σιμώνει.

Περιοδικό «Νέα Ἑστία»

Σωτήρης Σκίπτης

20. ΔΟΥΗΣ

Σπύρο, ὅχ τά βάθη τῆς καρδιᾶς σοῦ δίνω τήν εὐκή μου.
 Μακαρισμένοι σου οἱ γονιοί πού τέτοιο παλικάρι
 μέσα στά σπλάχνα τους νά δοῦν ἀξιώθηκαν, παιδί μου·
 μακαρισμένη τοῦ χωριοῦ κι ἡ νιά πού θά σέ πάρει.

Τί μαῦρα χρόνια πέρασαν, καταραμένα χρόνια!
Μέ σιχασιᾶς μᾶς ἔβλεπε ὅλος ὁ κόσμος μάτι,
κι ἦτανε, Σπύρο μου, νά κλαῖς πού ἡ τόση καταφρόνια,
τό τόσο μίσος κι οἱ ντροπές, μᾶς ἄξιζαν κομμάτι.

Πρῶτος ἐσύ, ὁ Μητρόπουλος, ὁ Πύργος, κι ἄλλα ἀδέρφια
μᾶς χύσατε παρηγοριᾶς μέσ στίς πληγές μας λάδι·
μᾶς φαίνεται σά νά σκορποῦν στόν οὐρανό τά νέφια,
σά νά προβάλλει ἀλάργα ἐκεῖ ἡ πούλια στό σκοτάδι.

Μά δέ σοῦ πρέπει, Σπύρο μου, μέσ στό χωριό νά μείνεις,
δέν πρέπει φτυάρια καί τσαπιά τό χέρι σου νά ἀγγίζει·
κατέβα ὥς τήν Ἀθήνα μας Φραγκορωμιός νά γίνεις
ἐδῶ δέν τυραγνάει δουλειά μήτ' ἥλιος δέ μαυρίζει.

Ἄσε τή γλώσσα τοῦ χωριοῦ καί, Σπύρο μου, ἐτοιμάσου
νά μάθεις γλώσσα πού ὁμορφιές ἔχει πολλές καί κάλλη·
μᾶς ἔκανε τήν πρώτη ἀρχή τό τηλεγράφημά σου...

Ἔλα, προσμένουν μ' ἀγκαλιά ὀρθάνοιχτη οἱ δασκάλοι.

Ὅμως τί λέω; Ἄν ἔρθουνε νά σέ γνωρίσουν ξένοι,
μέ πιάνει φρίκη, τί μπορεῖ νά μᾶς κακοντροπιᾶσεις.
Λούη! ἡ πατρίδα τ' ἀπαιτεῖ ὁ τόπος τό προσμένει,
νά ἀφήσεις τά ρωμαϊκά καί γαλλικά νά πιάσεις.

Σπύρο, ἂν ποτέ κανένας τους ὥς τό χωριό ξεπέσει
ἀπ' τήν Ἀθήνα, κι ἂν σοῦ πεῖ τήν τσάπα σου ν' ἀφήσεις,
ἀκούμπα ἐσύ τά χέρια σου στήν ἀτσαλένια μέση
καί καταδέξου μιά στιγμή νά τόν παρατηρήσεις.

Νιός θά 'ναι μά θ' ἀσπρολογοῦν τά λιγοστά μαλλιά του·
μέ τή θωριά του σά φλουρί, μέ χεῖλια πανιασμένα,
μ' ἄλαμπα μάτια καί τσιμπλιά, ματόφυλλα πεσμένα,
θά σοῦ μιλᾷ, ἀνασαίνοντας σάπια πνοή θανάτου.

Καί πές του, ἂν θέλει μιά φορά κι αὐτός νά ζωντανέψει,
νά κάνει μέση σίδερο, πλεμόνια σά στουρνάρι,
ἄς ἔρθει, πές του, ὥς τό χωριό μαζί σου νά δουλέψει
μέ τσάπα καί ξινάρι.

21. ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΜΑΣ ΣΠΙΤΙ

Τό πατρικό μας σπίτι, στό λιμάνι,
πού γνώρισε δυό ολάκερους αιώνες,
σέ τέσσερες στεκότανε κολόνες
παμπάλαιο άπ' τόν καιρό τοῦ Ὁσμάνη.

Στή στέγη του ἄν βροντούσανε οἱ χειμῶνες,
κυκλώπειο πάντα κι ἄτρεμον ἐφάνη·
ψηλά οἱ ἁγιονορείτικες εἰκόνες
μέ τό ἱερό ὀλοτρόγυρα λιβάني.

Κι ὅταν ἡ Μούσα ἐπάνω σου ἀγρυπνοῦσε,
καί τά φτερά κρατώντας ἀπλωμένα,
τό χέρι μου καλόβουλη ὀδηγοῦσε,

ψηλώνανε οἱ κολόνες του ὀλοένα,
νά πᾶνε ἀεροσάλευτο τό σπίτι
στόν ἔβδομο οὐρανό τοῦ Ἀποσπερίτη!

«Ὁ ἀνθισμένος δρόμος»

Στέφανος Δάφνης

22. ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

α') Τό φτάσιμο

Θά βραδιάζει ἡ μέρα, ὅταν θά φτάνομε
στοῦ χωριοῦ τ' ἀποσκιωμένα ἁλώνια·
θά φανοῦν λευκά τά χωριατόσπιτα
πίσω ἀπό τῶν πεύκων τ' ἀκροκλώνια.

Μακριά θ' ἀκούονται ἄρνιων βελάσματα·
βραδινή καμπάνα θά σημαίνει·
στή βρυσούλα βόδια θά ποτίζονται,
θά καπνίζουν φοῦρνοι φλογισμένοι.

Θά βαθιανασαίνομε στό διάβα μας
μυρωδιά ἀπό στάχια θερισμένα.
Θά μᾶς εὐχηθοῦν τό «καλῶς ἦρθατε»
χέρια ἀπό τόν κάματο ἀργασμένα.

Ἀπὸ τὸ κατώφλι ἀναμερίζοντας
 τοῦ καιροῦ τ' ἀγκάθια καὶ τὰ χόρτα,
 τοῦ κλειστοῦ παλιόπυργου θ' ἀνοίξομε
 τὴ βαριά τὴ σιδερένια πόρτα.

β') Γλυκοχάραμα

Θά μᾶς ποῦν τὸ πρῶτο καλημέρισμα
 πρωτοξύπνητα τὰ χελιδόνια
 στὶς φωλιές τοῦ πύργου — πρῶτο σάλεμα
 τῆς ζωῆς θά φτάσει ἀπὸ τ' ἁλώνια.

Καὶ θά τρικυμίσουν τίς ἀτάραχτες
 τῶν βουνῶν πλαγιές, τίς σμαραγδένιες,
 οἱ φωνές, ποὺ μαρτυροῦν τὸ ξύπνημα
 τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς δουλειᾶς τίς ἔγνοιες.

Στ' οὐρανοῦ τὸ ρόδισμα κατάντικρυ
 τὰ κλειστά μας μάτια θ' ἀνοιχτοῦνε
 κι ὕστερα ἀπὸ τόσα βασιλέματα
 πρῶτο γλυκοχάραμα θά ἰδοῦνε.

γ') Τὸ τάμα

Γλιστερό τὸ μονοπάτι ἀπὸ πευκόφυλλα
 στοῦ χωριοῦ τὴν ἐκκλησοῦλα θά μᾶς φέρει
 θά ζητᾷ σέ σκίνων κλώνους μέ τρεμόγελο
 νά συγκρατηθεῖ τ' ἀδύνατό μου χέρι.

Κάτω ἀπὸ φτελιές ψηλόκορμες, κισσόζωστες,
 ἄγριο κλῆμα τὴ σκεπὴ της θ' ἀποκρύβει.
 Κι ἂν δέν ἦταν κρεμασμένο ἐκεῖ τὸ σήμαντρο,
 δέν ξεχώριζε ἀπὸ χωριανὸ καλύβι.

Ταπεινὴ, φτωχούλα, ἡ πίστη τὴ θεμέλιωσε
 κι ἔχει γύρω εἰκόνες ἄτεχνα γραμμένες,
 μὰ εἶν' ὁ Θεὸς ἐκεῖ κοντύτερα στὸν ἄνθρωπο,
 παρὰ σ' ἄλλες ἐκκλησιές λαμπροχτισμένες.

Στ' Ἅγιο Βῆμα ἔμπρός, λυγίζοντας τὰ γόνατα,
προσευχὴ ἢ ψυχὴ μου ἀμίλητη θά λείπει,
καὶ τὰ χέρια μου θ' ἀνάψουν καθὼς τό 'ταξα,
τό καντήλι πού μερόνυχτα θά καίει.

δ') Τὰ πρωτοβρόχια

Μέ τὰ πρωτοβρόχια θά 'ρθουν τὰ μηνύματα
τοῦ χειμῶνα: τό ποτάμι θά θολώσει,
θά τριζοβολοῦν ξερά τὰ πλατανόφυλλα,
θά κρυσώσει ἡ νύχτα καὶ θά μεγαλώσει.

Θά δροσοσταλάζουν κόκκινα τὰ κούμαρα,
κυκλαμιές θ' ἀνθοῦν στό χῶμα ταίρια ταίρια,
θά καπνίζουν σφαλιστά τὰ χωριατόσπιτα,
καὶ θ' ἀρχίσουν τὰ σπιτιάτικα νυχτέρια.

Θά σωπάσει ὁ τζίτζικας, κι ἐτοιμοτάξιδα
γι' ἄλλων τόπων ἀνοιξη, μακριὰ ἀπ' τὰ χιόνια,
βράδυ βράδυ ὥς τὰ μεσούρανα θά χύνονται,
μαῦροι φτερωτοὶ σταυροί, τὰ χελιδόνια.

Ὡ χαρά μας! τό χειμῶνα θά προσμένουμε,
δίχως πάγους καὶ χιονιές νά φοβηθοῦμε:
τῆς ζωῆς μας τό στερνὸ ταξίδι ἐκάναμε
καὶ τὴν ἀνοιξη ἄλλων τόπων δέν ποθοῦμε!

«Θά βραδιάζει»

Γεώργιος Ληοσίτης

23. ΦΩΝΕΣ

Ἰδανικές φωνές κι ἀγαπημένες
ἐκείνων πού πεθάναν, ἢ ἐκείνων πού εἶναι
γιά μᾶς χαμένοι σάν τοὺς πεθαμένους.

Κάποτε μές στὰ ὄνειρά μας ὁμιλοῦνε·
κάποτε μές στὴν σκέψη τές ἀκούει τό μυαλό.

Καὶ μέ τόν ἦχο των γιά μιά στιγμή ἐπιστρέφουν
ἦχοι ἀπὸ τὴν πρώτη ποίηση τῆς ζωῆς μας—
σά μουσική, τὴν νύχτα, μακρυνή, πού σβήνει.

«Ποιήματα» τ. Α'.

Κ. Π. Καβάφης

24. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Μαζεύτηκαν οί 'Αλεξανδρινοί
νά δοῦν τῆς Κλεοπάτρας τὰ παιδιά,
τόν Καισαρίωνα, καί τὰ μικρά του ἀδέρφια,
'Αλέξανδρο καί Πτολεμαῖο, πού πρώτη
φορά τὰ βγάζαν ἔξω στό Γυμνάσιο,
ἐκεῖ νά τὰ κηρύξουν βασιλεῖς,
μέσ στή λαμπρή παράταξη τῶν στρατιωτῶν.

Ὁ 'Αλέξανδρος — τόν εἶπαν βασιλέα
τῆς Ἀρμενίας, τῆς Μηδίας, καί τῶν Πάρθων.

Ὁ Πτολεμαῖος — τόν εἶπαν βασιλέα
τῆς Κιλικίας, τῆς Συρίας, καί τῆς Φοινίκης.

Ὁ Καισαρίων στέκονταν πιο ἔμπροστά,
ντυμένος σέ μετάξι τριανταφυλλί,
στό στήθος του ἀνθοδέσμη ἀπό ὑακίνθους,
ἡ ζώνη του διπλή σειρά σαπφείρων κι ἀμεθύστων,
δεμένα τὰ ποδήματά του μ' ἄσπρες
κορδέλες κεντημένες μέ ροδόχροα μαργαριτάρια.
Αὐτόν τόν εἶπαν πίοτερο ἀπό τοὺς μικροὺς,
αὐτόν τόν εἶπαν Βασιλέα τῶν Βασιλέων.

Οἱ 'Αλεξανδρινοί ἐνιωθάν βέβαια
πού ἦσαν λόγια αὐτά καί θεατρικά.

'Αλλά ἡ μέρα ἦτανε ζεστή καί ποιητική,
ὁ οὐρανός ἔνα γαλάζιο ἀνοιχτό,
τό 'Αλεξανδρινό Γυμνάσιον ἔνα
θριαμβικό κατόρθωμα τῆς τέχνης,
τῶν αὐλικῶν ἡ πολυτέλεια ἔκτακτη,
ὁ Καισαρίων ὅλο χάρις κι ἐμορφιά
(τῆς Κλεοπάτρας υἱός, αἷμα τῶν Λαγιδῶν).
κι οἱ 'Αλεξανδρινοί ἔτρεχαν πιά στήν ἐορτή,
κι ἐνθουσιάζονταν, κι ἐπευφημοῦσαν
ἐλληνικά, κι αἰγυπτιακά, καί ποιοῖ ἐβραϊκά,

γοητευμένοι μέ τ' ώραίο θέαμα —
 μ' ὅλο πού βέβαια ἤξευραν τί ἄξιζαν αὐτά,
 τί κούφια λόγια ἦσαν αὐτές οἱ βασιλεῖς.

«Ποιήματα» τ. Α'.

Κ. Π. Καβάφης

25. ΠΑΛΑΜΑΣ

Ἦχῃστε, οἱ σάλπιγγες . . . Καμπάνες βροντερές,
 δονήστε σύγκορμη τή χώρα, πέρα ὡς πέρα . . .
 Βογκῇστε, τύμπανα πολέμου. . . Οἱ φοβερές
 σημαῖες, ξεδιπλωθεῖτε στὸν ἄερα!

Σ' αὐτό τό φέρετρο ἀκουμπᾷ ἡ Ἑλλάδα! Ἐνα βουνό
 μέ δάφνες ἄν ὑψώσουμε ὡς τό Πήλιο κι ὡς τήν Ὀσσα,
 κι' ἄν τό πυργώσουμε ὡς τόν ἔβδομο οὐρανό,
 ποῖον κλεῖ, τί κι ἄν τό πεῖ ἡ δικιά μου γλώσσα;

Μά Ἐσύ, Λαέ, πού τή φτωχή Σου τή μιλιά,
 Ἦρωας, τήν πῆρε καί τήν ὕψωσε ὡς στ' ἀστέρια,
 μεράσου τώρα τή θεϊκή φεγγοβολιά
 τῆς τέλειας Δόξας Του, ἀνασήκωσ' Τον στά χέρια

γιγάντιο φλάμπουρο, κι ἀπάνω κι ἀπό μᾶς
 πού Τόν ὑμνοῦμε, μέ καρδιά ἀναμμένη,
 πές μ' ἕνα μόνο ἀνασασμόν: «ὁ Παλαμᾶς!»,
 ν' ἀντιβογκήσει τ' ὄνομά Του ἡ Οἰκουμένη!

Ἦχῃστε, οἱ σάλπιγγες. . . Καμπάνες βροντερές,
 δονήστε σύγκορμη τή χώρα, πέρα ὡς πέρα, . . .
 Βογκῇστε, βούκινα πολέμου!. . . Οἱ ἱερές
 σημαῖες, ξεδιπλωθεῖτε στὸν ἄερα!

Σ' αὐτό τό φέρετρο ἀκουμπᾷ ἡ Ἑλλάδα! Ἐνας λαός,
 σηκώνοντας τὰ μάτια του, τή βλέπει·

κι ἀκέραιος φλέγεται ὥσπερ τ' ἄδυτο ὁ Ναός,
κι ἀπὸ ψηλὰ νεφέλῃ Δόξας Τόνη σκέπει.

Τί πάνωθέ μας, ὅπου ὁ ἄρρητος παλμός
τῆς αἰωνιότητος ἀστράφτει, αὐτὴ τὴν ὥρα
Ὁρφέας, Ἡράκλειτος, Αἰσχύλος, Σολωμός
τὴν ἅγια δέχονται ψυχὴ τὴν τροπαιοφόρα,

πού, ἀφοῦ τό Ἔργο της θεμέλιωσε βαθιά
στὴ γῆν αὐτὴν μέ μιὰν ἰσόθεη Σκέψη,
τόν τρισμακάριο τώρα πάει ψηλὰ τόν Ἰακχο
μέ τοὺς ἀθάνατους θεοὺς γιὰ νὰ χορέψει.

Ἦχῃστε, οἱ σάλπιγγες. . . Καμπάνες βροντερές,
δονῆστε σύγκορμη τὴ χώρα, πέρα ὥς πέρα. . .
Βόγκα, Παϊάνα! Οἱ σημαῖες οἱ φοβερές,
στῆς Λευτεριάς ξεδιπλωθεῖτε τὸν ἀέρα!

«Ἀπαντα» τ. Β'

Ἄγγελος Σικελιανός

26. Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΑΣΙΝΗΣ

Ἀσίνην τε...

Ι.Μ.Α.Λ.

Κοιτάξαμε ὅλο τό πρῶι γύρω — γύρω τό κάστρο
ἀρχίζοντας ἀπὸ τό μέρος τοῦ ἵσκιου ἐκεῖ πού ἡ θάλασσα
πράσινη καί χωρίς ἀναλαμπή, τό στήθος σκοτωμένου παγονιοῦ
μᾶς δέχτηκε ὅπως ὁ καιρός χωρίς κανένα χάσμα.
Οἱ φλέβες τοῦ βράχου κατέβαιναν ἀπὸ ψηλὰ
στριμμένα κλήματα γυμνά πολὺκλωνα ζωντανεύοντας
στ' ἄγγιγμα τοῦ νεροῦ, καθὼς τό μάτι ἀκολουθώντας τις
πάλευε νὰ ξεφύγει τό κουραστικό λίκνισμα
χάνοντας δύναμη ὁλοένα.

'Από τό μέρος τοῦ ἡλίου ἕνας μακρὺς γιालὸς ὀλάνοιχτος
 καί τό φῶς τρίβοντας διαμαντικά στά μεγάλα τείχη.
 Κανένα πλάσμα ζωντανό τ' ἀγριοπερίστερα φευγάτα
 κι ὁ βασιλιάς τῆς 'Ασίνης πού τόν γυρεύουμε δυό χρόνια τώρα
 ἄγνωστος λησμονημένος ἀπ' ὅλους κι ἀπό τόν "Ομηρο
 μόνο μιά λέξη στήν 'Ιλιάδα κι ἐκείνη ἀβέβαιη
 ριγμένη ἐδῶ σάν τήν ἐντάφια χρυσή προσωπίδα.
 Τήν ἀγγιξες, θυμᾶσαι τόν ἦχο της; κούφιο μέσα στό φῶς
 σάν τό στεγνό πιθάρι στό σκαμμένο χῶμα·
 κι ὁ ἴδιος ἦχος μέσ στή θάλασσα μέ τά κουπιά μας.
 'Ο βασιλιάς τῆς 'Ασίνης ἕνα κενό κάτω ἀπ' τήν προσωπίδα
 παντοῦ μαζί μας παντοῦ μαζί μας, κάτω ἀπό ἕνα ὄνομα:
 «'Ασίνην τε . . . 'Ασίνην τε . . . ».

καί τά παιδιά του ἀγάλματα
 κι οἱ πόθοι του φτερουγίσματα πουλιῶν, κι ὁ ἀγέρας
 στά διαστήματα τῶν στοχασμῶν του καί τά καράβια του
 ἀραγμένα σ' ἄφαντο λιμάνι·
 κάτω ἀπ' τήν προσωπίδα ἕνα κενό.

Πίσω ἀπό τά μεγάλα μάτια τά καμπύλα χεῖλια τούς βοστρύχους
 ἀνάγλυφα στό μαλαματένιο σκέπασμα τῆς ὑπαρξῆς μας
 ἕνα σημεῖο σκοτεινό πού ταξιδεύει σάν τό ψάρι
 μέσα στήν αὐγινή γαλήνη τοῦ πελάγου καί τό βλέπεις:
 ἕνα κενό παντοῦ μαζί μας.

Καί τό πουλί πού πέταξε τόν ἄλλο χειμῶνα
 μέ σπασμένη φτερούγα
 σκηνῶμα ζωῆς,
 κι ἡ νέα γυναίκα πού ἔφυγε νά παίξει
 μέ τά σκυλόδοντα τοῦ καλοκαιριοῦ
 κι ἡ ψυχὴ πού γύρεψε τσιρίζοντας τόν κάτω κόσμο
 κι ὁ τόπος σάν τό μεγάλο πλατανόφυλλο πού παρασέρνει ὁ χεί-
 μαρρος τοῦ ἡλίου
 μέ τ' ἀρχαῖα μνημεῖα καί τή σύγχρονη θλίψη.

Κι ὁ ποιητής ἀργοπορεῖ κοιτάζοντας τίς πέτρες κι ἀναρωτιέται
 ὑπάρχουν ἄραγε

ἀνάμεσα στὶς χαλασμένες τοῦτες γραμμές τίς ἀκμές τίς αἰχμές
 τὰ κοῖλα καὶ τίς καμπύλες
 ὑπάρχουν ἄραγε
 ἐδῶ πού συναντιέται τὸ πέρασμα τῆς βροχῆς τοῦ ἀγέρα καὶ τῆς
 φθορᾶς
 ὑπάρχουν, ἡ κίνηση τοῦ προσώπου τὸ σχῆμα τῆς στοργῆς
 ἐκείνων πού λιγότεψαν τόσο παράξενα μέσ στὴ ζωὴ μας
 αὐτῶν πού ἀπόμειναν σκίές κυμάτων καὶ στοχασμοὶ μέ τὴν
 ἀπεραντοσύνη τοῦ πελάγου
 ἢ μήπως ὅχι δέν ἀπομένει τίποτε παρά μόνο τὸ βάρος
 ἢ νοσταλγία τοῦ βάρους μιᾶς ὕπαρξης ζωντανῆς
 ἐκεῖ πού μένουμε τώρα ἀνυπόστατοι λυγίζοντας
 σάν τὰ κλωνάρια τῆς φριχτῆς ἱτιᾶς σωριασμένα μέσα στὴ διάρκεια
 τῆς ἀπελπισίας
 ἐνῶ τὸ ρέμα κίτρινο κατεβάζει ἄργα βουρλα ξεριζωμένα μέσ στο
 βουρκο
 εἰκόνα μορφῆς πού μαρμάρωσε μέ τὴν ἀπόφαση μιᾶς πίκρας παν-
 τοτινῆς.
 Ὁ ποιητὴς ἓνα κενό.

Ἀσπιδοφόρος ὁ ἥλιος ἀνέβαινε πολεμώντας
 κι ἀπὸ τὸ βάθος τῆς σπηλιάς μιὰ νυχτερίδα τρομαγμένη
 χτύπησε πάνω στό φῶς σάν τὴ σαῖτα πάνω στό σκουτάρι:
 «Ἀσίνην τε Ἀσίνην τε...» Νά ἔταν αὐτὴ ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσίνης
 πού τὸν γυρεύουμε τόσο προσεχτικά σέ τούτη τὴν ἀκρόπολη
 γγίζοντας κάποτε μέ τὰ δάχτυλά μας τὴν ἀφή του πάνω στὶς
 πέτρες.

«Ποιήματα»

Γιῶργος Σεφέρης

27. ΠΛΟΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ

Ἀπάνω ἀπ' ὅλα εἶναι ὁ Ἥλιος τὴν ἡμέρα,
 καὶ τὴ νύχτα εἶναι εἴτε τ' ἄστρα, εἴτε τὸ φεγγάρι.
 Κάτω, συκίές, ἐλίές, ἀμπέλια. Κάτι κυπαρίσσια,

ἀγκάθια καὶ χῶμα πολὺ. Διάμεσα δέ τοῦ ἐλαττωματικοῦ αὐτοῦ πρασίνου, ξανοίγει τὸ μπουγάζι, γαλανό ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ἀπάνω ἀπ' ὅλα, ἐχτός τοῦ ἡλίου ἢ τῶν οὐράνιων σωμάτων, εἶναι ἀπλωμένη ἡσυχία μεγάλη. Ἀπὸ ἡχους ἢ φωνῆς, μονάχα ζῶων ἀντηχᾶνε ἢ ἐντόμων εἰς τὴ νύχτα. Σέ κάθε εἶδος φυτείας ἀντιστοιχεῖ καὶ μιά φωνή. Φωνὴ Ὀνου, λογουχάρη, ἀντιστοιχεῖ στὰ κυπαρίσσια. Φωνὴ Κουκουβάγιας, στίς ἐλιές. Κοκόρου, πάλι στίς ἐλιές. Κούρκου, Σφήκας, στ' ἀγκάθια ἢ στὰ σταφύλια. Ἀλλὰ τοῦ Γρύλου ἀντιστοιχεῖ σέ ὁλόκληρο τὸ σκότος : τόσο ξεχωριστά σπουδαία εἶναι ἐτούτη ἡ φωνή.

Διάμεσα ὅλων αὐτῶν τῶν ποικιλιῶν, παρεμβάλλεται τὸ μπουγάζι μέ τὰ γαλανὰ. Ἐντελῶς ἐξαιρετική χαρὰ δοκιμάζει ὁ κάτοικος τῆς μακάριας αὐτῆς παραλίας, ὅταν βλέπει νὰ περνᾶνε, εἴτε πηγαίνοντας, εἴτε γυρνώντας, βαπόρια, βαϊπόρια, πάρα πολλὰ βαπόρια. Τελειωμὸ δέν ἔχει αὐτὴ τους ἢ λιτανεῖα. Ἀλλὰ εἶναι πολὺ ὥραϊα αὐτὰ τὰ βαπόρια. Καθὼς καπνίζουν, ἀπλώνεται ὁ κοπνὸς τους ἀπάνω στὸν ὀρίζοντα, ἄλλοτε μαῦρος, ἄλλοτε σταχτής. Ἐκτός τοῦ καπνοῦ, τὰ πλοῖα ἐκεῖνα σφυρᾶνε : τό καθένα σφυραίνει μέ τρόπο δικό του. Δίκαια ζητᾶει ὁ καθένας νὰ μάθει ποιά εἶναι τέλος πάντων ὅλα αὐτὰ τὰ πλοῖα : τίνα τὰ ὀνόματά των. Ἰδοὺ τα, εἶναι ἡ Τρίγλια, ἡ Γόησσα, ἡ Χρυσώ, τὸ Μανάκι, εἶναι ἡ Φτερωτή, ἡ Ἰωάννα, ὁ Κεραυνός, τὸ Ὑδράκι. Ἐλπίζω νὰ μὴν ξεχάσθηκε κανενοῦ ἢ ἀπαριθμηση, θάταν δραματικά λυπητερό. Ξαπλώνεσαι λοιπὸν ἐκεῖ ἀφ' ὕψηλοῦ, καὶ δίνουν μεγάλη χαρὰ νὰ τὰ βλέπεις νὰ περνοῦν, νὰ τ' ἀκοῦς νὰ σφυρᾶνε. Τίς ἄγονες ὥρες ὀρισμένων νυχτῶν, πού δέν περνᾶνε τὰ καράβια, ξανοίγουν γύρω γύρω τὰ γριγριά, μέ φῶτα πολλῆς δυνάμεως, γιὰ τὸ ψάρεμα. Κι ἡ νέα τούτη ἡ ἡδονή, σέ κάνει τότε νὰ ξεχνᾷς

τήν ἔλλειψη τῆς ἄλλης.

Πολύ κοντά στή θάλασσα,
πρός τίς ἄμμουδιές, εἶναι ὁ Ἀι - Βασίλης.
Περίφημο ἐκκλησάκι γιά περίπατο, τήν ὥρα
πού βραδιάζει τόσο, ὥστε νά δίνει ἐνδιαφέρον
ἡ περιδιάβαση τῆς ωραίας ὥρας καί τῆς τοποθεσίας.
Πόσες ἀναμνήσεις δέν θά' ναι ἐκεῖ βαλμένες.
Βέβαια πολλές. Τό αἰσθάνεσαι.

Ἐσχάτως, μεταξύ
τῶν βαποριῶν ἔπαψε νά περνάει τό ἕνα.
Ἐπαψε, γιατί πνίγηκε μιά νύχτα ἐκεῖ πῶς ἔξω.
Μαζί κι ὁ Καπετάνιος, κι ὅλοι. Τίποτε δέν ἔμεινε.
Εἶχε, βλέπετε, πιάσει μιά φουρτούνα πρωτοφανής,
γέρικο τό σκαρί, πῶς ν' ἀντέξει τό μαῦρο.
Ἀπόμειναν ὅμως ὅλα τ' ἄλλα εὐτυχῶς. Ἄν πάλι
μᾶς πνίγονταν κι ἐκεῖνα ἕνα ἕνα,
καθὼς εἶναι συχνά τά θαλάσσια πεπρωμένα,
τότε διαμιᾶς,
τί μονοτονία μεγάλη στό μπουγάζι.
Θά ἦταν περίπτωση νά σηκωθεῖς νά φύγεις.
Ἀλλά πῶς; — Ὁχι. ὅμως. Γιατί μιά μέρα
ξαφνικά βγήκαν ὅλα τά γύρω πολύ παραλλαγμένα.
Ἄρκεσε νά ῥθει ἡ πρώτη θεωρία τοῦ φθινοπώρου,
καί τά παράλλαξε ὅλα. Ἀποδιώχθηκε καί νάρκη
θερινή, κι ὅλη ἡ ἐκτεταμένη παράλυση,
πού διαγράφεται στούς παραπάνω στίχους
μέ τόσο μόχθο κι ἰδρώτα, γιά νά βγεῖ
σάν τό ἐσώτατο, τό Νέο Φεγγάρι, ὁλόδροση,
ἡ γοητεία τῆς ἀπλωμένης συννεφιάς
τῆς βορινῆς ἀνταύγειας τοῦ Χειμῶνα,
ὅπου δέν ἔχουν πέραση οἱ ἀτονίες.

Θά μένει ἀπάνω ἀπ' ὅλα ἴσως πάντα ὁ ἥλιος,
ἀλλά καλύφθηκε γιά καλά. Καί εἶναι τοῦτο
πρόοδο πολύ μεγάλη.

(Ἐκλογή) τ. Β'.

Τ. Κ. Παπατσώνης

28. ΑΝΑΛΟΓΙΕΣ

Θολά τ' άστέρια μέσ στή στέρνα,
ή στέρνα μέσ στή μέση τής παλιᾶς αὐλῆς,
σάν τόν καθρέφτη τής κλεισμένης κάμαρας.

Γύρω στή στέρνα κάθονται τά περιστέρια,
ἄκρη ἄκρη στό φεγγάρι οἱ ἄσβεστωμένες γλάστρες,
γύρω γύρω στήν πληγή μας τά τραγούδια μας.

«Ποιήματα» τ. Α'.

Γιάννης Ρίτσος

29. ΜΑΝΑ ΚΑΙ ΓΙΟΣ (1940)

Στῆς ἱστορίας τό διάσελο ὄρθιος ὁ γιός πολέμαγε
κι ἡ μάνα, κράταε τά βουνά, ὄρθιος νά στέκει ὁ γιός της,
μπροῦτζος, χιόνι καί σύννεφς. Κι ἀχολόχαγε ἡ Πίνδος
σά νά 'χε ὁ Διόνυσος γιορτή. Τά φαράγγια κατέβαζαν
τραγούδια κι ἀναπήδαγαν τά ἔλατα καί χορεύαν
οἱ πέτρες. Κι ὅλα φώναζαν: «Ἰ τε πα ἰ δε ες Ἑ λ λ ἡ ν ω ν . . . ».
Φωτεινές σπάθες οἱ ψυχές σταύρωναν στόν ὀρίζοντα,
ποτάμια πισωδρόμιζαν, τάφοι μετακινιόνταν.

Κι οἱ μάνες τά κοφτά γκρεμνά σάν Παναγιές τ' ἀνέβαιναν.
Μέ τήν εὐκή στόν ὦμο τους κατά τό γιό παγαίναν
καί τίς ἀεροτραμπάλιζε ὁ ἄνεμος φορτωμένες
κι ἔλυνε τά τσεμπέρια τους κι ἔπαιρνε τά μαλλιά τους
κι ἔδερνε τά φουστάνια τους καί τίς σπαθοκοποῦσε,
μ' αὐτές ἀντροπατάγανε ψηλά, πέτρα τήν πέτρα
κι ἀνηφορίζαν στή γραμμή, ὅσο πού μέσ στά σύννεφα
χάνονταν ὀρθομέτωπες ἡ μιά πίσω ἀπ' τήν ἄλλη.

«Ποιήματα»

Νικηφόρος Βρεττάκος

30. [ΨΗΛΑ Μ' ΕΝΑΝ ΠΥΡΣΟ...]

XVIII

Ψηλά μ' έναν πυρσό από στάχνα ή λεβεντιά
 Προχωρεί μέσ στα κύματα καί τραγουδάει:

Ὡ παιδιά πού μέ νιώθετε — πατριωτάκια τοῦ ἡλίου
 Μέ βέργες καί παράξενα πουλιά στά χέρια
 Μέ χλοερές καρδιές καί μάτια καθαρά
 Πού ἀκοῦτε ἀπό τίς παραλίες τήν ἀνατολή νά βουίζει
 Ζεσταίνοντας στήν ἀγκαλιά σας ἕνα φῶς ἀπέραντο
 Ἀπό τήν ἄκρη τ' οὐρανοῦ ὡς τό βάθος τῆς καρδιᾶς
 Μέ πείσμα πορφυρό — πατριωτάκια τοῦ ἡλίου
 Πού λέτε: ὁ μόνος δρόμος εἶναι ἡ ἀνατολή!

Τῆς ἐλιάς καί τῆς συκιᾶς καί τοῦ κυπαρισσιοῦ
 Τῶν ἀμπελιῶν τῶν ξεροπόταμων καί τῶν μεγάλων τρούλων
 Ἡ γῆ ἀκουμπάει ἀπό τή μιά μεριά στήν ὄχθη τῶν ὀνείρων σας
 Ἀκοῦστε με εἶμαι ἀπό τοὺς δικούς σας δώστε μου ἕνα χέρι
 Πού ν' ἀγαπάει μεμιᾶς νά κόβει τά ὀλόκληρα ὄνειρα
 Νά κολυμπάει ἐλεύθερα στά νιάτα τῶν νεφῶν.

Ἡ γῆ μιλάει κι ἀκούγεται ἀπ' τό ρίγος τῶν ματιῶν.

«Ἥλιος ὁ Πρῶτος»

Ὀδυσσεύς Ἑλύτης

31. ΝΕΟΤΗΤΑ ΔΥΣΚΟΛΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Τί θά κάνουν οἱ νεώτατοι, οἱ ὠραῖοι,
 μέ τήν τραγικήν ἐφηβεία,
 ραγισμένο κρύσταλλο τῆς ψυχῆς,
 ἀφανισμένο λουλούδι, ἄγουρο χαλασμένο καρπὸ,
 κίτρινο τῆς αὐγῆς χρῶμα μελαγχολικό;
 Ἀρχίζει μέρα συννεφιασμένη,
 μ' ἀδιέξοδον οὐρανό, βαρὺ, φορτωμένο
 καταιγίδες φανερές κι ὑπουλές.

Τί θά κάνουν εκείνοι, πού ἔχουν
τά ώραῖα, τά φοβερά ἐκεῖνα μάτια
τῆς νεότητος καθαρά κι ἀμετάπειστα;

Τά κλειστά βλέφαρά του, πολύ σκιερά
τῆς μονήρους ἀμαρτίας σημάδι,
ἔμοιαζαν φτερά πεταλούδας πελώριας,
ὅμως νυχτερινῆς, δίχως τά λαμπρά χρώματα.
Τοῦ ἄλλου τό ἄγριο σχεδόν, ὅμως τόσο γλυκό,
καστανό ἀνοιχτό, βλέμμα λαμπρό,
ὅπως τῶν ἀγριμιῶν μ' ἀθωότητα,
ἀγνότητα κι ἀπορία γεμάτο,
ὕστερα δῆθεν ἀδιαφορία, ὕστερα
περηφάνειαν ὀδυνηρή..

Τί θά κάνουν
οἱ ἔφηβοι, ὅταν τόσο πολύ
γνωρίζουν καί δέν μποροῦν νά ἐλπίζουν,
καθώς ἀρχινοῦν τή ζωή;

Λαχταρᾷ οὐρανό, καθαρό φῶς
καί στὸν γαλάζιο πόντο ν' ἀρμενίσουν
ἐλεύθεροι νά πιστέψουν ζητοῦν
στήν ἀνθρώπινη δύναμή τους ἀκέρια.
Τοὺς ἔταξαν τήν πλήρη ἐλευθερία,
ἡ θυσία τοῦ αἵματος νά πληρωθεῖ.
Πιό βαριά ἡ δουλειά τοὺς δένει
κι ἡ προσπάθεια πού αὐξάνει ἐπίπονη,
δέν ἀφίνει τό ἄνθισμα εὐτυχίας καλῆς.
Οἱ πιό καθαροί πόθοι ἄσπρα περιστέρια,
σκληρώμενα χτυπιοῦνται, λαβώνονται ἀπάνθρωπα.
Τί ξέρουν αὐτοί καί δέν μιλοῦν;
Ποιά σκληρότητα ἔμαθαν;
Ὁ Ἀχιλλέας κι οὐτ' ὁ Ὀδυσσεύς
δέν ξεκινοῦν στοὺς πολέμους, πιστεύοντας
στοὺς ωραίους, κοντά στοὺς ἀνθρώπους θεούς.

Στά μαρμαρένια γυμνάσια τῆς ἄψογης καλλονῆς
 δέν μπορεῖ ἀπ' τοὺς ἐφήβους κανεῖς,
 ἄπληστος γιά τῆς ζωῆς τό λαμπρό μυστικό,
 νά μιλήσει περήφανα, τόν ἄκαμπτο
 νά ὑμνήσει, τῆς ἀρετῆς τῶν ἰδεῶν, γέροντα.

Κανεῖς δέν περιμένει,
 ἔχασε τήν δόξα της ἡ χαρά τῆς ἀναμονῆς,
 τόν ἄσπιλο τῆς κόρης ἔρωτα, ὄνειρο ἀπείραχτο
 νά χαρίζει τό μήνυμα ἄλλης ζωῆς.

Τί θά κάνουν οἱ νεώτατοι,
 ὅταν τό ξεγέλασμα τῆς ὁρμῆς,
 δέν γίνεται ἀπαράμιλλη ὀπτασία;
 "Όταν, πρὶν ἀρχίσουν τῆς ζωῆς
 τήν τυραννικὴν δοκιμασία, γνωρίζουν
 τό τέρμα κλειστό, τήν περιπέτεια δίβουλη;
 "Όταν τόσο γνωρίζουν, πού δέν ἐλπίζουν
 στήν ἔσοχη νίκη τῆς ἀρετῆς.

"Αγγελος δέν φαίνεται κανεῖς,
 τῆς πικρίας τό ποτήρι νά τοῦ προσφέρει.
 Μονάρχος ὁ ἔφηβος θά τό φέρει
 στά πικρά, σιωπηλά χεῖλη του,
 ὅπου κανένας λόγος προσευχῆς,
 προσφυγῆς δέν ἀνθεῖ, δέν καλεῖ τόν πατέρα,
 τή στιγμή τῆς φριχτῆς δοκιμῆς,
 τῆς ἀμείλιχτης μοναξιᾶς, τῆς ἀπιστίας,
 τῆς πύο μεγάλης δοκιμασίας τοῦ ἀνθρώπου.

«Τὰ Ποιήματα» τ. Α'.

Ζωή Καρέλλη

32. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σέ κλαίει λαός. Πάντα χλωρό νά σιεῖται τό χορτάρι
 στὸν τόπο πού σέ πλάγιασε τό βόλι, ὦ παλικάρι!
 Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τά πουλιά

σάν τοῦ σπιτιοῦ σου νά τ' ἀκοῦς λογάκια καί φιλιὰ,
καί νά σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σάν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καί σάν πολέμου κράχτες.
Πλατιά τοῦ ὀνείρου μας ἡ γῆ καί ἀπόμακρη. Καί γέρνεις
ἐκεῖ καί σβεῖς γοργά.

Ἰερή στιγμή. Σάν πιό πλατιά τή δείχνεις, καί τή φέρνεις
σάν πιό κοντά!

Ἡ Πολιτεία καί ἡ Μοναξιά

Κωστής Παλαμάς

33. ΧΙΜΑΡΑ

Δέν τούς βαραίνει ὁ πόλεμος,
ἀλλ' ἔγινε πνοή τους

ΣΟΛΩΜΟΣ «Οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι»

Ἄς ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές, κι ἄς τήν κρυφομηνᾶτε
τήν ἄνοιξη ἀπό τώρα
μέ τά γλυκοχαράματα καθὼς γοργοϋπνᾶτε,
πουλάκια εἰρηνοφόρα.

Ἄς εἶναι μέσα μου ἡ καρδιά σκληρά σφιχτοδεμένη
ἀπὸ ἓνα ρήγα πόνου
πού ἀπάνου σέ χαλάσματα μαστόρεψε καί σταίνει
τό μαῦρο του τό θρόνο.

Ἄς ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές. Νά! Ὁ οὐρανός θολώνει,
νά! τοῦ Φλεβάρη ἡ μπόρα
σέ φοβερίζει ἀτίναχτη μέ τ' ὄψιμο τό χιόνι,
πλάση λευκή ἀνθοφόρα.

Ἄς κλαίει καί μέσα μου ἡ καρδιά. Κι ἀπὸ τά κλάματά της
ἀθάνατο λουλούδι,
τῆς μοναξιᾶς παρηγοριά, τῆς χώρας παραστάτης,
φυτρώνει τό τραγούδι.

Τέλος νά πῆρε ὁ πόλεμος; Ἄλλος δέν εἶναι ἀγώνας;
Ἑλλήνων ἱεροὶ λόχοι,
γιά ὕπνο βαρὺ σᾶς δέχτηκε τῆς δόξας ὁ λιμῶνας*;
Ἡ δάφνη ἀμάραντη; — Ὅχι!

Λαλούμενα ξενύχτηδων. Σωπάτε, χαροκόποι!

Ὡ σπαθωτή κιθάρα
τυρταία, φόρεσε πύρινη, μπροστά στήν κρύαν Εὐρώπη,
κορόνα τή Χιμάρα!

Κιθάρα μου, ἀνυπόταχτη ψυχή, οἱ καιροί καί οἱ τόποι
πάντα ὑποταχτικοί σου,
φῶς πάρε ἀπό τόν Ὀλυμπο, νύχτα ἀπό τή Ροδόπη,
καί λάμψε καί σκορπίσου.

Στά χιμαριώτικα βουνά ροβόλα, τά τουφέκια
τ' ἄγρια συντρόφεψέ τα,
μέ τῆς πατρίδας τήν ψυχή καί μέ τ' ἀστροπελέκια
τήν ἅγια γῆ χαιρέτα.

Γειά σας χαρά σας, Βασιλιά νικητή, Κυβερνήτη*
μέ τήν τρανή τή γνώμη!
Θυσίας βωμός! Ἐκεῖ πετῶ, φτερά μέ πᾶν πετρίτη,
ἐμένα εἶν' ἄλλοι οἱ δρόμοι.

Στοὺς ξέγνοιαστους ἀλίμονο! τοὺς πρέπει νά εἶναι δοῦλοι,
στόν ἄρπαγα τρομάρα!
Ἡ Ἑλλάδα ποῦ; Στήν Ἥπειρο. Δόξα στό Κακοσοῦλι,
νίκη σ' ἐσέ, Χιμάρα!

Τά Γιάννενα ὀνειρεύονται, ἡ Κρήτη ξαποσταίνει,
βουβή ἡ Θεσσαλονίκη,
ἡ Ἀθήνα ξεφαντώνει... Ποιός βογκάει σά νά πεθαίνει;
—Χιμάρα, ὀλόρθη! Οἱ λύκοι.

«Βωμοί», 14 τοῦ Φλεβάρη 1914

Κωστής Παλαμᾶς

34. ΠΑΤΡΙΔΕΣ

α') Πάτρα

Ὅπου βογκάει τό πολυκάραβο λιμάνι
ἀπ' ἄγριο κύμ' ἀπλώνεται δαρμέν' ἡ χώρα,
καί δέ θυμᾶται μήτε σάν ὀνείρου πλάνη
τά πρωτινά μετάξια τῆς τά πλουτοφόρα.

Πολύκαρπα τ' ἀμπέλια τήν πλουτίζουν τώρα
τό κάστρο της φορεῖ, παλαιϊκό στεφάνι,
δίψα τοῦ ξένου, Φράγκου, Τούρκου, ἀπό τήν ὥρα
πού τό διπλοθεμέλιωσαν οἱ Βενετσάνοι.

Ἐνα βουνό ἀπό πάνω της ἀγρυπνοστέκει,
κι ὁ Παρνασσός λευκοχαράζει στόν ἀέρα
βαθιά, κι ὁ ρουμελιώτης ὁ Ζυγός παρέκει·

αὐτοῦ πρωτάνοιξα τά μάτια μου στή μέρα,
κι ἡ μνήμη μου σάν ὄνειρο τοῦ ὁνείρου πλέκει
γλυκιά, μισοσβησμέν' εἰκόνα, μιά μητέρα.

β') Μεσολόγγι

Στή νησόσπαρτη λίμνη πού τό μαῖστράλι
ἀπό θαλασσινή δυναμωμένο ἀρμύρα
ταράζει πέρα τό φυκόστρωτο ἀκρογιαλί,
μ' ἔριξ' ἐκεῖ πεντάρφανο παιδάκι ἡ Μοῖρα.

Ἐκεῖ ὁ Βοριάς μέ τή Νοτιά, ἐκεῖ ἡ πλημμύρα
σέ μάχη μέ τή ρήχη βρίσκεται μεγάλη·
μακριά, μέσ στοῦ πελάγου τόν καταποτήρα
τοῦ ἡλίου χάνεται τό ὑπέρλαμπρο κοράλλι.

Ἐκεῖ ἀπ' τῆς τρίκορφης Βαράσοβας τά ὕψη
σάν ἀπό πύργου δῶμα, δέσποινα ἡ Σελήνη
στά ὀλόστρωτα νερά τήν ὄψη της θά σκύψει.

μά τήν ἀθώα ἐκεῖ παιδιιάτικην εἰρήνην
καί πουθενά δέ γνώρισα· μόνο τή θλίψη·
καί τή σπίθα τοῦ νοῦ πού μιά φωτιά ἔχει γίνει.

γ') Ἀθήνα

Ἐδῶ οὐρανός παντοῦ κι ὀλοῦθε ἡλίου ἀχτίνα,
καί κάτι ὀλόγυρα σάν τοῦ Ὑμηττοῦ τό μέλι,
βγαίνουν ἀμάραντ' ἀπό μάρμαρο τά κρίνα,
λάμπει γεννήτρα ἑνός Ὀλύμπου ἡ θεία Πεντέλη.

Στήν Ὀμορφιά σκοντάβει σκάφτοντας ἡ ἀξίνα,
στά σπλάχνα, ἀντί θνητούς θεούς κρατᾷ ἡ Κυβέλη *
μενεξεδένιο αἶμα γοργοστάζ' ἡ Ἀθήνα
κάθε πού τή χτυποῦν τοῦ δειλινοῦ τά βέλη.

Τῆς ἱερῆς ἐλιᾶς ἐδῶ ναοί καί οἱ κάμποι·
ἀνάμεσα στόν ὄχλο ἐδῶ πού ἀργοσαλεύει
καθώς ἀπάνου σ' ἀπρολόλουδο μιά κάμπη,

ὁ λαός τῶν λειψάνων ζεῖ καί βασιλεύει
χιλιόψυχος· τό πνεῦμα καί στό χῶμα λάμπει·
τό νιώθω· μέ σκοτάδια μέσα μου παλεύει.

δ') Ἑλλάδα

Ἡ Ρούμελ' εἶναι μιά κορόν' ἀπό ρουμπίني
κι' εἶν' ὁ Μοριάς μιά σμαραγδένια λαμπυράδα,
κι' ἐφτάδιπλο τά Ἐφτάνησα εἶναι μπουγαρίνι *,
νεράϊδα εἶν' ἀφρογέννητη κάθε Κυκλάδα.

Κομματιασμένη κι ἡ Ἡπειρο γελάει κι ἐκείνη,
κι ἡ Θεσσαλία σκορπίζει μιά ξανθή ὁμορφάδα·
κρυμμένη στήν πολύπαθη τή Ρωμιοσύνη
σά νά ξανοίγω τή βασίλισσα Ἑλλάδα.

Ἀκόμα τό ἔλατο τῆς λεβεντιᾶς φουντώνει,
κι ἀπ' τῶν αἰώνων τούς καημούς κι ἀπό τά πάθη
τοῦ Διγενῆ ἡ πνοή παντοῦ χυμένη πλάθει

Κανάρη, Καραϊσκάκη καί Κολοκοτρώνη·
καί μέσ στῆς χρυσοπράσινης νυχτιᾶς τά βάθη
ἀκόμ' ἀργολαεῖ τοῦ Κολωνοῦ τ' ἀηδόνι *.

2

Ἀπό τό Δούναβη ὡς τήν ἄκρη τοῦ Ταινάρου
κι ἀπό τ' Ἀκροκεραύνια στή Χαλκηδόνα
διαβαίνει, πότε σάν τῆς θάλασσας Γοργόνα *
πότε σάν ἄγαλμ' ἀπό μάρμαρο τῆς Πάρου.

Πότε κρατᾷς τή δάφνη ἀπό τόν Ἑλικώνα
καί πότε ὀρμᾷς μέ τή ρομφαία τοῦ βαρβάρου,
καί μέσ στό πλάτος τοῦ μεγάλου σου λαβάρου
βλέπω διπρόσωπη ζωγραφισμέν' εἰκόνα.

Ἐδῶ ἱερός ὁ Βράχος φέγγει σάν τοπάζι*
κι ὁ λευκοπάρθενος χορός τῶν κανηφόρων
προβαίνει καί τόν πέπλο τῆς θεᾶς ταράζει·

καί πέρ' ἀστράφτουν τά ζαφεῖρια τῶν Βοσπόρων,
κι ἀπ' τή Χρυσόπορτα* περνώντας ἀλαλάζει
ὁ θρίαμβος τῶν νικητῶν αὐτοκρατόρων.

«Ἀσάλευτη Ζωή».

Κωστής Παλαμᾶς

ΣΑΤΙΡΙΚΑ

35. Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ

Ἄν καί δέν πιστεύω πῶς θέ νά πεθάνω,
ἂν καί μέσ στό ἄνθος εἶμαι τῆς ζωῆς μου,
διαθήκη ὅμως σκέπτομαι νά κάνω,
γιά νά μή μέ τύπτει ἡ συνειδησίς μου.

Ποιός γνωρίζει τάχα τί τοῦ ξημερώνει;
ἐνῶ πᾶς στό δρόμο ξένοιαστος, τί φρίκη!
ἄμαξα ἢ κάρο σέ καταπλακώνει
κι ἔτσι ξεμπερδεύεις δίχως διαθήκη.

Πένα στή θανή μου ὕμνους νά μή γράφει,
οὔτε δάκρυ θέλω νά χυθεῖ κανένα
κι οὔτε αὐτός ἀκόμη θέλω νά μέ κλάψει
πού ἐλπίζει ψῆφο νά ἔχει κι ἀπό μένα.

Εἰς τό Οὐ ε σ τ μ ί ν σ τ ε ρ* θέλω νά μέ θάψουν,
ἀλλ' ἀφοῦ βεβαίως τοῦτο δέν θά γίνει,
ὅπου σᾶς ἀρέσει τάφο ἄς μοῦ σκάψουν
κι ὅλη μου ἡ δόξα κτῆμα σας ἄς μείνει.

Κανείς φίλος λόγο νά μή μ' ἀπαγγείλει,
κι ἂν στό νοῦ του τέτοιο ἔγκλημα περάσει,
νά τόν σακατέψουν στίς σβερκίες οἱ φίλοι
κι εἶθε τή μιλιά του στή στιγμή νά χάσει.

Καί τ' ἀκίνητά μου καί τά κινητά
τά χαρίζω ὅλα στήν καλή πατρίδα,
ὄχι γιά νά κάνει πόλεμο μ' αὐτά,
ἀλλά ν' ἀγοράσει λίγη δαμαλίδα.

Τούτη μου τήν κόμη τήν ποιητική,
ἀπό τώρα δίνω γιά κληρονομιά
εἰς τόν Λεονάρδο καί τόν Ψιακή...
Δέν θά βροῦν βαμμένη οὔτε τρίχα μιά.

Τέλος τό κεφάλι τό ποιητικό
στούς κρανιοσκόπους μποναμάς ἄς μένει,
νά τό ψάχνουν μέσα κι ἔξω μέ φακό,
γιά νά βροῦν ποιά βίδα εἶναι χαλασμένη.

«Ἀπαντα»

Γεώργιος Σουρής

ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

36. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ἐλευθερία γιά τό Ρωμιό
θά πεῖ, ἔαν δέν σφάλλω,
νά μήν ἀνέχεται ποτέ
κανένα πιο μεγάλο.

37. Ο ΦΘΟΝΟΣ

Ὁ φθόνος ὅσο νά 'ν' κακός,
μά 'χει καί τό καλό του:
κάνει κι αὐτόν τόν μοχθηρό
νά λιώνει ἀπ' τό κακό του.

«Ἐπιγράμματα»

Κωνσταντῖνος Σκόκος

38. ΚΡΕΙΣΣΟΝ ΣΙΓΑΝ

Συχνά ή σοφία εἶναι βουβή,
 λές καί δέν ἔχει χεῖλια·
 μά ή μωρία ἀκούεται
 ἔδῳ καί δέκα μίλια.

39. ΕΙΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Μήν ἀκοῦς τί φλυαροῦνε.
 Μήπως ξέρουνε τί λένε;
 Γράφεις δράματα — γελοῦνε,
 γράφεις κωμωδίες — κλαῖνε.

40. ΕΙΣ ΑΣΤΕΙΟΝ ΚΥΝΗΓΟΝ

Τέτοια τρομάρα προξενεῖ,
 σάν βγαίνει στό κυνήγι,
 ὅπου τόν βλέπουν τά πουλιά
 καί... ὅπου φύγει φύγει.

41. ΕΙΣ ΑΔΕΞΙΑΝ ΠΙΑΝΙΣΤΡΙΑΝ

Τόσο πολύ χριστιανικά
 πᾶνε τά δάκτυλά σου,
 πού δέν γνωρίζει ή δεξιὰ
 τί κάνει ή ἀριστερά σου.

«Νεοελληνική Ἀνθολογία»

Κωνσταντῖνος Σκόκος

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

Παρανοήσεις την 'Ακρόπολιν δι' ἑλπεῖς τῆς προῆς ἀνέστης
ἐπὶ ἐπὶ τὸ ἀφελότερον τοῦ Παρθενῶνος μέρος διὰ κλίμακος μινωρῆ*,
ὃν οἱ Τούρκοι προσήλκον ἐπὶ περιστάσει τοῦ ναοῦ τούτου.

Καθίστανται ἐπὶ τοῦ πύρρινου ἐπιστάλιον ἐπὶ τρεῖς τοῖς
ὀφθαλμοῖς πρὸς ἀνατολὰς τὸν 'Υμῆτιον, τὴν Πεντέλη πρὸς ὄρεσιν,
τὴν Πάρητον βορειοδυτικῶς, τὸ ἄρη 'Ικαρον καὶ Αἰγάλειον πρὸς
δυτικὰ καὶ ἀπέναντι τούτων τὰς κορυφὰς τοῦ Κιθιέρωνος νοτιοδυ-
τικῶς διὰ καὶ πρὸς ἡσπαρίδιον ἐφαίνεται ἡ θάλασσα, ὁ Παραιῖος, αἱ
ἀκταὶ τῆς Σαλαμίνος, Ἀγίνης καὶ 'Επιδαύρου, καὶ αὐτὰς ὁ 'Ακροκο-
ρινθὸς. Κάτωθεν ἡμῶν ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς διαγράμμι τὴν περιφέρειαν
τοῦ ἐπὶ τῆς τοῦ λόφου καὶ τὰ πλάκτα τῶν ἐν 'Αθήναις ἀνηκῶν,
τὸν λόφον τοῦ Μουσίου, τὸν τοῦ Ὄλυνθου τοῦ Φιλοπάππου
νοτιοδυτικῶς, τοῦ τοῦ Ἰλίου τοῦ Ἰλίου τοῦ Λυκαβηττοῦ καὶ
τῆς Πικρῆς πρὸς δυσμὰς, τὸν μικρὸν 'Αγχιμαῖον* πρὸς ὄρεσιν καὶ

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

διὰ τοὺς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἐπιστάλιον τὸ Στάδιον Λόφους. Ὑπ' αὐτοῦ
καὶ τὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικῶν θέματα αὐτῶν καὶ αὐτὰ οἱ προ-
νοεῖται στυλοὶ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ πέραν τούτων ἐφαίνεται ὁ
περίβολος τοῦ Λυκαῶν, τὸ ρεῖμα τοῦ Ἰλιστοῦ, τὸ Στάδιον καὶ ὁ ναὸς
τῆς Ἀρτέμιδος ἡ Ἀθηναίος. Ἐν δὲ τῇ μετὰ τὸν 'Αγχιμαῖον καὶ τῇ
'Ακροπόλει κοιλίᾳ διατὰ ἡ νέα πόλις.

Ὁ ἔλλων νὰ συλλαβῇ ἰδίαν τοῦ κοιλίᾳ τῆς προκειμένης θέας,
διὰ φαντασθῇ τὴν ἐκτασὶν ταύτην ἄλλοι διὰ γυνὴν ἢ καταλυμένην
ὅπῃ κτερίνης ἱερῆς, ἄλλοι διὰ διακοσμημένην ὅπῃ συμπλεγμάτων
ἐλατῶν, ἀντῆλων καὶ μικρῶν ἀγαθῶν κοίτῃ εὐκταμένων, διὰ ὑποθήκῃ
βάσις στυλῶν καὶ συντριμμάτων ὀρεῶν τε καὶ μεταγενεσιτέρων ἱερῶν
πικρῶν καί τῃδε καί τῃ ἐν μέσῳ τῶν σπαρτίων, τοίχους κεκολλη-
μένους, φραγμοὺς κήπων, χωρίζοντας ἐπ' αὐτῶν τοὺς ὄρους διὰ
διασπέρην ἐν τῇ ἐκτασὶ ταύτῃ χωρικῶς ἀρδευόμενας ἢ πλυνόμενας
ἐσθῆτας Τούρκων, χωρικοὺς θλαδονότας ὄνους ἢ φέροντας ἐπὶ τῶν
κάτω τροφοὺς εἰς τὴν πόλιν διὰ ὑποθήκῃ πάλιν τὰ ἰνδοὺς ταῦτα
ἱερῆς, πᾶσις ταύτας τὰς ἐπίσης ἐσθῆτας νήσους καὶ θαλάσσας

30. ΚΡΙΤΗΡΙΟΝ ΣΥΝΑΝ

Εὐχὰς ἔσονται καὶ ἡμεῖς
καὶ καὶ ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς
καὶ καὶ ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς
(55) καὶ ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς

31. ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

ὅτι καὶ ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς
καὶ καὶ ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς
καὶ καὶ ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς
καὶ καὶ ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς

32. ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Τὸν ποταμὸν ποταμὸν ποταμὸν
καὶ καὶ ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς
ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΞΕΩΣ
καὶ καὶ ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς

33. ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τὸν ποταμὸν ποταμὸν ποταμὸν
καὶ καὶ ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς
καὶ καὶ ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς
καὶ καὶ ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς

Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως

Κωνσταντίνος Δούκας

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Περιεργασθέντες τὴν Ἀκρόπολιν δι' ὅλης τῆς πρωΐας ἀνέβημεν εἴτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον τοῦ Παρθενῶνος μέρος διὰ κλίμακος μιναρῆ*, ὃν οἱ Τοῦρκοι προσῆψαν τῷ περιστυλίῳ τοῦ ναοῦ τούτου.

Καθίσαντες ἐπὶ τοῦ τεθραυσμένου ἐπιστυλίου ἐπηρχόμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς πρὸς ἀνατολὰς τὸν Ὑμηττόν, τὴν Πεντέλην πρὸς ἄρκτον, τὴν Πάρνηθα βορειοδυτικῶς, τὰ ὄρη Ἰκαρον καὶ Αἰγάλεων πρὸς δυσμὰς καὶ ὑπεράνω τούτων τὰς κορυφὰς τοῦ Κιθαιρῶνος, νοτιοδυτικῶς δὲ καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἐφαίνετο ἡ θάλασσα, ὁ Πειραιεύς, αἱ ἄκται τῆς Σαλαμῖνος, Αἰγίνης καὶ Ἐπιδαύρου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκροκόρινθος. Κάτωθεν ἡμῶν ἐν τῇ κοιλάδι, ἧς διέγραψα τὴν περιφέρειαν, ἔβλεπέ τις τοὺς λόφους καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Ἀθήναις μνημείων, τὸν λόφον τοῦ Μουσείου καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ μνῆμα τοῦ Φιλοπάππου νοτιοδυτικῶς, τοὺς βράχους τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ Λυκαβηττοῦ καὶ τῆς Πνυκὸς πρὸς δυσμὰς, τὸν μικρὸν Ἀγχεσμον* πρὸς ἄρκτον καὶ τέλος πρὸς ἀνατολὰς τοὺς ἐπικειμένους τῷ Σταδίῳ λόφους. Ὑπ' αὐτοῦς δὲ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως ἔκειτο τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου καὶ τὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ· δεξιόθεν αὐτῶν ὑψοῦντο οἱ μεμονωμένοι στύλοι τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ πέραν τούτων ἐφαίνετο ὁ περίβολος τοῦ Λυκείου, τὸ ρεῦμα τοῦ Ἰλισσοῦ, τὸ Στάδιον καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἢ Δήμητρος. Ἐν δὲ τῇ μεταξὺ τοῦ Ἀγχεσμου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως κοιλάδι ἔκειτο ἡ νέα πόλις.

Ὁ θέλων νὰ συλλάβῃ ἰδέαν τοῦ κάλλους τῆς προκειμένης θέας, ἃς φαντασθῇ τὴν ἑκτασιν ταύτην ἄλλοθι μὲ γυμνὴν ἢ κεκαλυμμένην ὑπὸ κιτρίνης ἐρείκης, ἄλλοθι δὲ διακοπτομένη ὑπὸ συμπλεγμάτων ἐλαιῶν, ἀμπέλων καὶ μικρῶν ἀγρῶν κριθῇ φυτευμένων· ἃς ὑποθέσῃ βάσεις στύλων καὶ συντρίμματα ἀρχαίων τε καὶ μεταγενεστέρων ἐρείπιων κείμενα τῇδε κακέισε ἐν μέσῳ τῶν σπαρτῶν, τοίχους κεκονιαμένους, φραγμοὺς κήπων χωρίζοντας ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἀγρούς· ἃς διασπείρῃ ἐν τῇ ἐκτάσει ταύτῃ χωρικὰς ἀρδευομένας ἢ πλυνούσας ἐσθῆτας Τοῦρκων, χωρικοὺς ἐλαύνοντας ὄνους ἢ φέροντας ἐπὶ τῶν νώτων τροφὰς εἰς τὴν πόλιν· ἃς ὑποθέσῃ πάντα τὰ ἐνδοξα ταῦτα ἐρείπια, πάσας ταύτας τὰς ἐπίσης ἐνδόξους νήσους καὶ θαλάσσας

φωτιζομένας ὑπὸ λάμπσεως λαμπροτάτης. Εἶδον τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα μεταξὺ τῶν δύο κορυφῶν τοῦ Ὑμηττοῦ. Κορῶναι περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἐμφωλεύουσαι, οὐδέποτε ὅμως ὑπεριπτάμεναι τῆς κορυφῆς αὐτῆς, ἐπτερύγιζον κάτωθεν ἡμῶν, αἱ δὲ παμμέλαιναι αὐτῶν πτέρυγες ἐποικίλλοντο ὑπὸ τῶν ροδοχρῶν ἀντανακλάσεων τῆς αὐγῆς· ἐλαφραὶ δὲ στῆλαι κυανωποῦ καπνοῦ ἀνέθρωςκον ἀπὸ τῶν ράχεων τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀναγγέλλουσαι τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου μελισσοτροφεῖα. Αἱ Ἀθηναί, ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος ἐνεδύνοντο τερπνὸν χρῶμα ἄνθους ροδακινέας, ἐνῶ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Φειδίου, πλαγίως φωτιζόμενα ὑπὸ ἀκτίνος χρυσῆς, ἐζωογονοῦντο οἷοι κινούμενα ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ὥς ἐκ τῆς μαρμαρυγῆς τοῦ φωτός. Ἡ θάλασσα καὶ ὁ Πειραιεὺς ἐφαίνοντο μακρόθεν κατὰ λευκα ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ Ἀκρόπολις τῆς Κορίνθου, ἀντανακλῶσα τὴν λάμπιν τῆς Ἀνατολῆς, ἔστιλβεν ἐν τῷ ὀρίζοντι ὡς πορφυρόχρους βράχος.

Ἀπὸ τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἐκαθήμεθα, ἠθέλομεν βλέπει κατὰ τὰς ἐνδόξους τῶν Ἀθηνῶν ἡμέρας τοὺς στόλους ἀναγομένους ἐκ Πειραιῶς, ἵνα καταναυμαχήσωσι τὸν ἐχθρὸν ἢ πλεύσωσιν εἰς τὰς τελετάς τῆς Δήλου· ἠθέλομεν ἀκούει ἐν τῷ Θεάτρῳ τοῦ Βάκχου τοὺς θρήνους τοῦ Οἰδίποδος, τοῦ Φιλοκτήτου καὶ τῆς Ἑκάβης καὶ τὰς ἐπευφημήσεις τοῦ πλήθους. Πλὴν φεῦ! οὐδεὶς ἤχος ἔπληττε τὴν ἀκοὴν ἡμῶν, ἀλλὰ μόλις ἠκούοντο ἐκ διαλειμμάτων ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐκείνων, ἐν οἷς ἐπὶ τοσοῦτον ἤχησεν ἡ φωνὴ λαοῦ ἐλευθέρου, κραυγαὶ τινες φυγοῦσαι ἐκ τοῦ στόματος δούλου ὄχλου.

Τί ἔγιναν οἱ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι τεχνῖται, οἱ ἀνεγείραντες τὸν ναόν, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποίου ἐκαθήμην; Ὁ ἥλιος οὗτος, ὁ φωτίζων ἴσως τοὺς ὑστάτους στεναγμούς τῆς ἐν Μεγάροις νεάνιδος, ἐφώτισε καὶ τὸν νεκρὸν τῆς περικλεοῦς Ἀσπασίας. Τὴν εἰκόνα ταύτην τῆς Ἀττικῆς, τὸ λαμπρὸν τοῦτο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου θέαμα εἶχον ἤδη θεωρήσει ὀφθαλμοὶ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν κεκλεισμένοι. Καὶ ἐγὼ θέλω παρέλθει, καὶ ἄλλοι, ὡς ἐγώ, βροτοὶ θέλουσιν ἐπέλθει σκεπτόμενοι τὰ αὐτὰ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ καρδιά ἡμῶν κεῖνται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ὑψίστου· ἐάσωμεν αὐτὸν νὰ διαθέσῃ ἀμφοτέρα ταῦτα, ὅπως βούλεται.

«Ὁδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱεροσόλυμα»

(Μετάφρ. Ἑμμ. Ροῖδη)

Σατοβριάνδος

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΟ

Τοῦρκοι διαβῆκαν. Χαλασμός, θάνατος πέρα ὥς πέρα.
 Ἡ Χίο, τ' ὁλόμορφο νησί, μαύρη ἀπομένει ξέρα,
 μέ τὰ κρασιά, μέ τὰ δεντρά,
 τ' ἀρχοντονήσι, πού βουνά καί σπίτια καί λαγκάδια
 καί στό χορό τίς λυγερές καμιά φορά τὰ βράδια
 καθρέφτιζε μέσ στά νερά.

Ἑρμιά παντοῦ. Μά κοίταξε κι ἀπάνου ἐκεῖ στό βράχο,
 στοῦ κάστρου τὰ χαλάσματα κάποιο παιδί μονάχο
 κάθεται, σκύβει θλιβερά
 τό κεφαλάκι, στήριγμα καί σκέπη τοῦ ἀπομένει
 μόνο μιά ἄσπρη ἀγράμπελη σάν αὐτό ξεχασμένη
 μέσ στήν ἀφάνταστη φθορά.

—Φτωχό παιδί, πού κάθεσαι ξυπόλυτο στίς ράχες,
 γιά νά μήν κλαῖς λυπητερά, τ' ἤθελες τάχα νά ἔχες
 γιά νά τὰ ἰδῶ τὰ θαλασσά
 ματάκια σου ν' ἀστράψουνε, νά ξαστερώσουν πάλι,
 καί νά σηκώσεις χαρωπά σάν πρῶτα τό κεφάλι
 μέ τὰ μαλλάκια τὰ χρυσά;

Τί θέλεις, ἄτυχο παιδί, τί θέλεις νά σοῦ δώσω,
 γιά νά τὰ πλέξεις ξέγνοιαστα, γιά νά τὰ καμαρώσω
 ριχτά στούς ὤμους σου πλατιά
 μαλλάκια, πού τοῦ ψαλιδιοῦ δέν τὰ ἔχει ἀγγίξει ἡ κόψη
 καί σκόρπια στή δροσάτη σου τριγύρω γέρνουν ὅψη
 ὥσάν τήν κλαίουσαν ἰτιά;

Σάν τί μπορούσε νά σοῦ διώξει τάχα τό μαράζι;
 Μήπως τό κρίνο ἀπ' τό Ἰράν, πού τοῦ ματιοῦ σου μοιάζει;
 Μήν ὁ καρπός ἀπ' τό δεντρί,
 πού μέσ στή μουσουλμανική παράδεισο φυτρώνει,
 κι ἔν' ἄλογο, χρόνια ἑκατό κι ἄν πιλαλάει δέ σώνει
 μέσ' ἀπ' τόν ἴσκιο του νά βγεῖ;

Μή τό πουλί πού κελαηδάει στοῦ δάσους νύχτα μέρα
καί μέ τή γλύκα του περνάει καί ντέφι καί φλογέρα;

Τί θές ἀπ' ὅλα τ' ἀγαθὰ
τοῦτα; Πές! Τ' ἄνθος, τόν καρπό; θές τό πουλί;
—Διαβάτη,

μοῦ κράζει τό Ἑλληνόπουλο μέ τό γαλάζιο μάτι:
Βόλια, μπαρούτη θέλω, νά!

(Μετάφρ. Κ. Παλαμά, «Ξανατονισμένη Μουσική»)

Βίκτωρ Ουγκό

2. Η ΕΛΠΙΔΑ

Ὅλοι μιλοῦν ἀδιάκοπα γιά εὐτυχισμένα χρόνια
καί πλάθουν ὄνειρα χρυσά· καί μέ γοργά φτερά
τούς βλέπεις ὅλους νά πετοῦν καί ἀποζητοῦν αἰώνια
σέ κόσμους ἄλλους μιά ἄφθαρτη, μιά ἀτέλειωτη χαρά.
Γερνᾷ ὁ κόσμος μέ καιρό καί πάλι ξαναβιώνει,
μά τήν ἐλπίδα ἀπ' τήν ψυχή κανεῖς δέν ξεριζώνει.

Ἐλπίδα μέσα στή ζωή καθένα συνοδεύει,
ἐκείνη τό φαιδρό παιδί γιά πάντα τριγυρνᾷ·
ἡ μαγική της ἡ μορφή τό νέο σαγηνεύει·
τό γέρο καί ὡς τόν τάφο του ἐκείνη κυβερνᾷ·
γιατί καί ἂν κλειεῖ στόν τάφο του τοῦ πόνου τή ρυτίδα,
καί ἐκεῖ, σιμά στό μνήμα του, φυτεύει τήν ἐλπίδα.

Δέν εἶναι πόθος μάταιος, ὄνειρο πού δέ μένει,
οὐδέ φυτρώνει ἄσκοπα σ' ἀνόητη καρδιά.
Γιά κατιτί καλύτερο εἴμαστε γεννημένοι·
τέτοια φωνή στά στήθια μας ἀκούεται βαθιά.
Καί ὅ,τι ἐκείνη ἡ μυστική φωνή μᾶς ψιθυρίζει,
δέν εἶναι πλάνη τῆς ψυχῆς πού ἀδιάκοπα ἐλπίζει.

(Μετάφρ. Θ. Βορέα)

Φρ. Σίλλερ

3. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Μέ τήν αὐγή καί ἡ θάλασσα μενεξεδένια
λάμπει, καί μέ τό φῶς τά πάντα ξανανιώνουν.
Νά, ἡ ἀνοιξη γυρίζει, νά τό χελιδόγι
στόν Παρθενώνα ξαναχτίζει τή φωλιά του!
Πανίερη Ἀθηνᾶ, τίναξε τό πουλί σου
στ' ἀμπέλια μας ἀπάνου τά σαρακωμένα.
Κι ἄν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν Ἑλλάδα,
θεία εἶν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει.

Ἀγάλια ἀγάλια ἀποχρυσώνεται τό κύμα,
νά, ἡ ἀνοιξη γυρίζει, μά στά κορφοβούνια,
τοῦ Προμηθέα τά σπλάχνα σκίζοντας ἓνα ὄρnio
μεγάλο, ἀσάλευτο ξανοίγεται μακριάθε·
γιά νά διώξεις τό μαῦρο γύπα, πού σέ τρώει,
ἄρμάτωσέ μας, νέε νησιώτη, τό καράβι.
Κι ἄν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν Ἑλλάδα,
θεία εἶν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει.

Τ' ἀνάκρασμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πυθίας;
«Νίκη στῶν ἡμιθέων τ' ἀγγόνια!» Ἀπό τήν Ἰδη*
ὥς τῆς Νικαίας* τ' ἀκρογιάλια ξανανθίζουν
αἰώνιες οἱ ἐλιές. Μέ τ' ἄρματα στά χέρια
ἐμπρός! Τά ὕψη τῶν βουνῶν ἄς τ' ἀνεβοῦμε,
τούς σαλαμίνιους ἀντίλαλους ξυπνώντας!
Ἄν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν Ἑλλάδα,
θεία εἶν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει.

Κι ἔλα, ἐτοιμάστε τά λευκά φορέματά σας,
ἄρραβωνιαστικές, γιά νά στεφανωθεῖτε
στό γυρισμό τούς ἀκριβούς σας· μέσ στό λόγγο,
γι' αὐτούς πού σᾶς γλιτώσανε κόπτε τή δάφνη.
Ἀγνάντια στή σκυφή καί ντροπιασμένη Εὐρώπη,
ἄς πιοῦμε ξέχειλη τή δόξα, παλικάρια.
Κι ἄν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν Ἑλλάδα,
θεία εἶν' ἡ δάφνη! Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει.

“Ο,τι ἔγινε μπορεῖ νά ξαναγίνει, ἀδέρφια!
 Στῶν πυρωμένων τούτων βράχων τῇ λαμπράδα,
 μέ σάρκα θεῖα μπόρεσ’ ὁ ἄνθρωπος νά ντύσει
 τό φωτερότερο κι ἅπ’ ὅλα τὰ ὄνειρά του.
 Κι ἡ χριστιανική ψυχὴ βουβὴ ἐκεῖ πέρα θά εἶναι;
 Κι ἐμεῖς ἐνός κορμοῦ ξερόκλαδα ἐκεῖ πέρα;
 Κι ἂν πρέπει νά πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν’ ἡ δάφνη! Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει.

Τό Μαραθώνιο πεζοδρόμο ἀκολουθώντας,
 κι ἂν πέσουμε, τό χρέος μας ἔχουμε κάμει!
 Καί μέ τό αἷμα τοῦ προγόνου μας Λεωνίδα
 τό αἷμα μας, θριάμβων αἷμα, ταιριασμένο,
 θά πορφυρώσει τόν καρπὸ τόν κοραλλένιο
 καί τό σταφύλι τό κρεμάμενο στό κλῆμα.
 Κι ἂν πρέπει νά πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν’ ἡ δάφνη! Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει.

Τῆς ἱστορίας μας φέγγουν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 Ὅρθοί! Καί πρόβαλε ἀπὸ τώρα τό παλάτι
 στὸν τόπο ἐκεῖ, πού λύθηκαν τὰ κακὰ μάγια
 κι ὁ Φοῖνικας* ξαναγεννιέται ἀπὸ τὴ στάχτη.
 Στίς ἀμμουδιές τῆς Μέκκας διῶξε το, ἥλιε,
 τό μισοφέγγαρο μακριὰ ἀπ’ τὸν οὐρανὸ μας...
 Ἄν πρέπει νά πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν’ ἡ δάφνη! Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει.

(Μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ, «Πολιτεία καὶ Μοναξία»)

Φρειδ. Μιστρούλ

4. ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τὰ νησιά τῆς Ἑλλάδας! ὦ νησιά βλογημένα,
 πού μέ ἀγάπη καί φλόγα μιά Σαπφώ τραγουδοῦσε,
 πού πολέμων κι εἰρήνης δῶρα ἀνθίζαν σπαρμένα,
 πού τό φέγγος του ὁ Φοῖβος ἀπ’ τὴ Δῆλο σκορποῦσε!
 Ἀχ, ἀτέλειωτος ἥλιος σᾶς χρυσώνει ὥς τὰ τώρα,
 μά βασίλεψαν ὅλα, ὅλα τ’ ἄλλα σας δῶρα!

Καί τῆς Χίος τή Μούσα καί τῆς Τέως τή Λύρα*,
 ἀντρείουσίνης κι ἀγάπης δοξαρίσματα πρῶτα,
 σέ ἄλλους τόπους γιά φήμη τά μετᾶφερε ἡ Μοίρα,
 γιατί ἡ μαύρη τους μάνα μήτε ἂν ζοῦνε δέ ρῶτα!
 Κι ἀντιλάβησαν ξάφνω παραπέρα στή Δύση,
 ἀπ' ἐκεῖ πού ἀνθίζαν τῶν «Μακάρων οἱ νῆσοι».

Τά βουνά τό μεγάλο Μαραθῶνα θωρᾶνε
 κι ἡ ἀθάνατη βλέπει τά πελάγη κοιλάδα.
 Ἐδῶ πέρα μονάχος συλλογιόμουν πῶς νά 'ναί
 θά μπορούσε καί πάλι μιάν ἐλεύτερη Ἑλλάδα!
 Γιατί πῶς νά κοιτάζω τό Περσάνικο μνημα
 καί νά λέγω πῶς εἶμαι τῆς σκλαβιάς κι ἐγώ θύμα!

Στόν γκρεμνό πού ἀντικρίζει τή μικρή Σαλαμίνα,
 μιά φορά βασιλέας θρονιαζότανε. Κάτου,
 δίχως τέλος καράβια, μέ τ' ἀμέτρητα ἐκεῖνα
 μαζεούντανε πλήθη. Ἦταν ὅλα δικά του.
 Τήν αὐγή μέ καμάρι τά μετροῦσε ἐκεῖ πέρα,
 μά τί γένηκαν ὅλα σάν ἐβράδιασε ἡ μέρα!

Ποῦ εἶν' ἐκεῖνα! Ποῦ εἶναι, ὦ Πατρίδα καημένη!
 Κάθε λόγγος σου τώρα κι ἀκρογιάλι ἐβωβάθη!
 Τῶν παλιῶν τῶν ἡρώων ἓνας μύθος δέν μένει,
 τῆς μεγάλης καρδιάς τους κάθε χτύπος ἐχάθη.
 Καί τή λύρα σου ἀκόμα τήν ἀφῆκες, οἰμένα!
 ἀπ' τοὺς θεῖους σου ψάλτες νά ξεπέσει σέ μένα!

Μές στόν ἄδοξο δρόμο, πού μιά τύχη μέ σέρνει
 μέ φυλή πού σηκώνει τῆς σκλαβιάς ἀλυσίδα,
 κάποιο βάλσαμο κρύφιο στό τραγούδι μου φέρνει
 ἡ ντροπή, πού μέ πιάνει γιά μιά τέτοια πατρίδα!
 Καί τί νά 'χει ἐδῶ ἄλλ' ὁ ποιητής, παρά μόνο
 γιά τοὺς Ἑλληνας πίκρα, γιά τή χώρα τους πόνο!

Πρέπει τάχα νά κλαῖμε μεγαλεῖα χαμένα
 καί ντροπή νά μᾶς βάφει, ἀντὶς αἷμα σάν πρῶτα;

Βγάλε, ὦ γῆς δοξασμένη, ἀπ' τὰ σπλάχνα σου ἓνα
 ἱερό ἀπομεινάρι τῶν παιδιῶν τοῦ Εὐρώτα!
 Ἀπ' ἐκείους, τοὺς Τρακόσιους, τρεῖς ἄς ἔρθουνε, φτάνουν,
 ἄλλη μιά Θερμοπύλα στά βουνά σου νά κάνουν.

Πῶς! Ἀκόμα σωπαίνουν; Πῶς! Ἀκόμα ἡσυχάζουν;
 Ὅχι, ὄχι! Ἀκούγω τίς ψυχές ἀπ' τόν Ἄδη,
 σάν ποτάμι πού τρέχει μακρινά, νά φωνάζουν:
 «Ένας μόνο ἄς σαλέψει ζωντανός, καί κοπάδι
 ἀπ' τή γῆς ἀποκάτου λεβεντιά ξεκινοῦμε
 εἶναι αὐτοί πού κοιμοῦνται· μεῖς ἀκόμα σ' ἀκοῦμε!»

Ἀχ, τοῦ κάκου, τοῦ κάκου! Ἄλλες λύρες στά χέρια!
 Μέ σαμιώτικο τώρα τό ποτήρι ἄς γεμίσει.
 Ἀφνε αἶμα καί μάχες γιά τὰ τούρκικα ἀσκήρια,
 καί καθένas τό αἶμα τοῦ ἀμπελιοῦ του ἄς μᾶς χύσει!
 Δές τους! Ὅλοι ξυπνᾶνε καί πετοῦν ὥς ἀπάνω,
 τοῦ μικρόφυχου Βάκχου τό ἐγκώμιο σάν κάνω!

Τόν Πυρρίχιο* χορό σας ὥς τὰ τώρα βαστᾶτε,
 ἢ Πυρρίχια ἢ «φάλαγξ» ποῦ νά πῆγε, καημένοι!
 Ἀπό δυό τέτοια δῶρα, πῶς ἐκεῖνο ξεχνᾶτε,
 πού ψυχές ἀντρειώνει καί καρδιές ἀνασταίνει!
 Καί τὰ γράμματα ἀκόμα ἐνός Κάδμου κρατεῖτε·
 τάχα νά 'ταν γιά σκλάβους τὰ ψηφιά του θαρρεῖτε;

(Μετᾶφρ. Ἀργ. Ἑφταλιώτη, «Ἐκλεχτές Σελίδες»)

Βύρων

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

A

- Ἄγαρ, ἡ — παρακώρη τοῦ Ἀβραάμ. Ἀπ' αὐτή γεννήθηκε ὁ Ἰσμαήλ, γενάρχης τῶν Ἀγαρηνῶν.
- Ἀγαρηνοί, οἱ — λαός καταγόμενος ἀπό τήν Ἄγαρ. Ἡ ὀνομασία δόθηκε ἀπό τοὺς Βυζαντινοὺς ἀρχικά στοὺς Ἰσμηλίτες τῆς Ἀραβίας καὶ ἀργότερα σ' ὅλους τοὺς Μωαμεθανούς.
- ἄγκυρα, ἡ — ἐδῶ : δρέπανο, δρεπάνι (εἶδος πολεμικοῦ ὅπλου).
- Ἀγχεσμος ἢ Ἀγχεσμός — ἀρχαία ὀνομασία λόφου κοντὰ στὴν Ἀθήνα. Πιθανῶς τὰ σημερινὰ Τουρκοβούνια.
- ἀγχίνοια, ἡ — ὀξεῖα ἀντίληψη, ἐξυπνάδα, σπιρτάδα.
- ἄγωμε — β' πρόσωπο προστακτικῆς: πηγαίνε (ἄμε).
- ἀδράζω ἢ ἀδράχνω — πιάνω δυνατὰ καὶ ξαφνικά, ἀρπάζω, γραπῶνα, φουχῶνα.
- ἀδυνατή — (ἐπίθ.) — δυνατή, ἰσχυρή.
- ἀηδόνι τοῦ Κολωνοῦ — Ὁ Σοφοκλῆς, τὰ χορικά τοῦ Σοφοκλῆ, (ἀντονομασία).
- ἄθος, ὁ — τέφρα, στάχτη κρύα, (ἀθάλη, ζεστή στάχτη, χόβολη).
- ἀθός, ὁ — ὁ ἀνθός, τό ἀνθος.
- Αἰακός, ὁ — γιός τοῦ Δία καὶ τῆς Αἴγινας, πατέρας τοῦ Πηλέα καὶ τοῦ Τελαμώνα· μετὰ τό θάνατό του ἐγίνε δικαστής στόν Ἀδῆ.
- Αἰακίδης, ὁ — γιός ἢ ἀπόγονος τοῦ Αἰακοῦ· ἐδῶ: ὁ Ἀχιλλέας.
- αἰθων — ἐκεῖνος πού καίει, πού καίγεται, ὀρμητικός, βίαιος.
- αἰκία, ἡ — σωματική κάκωση, κακοποίηση, βασανισμός, βιαιοπραγία.
- αἰνόλυνκος, ὁ — φοβερός λύκος.
- Ἄις — Ἀγίους.
- Ἀκαδημία, ἡ — ἡ φιλοσοφική Σχολή πού ἰδρύθηκε ἀπό τόν Πλάτωνα· ἀπ' αὐτήν πῆραν τό ὄνομά τους τὰ πνευματικά ἰδρύματα τῆς Εὐρώπης, πού ἔχουν σκοπό τήν ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ἡ ἱδρυση τῶν Ἀκαδημιῶν στήν Εὐρώπη χρονολογεῖται κυρίως ἀπό τήν Ἀναγέννηση.
- ἀκατάπληκτος, ὁ — ἐκεῖνος πού δέν καταπλήσσεται, ἐκεῖνος πού δέ φοβᾶται, πού δέν τὰ χάνει, ὁ ἀτρόμητος· τό οὐδ. ὡς οὐσιαστ.: ἡ ἔλλειψη καταπλήξεως, τό θάρρος, ἡ γενναιότητα, ἡ ἀντρείοσύνη, ἡ λεβεντιά.
- ἀκηδία, ἡ — (ἀ - στερητ. + κήδομαι) = ἀδιαφορία, ἀμέλεια, ἀφροντισιά, ἀνεμελιά, ξεγροισιά.
- ἀκροκέραιον, τό — τό καθένα ἀπό τὰ δύο ἄκρα τῆς σταυρωτῆς κεφαλῆς (κοινῶς : πινός).

ἀκροστόλια, τά	— τά στολίσματα τῆς πλήρης τοῦ πλοίου.	306
ἀκῶ	— ἀκούω.	
ἄκω	— ἄκουγε, ἄκουγε στ' ὄνομα..., ὀνομαζόταν.	
ἄλα!	— ἐπιφώνημα προτρεπτικό: ἐμπρός: (Βενετ. ναυτ. πρόσταγμα).	
ἀλβιόνειος	— αὐτός πού ἀνήκει στήν Ἀλβιόνα (βλ. λέξη).	
Ἀλβιών, ἡ	— ἡ Ἀγγλία.	
Ἀλδος Μαυρότιος, ὁ	— ὀνομαστός Ἰταλός ἐλληνιστής, τυπογράφος καί ἐκδότης (1440 - 1515).	
ἄλικος	— κόκκινος, βαθυκόκκινος.	
ἄλκιμος	— δυνατός, εὖρωστος, ρωμαλέος, ἀκμαῖος, σφριγηλός. (ἀλκή = σωματική δύναμη, εὖρωστία).	
Ἀλκμεωνίδαι, οἱ	— μεγάλη ἀθηναϊκή οἰκογένεια πού ἀνάγει τήν ἀρχή της στόν Ἀλκμέωνα, τό δισέγγονο τοῦ Νέστορα, τοῦ βασιλιά τῆς Πύλου.	
Ἀλλιάς ἡμέρα	— dies Alliensis, μαύρη (ἀποφράς) μέρα γιά τοὺς Ρωμαίους, γιατί νικήθηκαν ὀλοσχερῶς ἀπ' τοὺς Γαλάτες, κοντά στόν Ἀλλία ποταμό. (βλ. καί Βρέννος).	
ἀλλόθροισ	— ἐκεῖνος πού μιλάει ξένη γλώσσα, ξένος.	
ἀλουερίς, ἡ	— τό πορφυρόχρωμο φόρεμα, τό βαμμένο μέ γνήσια πορφύρα, ιδίως ἡ βασιλική πορφύρα τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.	
ἄλωή, ἡ	— τό ἄλωνι, τό ἀνοιχτό μέρος, ὁ κῆπος· ὁμαλός κυκλικός χῶρος, κάθε ἰσοπεδωμένο γήπεδο.	
ἀμαδολογάω-ῶ	— παίζω τίς ἀμάδες, τοὺς δίσκους.	
ἀμαλθεῖον, τό	— τό κέρασ τῆς Ἀμάλθειας, τῆς αἰγας πού μέ τό γάλα της ἔθρεψε τό Δία· ἐπειδὴ πίστευαν ὅτι ἀπὸ αὐτό ἔρεαν ὅλα τά ἀγαθὰ, ἡ λέξη χρησιμοποιεῖται γιά νά ἐκφράσει τήν ἀφθονία τῶν καρπῶν καί τῇ γονιμότητα.	
ἀμή καί ἀμμή	— μόριο μσν. πού διασώθηκε μέχρι σήμερα ὡς ἀμμέ, καί ἀμέ, ἀμ, καί ἐμ, ὁμως, ἀλλά.	
ἀμρεᾶς (ας) ἢ ἀμριᾶς (ας), ὁ	— ὁ ἄρχοντας, ὁ αὐθέντης, ὁ στρατηγός (λέξη ἀραβική).	
ἀμνός	— ὀρκίζομαι (ὁμνύω).	
ἀμοιρῶ	— δέν ἔχω μερίδιο σέ κάποιο πράγμα, τό στεροῦμαι· ὡς μὴ δὲ τῆς ἐν τε ὕθην σε μνότητος αὐτὸν ἀμοιρεῖν = ὥστε αὐτός (ὁ Βασίλειος) νά μὴν εἶναι ἀμέτοχος σεμνότητος γι' αὐτά· ὥστε νά σεμνύνεται, (νά ὑπερηφανεύεται) γιά τῇ μαρτυρικῇ δόξᾳ τῶν προγόνων του.	
ἀμπώνω	— ἀμπώθω, ἀπωθῶ, σπρώχνω πρὸς πέρα.	
ἀμφ'	— ἀλλά.	
ἀμφιλαφής	— ἐκεῖνος πού περιβάλλει ἀπὸ παντοῦ κάτι, πυκνός,	

	κατάφυτος.
Ἀμφίων, ὁ	— ὁ μυθικός τραγουδιστής καί μουσικός.
ἀνάδια	— ἀντίκρυ, ἀπέναντι.
ἀναιμῶ	— φονεύω, σκοτώνω.
ἀνάκαρα, ἡ, ἡ γάκαρα, τὰ	— κυρίως σωματική δύναμη ἀλλά καί ψυχική, ἀντοχή, κουράγιο.
ἀνάντη ἢ ἀνάντα	— (ἀπό τό ἐπίθ. ἀνάντης = ἀνηφορικός), τό πρὸς τὰ πάνω (πρὸς τίς πηγές τοῦ ποταμοῦ ἢ τὴν ἀρχή τῆς κοιλάδος) ἐκτεινόμενο μέρος.
Ἀνατολικά Ἄσματα	— τίτλος μιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρα Οὐγκώ (1828).
ἀναφύχω (-ομαι)	— δροσολογῶ, περιλούζω μέ δροσερό ἀέρα, ἀνακουφίζω, ἀνακουφίζομαι.
Ἀνδρόνικος ὁ Κάλλιστος	— δάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, πού ἐξῆσε τό ΙΕ' αἰώνα. Μετά τὴ κατάληψη τῆς πατρίδας του, τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπὸ τοὺς Τούρκους, πῆγε στὴ Φλωρεντία, ὅπου δίδαξε σὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιο. Ξαναγύρισε στὴν Ἑλλάδα τό 1476, ὅπου καί πέθανε μετὰ ἀπὸ δύο χρόνια.
ἀνέν (ἢ: ἄν' ἐν)	— (ὑποθ. σύνδεσμος ἄν' ἐκτεταμ. τύπος) - ἄν εἶναι, ἄν.
ἀνιμένω	— περιμένω.
Ἀνθέμιος	— ὁ Ἀνθέμιος καί ὁ Ἰσιδωρος εἶναι οἱ δύο ὀνομαστοὶ ἀρχιτέκτονες πού ἀνοικοδόμησαν τὴν Ἀγία Σοφία, μετὰ τὴν καταστροφή τῆς στὴ στάση τοῦ Νίκα.
ἀντάμα	— μαζί.
ἀντεροσπασμός, ὁ	— ὁ σπασμός τῶν ἐντέρων ἀπὸ φόβο, ἡ στεναχώρια, ἡ ἀγωνία.
ἀντιρίμματα, τὰ	— τὰ παρακλάδια πού φυτρώνουν γύρω ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ δέντρου, παραβλάσταρα.
ἀντραλίζομαι (-ζομαι)	— στεναχωριέμαι, ζαλίζομαι (καί ἀντραλώνομαι).
Ἀντώνιος ὁ Ἐπαρχος	— χρονογράφος, πού ἐξῆσε στὰ χρόνια τῆς ἔλωσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἔγραψε θρῆνο γιὰ τὴν πτώση τῆς Πόλης.
ἀνύποιστος	— ἀφόρητος, ἀνυπόφορος.
ἀξάφτω	— ἀστράφτω.
Ἀξιά, ἡ	— ἄλλη ὀνομασία τοῦ νησιῦ Νάξος.
ἀξιωματικός, ὁ	— ὁ ἀξιωματοῦχος, ἐκεῖνος πού ἔχει ἐσχὺ, ἐξουσία, ὁ δικαστής.
ἀπαρτίζω	— συναπαρτίζω, συναποτελῶ, συγκροτῶ, σχηματίζω.
ἄπατος	— ἄβυσθος, ἀπύθμενος, ἀβυσσάλεος.
ἀπατός μου	— ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἐγὼ ὁλομόναχος.
ἀπεικάζω	— ἀπεικονίζω, ἀναπαριστῶ, συμπεραίνω, ἐννοῶ, κατα-

- ἀπείς καί ἀπείτις
ἀπελάτες, οἱ
- ἀπογνοὺς τὴν εἰρηνικὴν
προδοσίαν.
- ἀποκλαμός, ὁ
ἀποκοτιά, ἡ
ἀπομισεμός, ὁ
ἄπτω
ἀπορροῶ
ἀποσμῆχῳ
- ἀποσπᾶς-άδος, ἡ
Ἀράξης, ὁ
- Ἀράπης, ὁ
- ἀργέστης, ὁ
ἀργολογῶ
- Ἀργῶ, ἡ
- Ἀριστος, ὁ
ἀρκυρὲς
ἀρμενα, τὰ
- ἀρμός, ὁ
- ἀρνεύγω
Ἀρνίμ (1781 - 1831)
ἀρουρα, ἡ
ἀρφάλιν, τὸ
ἀσβολερὸς
Ἀσκάλων-ωνος, ἡ
- ἀσκέρι, τὸ
- λαβαίνω, διακρίνω.
- ὁ χρον. καὶ αἰτιολ. σύνδεσμος ἐπεὶ = ἀφοῦ, ἐπειδὴ.
- οἱ φρουροὶ τῶν συνόρων στὸ Βυζαντινὸ κράτος ποὺ ἦταν ἄτακτα σώματα· ἀντιστοιχοῦσαν μέ τούς ἀρματολούς καὶ κλέφτες τῆς Τουρκοκρατίας.
- (μετχ. ἀορ. β' τοῦ ἀπογιγνώσκω - ἀπελπίζομαι).
ἀπογνοὺς τὴν εἰρηνικὴν παραδοσίαν - ἀφοῦ ἔχασε κάθε ἐλπίδα γιὰ τὴν εἰρηνικὴν παράδοση τῆς πόλεως.
- τὸ πλοκάμι (ἀπὸ τὸ πλόκαμος).
- ἀσύνητη, ἀπερίσκεπτη τόλμη, θράσος, παρατολμία.
- βλ. μισεμός.
- ἀνάβω, βάζω φωτιά, φλέγομαι.
- ἀπότομος, ἀπόκρημνος (ρ. ἀπορρήγνυμι).
- σφουγγίζω ἐντελῶς, ἀποτελειῶνῳ τὸ σφουγγισμ., σκουπίζω.
- ὅ,τι ἀποσπᾶσθηκε ἀπὸ ἓνα ὅλο, μέρος, κομμάτι.
- ποταμός ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν Τουρκία καὶ χύνεται στὴν Κασπία Θάλασσα· ἐδῶ : συνεκδ. ἡ Τουρκία.
- εἶναι ὁ στοιχειωμένος Ἀράπης τῶν ἐλληνικῶν παραμυθιῶν, ποὺ φυλάει πηγές, ποταμούς, μὰ κυρίως χαλάσματα ἢ στοιχειωμένα σπήλαια μέ θησαυροὺς καὶ δὲν ἀφήνει κανένα νὰ τοὺς πλησιάσει.
- βορειοδυτικὸς ἄνεμος, κοινῶς μαϊστρος.
- ἀφαιρῶ τοὺς ἄκαρπους βλαστοὺς ἀπ' τὸ κλῆμα, κορφολογῶ, βλαστολογῶ.
- τὸ καράβι τῶν Ἀργοναυτῶν· μ' αὐτὸ ταξίδεψαν στὴν Κολχίδα γιὰ ν' ἀρπάξουν τὸ χρυσόμαλλο δέρας.
- ὁ θρυλικὸς Βυζαντινὸς ἥρωας Διγενὴς Ἀκρίτας.
- ἀργυρές.
- ὁ ἐξοπλισμός τοῦ πλοίου, ἡ ἀρματωσιά του, δηλ. κατάρτια, ἀντένες, σκοινιά κτλ.
- ἡ ἄρθρωση, ἡ κλειδωση, τὸ σημεῖο ὅπου συναρμζονται μεταξὺ τους τὰ μέρη ἐνὸς συνόλου.
- εἰρηνεύω, καταπραΰνω, ἡσυχάζω.
- Γερμανὸς ρωμαντικὸς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος.
- ἡ γῆ.
- ὁ ἀφαλός, τὸ ἀφάλι.
- μαῦρος, γεμάτος ἀσβόλη (καπνιά).
- παραθαλάσσια πόλη τῆς ἀρχαίας χώρας τῶν Φιλιππίνων, μεταξὺ Γάζας καὶ Ἀζώτου, (ὁ κάτοικος Ἀσκαλωνεΐτης).
- στρατός (λέξη τουρκικὴ).

ἀσπαίρω	— τινάζομαι από σπασμούς, σφαδάζω, λαχταρῶ, σπαρταρῶ, σπαράζω.
ἄσπρα, τά	— τά χρήματα, ἡ χρηματική περιουσία.
ἀσσάριον, τὸ	— μετρική μονάδα βάρους, μήκους, χωρητικότητας, κτλ.· ἐπίσης χάλκινο νόμισμα τῶν Ρωμαίων.
Ἀσσύριος, ὁ	— ὁ διάβολος. Ὁ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης ὀνομάζει Ἀσσύριο τὸ διάβολο, γιατί οἱ Ἀσσύριοι εἶχαν ὑποδουλώσει τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραήλ.
ἀστάλωτος, ὁ	— ἄμεστος, ἀμέστωτος, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει μεστώσει ἀκόμα (κυριολεκτικά καὶ μεταφορικά).
ἀστρίτης, ὁ	— δηλητηριώδες φίδι, ὄχια (ἔχιν ἡ ἄσπις).
ἀτημέλητος, ὁ	— ἀπεριποίητος, ἀφρόντιστος, ἀσυγύριστος.
Ἀτθίς, ἡ	— μυθική κόρη τοῦ βασιλιᾶ τῶν Ἀθηνῶν Κραναοῦ· γιὰ χάρητὸς ὀνομάστηκε ἡ χώρα Ἀτθίς ἢ Ἀττική. (γλῶττα), ἡ ἀττική διάλεκτος, ἡ κομψή χρῆση τοῦ λόγου.
αὐκία, τά	— τά αὐτιά.
Αὐσονία, ἡ	— ἡ Ἰταλία.
ἄφατος	— ἀνέκφραστος, ἀπερίγραφτος, ἀνεκδιήγητος.
ἄφεγκιά σου, ἡ	— ἡ ἄφεντιά σου, ἐσύ.
ἄφεντάκης, ὁ	— πατέρας (χαϊδευτικά), πατερούλης, παπάκης.
ἄφορίζομαι	— σημαδεύω, αποχωρίζω, ξεχωρίζω κατὰ γὰρ τὸν ἑαυτό μου, τὸ οἰκαιοποιοῦμαι· κυριεύω.
Ἀφορεσμός, ὁ	— τοποθεσία στοὺς πρόποδες τῆς βορεινῆς πλευρᾶς τῆς Πεντέλης.
ἀφ(ον)κραζομαι	— ἀκούω μέ προσοχή, ἀκούω, κρυφακούω.
Ἀφράτης, ὁ	— ὁ Εὐφράτης ποταμός.
ἀφῶν	— ἀφοῦ.
ἀχρεῖος	— ἄχρηστος, ἀνώφελος, ἄτολμος, (ἀλλὰ καὶ ἄθλιος, ἐλεεινός, ἀνήθικος, κακοήθης).
ἀψύς, ὁ	— δυνατός, διαπεραστικός, ἰσχυρός.

B

βαγένη, τὸ	— βαρέλι.
Βάγιας Θανάσης	— ἀρχηγός τῆς Βεζιρικῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀλή-πασα, στόν ὅποιον ἀποδίδεται ἡ καταστροφή τοῦ Γαρδικιοῦ καὶ ἄλλες ὁμότητες.
Γι' αὐτόν, ὁ Βαλαωρίτης ἔγραψε τὸ ἐπικολυρικό ποίημα «Θανάσης Βάγιας».
Βαῖτικα	— (τραγοῦδια) ἐγκωμιαστικά.
βαλλαῖ	— μά τὸ Θεό! (φρ. τουρκική).
Βαρβαρέζοι, οἱ	— οἱ κάτοικοι τῆς Βαρβερίας (κοινῶς Μπαρμπαριᾶς), στὴ Β. Ἀφρική.

- βαργωμῶ ἢ βαρυγγωμῶ — (ἀπό τό βαρυγγωμῶ) βαρυθυμῶ, δυσφορῶ, δυσανα-
σχετῶ, ἀγανακτῶ, στενοχωριέμαι, ἀπελπίζομαι.
- Βαρθελεμῷ ἄβας — Γάλλος σοφός, λογοτέχνης, ἀνατολιστής καί ἐλληνι-
στής (1716 - 1795).
- βατσέλι, τό — λεκάνη ἀπό μέταλλο ἢ πορσελάνη. Στά Ἴονια νησιά:
μέτρο χωρητικότητος σιτηρῶν καί ξηρῶν καρπῶν.
- βέβηλος — (ἀπό τό ρ. βαίνω), ἐκεῖνος πού πάνω του ἐπιτρέπεται
νά πατήσῃ κανεῖς. Γιά πρόσ. ἀμύητος ἢ μὴ ἐξαγνι-
σμένος, ἀκάθαρτος, μιαρός, μiasμένος. || Ἐκεῖνος πού
καταδιώκεται γιατί πρόβαλε ἀντίσταση, πονηρός,
εὐστροφος.
- βεζίρης, ὁ — ὁ πρωθυπουργός (λ. τουρκική).
- Βελή - πασάς — δευτερότοκος γιός τοῦ Ἀλῆ-πασα τῶν Ἰωαννίνων.
- Βερονέζε — διάσημος Ἰσπανός ζωγράφος (1530 - 1588).
- Βησσαρίων (1395-1475) — ὀνομαστός Ἑλληνας λόγιος τοῦ μεσαίωνα, ἐπίσκοπος
Νικαίας καί ἀργότερα Καρδινάλιος Τουσκούλου.
Ἀνῆκε στήν παράταξη τῶν ἐνωτικῶν.
- βίγλα, ἡ — σκοπιὰ, παρατηρητήριον, φυλάκιο, βιγλοστάσι, кара-
ούλι, (λέξ. λατιν. - буζант.) ..
- βιγλιζω — παρατηρῶ ἀπό τή σκοπιὰ (βίγλα), ἐπαγρυπνῶ,
παραφυλάω.
- βίτσιμα, τό — τό τίναγμα τῶν χειρῶν καί τοῦ κορμιοῦ πρὸς τά
μπρός ἢ πρὸς τά πάνω γιά νά πιαστῇ κάτι πού
βρίσκεται ψηλά.
- βλεπίσου — προφυλάξου (ρ. βλεπίζω, - ομαι) = παίρνω τά μέ-
τρα μου γιά νά μὴν πάθω κανένα κακό, φυλάχομαι.
- βοίβοτας (-οδας), — πολέμαρχος, στρατιωτικὸς διοικητὴς ἐπαρχίας,
(βοεβόδας) τίτλος τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας.
- βοιδομάτης ὁ — ποικιλία σταφυλίου μέ χοντρές ράγες.
- βολά, ἡ — φορά (φρ. πόσες βολές σου τό εἶπα).
- Βouchut, ὁ — Γάλλος νευρολόγος.
- Βουλγαρέλι, τό — χωριὸ τῆς Ἀρτας (σὴ θέση τῆς ἀρχ. Θεοδωρίας).
- βουρνούζι, τό — φόρεμα τῶν Ἀράβων σάν ράσο.
- βουτζιον, τό — βυτίο, βαρέλι, βουτσί, βαγένι.
- Βρανά, τό, Βρανάς, ὁ — μικρὸ χωριὸ στὴ δυτικὴ πλευρὰ τῆς πεδιάδας τοῦ
Μαραθῶνα.
- βρατσέρα, ἡ — ταχύπλοο ἱστιοφόρο μέ δύο κατάρτια ἔχει μικρὸ
ἐκτόπισμα (ὥς 100 τόνους).
- Βρέννος, ὁ — ἀρχηγός τῶν Γαλατῶν, πού κυριεύσαν τὴ Ρώμην
τό 389 π.Χ. Ὁ Βρέννος δέχτηκε νά ἐκκενώσῃ (νά
ἐγκαταλείψῃ) τὴ πόλιν μόνο ὅταν πῆρε σεβαστὴ
ἀποζημίωση σέ χρυσό.
- βρωῶμα, τό — ἡ τροφή, τό φαγητό (ἀπό τό ἀρχ. βιβρώσκω).

Γ

- Γαληνός** — δνομαστός Ἑλληνας γιατρός· ἔζησε τό Β' μ.Χ. αἰώνα.
- γεγανυμένος** — (μτχ. τοῦ ρ. γάνυμαι), χαίρομαι, εἶμαι γεμάτος χαρά, εὐχαριστοῦμαι, ἀναγαλλιάζω.
- Γέθ, ἡ** — μεγάλη πόλη τῶν Φιλισταίων (ὀνομαστή σά γενέ-
τειρα τοῦ Γολιάθ)· κυριεύθηκε ἀπό τό Δαβίδ καί
ἀργότερα (711 π.Χ.) ἀπό τοὺς Ἀσσυρίους.
- γεννητικά, τά** — οἱ γονεῖς, οἱ πρόγονοι.
- γιαγέρνω** (ἀμτβ.) γυρίζω πίσω, ἐπιστρέφω, μτβ., φέρνω πίσω,
ἐπιστρέφω κάτι.
- γιάντα ἢ ἀγιάντα** — γιατί.
- Γκίκας** — Φαναριώτικη οἰκογένεια, τῆς ὁποίας πολλά μέλη
κατέλαβαν ἀνώτατα ἀξιώματα.
- Γκωτιέ Θεόφιλος** — ὀνομαστός Γάλλος ποιητής καί πεζογράφος, (1811-
1872).
- γλάκιο, τό** — ὁ δρόμος, τό γρήγορο τρέξιμο· (ρ. γλακῶ καί (γ)
λακίζω = τρέχω) ..
- Γόδια Λουτσιέντες** — διάσημος Ἰσπανός ζωγράφος (1746 - 1828).
- Γοργόνα** — θαλασσινός δαίμονας τῶν ἐλληνικῶν παραδόσεων, μέ
σῶμα γυναίκα καί οὐρά ψαριοῦ.
- γούμενα, ἡ** — τό χοντρό σκοινί, τό караβόσκοινο, τό παλαμάρι.
- γραφικός** — ἄξιος νά ζωγραφιστεῖ, ὥραϊος γιά τή ποιικιλία τῶν
χρωμάτων, παραστατικός, ζωγραφικός.
- γρόσι, τό** — νόμισμα τουρκικό καί αἰγυπτιακό· ἰσοδυναμεῖ μέ τό
ἓνα ἑκατοστό τῆς τουρκικῆς ἢ αἰγυπτιακῆς λίρας·
στόν πληθυντικό: χρήματα.
- γυαλί, τό** — τό βυθοσκόπιο, ἡ διόπτρα τῶν φαράδων, δηλ. ἓνας
κύλινδρος σιδερένιος μέ πυθμένα ἀπό κρύσταλλο,
μέσα ἀπ' τόν ὁποῖο ὁ φαράς διακρίνει καθαρά τό
βυθό τῆς θάλασσας.

Δ

- δακκανοῦρες** — οἱ δύο μπροστινές δαγκάνες τοῦ κάβουρα, ἀλλιώως
δαγκανάρες.
- δαμάκι** — μικρό, λίγο, μηδαμινό.
- δαμασσί, τό** — ξίφος πού κατασκευαζόταν στή Δαμασκό, περίφημη
γιά τήν ὀπλοουργία της, γιαταγάνι, σπαθί.
- Δαμασκηνός Ἰωάννης** — (ὁ ἐπονομαζόμενος Χρυσορράς), πατέρας τῆς φιλο-
σοφίας καί θεολογίας τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς
ἐκκλησίας. Ὀνομαστός ὁμογράφος καί μεγάλος
ἀναμορφωτής τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς. Γεννήθηκε
στή Δαμασκό καί πέθανε πρὶν ἀπό τό 754.
- δαμάτεια, ἡ** — ἐκείνη πού δαμάζει, πού ὑποτάσσει, ἡ δαμάστρια, ἡ

- δαρμός, ὁ
δείμα, τό
- δειράς -άδος, ἡ
διακόσμησις
- διαλαλιά ἢ διαλαλία
- διαρμύζω
- διασκελίζω
- διαφέντευσις, ἡ
διαφεντεύω
- διαφορῶ ἢ διαφορίζω
- Διδότος Ἀμβρόσιος Φιρ-
μίνος (Didot)
- δίκροτον, τό
- διολίζω ἢ διοβλίζω
διπλολίθι, τό
- δολώνω
- δομέστιχος, ὁ
- δοχή, ἡ
- δραγάτης, ὁ
δράγμα, τό
- καταστρεπτική, (τό ἀρσενικό: δαματήρ ἢ δαμάτωρ).
— θρήνος, ὄδυρμός, κοπετός, στηθοκόπημα.
— (ἀπό τό θέμα δει - δέδοικα, δέος), φόβος, τρόμος, φρίκη.
— βουνοκορφή, κορφοβούνι, λόφος, κορυφογραμμή.
— ἡ ἔρρυθμος (ἀρμονική) διάταξις τοῦ σύμπαντος..
καί πᾶσα τῶν ὑπερκόσμιων δυνάμεων ἡ νοητή δια-
κόσμησις... ἐπισπένδεται = καί ὅλη ἡ νοητή ἀρμο-
νική διάταξις τῶν ὑπερκόσμιων δυνάμεων κάνει σπον-
δές γιά τή συμφιλίωση τοῦ Θεοῦ μέ μᾶς τοὺς ἀνθρώ-
πους (ταῖς θείαις καταλλαγαῖς).
— ἡ γνωστοποίηση, ἡ κοινοποίηση μέ διαλλαγή, ἡ
διαλίσθηση, ἡ διακήρυξη, τό ντελάλημα.
— συναρμολογῶ, συναρμύζω δύο ἢ περισσότερα πράγ-
ματα μεταξύ τους.
— διασκελῶ, δρασκειῶ, περνῶ μέ μιὰ δρασκειά πάνω
ἀπό ἕνα ἐμπόδιο, διαβαίνω, περῶ, ὑπερπερῶ.
— προστασία, ὑπεράσπιση, ὑποστήριξη, διαφέντεμα.
— προστατεύω, ὑπερασπίζομαι, ὑπερασπίζω, κάνω κου-
μάντο, κουμαντάρω.
— (διάφορο = κέρδος, ὠφέλεια)· ἐνδιαφέρομαι, νοιά-
ζομαι, ὠφελοῦμαι, ἀπολαμβάνω, καζαντίζω.
— διάσημος Γάλλος σοφός, ἐλληνιστής, τυπογράφος,
μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (1790 - 1876).
Περίφημη εἶναι ἡ συλλογή του γιά τοὺς ἀρχαίους
Ἕλληνες συγγραφεῖς.
— παλιό πολεμικό πλοῖο μέ τρία κατάρτια, μέ τετράγωνα
πανιά, καί δύο σειρές κανόνια στίς δύο πλευρές.
Κοινῶς διπόντες (17ος καί 18ος αἰῶνας).
— ὀργάνω γιά δευτέρα φορά ἕνα χωράφι.
— πέτρινος τοῖχος χτισμένος χωρίς λάσπη, ξερολι-
θοδομή, ξερολιθιά.
— ἐφοδιάζω μέ δόλωμα, ἀρματώνω μέ δόλωμα, μετα-
φορ. ὅμως, νοθεύω, ἐξαπατῶ, δολιεύομαι, παρα-
πλανῶ, κηλιδώνω.
— στοὺς Βυζαντινοὺς, στρατηγός, ἀρχηγός, διοικητής,
σωματοφύλακας τοῦ βασιλιᾶ.
— (ἀπό τό δέχομαι)· παραλαβή, ὑποδοχή, φιλοξενία,
δοχεῖο, δῶρο.
— ἀγροφύλακας, ἀμπелоφύλακας.
— ἐκεῖνο πού μπορεῖ νά χωρέσει στή φούχτα τοῦ ἐνός
χειριοῦ, χερόβολο τῶν θεριστῶν, χεροβολιά, χεριά,
φουχτιά, (ἀπό τό ρῆμα δρᾶττομαι).

δραγμῖς - ἶδος, ἡ

δραγουμένος, ὁ

δράκων - οντος, ὁ

δριμώνω

— μικρό δράγμα, δηλαδή ἐκεῖνο πού μπορεί νά πιάσει κάποιος μέ τόν ἀντίχειρα καί τό δείκτη (π.χ. μιὰ πρέζα ταμπάκου, πιπериού).

— διερμηνέας, διερμηνευτής, ἐξηγητής.

— μυθικό τεράστιο φίδι, συνήθως τρικέφαλο καί φτερωτό, μέ φοβερό βλέμμα καί θανατηφόρα πνοή, (ἀπό τό ρ. δέркоμαι = βλέπω μέ βλέμμα ὀξύ, καταπλήσσω μέ τό βλέμμα), δράκος.

— (ἐπίθετο δριμύς) ὀργίζομαι, ἐξοργίζομαι, ἀγριεύω, θυμώνω.

Ε

ἔβενος, ὁ

ἐγδοχή, ἡ

ἐγκαλλωπίζομαι

ἐγκαλῶ

ἐγροικος

Ἔγριπος, ὁ, ἡ

ἐδειματοῦτο

ἐκατόνταρχος, ὁ

ἐκεῖνο...τό ἄλλο

ἐκλικμίζω

ἐκόψατο

ἐκπρεπής

ἐλεος ὁ

ἐλίγη

ἐμμανής

ἐναίρω

ἐνάλιος

ἐνδεδημένος ἀντί

ἐνδεδεμένος

ἐνδείκνυμαι

— δέντρο μέ μαῦρο καί σκληρό ξύλο πού εἶναι πολύτιμο. Ἀπ' αὐτό κατασκευάζονται ἐπιπλα, κοιν. ἀμπανός, ἀμπανόζι.

— προσδοκία, προσμονή, ἀπαντοχή, ἀναμονή. (πρβλ. ἐκδέχομαι = προσδοκῶ, περιμένω).

— ἐπιδεικνύομαι, ὑπερφηανεύομαι, σεμνύνομαι, καμαρώνω.

— καλῶ κάποιον στό δικαστήριο, καταγγέλλω, ὑποβάλλω μήνυση.

— μορφωμένος, γνώστης ρ. (ἀ)γροικῶ = ἀκούω, μαθαίνω.

— ἡ Εὔβοια (Εὔριπος).

— (παρατ. τοῦ ρήμ. δειματοῦμαι) φοβοῦμαι, τρομάζω.

— ἀρχηγός στρατιωτικῆς ὁμάδας, βαθμός ἀξιοματικοῦ.

— τό μέν... τό δέ, ἀφ' ἐνός μέν... ἀφ' ἐτέρου δέ.

— λιχνίζω, ἀνεμίζω.

— (μέσος ἀόριστος τοῦ ρ. κόπτομαι) βλέπε λέξη.

— ἀξιόλογος, σπουδαῖος, ὑπέροχος.

— μεταγενέστερος τύπος τοῦ : τό ἔλεος = οἶκος, εὐσπλαχνία, συμπάθεια.

— ὀλίγη, λίγη.

— ἐκεῖνος πού ἔχει μανία γιά κάτι, ὁ ἀκράτητος, ὁ παράφορος.

— φονεύω, σκοτώνω.

— (ἐν + ἄλς - ἄλός = ἡ θάλασσα) θαλάσσιος, θαλασσινός.

— (μετ. παθ. παρκ. τοῦ ἐνδέομαι - οὔμαι = περιδένομαι) δεμένος.

— ἐπιδεικνύομαι, φανερώνομαι· τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐνδεικνυμένους - ἐκεῖνους οἱ ὅποιοι φαίνονταν ὅτι ἔκαναν αὐτά.

- ἐνθυμουμαι
 ἐντάμα
 ἐν τον
 ἐνώμοτος
 ἐξάρτια, τά
 ἔξαρχος, ὁ
 ἐξικακήσατε
 ἐξικακῶ
 ἐξοδίζω
 ἐξώθης
 ἐπιγονάτιον, τὸ
 ἐπ(κ)λην, τὸ
 ἐπισειων-οντος, ὁ
 ἐπισκέπτομαι
 ἐπισκοπή, ἡ
 ἐπισυνάγομαι
 ἐποῖκαν
 Ἐρατώ, ἡ
 ἐρρίκνου
 ἔσ σε
 ἐτάζω
 ἔτει
 Εὐκλείδης
 Εὐστάθιος
 εὐταξίας
 Εὐτέρπη, ἡ
 εὐτονος
 εὐφημῶ,
 Ἐφιάλτης, ὁ
- ἔχω κάτι στό νοῦ μου, σκέπτομαι· τὸ ἐνθυμηθὲν —
 — ἐκεῖνο πού ἔχει ἀποφασιστεῖ.
 — (ἀπό τό: ἐν τῷ ἅμα) μαζί, (βλ. καί ἀντάμα).
 — νά τον.
 — ὁ ὀρκισμένος, ὁ δεμένος μέ ὄρκο.
 — τά σκοινιά τῶν καταρτιῶν τοῦ πλοίου, ἀλλιῶς ξάρτια.
 — ἐκεῖνος πού ἐξάρχει, πού κάνει ἀρχή, ὁ ἀρχηγός.
 — περιμένατε, κάνετε ὑπομονή (βλ. ἐξικακῶ).
 — ὑπομένω, περιμένω (ἀπό τό: ἀνεξικακῶ).
 — κηδεύω (ἐξόδιον, ξόδι = κηδεῖα).
 — ἀξιώθηκες, κρίθηκες ἀξίος.
 — Τετράγωνο χρυσοκέντητο ὕφασμα ἐπισκόπων ἢ ἄλλων ἀνώτερων κληρικῶν σέ σχῆμα ρομφαίας, κρεμασμένο ἀπό τῆ ζώνη στό δεξιό γόνατο.
 — ἐπωνυμία, ἐπωνύμιο, ἐπωνομασία.
 — μακρόστενη ταινία (ἢ τριγωνική μικρή σημαία), πού χρησιμεύει σάν διακριτικό στό κατάρτι τῶν πλοίων.
 — παρατηρῶ, ἐπιβλέπω.
 — ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Θεοῦ, ἡ τιμωρία, τὸ ἀζῖωμα.
 — συγκεντρώνομαι γιά τόν ἴδιο σκοπό.
 — ἔκαμαν (ἐποίησαν)
 — μιὰ ἀπό τίς ἑννέα Μοῦσες. Θεωρεῖται εὐρέτρια καί προστάτρια τῆς λυρικήs καί ἐρωτικῆs ποιήσης.
 — παρατατινῆς τοῦ ρικνώω (βλέπε λέξη).
 — δέ σέ
 — ἐξετάζω, ἐρευνῶ, ἀνιχνεύω.
 — ἐξακισχιλιοστῶ ἑννεακισιοστῶ τριακοστῶ (6930), ἔννοεῖται ἀπό τήν κτίση τοῦ κόσμου.
 — ὁ πατέρας τῆς γεωμετρίας (330 - 270 π.Χ.).
 — ὀνομαστός μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καί συγγραφέας τοῦ 12ου μ.Χ. αἰώνα.
 — ὁ ἐπιφορτισμένος μέ τήν τήρηση, τῆς τάξης στήν ἐκκλησία (ἐκκλησιαστικό ἀζῖωμα).
 — μιὰ ἀπό τίς ἑννέα Μοῦσες. Θεωρεῖται εὐρέτρια καί προστάτρια τῆς τέχνης τοῦ αὐλοῦ.
 — νευρώδης, ζωηρός, εὐρωστος.
 — μιῶ ἐπαινετικά, ἐγκωμιάζω, ἐπιδιοκιάζω μέ θόρυβο, ζητωκραυγάζω.
 — ἐκεῖνος πού ὁδήγησε στά νῶτα τοῦ Λεωνίδα τούς Πέρσες στίς Θερμοπύλες καί ἔγινε αἷτιος τῆς καταστροφῆς. (τὸ ὄνομα κατάντησε συνώνυμο τοῦ προδότη).

ἐχόμενος
ἕως, ἡ
Ἐωσφόρος

- ἐκεῖνος πού ἀκολουθεῖ ἀπό κοντά, ὁ ἐπόμενος.
- (γεν. τῆς ἕω) αὐγή, πρωΐ.
- ἀρχηγός τῶν ἀγγέλων πού ἔπεσαν στή γῆ, γιατί θέλησαν νά ὑψωθοῦν πάνω ἀπό τό Θεό· στήν ἐκκλησιαστική γλώσσα ὁ σατανάς, ὁ διάβολος.

Ζ

ζακόν· τό
Ζάλογγο, τό

- ἡ συνήθεια, τό ἔθιμο (λέξη σλαβική).
- γνωστό βουνό στό Σούλι, ἀπ' ὅπου ἔπεσαν οἱ ἡρώ- κές Σουλιώτισσες γιά ν' ἀποφύγουν τή σιλαβιά.

Ζέξας Μίκης
Ζενίθ, τό

- ψευδώνυμο τοῦ ἥρωα Μακεδονομάχου Παύλου Μελά.
- (ιταλ. zenit ἀπό τό ἀραβ. semt), τό νοητό σημεῖο τοῦ οὐρανοῦ, πού βρίσκεται κατακόρυφα πάνω ἀπ' τό κεφάλι τοῦ παρατηρητῆ· μεταφορικά: τό ἀνώτατο ὄριο, μεσουράνημα, ἀποκορύφωμα, ἀκμή (τό ἀντί- θετο· ναδίρ).

Ζῆθος, ὁ

- γιός τοῦ Δία καί τῆς Ἀντιόπης, δίδυμος ἀδελφός τοῦ Ἀμφίωνα.

Ζητούνι, τό
ζημιό ἢ ζημιό

- ἡ Λαμία.
- ἀμέσως.

Η

ἡγῆ, ἡ
Ἡρακλείδης, ὁ
Ἡρόστρατος

- ἡ γῆ.
- ἱστορικός τοῦ Γ' π.Χ. αἰώνα.
- ὁ καταγόμενος ἀπ' τήν Ἡφεςο ἐμπρηστής τοῦ περί- φημου ναοῦ τῆς Ἐφέσιας Ἀρτέμιδας (356 π.Χ.).

ἦρθε

- ἦρθε.

Θ

θαλασσομάχος, ὁ

- μικρό ξύλο κάθετο πρὸς τή θάλασσα, κάτω ἀπ' τό κατάρτι τῆς πλώρης (κοιν. κίβρ - μπαστούνι).

θανατοκοντεύω
θαρσέω (πολέμου)

- πλησιάζω τό θάνατο (μεταβ. καί ἀμετάβ.)
- τοῦ τολμηροῦ, τοῦ θαρραλέου (πολέμου) (ἐπιθ. θαρσύς - θρασύς).

θέλω φροντίζειν

- περιφραστικός σχηματισμός τοῦ μέλλοντα ἀπό τό θέλω καί ἀρχ. ἀπαρέμφατο· συνηθίζεται ἀπό τόν Κοραή.

Θεολόγος, ὁ

- ἐπωνομασία τοῦ Γρηγορίου τοῦ Α' τοῦ Ναζιανζηνοῦ (328 - 389), πατριάρχη Κων/πόλεως καί μεγάλου ἐκ- κλησιαστικοῦ πατέρα καί συγγραφέα· ἡ προσωνομία τοῦ δόθηκε γιά τούς μνημειώδεις λόγους του σχετικά μέ τή Θεότητα τοῦ Λόγου στό μικρό νηό τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας στήν Κωνσταντινούπολη.

Θεοσκόπολις (-ιδος)

- Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ Κρής (El Greco = ὁ

- Κυριακός "Ελληνας), ὁ περίφημος ζωγράφος ἀπ' τὴν Κρήτη (1545 - 1614) ποὺ ἐργάσθηκε κυρίως στὴν Ἰσπανία, ὅπου καὶ πέθανε.
- θεραπεύσειν — βλ. φανῆν.
- θηρησιμαῖον, τὸ — τὸ πτῶμα, τὸ λείψανο.
- θρασίμι, τὸ — τὸ ψοφίμι, τὸ πτῶμα.
- θρηῆνος, ὁ — «θρηῆνος» ἢ «ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινούπολης»· τίτλος ποιήματος θρηνητικοῦ ποὺ ἀναφέρεται στὴν πτώση τῆς Πόλης, ἀπὸ 118 στ. Γράφτηκε ἀπὸ ἄγνωστο ἀπαίδευτο ποιητὴ καὶ βρέθηκε στὰ τελευταῖα φύλλα τοῦ ἑλληνικοῦ κώδικα τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ἀπὸ τὸν Emile Legrand, ὁ ὁποῖος καὶ τὸ δημοσίευσε τὸ 1875.
- θριγκός, ὁ — ἡ κορυφὴ τοῦ τοίχου ποὺ ἐξέχει, τὸ γεῖσο, ἡ κορνίζα, τὸ στεφάνι.
- θροῶ — προκαλῶ θρόισμα, φοβίζω, ἐκφοβίζω, τρομοκρατῶ.
- θύμβρις, ἡ — πικρὸ χόρτο.
- Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος — γραμματικὸς τοῦ ΙΔ' αἰώνα.
- θῶρι, τὸ — ἡ θέα.

I

- "Ιακχος, ὁ — ὁ Βάκχος· σάν προσηγορικό: ὁ χορός πρὸς τιμὴ τοῦ Βάκχου (= Διόνυσου).
- ιγονικόν, τὸ — τὸ γονικό οἱ γονεῖς, ἡ οἰκογένεια, τὸ πατρικό σπίτι.
- "Ιδη, ἡ — τὸ ψηλότερο βουνό τῆς Κρήτης (κοινῶς Ψηλορείτης).
- Ἱερεμίας, ὁ — προφήτης τοῦ ἐβραϊκοῦ ἔθνους, γιὰ τὸ ὅποιο προφήτευσε πολλὰ δεινὰ καὶ θρήνησε τὴν καταστροφὴ τῆς Ἱερουσαλήμ· — οἱ θρηῆνοι του λέγονται Ἱερεμιάδες - (650 - 586 π.Χ.).
- ιδύνω — διευθύνω, κατευθύνω, ὀδηγῶ.
- "Ιμμερμαν Κάρολος — Γερμανὸς ποιητὴς δραματικὸς καὶ μυθιστοριογράφος (1796 - 1840).
- ινδικτιῶν -ῶνος, ἡ — καὶ Ἰνδικτος (λέξη λατινική) = χρονικὴ περίοδος δέκα πέντε ἐτῶν, τὰ ὅποια ἀριθμοῦνται πάντοτε σάν Ἰνδικτιῶνος πρώτη, δεύτερη καὶ οὕτω καθεξῆς, ὡς τῇ δέκατῃ πέμπτῃ, ὁπότε ἀρχίζει πάλι νέα σειρά. Οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου δέχονταν ὅτι ἡ χρονολόγησις αὐτὴ εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τὴν πρώτη Σεπτεμβρίου τοῦ 312 μ.Χ.
- ίος, ὁ — τὸ δηλητήριο τῶν φιδιῶν, ἡ σκουριά τοῦ χαλκοῦ ἢ τοῦ σιδήρου (σιδεροσκουριά).
- Ἰπποκράτης, ὁ — ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, ἀπὸ τὸ νησί Κῶ (460 - 377 π.Χ.).

ἴρις, ἡ
ἴσκιος (καὶ χαμός)
ἰχώρ - ὤρος, ὁ

- τό οὐράνιο τόξο.
— ἐπιδημικές ἀρρώστιες ζώων.
— αἰθέριος χυμός πού κυλά στίς φλέβες τῶν Θεῶν.

K

κάβος, ὁ
καδής, ὁ

- τό ἀκρωτήριο (λέξη γενουατική).
— Τοῦρκος ἱεροδικαστής, ἱεροδίκης (λέξη τουρκική Cadi).

κάθα
καθολικόν, τὸ

- κάθε, καθέννας.
— ὁ κύριος ναός ὁ χτισμένος στή μέση τῆς αὐλῆς μιᾶς Μονῆς.

καϊμακάμης, ὁ

- τίτλος ἀνώτερου διοικητικοῦ ὑπαλλήλου, ἀναπληρω-
τής τοῦ πολιτικοῦ καί στρατιωτικοῦ διοικητῆ (λέξη
τουρκική).

καλά καί
Καλαβρός

- εἶθε, μακάρι.
— Καλαβρός, Μέλισσα, Σπαθαριές, Κάπρος: διάφορες
τοποθεσίες στή Λευκάδα.

κάλως, ὁ

- καί κάλος· τό χοντρό σκοινί, τό караβόσκοινο, τό
παλαμάρι, ἡ γούμενα.

καμαρῶ ἢ καμαρώνω
κάμνω ἐτσά

- κατασκευάζω κάτι σέ σχῆμα καμάρας, θόλου.
— παρατηρῶ μακριά· κυριολεκτικά: κάμνω ἔτσι δά,
δηλ. τοποθετῶ τή παλάμη μου πάνω ἀπό τά φρύδια
γιά νά παρατηρήσω μακριά πύο εὐκόλα.

Καμπανέσης
κᾶν

- ὁ καταγόμενος ἀπό τήν Καμπανία τῆς Γαλλίας.

κᾶν ποίαν

- τουλάχιστο

καῖακάρης, ὁ
κανίσκι

- κάποια
— ὁ χαϊδεμένος, ὁ κανακεμένος, ὁ ἀγαπητός.
— μικρό καλάθι, πανεράκι, ἰδίως μικρό κάνιστρο γεμά-
το δῶρα. Γενικά δῶρο, πεσκέσι, χάρισμα.

κάουρας, ὁ
καπλάνι, τό

- κάβουρας.
— (λέξ. τουρκ.) ἡ τίγρης· μεταφ = ἄνθρωπος ἀντρεω-
μένος, ἀτρόμητος.

καρδάρα, ἡ
Καρλάιλ Θωμᾶς

- ξύλινος κάδος, δοχεῖο γιά τό γάλα ἢ τή γιαούρτη.
— διάσημος Σκῶτος ἱστορικός καί φιλόσοφος (1795-
1881).

κασαμπάς, ὁ
καστέλ(λ)ιν, τό
Κάστρον, τὸ
καταβόθρα, ἡ

- πόλη - ἄστυ (λέξη ἀραβική).
— μικρό φρούριο.
— Τό 'Ηράκλειο τῆς Κρήτης.
— βόθρος, φυσικός ἢ τεχνητός ὑπόγειος ὀχετός, ἀπ'
ὅπου χύνονται τά νερά ἀπό τίς λίμνες καί τοὺς ποτα-
μούς στή θάλασσα.

κατακληῶ

- καταπραύνω, μαλακώνω τήν ψυχή μέ γλυκά λόγια,
θεραπεύω.

κατακρούω	— χτυπῶ, κρούω, κινῶ κάτι πρὸς τὰ κάτω.
κατάλαλος	— ὁ φίλος τῆς κατηγορίας, ὁ συκοφάντης.
καταπαντοῦ	— σέ ὅλα τὰ μέρη.
καταράχια, τὰ	— βουνοκορφές, κορυφογραμμές.
κάτεργο, τό	— πολεμικό πλοῖο.
κάτοικας, ὁ	— ὀρνιθώνας, κοτέτσι.
καπιτέρειος	— ἡ καπιτερένιος, ὁ κατασκευασμένος ἀπό κασσίτερο.
κεδνός	— ὁ προσεκτικός, ὁ συνετός, ὁ ἀγαθός.
κεντίτης, ὁ	— ὁ σπόνδυλος.
κερδανθεῖς	— (μετ. παθ. ὁρ. τοῦ κερδαίνομαι), ἔρχομαι στά χέρια ἄλλου, νικιέμαι, κατακτιέμαι.
κεχηνῶς	— (παρκ. τοῦ ρήματος χάσκω) ἐκεῖνος πού χάσκει, πού περιμένει μέ ἀνοιχτό στόμα.
κηδεστία, ἡ	— συγγένεια πού προέρχεται ἀπό ἐπιγαμία, τό συμπεθερίο.
κηροδοσία, ἡ	— κεροδοσιά· φόρος ἀπ' τό κερί, ἡ ἐτήσια ποσότητα κεριοῦ γιά τίς ἀνάγκες τῆς ἐκκλησίας — διανομή κεριῶν, ἀπό τοὺς συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ, σ' ἐκεῖνους πού παρακολουθοῦν τή νεκρώσιμη ἀκολουθία.
Κιμαβούνης (Gimabue)	— σπουδαῖος Φλωρεντιανός ζωγράφος πού ἔζησε καί ἔδρασε στό τέλος τοῦ 13ου καί στίς ἀρχές τοῦ 14ου αἰῶνα.
κλαπατάρια, τὰ	— τὰ φτερά τῶν πουλιῶν.
Κόκκινη Ἐκκλησιά	— ἀρχαία μονή τῆς Λευκάδας.
κολάιν, τό	— ἡ εὐκολία (λ. τουρική).
κολαστήριον, τό	— ἡ τιμωρία, ὁ βασανισμός.
κολλήγας, ὁ, κολίγας	— ὁ συνεταῖρος σέ ξένο κοπάδι ἢ χωράφι (ὁ ἰδιοκτήτης ἢ ὁ βοσκός ἢ ὁ καλλιεργητής).
κολυβογραμματα, τὰ	— ἡ στοιχειώδης γραφή καί ἀνάγνωση πού μάθαιναν τήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας κυρίως ἀπό τὰ ἐκκλησιαστικά βιβλία. Σήμερα ἔχει ἔννοια εἰρωνική.
κομπώνομαι	— πλανιέμαι, γελιέμαι.
κοιτάτον, τό	— ἡ κομιτεία.
κόντος, ὁ	— ὁ κόμης.
κόντρας, ὁ	— ὁ ἀντίθετος, ὁ ἐναντίος ἄνεμος.
Κόντρος, ὁ	— τοποθεσία στή Λευκάδα.
κοζούλλα, ἡ	— ἡ μέση· βλέπε καί στή λέξ. τάνια.
κόπτομαι	— θρηγῶ χτυπώντας τό στήθος καί τό κεφάλι (μέ κοπετούς).
κορζέτο, τό	— αὐλάκι τοῦ πλοίου γιά νά φεύγουν τὰ νερά.
Κόρφος	— ὁ Ἀμβρακικός κόλπος.
Κοσμιδῖος αἰγιαλός	— ἡ παραλία τοῦ Κοσμιδίου, μιᾶς συνοικίας στήν Κωνσταντινούπολη.

- κόσμος, ὁ — τό κόσμημα, ὁ στολισμός.
 κονάρην, τό — τό κουβάρι.
 κουγκεστίζω — ἡ κουγκεστῶ, κατακτῶ.
 κουπαστή, ἡ — τό ἐπάνω μέρος στά τοιχώματα τοῦ πλοίου
 πού στερεώνονται τά κουπιά (ἀρχ. ἐπισκαλμῖς ἢ
 περιτόναιον). Τό μικρό κατάστρωμα τῆς πλήρης
 καί τῆς πρύμης.
 κονοβούλη, ἡ καί — ὁ ξερὸς κορμός τοῦ ἀμπελιῦ, τό κλήμα, (ἀπό τό
 κούρβουλο(ν), τό λατ. cunvus = κυρτός).
 κουρταλῶ — χτυπῶ, κροταλίζω, ὕτυπῶ μ' ἐπιμονή.
 κονφά, τά — οἱ ποντικοί (εὐφημισμός).
 κόφα, ἡ — τό θωράκιο, σανίδωμα ἢ μετ'άλλινος προφυλακτῆρας
 τοῦ πλοίου.
 κρένω — λέγω, μιλῶ.
 κράκοιρα, τά — οἱ ἀπότομοι βράχοι.
 Κρητική σχολή — οἱ Κρητικοὶ ζωγράφοι τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰώνα πού
 ἐργάστηκαν στὴν Κρήτη καί στὴ Βενετία, μέ
 τεχνοτροπία ἀνάμεικτη ἀπὸ Βυζαντινὲς καὶ Ἰτα-
 λικὲς ἐπιδράσεις.
 κριαρωθῆκαν — συγχρούστηκαν σάν δυὸ κριάρια.
 κριτής, ὁ — ὁ δικαστής.
 κρόκη, ἡ — τό ὕφαδι, τό νῆμα.
 Κροῦμ (μ)ος, ὁ — ἡγεμόνας τῶν Βουλγάρων περιβόητος γιὰ τὴν
 ἀγριότητά του (805-815 μ.Χ.).
 κροφοοῦνται — ἀκροφοβοῦνται, διστάζουν.
 Κυβέλη, ἡ — Φρυγικὴ Θεότητα, πού ἡ λατρεία της ταυτίστηκε
 στὴν Ἑλλάδα μέ τὴ λατρεία τῆς Ρέας καί στὴ Ρώμη
 μέ τὴ λατρεία τῆς Ἰδαίας μητέρας.
 Κυβεργήτης, ὁ — ἐδῶ: ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος (ἢ κατ' ἄλλους ὁ
 Γεώργιος Χριστάκης Ζωγράφος).
 κυβέρτι, τό — ἡ κυψέλη.

Λ

- λαγγρεύω — (ἀρχ. λαγγάζω = ὑποχωρῶ) γοητεύω, μαγεύω —
 μαγεύομαι, λινώνομαι—σιγρῶ, πηδῶ.
 λίζος, ὁ — εἶδος μαχαριῦ, μεγάλος σουγιάς.
 λάγηνος, ἡ — λαγὴνι, λαγὴνι πῆλινο δοχεῖο, κανάτι.
 Λάτας Λιονόσιος — ὀνομαστικός ἐκκλησιαστικός ρήτορας καί μητροπο-
 λίτης Ζακύνθου (1835—1894).
 λαοῦς — λαοῦς.
 Λαυρεντιάδης — ὁ γιὸς τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων Ἰωάννης,
 προστάτης τῶν γραμμάτων καί τῶν τεχνῶν καί
 πάπας ἀπὸ τοῦ 1513.

- Λ(ε)ψία, ἡ — πόλη τῆς Ἀ. Γερμανίας, μεγάλο πανεπιστημιακό κέντρο.
- Λιάπης — Ἀλβανός μουσουλμάνος.
- λιβάν, τό — λιβάδι.
- λιμιώνας — λιμάνι.
- λίος — λίγος.
- λικνίζω — (ἀρχ. λικμῶ καί λικμίζω) τινάζω στόν ἀέρα τούς σπόρους τοῦ σταριοῦ, γιά νά χωριστοῦν ἀπό τά ἄχρη· ἐδῶ: ραντίζω.
- λίψ - λιβός, ὁ — ὁ νότιος ἄνεμος, ὁ νοτιάς.
- λογάριν, τό — ὁ θησαυρός.
- λοίσθιος — τελευταῖος, ἔσχατος· ἡ φράση: «πινέι τὰ λοίσθια» — ψυχορραγεῖ.
- Λόντος Ἀνδρέας — ἀπό τούς πῖο ὀνομαστούς πολιτικούς καί στρατιωτικούς τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως (1789 - 1846),
- λουκτουκιῶ — κλαίω μέ λυγμούς, θρηνῶ σπαρακτικά.
- λύπη, ἡ — «λύπη γάρ ἐπὶ τῆς τοῦ πλησίον εὐπραγίας ὁ φθόνος». Μεγάλου Βασιλείου, «Περὶ φθόνου».
- Λύρα τῆς Τέω(ς) — Ἐννοεῖ συνεκδοχικά τὴ Λυρική ποίηση, γιατί ἡ Τέως εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ μεγάλου λυρικοῦ ποιητῆ Ἀνακρέοντα.
- λύσιος — ὁ ἐλευθερωτής, ἐκεῖνος πού ἀπολύει, πού ἀπολυτρώνει.

Μ

- μαγαρίζω — μολύνω, μιάνω, κάνω κάτι ἀκάθαρτο.
- μάγιστρος, ὁ — ἀνώτατο ἀξίωμα τῶν Βυζαντινῶν.
- μαηδέ ἢ μήδε — ἀλλ' οὔτε (οὔτε, μήτε).
- μαῖστρος, ὁ — ὁ βορειοδυτικός ἄνεμος (ἀρχ. Σκίρων).
- μαλιά, ἡ — τό μάλωμα, ἡ φιλονικία, ὁ ἀγώνας.
- μανός — χαλάρος, ἀραιός, καί συνεκδοχ. νωθρός, ἀκαμάτης.
- μαντάρι, τό — ἡ ὑπέρα (= τό σκοινί) τοῦ ἱστιοφόρου πού χρησιμεύει γιά νά σηκώσει τὴν κεραία.
- μαραγκιάζω — μαραίνομαι, ξεραίνομαι, ρυτιδιάζω.
- Μαρμαρᾶ θάλασσα — ἡ Προποντίδα.
- ματσουκιά, ἡ — τό χτύπημα μέ ρόπαλο, ράβδισμα.
- Μαυρογείης — Βυζαντινὴ οἰκογένεια ἀπ' τὴ Μύκονο, ἡ ὁποία ἀνέδειξε πολλὰ μέλη της ὡς διερμηνεῖς, ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας καί ἀξιωματοῦχους τῶν Πατριαρχείων.
- Μαχμούτης — ὁ Σουλτάνος Μαχμούτ Β': στίς μέρες του ξέσπασε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση (1785—1839).
- μεθυγραφία — τό χιούμορ, ὁ ἀστεϊσμός στή ζωγραφικὴ· μεθυγρα-

- μείραξ, ὁ
μελετινή, ἡ
μελιχρὸς
μέλλησις, ἡ
μελετέμ, τό
Μένγκε Κ.
- μενζίλι, τό
μεταθεμός, ὁ
μετερίζι, τό
μέτρον, τό : ὁ ὑπέρ
μέτρον (ῶν)
- μέφ
- μηγάρ
μήνα
μήνη, ἡ
μιμίτσι, τό
μιναρές, ὁ
- μισεμός, ὁ
μολάς, ὁ
- μόλογο, τό
- μουντίρης
- Μουρούνης
- Μουχαμέτης, ὁ
- Μπαρμπαριά, ἡ
μπάτης, ὁ
μπεξερίζω
- μπουγαρίνι
Μπουργούτσια, ἡ
- φικός—χιουμοριστικός.
— νέος, παλικαράκι, ἀνήλικος.
— εἶδος φυτοῦ.
— γλυκὸς σάν τό μέλι.
— ἀναβλητικότητα, χρονοτριβή, ἀδράνεια.
— Β.Δ. καλοκαιρινὸς ἀνεμος.
— σπουδαῖος Γερμανὸς φιλόλογος τοῦ περασμένου αἰώνα.
— ἡ ἀπόσταση, ἡ ταχύτητα (λ. τουρκική).
— ἡ ἀναβολή.
— πρόχωμα, ὀχύρωμα, ταμπούρι, τάπια (λ. τουρκική)
— ὁ ὑπερβολικὸς, ἐκεῖνος πού ξεπερνᾷ τό μέτρο, ὁ ὑπέροχος· ὁ ὑπέρ μέτρον τὰ πρὶν=ὁ ἄλλοτε ὑπέροχος.
— τίποτες μέφ φροῦνται = τίποτε δέν ἔχουν νά μέ φοβοῦνται.
— μήπως τάχα.
— μήπως.
— ἡ σελήνη.
— ἡ βιολέτα, ὁ μενεξές.
— στενὸς καὶ ψηλὸς πύργος μουσουλμανικοῦ τζαμιοῦ μέ ἐξώστη, ἀπ' ὅπου ὁ μουεζίνης (θρησκευτικὸς λειτουργός) καλεῖ τοὺς πιστοὺς σέ προσευχή. (λ. τουρκ.)
— ξενιτεμός, ἐκπατρισμός· ρ. μισεύω.
— τίτλος Μουσουλμάνου ἱερωμένου, μεγάλος ἱεροδικαστής.
— ἡ ὁμολογία, ὁ λόγος· τό ἔχουν μόλογο — τό ἔχουν σάν παράδοση ἀπὸ στόμα σέ στόμα κι ἀπὸ γενιά σέ γενιά.
— διοικητικὸς ὑπάλληλος τῆς Τουρκίας, εἶδος Δημάρχου πού ὅμως δέν ἐκλέγεται.
— ὄνομα Φαναριώτικης οἰκογένειας, πού πολλὰ μέλη τῆς πῆραν μεγάλα ἀξιώματα· ἐδῶ πρόκειται γιὰ τόν Ἀλέξανδρο, ἡγεμόνα τῆς Μολδοβλαχίας.
— ὁ Μωάμεθ· «Ρασούλ, Ρασούλ, Μουχαμέτη» : Ἔτσι ἐπικαλοῦνται οἱ πιστοὶ τῇ βοήθειᾳ τοῦ προφήτη τους.
— ἡ Β. Ἀφρική (βλ. καὶ Βαρβαρέζου).
— ἐλαφρὸς θαλασσινὸς ἀέρας, δροσερὸ ἀεράκι.
— κοπιᾶζω, τυραννιέμαι, ταλαιπωροῦμαι, παιδεύομαι, κουράζομαι (λ. τουρκ.)
— κοινὴ ὀνομασία τοῦ γιασμειοῦ.
— ἡ Βουργουνδία· παλιὰ δουκάτο, σήμερα περιοχὴ

- μυλόρδος, ὁ — τῆς Γαλλίας.
— ὁ λόρδος (ἐννοεῖται ὁ λόρδος Θωμᾶς Ἑλγιν) ὁ ὁποῖος λεηλάτησε στὰ ἔτη 1800 — 1811 κυριολεκτικά πολύτιμους ἀρχαιολογικούς θησαυρούς ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν (*Ἑλγίνηια μάρμαρα*) καὶ σήμερα βρίσκονται στὸ Βρεττανικὸ Μουσεῖο.
- μῶμος, ὁ 1) σάν προσηγορικὸ — χλεύη, χλευασμός, ἐμπαιγμός, ἀνθρωπος χλευαστής, σαρκαστής 2) σάν κύριο ὄνομα ὁ Θεὸς τῆς χλεύης· στὴν ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα τὸ πνεῦμα τοῦ πονηροῦ, ὁ πειρασμός.

N

- Ναδίρ, τὸ — (λέξη ἀραβικὴ), τὸ ἀντικόρυφο (τὸ ἀντίθετο τῆς κορυφῆς) σημεῖο τοῦ ὀρίζοντα, ἀντίθετο τοῦ Zenith· μεταφ. τὸ ἔσχατο σημεῖο κατὰπτώσεως, παρακμῆς
- νά 'το — νά ἦτο (ν)
- νέος — (νέος κατέκειτο καλὸς) — δηλ. ὁ Διόνυσος, ποὺ εἶχε μεταμορφωθεῖ σέ ὕμορφο νέο, γιὰ νά μὴν τὸν γνωρίσουν οἱ ναῦτες.
- Νίκαια, ἡ — πόλη τῆς Βιθυνίας στὴ Μ. Ἀσία· ὅταν οἱ Φράγκοι πῆραν τὴν Κων/πολη, ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας (1204 - 1267).
- Νιμπελούνγκεν — ἀρχαῖο Γερμανικὸ ἔπος τοῦ IB' περίπου αἰῶνα μ.Χ.
- νιτζεράδα, ἡ — τὸ ἀδιάβροχο πανωφόρι τῶν ναυτικῶν.
- νομοθέτης τοῦ Ἰσραήλ — ὁ Μωυσῆς (σχ. ἀντονομασίας μέ περίφραση).
- Ντελακρουά Εὐγένιος — διάσημος Γάλλος ζωγράφος, ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος τῶν ρωμαντικῶν στὴ ζωγραφικὴ (1798 - 1863). Ἔργα του μέ ἑλληνικὰ θέματα: ἡ ἄλωση τῆς Κων/πόλεως ἀπὸ τοὺς Σαυροφόρους, οἱ σφαγές τῆς Χίου, ἡ Ἑλλάδα κλαίουσα πάνω στὰ ἐρείπια τοῦ Μεσολογγίου κ.λ.π.
- νιτηροῦμαι (ἀντηροῦμαι) — φοβοῦμαι, δειλιῶ, διστάζω.
- νύλακας, ὁ — εἶδος φυτοῦ.

Ξ

- ξάζω — ἀξίζω, ἔχω ἀξία (πνευματικὴ ἢ ἡθικὴ), εἶμαι ἀξίος τῆς θέσης ποὺ κατέχω.
- ξαργιτοῦ (ἀξαργιτοῦ) — (ἀπὸ τὸ ἔργο), ἐπιτηδές, σκόπιμα.
- ξηγοῦμαι — ἐξηγοῦμαι, ἀφηγοῦμαι.
- ξόμπλι, τὸ — ὑπόδειγμα καὶ εἰδικά, σχέδιο κεντήματος· συνεκδ. τὸ κέντημα, τὸ κεντίδι, τὸ στολίδι.
- Ξυλόπορτα, ἡ — μιὰ ἀπ' τίς πύλες τῶν τειχῶν τῆς Κων/πόλεως κοντὰ στὶς Βλαχέρνες.
- ξομέρω — μένω ἔξω, στὸ ὑπαιθρο.

ξώφαρσα (ξώφαλτσα) — ξώπετσα, ξυστά, ἐπιφανειακά, ἐπιπόλαια.

Ο

- ὀβορός ἢ βορός, ὁ — ἡ αὐλοπορτα, ἡ αὐλή, τό προαύλιο.
- ὀγιάντα ἢ γιάντα — γιατί.
- ὀθόνιον, τό — μικρό κομμάτι ἀπό λεπτό ὕφασμα γιά θεραπευτική χρῆση· τό κοντό ρούχο (τό σάβανο).
- οἶονει — ὠσάν, σάν νά, σάμπως, σάν νά λέμε.
- Ὁκτώηχος ἢ Παρακλητική, ἡ — λειτουργικό βιβλίο πού περιέχει παρακλητικούς κανόνες καί ὕμνους ἀφιερωμένους στό Χριστό, τή Θεοτόκο καί ἄλλους ἁγίους· ψάλλονται κατὰ τοὺς ὀκτώ ἤχους τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς.
- ὀλκάς — βαρὺ φορτηγὸ πλοῖο τῶν ἀρχαίων.
- ὁ λόγον τοῦ — (λέγεται καί ἐλόγου τοῦ ἢ τοῦ λόγου τοῦ) ἐκεῖνος.
- ὁμολογία — κατὰ κοινή ὁμολογία, ὁμολογουμένως (ὅπως παρὰδέχονται οἱ πάντες).
- ὄνοι νομάδες — ὄνοι (κοινῶς γαιδούρια) τῶν νομαδικῶν φυλῶν.
- ὅποιον : τόν ὅποιον — τόν ζῆλο πού ἔχετε. — Καί πῶς κάτω : περὶ δὲ τῆς ὁποίας ζητεῖτε εἰκόνας = καί σχετικὰ μέ τὴν εἰκόνα πού ζητᾶτε (δηλ. ἡ ἀναφορ. ἀντωνυμία μπαίνει πρὶν ἀπὸ τὸ ὄνομα πού ἀναφέρεται· παλιά σύνταξη συνηθισμένη ἀπὸ τόν Κοραή).
- ὀρδινάζω — διατάζω, ταχτοποιῶ, διευθετῶ.
- ὀρμάνια, τά — (λέξη τουρκικῆ) δάση πυκνά, λόγκος, ρουμάνια.
- ὀρnis, ὁ — πτηνόν, ὄρνεο (κοινῶς ὄρνιο) : κάθε εἶδος ἀρπακτικοῦ πουλιοῦ.
- Ὁσμανλῆς, ὁ — ὁ Ὁθωμανός, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ὁσμάν, ἱδρυτῆ τοῦ Ὁθωμανικοῦ Κράτους (13ος - 14ος αἰώνας).
- Ὁσσιάνος — Σκῶτος ποιητῆς τοῦ Γ' μ.Χ. αἰώνα.
- Ὁνσετμίνστερ, τό — τό περίφημο ἀβατεῖο τοῦ Λονδίνου, ὅπου ἐνταφιάζονται οἱ διάσημοι Ἀγγελοι.
- οἰλεμάς, ὁ — (λέξη ἀραβικῆ) μουσουλμάνος Θεολόγος, γνώστης τοῦ ἱεροῦ νόμου.
- Οἰοκοναρτ, ὁ — Ἀγγλος περιηγητής.
- οἰτοπιστικὸς — ὁ ἔξω ἀπὸ κάθε πραγματικότητά, ὁ ἀνεφάρμοστος.
- Ὁφφμαν Χάνς — διάσημος Γερμανὸς ποιητῆς καί συγγραφέας (1848-1909).
- ὀφ(φ)ικιάλιος, ὁ — ἐπίσημος ἀξιωματοῦχος, ἄρχοντας τιμημένος μέ ὀφφίκιο (λατ. officialis).
- ὀφ(φ)ίκιον τό — δημόσιο ἀξίωμα, στρατιωτικὸ καί ἐκκλησιαστικὸ (ἀπὸ τὸ λατίν. officium).
- ὀψη, ἡ — (συνεκδ.) τό βλέμμα.

Π

- πάγκος, ὁ — βράχος κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, ὕψους.
- παιδεύομαι — τιμωροῦμαι, ταλαιπωροῦμαι, βασανίζομαι.
- παιδομή, ἡ — τιμωρία, ταλαιπωρία, παιδεμα, παιδεμός.
- παλάγκο, τό — εἶδος τροχαλίας (λεξ. ἰταλική).
- Παλεστρίνι, ὁ — σπουδαῖος ἰταλός συνθέτης πολυφωνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς (1525 - 1594).
- παμπούλλιν, τό — ὁ λόφος.
- παμπαῆς — ὀλοφώτεινος, γεμάτος φῶς, ὀλόφεγος.
- παράκοιμώμενος — ἀνώτατο βυζαντινὸ ἀξίωμα. «Ὁ παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης» ἦταν βασιλικὸς σφραγιδοφύλακας, ὁ δὲ «παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος» ἦταν ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων.
- παραμανίζω — θυμῶνω λίγο.
- παραξινανεύγω — ἀδικῶ, ἀπατῶ.
- παρεστήσατο — (ἀόρ. τοῦ ρ. παρίσταμαι = παίρνω κάποιον πρὸς τὸ μέρος μου, ἀναγκάζω νὰ ἔρθει μέ τὸ μέρος μου, νικῶ, δαμάζω, ὑποτάζω) νίκησε, κυρίευσε.
- Παροπαμισάδαι, οἱ — λαὸς Ἰνδικὸς κοντὰ στοὺς πρόποδες τοῦ Παροπαμίσου, ἀνάμεσα στὴ Βακτριανὴ καὶ τὴ Δραγγιανὴ χώρα.
- πάσκαγε — (ἰδιωμ. παρατατικὸς τοῦ πάσκω - πασκίζω) προσπαθοῦσε.
- Πατάβιον, τό — Πάντοβα, πόλη τῆς Β. Ἰταλίας, μεγάλο ἑλληνικὸ πνευματικὸ κέντρο στὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας.
- παταράτσο, τό — χοντρό, στερεὸ σκονίνι τῶν καταρτιῶν τοῦ πλοίου.
- πατεριασμένος — ὁ ἄστοργος πατέρας.
- πατραλοῖας, ὁ — ὁ φονιάς τοῦ πατέρα του, πατροφόνος, πατροκτόνος.
- πειράσας — (μετοχὴ ἀορ. τοῦ πειράω - ῶ, ἐπιχειρῶ) ἔν καὶ δοκίμασε.
- πελ(λ)εργῖνος, ὁ — ξένος ὁδοιπóρος, προσκυνητής· μεταφ. ὁ Σταυροφόρος (λέξη ἰταλική).
- περευλογημένον — ὑπερευλογημένο.
- περιανγάζομαι — περιβάλλομαι ἀπὸ φῶς, φωτίζομαι ὀλόκληρος, φεγγοβολῶ.
- Περίπατος, ὁ ἢ Περιπατητικὴ Σχολή — ὀνομάστηκε ἔτσι ἡ σχολὴ τῶν ὁπαδῶν τῆς Ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας, γιατί ὁ Ἀριστοτέλης δίδασκε περπατώντας στίς στοῖες τοῦ Λυκείου.
- περτίκια, τά — τὰ περδίκια.
- πέτρα, ἡ — χωρὶς σκάφαντρο ἀλλὰ μέ μιὰ βαριά πέτρα, γιὰ νὰ γίνει πιὸ εὐκόλη ἡ κατάδυση.
- Πετράκης Διονύσιος — ἡγούμενος τῆς μονῆς Πετράκη στὴν Ἀθήνα· πρόσφερε πολλὰς ἐθνικὰς ὑπηρεσίας στὴν πόλη του καὶ κατὰ

- πετρίτης, ο
Πηγή, ή
- Πιερίδες, αί
- πιούμα, ή
πλατόνι, τό
πλέα
πλευτικά, τά
πλουμί, τό
πνέξη (νά)
ποντομέδων
- Πόον "Εδγαρ
ποταπή
πότνια
ποτόκι, τό
- πουγκί, τό
πουζιάζω
πουμπάρτα ή
- πραγματεύομαι
πριάτρη, ο
- πρεπά, τά
πρεπιά, ή
πρίκα ή
πρίχου
πρόθεσις, ή
- προκαθίσας
- προκαταβάλλομαι
προμαχώνιον, τό
- προνομή, ή
- προσλήμμα
πρότονος, ο(ή)
- τήν επανάσταση καί πρίν απ' αὐτή.
— εἶδος γερακιού, κοινῶς τσιχλογέρακος.
— τοποθεσία στήν Κων)πολη, ὅπου ὑπάρχει ἡ ἐκκλησία τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (σήμερα, συνοικία Μπαλουκλί).
— ἔτσι ὀνομάζονταν οἱ Μούσες πού κατοικοῦσαν στήν Πιερία (Ἡσίودος).
— στολίδι τοῦ γυναικείου καπέλου.
— ἐλάφι.
— περισσότερο.
— τά πλεούμενα, τά πλοῖα.
— τό στολίδι, τό κεντητό κόσμημα, τό κεντίδι.
— νά πνεύσει, νά φυσήξει.
— ἐκεῖνος πού ἐξουσιάζει τή θάλασσα, τόν πόντο, ὁ Ποσειδῶνας.
— διάσημος Ἀμερικανός ποιητής (1809 - 1849).
— ποιᾶς λογῆς, τί λογῆς· μηδαμινή, τιποτένια.
— τίμια, σεβαστή.
— τό μεγάλο αὐλάκι, τό ρέμα, πού χύνονται καί φεύγουν τά νερά τῆς βροχῆς.
— τό κομπόδεμα, τό βαλλάντιο.
— ἀποζυγιάζω, κλίνω.
— ἡ μπομπάρδα, ὀλμοβόλο πού ἐκσφενδόνιζε λίθινα βλήματα - παλιό πολεμικό πλοῖο ἐξοπλισμένο μέ τέτοια λιθοβόλα.
— ἐμπορεύομαι.
— αὐτός πού βόσκει πρόβατα (πράτα), βοσκός, τσοπάνος.
— τά πρέποντα, τά ταιριαστά, τά κατάλληλα.
— καμάρι.
— ἡ πίκρα.
— προτοῦ, πρίν.
— ἡ βόρεια κόγχη τοῦ Ἀγίου βήματος, ὅπου γίνεται ἡ τελετή τῆς προετοιμασίας τῶν Τιμίων Δώρων γιά τό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας.
— (μετ. ἄορ. τοῦ προκαθίζω καί προκαθίζομαι) στρατοπεδεύω μπροστά ἀπό ἕνα τόπο, πολιορκῶ.
— διώχων κάποιον μακριά, ἀπομακρύνω, ἐξαποστέλλω.
— μικρός προμαχῶνας, πρόχωμα, ταμπούρι, χαράκωμα.
— ὁ ἐπισιτισμός, ἡ διατροφή τοῦ στρατοῦ ἀπό ἐχθρική χώρα.
— ὅ,τι ἔχει προσληφθεῖ (τό προσληφθέν).
— τό καραβόσκιο μετ' ὅ τοῦτο προσδενόταν τό πάνω

- προτσοκούταλα, τά
 πρωτανεύω
 πρωτοβεστιάριος, ό
- πύργος, ό
 Πύργα, ή
 πυρρίχιος, ό
 πυρρίχη, ή
- ραϊδιά, τά
 'ορδινιασμένο
 ρεαλιστικός
- Ρέμπραντ
- Ρενάν 'Ερνέστος
- ρήσος, ό
- ρίβκω
 ριζιμιό
- ρίζον
 ρικνόω (ω)
- ρόγα, ή
- ρογνέω
 ροδαμισμένος
 Ρουβενς Πέτρος-Παύλος
 Ρουζέ ντε Αίλ
- ροιπάκι, τό
- μέρος του καταρτιού στην πλώρη, καμιά φορά και
 στην πρύμνη του πλοίου (κοινώς στάντζος).
 — επιτραπέζια σκεύη, μαχαιροπίρουνα.
 — έδω : προνοώ, προπαρασκευάζω.
 — αὐλικός αξιωματούχος των Βυζαντινών, πού είχε
 την έπισταση του βασιλικού βεστιάριου.
 — ό πύργος.
 — ή σύζυγος του Δευκαλίωνα.
 — πολεμικός χορός των αρχαίων κατά τον όποιο οι
 χορευτές, κρατώντας όπλα, μιμούνται όλες τις επι-
 θετικές και άμυντικές κινήσεις των πολεμιστών κατά
 φανταστικών αντιπάλων.
- P
- άπότομα βράχια, φαράγγια' (βλ. και λέξη άπορρώξ).
 — βλέπε όρδινιάζω.
 — εκείνος πού έχει τό χαρακτήρα ή την ιδιότητα του
 ρεαλισμού, δηλ. της πραγματοκρατίας στην τέχνη·
 σ' αυτήν τά πράγματα μās δίνονται όπως άκριβώς
 είναι.
 — όνομαστός 'Ολλανδός ζωγράφος του ΙΖ' αιώνα·
 κύριο χαρακτηριστικό της τέχνης του είναι ή ζωηρή
 έντύπωση πού προκαλείται άπ' τις αντιθέσεις των
 φωτισκιάσεων.
 — (1823 - 1892)· διάσημος συγγραφέας και φιλόσοφος.
 Τό 1865 επισκέφθηκε την 'Αθήνα και έγραψε την
 περίφημη «Προσευχή επάνω στην 'Ακρόπολη».
 — άρπακτικό ζωό από την οικογένεια των αϊλουροειδών,
 έφοδιασμένο μέ όξύτατη δραση' (άρχ. λύγξ).
 — ρίχνω.
 — (ένν. λιθάρι), ό βράχος ό ριζωμένος βαθιά μέσα στη
 γη.
 — όρίζουν.
 — ζαρώνω κάτι, τό ρυτιδώνω, τό σκεβρώνω, τό συρρι-
 κνώνω.
 — ό μισθός του μισθοφόρου στρατιώτη· του ρογάτορα·
 γενικά : άμοιβή, πληρωμή.
 — στρατολογώ μισθοφόρους.
 — γεμάτος από χλοερους άθιςμένους θάμνους.
 — μεγάλος Φλαμανδός ζωγράφος, (1577-1640).
 — Γάλλος αξιωματικός, ό συνθέτης του Γαλλικού ύμνου,
 της Μασσαλιώτιδας (1760 - 1836).
 — όνομασία διαφόρων ειδών βελανιδιάς και κυρίως

- ρουχνίζω, ρουχουνίζω — τῆς ἀγριοβαλκανιδιάς.
— ξεφυσῶ δυνατά ἀπὸ τὰ ρουθούνια, ρουθουνίζω, μούθουνίζω, «ροχαλίζω». (βλ. καὶ λ. φρύαγμα).
- ρουθούνια, τὰ — ρουθούνια.
ρύπος, ὁ — ἡ ἀκαθαρσία, ἡ βρωμιά, τὸ μόλυσμα.
ρυτήρ(-ῆρος), ὁ — τὰ ἡνία, τὰ γκέμια τρέχει ἀπὸ ρυτήρος = τρέχει μὲ χαλαρωμένα τὰ γκέμια, ὥστε τὸ ἄλογο νὰ καλπάζει ἀνεμπόδιστα.
- Ρωμαῖοι — 1) οἱ πολῖτες τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους,
2) οἱ πολῖτες τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους,
3) οἱ Χριστιανοὶ ὑπόδουλοι τοῦ Τουρκικοῦ κράτους καὶ εἰδικότερα οἱ Ἑλληνες (κοινῶς Ρωμαῖοί).
- ρωπογραφία — ζωγραφικὸς πίνακας ποῦ παριστάνει κοινὰ καθημερινὰ ἀντικείμενα, λουλούδια, καρπούς, «ανεκρές φύσεις». (ρῶπος = ἀντικείμενο μικρῆς ἀξίας, μικροεμπόρευμα).
- ρωσθέντες — (μτχ. παθ. ἀορ. τοῦ ρ. ρώννυμαι), ἐκεῖνοι ποῦ ἔγιναν δυνατοὶ ἢ ἀφοῦ ἔγιναν δυνατοί, ρωμαλέοι.
- ρῶσις — ρώμη, δύναμη, σθένος.

Σ

- σακέσπαλος — ἐκεῖνος ποῦ πάλλει, ποῦ σείει τὴν ἀσπίδα, ὁ πολεμικός.
- σάκος, ὁ — βαρύντιμο κεντημένο ἀρχιερατικὸ ἄμφιο, ἀντίστοιχο μὲ τὸ φαλόνιο.
- Σάλτενη, ἡ — τὸ ἀκρωτήριο Ἀκτιο.
- Σαούλ — ὄνομα τοῦ πρώτου βασιλιᾶ τοῦ Ἰσραήλ.
- Σειρήνες, αἱ — τέρατα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μυθολογίας μὲ κεφάλι γυναικὸς καὶ σῶμα πτηνοῦ καὶ μὲ θελκτικὴ φωνή. Κατοικοῦσαν κοντὰ στὶς Ἰταλικὲς ἀκτές, στὴν εἴσοδο τοῦ πορθμοῦ τῆς Σικελίας. Μὲ τίς μελωδικὰς τους φωνὰς μάγευαν τοὺς θαλασσοπόρους ποῦ πλησίαζαν, τοὺς σκότωναν καὶ τοὺς ἔτρωγαν.
- Σελλαῖς, ἡ — τὸ ἀρχαῖο ὄνομα τῆς περιοχῆς τοῦ Σουλίου.
- σεννιάρω — σκοπεύω.
- σεπέτι, τὸ — (λέξη τούρκικη) τὸ κασελάκι, τὸ σεντούκι.
- σερμαγιά, ἡ — (λέξη τουρκικὴ) τὸ πρῶτο ἀπαραίτητο χρηματικὸ κεφάλαιο γιὰ κάθε ἐπιχείρηση, μαγαζιά, κοινῶς καπιτάλι.
- σιρέλιον ἢ σιγίλλιον, τὸ — γράμμα πατριαρχικὸ ἢ συνοδικόν, γραμμένο σὲ μεμβράνη μὲ κρεμαστή μολυβένια βούλα.
- σιγουρότης, ἡ — ἀσφάλεια, βεβαιότητα, σιγουριά.
- σιέχης, «σεῖχης», ὁ — (λέξη τουρκικὴ), ἀρχηγός πατριᾶς, φύλαρχος, ἡγούμενος.

- μενος Μουσουλμανικοῦ μοναστηριοῦ (= τεκέ· βλ. λέξη).
- σιμιαλ(λ)ένα — σιμιγδαλένια.
- Σινάται, οἱ — μοναχοί πού ἐξαρτῶνται ἀπό τή μονή Σινᾶ τῆς Ἀραβίας.
- σκάλες — στρέμματα.
- Σκαναβής — ὄνομα οἰκογένειας τῆς Χίου, πού τά μέλη της διακρίθηκαν κατὰ τόν ΙΗ' αἰώνα.
- σκαντζάρι ἡ βάρδια — ἀλλάζει ἡ βάρδια.
- σκιπέττο — (λέξη ἰταλική) ὄπλο μεσαιωνικό, τουφέκι.
- Σκλαβηνοὶ — καί Σκλαβῆνοι καί Σκλαβοῦνοι καί Σκλάβοι : ἔτσι ὀνόμαζαν οἱ Βυζαντινοὶ τὰ Σλαβικά Φύλα.
- Σκόδρα, ἡ — πόλη τῆς Ἀλβανίας, ἄλλοτε πρωτεύουσά της, χτισμένη στή Ν.Α. ὕχθη τῆς ὁμώνυμης λίμνης (τό Σκούταρι).
- Σκοδριάνος, ὁ — ὁ κάτοικος τῆς Σκόδρας, συνεκδοχικά ὁ Ἀλβανός.
- σκολιός — κυρτός, στρεβλός, στραβοκαμωμένος, μεταφ. κακός-τροπος, δύσκολος, ἄδικος, ἀσφαλής.
- Σκοπός, ὁ — λόφος στά Α. τῆς Ζακύνθου, στούς πρόποδες τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε ἑπαυλη, ὅπου συνήθιζε νά μένει ὁ Σολωμός.
- σκούνα, ἡ — δικάταρτο ἱστιοφόρο μέ τετράγωνα πανιά.
- σκουτάρι, τό — (λέξη λατινική: scutum), ἡ ἀσπίδα.
- σκουτί, τό — (ἀπό τό ἀρχ. σκυτος) μάλλινο χοντρό ὕφασμα. Στόν πληθυντ. τὰ ρούχα, τὰ φορέματα.
- σκύλλος λαόν κ' αἱ τρέχει — πάνω στή ράχη του σκύλος μπορεῖ νά κυνηγήσει λαρό.
- Σλαβονικὸν χρονικόν — χρονικό σλαβικῆς προελεύσεως, στό ὁποῖο ἐξιστοροῦνται τὰ γεγονότα τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως· βρέθηκε στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα.
- σμηῆρος καπνοῦ — πυκνή μάξα καπνοῦ πού ἀνεβαίνει πρὸς τὰ πάνω, ὕμνητικός καπνός.
- σμηῆλαξ, ὁ — φυτό, κοινῶς ἀρκουδοβάτο.
- σοβῶ τό ποίμνιον — βάζω σέ κίνηση τό ποίμνιο, τό τρομάζω μέ φωνές, τό προτρέπω.
- σουρτούκης, ὁ — (λέξη τουρκική) αὐτός πού περιφέρεται ἄσκοπα καί καί ἀργόσχολα στούς δρόμους, ὁ ἀλήτης· αὐτός πού ἔχει ἄσχημη ἐξωτερική ἐμφάνιση καί γενικά αὐτός πού δίνει κακή ἐντύπωση.
- Σούτσος — μεγάλη Φαναριώτικη οἰκογένεια ἀπό τήν Ἠπειρο· ἐδῶ πρόκειται γιά τό Μιχαήλ Σούτσο, ἡγεμόνα τῆς Μολδοβλαχίας.
- σπιτάλι, τό — (λέξη μεσαιωνική) νοσοκομεῖο.

σποινδάζω	— ασχολοῦμαι ἐπιμελῶς μέ κάτι, καταγίνομαι, καταβάλλω προσπάθεια.
Σταμάτα, ή	— χωριό τῆς Ἀττικῆς κοντά στήν Πεντέλη (23 χιλ. ἀπό τήν Ἀθήνα).
στεαρίνη, ή	— (καί στεατίνη) ἄσπρη οὐσία μέ τήν ὁποία κατασκευάζουν τά κεριά· τήν παίρνουν ἀπό τό στέαρ (γεν. στέατος), δηλ. τό ξίγχι.
στέμφιλα, τά	— τά στερεά ὑπολείμματα ἀπό τά πατημένα σταφύλια, κοινῶς : τσίπουρα.
στεφάνι, τό	— βράχος, γκρεμνός, ἀπότομη κορφή βουνού// περίζωμα οἰκοδομῆς, κορνίζα, γείσο.
στιχάριον, τό	— ἔσωτερικό μακρύ ἄμφιο τῶν κληρικῶν πού τό φοροῦν ἅμα λειτουργοῦν.
στογός	— ή στοίβα, ὁ σωρός.
στοιβανιά, ή	— ή στοίβα, ὁ σωρός.
στολή, ή	— τό στόλισμα.
Συβαρίται,	— Οἱ κάτοικοι τῆς Συβάρεως, πόλης τῆς Κάτω Ἰταλίας, γνωστοί γιά τή μαλθακή καί ἀπολαυστική ζωή τους. Μεταφ. οἱ ἄνθρωποι πού ἀγαποῦν τήν καλοπέραση, μαλθακοί, φιλήδονοι.
συγχωρῶ	— ἐπιτρέπω (Κοράης).
Συναδινός	— ἱερέας ἀπ' τίς Σέρρες, γνωστός ὡς παπα-Συναδινός· ἔγραψε τό «Χρονικό τῶν Σερρῶν» πού περιέχει τήν τήν ἱστορία τῆς πόλεως ἀπό τό 1598 ὡς τό 1642, καθῶς καί «θρῆνον» γιά τήν ἄλωση τῆς Κων)πόλεως. Τά δύο αὐτά ἔργα δημοσίευσε ὁ Π. Πέννας (1938) κατὰ πιστή ἀντιγραφή ἀπό χειρόγραφο τοῦ Ἀγίου Ὁρους.
Σύρα, ή	— ή Συρία (Διγενής).
συργουλιστά	— χαϊδευτικά, ὅχι ἀπότομα.
σφαίνεις	— σφάλεις, κάνεις λάθος, ἀπατάσαι.
Σχολαστική Φιλοσοφία
(καί Θεολογία)	— ἀναπτύχθηκε κατὰ τό Μεσαίωνα στή Δύση, στίς μοναστηριακές καί ἐπισκοπικές σχολές. Προσπαθεῖ νά προσαρμόσει τή φιλοσοφία στή διατύπωση τῶν δογματικῶν ἐννοιῶν τῆς θρησκείας.
σωταρχίζω	— εἰσάγω στήν πόλη ή τό φρούριο τροφές καί ἄλλα ἐφόδια (κατά παραφθορά ἀπό τό ἀρχ. σιταρκῶ).
Τ	
τάβλα, ή	— (λέξη λατ. tabula) σανίδα μέ ἄρκετό πάχος, τραπέζι.
ταγή, ή	— ή τροφή· ἀρχικά ὀρισμένη μερίδα τροφῆς πού δίνεται στό στρατιώτη ή τά ζῶα.
τάνα (τοῦ τανύω)	— ἀπλώσε (εις τήν κοζούλλα σου = στή μέση σου).
τανύω	— ἀπλώνω, τεντώνω.

- ταξίδι(ν), τό
τ' απάρου μου
- τάρακα
- ταχιά
ταχταρίζω
τεκές, ό
- τελμπεντέρης
τέμενος, τό
- τέρας, τό
Τερψιχόρη, ή
- τές
Τεύτονες, οί
τζάγρα, ή
τζαγρατόρας, ό
- τζουρλάλι (τό)
Τιμολέων -
- τίνάς
τόδ
Τολέδο, Τόλητον, τό
- 'τον
- τοπάζι, τό
τ(τ)οππουζιά, ή
τριβόλος, ό
τριπουτσέτο, τό
τρόπις (-δος και -εως)
τρυφή, ή
Τσαμπάνια, ή
τσάπ(π)α, ή
τσαπράζια, τά
- τίμπαρον, τό
τυφλός ποιητής
τι'χαίνει
- έδω : ή έκστρατεία.
— του Έππου μου (πβ. ίππάριον) βλ. και λέξη φτερνι-
στηράν.
— (άπό τό προβηγκ. targa) είδος μακρόστενης άσπί-
δας που καλύπτει όλόκληρο τό σώμα.
— αύριο, αύριο τό πρωί.
— τραγουδω χορεύοντας τό παιδί στά χέρια μου.
— Ισλαμικό μοναστήρι· ήσυχαστήριο, άσκητήριο Τούρ-
κων δερβίσιδων.
— ή ντερμπεντέρης, άλήτης (λ. τουρκ. derbeder).
— χώρος ιερός, ναός όποιασδήποτε άλλης θρησκείας
έκτός της Χριστιανικής.
— φαινόμενο άσυνήθιστο, τό θαύμα, τό ύπερφυσικό.
— μία άπό τίς έννέα Μούσες. Προστάτευε τά χορικά
τραγούδια και τή χορευτική τέχνη.
— (αίτ. πληθ. του θηλ. άρθρου), τίς.
— άρχαίος γερμανικός λαός, οί Γερμανοί.
— μεσαιωνικό βαρύ τόξο.
— αυτός που έχει τή τζάγρα, μεσαιωνικό τόξο μέ σω-
λήνα άπό πάνω, όπου βάζανε τά βέλη.
— μυστική καταγγελία, κατάδοση· (λεξ. τουρκική).
— σπουδαίος Κορίνθιος στρατηγός του Δ' π.Χ. αιώνα.
Πολέμησε όχτώ χρόνια (345 - 337 π.Χ.) δραστήρια
και κατόρθωσε νά άπελευθερώσει τή Σικελία άπό τούς
τυράννους και άπό τούς Καρχηδονίους.
— κάποιος.
— τόν (Κύπρος).
— πόλη της Ίσπανίας όπου έμεινε κι έργάστηκε ό Θεο-
τοκόπουλος.
— ήτο(ν)
— πολύτιμη πέτρα μέ χρωμα συνήθως κίτρινο.
— ό ήχος άπό τό χτύπημα του ροπαλού.
— τριβόλι (είδος φυτού), ζιζάνιο των άγρών.
— πετροβόλα μηχανή, που πετάει πέτρες.
— τό κάτω μέρος του πλοίου, ή καρίνα.
— ζωή μαλθακή και άπολαυστική, καλοπέραση.
— ή Καμπανία.
— γεωργικό έργαλείο, ένα είδος μεγάλης σκαπάνης.
— άσημένια στολίδια τοποθετημένα σταυρωτά στό
στηθος σέ έθνικές ένδυμασίες, κυρίως της ήπειρωτι-
κής Ελλάδας.
— έδω : τό ξύλινο τοίχωμα.
— έννοείται ό Όμηρος.
— άρμώζει, είναι ταιριαστό.

τῶσε

— τούς.

Υ'

ύαλοψός, ὁ

— ὁ τεχνίτης πού δουλεύει τό γυαλί, (ύαλοτεχνίτης),
γυαλοπώλης.

"Υδρα, ἡ

— μυθολογικό ἐφτακέφαλο φίδι, πού ζοῦσε στή λίμνη
Λέρνη. "Όταν τοῦ ἔκοβες ἓνα κεφάλι στή θέση του
φύτρωνε ἄλλο.

ύετός, ὁ

— ἡ βροχή (ύει - βρέχει).

ὑπερβολῇ

— ὑπερβολικά, πέρα ἀπ' τό κανονικό.

ὑπόμνημα, τὸ

— ἡ ὑπόμνηση, ἡ ὑπεκθύμηση, ἡ συγκράτηση γεγονότος
στή μνήμη.

ὑπόπτωσις, ἡ

— ἡ ὑποταγή, μετάνοια.

ὑπουργός, ὁ

— ὁ ὑπάλληλος, ὁ ὑπηρετής, ὁ ἐργάτης (στόν Κοραή).

ὑπομῶνιο

— ὀρκίζομαι.

ὑφαλα ἄκρα τοῦ πλοίου

— τά ἄκρα τῆς καρίνας τοῦ πλοίου, τά βυθισμένα κάτω
ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας.

Φ

φάλα, ἡ

— καμπυλωτό ξύλο, δορυδρέπανο.

φανῆν

— τύπος τοῦ ἀπαρεμφ. φανῆναι· ἤθελε φανῆν : δυνητική
ἐγκλιση. (συνηθισμένη στόν Κοραή).

Φειδίας

— ὁ μεγαλύτερος γλύπτης τοῦ Ε' π.Χ. αἰώνα. Ἦταν ἀπό
τούς κυριότερους συνεργάτες τοῦ Περικλῆ στήν ἀνε-
γερση τῶν ἱερῶν τῆς Ἀκροπόλεως.

φαιλόνιον (ἢ φελόνι)

— ἄμφιο ἱερατικό τῶν πρεσβυτέρων καί τῶν ἐπισκόπων
σέ σχῆμα κώνου χωρίς μανίκια.

Φθινοπωρινά φύλλα

— τίτλος ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρα Οὐγκώ.

Φιλισταῖοι, οἱ

— λαός ἀρίας καταγωγῆς στή Ν.Δ. Συρία, ἐχθρικός
πρός τοὺς Ἰουδαίους.

φιρμάνιον, τὸ

— τό σουλτανικό διάταγμα.

φλάμ(μ)ουλον, τὸ

— ἡ σημαία (ἀπό τό λατιν. flammulum).

φλαμ(μ)ουρ(ι)άρ(ι)ος, ὁ

— σημαιοφόρος, αὐτός πού κρατάει τό φλάμ(π)ουρο.

φλοκάτη, ἡ

— στολισμένη μέ φλόκες, φουντες· χοντρή κάπα, μάλ-
λινη, βοσκῶν καί χωρικῶν (λ. ἱταλ.)

φολιοδοειδῶς

— σάν τά λέπια ἐρπετῶν καί ψαριῶν.

Φοίνικες, οἱ

— ὁ μυθολογικός φοίνικας, ἱερό πτηνὸν τῶν Αἰγυπτίων
σάν τόν ἀετό. "Όταν πλησίαζε τό τέλος τῆς ζωῆς του
καιγρότανε σέ φωτιά, πού μόνο του εἶχε ἐτοιμάσει
καί ξαναγεννιόταν ἀπό τή στάχτη του. Εἶναι τό σύμ-
βολο τῆς ἀνανέωσης.

φοοῦνται

— φοβοῦνται.

φοράες, οἱ

— οἱ φοράδες (φορβάδες).

φουρντουλοῦσε

— φουρντουλάω ἢ φλουτουράω = φτερουγίζω.

φουσ(σ)ατεύω
φουσ(σ)άτον, τὸ

φράξος, ὁ
φράγμα, τὸ

φρύγιον

φτακοίλι, τὸ
φτελιά, ἡ
φτέρη, ἡ
φτεριστηράν τ' ἀπάρου
μου
φυγός, ὁ
φυλακή, ἡ
φύραμα, τὸ

χάλαρα, τὰ
χάμνω
χαράκι, τὸ
χάραξ - ακος, ὁ
χαφιές, ὁ

χιχινίζω
χουσμέτι, τὸ
χοήζω
χριστός
χρυσωμένα
Χρυσία, ἡ ἡ
Χρυσόπορτα, ἡ

χωσιά, ἡ

Ψυχικό, τὸ

Ωρολόγιον, τὸ

ὀρόμαι
ὥτται

- ἐκστρατεύω.
- ὁ στρατός, μεταφ. φουσ(σ)άτα = ομάδες, ὁμίλοι, πλήθος (λ. λατιν.)
- τὸ δένδρο μελιά, φλαμουριά.
- τὸ ἰσχυρὸ ρουθούνισμα τοῦ ἀλόγου· μεταφ. ἡ ἀλαζονεία (ἀρχ. ρ. φρυάττομαι, κοινῶς φρουμάζω).
- ἄγριο καὶ ζωηρὸ μουσικὸ μέλος ποῦ χαρακτηρίζει
- τοὺς Φρύγες.
- εἶδος κλήματος.
- δέντρο ψηλόκορμο καὶ μακρόβιο.
- φυτὸ διακοσμητικὸ.
- ἐπτέρνισα τὸν ἵππον μου· κατὰ λέξη· ἔδωσα φτερινιστιριά (σπιρουριά) στὸ ἄτι μου.
- ὁ φεύγων, αὐτός ποῦ τρέπεται σὲ φυγὴ (ὁ τρέσας).
- ἡ φρούρηση (Κοράης).
- μαλακὴ ζύμη, ζυμάρι· μεταφ. ποιότητα ἀνθρώπων, χαρακτήρας (συνήθως κατώτερος).

X

- βράχοι κομμένοι, χαλασμένοι, ἀπόκρημνοι.
- ἀφήνω.
- βράχος, μεγάλη πέτρα, ὀγκόλιθος.
- τὸ χαράκωμα, τὸ πρόχωμα· ἔδω : στρατόπεδο.
- μυστικὸ ὄργανο ἀστυνομίας, καταδότης, σπιοῦνος (λ. τουρκ.)
- χρεμετίζω, χλιμιντρῶ.
- ὑπηρεσία - θέλημα (λέξ. τουρκ.).
- ὑπολογίζω (Διγενής).
- ὁ χρισμένος μέ τὸ ἅγιο μύρο.
- χρυσωμένα.
- ἡ Χρυσή Πύλη τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινούπολης ποῦ βρίσκεται στὸ Ν.Δ. ἄκρο της. Ἀπὸ αὐτὴν ἔμπαιναν θριαμβευτικὰ οἱ νικητὲς αὐτοκράτορες.
- ἐνέδρα, καρτέρι.

Ψ

- συνοικισμός τῆς Ἀθήνας, πέντε χιλιόμετρα ἀπὸ αὐτὴν.

Ω

- λειτουργικὸ βιβλίον ποῦ περιέχει τίς Ἀκολουθίες τῶν Ὁρῶν, (α', γ', στ', θ') καθὼς καὶ τίς Ἀκολουθίες τοῦ Μεσονυκτικοῦ, Ὁρθρου, Ἑσπερινοῦ, κ.ἄ.
- βγάζω ἄγρια φωνή, οὐρλιάζω, θρηνώ.
- ὡς καί, ἀκόμη καί.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΙΤΩΛΟΣ ΚΟΣΜΑΣ. — Γεννήθηκε τό 1714 στό Μεγάλο Δένδρο τῆς Αἰτωλίας καί δολοφονήθηκε τό 1779 στό Βεράτι τῆς Ἀλβανίας. Στό μεγάλο πνευματικό μαρasmus τῆς ἐποχῆς του ἀναδείχθηκε μεγάλος ἐθνικός καί θρησκευτικός κήρυκας γιά τό ὑπόδουλο ἔθνος τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας.

ΒΑΛΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. — Γεννήθηκε στή Λευκάδα τό 1824 καί πέθανε τό 1879. Σπούδασε Νομικά στήν Ἰταλία καί Γαλλία καί ἦταν ἀντιπρόσωπος (γερουσιαστής) τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του στήν Ἰόνιο βουλή. Ὄταν ἐνώθηκαν τά Ἑπτάνησα μέ τήν Ἑλλάδα βγῆκε βουλευτής στήν ἐλληνική βουλή. Στάθηκε ἀληθινός βάρδος. Τό ἔργο του εἶναι γεμάτο φαντασία καί ἀσυγκράτητο πατριωτισμό.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1771 στά Γιάννενα καί πέθανε στό Ζαγόρι τό 1823. Σπούδασε ἱατρική στό Πατάβιο τῆς Ἰταλίας καί ἀφοῦ γύρισε στή πατρίδα του ἀναδείχθηκε μεγάλος «ἱατροφιλόσοφος». Παράλληλα ὁμως ἀσχολήθηκε μέ τά γράμματα καί θεωρεῖται ἓνας ἀπό τοὺς προδρόμους τῆς νέας ἐλληνικῆς ποιήσεως.

ΒΙΚΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. — Γεννήθηκε στή Σύρο τό 1835 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1907. Ἐγράψε ἀπομνημονεύματα, ἱστορικά καί φιλολογικά μελετήματα, διηγήματα καί πολλά ἔργα κατάλληλα γιά παιδιά. Ἰδρυσε τόν «Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων» μέ σκοπὸ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πνευματικοῦ καί ἠθικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε στή Ναύπακτο τό 1868 καί πέθανε τό 1946. Δημοσίευσε πολλές ἱστορικές μελέτες σχετικές μέ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 καί τοὺς κατοπινούς χρόνους. Ἐγράψε ἡθογραφικά καί ἡρωϊκά διηγήματα. Ἐπίσης δημοσίευσε τά «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη καί τὰ «Ἐνθυμήματα» τοῦ Κασομούλη.

ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1716 στήν Κέρκυρα καί πέθανε τό 1806. Ὑπῆρξε διευθυντὴς τῆς Μεγάλης Σχολῆς τοῦ Γένους στήν Πόλη, ἐπίσκοπος στή Χερσόνα, καί μέλος τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ρωσίας. Ἐξοχος φιλόλογος καί φιλόσοφος, ἀναδείχθηκε ὁ σημαντικότερος δάσκαλος τοῦ Γένους πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀδαμάντιο Κοραή. Ἡ συγγραφικὴ του προσφορὰ ἦταν πολὺ πλούσια.

ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. — Ποιητής. Γεννήθηκε στὶς Κροκεές τῆς Λακωνίας τό 1912. Ὡς τώρα ἔχει δημοσιεύσει πολλὰ ἔργα, ὄχι μόνον ποιητικὰ ἀλλὰ καί πεζά.

Ποιητικά : «Κάτω από σκιές και φῶτα», «Κατεβαίνοντας τή σιγή τῶν αἰώνων», «Ὁ Ταῦγετος καί ἡ σιωπή», «Τά θολά ποτάμια», «Ἐξοδος μέ τ' ἄλογο», «Γράμματα στόν Ρόμπερτ Ὀππενχάιμερ» κ.ἄ. Πεζά : «Δύο ἄνθρωποι μιλοῦν γιά τήν εἰρήνη τοῦ κόσμου», «Ὁ Νίκος Καζαντζάκης», κ.ἄ.

ΒΥΡΩΝ ΛΟΡΔΟΣ (ΜΠΑΨ·ΡΟΝ). — Διάσημος Ἕλληνας ποιητής καί θερμός φιλέλληνας. Γεννήθηκε στό Λονδίνο τό 1788. Ἡ ψυχή του φλεγόταν ἀπό τά ἱδανικά τῆς ἐλευθερίας καί τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Γεμάτος ἀπό ἐνθουσιασμό γιά τόν ἐλληνικό ἀγῶνα κατέβηκε στήν Ἑλλάδα καί ἀφιέρωσε ὅλες τίς δυνάμεις του γιά τήν ἀπελευθέρωσή της. Πέθανε ἀπό τίς κακουχίες στό Μεσολόγγι τό 1825. Τήν ποίησή του τή χαρακτηρίζει ἡ εὐγένεια κι οἱ ὑψηλές ἰδέες.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Καλαμάτα τό 1894 καί πέθανε τό 1968. Σπούδασε φιλολογία στήν Ἀθήνα καί μετὰ στή Γερμανία. Ὑπέρβησε διαδοχικά στή Δημόσια Ἐκπαίδευση ὡς καθηγητής, γυμνασιάρχης, γενικός ἐπιθεωρητής καί διευθυντής στό Διδασκαλεῖο Μέσης Ἐκπαίδευσως. Δημοσίευσε: «Ἀριστοτέλους Πρώτη φιλοσοφία», «Πλάτωνος Πολιτεία», «Μελέτη τῶν Ἑλληνιστικῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων», «Αἱ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας» καί πολλές ἄλλες φιλολογικές καί φιλοσοφικές μελέτες στό Ἑγκυκλοπαιδικό λεξικό «Ἡλιος» καί στό περιοδικό «Νέα Ἑστία».

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1871 στή Σίφνο καί πέθανε τό 1942. Σπούδασε Φιλολογία. Δημοσίευσε τήν ποιητική συλλογή: «Σκαρβαῖοι καί Τερρακότες» καί μετέφρασε ἑμμετρα τίς τραγωδίες τοῦ Αἰσχύλου καί τοῦ Σοφοκλή. Τά ποιήματά του διακρίνονται γιά τό γνήσιο λυρικό τους τόνο καί τή φροντισμένη ἐπεξεργασία τοῦ στίχου.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Ἕνας ἀπ' τοὺς μεγάλους πατέρες καί διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας. Γεννήθηκε στά μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνα στή Δαμασκό, πού τότε κατεῖχαν οἱ Ἀραβες. Σπούδασε φιλοσοφία, ἱστορία καί θεολογία. Κατά τήν περίοδο τῆς εἰκονομαχίας πῆγε στή Κωνσταντινούπολη καί διακρίθηκε ὡς εἰκονολάτρης. Τό πιο σπουδαῖο ἀπό τά ἔργα του εἶναι ἡ «Πηγὴ τῆς γνώσεως». Ἐγράψε ἀκόμη «Λόγους» καί «Ἀσματα» καί συνέταξε τήν «Ὀκτώηχον», στήν ὁποία συγκεντρώθηκαν καί ἔργα ἀπὸ ἄλλους ὑμνογράφους.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Θρασύβουλου Ζωιόπουλου.

Γεννήθηκε στό Ἄργος τό 1882 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1947. Ἐγράψε ποιητικές συλλογές, δράματα, διηγήματα καί μελέτες. Σάν λογοτέχνης ἔμεινε πιστός στήν ἐθνική παράδοση.

ΔΟΥΚΑΣ. — Βυζαντινὸς ἱστορικός, μέ ἄγνωστο βαφτιστικὸ ὄνομα. Ἐζησε τήν ἐποχὴ πού οἱ Τούρκοι πῆραν τήν Κωνσταντινούπολη. Εἶναι ἄγνωστος ὁ

τόπος πού γεννήθηκε, καθώς και τὰ συγκεκριμένα ὅρια τῆς ζωῆς του. Τό ἱστορικό του σύγγραμμα διασώθηκε σέ ἀντίγραφο χωρίς ἐπιγραφή, σέ παρισινό χειρόγραφο καί ἀναφέρεται στά γεγονότα τῆς περιόδου 1341 - 1462. Εἶναι πηγή ἀξίοπιστη, γιατί περιέχει γεγονότα πού ἀντιλήφθηκε ὁ ἴδιος προσωπικά. Ἡ ἐκθεση τῶν γεγονότων εἶναι λιτή, ζωηρή καί σέ γλώσσα εὐκολα κατανοητή.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ. — Γεννήθηκε τό 1878 καί πέθανε τό 1920. Σπούδασε Νομικά καί χρημάτισε διπλωμάτης καί πολιτευτής. Εἶναι ἀπό τούς πρωτεργάτες τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα, ἀγνός Ἑλληνολάτρης. Ἐγράψε πολλές μελέτες καί λογοτεχνικά ἔργα μέ τό ψευδώνυμο Ἰδας.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1859 καί πέθανε τό 1951. Ποιητής καί λογοτέχνης μέ πλούσια συγγραφική προσφορά. Ἀπό τό 1926 ἦταν Ἀκαδημαϊκός. Τά ἔργα του τὰ διακρίνει ἡ ἀγάπη γιά τή πατρίδα καί ἡ λατρεία πρὸς τή φύση καί τήν ἐλληνική ζωή.

ΕΛΥΤΗΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ. — Γεννήθηκε στό Ἡράκλειο τό 1911. Θεωρεῖται ἀπό τούς πῶ σημαντικούς Νεοέλληνες ποιητές. Ἔργα: «Προσανατολισμοί», «Σποράδες», «Ἥλιος ὁ Πρῶτος», «Ἄσμα ἡρωϊκό καί πένθιμο γιά τόν χαμένο ἀνθυπολοχαγό τῆς Ἀλβανίας», «Ἀξιον ἐστί», «Ἐξί καί μία τύψεις γιά τόν οὐρανό», «Ἥλιος ὁ ἡλιάτορας», «Τό ρῶ τοῦ ἔρωτα», κ.ἄ. Ἀσχολήθηκε ἐπίσης μέ μεταφράσεις ξένων ποιητῶν καί ἔγραψε αἰσθητικά δοκίμια.

ΘΕΟΤΟΚΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. — Συγγραφέας. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τό 1906 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1967. Ἀσχολήθηκε μέ τό μυθιστόρημα, τό δοκίμιο καί τό θέατρο. Ἔργα: «Ἐλεύθερο πνεῦμα», «Ὡρες ἀργίας», «Ἀργώ», «Εὐριπίδης Πεντοζάλης», «Τό δαιμόνιο», «Λεωνής», «Θέατρο Α'», «Θέατρο Β'», «Πνευματική πορεία» κ.ἄ.

Ὑπῆρξε κατὰ περιόδους Γενικός Διευθυντής τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Κέρκυρα τό 1736 καί πέθανε στή Μόσχα τό 1800. Διακρίθηκε ὡς δάσκαλος καί ἱεροκήρυκας. Ἀπό τό 1779 ἦταν ἀρχιεπίσκοπος στή Χερσώνα καί ἀργότερα στή Σταυρούπολη. Κυριότερα ἔργα του εἶναι τὰ δύο Κυριακοδρόμια (Ἑρμηνεῖα τῶν καθ' ἑκάστην Κυριακὴν ἀναγινωσκομένων Εὐαγγελίων καὶ Πράξεων τῶν Ἀποστόλων). Διακρίνεται γιά τή ρητορική του δεινότητα καί γιά τή λόγια παράδοση στή γλώσσα.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Ἀλεξάνδρεια τό 1863 καί πέθανε τό 1932. Δέν ἔγραψε πολλὰ ποιήματα. Ὅλο τό ποιητικό του ἔργο εἶναι ἕνας τόμος ἀπὸ 154 ποιήματα. Ὁ στίχος τοῦ Καβάφη, ἰδιόρρυθμος καί στή γλώσσα καί στό μέτρο, ἀποφεύγει τήν καθιερωμένη τεχνική. Τά περισσότερα ποιήματά του ἔχουν γνωμολογικό χαρακτήρα, κι ἀπὸ αὐτὴ τὴν πλευρὰ γίνονται διδακτικά, (π.χ. οἱ «Θερμοπύλες»), χωρὶς νὰ χάνουν τή λυρική τους πνοή.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. — Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο τό 1792 καί πέθανε στήν 'Αγγλία τό 1876. Ήξερε τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του στήν 'Ιταλία, 'Ελβετία καί 'Αγγλία καί σχετίστηκε μέ τόν 'Ιταλό ποιητή Οὔγο Φώσκολο. Τό κύριο ἔργο του Κάλβου εἶναι δύο μικρές ποιητικές συλλογές, ἡ «Λύρα» καί τὰ «Λυρικά», πού περιέχουν ἑικοσι ὥδες ἐντελῶς πρωτότυπες στή γλῶσσα, στά μέτρα καί στίς ποιητικές εἰκόνες. Τά ποιήματά του εἶναι γεμάτα ἀπό φλογερό πατριωτισμό, λυρική δύναμη καί μεγαλοπρέπεια. Τελευταῖα ἔγινε ἡ ἀνακομιδή τῶν ὀστέων του στή Ζάκυνθο.

ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε στή Σμύρνη τό 1824 καί πέθανε τό 1873. Εὐαίσθητος καί ἐλεγειακός ποιητής τῆς παλιᾶς 'Αθηναϊκῆς Σχολῆς. Τό ἔργο του διακρίνεται γιά τήν ἐξαιρετική του ποιότητα. Ἔργα : «'Η Λύρα», «'Απάνθισμα ποιητικόν», «'Η Βάρβιτος», «Κλεονίκη» κ.ἄ.

ΚΑΡΕΛΛΗ ΖΩΗ. — Ποιήτρια. Γεννήθηκε στή Θεσσαλονίκη τό 1901. Ἔργα : «Πορεία», «'Εποχή τοῦ Θανάτου», «Φαντασία τοῦ χρόνου», «Τῆς μοναξιάς καί τῆς ἐπαρσης», «Χαλκογραφίες καί εἰκονίσματα» κ.ἄ. Δημοσίευσε ἐπίσης θεατρικά ἔργα καί δοκίμια.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. — Γεννήθηκε στά Λεχαινά τῆς 'Ηλείας τό 1866 καί πέθανε τό 1922. Ὑπηρετήσε ὡς γιατρός στό ἑμπορικό ναυτικό καί στό στρατό. Τά διηγήματά του συγκεντρώθηκαν σέ πέντε τόμους. Τό ἔργο του, πλούσιο γλωσσικά, διακρίνεται γιά τή βαθιά ψυχολογική καί κοινωνική ἀπεικόνιση τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς. 'Η παράσταση τῶν γεγονότων στά διηγήματά του παίρνει τίς διαστάσεις ἐπικοῦ μεγαλείου.

ΚΑΡΟΥΖΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ. — Ἀρχαιολόγος. Γεννήθηκε στήν Ἀμφίσσα τό 1900 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1967. Ὑπῆρξε διευθυντής κι ἀπό τοὺς πρῶτους διοργανωτές τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου. Ἦταν μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Στίς ἀρχαιολογικές του μελέτες διακρίνεται γιά τή λεπτότητα στίς παρατηρήσεις του καί τήν ἐρμηνευτική του ἱκανότητα.

ΚΟΛΟΜΠΗΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ. — Ἕλληνας παπικός κληρικός καί ποιητής. Γεννήθηκε στήν Κεφαλονιά τό 1688 καί πέθανε στή Χιμάρα, ἀγνωστο πότε. Ἦταν προικισμένος μέ ἔξοχη ποιητική ἰδιοφυΐα. Ἐγράψε πολλά θρησκευτικά ποιήματα, ἀπό τὰ ὁποῖα σώζεται τό δεκατετράστιχο (σονέτο) μέ τόν τίτλο «Εἰς τήν μεταστασιν τῆς Πανάγου». Τό δεκατετράστιχο αὐτό εἶναι ἀπό τὰ πρῶτα νεοελληνικά ποιήματα πού γράφτηκαν ἀπό γνωστούς ποιητές.

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΦΩΤΗΣ. — Λογοτέχνης καί ζωγράφος. Γεννήθηκε στίς Κυδωνίες τῆς Μ. Ἀσίας τό 1897 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1965. Τόσο τό ζωγραφικό ὥς καί τό λογοτεχνικό του ἔργο εἶναι πάρα πολύ πλούσιο. Ὁ Κόντογλου διακρίνεται γιά τήν ἀγάπη του στήν ἰδιαίτερη πατρίδα του, τήν προσήλωσή του

στis λαϊκές παραδόσεις και stήn ὀρθόδοξη θρησκευτική πίστη. Λογοτεχνικά ἔργα: «Πέδρο Καζάς», «Βασάντα», «Ἡ πονεμένη Ρωμιοσύνη», «Τ' Αἰβαλί ἡ πατρίδα μου», «Γιαβάς ὁ Θαλασσινός», «Ἀδάμαστες ψυχές», κ.ἄ.

Ἐγραψε ἐπίσης πολλά τεχνοκριτικά κείμενα σχετικά μέ τή Βυζαντινή ζωγραφική.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. — Γεννήθηκε stή Σμύρνη τό 1764, ἀπό Χιώτες γονεῖς και πέθανε στό Παρίσι τό 1833. Σπούδασε ἱατρική στό Μομπελιέ τῆς Γαλλίας. Ἐγκαταστάθηκε στό Παρίσι τό 1788, ἀπό ὅπου ἐπιτέλεσε τό πολυπλευρο ἔργο του μέσα σέ μιὰ ἀπέραντη φτώχεια.

Σύστησε τήν «Ἑλληνική Βιβλιοθήκη», μέ σοφές μελέτες και ἑρμηνείες γιά τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνες συγγραφείς, μέ σκοπό τό φωτισμό και τήν παιδεία τῶν συμπατριωτῶν του. Ἡ ἔθνική προσφορά τοῦ Κοραῆ εἶναι τέτοια, ὥστε δίκαια θεωρεῖται πρόδρομος τῆς ἐπαναστάσεως και δάσκαλος τοῦ Γένους.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΣ. — Λιγοστές εἶναι οἱ πληροφορίες γιά τόν ποιητῆ τοῦ «Ἐρωτόκριτου». Ὁ ἴδιος μᾶς λέει στό τέλος τοῦ ποιήματος τό ὄνομά του και ὅτι γεννήθηκε stή Σητεία τῆς Κρήτης, ὅπου μεγάλωσε και ἔγραψε τό ἔργο του. Ἀργότερα πῆγε στό Κάστρο (Ἡράκλειο). Μετά τήν ἀλωση τοῦ Κάστρου ἀπό τοὺς Τούρκους, οἱ συμπατριῶτες του ἔφεραν τό χειρόγραφο τοῦ «Ἐρωτόκριτου» stή Ζάκυνθο και ἀπό ἐκεῖ ἐγινε γνωστό σ' ὅλη τήν Ἑλλάδα. Εἶναι ἡ πιό ἐπιβλητική μορφή τῆς Κρητικῆς λογοτεχνίας.

ΚΟΥΓΕΑΣ Β. ΣΩΚΡΑΤΗΣ. — Γεννήθηκε στοὺς Δολούς τῆς Λακωνικῆς τό 1877. Καθηγητῆς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν και μέλος ἀπό τό 1929 τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψε ἀξιόλογες ἐπιστημονικές πραγματείες, ἀνάμεσα stis ὁποῖες ἰδιαίτερη θέση ἔχει ὁ «Ἀρέας».

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. — Γεννήθηκε στό Συρράκο τῆς Ἡπείρου τό 1868 και πέθανε stήν Ἄρτα τό 1894. Νέος γνώρισε τοὺς τουρκικούς διωγμούς και ἤρθε stήν Ἀθήνα, ὅπου ἐξῆσε σκληρή ζωή, ἐργαζόμενος ὡς τυπογράφος και ὡς ὑπάλληλος stὰ ὑπόγεια τῆς Ἑταιρείας Σιδηροδρόμων. Ἐγραψε ποιήματα και λίγα πεζά, ἐμπνευσμένα ἀπό τήν ἀγροτική και ποιμενική ζωή τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται γιά τή παραστατική δημοτική γλῶσσα και τήν νοσταλγική, εἰδυλλιακή τους διάθεση.

ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑΣ. — Γεννήθηκε τό 1898 stήν Ἀθήνα και πέθανε τό 1950. Σπούδασε Φυσικομαθηματικά. Πολύ νέος ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία. Ἐγραψε και λογοτεχνικά ἔργα. Ἀργότερα ἀσχολήθηκε και μέ τή σύγχρονη ἱστορία.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. — Γεννήθηκε stήν Κέρκυρα τό 1851 και πέθανε τό 1919. Χρημάτισε καθηγητῆς τῆς ἱστορίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν και πρωθυπουργός γιά μικρό διάστημα. Διακρίθηκε γιά τή μεγάλη ἐπιστημονική του συγ-

κρότηση και τό έρευνητικό του πνεύμα. Πολυγραφότατος, πλούτισε την ιστορική έρευνα μέ πολύτιμο ύλικό, σχετικά μέ την μεσαιωνική ιστορία και Βυζαντινολογία και άναδείχτηκε έπιστήμονας μέ παγκόσμιο κύρος.

ΜΑΒΙΛΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1858 στην Κέρκυρα και έπεσε για την πατρίδα τό 1912 στό Δρίσκο της Ήπείρου. Σπούδασε φιλολογία στή Γερμανία και είναι γνήσιος συνεχιστής του Σολωμού. Διακρίθηκε σάν ποιητής σονέτων. Τόν χαρακτηρίζει ή τελειότητα της μορφής, ή συντομία κι ή αυστηρή μορφή.

ΜΑΚΡΗΣ ΚΙΤΣΟΣ. — Λαογράφος. Γεννήθηκε στή Λάρισα τό 1917. Άσχολείται μέ τή μελέτη της λαϊκής τέχνης του Πηλίου ειδικά και της Έλλάδας γενικότερα. Έγραψε : «Ό ζωγράφος Θεόφιλος στό Πήλιο», «Πηλιορείτικες Φορεσιές», «Ή πηλιορείτικη λαϊκή τέχνη, πηγές και έπιδράσεις», «Ή ξυλογλυπτική του Πηλίου», «Μικρά μελετήματα», «Τά Ύφαντά της Θεσσαλίας», «Ή Τσαριτσάνη και τά μνημεία της», κ.ά.

Έχει δημοσιεύσει επίσης πολλά άρθρα μέ λαογραφικό περιεχόμενο σέ έφημερίδες και περιοδικά.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ. — Γεννήθηκε στό Μεσολόγγι τό 1870 και πέθανε στην Άθήνα τό 1943.

Σπούδασε Νομικά, αλλά άσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία και κυρίως μέ την ποίηση. Οί στίχοι του έχουν πλαστικότητα, μουσικότητα και νοσταλγική διάθεση. Έδωσε μικρά άριστουργήματα : «Μεσολογγίτικα», «Τάκης Πλούμας», «Μπαταρίας» κ.ά.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1826 στην Κεφαλλονιά και πέθανε τό 1911 στην Κέρκυρα. Σπούδασε νομικά στην Ήταλία. Δέ χρησιμοποίησε την έπιστήμη για έπάγγελμα, αλλά άφοσιώθηκε στην ποίηση. Ήταν μαθητής και φίλος του Σολωμού. Όταν ένώθηκαν τά Έπτάνησα μέ την Έλλάδα, έγινε βουλευτής της Κέρκυρας. Έχει δημοσιεύσει τόν άριστουργηματικό «Όρκο» του, τά «Ποιητικά έργα» κ.ά. Την ποίησή του χαρακτηρίζει ή τελειότητα της μορφής, ή κομψότητα κι ή άρμονία.

ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. — Γεννήθηκε στή Ζάκυνθο τό 1855 και πέθανε στην Άθήνα τό 1913. Είναι έπηρεασμένος από τή Σολωμική παράδοση και την Ήταλική ποίηση.

Στην ποίησή του έπικρατεί ό ρομαντισμός κι ή άπαισιοδοξία.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. — Γεννήθηκε στή Ναύπακτο τό 1883 και πέθανε στην Άθήνα τό 1966. Δημοσιογράφος και συγγραφέας. Άπό τό 1936 άκαδημαϊκός. Ήταν ένας από τους καλύτερους χρονογράφους (μέ τό ψευδώνυμο Φορτούνιο), βιογράφος, θεατρικός συγγραφέας και κριτικός.

Είναι πολυγραφότατος και τό έργο του χαρακτηρίζεται από ήκρίβεια και παραστατικότητα.

ΜΗΝΙΑΤΗΣ ΗΛΙΑΣ. — Γεννήθηκε στήν Κεφαλλονιά τό 1669 καί πέθανε στό Ληξούρι τό 1714. Σπούδασε στή Βενετία καί ἦταν μαθητής τοῦ Φραγκίσκου Σκούφου στά θεολογικά καί φιλοσοφικά μαθήματα. Διακρίθηκε ὡς ἐκκλησιαστικός ρήτορας καί δάσκαλος τοῦ Γένους. Ἀνύψωσε τή δημοτική σέ πρότυπο λόγο.

ΜΙΣΤΡΑΛ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ, — Γεννήθηκε τό 1830 στό Maillane, κοντά στίς ἐκβολές τοῦ Ροδανοῦ καί πέθανε τό 1914. Διάσημος Προβηγκιανός ποιητής, πού πέτυχε νά ἀναμορφώσει τό γλωσσικό ἰδίωμα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του τῆς Προβηγκίας. Τραγούδησε τίς φυσικές ὁμορφιές τῆς, τοὺς θρύλους, τίς παραδόσεις καί τά ἔθιμά τῆς στό μεγαλόπρεπο καί εἰδυλλιακό ἔπος «Μιρέϊγ» καί σέ ἄλλα ποιήματα. Ὁ Λαμαρτίνος τόν ὀνόμασε: «σύγχρονο ὁμηρικό ποιητή» καί «Ἑλληνα ποιητή τῆς Ἀβινιόν».

ΜΟΝΑΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ἢ ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ. — Καταγόταν ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη καί ἐξῆσε περίπου τόν Θ' αἰώνα. Πῆρε τήν ἐπωνυμία «Ἀμαρτωλός» ἀπό τή συνήθεια πού εἶχαν οἱ μοναχοί νά δίνουν αὐτό τό ἐπίθετο στοὺς ἑαυτοὺς τους. Ἐγράψε χρονικό παίρνοντας ὡς πρότυπο τό χρονογράφο Θεοφάνη καί προγενέστερους χρονογράφους.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. — Συγγραφέας. Γεννήθηκε τό 1892 στή Σκαμινά τῆς Μυτιλήνης καί πέθανε τό 1969 στήν Ἀθήνα. Τό 1958 ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἔργα: «Ἡ Ζωή ἐν Τάφῳ», «Ἡ δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια», «Τό πρᾶσινο βιβλίο», «Ὁ Βασίλης ὁ Ἀρβανίτης», «Τά Παγανά», «Ἡ Παναγιά ἡ Γοργόνα», «Ὁ Πάν» κ.ἄ. Εἶναι ἀπό τοὺς μεγαλύτερους νεοέλληνες πεζογράφους.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδη. Γεννήθηκε στή Ρωσία τό 1866 καί πέθανε τό 1937 στήν Ἀθήνα. Σπούδασε ἱατρική καί ὑπηρετήσε ὡς γιατρός στό πολεμικό ναυτικό. Καλλιέργησε ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου: τό διήγημα, τό μυθιστόρημα, τήν ποίηση, τήν κριτική, τό θέατρο. Ἀσχολήθηκε ξεχωριστά καί πολλά χρόνια μέ τό χρονογράφημα. Ἐγινε Ἀκαδημαϊκός. Τό ἔργο του τό χαρακτηρίζει ἡ εὐγένεια καί ἡ χάρη τοῦ γλωσσικοῦ ὅφους.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ὁ ἐξ Οἰκονόμων. — Γεννήθηκε τό 1780 στήν Τσαρίτσαϊνα τῆς Θεσσαλίας καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1857. Ἐξοχος κληρικός, συγγραφέας καί ρήτορας. Δίδαξε στή Μυτιλήνη, στίς Σέρρες, στή Σμύρνη καί στήν Κωνσταντινούπολη. Τό 1834 ἐγκαταστάθηκε στήν Ἀθήνα, ὅπου ἐξῆσε συγγραφέας καί κηρύττοντας. Ἔργα του: «Τέχνη Ρητορικῆς», «Ἱερὰ Κατήχησις», «Ρητορικοί Λόγοι», «Περί τῶν ἐρμηνειῶν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς» κ.ἄ.

Ὁ Κωνστ. Οἰκονόμος διακρίθηκε κυρίως ὡς ρήτορας καί εἶναι ἀπό τοὺς μεγαλύτερους Ἑλληνες λογίους στό πρῶτο μισό τοῦ 19' αἰώνα.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ, — Γεννήθηκε τό 1859 στήν Πάτρα ἀπό γονεῖς Μεσολογίτες καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1943. Σπούδασε Νομικά στό Πανεπιστήμιο Ἀθη-

νών, στο όποιο πολλά χρόνια υπηρέτησε ως γενικός γραμματέας. Βραβεύθηκε δύο φορές στο Φιλαδέλφειο ποιητικό διαγωνισμό. 'Ακαδημαϊκός από το 1926, που ιδρύθηκε η 'Ακαδημία 'Αθηνών. Είναι ο καθολικότερος ποιητής μας, ο έθνικός μας βάρδος.

Τό έργο του είναι ποικιλότατο και σημαντικό: ποίηση, πεζογραφία, κριτική, μελετήματα, χρονογραφήματα, άρθρα σε εφημερίδες και περιοδικά. Φιλοτέχνησε επίσης πολλές μεταφράσεις από την ξένη φιλολογία. 'Εμπνεύσθηκε τά έργα του από τη μακραίωνη εθνική μας ιστορία, από τη σύγχρονη διανόηση και από τό συναισθηματικό βίο της σύγχρονης έποχής. Τό έργο του τό χαρακτηρίζει ή δύναμη τών ποιητικών συλλήψεων, ό πλούτος της γλώσσας, ή πρωτοτυπία και ή ποικιλία τών έκφραστικών μέσων. Είναι ό μεγαλύτερος ποιητής μας μετά τό Σολωμό.

ΠΑΛΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ — Γενήθηκε τό 1851 στον Πειραιά και πέθανε στην 'Αγγλία τό 1935. Μαχητικός όπαδός και ύποστηρικτής της δημοτικής. Ήταν λόγιος μέ πλατιά μόρφωση. Νέος ακόμη έκδίδει σε κριτική έκδοση την «'Αντιγόνη» του Σοφοκλή. Ήγραψε ποιήματα και καλλιέργησε κυρίως τό παιδικό τραγούδι. Μετέφρασε στή δημοτική την Καινή Διαθήκη και την 'Ιλιάδα του Όμήρου. Δημοσίευσε ακόμη πολλά άρθρα και μελέτες για τό γλωσσικό ζήτημα, καθώς και μεταφράσεις από την αρχαία ελληνική και την ξένη λογοτεχνία.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. — Γενήθηκε τό 1851 στή Σκίαθο από πατέρα ιερέα. Στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών άκουσε λίγα μαθήματα φιλολογίας. Ήργάστηκε σε εφημερίδες ως μεταφραστής της γαλλικής και της αγγλικής. Ήζησε φτωχός αλλά μέ έγκαρτέρηση. Πέθανε τό 1911. Δημοσίευσε σε εφημερίδες και περιοδικά πολλά διηγήματα, δύο μυθιστορήματα και λίγα ποιήματα. Διακρίνεται για τη γνήσια θρησκευτικότητα του, τον πηγαίο λυρισμό του, τό ιδιότυπο ύφος του. Ό Παπαδιαμάντης είναι ένας από τους μεγαλύτερους — ίσως ό καλύτερος — διηγηματογράφος μας.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. — Γενήθηκε στο Καρπενήσι τό 1877 και πέθανε στην 'Αθήνα τό 1940. Ύπηρξε διευθυντής της Έθνικής πινακοθήκης και 'Ακαδημαϊκός. Ήγραψε πεζούς ρυθμούς (πεζοτράγουδα), διηγήματα, μελέτες (κριτικές, αισθητικές) ποιήματα και δράματα. Διακρίνεται για την ακρίβεια, επιγραμματικότητα και άπλότητα του ύφους του. Ήχει τό πάθος της τελειότητας της μορφής.

ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ ΤΑΚΗΣ. — Ποιητής. Γενήθηκε στην 'Αθήνα τό 1895 και πέθανε τό 1976. Ήταν μέλος της 'Ακαδημίας 'Αθηνών. Τό 1964 πήρε τό Α΄ Κρατικό βραβείο ποιήσεως. Έργα : «'Εκλογή Α΄», «'Εκλογή Β΄», «'Ασκησις στον 'Αθω», «'Οπου ήν Κήπος», «Μολδοβλαχικά του μύθου», κ.ά.

Ήγραψε επίσης πολλές οικονομικές μελέτες.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γενήθηκε στην Κωνσταντινούπολη τό 1815. Ό πατέρας του θανατώθηκε στις σφαγές του 1821. Ήκπαιδευτηκε

στήν 'Οδησσό ως υπότροφος του Τσάρου 'Αλεξάνδρου Α'. Τό 1851 διορίστηκε καθηγητής της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών και δίδαξε ως τό θάνατό του (1891).

'Εκτός από πολλές άλλες ιστορικές μελέτες, ἔγραψε τήν περίφημη «'Ιστορία του 'Ελληνικοῦ 'Εθνους», μέ τή ὁποία ἀπέδειξε τήν ἀδιάσπαστη ιστορική συνέχεια του 'Ελληνισμοῦ ἀπό τήν ἡρωική ἐποχή ως σήμερα.

ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ. — Γεννήθηκε στο Ναύπλιο τό 1838 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1895. 'Ανήκει στήν παλιά 'Αθηναϊκή Σχολή. Τά κύρια χαρακτηριστικά στήν ποίησή του εἶναι ὁ ρομαντισμός καί ὁ ρητορικός στόμος.

ΠΑΣΣΩΒ (PASSOW) ΑΡΝΟΛΔΟΣ. — (1829-1870). Γερμανός φιλόλογος. Δημοσίευσε, ἐκτός ἀπό τίς διάφορες φιλολογικές ἐργασίες γιά τόν 'Ομηρο καί τό Σοφοκλή, τή γνωστότατη συλλογή δημοτικῶν νεοελληνικῶν τραγουδιῶν μέ τόν τίτλο «Τραγοῦδια Ρωμαίικα, Popularia Carmina Graeciae recentioris» στή Λειψία τό 1860.

ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ. — Γεννήθηκε στή Θεσσαλία τό 1776 καί πέθανε τό 1863. Μυήθηκε στά σχέδια του Ρήγα γιά τήν ἀπελευθέρωση του 'Εθνους καί ἐργάστηκε πολύ γιά τήν ἐπιτυχία τους. Ἐγραψε τά ἔργα : «'Ιστορία του Σουλίου καί τῆς Πάργας», «Ἐπιτομή τῆς 'Ιστορίας τῶν 'Αθηνῶν» καί «Βιογραφία του Ρήγα Φεραίου».

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ ΛΑΥΡΑΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο του Πετιμεζᾶ Νικολάου. Γεννήθηκε στήν 'Αθήνα τό 1873 καί πέθανε τό 1952. 'Αξιωματικός του πυροβολικοῦ. Ἐγραψε διηγήματα, χρονογραφήματα, πολεμικές ἀναμνησεις (1912) καί ποιήματα.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1862 στήν 'Αθήνα καί πέθανε τό 1924. Ἐγραψε πολλές ποιητικές συλλογές καί παιδικά ποιήματα. Ἐχει μεταφράσει τά «Εἰδύλλια» του Θεοκρίτου καί τήν «Ἠλέκτρα» του Εὐριπίδη. Διακρίνεται γιά τήν ἀπλότητα του ὅφους του. Ἀντλοῦσε τά θέματά του ἀπό τή ζωή, τίς παραδόσεις καί τήν ἱστορία του ἑλληνικοῦ λαοῦ.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Καλαμάτα τό 1852 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1912. Τό 1890 ἔγινε καθηγητής τῆς ἀρχαιολογίας καί μυθολογίας στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν. Εἶναι ὁ πρῶτος πού ἀσχολήθηκε συστηματικά μέ τήν ἑλληνική λαογραφία καί τήν καθιέρωσε ως ἐπιστήμη στήν 'Ελλάδα. Τό πλούσιο συγγραφικό του ἔργο τιμᾷ τήν ἑλληνική ἐπιστήμη.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο του Δημήτριου Σύψωμου. Γεννήθηκε τό 1879 στή Χίο καί πέθανε τό 1932 στόν Πειραιά. Ἐγραψε δύο ποιητικές συλλογές, τίς «Σκιές» καί τίς «Μουσικές Φωνές». Ἔργο λιγιστό, ἀλλά διαλεχτό.

Ἡ ποίησή του διακρίνεται γιὰ τὴ μελαγχολικὴ διάθεση, τὴ μουσικότητα καὶ τὴ λιτότητα τῶν ἑκφραστικῶν μέσων.

ΡΑΛΛΗ ΜΑΡΙΑ. — Λογοτέχνης. Γεννήθηκε στὸν Πειραιά καὶ πέθανε τὸ 1976. Ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τὴν πεζογραφία. Ἔργα : «Μία γαλάζια γυναίκα», «Γιὰ μιὰ ζωγραφιά καὶ γιὰ ἓνα σκύλο», «Ἐνας κοῦκος σωπαίνει τὴ νύχτα», «Δρομολόγια καὶ καθυστερήσεις», «Στὴν Κύπρο φέγγει», κ.ἄ.

ΡΙΤΣΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. — Ποιητής. Γεννήθηκε στὴ Μονεμβασία τὸ 1909. Ἡ ποιητικὴ του προσφορά εἶναι πολὺ μεγάλη. Θεωρεῖται ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς σύγχρονους ποιητές. Τὸ ἔργο του συγκεντρωμένο ἄρχισε νὰ βγαίνει σὲ τόμους τὸ 1961, μέ τὸν τίτλο «Ποιήματα».

Ἀσχολήθηκε ἐπίσης μέ μεταφράσεις ξένων ποιητῶν.

ΡΟΪΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. — Γεννήθηκε στὴ Σύρο τὸ 1835 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1904. Ἐγραψε ἱστορικὰ μυθιστορήματα, διηγήματα, χρονογραφήματα, κριτικὲς μελέτες. Μεγάλῃ ἦταν ἡ συμβολή του στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Διακρίνεται γιὰ τὸ σπινθηροβόλο καὶ καυστικὸ πνεῦμα του καὶ τὸ γλαφυρὸ ὕφος του.

ΣΑΤΟΒΡΙΑΝΔΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ RENE. — Περιφημος Γάλλος συγγραφέας καὶ διπλωμάτης (1768 - 1848). Εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς πρώτης φιλελληνικῆς κίνησης στὴ Γαλλία. Ἡ ἐπίδρασή του στὰ γαλλικὰ γράμματα ἦταν τεράστια. Ἐγραψε: «Ὁδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱερσόλυμα», «Τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ», κ.ἄ. πολλὰ.

ΣΕΦΕΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. — Κορυφαῖος Νεοέλληνας ποιητής. Γεννήθηκε στὴ Σμύρνη τὸ 1900 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1971. Ποιητικὰ ἔργα : «Στροφή», «Στέρνα», «Μυθιστόρημα», «Τετράδιο Γυμνασμάτων», «Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Α'», «Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Β'», «Κίχλη», «Κύπρον, οὐ μ' ἐθέσπισεν...».

Πεζογραφήματα : «Ἐξὶ νύχτες στὴν Ἀκρόπολη», μυθιστόρημα, «Μέρες 1935-1941» καὶ «Μέρες 1945 - 1951», ἡμερολόγιο. Οἱ κριτικὲς του μελέτες συγκεντρώθηκαν σὲ δυὸ τόμους μέ τὸ τίτλο «Δοκιμές». Ὁ Γ. Σεφέρης ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μέ τὴ μελέτη καὶ παρουσίαση τοῦ ἔργου τοῦ Ἀγγλοῦ ποιητῆ Θ.Σ. Ἐλιοτ. Μετέφρασε ἐπίσης κείμενα ἀπὸ τὴν Ἀγία Γραφὴ καὶ ἑλκεκτὰ κείμενα πολλῶν ξένων ποιητῶν. Εἶναι ὁ νεοκλασικὸς τῆς μοντέρνας μας ποιήσης. Τὸ ἔργο του θεωρεῖται σταθμὸς γιὰ τὴ σύγχρονη λογοτεχνία μας. Ὁ Γ. Σεφέρης εἶναι ὁ πρῶτος Νεοέλληνας ποιητὴς ποὺ τιμήθηκε μέ τὸ βραβεῖο Νόμπελ τῆς Λογοτεχνίας (1963).

ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ. — Κορυφαῖος Νεοέλληνας ποιητής. Γεννήθηκε στὴ Λευκάδα τὸ 1884 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1951. Καθαρὰ ποιητικὰ ἔργα του : «Ἀλαφροίσκιωτος», «Πρόλογος στὴ ζωή», «Στίχοι», «Μήτηρ Θεοῦ», «Τὸ Πάσχα τῶν Ἑλλήνων», «Ἀκριτικά», «Ἀντίδωρο». Ἐγραψε καὶ τίς ποιητικὲς τραγωδίες

«'Ο Διθύραμβος τοῦ Ρόδου», «'Ο Δαίδαλος στήν Κρήτη», «Σίβυλλα», «'Ο Χριστός στή Ρώμη», «'Ο θάνατος τοῦ Διγενῆ».

Τά ἄπαντά του ἐκδίδονται σέ μιά σειρά τόμων, μέ τόν τίτλο «Λυρικός βίος». 'Ο Σικελιανός, μαζί μέ τή σύζυγό του Εὐα, ἀγωνίστηκε γιά τήν ἀναβίωση τοῦ ἀρχαίου Δελφικοῦ πνεύματος, μέ τό νά ὀργανώσει τό 1927 καί τό 1930 πνευματικές καί καλλιτεχνικές ἐκδηλώσεις στούς Δελφούς.

ΣΙΛΛΕΡ (SHILLER) ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1759 στό Μάρμπαχ τῆς Βυρτεμβέργης καί πέθανε τό 1805 στή Βαϊμάρη. Ἐγράψε πολλές ποιητικές συλλογές καί δράματα. Θεωρεῖται ἕνας ἀπό τοὺς μεγάλους ποιητές τῆς Γερμανίας, ἰσάξιος τοῦ Γκαίτε. Πολλά ποιήματά του μεταφράστηκαν στά ἑλληνικά καθώς καί τὰ σπουδαιότερα δράματά του.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1881 στήν Ἀθήνα καί πέθανε τό 1952. Στό Παρίσι παρακολούθησε μαθήματα λογοτεχνίας καί αἰσθητικῆς. Ἀσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία, τή δημοσιογραφία καί ἔγινε ἀκαδημαϊκός τό 1945. Ἐγράψε ποιήματα, δράματα καί κριτικές μελέτες.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1854 στήν Ἀθήνα καί πέθανε τό 1925. Σπούδασε Νομικά. Ἐγράψε ποιήματα, κοινωνικές μελέτες, ἡθογραφίες, ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις καί σατιρικά. Ἀπό τό 1886 ὡς τό 1918 κυκλοφόρησε τό «Ἐθνικόν ἡμερολόγιον». Στή σάτιρα περαμένει μοναδικός.

ΣΚΟΥΦΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Κυδωνία τῆς Κρήτης τό 1645 καί πέθανε τό 1697. Χειροτονήθηκε ἱερέας καί δίδαξε Φιλοσοφία καί Θεολογία στή Βενετία. Στά 1681 ἔβγαλε τήν περίφημη «Ρητορική» του, σέ λαϊκή γλώσσα, πού μαζί μέ τά «γράμματά» του εἶναι ἀπό τὰ καλύτερα δείγματα δημοτικοῦ λόγου τό 17 αἶωνα.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1798 στή Ζάκυνθο καί πέθανε στήν Κέρκυρα τό 1857. Σπούδασε στήν Κρεμόνα καί κατόπιν στήν Παβία τῆς Ἰταλίας. Ἐκτός ἀπ' τὰ Νομικά ἀσχολήθηκε κυρίως μέ φιλολογικές μελέτες καί μέ τήν ποίηση. Τά πρῶτα του ποιήματα τὰ ἔγραψε στήν Ἰταλική γλώσσα, γρήγορα ὁμως, μέ τήν ἐπίδραση τοῦ Σπυρίδωνα Τρικούπη, ἀρχίζει τή συστηματική μελέτη τῆς ἑλληνικῆς καί συνθέτει τὰ πρῶτα ἑλληνικά ποιήματα, πού εἶναι κυρίως σατιρικά καί λυρικά. Τό 1823 ἔγραψε τόν Ἐθνικό μας ὕμνο. Τό ἔργο του συγκέντρωσε καί ἐξέδωσε τό 1859 ὁ φίλος του λόγιος Ἰάκ. Πολυλάς, μέ σημαντικά «Προλεγόμενα» καί κριτικά σημειώματα. Ἐκτός ἀπό τόν «Ὑμνο», τὰ σπουδαιότερα ποιήματά του εἶναι ἡ «Ὠδή εἰς τόν Θάνατον τοῦ Λόρδου Βύρωνος», οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι», ὁ «Κρητικός», ὁ «Λάμπρος» κ.ἄ.

Ἡ ποίηση τοῦ Σολωμοῦ συνδυάζει τό ὑψηλό ἀνθρώπινο αἶσθημα, γιά μιά βαθύτερη ἐρμηνεία τῆς ζωῆς, μέ τή δύναμη τῆς εἰκόνας, τήν ἀρμονία τῆς ποιητικῆς φράσης καί τήν τελειότητα τῆς στιχοουργίας σέ μιά γλώσσα γνήσια σχεδόν δημο-

τική. Έτσι ο Σολωμός με το έργο του καταξιώθηκε στην εθνική συνείδηση ως ο μεγαλύτερος νεοέλληνας ποιητής.

ΣΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε το 1852 στη Σύρο και πέθανε στην Αθήνα το 1919. Σπούδασε Φιλολογία. Από το 1883 ως το 1918 κυκλοφόρησε την εβδομαδιαία σατιρική εφημερίδα του «ό Ρωμίος», που την έγραφε μόνος από την αρχή ως το τέλος σέ τίχους. Ένω είναι ουσιαστικά σατιρικός δέν του λείπουν οί λυρικοί τόνοι. Η ποίησή του είναι ένας γελοιογραφικός πίνακας τής έποχης του.

ΣΟΦΟΥΛΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ. — Πολιτικός. Γεννήθηκε στη Σάμο το 1863 και πέθανε στην Αθήνα το 1948. Σπούδασε στην Αθήνα και στη Γερμανία και ειδικεύτηκε στην Αρχαιολογία. Αγωνίστηκε στη Σάμο για τά προνόμια του νησιού, πρώτα σάν άρχηγός τής έπαναστάσεως του 1907 και έπειτα και μέ άλλα κινήματα που προετοίμασε από την Αθήνα, κυρίως μέ τήν επανάσταση του 1912.

Υπήρξε Γεν. Διοικητής Μακεδονίας, έπανειλημμένως πρόεδρος τής βουλής, ύπουργός και πρωθυπουργός.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. — Γεννήθηκε στο Μεσσολόγγι το 1788. Σπούδασε πολλά χρόνια στην Εύρώπη Φιλολογία και Φιλοσοφία. Από την αρχή τής Έλληνικής επανάστάσεως κατέβηκε στην Ελλάδα και ύπηρέτησε σέ διάφορες δημόσιες θέσεις. Στίς κυβερνήσεις του Καποδίστρια και του Όθωνα έγινε πολλές φορές Υπουργός και Πρωθυπουργός. Πέθανε στην Αθήνα το 1872. Πάρα πολύ σπουδαίο είναι το έργο του «Ιστορία τής Έλληνικής Επανάστασεως». Είναι μιά άριστη πηγή για τή μελέτη του άγώνα τής ελληνικής ανεξαρτησίας.

ΦΕΡΑΙΟΣ ΡΗΓΑΣ. — Γεννήθηκε στο χωριό τής Θεσσαλίας Βελεστίνο ή Φερές το 1758 και δολοφονήθηκε από τίς σουλτανικές άρχές στο Βελιγράδι το 1798. Έγχετική μορφή του νεοελληνικού διαφωτισμού. Μέ τή «Μεγάλη χάρτα» του, τά «Δίκαια του ανθρώπου» και τά φλογερά πατριωτικά του ποιήματα συνέβαλε πάρα πολύ στόν ξεσηκωμό τών σκλάβων άδελφών του. Για τούτο δίκαια θεωρήθηκε πρόδρομος και πρωτομάρτυρας τής Έλληνικής Παλιγγενεσίας.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε το 1401 στην Κωνσταντινούπολη και πέθανε μετά το 1467. Υπήρξε γραμματέας στους αυτοκράτορες Μανουήλ και Ιωάννη Παλαιολόγο και άνέλαβε πάρα πολλές διπλωματικές άποστολές μέ διαταγή του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Στην άλωση τής Κωνσταντινούπολης ήταν αυτόπτης μάρτυρας και πιάστηκε αϊχμάλωτος, άργότερα όμως έξαγοράστηκε. Το έργο του «Χρονικόν» γραμμένο στη λόγια γλώσσα, μέ μερικές παραχωρήσεις στη λαϊκή, είναι πολύτιμη ιστορική πηγή.

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ. — Γεννήθηκε στο Αγρίνιο το 1868 και πέθανε στην Ιταλία το 1920. Έγραφε ποιήματα, διηγήματα, άρθρα, κριτικές μελέτες. Είναι ο ιδρυτής του περιοδικού «Τέχνη» (1898 - 1899), στην κρισιμότερη περίοδο

τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, στό ὁποῖο συνεργάστηκαν οἱ καλύτεροι λογοτέχνες τῆς ἐποχῆς.

ΧΟΡΤΑΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε στό Ρέθυμνο τῆς Κρήτης, ἀγνωστο πότε καί πέθανε τό 1685. Ἐκτός ἀπό τήν τραγωδία του «Ἐρωφίλη», πού εἶναι ἓνα ἀπό τά καλύτερα ἔργα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, τελευταῖα τοῦ ἀποδίδονται τό ποιμενικό δράμα «Πανώρα» καί ἡ κωμωδία «Κατσούρμπος».

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. — Γεννήθηκε στό Σούλι τό 1862 καί σπούδασε στή Σμύρνη καί στήν Κωνσταντινούπολη. Ἐγράψε διηγήματα, μέ ἔντονο ἠθογραφικό χρῶμα, καί πολλές ἱστορικές μελέτες. Μᾶς ἔδωσε ἀριστοτεχνικά ἤθη καί ἔθιμα καί καθαρές ψυχολογικές παρατηρήσεις.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1772 στήν Καστοριά τῆς Μακεδονίας. Σπούδασε Νομικά καί Ἱατρική στήν Ἰταλία. Ἐζήσε τά περισσότερα χρόνια τῆς ζωῆς του στίς παραδουνάβιες ἡγεμονίες (Βουκουρέστι), στίς αὐλές τῶν ἡγεμόνων Μουρούζη καί Καρατζᾶ, κατέχοντας διάφορα ἀξιώματα. Πέθανε στή Βλαχία τό 1847.

Ἐγράψε λυρικά ποιήματα μέ τά ὁποῖα τραγουδᾷ βακχικά καί αἰσιόδοξα τίς χαρές τῆς ζωῆς (ἀνακρέοντεια) καί γιά τοῦτο ὀνομάστηκε «ὁ Νέος Ἀνακρέων».

Εἶναι ἀπό τούς πρώτους ποιητές τῆς λαϊκῆς μας γλώσσας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΩΣ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Κατηχητικός Λόγος, 'Ιωάννη τοῦ Χρυσόστομου	7
2. 'Από τῆ «Βυζαντινῆ Ἱστορία» τοῦ Δούκα :	
α) Οἱ διαπραγματεύσεις πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση	8
β) 'Ο Θρῆνος γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως	9
3. «Χρονικόν», Γεωργίου Φραντζῆ : 'Ο Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος μιλάει
στοὺς συμπολεμιστὲς του	11

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Διγενὴς Ἀκρίτας, ἀγνώστου. (ἀπὸ τὸν 8ο λόγος, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, Pa-
ris 1880)	13
2. 'Απὸ τὸ «Χρονικόν τοῦ Μορέως», ἀγνώστου	15
3. 'Απὸ τὸν «'Ερωτόκριτος» : Μονομαχία 'Ερωτόκριτου καὶ Ἀρίστου, Βι-
τζέντζου Κορνάρου	20

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. 'Ο θάνατος τοῦ Διγενῆ, δημοτικὸ	25
2. Διγενὴς (Κυπριακὴ παραλλαγή), δημοτικὸ	27
3. Τ' Ἀνδρόνικου ὁ γιός, δημοτικὸ	30
4. Τῆς Ἀγιᾶς Σοφίᾶς (1453), δημοτικὸ	31
5. Ἡ κερὰ - Βδοικιά, δημοτικὸ	32

III. ΘΕΑΤΡΟ

1. 'Απὸ τὴν «'Ερωφίλη», Γεωργίου Χορτάτση	33
2. Θυσία τοῦ Ἀβραάμ (ἀπόσπασμα), ἀγνώστου	38

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΩΣ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ
ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

Ι. ΠΙΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	49
2. Ἀπὸ τὰ κηρύγματα Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ	52
α) Ὁ σκιόπὸς τοῦ κηρύγματός μου	52
β) Περὶ ἐλεημοσύνης	53
γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου	53
δ) Κυριακὴ ἀργία	53
ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον	53
3. Διδαχὴ τῇ Ἁγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος,
Ἡλία Μηνιάτη	54
4. Ἡ Μουσικὴ, Εὐγένιου Βούλγαρη	60
5. Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀναπαύσεις παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου
Θεοτόκη	62
6. Περὶ Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη	64
7. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)	66
8. Αἱ Ἀθῆναι τὸ 1791 (ἀπόσπασμα ἀπὸ τῆς «Γεωγραφίας Νεωτερικῆς»),
Κωνσταντῆ - Φιλιππίδου	67
9. Τὰ Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου, Ρήγα Φεραίου	68
10. Σουλιάται καὶ Σουλιάτισσαι, Χριστόφορου Περραιβοῦ	71
11. Σάλπισμα Πολεμιστῆριον, Ἀδαμάντιου Κοραΐ	74
12. Ὁ Παπατρέχας, Ἀδαμάντιου Κοραΐ	79

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

Ι. Παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο
βιβλίον τοῦ Ν. Γ. Πολίτη) :

1. Τὸ σχέδιον τῆς Ἀγίας Σοφίας	84
2. Ἡ Ἀγία Τράπεζα τῆς Ἀγίας - Σοφίας	85
3. Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀι - Γεωργίου	85
4. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμητοῦ	85
5. Οἱ κολόνες τοῦ Ὀλυμπίου	86
6. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου	86
7. Τὸ κυπρίσσι	86
II. Παραομιλίες τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτη) ..	87

Ι. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Εἰς τὴν μετὰστασιν τῆς Πανάγνου, Φραγκίσκου Κολομπῇ	89
2. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελεστινλή, (Φεραίου)	89
3. Ὁ Τρύγος, Ἀθανάσιου Χριστόπουλου	91
4. Στολιδιάρης, Ἰωάννη Βηλαρά	92
5. Ἡ Ψυχούλα, Διονύσιου Σολωμοῦ	92
6. Ἡ σκιά τοῦ Ὀμήρου, Διονύσιου Σολωμοῦ	93
7. Ὡδὴ εἰς τὴ σελήνην, Διονύσιου Σολωμοῦ	94
8. Εἰς Φραγκίσκαν Φραῖζερ, Διονύσιου Σολωμοῦ	95
9. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονύσιου Σολωμοῦ	95
10. Ὁ Κρητικός, Διονύσιου Σολωμοῦ	96

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς, δημοτικό	98
2. Ὁ Ξένος, δημοτικό	99
3. Τραγούδια τῆς Ξενιτιάς, δημοτικά	100
4. Ναναρίσματα, δημοτικά	100
5. Τοῦ λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου, δημοτικά	102
6. Μοιρολόγια, δημοτικά	102
7. Βαΐτικα (Ἑγκωμιαστικά), δημοτικά :	
α) Στό νοικοκύρη	104
β) Στόν προεστό τοῦ χωριοῦ	104
8. Περιγελαστικὸν ἄσμα, δημοτικό	104
9. Κλέφτικα, δημοτικά	104
10. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες, δημοτικό	106
11. Σουλιώτικα, δημοτικά	106
12. Τῆς Πάργας, δημοτικό	107
13. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, δημοτικό	108

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΕΣ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΕΣ, ΛΟΓΟΙ

1. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαῖμην, Σπυρίδ. Τρικούπη	113
2. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδ. Λάμπρου	116
3. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Παπαρηγόπουλου	122

4. Γεώργιος Γεμιστός - Πλήθων, Κωνσταντίνου Δ. Γεωργούλη	128
5. 'Η έθνική και ιστορική συνείδησις, (1940), Σωτηρίου Β. Κουγέα	134

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. 'Ο θάνατος του Παλικαριού, 'Ιων. Δραγούμη	136
2. 'Η Θάλασσα (άποσπάσματα), 'Ιων. Δραγούμη	145
3. 'Ο Πύραυλος, Σπύρου Μελά	148
4. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλή Σοφούλη	149
5. 'Ελληνική Πατρίδα, Μαρίας Π. Ράλλη	161
6. Κορφές, 'Ιων. Δραγούμη	165
7. 'Η μάνα μου ή θάλασσα, Φ. Κόντογλου	167
8. 'Η μυστική παπαρούνα, Στρ. Μυριβήλη	172
9. Χρονικό του 1942, 'Ηλία Βενέζη	174
10. 'Η κηδεία του Παλαμά, Γιώργου Θεοδοιᾶ	178

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ι. 'Η θ ο γ ρ α φ ι κ ᾶ

1. 'Ο παπα-Νάρκισσος, Δημ. Βικέλα	181
2. Τό γιούσουρι, 'Ανδρ. Καρκαβίτσα	196

ΙΙ. 'Ι σ τ ο ρ ι κ ᾶ

3. Τό άμάρτημα του παπα - Γιώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	205
4. «'Ετσι ήτανε», Γιάννη Βλαχογιάννη	216

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. «'Αέρας», Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	217
2. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	220
3. 'Η Νίκη μας στό Πόγραδετς, Σπύρου Μελά	221
4. 'Ω Ξένε, Σπύρου Μελά	224

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

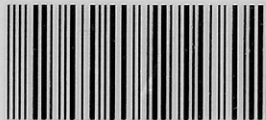
1. 'Η λαμπάδα του άδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	225

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ - ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. 'Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, 'Εμμανουήλ Ροῦδη	226
2. 'Η κλασική πλαστική, Χρ. Καρούζου	231
3. Δημοτικό τραγούδι καί λαϊκή τέχνη, Κίτσου Μακρῇ	236
4. 'Η ποίησις του Ρήγα, Κωστή Παλαμά	240
5. 'Η μεταρσίωση του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, 'Αχιλλ. Κύρου	243

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Εἰς Δόξαν, Ἀνδρέα Κάλβου	248
2. Εἰς Σούλι, Ἀνδρέα Κάλβου	253
3. Φωτεινός (ἀπόσπασμα) Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη	255
4. Ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη μου, Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη	259
5. Δύο !, Γεράσιμου Μαρκορά	259
6. Ἐλιά, Λορέντζου Μαβίλη	260
7. Καλλιπάτειρα, Λορέντζου Μαβίλη	260
8. Ἡ ἐξοχή, Στέφανου Μαρτζώκη	261
9. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, Ἰωάννη Καρασούτσα	261
10. Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν, Ἀχιλλ Παράσχου	262
11. Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου, Δημ Παπαρηγόπουλου	265
12. Στὸ σταυραῖτό, Κώστα Κρυστάλλη	265
13. Ὅρθο στέκεσαι ἀντίκρυ μου δλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζόπουλου ...	267
14. Σωκράτης, Ἰωάννη Πολέμη	268
15. Δικό μου φῶς, Ἰωάννη Γρυπάρη	269
16. Τό λένε τ' ἀηδονάκια, Μιλτιάδη Μαλακάση	269
17. Δέηση γὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	270
18. Τό στερνό παραμῦθι, Λάμπρου Πορφύρα	271
19. Κύπρος, Σωτῆρη Σκίπη	271
20. Λούης, Ἀλέξανδρου Πάλλη	272
21. Τό πατρικό μας σπίτι, Στέφανου Δάφνη	274
22. Εἰκόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργ. Δροσίνης :	
α) Τό φτάσιμο	274
β) Γλυκοχαράματα	275
γ) Τό τάμα	275
δ) Τά πρωτοβρόχια	276
23. Φωνές, Κ. Καβάφη	276
24. Ἀλεξανδρινοὶ βασιλεῖς, Κ. Καβάφη	277
25. Παλαμᾶς, Ἀγγ. Σικελιανοῦ	278
26. Ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσίνης, Γ. Σεφέρη	279
27. Πλοῖα καὶ ἄλλα, Τ. Παπατσώνη	281
28. Ἀναλογίες, Γιάννη Ρίτσου	284
29. Μάνα καὶ γιός, Νικηφόρου Βρεττάκου	284
30. [Ψηλὰ μ' ἕναν πυρσό], Ὀδυσ. Ἐλύτη	285
31. Νεότητα δύσκολων χρόνων, Ζωῆς Καρέλλη	285
32. Παῦλος Μελάς, Κωστῆ Παλαμᾶ	287
33. Χιμάρα, Κωστῆ Παλαμᾶ	288
34. Πατρίδες, Κωστῆ Παλαμᾶ :	
α) Πάτρα	289
β) Μεσολόγγι	290
γ) Ἀθήνα	290
δ) Ἑλλάδα	291

024000019746

ΕΚΔΟΣΗ ΙΖ', 1978 (XII) ΑΝΤΙΤΥΠΑ 100.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ 3124/30.11.78

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Π. ΟΚΤΩΡΑΤΟΣ - Κ. ΚΟΥΚΙΑΣ Ο.Ε.

